OR'DA KİMSE VAR MI?
KİTAP 3

ALEV ALATLI

VALLA, KURDA YEDİRDİN BENİ!

HİÇBİR YERDE BULAMAYACAĞINIZ KİTAPLAR İÇİN; BURAYI TIKLA, TELEGRAM UYGULAMASI İLE AÇ, GRUBUMUZA KATIL

ALFA

ALFA'DA ALEV ALATLI KÜLLİYATI

Schrödinger'in Kedisi [Kâbus]
Schrödinger'in Kedisi [Rüya]
Viva La Muerte! • Yaşasın Ölüm
'Nuke' Türkiye!
Valla, Kurda Yedirdin Beni
O.K. Musti, Türkiye Tamamdır.
İşkenceci
Aydın Despotizmi
Kadere Karşı Koy A.Ş.
Yaseminler Tüter mi Hâlâ?
Eylül '98

OR’DA KİMSE VAR MI?

KİTAP • 3

VALLA, KURDA YEDİRDİN BENİ

Alev Alatlı

Alfa Yayınları: 1021
Alev Alatlı Külliyatı: 004

VALLA, KURDA YEDİRDİN BENİ

Alev Alatlı

1.-4. Basım: 1993 -2001 (Boyut)
5. Basım: Kasım 2001 (Alfa)
6. Basım: Mart 2003 (Alfa)
ISBN: 975-316-960-4

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni: M. Faruk Bayrak
Yayın Koordinatörü ve Editör: Rana Gürtuna
Pazarlama ve Satış Müdürü: Vedat Bayrak
Editör: Mustafa Demirkanlı

Copyright © 2001, ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Copyright © 2001, Alev Alatlı

ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Ticarethane Sk. No: 41/1 34410 Cağaloğlu, İstanbul
Tel: (212) 511 5303-513 8751-512 3046
Fax : (212) 519 3300

Edward Said ve Rafet Ballı'ya

BEN KOMÜNİSTLERİ SEVİYORUM

‘Nedeni medeni yok! Ben komünistleri seviyorum, işte, o kadar!’
Şiran Ören, 1977

8 Nisan 1970 komando/jandarma harekâtını Türkiye İşçi Partisi adına yerinde incelemek için Silvan’a gidenler arasında ben de vardım. Şiran Ören’i bu vesileyle tanıdım. Şiran, Devrimci Doğu Kültür Ocakları’nın gönderdiği on altı kişilik gruptandı. İstanbul’dan katılıyordu. Bizlerden ancak birkaç yaş büyük olmalıydı ama saçları adamakıllı kırlaşmıştı. Cildi çeşitli yaralanmaların izlerini taşıdığından olsa gerek, kendisini olduğundan da yaşlı gösteriyordu. Diwanxana[1] dedikleri misafirhanede, duvar boyu dizilmiş yer minderlerinden birisinin üstünde bağdaş kurmuş, sırtını sarı bir kırlente yaslamıştı. Misafirhane, bir karenin üç kenarını oluşturacak şekilde dizilmiş odalardan meydana geliyordu. Açık ucu kuzeye bakıyordu; odaların güney duvarlarındaki küçük mazgalların hava cereyanı sağlamak için açıldığını düşündüğümü hatırlıyorum.

İçerisi, tıklım tıklım (elli kişiden fazla) olmasına karşın sessizdi. Haşin yüzlü ve sükûti olduklarını, sohbet sürdürmeyi bilmediklerini henüz gözlemlemiş değildim. Mamafih, o günkü sükûnet, olayların vahametiyle de açıklanabilir. Şiran’ın konuştuğu kişi (Feyzullah Sözler olduğunu sonradan öğrendim) beni görünce sustu,

‘Xéyr hati,’ diye selâmladı. Ben de öğretildiği gibi yanıtladım,

‘Selâmetim.’

Bunu, sırayla herkesin hatır sorması izledi,

‘Çavayi?’

‘Başım spastıkım, tu çavayi?’

Hatır sorma bittikten sonra, Şiran, Türkçe’ye döndü,

‘Akşama bir saat kala sardılar, öyle mi?’

‘Ne görmüşem ne duymuşam!’ diye cevap verdi, Feyzullah Sözler.

Ben gelmeden önce ne konuşuyorlardı, bilmiyorum ama bu cevap Şiran’ı öfkelendirdi,

‘Kadınların önünde çırılçıplak soyup teşhir ettikleri sen değil miydin? Şimdi utanıyor musun, ne görmüşem ne duymuşam demeye?’

Feyzullah Sözler, sonradan beni kastederek, ‘O Türk’tür, duymasın, bu konuyu kapat,’ dediğini öğrendiğim bir şeyler söyledi. Şiran’ın daha da kızdığını gördüm.

‘Mehmet arkadaş devrimcidir. Bizdendir,’ dedi yine Türkçe, ‘Senin tavrın şoven bir tavırdır.’

Bunun üzerine, Feyzullah Sözler’in bacanağı ve amcaoğlu, Abdülbari Sözler, lafa girdi, komando birliğinin kasabayı akşama bir saat kala sardığını, köylülerin hepsini silâh zoruyla evlerinden çıkardıklarını anlattı.

‘Erkekleri bu tarafa, kadınları öbür tarafa ayırdılar,’ dedi, meydanı işaret ederek. Bundan sonra, Tekman Jandarma Komutanı, erkeklere dönmüş, silâhlarını teslim etmelerini istemişti.

‘Biz de, dededen kalma paslanmış küflenmiş silâhlarımızı getirdik, teslim ettik,’ dedi Abdülbari.

Şimdi, hemen itiraf etmeliyim: Ben, Feyzullah’ın söylediklerinden o zaman hiçbir şüphe duymamıştım! Beni teslim edilen silâhların işe yaramaz silâhlar olduğu, bunlardan başka ve çok daha sağlam silâhlar olmuş olması gerektiğine uyaran Günay Rodoplu oldu,

‘Sen şaşırdın mı, Allah aşkına! Hangi erkek, Kürt, Türk ya da her kimse, istediler diye kuzu kuzu silâh teslim eder? Göstermelik birkaç çakaralmaz vermişlerdir.’

Özellikle de, 1970’lerde, böyle bir hükmün bir devrimciyi ne kadar öfkelendireceğini sadece devrimciler anlar! Bundan eminim! Ben, bütün dikkatleri insanlık dışı uygulamalara çekmeye çalışırken, Rodoplu, kendisini orada silâhları bulmakla yükümlü komutanın yerine koyuyor, meseleye onun açısından da bakıyordu ki, bu tahammül edilebilir bir şey

değildi! Dahası, Günay yapılanları onaylıyor değil ama yeterince ciddiye almıyormuş gibi bir görüntü verdiği için 'güvenilir' olmadığı duygusunu yaratıyordu. Şiran'ın bitiremediği romanının notlarındaki sitemini hatırlayacaksınız: *'Sonraki ilişkimiz hoşgörü üzerine kuruldu, Şiran'ım,' diyordu, 'Gizlilik ve hoşgörü, ortalıkta dolaşmasına işi olduğu sürece izin verilen hizmetçi gibiydim, 'Aile' sorunları gündeme geldiğinde, dışarı çıkması, 'kapıyı arkandan kapat' uyarısıyla istenen bir hizmetçinin dışlanmasını yaşadım.'* Doğrusu her iki tarafı da anlamaya çalışan bu tutumuyla, dışlanmaması mümkün değildi.

Nitekim komutan da Rodoplu gibi düşünmüş olmalı ki,

'Bunun üzerine bizi zorlamaya başladılar,' diye anlattı Abdülbari, 'Silâhlarımızı getirmemiz için hakarette bulunmaya başladılar.'

Erkekleri, kadınların önünde soyup, çırılçıplak teşhir ettikleri aşama bu aşamaydı,

'Mehmet Akbaba'yı anadan doğma soydular. Bize de, 'Eğer silâhlarınızı getirmezseniz, sizleri kadınlarınızın önünde soyundurup, edep yerlerinize ip bağlayarak kadınların önünde dolaştıracağız,' diyorlardı, 'Bundan sonra da Bey Köyü'nü jandarma karakolu yapıp, namusunuzu pay-i mal edeceğim.'

'Ve İstanbul sinemalarında 'Paris'te Son Tango' oynanıyordu,' demişti Rodoplu, acı acı, 'Allah aşkına! İpi karısının eline verilen bir pipiyi kim 'işkence' olarak görebilirdi? Porno, sevgilim, bu olsa olsa porno olur!'

Pornodan nefret ederdi, 'İnsanoğlunun duyarlılığını törpüler. En korkunç şiddet sahnelerine, örneğin, tecavüze, cinsel haz yakıştırıp acıyı yok saymasa da küçümser, adeta kabul edilir kılar! Bu nedenle, ben derim ki, İstanbul'da pornoyu hoş görüp, Silvan'da birinin pipisine ip bağlandığında rencide olamazsın ya da yeterince rencide olamazsın! Sen bakma, o üsteğmenle en iyi halleşecek olan Abdülbari'nin kendisidir. Allah aşkına, adamı karısının önünde soymak kimin aklına gelir! Onlar, aynı kuşun tüyleri. Sen, Silvan'da, iyi niyetli bir David Pavloviç'ten başka bir şey olamazdın!'

O dönemde, bu cezanın aslını bilmediğim için, Günay'a hak vermiştim. Gerçekten de, adamı soyarak cezalandırmak kimin aklına gelirdi? Sonradan, İsmail Beşikçi'den duydum, meğer erkeği karısının ve çocuklarının önünde soymak ve teşhir etmek, Kürt cezasıymış ve bir erkeğe verilebilecek en ağır cezaymış. Feodal düzenin ve aşiret örgütlerinin çok etkili olduğu devirlerde, Kürt beyleri bu cezaya -ve pek ender olarak- başvururlarmış. Çünkü böyle bir ceza ile karşılaşan kişi kesinkes toplum

dışı kalır, bu hakarete dayanamayarak canına kıyarmış. Anlaşılan, biz kentsoylu aydınlardan farklı olarak, jandarma-komandolar bu tarihi biliyorlarmış!

Meselenin başına döneyim.

1970 yılının ilk aylarından itibaren Doğu Anadolu'nun ezeli kaderi, yani 'asayişi korumak adı altında jandarma baskısı' yeni bir ivme kazanmıştı. Önce Hakkâri ve Mardin'de başlayan harekât, Diyarbakır'a, oradan Malazgirt ve Kiğı'ya kadar yayıldı. Biz olayın vahametini Diyarbakır Yüksek Tahsil Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin DDKO'ya yolladığı (daha sonra da 'Emek' Dergisi'nde yayımlanan) mektuptan öğrendik. Mektubu oradaki arkadaşlar kaleme almışlar, yüzlerce Silvanlı vatandaşa da imzalatmışlardı,

'8.IV.1970 tarihinde, şafakla beraber, Silvan ilçe merkezi, Jandarma İkinci Bölge Komutanlığı'na bağlı altı helikopter, iki yüz motorlu araç, donatılmış iki bin jandarma ve komando, toplu keşif uçaklarının da desteği ile kuşatılmıştır. Kuşatma harekâtı ile beraber ilçe merkezine giren birlikler tarafından, hiçbir arama yetkisi olmadan, aynı gün saat yediye kadar on yedi saat süre ile, yüzlerce ev didik didik edilmek suretiyle aramaya tabi tutulmuş ve yataklarından kaldırılmış erkekler özel kamplara alınarak korkunç işkencelere maruz bırakılmışlardır. Kadınlar ve kızlar evlerinden alınarak jandarma ve polis karakoluna getirilmişler ve işkence ile birlikte ağır hakaretlere maruz bırakılmışlardır. Adalet Partisi iktidarı, Bakanlar Kurulu'nun verdiği tam yetki ile hareket ettiklerini söyleyen komandolar, ne Anayasa'yı ne de meri kanunları tanımakta, adeta işgal edilmiş düşman topraklarında işgalci kuvvetler gibi davranmaktadırlar.'

Mektubu, DDKO İstanbul şubesinin bildirisi izledi,

'Doğu'da aylardan beri, Hükümet kararnamesiyle özel şekilde yetiştirilmiş, helikopter ve keşif uçaklarıyla donatılmış, 2000'in üstünde motorize komando ve jandarma birlikleri tam bir terör havası yaratmaktadırlar. Bu yasadışı baskıların son halkası olan, 8.IV.1970 tarihindeki Silvan kuşatmasında Anayasa'yı, kanunları tanımayan komandolar, adeta işgal edilmiş düşman topraklarında işgalci kuvvetler gibi davranmışlardır... Bu olaylar halkı silahlı güçlere başkaldırmak için birer tahrik niteliğindedir. Bu kasdi hareketler, mazlum halkın sabrının taşması halinde kamuoyunda isyan gibi gösterilecektir, 'Doğu Anadolu halkı isyan etti!' dedirtmek için mevcut bütün gayretler ısrarla denenmektedir... İktisadi bunalım içinde kıvranan siyasi iktidar, uyanmakta olan halkın dikkatini

başka yöne çekecek, devrimci güçler bölgecilik göstermeliği ile parçalanacaktır. Oysa halkımız demokrasi mücadelesi içindedir. Bu mücadele demokratik haklar alınmadan duramaz. Ve de Doğu'da demokrasi gerçekleşmeden, Türkiye'de demokrasi her zaman yıkılmaya mahkûm bir oyun olarak kalacaktır... Açıkça halklar arası bir çatışma yaratmak gayesi güden bu faşist eylemlere tüm vatansever ilericileri direnmeye çağırıyoruz, vs. vs.'

DDKO, bununla da yetinmeyerek, 12 Nisan'da, Cumhurbaşkanı'na olayları anlatan, suçluların cezalandırılmasını talep eden bir telgraf çekti. TİP olarak biz, önce Meclis soruşturması için önerge verdik. Daha sonra da Cumhurbaşkanı'na bir muhtıra yolladık. Cumhurbaşkanı'nın tepkisi, cevabi bir telgrafla (20 Nisan) bizlerden 'olayların araştırılabilmesi için kaynakların tespiti ve bilgilerin acele olarak Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne iletilmesini' istemek oldu. Az önce naklettiğim sahne, Şiran Ören'in dâhil olduğu DDKO heyetiyle, benim dâhil olduğum TİP grubunun, Cumhurbaşkanı'na 'kaynak tespit etmek için' yaptığımız araştırma seyahatinde meydana geldi.

Şimdi, tabii, Cumhurbaşkanı'nın bizi bu seyahate yollayarak kelimenin tam anlamıyla, 'dolduruşa' getirdiğini görüyorum! Parasız, pulsuz onca genç insanın 'Cumhurbaşkanı'na kaynak bulmak' için (!) yollara dökülmesi bunca hazin olmasa eblehlik derecesinde bir iyi niyet ürünüydü! Nitekim harekâta kumanda eden subayın itiraf etmesine ('Kadınları askerler aramamaktadır, kadınların aranmasında detektör kullanılmaktadır. Ağaların dışında, köylülerin herkesin gözü önünde dövüldükleri doğru değildir. Soyundurma ve toplu olarak halkı yerlerde süründürme iddiaları da asılsızdır. Ancak, yat kalk talimleri yaptırılmıştır. Ayrıca bazı yerlerde kanun kaçakları, silâhlar teslim edilmeyince, şüpheli kişilerin etkili bir yol olan karısının ve kendisinin soyundurulma tehdidiyle korkutulduğu doğrudur.') rağmen, Haziran'ın ilk haftasında resmi klişe demecini vermekten çekinmedi.

'Devletin bütünlüğüne kastedecek davranışlar ve oluşlar mevcuttur. Özellikle Doğu'da, Komünist Kürtçüler bir ayrı devlet anlayışı için kitleleri kışkırtma yollarını aramakta, bazı örgütlerle de bunu canlı ve hedefine varacak bir hareket haline sokmayı istemektedirler. Aşırı solcuların 'Türk Halkları' sloganı ile Kürtçülükten Çerkez ayrımına kadar pek çok bölünmeyi sürdürmeyi arzuladıkları görülmektedir.'

Cumhurbaşkanı'nın tanımladığı solculardan birisi de bendim. Ve sanırım artık bu noktada kendimi anlatmaya başlamalıyım.

II

Kara gemi Okeanos Irmağı'nın
Akıntısından kurtulup Tanrısal
Denizde Ayaye Adası'na varınca
Onu kumsala çektik ve uykuya
Dalarak Tanrısal şafağı bekledik.
'Kolları Bağlı Odysseus'
Melih Cevdet Anday, 1962

Maarif Vekâleti Müsteşar Vekili Faik Sabri Bey, Ankara Kurtuluş Ortaokulu Müdürü İhsan Bey'e verdiği sözü tuttu, Homeros'u yolladı.

İhsan Bey, kitabı oğluna verirken kaşlarını çattı; kutsal bir emaneti tevdi edermişçesine boğazını temizledi,

'Bu hazine,' dedi, 'bize, eski Grek ve Roma'nın hediyesidir. Her aydın kişinin mitologya bilmesi zorunludur. Hemen okumaya başla, akşam gelince konuşuruz.'

Arkasında paltosunu tutmaya hazırlanan karısına döndü,

'Bugün buna sokak yok. Homeros okunacak,' dedi. Sözünün anlaşılıp anlaşılmadığını denetledi, evden çıktı.

'Babanı duydun,' dedi Behiye Hanım çocuğa.

'Hadi, bakalım.'

'Ody.'

'Odys.'

'Odys, bir s daha.'

'Sonra, s,e ve u,s O-d-y-s-e-u-s. Olmadı.'

'O-d-y-s-s-e-u-e-s. Odysseus.'

'Mitologya.'

Hecelemeye çalıştı,

'Bir ke, bir he, bir i, eder Khi. Khi-ma. Bir daha i ve ra. Khimaira, Hi-yi-d-dra. Hiyidira. Hydra. Hydra. Odesseia.'

Gerisini okumaya niyetlendi,

‘Andromakhe, Athena’dan da, Aphrodite’den de üstündür. Hera çoğu kere aşağılık bir kadın olarak gösterilir. Babil’den beri süregelen astroloji yerini astronomiye bırakmıştır.’

Akşamları yemek yedikleri, öğlenleri baba evde olmadığından mutfakta yerlerdi, masanın kenarına ilişti.

‘Khimaira.’ Neydi-şimdi-bu?

‘KHIMAIRA.’

Sözcüklerin çoğunu okuyamıyor, okuyabildiklerini hatırında tutamıyordu. Kim kime nerede ne yapmıştı? Astroloji, Babil, At-hena, birbirlerine girdiler. Dudaklarını büzdü, saçlarını çekiştirdi.

‘Ne o?’ dedi annesi, ‘Hemen daldın bakıyorum.’

‘Okuyamıyorum ki ben bunu!

‘Ben karışmam, akşam babanla hesaplaşırsın.’

‘Okuyamıyorum, be!’ bağırdı çocuk. ‘Okuyamıyorum işte, görmüyor musun?’ Gözü, seni-seni gibisinden başını sallayan babaannesine ilişti.

‘Tabareke gibi bu da. Ha bu, ha Tabareke. Onu da okuyamıyorum, bunu da!’ Sandalyesinden kalktı, yumruklarını sıktı, meydan okudu.

‘Günaha girme! Bari günaha girme, Allah’ın belası! Otur oraya! Otur diyorum sana!’

‘Oturmayacağım.’

‘Otur! Otur yoksa fena yaparım!’

Çocuk direndi, hırsından tir tir titriyordu.

‘O-tur-ma-ya-ca-ğım,’ heceledi, ‘Okumayacağım. Bunu da okumayacağım, Tabareke’yi de okumayacağım. İstemiyorum bu kitabı.’ Kaldırdı, yere fırlattı. Mutfak tarafına seğirtti. Behiye Hanım arkasından koşturdu.

‘Serseri mi olacaksın sen!’ haykırdı, ‘Öldürecek misin sen beni?’

Çocuğa yetişemeyince, bu defa da kendi kendine bağrındı,

‘Öldürecek bu çocuk beni! Babası bir yandan, bu bir yandan, öldürecekler beni!’ Aşağıdan sokak kapısının çarpıldığını duydu, ‘Gene aldı gitti başını! Paltosunu bile giymemiştir. Nedir bu çektiğim benim?’ Sobanın yanındaki sedire oturdu, ağlamaya koyuldu.

Olağan bir gündü. Behiye Hanım bağırır, çocuk kaçar, Behiye Hanım talihinden yakınır, kayınvalidesi, ‘Üzme be kızım kendini, olacağına varır,’ der, ‘Akşam İhsan Bey’e ne diyeceğim?’ diye sorduğunda verecek cevap bulamazdı.

Çocuk bütün gün görünmedi. Eve, babasından dakikalar önce girdiğinde hava kararmıştı.

‘Çabuk, üstünü değiştir,’ dedi babaannesi, banyoya tıktı.

İhsan Bey, daha kapıda sordu,

‘Sofra hazır mı? Akşama Faik Beyler gelecekler.’

Çocuk, banyodan duydu, yüreği ezildi. Ya Homeros lafı açılırsa, ya sınava çekerlerse? Kimeneye miydi kime ne miydi, neydi? Bir iki isim hatırlasa, o da olurdu ama aklında hiçbir şey yoktu.

‘Kitaba baktın mı?’ diye sordu, Müdür Bey sofrada. Sesinin tonundan, o akşam asabını bozmak istemediğini anladı çocuk,

‘Evet,’ dedi, cesaretle. Kadınların gammazlayamayacağından emindi.

‘Nasıl?’

‘Güzel.’

‘Güzeldir,’ dedi İhsan Bey, ‘senin anlayamayacağın kadar güzeldir.’

Müdür Bey’e, Selanik kökenli ve anadili Fransızca olduğundan, ‘dönme’ derlerdi, ama aslı yoktu. Fransızcasından, İzmir’in İttihat Terakki ve giderek jön Türk kuşaklar yetiştiren, ‘köklü’ ailelerinde âdet olduğu üzere, Fransa’dan getirtilen matmazel mürebbiye sorumluydu. Uşakizadelerle akrabalığı, eski maarif vekilinin kardeşi olması gibi konularda pek ketum davranır, evet ya da hayır demezdi. İhsan Bey’in bu tutumunu alçakgönüllülüğüne verenler olduğu gibi, ailesi ile arasının açık olmasından kaynaklandığını söyleyenler de vardı. Her ne idiyse, Müdür Bey’in en belirgin niteliği, kendi demesiyle, ‘muassır medeniyete ulaşmayı engelleyen sofuluğa teslim olmamak’ için gösterdiği çabaydı. Namaz, cami, ulema, İslâmiyet, halife, Abdülhamit ve ona bağlı olarak, çocukluğunun karanlıklarını geri getiren zaptiye ve hafiye kavramlarını ‘Osmanlı’da bütünleştirdiğinden, ‘Şark’ı çağrıştıran her şeyden, ‘iğrenirdi.’’

Faik Sabri Bey, Müdür Bey’in yaşamı boyunca edindiği bir iki dostundan biri oldu. Behiye Hanım’a, müsteşar muavininin, kendisini ‘anlayan’ tek adam olduğunu söylerdi ki, bu sözcüğün altında, ‘takdir eden, beğenen’, ‘beğenecek kadar aklı olan’ sıfatları da gizliydi.

1940’ların Ankara’sı, Müdür Bey gibi, ‘Batı medeniyetinden nasibini almış’ bir münevver için, bir çöldü, elbette. Faik Bey, bunu ‘bütün kalbiyle takdir ediyordu.’ Kendisi için de aynı durum mevzubahisti. Nelerle uğraşıyordu Maarif Vekâleti’nde Behiye Hanım’ın affına sığınarak söylüyordu.

‘Ne hamhalat köylüler,’ vardı, inanamazdınız, ‘efendim.’ Allah’tan, İhsan Beyefendi gibi mütekâmil bir dost bulmak bahtiyarlığına ermişti de,

‘Teveccühünüz, efendim,’ iki çift lâf edip aydınlanıyorlardı.

‘Esasen,’ diye sürdürdü Faik Bey, ‘İlk Yunan edebiyatının neşir tarihinin 1870 olduğunu düşünürsek, bugünkü fikri sefaletimizi de mazur görmekliğimiz gerekir. Bendeniz, Mehmet Rauf Bey’in bu büyük eserini en büyük muhabbetle karşılayanlardanım.’

‘Şüphesiz Beyefendi,’ diye onayladı İhsan Bey, ‘bendeniz de mazi-i edebiyata vukuf peydah edemeyen bir sanatkârın, istikbal-i edebiyata hükmedemeyeceğine inanırım.’

‘İsabet buyurdunuz, mirim. Bugün, edebiyatı, bırakınız yaratmak, anlayabilmek için dahi Roma ve Yunan eserlerini bilmek gerekir. Eski Yunan, yalnız bugünün Yunan edebiyatının değil ve fakat dünya edebiyatının da kaynağıdır.’ Birden aklına gelmişmiş gibi sordu.

‘Yahya Kemal Beyefendi ile teşerrüf etmiş miydiniz?’

İhsan Bey, o şerefe nail olmadığını, ancak yazılarını izleyebildiğini, şiirlerine hayran olduğunu belirtti.

‘Ne ruhtur, Yahya Kemal Beyefendi,’ dedi Faik Bey, ‘Biliyor musunuz, şapka inkılabını Gazi hazretlerinden çok daha önce gerçekleştirmiştir,’ kıs kıs güldü.

‘Paris’e kaçarken, daha henüz gemideyken, şapka giymek basiretini göstermiştir. Ne hoş anlatırdı, ilk şapkasını vapurda tanıştığı bir Fransız’dan ödünç almış.’

Keyifle başını salladı.

‘O ruh, o çapkın, o korkusuz ruh değil mi bunca nefis mısraı doğuran?’ dedi İhsan Bey, içini çekti.

‘Hiç şüphesiz. Nitekim, Yunan’a böylesine vakıf başka bir şair yoktur,’ parmaklarının ucunda bir kadın zarafetiyle tuttuğu yassı Yenice’den bir nefes çekti.

‘Peyami Sabah’daki yazılarını hatırlarım. Zindandan fırlamış bir mahkûmdu o! Düşünün, gençliğinin bütün ateşi ile, Paris’te! Hatırlayacaksınız, yaşı henüz on sekizdi. Delikanlılığının baharı, delikanlılığının kemali!’ arkasına yaslandı.

‘Evet... öyle anlatırdı Paris’i: ‘Güneş denizden şarkılarla yükselip şarkılarla batıyor. Hayat, gündüz coşkun, gece seyyal bir musiki halinde. Erkekler üryan kahramanlar, kadınlar ince tüllerle örtülü sebular gibi...’

‘Sebu ne babaanne?’

‘Testi,’ fısıldadı kadın.

‘Yani, testilere tül mü sarmışlar?’ gözlerini açа açа sordu çocuk.

İhsan Bey ters ters baktı. Faik Bey, başını salladı. Lafını sürdürmek istiyordu.

‘Zevç ve zevceleri gördüm, kollarını birbirlerinin üzerine atmış yürüyorlardı. Beni bu beldenin saadeti ürküttü, burada aşk, din, sanat hayat halinde mütecelli...’ Kendinden geçmiş gibiydi. Başı geride, gözleri kapalı tekrarlıyordu, ‘bu âlem bir sebutraşın eseridir...’

‘Yani, testici mi yapmış Paris’i, ha babaanne?’

‘Sus, İhsan Bey kızıyor!’

‘Bravo Beyefendi!’ alkışladı İhsan Bey, ‘Hafızanıza hayranım!’

Faik Bey’in Olgunlaşma’da çiçek öğretmeni eşi, yarı kapalı gözlerini açtı, derin derin iç geçirdi. Onları sessiz izleyen ev sahiplerinde bir kıpırdanma oldu. Behiye Hanım, dayanamadı, saflık mı hinlik mi olduğu tartışmalı bir tavırla, soruverdi,

‘Sıla hasreti mi, Belkıs Hanımcığım?’

Bu Paris meselesi sinirine dokunuyordu.

İhsan Bey’in bağışlayabileceği türden bir münasebetsizlik değildi. Behiye Hanım’a parçalayacakmış gibi baktı, çarıklı-erkânıharp! Belkıs Hanım’a döndü. *Görüyorsunuz-işte-nasıl-bir-kadınla-yaşıyorum* bakışını fırlattı.

Belkıs Hanım renk vermedi.

‘Sıla hasreti ya Hanımefendi, sıla hasreti,’ dedi Faik Sabri, kendisi ile meşguldü, kadınlar arasındaki husumetin farkına varamazdı, ‘İyi buyurdunuz. Sıla hasreti değildir de nedir bu? Aşka hasret, edebiyata hasretiz biz. Bakın, muhterem zevciniz ve ben bu çölün ortasındayız. Hangi medeniyet pınarı doyuracak mahrumiyetimizi?’

‘Ya,’ dedi Behiye Hanım alelacele, ‘ben de İhsan Bey için üzülüyorum. Bilseniz nelerle uğraşıyor bütün gün! Müdür odasının tavanı hâlâ akıyor.’

‘Bilmez miyim efendim, bilmez miyim? Öyle bir açlıktır ki, aşkı medeniyet, medeniyetin bizzat kendisini içmeden son bulmaz!’

Müdür Bey’in karısı adamın iyice bunak olduğuna karar verdi.

‘Bir çay daha alır mıydınız?’

‘Mahdum Bey’in dersleri nasıl?’

‘İyidir,’ dedi annesi.

‘Haylaz,’ dedi babası.

‘Zamane,’ dedi Müsteşar Muavini.

‘Muhit efendim, muhit,’ dedi Müdür Bey. Ne zamandır Çankaya Ortaokulu’na tayin edilmek istiyordu.

‘Muhit çok bayağı bir muhit! Oynadığı çocukları bir görseniz! Yalınayak, terbiyesiz, pis!’

‘Bizim ruhumuz pis,’ eşinin sözünü kesti İhsan Bey, ‘Her gün okuldan hiç göndermesem beş çocuk gönderiyorum evlerine, temizlensinler de gelsinler diye. Samimi söylüyorum, geldiklerinde gittiklerinden daha pis oluyorlar.’

‘Bilmez miyim, Beyefendi, bilmez miyim? Ben de aynı dertten müştekiyim. Üstelik bizimki kız okulu! Affedersiniz...’

Kirli tırnaklardan, bitlerden, kefeke bağlamış dişlerden bahsettiler. Deneyimleri ortaktı. Behiye Hanım, kocasının kendisini adam yerine koyup da anlatmadığı meseleleri, oksijen sarısı saçlı bu kadınla konuşmasına içerledi. Kaynanasına döndü, *görüyorsunuz-ya-oğlunuzu* diye *italik*’ledi.

‘Kızım,’ dedi yaşlı kadın yüksek sesle, ‘Faik Sabri Bey’e bir çay daha koysana.’

Faik Sabri Bey öneriye derhal iltifat etti. İzleyen hareket, ikili konuşmayı imkânsızlaştırdı. Müsteşar Muavini, egemen konumuna avdet etti.

‘Dün akşam,’ diye başladı yine, ‘Yakup Kadri Bey’le aynı meclisteydik.’ Bu defa, İhsan Bey bile sıkıldı, ama,

‘Size gıpta ediyorum, Beyefendi!’ demeyi ihmal etmedi.

‘Bravo doğrusu! Demek, Yakup Kadri Beyefendi İsviçre’den dönmüşler.’

‘Hariciye Vekili hazretleri ile istişareye gelmişler, hemen dönüyorlar. Kendileri de Yahya Kemal Bey hayranlarındandır, bilirsiniz.’

‘Öyledirler, efendim.’

‘Bakın, ne derler. Dün akşam kendilerine de tekrar ettim, pek mütehassis oldular: ‘Nihayet membaı buldum, fakat, heyhat, neden sonra! Şimdi kendimi genç, kavi, yüksek ve geniş buluyorum!’

Yakup Kadri’nin bulduğu ‘memba’, eski Yunan, yaktığı kitaplar Osmanlı’ya ait olanlardı. Yahya Kemal Beyefendi’ye duyduğu muhabbet tabii idi, çünkü ‘üstat’ Homeros hayranıydı. Müdür Bey, Homeros’u fırsat bildi.

‘Lütfettiğiniz kitaba oğlumu bugün başlattım,’ dedi, çocuğun yüreği ağzına geldi. Az önceki uyku istemi uçtu gitti. Allahtan, Faik Sabri Bey’in sahneden inmeye niyeti yoktu. Sözünü, aksini savunan varmış gibi sürdürdü,

‘Nasıl olmaz efendim? Nasıl olmaz? O Homeros ki, cihanı bedayiin usaresidir. Yakup Kadri üstadımızın bizzat kendisi değil midir, ‘Homeros, medeniyet tarihini tek başına yaptı,’ buyuran? Yapmadı mı mirim? Yapmadı mı? Atina’yı, Roma’yı, Paris’i doğurmadı mı?’ Gözü esneyen çocuğa takıldı,

‘Mahdum Bey’i başlattınız mı?’

Homeros için teşekkür edildiğini duymamıştı anlaşılan. Müdür Bey, ‘evet,’ diyecek oldu, onu da dinlemedi.

‘Goethe’yi okusun,’ dedi, ‘Evet, evet, o muhteşem üstadı da Recai Bey tercüme etmişti, değil mi?’ Maarif Vekâleti klasiklerinden bahsediyordu.

‘Hafızam beni yanıltmıyorsa, üç yıl kadar önce, 1941 yazında.’

‘Evet, Beyefendi,’ dedi İhsan Bey, Almanlar kendisinin ihtisas alanıydı, fırsatı kaçırmayacaktı, ‘Faust, en önemli Alman klasiğidir.’

‘Ben şahsen Hugo’yu tercih ederim. Yine de, aman, Homeros’u ihmal etmeyin dostum. Homeros’u bilmeyen, hiçbir okul bitirmemiş sayılır. Kör cahildir, kör cahil!’

‘Schiller ve Goethe...’ diye başladı İhsan Bey,

‘Ah, dostum.’ Tiyatrovari bir edayla sözünü kesti Faik Sabri, ‘Faust dediniz de hatırladım. Bugünkü haberi nasıl değerlendiriyorsunuz?’

‘Hangi haberi efendim?’

‘Bulgaristan, Rusya’nın yanında harbe giriyormuş. Alman dostlarımız hayli sıkışacaklar, değil mi?’

‘Yedi haberlerini dinleyemedim. Ancak, böyle bir gelişme vuku bulursa, Türkiye’nin Rus hududu uzayacak demektir.’

Türkiye’nin, Almanya’ya yeterince kolaylık göstermediğini düşünenlerdendi,

‘Bu ihtimalin çok daha önceden hesaplanması gerekirdi.’

Sesinde suçlama vardı. Müsteşar Muavini, devlet memurlarının böyle konularda ihtiyatlı davranmaları gerektiğini bilirdi.

‘Hitler, Almanya’yı zor duruma sokacağa benzer,’ demekle yetindi.

‘Müttefiklerin hızı devam ederse, Hitler hayal ettiği Almanya’yı gerçekleştiremeyebilir ama, her halükârda, Almanya daha müsait şartlar altında idame-i hayat edecektir. Malumunuz veçhile, bendeniz 1930’dan itibaren altı yıl süreyle Almanya’da talebeydim...’ Uzattıkça uzattı, Yakup Kadri sohbetinin rövanşını aldı, İhsan Bey. 1931’de Reich bankasının döviz rezervlerinin iflas ettiği gün de Almanya’da olduğunu, Büyük Berlin Bankası’nın kapılarını kapattığını gördüğünü anlattı.

‘Üç hafta içinde, tam elli milyon altın Almanya’nın dışına aktı, Beyefendi,’ diye hayıflandı, ‘Bir somun ekmek almak için bir el arabası dolusu markın verildiğine bizzat şahit oldum. 1932’de, Almanya’da tam altı milyon işsiz vardı. Binaenaleyh, Hitler’in icraatını Müttefik propagandalarının dışında değerlendirmek gerekir.’

‘Nazizm...’ diye söze karışacak oldu Belkıs Hanım, onu da bırakmadı,

‘Muhterem Hanımefendi,’ dedi, ‘Almanya’nın siması, Hitler şansölye olur olmaz değişti. Müttefikler ne derlerse desinler, bugün Wehrmacht dünyaya kafa tutabiliyorsa, Alman milleti bunu Hitler’e borçlu olduğunu asla unutmayacaktır!’ giderek heyecanlandı, buharlanan gözlüklerini sildi, ‘Gün gelecek, Hindenburg’un heykelini, Goethe’nin, Schiller’in heykellerinin yanında göreceğiz. Hitler’i şansölyeliğe getirme basiretini gösteren o büyük devlet adamıdır!’

Faik Sabri sohbetin aldığı istikametten ürkmeye başladı, gırtlağını uyarır gibi temizledi, ama İhsan Bey kendisini denetleyebilecek halde değildi.

‘Hitler, ihtilalle gelmedi ki, efendim,’ diye sürdürdü, ‘Kanuni yoldan atandı. Alman halkı istedi onu.’

‘Evet, biz müsaade istesek? Geç oldu, Büyük Hanım’ı da rahatsız ettik,’ sedirde uyuklayan yaşlı kadını işaret etti, ‘şüphesiz büyük bir millet,’ dedi İhsan Bey’in gönlünü almak istiyormuşçasına, ‘ama, azizim, Champs-Elysées’nin o ilahi cafe’lerini birahaneye çevirmişler! Yahya Kemal Bey’in ne kadar müteessir olduğunu düşünebiliyor musunuz?’

‘Harp pek kötü bir şey, pek!’ Belkıs Hanım da ayağa kalktı, ‘Alors! Kıyafeti müzakere!’ Müsamereye çıkmış bir ilkokul öğrencisi gibi parmaklarını kenetledi, dizleri hizasında bir sepet yaptı, kırıttı.

‘Nous regardons a notre travail. N’est- ce pas, Monsieur?’[2]

‘Si vous voulez, ma chere Madame!’ bastırdı İhsan Bey, topuklarını bir Prusya zabiti gibi bir araya getirip vurmayı, başıyla selamlamayı da ihmal etmedi.

‘Innallahimaasabirin!’ dedi, sedirdeki anası.

III

Bu çocuk, Mehmet Ömer Sedes, bendim. Az önceki sahneyi üçüncü tekil şahıs kullanarak anlatmamın nedeni, okurun, böylesi bir çocukluğa ne denli yabancılaştığımı kavramasına yardımcı olmak, yoksa, edebi oyun oynuyor ya da biçem denemeleri yapıyor değilim. Ne babamı ne de annemi çok sevmiş olmadığımı anlatmaya çalışıyorum.

Annem, babam gibi okumuş, iyi aile evlâdı bir adamın kendisini zevce intihap etmiş olmasından fevkalade müftehir, ezik bir kadındı. Duyduğu minnetin karşılığını ev işlerinde yücelmek suretiyle ödemeye kalktığından hayattan erken koptu. Belleğimde kalan, radyo açmaktan dahi çekinen, zayıf, sinirli bir kadındır. Çoğu anne gibi, o da kocası ile oğlu arasında kaldı ama çoğu anneden farklı olarak, Behiye Hanım, hemen her zaman kocasından yana tavır koydu.

Babam, evin mutlak hâkimiydi. Olayları ve insanları bir türlü içine sindiremeyen mutsuz bir adamdı. Batı'ya adanmış bir aydın olarak, kendinden fevkalade emin, fevkalade haklıcıydı. Yığınların gerekirse sopayla adam edilmeleri gereğine inanırdı. Belki de bu nedenle, gizli bir Hitlerci, aleni Tek Parti'ciydi; ömrü boyunca da İnönü'cü kaldı. 1950'de, Demokratların seçimi kazanmalarından sonra, İnönü'nün resimlerini indirmemekte direnen ender okul müdürlerinden birisi oldu.

Babamın içine sindiremediği insanlara, aile fertleri, bizler de dâhildik ve ne yaparsak yapalım İhsan Bey'i mutlu etmemiz mümkün değildi. Hışmını çekmemek için çareyi ondan mümkün oldukça uzak durmakta bulurduk. Çocukluğum, yalnızlık içinde geçti. 'Müdür baba' akranlarımla ilişkilerimi dondurmuş, sınıfımdan arkadaş edinememiştim. Sanırım bozkırın ortasında yaşayan hemen her yalnız çocuk gibi ben de doğaya döndüm, doğa hareketleri ile oyalanmaya başladım. Mesela, 'cemre', benim için başlı başına bir harikuladelikti! Babamı onca mutsuz eden 1950 yılında havaya düştüğünü gözlerimle gördüğüme yemin edebilirdim! Çünkü, Elmadağ'ın tepesini boğacak gibi sımsıkı saran bulutlar, 'kollarını' gevşetmişlerdi. Sonra, cemre, bakmış, yaptığını beğenmiş, gidip suya -İncesu Deresi'ne!-

düşmüştü. Nitekim, Kale'den sarkan buzlar da bunun üzerine erimeye başladılar. Tabii, bir süre sonra da, kar aralandı, toprak beyazdan soyundu. Bunu da kavağın 'kabarması'ndan anladım! O günün üstüne iki gün saydım, Kale'ye koştum. Bozkırın yeşerdiğini, tazecik çimenlerin estiğini saptadım, çok sevindim. İleride, Ankara Ovası'nın batısında odaklanan ağaç topluluğunu her hafta sonu teftiş ettim. Ne kadar yeşerdiklerini kaydettim. Sonunda yeşil büyüdü, dalları görünmez oldu. 1 Mayıs, Bahar Bayramı, pazara rastladı.

O günü anlatmalı, delikanlılık yıllarıma gönderme yapmalıyım. Bayramın pazara rastlaması ve tatilimizi yemiş olması, bir teselli mükâfatı gerektirdi. Kurtuluş Ortaokulu öğretmenleri topluca Kızılcahamam'a, (Öyle hatırlıyorum ama herhalde daha yakın bir yere, mesela Çubuk Barajı'na olmalı!) gitmeye karar verdiler (O zamanlar, Türkler, 'piknik'e değil, kıra giderlerdi!). Behiye Hanım dolmaları doldurdu, (Günay'la en büyük kavgalarımızdan biri, benim anneme 'Behiye Hanım' babama da 'İhsan Bey' dememden çıkmıştı. Rodoplu, 'Tipik bir yabancılaşma belirtisi,' demişti, 'Solcusun ya, anneni sevecek ama onu 'yanlış' bulacak, ondan uzaklaşacak, yabancılaşacaksın!') yumurtaları haşladı, kuru köfteleri kızarttı. Dünya kadar ekmek aldık, ama tuzu unuttuk. At arabalarına kurulduk.

Bozkırda gıdım nem olmadığını hatırlıyorum. Göz ile gördüğünün arasında hiçbir engel yoktu. Ayrıntılar belirgin, cam gibi bir havaydı. İnceden bir yel, küme küme bulutları oraya buraya sürükledi. Kâh Atatürk profili, kâh Zümrütü Anka kuşu oldular. Ben de gözlerimi kapattım, yüzümü güneşe bıraktım.

'Baharın başına mı vurdu? Kazağını giy!'

Rüzgâr güzeldi, atların kokusu güzeldi, arabanın önüne kurulmuş şeref misafiri, Faik Bey bile güzeldi, çünkü, beyaz saçları maviye karşı parlıyordu. Belkıs Hanım, başına kırmızı bir eşarp bağlamıştı. Gülüyordu. Hayret bir şeydi ama Behiye Hanım da gülüyordu. *Bu bahar havası herkesi güldürüyor* diye *italik*'lemiş olmalıyım. Keyfim katmerlenmişti ki, bağırıverdim.

'Rüzgâr bana at oldu / Şimşekler kanat oldu!'

Bahar havası gerçekten de iyi gelmiş olmalı: Azarlanmadım! Aksine.

'Söyle oğlum, söyle!' diye yüreklendirdi Belkıs Hanım. Kendisi de katıldı.

'Eğilin gökler dedim / Bulutlar kat kat oldu!'

Sesimize bayıldık! Daha da çok bağırdık. Seslerimiz arka arabaları buldu, içindekileri kıskandırdı. Onlar da katıldılar, baştan aldık.

‘Yaslı gittim, şen geldim / Aç koynunu ben geldim!’

‘Dağ başını duman almış,’ ‘Aman Adanalı, canım Adanalı!’ bir türkü bir marş, rüzgârın sırtına bindiler, gittiler. Derken, arkadaki arabalardan birinden bir kadın sesi aktı, geldi.

‘Anadolu’da Şur’alar Hükümeti var olsun!
İşçilerin emeği özlerine yar olsun!
Uyan mihnetle çalışan çıplak hemşeri
İnkılaba katıl dünyanın hür rençberi!’

Sonradan 1920’lerden kalma bir Bolşevik marşı -okullarda söylenen bir Bolşevik marşı!- olduğunu öğrendiğim melodi tuhaf bir etki uyandırdı.

Herkes birden sustu. Müsteşar Muavini ile Müdür Bey bakıştılar. Babam hiç yoktan arabacıya çıkıştı,

‘Biraz hızlansana be adam! Akşam yemeğine mi yetiştireceksin bizi?’

Arabacı hırsını atlarından alırken ben bağırıyordum, ‘Hadi, söyleyin! Söyleyin!’

Faik Bey’in babama sorduğunu duydum,

‘Kim bu kadın?’

‘Fatma Karayel,’ dedi babam, ‘Doğrusu çok şaşırdım. İlk defa böyle densizlik yapıyor.’ *Ben ona gösteririm!*

‘Peşini bırakmazsanız, iyi edersiniz.’

‘Merak buyurmayınız.’

‘Öyle ya, bugün 1 Mayıs!’

Bu, Belkıs Hanım’dı. Ben de az önceki yakınlığından cesaret alarak sordum,

‘Ne olmuş 1 Mayıs’a?’

‘Sen her lafa karışma, bakalım!’

Keyifleri kaçmıştı.

‘Cürete bakınız,’ diye söylendi Faik Bey, ‘Fukarayı Kasibe marşını söylüyor!’ Babama döndü, ‘Uzatmayalım,’ dedi, ‘Şurada bir yerde yiyelim de bu iş bitsin!’

Önümüze çıkan ilk suyun yanında durduk. Planlarımızdaki bu sapmadan hiç hazzetmedim ama derenin yanında söğüt ağaçları vardı. Katırtırnakları açmıştı. Ben de dere boyunca koşmaya, gözüme kestirdiğim bir dal parçası ile yarışmaya koyuldum. Derken aklıma suyun içinde balıklar olabileceği geldi. Suya eğildim,

‘Çıkın mabedinizden, çıkın!’ diye seslendim, ‘Peygamberiniz geldi!’

Bu, ‘peygamber’ sözüne ben de şaştım! Ama, balıklar tınmadı. Ben de kendimi otların arasına attım. Bu defa da, bulutlarla arama bembeyaz bir kelebek girdi.

‘Bulut mu beyaz, sen mi? Bulut mu hafif, sen mi?’ diye sordum. Kelebek güldü. Antenleriyle selâm verdi. Ben de ona güldüm.

‘Kendi kendine konuşup gülene deli derler!’ dedi annem, ‘Haydi, kalk yemeğe!’

‘Ben tokum!’ dedim, kaçtım. Tok olduğumdan değil, sırf inat olsun diye! Koştum, az ilerideki bir söğüt ağacına yaslanmış, okuyan Fatma Öğretmen’e koştum. Kitabını bıraktı.

‘Merhaba!’ dedi.

Şimdi, o yıllarda, ‘merhaba’ sözcüğü, külhan ağzı sayılırdı. Şaşırdığımı hatırlıyorum. Böyle bir günde kitap okuyor olmasına da şaşırmıştım. Fark etti.

‘Şiir sevmez misin?’

Ve Müdür Bey’in oğlu, bendeniz, o gün Nâzım Hikmet’le tanıştı!

‘Akıyordu su, gösterip aynasında söğüt ağaçlarını,
Salkımsöğütler yıkıyordu, suda saçlarını.’

Fatma Öğretmen, salkımsöğütlerin altındaydı, su ayna gibi parlıyordu, dalları saça benziyordu, saçlarını yıkıyorlardı! İnanamadım!

‘Nasıl biliyor?’

‘Atlılar, atlılar, atları rüzgâr kanatlılar!’

Kanat takanlar atlılar mı, atlar mı? Atlar olduğuna karar verdim. Rüzgâra doğru koştular. Su ayna oldu, vazgeçti, su oldu, saç yıkadı!

Daha iyi görebilmek için gözlerimi yumdum. Dudaklarım kıpırdıyor olmalı.

‘Ezberliyor musun?’ diye sordu, Öğretmen Hanım. Utandım.

‘Yok!’

‘Bir gece bir denizde yalnız yıldızlar ve bir yelkenli vardı.
Bir gece bir denizde bir yelkenli yapayalnızdı yıldızlarla.
Yıldızlar sayısızdı.
Yelkenler sönüktü.
Su karanlıkta ve göz alabildiğine dümdüzdü.’

İçimden tekrarladım.

‘Bir gece bir denizde yalnız yıldızlar ve bir yelkenli vardı. Bir gece bir denizde bir yelkenli yapayalnızdı yıldızlarla. Yıldızlar sayısızdı...’

Annem, tekrar bağırınca, onca insanın önünde dayak yemeyi göze alamadım. Yemeğe koştum. Sonra da, göz açıp kapayıncaya kadar, ‘bozkır her zamanki numarasını çekti, katre katre indi akşam’. (Bu, o zamanki günlüklerimden birinden bir cümle! Şair ruhluymuşum, vesselam!) Güneş kızardı, damla damla döküldü. Güneş damladıkça otları, bulutları boyadı. Sonunda tükendi, yeşili vasiyet etti, gökyüzü bu defa da yeşile boyandı. Gökyüzü yeşile boyanınca, otlar da yemyeşil oldular. Gökyüzü,

‘Ya, demek öyle!’ dedi, tekrar renk değiştirdi, lacivert oldu. Bu defa otlar mora döndü. Otlar ve kelebek kanatları. Gökyüzü, baktı ki baş edemeyecek, kendisini benekli yaptı. Yani, yıldızlar serpiştiler. İşte, bunu taklit edemedi otlar! Tahmin edebileceğiniz gibi, ilk yıldız, Çoban Yıldızı da benim özel yıldızımdı. Herkesten önce o geldi, sonra diğerleri de koşuştular, yerlerini aldılar. Gökyüzü kadifelendi.

Ben, bütün bu olan biteni seyrettim ve kayda geçtim. Ama, bu yıldızların bizden olmadıklarını biliyordum. Çünkü Ankara’da böyle yıldızlar yoktu. Sonra da Nâzım Hikmet’in bir şiir yıldızı olup olmadığını merak ettim (hâlâ da ederim). Gece serin, dönüş sessiz ve uzun, at nalları tıkırtılı, rüzgâr uykudaydı. Düşündüm düşündüm,

‘Bu yıldızlar yıldıza benziyorlar!’ diye bağırıvermişim, ‘Hiç böyle yıldız gibi yıldızlar görmedim!’

‘Vallahi, aklı bir karış havada bu oğlanın!’ diye yemin etti annem, başıma kötü bir şeyler gelecekmiş gibi başını salladı.

Kehanetinin doğru çıktığı da söylenebilir. Ancak, daha önce nakletmem gereken şeyler var.

Yalnız bir çocuk olduğumu söylemiştim. Yalnızlığımı gidermek amacıyla denediğim bir dizi yöntemden en başarılısının ‘saldırı’ olduğunu keşfettiğimde, bana ‘erkekçe’ karşı koyanlar, İhsan Bey’in konumundan etkilenmeyen, annemin ‘Çingene çocukları’ dediği, Yukarı Mahalle akranlarım oldu. Onlarla arkadaşlık etmem de yasaktı. Rodoplu’ya söylediğim gibi,

‘Ne Nâzım ne Şükrü Amca ne Metin Abi. Faşizmi bana Kurtuluş Ortaokulu Müdürü, İhsan Sedes Bey öğretti.’ Şimdi yazacağım olay, neden böyle söylediğimi anlatacaktır.

1952 yılı Şeker Bayramı babaannemin saygılı takırtılarıyla geldi. Havanın açık olacağı bozkır mavisinin cama çalışından belliydi. Namaza durmasını bekledim. Sonra, parmaklarımın ucunda, kapının arkasındaki çiviye asılı giysilerime yürüdüm. Bağdadi evi titretmeden giyinmem

mümkün değildi. Giyeceklerimi koltuğumun altına aldım, merdivenlerden aşağı, sokak kapısına süzüldüm.

Pantolonumla kazağımı çöp bidonunun arkasında, ayakkabılarımı sokağın başında giydim. Kale'nin arkasında, maçın yapılacağı düzlüğe koştum. Kırağı soğuğu, nefesimi buhar yaptı, sigara içtiğimi varsaydım, keyiflendim.

Çocukların, 'Geldi, geldi!' diye bağrıştıklarını hatırlıyorum. Hafızın oğlu daha bir sevinmişti.

'Erkek adammışsın, be!'

Sabahın kör saatinde bir araya gelmiş, üşümüş, mutlu ve çok kararlı bir gruptuk, sümüklerimiz burunlarımızda fitil fitildi, maç, daha başlamadan kıran kıranaydı. Dört dakika oynanıyorsa, üç dakika dalaşılıyordu, ama, canla başla, en önemlisi, sahici topla oynuyorduk! Ama, sahibi topunu her an geri alabilirdi. Hırçınlığımız kısmen de bundandı.

Derken, Müdür Bey'in sesi! Benim takım altı-yedi yenikken duyuldu. Derin, telâşsız ve korkunçtu. Ortaokula giden hakem (Metin Abi) dâhil, taş kestik.

'Ömer! Eve!'

Mıhlandığım yerde sarsıldım.

'Baba, n'olur?'

Ciğerlerimden sökülen yakarma diğerlerini de hareketlendirmiş olmalı, bir ağızdan yalvardılar.

'N'olur, n'olur!' amca, öğretmenim, hatta komutanım diyorlardı.

'Yürü!' dedi İhsan Bey. Çocukları görmüyordu bile.

Aşağı Mahalle takımı kümelendi,

'Bize ne, biz kazandık!' diye şımardılar.

Sesleri bizim, yani, Yukarı Mahalle takımına ulaşınca, yakarmalarımız daha da arttı.

'N'olur amca, Allah'ını seversen, amca!'

'Yürü dedim sana.'

İhsan Bey ağır ağır yaklaştı, durdu. Elini kaldırdı, kulağıma yapıştı. Bedenimin hızla kaybolduğunu, yerini bir kulağa bıraktığını biliyorum. Ne bacaklarım ne gövdem ne de kollarım vardı. Müdür Bey, bu sıcak, kocaman, kan pompalayan kulağı sürükledi. Sokaklardan, dükkânlarını yeni açanların arasından geçtik. Dimdik yürüyen kolalı efendiyle yanında sürüklediği çamurlu kulağımı görmeyen kalmadı.

Babaannem ile Behiye Hanım, bahçe kapısının önünde bekliyorlardı.

‘Çamaşır ipini verin bana,’ dedi aynı telâşsız ses, gövdem büyüdü, ama, babam İhsan Bey’in dövmeye niyeti yoktu.

‘Yürü duvara.’

‘Ömer’i itti, bahçe çitinin kazıklarından birisine dayadı. Eğildi, ipi ayak bileklerimin etrafından dolandırdı, yukarı doğru sarmaya, kazığa bağlamaya başladı. Dehşete düştü, var gücüyle debelendi çocuk. Ama, sıska bedenimin gücü yetmedi!

Babam, büyük bir hünerle, ipi göğüs hizama getirdi, önce bir kolumu, sonra da diğerini sıkıca bağladı, düğümledi.

Mürüvvet Hanım, sevgili babaannem, torununa bakamadı, başını çevirdi. Annem,

‘Bari sırtına bir şey giydirseydik,’ dedi.

Ben, tükürdüm.

İhsan Beybabamın arkası dönüktü, görmedi,

‘Akşama kadar burada kalacak,’ dedi, eve girdi.

Öfkem, gözyaşlarımı kuruttu, korkumu dindirdi, umarsız bir kine dönüştürdü. Annemi tekmelemeye çalıştım, babamın urganı bacağımı kesti. İlk misafirler, güneş yükselip de yüzümü ısıtmaya başladığında geldiler. Onları diğerleri izledi. O bayram sabahı, Müdür Bey’in bahçe çitine bağlı oğlunu görmeyen kalmadı!

İlk anda kavrayamıyorlar, bir daha bakıyorlar, irkiliyorlar, sonra da içeri girip fısıldaşıyorlardı misafirler. Benim adıma af dileyenler olduysa da, İhsan Bey dinlemedi. Bu defa da, yaşken eğilen ağaçlardan, sonradan dövülen dizlerden, bir musibet-bin-nasihat gerçekliğinden söz ettiler. Bayramlaşmayı tamamlayıp, bana bakmamaya çalışarak, geçip gittiler. En acı veren seyirlik, el öpmeye gelen akranlarımınki oldu.

Seksen altıncı misafir, PTT’den emekli Eftal Efendi’nin, Sadiye Hanım’dı. Daha bahçe kapısında, çığlık attı.

‘Bu ne hal?’ Doğruca bana yürüdü, düğümü buldu, çözmeye koyuldu.

Behiye Hanım, oğlunun çözüldüğünü gördü, içeriye haber vermeye gitti. Küçük bedenim, karınca saldırısına uğramış gibi seğirdi, yerinden kıpırdayamadı. Sadiye Hanım’ın kuru ellerini, sert saçlarımda hissettim. Yaşlarım, çamurlu yüzümde oluklar kazıp çeneme indiler, kurtarıcımın yüzüne bakamadım.

Babaannem, İhsan Bey’in suskunluğundan yararlandı, beni içeri aldı.

‘Kaç defa söyledim ben sana, kaç defa!’ söylendi, annem,

‘Babanı biliyorsun! Biliyorsun, gene yapıyorsun! Öldüreceksin sen beni!’

Yaşamı boyunca, bir gün olsun, öfkesini sahiplenmedi, sorumluluğunu duymadı, nedenlerini kendi içinde aramadı babam. Sanki, kendi dışında, başına buyruk, özgür bir yaratıktı, 'öfkesi'. Acı verdiğinde, sorumluları, acı vermesine sebebiyet verenler, yani, incittiği insanlardı! İhsan Bey'in öfkesini hoş tutmak, azdırmamak, sonunda ondan zarar göreceklere ait bir görevdi; zarar göreceklere, yani, karısına, çocuğuna, öğrencilerine ve diş geçirebileceği diğer insanlara (Tipik bir Rodoplu sadisti tanımladığımı anlıyorsunuz!).

Ne yaptıysa, benim iyiliğim için yaptığına inandı. Arada canımı yaktıysa, onun da doğal olduğuna inanıyordu. Yoksa, ipin açtığı yaralara sürülecek merhemi kendi elleriyle alır mıydı?

'Vallahi billahi yine de iyi adam,' dedi annem, 'Hadi, git öp babanın elini de, bu iş bitsin.'

Bütün bir bayram odama hapsolmaya razı oldum,

'Öpmem,' dedim. Sesimdeki kesinlik, annemi deli etti,

'Babası kılıklı piç kurusu! Sana müstehaktır, sana ne yapsa müstehaktır!'

Dizleri titredi, banyonun duvarına hızla çarptı çocuk. Bu sadmeyle bilendi, gücünü topladı, annesini itti, fırladı. Bahçeden çıktı, evin arka tarafına, Şükrü Efendi'nin bakkal dükkânına yöneldi.

Ambalajın henüz hüküm sürmediği yıllardı.

Diş diş örülü çuvalların üstünden taşan kırmızı pul biberler, saman rengi ıhlamur yaprakları, yeşil kına hiç tükenmezdi. Bakkalın, kesekâğıtlarını doldurmak için çuvalların içine eğildiğini hiç görmemiştim. Boşalan çuvallar hep üstten dolduruluyorsa, altta kalan fasulyelere, pirinçlere ne oluyor diye merak ederdim. Baharatın kenevire, kenevirin kementlenmiş urganlara, urganların duvarda asılı eleklere sinmiş kokularını içime çektim. Fildişi sabunların üzerinde çifte çekiç damgasını inceledim.

'Gel de yardım et,' dedi Şükrü Efendi, akide kutularını diziyordu.

Beni ağaca bağlı görmemiş olmasını umuyordum; olanaksızlığını düşününce, duraladım, ter bastı.

'Gel hadi, gel,' dedi Şükrü Efendi.

Çocuk girdi, birkaç titrek adım attı. Kulaklarına ince, ıslak bir uzun hava çarptı. Babamın korkusundan iyice kısılmış radyodan geliyordu.

'Bu ne?'

'Radyo!'

'Onu sormuyorum, çalan ne?'

'Mey,' dedi bakkal. 'Ney' anladım, ben. Kulaklarımı diktim.

‘Beğendin mi?’

Cevap vermedim. İhsan Bey’in zorla götürdüğü Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası cumartesi konserlerinde duyduğum bir sesle karşılaştırıyordum.

‘Ben flütü de seviyorum,’ dedim. Kötü bir şeyi itiraf eder gibi fısıldamıştım. Şükrü Efendi ne diyeceğini bilememiş olmalı. Bir süre sessizce çalıştı, sonra, bir külah akide şekerine uzandı,

‘Biz seninle bayramlaşmadık,’ dedi, uzattı.

Elini öpmeye davrandım. Azgın bir egzama yarası ile burun buruna geldim. Annemin, bu bakkaldan, bu yüzden alışveriş etmediğini hatırladım. Tırnaklarımın diplerine kadar terledim. Şükrü Efendi, elini çekti, arkasına sakladı,

‘Berhudar ol, oğlum, berhudar ol,’ diye geçiştirmeye çalıştı.

Ben, çocuk, ileri doğru bir hamle yaptı, yaşlı adamın elini kaptı. Dudaklarımı yaranın üzerine yapıştırdım, yanağıma sürttüm.

Herkesten intikam aldım!

IV

Babamla hiç geçinemedik. Ve ben kendimi bildim bileli evden kaçmaya çalıştım. İlk teşebbüsümü, Şükrü Efendi önledi.

Şöyle ki, oğlunu kayırdığı söylentileri olasılığından çekinen İhsan Bey, beni sekizinci sınıfın ortasında, 'öteki' Fransızca öğretmenine devretti.

Öteki Fransızca öğretmeni, Müdür Bey'den aşağı kalmamak için, bize olağanüstü yüklendi (çocukların benden uzak durmaları için bir neden daha!). Kopya konusunda gösterdiği özel titizlik de başıma patladı. Şöyle ki, bozkır ayazının ölüleri mezarlarından söktüğü gündü. Sınavdaydık ve ben, Ankara Ovası'nın böyle bir günde, yukarıdan, Kale'den, nasıl bir görünüm içinde olabileceğinin düşünü kuruyordum: Bulutlar alçaktaydı, belki de Kale'nin tavanına kadar inmişti; öyleydiyse, pek bir şey görünmezdi ama herhalde henüz o kadar alçalmamışlardı. Elmadağ'ın tepesine kurulmuş, *oh-canım-oh* keyif yapıyor olsalar gerekti.

Kımraştım, burnumu pencerenin hava üfüren aralığına nişanladım, gözlerimi yumdum, içeri kaçan tipi taneciklerini burnumun ucuna çarptırmaya koyuldum. Gazoz içer gibiydim. Buz gibi su kokuyordu. *Hadi-canım-sen-de! Bu-hava- da-koku-bile-donar-!*

Donmuş kokular, yazın satılan buz kalıplarını çağrıştırdı. Donmuş limon kokusu buzu, donmuş kekik kokusu buzu! Azar azar kullanılacak. Kalıbın ucu biraz kırılacak, bir tabağa konacak, doğru yatak odasına! Mis gibi kokutacak. Ama, dikkat etmek lâzım, porselen tabağa koymuşsun ya, kayıp yerlere düşmesin! At arabasında da dikkat etmek lâzım, kalıplar bir kayar da düşerse... demeye kalmadı, havalandığımı hissettim. Çakan şimşeğin tokat olduğunu fark ettiğimde, geri fırladım, bu defa da başımı pencere pervazına çarptım. Elimi kaldırdım, yüzümü korumaya çalıştım, babamın yakama yapışmış eli aman vermedi. Sıramdan dışarı sürüklendim, sınıfın ortasına itildim. Taşlaşan öğrencilerin suratlarında en ufak bir ipucu yoktu, babama baktım.

'Dışarı,' dedi İhsan Bey, 'Kopya ha! Bir de kopya! Defol!'

'Ne kopyası, baba, yani, Müdür Bey!'

‘Yalan mı söylüyor öğretmenin? Ha? Yalan mı? Rezil ettin beni!’

‘Ben bir şey yapmadım, kopya çekmedim!’

‘Bak, hâlâ konuşuyor! Defol, defol gözüm görmesin seni!’

‘Baba, vallahi!’

‘Bana baba deme!’ diye tepindi babam. Boynundan damarlar fırladı,

‘Defol. Yürü, yürü ya da ben yürüteceğim!’ Uzandı, koluma yapıştı. Dershaneden dışarı sürüklendik.

‘Paltom!’

Hırsını alamadı, parmaklarını koluma gömdü, etimi büktü, büktü, kopartmaya çalıştı,

‘Gıkını çıkartmadan, defol!’

Ben, çocuk, kapının önündeki buzda düştü, toparlandı, tipiye doğru atıldı. Kar, yanan yüzüme değdikçe eridi, buharlaştı, gözyaşlarıma karıştı. Kale’ye yöneldim, Batı yüzünden tırmanmaya çalıştım, tipi bırakmadı. Kar, sandığımdan fazla yığılmıştı, dizlerime dek gömüldüm. Yavaşlamak zorunluluğu öfkemi arttırdı, hamle güdüsüyle dortop oldum, bu defa da öfkem göğsümün üstüne çöktü, acıttı. Dört ayağımın üstüne indim, öyle denedim. Yakamdan içeri dalan karlar göbeğime indi.

Belki bir yarım saat, belki de bir ömür geçti. Kaydım, toparlandım, kaydım, toparlandım, yolun yarısına gelemedim. Yüreğim daraldı, yere kapaklandım, hıçkırıklarımı saldım gitsinler. Yanağımı kara bıraktım, değdiği yeri eritti. Serinlik hoşuma gitti, yanağımı tekrar tekrar sürttüm. Mis gibiydi, kuştüyü yastık gibiydi. Debelenmeyi bıraktım, sırtüstü uzandım. Biraz öyle durdum, yüzükoyun döndüm. Kollarımı iki yana açtım, başımı bir o yana bir bu yana çevirdim. Kararım kesindi,

‘Gideceğim buralardan! Ben buralardan gideceğim!’

Başımı vida yaptım, karın içinde burdum, enseme kadar gömüldüm. Sonra bir elimi, derken ötekini soktum, ayaklarımla da delmeye çalıştım. Derinlere gittikçe sakinledim, kalp atışlarım normalleşti. Yüzümün yanması geçti, anlık sükûnetimden yararlanmış olmalı, öfkem yine kabardı. Burada böyle yatmayı sürdürürsem bir yerlere gidemeyeceğimi hatırlatıyordu.

Önce yavaş yavaş, sonra haykıra haykıra ağladığımı hatırlıyorum. Tipinin sesimi örttüğünü de hatırlıyorum.

‘Gideceğim buralardan!’

Nereye’ye cevap yoktu. Ölmek düşüncesi o zaman geldi.

Hiç kıpırdamadan durursam belki de donacağım temennisini izleyen paniği var gücümle sindirmeye çalıştım.

Bakkal Şükrü Efendi, tepeye, evine, gazyağı çıkarmış dönüyordu. Beni bu halde buldu,

‘Tövbe estağfurullah! Tövbe estağfurullah!’

Birisinin geldiğini hissetmiştim, kendimi kastım, kıpırdatılmaya izin vermedim. Şükrü Efendi, beni sırtüstü çevirmeye çalıştı,

‘Haydi oğlum, haydi aslanım!’

Soğuktan morarmıştım, gözlerim kan çanağıydı, yine de, ‘Eve dönmem, Şükrü amca,’ diye direniyordum. Yaşlı adam belki de yapılabilecek en iyi şeyi yaptı,

‘Dönme,’ dedi, çimene çöker gibi yanıma, karın üstüne oturdu, bir sigara yaktı, birkaç nefes çekti,

‘Paran da yoktur şimdi senin,’ dedi neden sonra. Sanki konuştuğum kızla lunaparka gidecektim de param çıkışmıyordu! O kadar olağandı sesi.

‘Yok,’ dedim ve iliklerime işleyen soğuğu ilk kez duydum.

‘Dur, bakalım!’ Yeleğinin ceplerini uzun uzun karıştırdı. Yüzü rüzgâra dönüktü, kirpikleri kar tutmaya başladı. Cebinden çıkardıklarını saydı,

‘Bu yetmez. Balgat’a bile götürmez seni!’

Yeni fark etmiş gibi de ekledi,

‘Sen donacaksın!’ Duraladı, ‘Bak, yanlış anlamayasın. Dükkânda para var, istersen oradan alırsın.’

‘Ben eve dönmem!’

‘Dönme,’ dedi yine, ‘Arkadan gireriz bizi kimse görmez.’

Tereddütümü hissetti,

‘Haydi,’ dedi, ‘Hava daha kararmadan dönelim. Senin yolun uzun.’

Birkaç kez boyanmış asker kaputunu çıkardı, omuzlarıma attı,

‘Giy şunu.’

‘Ben üşümüyorum!’

‘Üşüdüğünden değil,’ dedi bakkal, ‘Seni tanımasınlar diye.’

Dükkâna vardığımızda hava iyiden iyiye kararmıştı. Şükrü Efendi tezgâhın arkasına dolandı, dipteki kapıyı açtı. Daha önce fark etmediğim küçük bir odaya girdik. Odanın, üst katta, kendi evimizdeki banyonun altına düştüğünü hesapladım.

‘Burada iyi adam saklanır. Bin sene arasalar bulamazlar.’

Yaşlı adam, şöyle bir duraladı, köşede yığılı şeker çuvallarını işaret etti, oturmamı söyledi. Rafları karıştırdı, ‘Soyun!’

‘Çok soğuk!’

Titrememi denetlemeye çalıştım, olmadı. Giysilerimden süzülen buzlu sular, yerde su gölcükleri oluşturdular. Şükrü Efendi, askeriye artığı gibi görünen uzun donlar, fanilalar çıkardı,

‘Çabuk giyin,’ bulduğu at yaygısını da uzattı, ‘şunu da sırtına al.’

Dükkân tarafına geçti, döndüğünde elinde iki çay bardağı bir de şarap şişesi vardı. Doldurdu, birisini uzattı,

‘Bir dikişte bitir,’ dedi.

Öyle yaptım. Bakkal bir daha, bir daha doldurdu.

‘Bu seni ısıtır.’ Sigara sarmaya koyuldu.

‘Egzamaların geçmiş,’ dedim. Bir tür af dileme gayreti!

‘Tütün içiyor musun?’

‘Hayır.’

Sardığını, kendisine döndürdü,

‘Onlar egzama değil,’ dedi, neden sonra.

‘Ne peki?’

‘Harpten kalma bir illet işte. Gıdasızlıktan.’

‘İstiklâl Savaşı mı?’

Kut-ül Amare adını o gün duydum. Bağdat’ın güneyinde Dicle’nin atnalı gibi kıvrıldığı yerdeydi; İngilizlere, ünlü generalleri Townsend kumanda ediyordu; Halil Paşa’nın önünden kaçan İngilizler, bu atnalının içine girmişler, sırtları nehre dayalı, nalın açık ucuna çektikleri üç kat tel örgünün ardına kilitlenmişlerdi. Şükrü Efendi’nin alayı bu tel örgülere saldırıyor, her defasında, kadın saçında bit örneği, onlarca adam takılıp kalıyordu.

‘Her hücumda, taze cesetler eskilerin üzerine düşüyordu,’ diye anlattı, ‘Sonunda, cesetlerin ağırlığına dayanamadı, tel örgüler bile çöktü. Üstlerine güneş döndü, çöl sıcağı döndü. Bir açık hava mezarlığı ki, sinekten duvar. Öte yandan, insan leşi bir tatlı kokar ki sorma! Ölülerin bağırsaklarının tadını damağında hissedersin! Sarıp sarmalanırsın, ne fayda. Derine işler, sidiğinden çıkar leş kokusu. Hücuma kalktığında balçık gibi cesetlere bata çıka yürürsün artık.

Ama, daha da kötüsü ne, biliyor musun? Daha da kötüsü, biz kıran kırana savaşıyoruz ya, bir de baktık ki, öldürdüklerimiz İngiliz değil! Öğreniyoruz ki, boğazladıklarımız Hintli, Nepalli, Pakistanlı! Hemen hepsi Müslüman adamlar! Ne iştir? Şimdi, bak İngiliz’in aklına, ne yapmış? Bunlar Müslüman ya, savaştıkları toprakların adını Kuran’dan olsun, hadislerden olsun bilirler. Bildiler mi de, Halife’ye karşı savaştıklarını anlarlar, isyan ederler. Böyle olmasın diye, Townsend, haritaları yeniden yaptırmış. Hep

böyle yapmış. Şimdi biz, Üsküplüsü, Salihlilisi, Arap'ın, Kürt'ün toprağında, İngilizlere karşı, Pakistan Müslümanları ile savaşıp duruyoruz iyi mi?

Diyeceğim, her şeyin başı tahsil, terbiye, oğlum! Tahsilin olmadı mı, başına tencere geçirmiş adam gibi yaşarsın artık. Burnun ucunu görmeden...'

Dalmış olmalıyım, uyandığımda, hiç kıpırdamamış gibiydi, sigarasını içiyordu.

'Çok mu geç oldu?'

'Yatsı okundu.'

Yukarıdan, bizim evden, sesler geliyordu. Kulaklarımı diktim, babaannemin Kuran okuduğunu anladım.

'Baban karakola gitti,' diye açıkladı, Şükrü Efendi.

'Karakola mı? Şimdi, sana kızacaklar!'

'Sen beni merak etme.'

Annem mi ağlıyordu, ne?

'Babam seni buradan attırır.'

Şükrü Efendi cevap vermedi.

'İstersen bana elbiselerimi ver.'

Zorlukla doğrulduğumu hatırlıyorum. Elbiselerim donmuş, pantolonumun paçaları birbirlerine yapışmıştı. Ayırıp giymeyi denedim, bu defa da buzlar ateş oldu, değdikleri yeri yaktılar. Aklım bakkaldaydı,

'Sen ne yapacaksın, şimdi?'

'Yatıp uyuyacağım,' dedi bakkal, çuvalları işaret ediyordu.

'Ama, burası çok soğuk!'

'Ziyan etmez,' dedi, 'Hadi, baban dönmeden eve çık sen. Gürültü yapma.'

Annemin kulakları sesteydi,

'Kim o?' diye bağırdı, daha merdivenin başından. Babaannem, Kuran'ı kesti,

'Allah'ım sana çok şükür!'

'Gel, gel, sobanın başına da çıkaralım şunları.'

Ne ki, Ömer'in gözleri bir garip bakmış olmalı. Nasıl yaptıysam, ikisini de geri çekilmeye zorlamayı başardım. Tek kelime etmeksizin, odama yöneldim. Delikanlı olduğumu da sanırım o gün idrak ettiler. Ne giydim, ne çıkardım bilemediler. Bir ara babamın sesini duydum,

'Ne demek efendim, ne demek!'

Sonra, fısıldaşmaları geldi. Daha sonra da el ayak çekildi. Aşağıdaki, buz gibi odada bir başına oturan Şükrü Efendi'yi yalnız bırakmama kararıma rağmen, dayanamadım, rahatsız bir uykuya daldım.

V

Evden kaçabileceğim düşüncesi, babamı daha bir özenli davranmaya zorlamış olmalı ki, o kışı önemli bir çatışma daha olmaksızın atlattık. Bahara bir hayli boy atmış girdim. O yaz, Ankara'nın Cebeci Çayırı'na bir cambazhane kuruldu. Süheyla, cambazhanenin kraliçesiydi. Ve, bendeniz, Müdür'ün oğlu, ilk kez âşık oldum.

Biz, davetliydik. Gösteri başlamadan az önce geldiğimizi, en ön sıraya, bizim için özel olarak yerleştirilmiş, portatif sandalyelere (annem, bu cins sandalyelerin 'etlerini sıkıştırdığı'ndan yakınmıştı) oturduğumuzu hatırlıyorum. Işıklar, biz yerleştikten sonra söndürüldü.

Ortalık zifiri karanlıktı. Uzun süre öyle kaldı. Sabırsız seyirciler ıslık çalmaya başladılar. Islıkları, küfürler izledi. Sonunda, göbektaşı benzeri tahta sahnenin kenarından bir yerlerden, mavi bir ışık yandı.

Kör şarkıcının giriş taksimi tanburlaydı.

'Her yer karanlık, pür nur o mevkii...'

Bu şarkıyı annem çok severdi, ben de oldum olası şeytan yoklamış gibi ürperirdim. Bu defa da öyle oldu. Körün yakarışı bozkıra taştı, uzandı; mezar taşları önüm sıra yalpaladılar. İçlerinden bir tanesi rengârenk ışıklar saçan açık bir kabirin başındaydı. O kabirden, karanfil kokulu Maria Montez, beyaz geceliği içinde, rüzgârdan bir sütunun üzerinde yükseldi. Gonca dudaklarını araladı, gülümsedi, iki tane kama sivrisi köpek dişi göründü.

Öylesine canlı bir hayaldi ki, ürperdim, anneme sokuldum,

'Dur, aman,' dedi, ellenmekten hiç hoşlanmayan annem, 'Seyret işte!'

Kör, Ankara Ovası'ndan bir yerlerden, birilerini çağırmaya devam etti. Çağrısını cambaz Süheyla duydu. Mavi pullarla kaplı, mavi tül elbisesiyle, bilinmeyen bir yerlerden süzüldü, mavi ışıkta belli belirsiz sarkan, mavi ipe tırmandı.

Çağrı, daha da acılaştı, kızın ilk adımlarıyla birlikte, ağıta dönüştü. İpten düşmesi kaçınılmazdı; kör şarkıcı, ölümü karşılıyordu. Ben, adamın

ciddiyetinde haklı olduğunu anlıyordum. Besbelli, cambaz kız, az sonra, ışıklı mezarına geri dönecekti!

Süheyla, ipin bir ucuna yürüdü, geri gelirken sendeledi. Seyirciler, prova edilmişçesine uyumlu bir eşlemeyle inlediler. Kız güldü, siklamen dudaklarının arasından sivri dişleri göründü.

Tombul bedenini sıçrata sıçrata, ipi iki kez daha boyladı. Oturdu, kollarının arasından ters takla atarak yere süzüldü. Ayak parmakları yere değdiği anda bütün ışıklar yandı.

'Çadırımın üstüne, şıp, dedi, damladı! Çadırımın üstüne, şıp, dedi, damladı!'

Dört kişilik çalgıcı heyeti, notaları yerden yere attı.

Gecenin ikinci atraksiyonu, cambazhanenin medarı iftiharı, kovalanıyormuş gibi sahneye daldı. Onun giysisi, siyah tüldendi. İçinde sutyeni yoktu. Kocaman siyah yaralar gibi çalkalanan göğüs uçlarına bakarken terliyordum.

'Ne çirkin şey yarabbi!' dedi annem, 'Nasıl müsaade ediyorlar böyle şeylere!'

Çoğu, Riyaseti Cumhur Muhafız Alayı'nın izne çıkmış erlerinden oluşan seyirciler, yırtındılar. Az sonra, sahneye gazoz şişeleri yağmaya başladı.

'Hayvan bunlar!' dedi babam, tiksintiyle.

'Tövbe, yarabbim,' babaannem, başını önüne eğdi.

Ben, dansözün şişelerden sakınmaktaki ustalığını inceliyordum.

'Yapma aslanım, kıyma bana!'

Kadının altın dişlerinin parladığını gördüm. Yapış yapış, uzun, siyah saçları, her yanaştığında ortalığı soğan kokusu sarıyordu.

Seyircilerin heyecanı yatışmak bilmedi, anlayamadığım bir nedenle öfkeliydiler. Herhalde bu dansözü sevmediler, derken, sahneye bir ikincisi fırladı. Yeni gelen 'Prenses Semiramis'i azat etti, ancak, seyirci onu da beğenmemiş olmalıydı; yanık izmaritler fırlatmaya koyuldular. Kadının çıplak kollarını hedefliyorlardı.

'Seni, azgın, seni!' dedi kadın, isabet aldığında. Göbeğini izmariti fırlatandan yana döndürdü, burnuna burnuna hoplattı. Garip bir dayanışma içindeydiler; kadın, onların ne dediklerini anlıyor, elleriyle, zilleriyle, kirden simsiyah tülleriyle cevaplıyordu.

'Yaşa, anam, yesinler seni!'

'Hepsi senin mi?' şükran ifadeleriydi. Alkışları, kadın sahneden inip, soyunma yerine varıncaya kadar devam etti.

‘Tin, tin, tin, tin...’ Kör şarkıcı, bu defa bağlamasını akort etti. Seyirciler dikkat kesildiler,

‘Angara’da yedim, taze meyvayı.... Boşa çiğnemişem gardaş yalan dünyayı!...’

‘Offf! Of!’ ciğerini boşalttı kalabalık.

‘Söyleyin anama, anam ağlasın, babamın oğlu var, beni neylesin!’

‘Kahpe felek!’ haykırdı, delikanlılardan birisi.

Ortalığı saran yine ölüm kederiydi, seyirciler çıt çıkarmadan, saygıyla dinlediler.

Bana gelince, tuhaf bir suçluluk duygusuna kapıldığımı çok iyi hatırlıyorum. Sanki görmememem gereken bir şeylere tanık olmuştum ve bu beni utandırıyordu. Öte yanda, kendilerini bu acıklı uzun havaya kaptıran seyirciler, ağır bir görevi başarıyla sonuçlandırmışlar gibi ciddileştiler. On dakikalık arada, deminki rezaleti çıkaran onlar değillermiş gibi, ağırbaşlı ve vakurdular. Az sonra, Sedes ailesini bu ‘rezalet’e katlanmaya zorlayan, saz heyetinden akordeyoncu Turan, hatır sormaya yanımıza geldi. Annemin çocukluk arkadaşı, Mebrure Teyze’nin oğluydu. Davetiye göndermek suretiyle, ‘hürmetlerini’ sunmuştu.

‘Oğlum, bu ne hal?’ diye, hor görüsünü saklamaya çalışmak bir yana, büyük bir haklıcılıkla sergileyen annemden o gece bir kez daha nefret ettim. Zavallı Turan Abi, bizimkileri davet etmek suretiyle yaptığı yanlışı o zaman fark etmiş olmalı,

‘Ekmek parası, Behiye Teyze,’ dedi, gözleri yerde.

‘Hani sen konservatuvara gidecektin?’

‘Kısmet değilmiş,’ mırıldandı genç adam.

Okumamıştı tabii, düşe düşe cambazhaneye kadar düşmüştü işte. ‘Rahmetli Celal Enişte görseydi, yüreğine inerdi,’ dedi Behiye Hanım, sonradan.

İhsan Bey’in toparlandığını gördü,

‘Ne o, kalkıyor musunuz?’ kabahatini affettirme telâşıyla ekledi, ‘İki ecnebi akrobat var, onları da seyredin de, öyle kalkın bari.’

‘Bizim gitmemiz lâzım,’ dedi Müdür Bey, kısa ve kesin. Akordeyoncunun yüzüne bakmıyordu.

‘Oğlum, yemeğe gel,’ dedi Behiye Hanım, ama ne gün ne de saat belirtti.

‘Söz vermeyeyim, teyze, bizim bir günümüz, bir günümüze uymuyor,’ diye yalan söyledi, Turan.

Babam, yol boyunca söylendi. Ömründe bu denli berbat bir şeyi ne görmüş ne de işitmişti. Düpedüz hakaretti! Behiye Hanım, acındıracak oldu,

‘Zavallı çocuk!’

Müdür Bey, büsbütün köpürdü,

‘Sizin ruhunuz süfli! Yazıklar olsun size verdiğim emeklere! Bir de maarifçi olacağım, insan kendi ailesini terbiye edemedikten sonra!’ Kendisine acıyordu.

‘Bozmayın asabınızı akşam akşam,’ yalvardı Behiye Hanım, ‘Sonra uykunuz kaçacak!’

Ne ki, uykusu kaçan, İhsan Bey değil, ben oldum.

Telde yürüyen, kız değil, melekti; giysisi tül değil, buluttu.

İlk dizelerimi bu kıza yazdım. Daha doğrusu, bir yerden almış, uyarlamış, ‘bir hayranınız’ diye imzalamıştım. Şöyle bir şeylerdi,

‘Karanlıklardan doğar Süheyla,
Tüle bürünür,
Maviler sürünür, şebboy yerine.
Saatini hiç şaşırmaz,
Koşar seyirciler önüne.
Bir nazlı gelin gibisin,
Alımlısın, cilvelisin.
Seni ne kadar özlemiş hayranın,
Görünmelisin.’

Özenle zarfladım, götürdüm. Gişedeki adam, zarfı hışımla yırttı, okudu.

‘Seni gidi utanmaz arlanmaz seni! Bacak kadar boyundan utanmıyor musun? Defol buradan, yoksa kırarım bacaklarını!’

Kâğıdı buruşturduğu gibi, çöp tenekesine fırlattı,

‘Bak, hâlâ duruyor!’ gişeden fırlayacakmış gibi yaptı.

‘Eşşoğlu eşek,’ yetmedi, ‘domuz suratlı eşek! Ne yırtıyorsun, kâğıdı?’

Adamın, taburesinden yere atlamasıyla, gişenin kapısından çıkması bir oldu. Cüce olduğunu o zaman gördüm! O kadar kısaydı ki, vursam yıkılırdı, ama o yüzü! Umutsuz aşkın ne olduğunu o gün anladım.

Babam, bir sonraki hafta sonunu cambazhanenin kötü tesirini silmek için kullandı. ‘İkinci Dünya Harbi içinde Gizli Komünist Partisi’nin bir kolu olan İleri Gençlik Birliği’nin (Cephesi), 2 Temmuz 1946’da legale çıkmış bir veçhesi’ olan İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, İYTGD’nin, Beethoven’in ölümünün 123. yıldönümü münasebetiyle tertiplediği anma törenine götürdü beni. Süfli ruhlu oğlunu biraz olsun yontabilmek,

‘Müzisyenlerin Goethe’si’yle tanıştırmak uğruna, ne denli büyük bir hata yaptığını da konuşmacılar Beethoven’i, ‘anti-faşist ve Barış Cephesi’nin müzisyeni’ olarak takdim edince anladı.

Bana gelince, Bakkal Şükrü Efendi ile başlayan, ‘bu evin dışında farklı bir dünya var!’ duygusunu bir kez daha pekiştirdim. İYTGD’nin resmi yayın organı, Hür Gençlik Dergisi’nin ‘Hür bir tahsil, hakiki bir hürriyet, devamlı bir sulh!’ çağrısını tekrar tekrar okudum. Fukarayı Kasibe marşı, Kut-ül-Amare derken, siyasi merakım yeni yeni uyanmaya başlamıştı. O harikulade şiirleri yazan Nâzım Hikmet’i hapishaneden kurtarma kampanyalarını, başarıları için dualar ederek, ‘inşallah’larla izledim. Kore Savaşı’na karşı çıkanların nedenlerini anlamaya çalıştım. Daha sonra hayatımda tayin edici bir rol oynayacak olan Behice Boran adını ilk kez 1951 Eylülü’nde, komünistlikten on aya hüküm giydiğinde duydum.

Ankara Üniversitesi öğrenci derneklerinin 1955 ‘Kıbrıs Mitingi’ katıldığım siyasi içerikli ilk miting oldu. Ancak, devletin de desteklediği bir miting olmuş olmalıydı ki, bütün okul katıldık. Bahçeden düzenli sıralar halinde çıktık. Büyücek bir bayrağın altına girebilenlerimiz girdi, giremeyenlerimiz bulduğumuz dövizleri taşıdık. Yollara, taşıtların üzerlerine, duvarlara kazılı ‘Ya taksim, Ya ölüm,’ sloganlarının arasından yürüdük. Göstericiler, diğer grupların katılmasıyla çoğaldı. Az sonra, sıralar birbirine girdi, düzen bozuldu, kalabalık sürüklendi, öğretmenlerimizi kaybettik, derken, nereden geldikleri, kim oldukları belirsiz bir grup (kimler olduklarını çok sonraları öğrendiğim bir grup) başlattı,

‘Ya taksim.....’ diğeri cevapladı,

‘Ya ölüm!’

O zamanlar bile provasız mümkün olamayacağını düşünmüştüm. Her neyse. Seslerimiz, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı’nın binalarından yankılanıyordu. Ankaralılar pencerelere fırladılar, birbirlerine ne olduğunu sordular. Kimileri alkışladı, kimileri ürktü.

‘Ya taksim, ya ölüm!’

‘Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır!’

Yürüdükçe açıldığımızı, açıldıkça, dayanışmanın keyfine vardığımızı hatırlıyorum. Polise, askere karşı değil, onlarla beraber yürüyorduk. Sonradan sıkça rastlayacağım barikatlar henüz yoktu, ‘karşı taraf’ yoktu. İnsanları birbirlerine yaklaştıran, günlük sorunlarını unutmalarına yardımcı olan, bir büyük kır koşusuna çıkmış gibiydik, ortak ideallerin, tensel teması bağışlattığının bilincine de o gün vardım. Erkekler, tanımadıkları kızlarla

kol kola giriyorlardı ve kimse bir şey demiyordu. Caddelerin kenarlarında birikenlerin,

‘İşte, aslanlar geçiyor. İşte, Türk gençliği geçiyor,’ türünden övgüleri cabasıydı.

Birisi başlattı, biz de sürdürdük,

‘Kalleş İngiliz, kancık İngiliz!’

Amerika Birleşik Devletleri’nin iyi niyetinden henüz kuşku duyan yoktu,

‘Amerika, uyan!’ diye uyarmakla yetindik.

İki yıl önce Atatürk’ün naaşı taşınırken gördüğüm Anıtkabir’e ulaştığımızda, Aslanlı Yol dolmuş, konuşmalar başlamıştı.

‘Ey Yunanistan, ey İngiltere! Sizinle dost olmaktan bıktık!’

‘Kalleş İngiliz, kancık Yunan!’

‘Ey, komünistlerle kader birliği yapan İngiliz! Mücadelemiz bütün dünyaya karşı bile olsa, asla göz kırpmayacağız!’

‘Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır!’

‘Öyle bir kaynaştık ki, hepimiz bir Mustafa Kemal’iz!’

Derken, kalabalık dalgalandı, alkışlar daha da arttı,

‘Fazıl Küçük! Fazıl Küçük!’ diye tempo tutmaya başladılar.

Az sonra yüksekçe bir yere çıkan Dr. Küçük’ün, yoğun Kıbrıs lehçesiyle haykırması duyuldu,

‘Amerikan kayıtsızlığını, esef verici buluruk!..’

Dr. Küçük’ü, Demokrat Parti Gençlik Kolları Başkanı, Gökhan Evliyaoğlu izledi.

‘Ey İngiliz, senin ipini pazara çıkardık!’ diye bağırdı, ‘Ama, bizim paramızla o ipliğe para vermeyiz! Yağma yok artık! Biz Kemalistlere artık konuşma sırası gelmiştir!’ Kemalistler sözcüğü parola gibiydi,

‘Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır!’ tempo tuttuk. Heyecanlı bir gün olmuş olduğu muhakkak ama yine de, isimlendiremediğim bir hüznün sardığını hatırlıyorum, ‘Şimdi, ne olacak?’

Kıbrıs’ta ne olacak demek istiyordum, ama adaşım 252 Mehmet yanlış anladı,

‘Ulus’a yürünecek!’

Benim daha iyi bir fikrim vardı,

‘Boş ver. Ankara Sineması’nda, Kahraman Şerif oynuyor. Ona gidelim.’

‘Gölbaşı’nda, Rock’n Roll filmi var. Çok güzelmiş. Milleti kendinden geçiriyormuş. Dayanamayıp, dans ediyorlarmış sinemanın içinde. Her matinede camlar kırılıyormuş.’ Onu görmüştüm,

‘Öyle mühim bir film değil. Gary Cooper’ı görmeyi tercih ederim,’ dedim. Öyle yaptık. Ve Kahraman Şerifin şarkısı aylarca dilimden düşmedi, ‘Do not forsake me oh my darling!’[3]

Dönüşte, Şükrü Amca’nın dükkânına ıslıklar çalarak girdiğimi hatırlıyorum,

‘Şükrü Amca!’

‘Selâmün aleyküm! Nereden böyle?’

‘Mitingden. Kıbrıs mitinginden. Dr. Küçük de oradaydı.’ Gazete kâğıdından imal ettiği kesekâğıtlarını tutkallıyordu, gözlüklerinin üzerinden baktı,

‘La havle vela kuvveten,’ dedi. Onaylamadığını hissettim.

‘Niye?’

Karşısına geçtim, oturdum, kesekâğıtlarının bir kısmını önüme çektim, tutkallamaya koyuldum,

‘Niye?’ dedim.

‘Yine İngiliz oyununa kurban gideceğiz,’ diye içini çekti, ihtiyar adam.

‘Nasıl yani?’

‘Bak, oğlum, bizim Kıbrıs’ta işimiz yok. Olsaydı, Mustafa Kemal, Misak-ı Milli’ye, dahil ederdi. Ta başından.’

‘İyi, ama, orada Türkler var!’

‘Kerkük’te de var, Batı Trakya’da da var, İran’da da var. Koca bir imparatorluk tasfiye edersin de, olmaz mı? Niye Kerkük değil de, Kıbrıs? Üstelik, Kerkük’te petrol de var. İngiliz baştan karar vermiş, bizi orada Yunan’la birbirimize düşürecek, sonra da Ada’ya konacak.’

‘Ada zaten onların, değil mi?’

‘Ama, Yunan ne zamandır istiyor Ada’yı. İngiliz de, onların karşısına bizimkileri çıkarıyor.’

İtalik’lediğini duyar gibi oluyordum, ‘*..... biz kıran kırana savaşıyoruz ya, bir baktık ki öldürdüklerimiz İngiliz değil! Hintli, Nepalli, Pakistanlı, hemen hepsi de Müslüman adamlar! Ne iştir! Bak şu İngiliz’in aklına!..*’

‘İyi de, oralardaki Türkler ölsün gitsinler mi?’

‘Ne ölüp gidecekler? Kışkırtılmasalar, kuzu gibi yaşar gider iki millet.’

‘Amma da yaptın, Şükrü Amca! Tarih boyu savaşmış, can düşmanı iki millet, nasıl yaşayacak kuzu gibi?’

‘Yaşar oğlum, yaşar. Hâkim sınıflar olmasa yaşar, milletin anası ağlarken, keyfi bozulmayanlar olmasa yaşar. Bak, işte, onların milleti yoktur.’

‘Zenginler, demek istiyorsun.’

‘Millet diye bir şey yoktur. Fukara vardır, zengin vardır. Her milletin fukarası ayrı kaba tükürür, zengini ayrı kaba tükürür. Eğer, ille de millet vardır dersen, dünyada topu topu iki tane millet vardır: fukaralar milleti, zenginler milleti. Zenginler milleti, fukaralar milletini suiistimal eder. Sırtından servet yapar, sonra da servetini korusun diye eline silâh verir, cephe cephe süründürür.

Anadolu’da şur’alar hükümeti var olsun! İşçilerin emeği özlerine yar olsun!..’

‘Bu kadar aptal mı, bu fukaralar?’

‘Aptaldırlar ya! Kimse onlara sen benim malımı mülkümü korumak için savaşıyorsun demez ki! Allah için savaşıyorsun, der, vatan için savaşıyorsun, der. Elin Hintlisini boğazlatır, madalya verir. Bando, mızıka, bayrak derken, fukara öyle bir kibirlenir ki, artık, alın bu madalyayı da... demeyi akıl etmez.

Uzun sözün kısası şu: Biz ne zaman ki, bir yeri terk ettik, ardımızdan teneke çaldılar. Bu Kıbrıs işi uzarsa, gün gelir Kıbrıslılar da ardımızdan teneke çalarlar. Bunu böyle bilmeli.’

‘Ama onlar da Türk!’

‘Sen kulak asma, aslanım. Adamın canı yanmayagörsün, ne Türklüğü kalır ne de başka milleti! İngiliz’in aklı buradadır. Çekilirken arkasından teneke çaldırtmaz. Bir de, kralının resmini bırakır da, senei devriyesini kutlatır. Ben sana diyeyim de bu ihtiyarın sözü kulağına küpe olsun. Biz kötü oluruz, İngiliz iyi olur. Müstemlekeciliği en iyi bilenler onlardır.’

‘Şükrü Amca, sen de onlardan mısın?’

‘Kimlerden oğlum?’

‘İştirakçilerden?’

‘Git işine, oğlum,’ dedi Şükrü Amca, ‘Git işine!’

Ben de *italik*’ledim, *sükût ikrardan gelir.*

VI

Kıbrıs mitinginden sonra en çok etkilendiğim siyasi olay 555K'dır. 1960 yılının, Beşinci ayının, Beşinci gününün, saat Beşinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Başvekili'nin Kızılay'da dövülmesi olayı.

Dokuz gün sonra, iktidarının onuncu yılını tamamlayacaktı; 'halkı' yollarına develer, mandalar kurban ediyordu, ama, gitmeyen bir şeyler vardı. Nicedir tırmanan huzursuzluk söylentilerinin doğruluk derecesini bizzat saptamakta ısrarlıydı. Miting alanına yürüyerek geldi. Yaptığının 'delilik' olduğunu kimse söylemedi.

'Olur mu böyle, olur mu? Kardeş kardeşi vurur mu?'

Islıkla, inceden çalınan marşı, Sıhhiye'de, Etibank'ın önünde duydu. Sevilen bir türküydü. Söylendiğine göre, Başvekil de mırıldanmaya başladı. Miting meydanına, parti kurultayına girer gibi girdi; gülücükler dağıtıyor, balkonlara el sallıyordu.

Göstericiler, 'hasım'larının kendilerini şereflendirdiğinden habersiz, az ileride, Büyük Sinema'nın kapısında asılı afişi alaşağı etmekle meşguldüler. Afiş, 14 Mayıs'ta Demokrat Parti il başkanlarının himayesinde verilecek konseri müjdeliyordu.

Başvekil, 'Eğer bir ihtilal yapılacaksa biz yaparız,' 'Yerlerinden bile kıpırdayamazlar,' 'Gerekirse ben orduyu birkaç yedeksubayla idare ederim,' deyip, 'asker sivil aydın zümrenin devrimci geleneğini' rencide etmişti ama milyonların sevgisinden emindi. Olan bitene, neredeyse, 'ayıp, ayıp' diye bakıyordu. Kalabalık, Başvekil'in aralarında olduğunu birden fark etti. Şaşkınlık, anlıktı.

Konumunun soyutlaştırdığı birinin, herkes gibi bir sıkımlık candan ibaret olduğunu görmek yadırgatıcıydı; taraflar, aynı anda idrak etiler. Ses kesildi. Yaklaşmaya, çemberi daraltmaya başladılar.

'Menderes, istifa!'

Gerilerden patlayan ses, tahrik etti,

'Katil iktidar!'

Sloganlar, küfürler art arda sıralandı. Başvekil'in gülen yüzünün katıldığına, beyaza döndüğüne tanık oldum. Kalbim deli gibi çarpmaya başladı.

'Ne istiyorsunuz?' diye bağırdı, Adnan Menderes,

'Söyleyin, ne istiyorsunuz?' kalabalığa doğru birkaç adım attı, bir itişmedir başladı.

Yılların tartışmasız iktidarını bir kol boyu mesafede buluverenler, dokunmadan edemediler. Uzun ve kasvetli bir rüyadan nihayet uyanmış olduklarını kendilerine ispat etmek ister gibi; gerçeğin, karşılarında dikilen ve alt tarafı kendileri gibi bir insandan ibaret olduğunu kanıtlamak ister gibi boyunbağına asıldılar, ceketine yapıştılar.

Başvekil, hâlâ soruyordu,

'Söyleyin, ne istiyorsunuz?'

'Katil iktidar istemiyoruz! Katil Menderes!'

Adamcağız bağrını açtı,

'Ben katilsem, öldürün beni!' diye haykırdı, 'Öyleyse, öldürün beni!' Kolalı gömleklerin, kılı kırk yaran şıklığın asaletinin bir anda aslına rücu ettiğini; onulmaz bir haksızlığa uğradığını düşünen bir insanın biçare öfkesini gördüm. Altındağ'dan, Kale'nin oralardan kimseler var mı, diye bakındım. Çok sevdikleri Menderes'in bu halini görsünler, kırılsınlar istemiyordum. (Burada bir açıklama yapmalıyım. 14 Mayıs 1950'yi çok zorlandığım günlerden birisi olarak iyi hatırlıyordum. Demokratlar kazanınca bizim evimizdeki kin dolu matemin aksine, Yukarı Mahalle'nin çocukları çok sevinçliydiler. Daha sonraları anladığım gibi, bunlar dipçiklenen, horlanan adamların çocuklarıydılar. Birinin babası, Atatürk Bulvarı'ndan kağnısı ile geçmeye kalktığı için karakola alınmış, dayak yemiş, uzun bir süre yatmak zorunda kaldığı için, işini oğluna devretmek zorunda kalmıştı. Ben, sırf kağnı ile caddeye girdi diye polisin adam döveceğine inanamıyor, başka bir çapanoğlu arıyordum. Bu da arkadaşımı çileden çıkarıyordu. Sonunda patladı, 'Bunlar hep o İsmet gâvurunun işi!' Ben de 'gâvur' kelimesine ifrit oldum. Saydım, döktüm ama Hafız'ın oğlu durmadı, 'Gâvur, işte!' dedi, 'Gâvur olmasa ezanı Türkçe okutturmaz! Cümle âlemi günaha soktu. Bunu gâvur yapar. Hepimiz cehennemde çatır çatır yanacağız. O zaman bizi kim kurtaracak? Söyle bakalım?'

Ezanın dili üzerinde murakabe edilmiş bir fikrim yoktu. Hafız'ın oğlu ise, 'Ezan Türkçe okunmaz. Allah eğer ezanın Türkçe okunmasını isteseydi, Peygamberimize vahiyleri Türkçe gönderirdi,' dediği zaman söyleyecek

sözüm yoktu. Bunları nereden bildiğini sorduğumda da, ‘Babam hafız benim,’ dedi ve akarsular durdu.

Gazetelerin, ‘Ticani’ karikatürleriyle dolu olduğu yıllardı. ‘Ticani’ ne demekti, bilmiyordum ama bu siyah cüppeli, çember sakallı, korkunç görünüşlü resimlerin hacı hoca takımıyla bir ilgisi olduğunu seziyordum. Demek bu çocuğun babası da ‘Ticani’ydi!

‘Sen Atatürk’ü seviyor musun?’

‘Tabii, seviyorum,’ dedi, Hafız’ın oğlu, ‘Babam, askerliğini onun yanında yapmış, İzmir’e beraber girmişler. Resimleri var.’ Şaşkınlığımı gördü ekledi,

‘Benim babam gazidir. Buraların hürmet edilen adamıdır. Allah’tan başka kimseden korkmaz. Bir seferinde, teravih namazı için mahallenin bütün erkekleri toplandık. Camiye gittik. Bir de baktık, polisler kapıyı tutmuşlar. Babam, polisleri bir kenara itti de, cemaat içeri girebildi. Benim babam öyle fişlenmekten falan korkmaz. Çanakkale’de neler görmüş o! İsmet’in polisinden mi kaçacak?’

Akşam babama ‘fişlenme’nin ne demek olduğu sorduğumda köpürdü,

‘Yok öyle bir şey! Bunlar hep Demokratların uydurmaları!’

Gerçekten vardı yoktu bir yana, ne olduğunu da öğrenemediydim. Ta ki, bir yıl kadar sonra, Samet Ağaoğlu, Demokrat milletvekillerinin dosyaları hakkında açıklama yapıncaya kadar! Yine de babamdan öğrenemedim de, çocuklar anlattılar. Babam, ‘Sen, üstüne düşeni yap!’ diye bağırdı, döndü dolaştı sözü Goethe’ye getirdi. ‘Aklını versen anlarsın!’ diyordu, ‘Hayta gibi sürteceğine, dersini çalış!’ Sonra da, benim Yukarı Mahalle çocukları ile oynamam yasaklandı. Diyeceğim, onların Adnan Menderes’i ne kadar çok sevdiklerini bildiğim için, o gün orada olsalar çok üzüleceklerini düşünüyordum.)

Başvekil, hâlâ bağırıyordu,

‘Vurun beni, ne bekliyorsunuz?’

‘Biz katil değiliz!’ dedi ve tükürdü, birisi. Balgam, koyu renk kumaşın üzerinden süzüldü. Sivil polis olduğu sonradan anlaşılan bir başkası, saldırganı yakalamakla, Başvekil’i oradan kaçırmak arasında bocaladı. İkincisinde karar kıldı. Ve Türkiye Cumhuriyeti Başvekili, karga tulumba edildi, bir otomobile tıkıldı, uzaklaştırıldı.

Yuhlarla, ıslıklarla uğurladı kalabalık.

‘Öylesine bilenmiş, öylesine heyecan doluydu’lar ki, ‘gözleri hiçbir şey görmüyordu’.

‘Demokrasi’ tılsımlı kelimeydi (Günay, ‘fetiş’ derdi). Demokrasi kalkınmanın olmazsa olmaz unsuruydu. ‘Hürriyet’ olursa, herkes fikrini söylerse, Türkiye kalkınacaktı. Demokrat Parti anti-demokratikti; irticai hareketlere müsamaha gösteriyordu. CHP Batı’cıydı, laikti, ilericiydi. Lideri milli kahramandı, Atatürk’ün en yakın arkadaşıydı, bu koşullar altında onun ilkelerine, demokrasiye sahip çıkma savaşı, Türk gençliğinin görevi ve sorumluluğuydu.

Gencecik bir üniversite mezunu, Deniz Baykal, ‘demokratik hak arama eylemi içinde olduğundan onur duyuyordu’. Daha sonraları, ‘tamamen amatör olan yüreklerindeki coşkuyla dışa vuran bu eylemlere, bir siyasal görüntü’ vermeyi amaçladıklarını yazacaktı.

Oturdu, iktidara, ‘çok önemli bir mesaj’ verecek olan bir bildiri kaleme aldı. Bildiri, ‘bütün ülkenin iktidardan gitmesini istediği Demokratların halkın desteğini neden kaybettiklerini’ açıkladı, ‘Ama,’ diyordu, Baykal, ‘iktidarın gençlerden gelen bu uyarıya kulak asacak ne sağduyusu kalmıştı ne de mantığı.’

Oysa, Türk Milli Talebe Federasyonu’nun bildirdiği gibi, ‘Eğer o gün, basiretleri bağlanmış, kaderin şevkine ram olmuş bir avuç insan, kendilerine tevdi olunan makul ve mülayim ikazlara göz yummamış olsa ve içinde bulundukları gaflet uykusundan uyanarak delaletten kurtulabilmiş olsalardı, bugünkü akıbetlerinden belki de endişe etmemek mevkiinde bulunabilirlerdi.’

Akıbetleri, üç hafta sonra, 27 Mayıs sabahı belli oldu.

27 Mayıs, hayata bakışımı yönlendiren, yaşama ilişkin deneyimlerimi yorumlama üslubumu borçlu olduğum bir olay olduğu için kişiliğimin oluşmasında esaslı bir dönüm noktasıdır. Diyebilirim ki, Türk insanının geçmişini kaydettiği boş sayfalar gibi gördüğüm tarihine olan güvenimi kaybetmemin nedeni de 27 Mayıs’tır. 27 Mayıs’ın ayrıca benim evi terk etmeme ve dolayısıyla sosyalist serüvenime neden olduğu da söylenebilir ama bunun zahiri bir sebep-sonuç ilişkisi olduğunu okur daha sonra görecektir; bu bakımdan şimdi üstünde durmayacağım. Anlatmaya çalışacağım, bizim ülkemizde böylesine yakın tarihin bile fevkalade sübjektif, fevkalade keyfi olabildiğidir. Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim: Günay Rodoplu ile dostluğumun menşeinde bu bilgiyi paylaşmış olmamız vardır.

Hatırlayacaksınız, o, ‘Türkiye korkunç bir yalan yaşıyor,’ derdi, ‘Bu, o kadar büyük bir yalan ve bu yalanı o kadar çok insan paylaşıyor ki, gerçek,

bir sapığın mide bulandıran tehdidi ya da mahalle delisinin sayıklamaları gibi algılanır oldu. Hiçbirimizin işine gelmiyor. Elli yıl değil, yirmi yıl sonra, bu dönemi (12 Eylül'den bahsediyordu!) yazmaya kalkan bir tarihçinin elinde bu kalpazanların (dönemin öz-uzman aydınlarının) düzenledikleri sahte belgelerden başka bir şey olmayacak. Tıpkı 27 Mayıs gibi, tıpkı daha neler neler gibi, 12 Eylül'ün de içinden çıkılamayacak.'[4] Bu saptamasını paylaşmamaya imkân yoktu. Çünkü, benim yaşadığım 27 Mayıs'ın bizzat benim saptayabildiğim en az üç tarifi ve tabii, tarihi vardı. Bunlardan bir tanesi babamın 27 Mayıs'ıdır ki, az sonra anlatacağım. İkincisi, Günay'ın hayatında (ve ölümünde!) önemli yer tutan (sonradan East Cleveland Bankası'nı satın alan) 21 Mayısçı Harbiyeli Selahattin'in 27 Mayıs'ı; üçüncüsü ve benim en etkilendiğim, Mahir Çayan'ın 27 Mayıs tarihi.

Önce babamınki: Babam, pek memnundu. İhtilali bizzat kendisi gerçekleştirmişçesine mağrur, gülümsüyordu. Anneme, sokakta nöbet tutan erler için ayran yaptırmış, vişne şerbeti dağıttırmıştı. Ona göre bu ihtilal, iktidarın gerici, yobaz ayaktakımının elinden alınıp, yeniden, ona layık olanların eline geçmesi demekti. Atatürk'ün ruhunun şad olacağına güveni tamdı. Coştukça coşmuş,

'Efendim,' demişti, Faik Sabri Bey'e, 'üniversite mezunu olmayanı Meclis'e sokmayacaksınız, işte bu kadar!'

'O bile yetmez, mirim! O bile yetmez! Biz ne üniversite mezunları tanıyoruz! İmtihana tabi tutacaksınız. Sorular soracaksınız!'

Gözleri parlamıştı, 'Sorular soracaksınız, bunaltacaksınız!'

Yığınların, sorunlardan bunalmış vaziyette, mağaralarına geri döndüklerini tahayyül ediyordu.

'Gelip kurtarsınlar bakalım şimdi!'

'Efendim, bırakın efendim, bunlar koyun gibidir. Nereye kurtaracaklar, hadlerine mi düşmüş! Kazdır, bunlar kaz! Irzlarını, Hanımefendi affınıza sığınırım, teslim edecek zorba ararlar!'

Babamınkinin, aristokratik bir özdeşleşme olduğunu yıllar sonra anladım. Bu, Meriç'in batısından gelen, bir 'beyaz' Türk'ün (Diana Pavloviç'in 'WASP' anasını anımsatan bir tutum!), Günay'ın, 'en az 150 yıldır, bürokrasiyi, hâriciyeyi, edebiyatı, sanatı, basını, dolayısıyla siyaseti, dolayısıyla Türkiye'nin gündemini yönlendiren, ordu destekli 'Batıcı' aristokrasi' dediği sınıfın, üyesi olduğunu doğrular bir özdeşleşmeydi. 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerle arasında akrabalık var gibiydi; sanki Mehmet

Ali Aybar'dı da babam, teyzeoğlu Ali Fuat Cebesoy Paşa'nın devrimciliğiyle gururluydu! 'Domestik MİT arşivi' diye matrak geçtiğimiz kartoteksi hatırlarsanız[5], ne demek istediğimi anlayacaksınız.

Babam, gerçekten de, Türkiye'de, kanunlarla vazedilmeyen, üyeleri ve yöntemleri kimse tarafından bilinmeyen 'gizli' devletin memuruydu ve Demokrat Parti iktidarını, her zaman, 'yerlilerin' ezilmesi gerekli başkaldırısı olarak gördü. Nitekim, öyle bir hava esti ki, sanki silâhı tutan Cebesoy Paşa, destekleyen bürokrat teyzeoğlu Aybar, İhtilal'in Anayasası'nın hazırlığında üniversiteleri tutan akrabaları, profesörler, Onar, Kubalı, Velidedeoğlu, Tunaya ve Giritli faydalanmışlardı. Çok sonraları 'uğursuz üçgen' denilen, silahlı bürokrasi-silâhsız bürokrasi-üniversite üçgeni tamamlanmıştı.

On bir yıl sonra, Birinci THKP-C davasında Mahir Çayan, '27 Mayıs harekâtı, emperyalizm, işbirlikçi-burjuvazi-feodal unsurlara, bir başka deyişle, hâkim gerici ittifaka karşı küçük burjuva radikalizminin (bürokrasi ve ordu içindeki milliyetçi devrimcilerin) bir ilerici-devrimci harekâtıdır,' diyordu ki, bu onu babamla aynı cepheye koyuyordu! Çayan, '1961 Anayasası, hâkim gerici ittifaka hayat hakkı tanımayan, bütün milli ve devrimci sınıflara imtiyaz tanımayan ilerici bir Anayasa'dır,' derken, Menderes seçmeni Altındağlılara hayat hakkı tanımamakta babam ve Faik Bey'le ittifak halindeydi. Ve, işin garip yanı, ben, aynı davada yargılanıyordum ve işin garip tarafı babam beni fiilen reddetmişti.

Üçüncü 27 Mayıs tarihini Selahattin yazıyordu. Onunki, 22 Şubat ve 21 Mayısla bütünleşen bir hareketti. Ve aramızda 27 Mayıs'a karşı olan, bir tek oydu! Milliyetçiydi ve kendisini yerlilerin temsilcisi sanıyordu.

Selahattin'in hikâyesini daha sonra anlatacağım. Şimdi, 27 Mayıs'ın benim hayatımı nasıl yönlendirdiğine dönmeliyim.

Babamın, halkı 'ırzını teslim edecek bir zorba arayan' sapık gibi gördüğünü ifade etmesi ile kusacak gibi ağrı, sahici bir ağrı, hissettiğimi hatırlıyorum. 27 Mayıs coşkusu (elbette, duygusal, elbette murakabe edilmemiş) gitmiş, yerini, acı veren bir aldatılmışlık duygusu almıştı. Bir de üstelik, bayrağın altına girip 'Yaşasın ordu!' diye bağırmıştım! Bu kadar yanlış bir iş yapmış olabilir miydim? Neyse ki imdadıma kökleşmiş bir bilginin yetiştiğini hatırlıyorum: Türkiye'de, insanlar, iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılırlardı: Gerçek Atatürkçüler ve Atatürk'ü maske olarak kullanıp kişisel çıkarlarının peşinde olanlar. İktidarlardakiler ikinci

gruptandılar. Bu bilgime rağmen, o gün, şeytan dürtmüş olmalı ki, soruverdim,

‘Demokrasinin ilk şartı millet iradesine saygı değil midir?’ Ne tür bir bomba attığımın farkında değildim! Korkutucu bir sessizlik oldu, neden sonra,

‘Vay, küçük bey, vay!..’ dedi babam, tıslar gibi,

‘Şimdi de, kuyrukları mı müdafaa ediyorsunuz?’ Odadakileri şahit yazacakmış gibi süzdü,

‘Duydunuz değil mi? Benim evimde, benim çatımın altında, benim bu hususta ne kadar hassas olduğumu bile bile, kuyrukları müdafaa ediyor!’

Koynunda yılan beslemiş gibiydi, dayanılmaz bir ihanete uğramış gibiydi. ‘Benim’lerin altını çizen sesi giderek korkunçlaştı,

‘Yıkıl karşımdan,’ dedi, ‘gözüm görmesin seni!’

Faik Sabri’nin bakışından cüssemi ancak o zaman fark ettiğini anladım,

‘Sinirlenmeyiniz azizim,’ diyordu, ‘Gençtir, gençler aykırı olurlar.’

Oysa, dışarıda, sokakları çınlatan gençler, ‘yurt sorunları üzerinde söz sahibi’ydiler, ‘gençliğin fikri önemliydi’. Gençlik, 27 Mayıs üzerinde hak sahibi sayılıyordu, ihtilali ‘hürriyet, hürriyet’ diye, Demokrat Parti iktidarına direnerek başlatmış, ordu tamamlamıştı’.

Ben, geç bile kalmış sayılırdım. Babamın cevabı, ‘Defol!’ oldu.

‘Defol!’ dedi babam.

Oturduğum yerden acele etmeksizin kalktığımı hatırlıyorum. Bir de,

‘Gidersem, bir daha dönmem,’ dediğimi.

Babam, büsbütün sinirlendi,

‘Gidersen bir daha dönmez misin? Öyle mi? Defol o zaman!’

Babaannem, bu maçın her ne pahasına olursa olsun durdurulması gerektiğinin farkındaydı,

‘Oğlum, oğlum, sus!’ diye yalvardı. Annem,

‘Susun, İhsan Bey, Allah aşkınıza!’ diye çığrıştı.

Faik Bey’in önünde böyle bir rezaleti hazmedemeyen babam kendinden geçti,

‘Allah hepinizin belasını versin!’ diye bağırdı.

Nesnel olarak bakıldığında ortada fol, yumurta demeyeceğim ama her zamanki sürtüşmeden daha ciddi bir durum yoktu. On yedi yaşındaydım. Ama benim evden ayrılmam, ‘Spartaküs Komünü’ diye bilinen gruba iltihak etmemle sonuçlandı ki, bu benim hayatımı biçimlendiren sosyalist serüvenin başlangıcı oldu.

VII

Şimdi, bu ‘Spartaküs Komünü’ adının fiyakasına gülümsemiş olabileceğinizi düşüyorum. Öyle yaptıysanız haksızlık ettiğinizi söylemek isterim. Biz, ne cin olmadan çarpmaya kalkmakta ne de hamasette, ne büyüklerimizden ne de sonraki küçüklerimizden farklı değildik. David Pavloviç’in arkadaşı Profesör Kevorkian’ın ‘Bastığı yerde ot bitmeyen Türk’ten sakın!’ uyarısının bizim için de geçerli olduğu doğrudur. Ne ki, teorileri, kavramları, tanımları, olayları yağmalamakta yirmi küsur yıl sonrasının Şafak Özden’inden daha becerikli değildik. Zaten, bu becerinin biz Türklere adeta, babalarımızdan kalma bir ‘sanatı mahsusa’ olduğuna inanıyorum.

Evi terk ettiğim o gün, Spartaküs Komünü’ne bilerek gitmedim. Ne ‘Spartaküs’ün kim olduğundan haberim vardı ne de ‘komün’ nedir biliyordum. Sadece hür olmak istiyordum ve kalacak yere ihtiyacım vardı. Bütün bildiğim, Yukarı Mahalle’den tanıdığım Metin Abi’nin (futbol hakemimiz) birkaç arkadaşı ile birlikte paylaştıkları bir evde oturduğuydu. Metin Abi’yi, sıkça gittiği kıraathanede buldum. Beni görünce şaşırdığını hatırlıyorum,

‘Hayırdır? Sen ne arıyorsun bu saatte burada?’

Evden ayrıldığımı, kalacak bir yere ihtiyacım olduğunu anlattım. Önce, ‘Hoppala!’ sonra, ‘kötü!’ daha sonra da, ‘bakarız,’ dedi. Beni eve dönmeye zorlamayacağını anladım. Nüfus kâğıdımın yanımda olup olmadığını sordu. Yoktu, pasom vardı. Buna canı sıkılmış gibi oldu. Sonra, kahvenin diğer ucunda oturan iki kişiye işaret etti, hep beraber kalktık.

‘Sokağa çıkma yasağına yakalanacağız!’ diye uyardı, ‘Açın pergelleri!’

Yolda tanıştırdı,

‘Şevki ve Nuri arkadaşlar.’

Kısaca el sıkıştık. Hızlı hızlı yürüdük, arka sokaklara vurduk. Sokak lambalarının sayısı gittikçe azaldı, bir süre sonra sadece köşe başları aydınlıktı.

Başıboş köpeklerin, toplanmamış çöplerin miktarı arttı. ‘Amma da havlıyorlar!’ dedi birimiz.

‘Köpekler gece neden havlar, bilir misin? Karanlıktan korkarlar da ondan.’

‘Yok, yahu!’

Küçük bir gecekondunun önünde durduk,

‘Burası.’

Metin Abi, kapıyı önce çaldı, anahtarına sonra davrandı. Garipsedim.

Giriş, dördümüzü almayacak kadar küçüktü, sırayla girdik. İçeride, oturma odasında, Aliye Rona’nın gençliğine benzeyen yirmi-yirmi beş yaşlarında (bana öyle göründü, oysa daha gençti) bir kız kitap okuyordu: Sakine.

Demokratikleşmedeki ilk dersimi o gece aldım. Yemek ısıtıldı, sofra hazırlandı, toplandı ve bütün bunlar olurken Sakine yerinden kıpırdamadı. Metin Abi şaşkınlığımı fark etti,

‘Sıraya bindirdik,’ diye açıkladı, ‘Her gün birimiz yemek pişiriyoruz, birimiz bulaşık yıkıyoruz. Böylece evde herkes payına düşeni yapıyor.’

Evcik, biri oturma odası olarak kullanılan üç gözdü. Bana, Nuri ile aynı odayı paylaşacağımı söylediler. Metin Abi, kimin olduğu belirsiz bir çiçekli pijama uzattı, ‘Ben böyle idare ederim,’ dediğimde,

‘Yok, çarşafları kirletirsin. Çamaşır en zor iş. Üstelik bu hafta benim sıram.’

O geceyi, Sakine’nin nerede uyuduğunu merak ederek, alışık olmadığım yer yatağından adamakıllı rahatsız, geçirdim. Sabaha karşı dalmış olmalıyım ki, geç uyandım. Evde kimseler yoktu. Soba soğumuştu. Yakmayı becerebilsem bile, yeni gelen birisi için fazla atak bir davranış sayılabileceğini düşündüm. Muşamba örtülü küçük masanın üstünde, çinko bir kapta, biraz peynir, yanında, yarısı koparılmış bir ekmek ve bıçak vardı. Tabağın yanındaki not, Metin Abi’dendi. İstersem kahvaltı yapabileceğimi, çayın altını yakmam gerektiğini söylüyordu. Gaz ocağının nasıl kullanılacağını bilmiyordum. Bıçak ekmekten, ekmek bıçaktan daha soğuk görünüyordu, yemekten vazgeçtim. Ne yapacağımı bilemeden öyle durdum. Gideceğim yer yoktu, yapacağım iş yoktu. Oturdum, içinde bulunduğum koşulları düşünmeye başladım. Bu evin hepimize yetmeyeceği belliydi. Ben, Nuri ile yattığıma göre, Metin Abi, Şevki’yle aynı odayı paylaşıyor olmalıydı. Bu durumda Sakine oturma odasında yatıyor olmalıydı ki, bu olmazdı. Çünkü, kızdı, ayak altında yatamazdı. Belki üçü birden

yatıyorlardı. Kalktım, öteki odanın kapısını açtım, baktım. İki kişilik bir somya vardı, somyanın üstüne Sakine'nin bir giysisi (etekliği) atılmıştı. Yandaki komodinin üstünde bir gece lambası, onun yanında da birtakım dergiler vardı. Oda, bir çiftin odası gibi görünüyordu. Komodine yaklaşınca, yatağın başucundaki dergilerin, 'Seksoloji' dergisinin nüshaları olduğunu gördüm.

'Seksoloji' dergisi, bizim kuşağın cinsellik hakkındaki bilgilerin bütününü borçlu olduğu dergidir. Altmışlı yıllarda, elden ele gezer, kömürlüklerde, kuytu köşelerde, büyük bir gizlilik içinde okunurdu. Burada, böylesine aleni sergilenmesi hayrete düşürdü. Üstelik bu evde bir de kız vardı! Yaklaştım, en üstte duranı aldım, 'Kızlık zarı hakkında bilmediklerimiz!' sonra, 'Eşinizi mesut etmenin yedi yolu!' sonra, 'Penis ebadı mühim midir?' Saçlarımın diplerine kadar kızardım! Dergiyi olduğu yere bıraktım. Dışarı çıktım ve Sakine pazardan döndü,

'Buz gibi burası! Sobayı yakmadın mı?'

'Yakamadım. Odun da yoktu.'

'İşimiz var seninle!' dedi Sakine. Pek kibar değildi. 'Bu evde soba yakmasını beceremeyen dayanamaz, haberin olsun!'

Fileleri mutfağa, mantosunu sedirin üzerine bıraktı, sobanın yanına çömeldi, külleri çıkartmaya başladı,

'Sen odun getir. Mutfakta, perdenin arkasındadır.'

Bedensel gereksinimlerimi karşılamaya alışık olmadığım besbelliydi ki,

'Isınmak istiyorsan, soba yakmayı öğreneceksin,' diye vurguladı, sonra da 'Neye iyi gelirsin sen?' diye sordu. Anlamadım, tekrarladı,

'Neye iyi gelirsin sen? Ne iş yaparsın?'

Talebe olduğumu, henüz 'neye iyi geldiğimi' bilmediğimi söyledim. Sobayı yakarken, ailemi, babamın mesleğini anlattım. Onun Tuncelili olduğunu, Dil Tarih'in Fransız Filolojisi'nde okuduğunu öğrendim. Burada yalnız olup olmadığı sorusuna net bir cevap verdi,

'Metin'le birlikteyiz, ya.'

'Metin Abi'nin evli olduğunu bilmiyordum,' diye kekeledim. Sakine, 'Evli değiliz, birlikte yaşıyoruz,' dedi. Ve, tabii, *Metin Abi'nin metresi kelimeleri ile Cebeci'nin arka sokakları, dört erkek bir kadın, çadır tiyatrosu, konsomatrisler, pavyonlar* telmihleri de çakıldı kaldı! Kendimi, Sakine'nin, 'İki soğan soy; mutfaktaki testiyi getir, sobaya bir odun daha at!' gibi emirlerini robotvari bir teslimiyetle yerine getirir buldum. Sonunda,

‘Akşam yemeğini hak ettin,’ dedi Sakine,

‘Yemek hak etmek’, ‘birlikte olmak’ gibi kavramlar alışık olmadığım kavramlardı,

‘Sizi rahatsız etmek istemem,’ diye mırıldandım. Sakine, beni tam bir muhallebi çocuğu olarak gördüğünü saklamaya çalışmadı,

‘Bak, utandırmak için söylemedim,’ dedi, ‘Bu evde yaşayacaksan, bize alışman gerekecek. Biz insanların müstahsil olmaları gerektiğine inanırız. Sizin evde bu işleri annen yapar ama burada yemeği yiyen, tabağını yıkar. Kadın erkek ayrımı yoktur.’

İkinci dersimi de verdi,

‘Kendini geliştirmek için okumaya zaman ayırmak gerekiyorsa, yemek, bulaşık gibi şeyler bekleyebilir veya hiç yapılmayabilir. İnsan beslenmek için uzun uzun pişirilmiş, süslü burjuva yemekleri yemek zorunda değildir. Ben zamanımı havuç kızartması yaparak ziyan etmek istemiyorsam, havucu çiğ de yiyebilirim. Üstelik, daha da besleyici olabilir.’

Kitap okumak uğruna bulaşıkların bekleyebileceği fikrinden hazzetmediğimi hatırlıyorum. Sakine’nin, *dostuna* yemek pişirmek durumunda ne yapacağını merak ettim.

‘Bu onun sorunu,’ dedi, ‘Yemek isterse, kendi pişirir.’

Okur, bu sohbetin devamını tahmin edebilir. Özellikle de 70’li yıllarda adamakıllı gürbüzleşen, ‘birey olma’ mücadelesiydi bu. Öz olarak, ‘birey’ olmaya kalkarsanız, öncelikle kendi gereksinimlerinizin sizden başka kimsenin sorunu olmadığını kabul edecektiniz. Aynı şekilde, karşınızdakinin gereksinim ya da isteklerine ancak ve ancak bu gereksinim ve istekleri yerine getirmek size de bir çıkar sağlıyorsa, örneğin, mutlu oluyorsanız, örneğin, bir borcu ödüyorsanız, örneğin, gelişmenize yardım ediyorsa, örneğin, yapacak daha iyi bir işiniz yoksa, cevap veriyordunuz. (Yıllar sonra, Rodoplu bu durumu pazar ahlâkı ile sosyalist değil, tam tersine kapitalist kavramı açıklıyordu. Hatırlayacaksınız, bir Mişonaçi hikâyesi anlatmış,[6] ‘.....Pazar ahlâkında ‘sevgi’ yoktur’,’ diye bağlamıştı, ‘Pazar ahlâkının hâkim olduğu toplumlarda, büyük aşklar, büyük nefretler de yoktur. Bunların yerini ‘dengeli’ dostluklar, ‘dengeli’ aşklar, yüzeysel ‘hakkaniyet’ alır. Dış politikanın maksimi olduğu söylenen, ‘uluslararası dostluklar değil, ortak çıkarlar vardır’ ilkesi, kişisel ilişkilerde de geçerli olur. Aldığından fazlasını vermek, ‘enayilik’ değilse ‘kişiliksizlik’tir, zaaftır, kariyerizmdir. ‘Nefret’, ayıp değilse, ‘çocuksu’ bir duygu!’ Günay, ‘pazar ahlâkı’ kavramını yabancılaşma bağlamında anlatmıştı.) Bugünkü

tecrübemle değerlendirdiğimde, o küçük gecekonduda gerçekten de bir yabancılaşma süreci başlatmış olduğumuzu görüyorum. Bu süreç, önce kendimizden başlıyor, aile ilişkilerini, arkadaş ilişkilerini de kapsıyordu. Öyle ki, her olayı, kendimiz dâhil herkesi, 'doğru/yanlış' bazında değerlendiriyorduk. Tüm ilişkilerimiz Marksist-Leninist düzlemde savunulabilir ilişkiler olmalıydı. Devrimci mantığını saptayamadığımız ya da usulünce saptayamadığımız, her oluşumu yok saymak zorundaydık.

Burada, yine Günay'a bir gönderme yapmak zorundayım, çünkü, bizim halimiz gerçekten de onun 'elma' hikâyesine benziyordu; 'Mine Ciner, diye bir arkadaşım var,' diye anlatmıştı, 'Yıllardır Almanya'da yaşar. Avrupa Topluluğu'nda, 'gıda standartları'nı tespit eden üç kişilik bir komisyonun tek yabancı üyesidir. Biz de o sıralar AT'ye elma suyu ihraç ediyoruz. Sanıyorum, ihracatçı şirket de, Aroma'ydı. Neyse, bizimkiler tanker tanker elma suyu gönderiyorlar, derken bir gün, Almanlar kapıdan içeri koymuyorlar, 'Bu elma suyu değil!' 'Aman, etmeyin eylemeyin, vallahi de, billahi de elma suyu!' 'Hayır değil, çünkü içindeki nişasta miktarı bizim tespit ettiğimiz orandan fazla!' Nasıl olurdu, olmazdı, Mine devreye giriyor. Hile yok, ama elma elma değil, çünkü standart tutmuyor! Ne oldu, biliyor musun? Mine, tabii, Türk gönlü bizim malların geri dönmesine razı olmadığı için, devreye girdi, aradı taradı, İtalya'nın güneyinde bir yerde, elma olduğu tescilli bir elma ağacının meyvesinin suyunun da AT'nin elma bellediği elmadan daha fazla nişasta içerdiğini ispat etti de, bizim elma suyu da kurtuldu.'[7] Günay, bu kafanın, 'Bizim köyün bulgurunun üstüne bulgur tanımam diyen köylü kafadan hiçbir farkı olmadığını söylerdi, 'Ama şıklık inanılmaz! Laboratuvarlar, elektronik aletler, burunlarından kıl aldırmayan kimyagerler, vs. vs. Hoş geldin, aydın despotizmi!'

Ben artık buna 'aydın despotizmi' değil, 'bilim despotizmi' demeyi yeğliyorum. Çünkü, itiraf etmeliyim ki, Cemil Meriç'i tanıdıktan sonra 'aydın' kavramını adamakıllı sorgular oldum. Hint'ten Fransa'ya, Doğu'dan Batı'ya tüm kültürleri ve ideolojileri sorgulayabilecek donanımlı biri ile, bizim hareketimizin 'aydınları' arasında bir fark olmalıydı. Bu fark, 'komisar' ile 'yogi' arasındaki gibi bir farktı, Lenin ile Fromm arasındaki gibi bir farktı. İdeolojiden öte, insanın yeryüzündeki serüvenini kapsama meselesiydi ve neresinden bakarsam bakayım, Fromm, Lenin'i, yogi de komisarı kapsıyordu; birinciler ikincilerin aştıkları bir merhale gibiydiler. Bu bakımdan 'aydın' dendiğinde kendi ideolojisine rasyonel, yani 'bilimsel', yani 'ussal' gerekçeler bulmakla sorumlu olan mektepliyi

düşünüyorum. Ve görüyorum ki, her ideoloji ve her din kendi ‘aydın’ını yetiştiriyor. Ayn Rand, Hayek, kapitalizmin aydınlarıysa, bizim aydınlarımız da var. Ulema İslâm’ın aydınlarıysa, Cizvit papazları da Hıristiyanların aydınları. Bir de bunların üçünü beşini hazmetmiş insanlar var ki, onlara başka bir ad lâzım. Belki de, ‘bilgi’den gelen ‘bilge’ daha doğru bir tanım.

Bize gelince; ben, materyalizme bilimsel gerekçeler üreten takımın yörüngesine girdim. Biraz dolambaçlı olacak, okurun sabrını dilerim, ama ben felsefenin (sanırım, Piskopos Berkeley’indir) ‘Var olmak’ bir şey, ‘algılanmak’ başka bir şeydir,’ düsturundan yola çıkarak, ‘algılama’daki seçiciliğimizden rahatsız oldum. İleride göreceğiniz gibi, 1960-1980 dönemi ve hatta sonrasında, hemen her oluşumu, hatta sokakta iki ateş arasında kalan ev kadınının ölümünü bile kendi terimlerimizde algılamak gibi bir yanlışa düştüğümüz gibi Marksist-Leninist (daha çok Leninist! Orada Rodoplu haklıdır, Marx’ı asla doğru dürüst tanımadık!) jargona uymayanı yok saydık. Öte yandan, ‘algılama’, tanımı itibariyle sübjektif donanım gerektirir. Hal böyle olunca, fraksiyonlara ayrılmamız da kaçınılmazdı. Bütün bunun üstüne Rodoplu’nun açıkladığı ‘narsisizm’ ile ulusal sado-mazoşist karakterimiz binince, çileden çıktık. Nitekim, Spartaküs Komünü; 80 öncesinin belli başlı tüm fraksiyonlarına devrimci yetiştirdi. Bu satırları yazdığım günlerde, Metin, Mamak Cezaevi’ndeydi. Devrimci Yol hareketinin Merkez Komite üyesi olduğu iddiasıyla yargılanıyordu. Sakine, 12 Eylül’den hemen sonra yurtdışına çıktı, halen Almanya’da siyasi mülteci olarak yaşıyor. Şevki, TKİP ilçe sekreterliğine kadar yükseldi. Nuri, Devrimci Sol’un İstanbul’daki ana davasının önde gelen sanıklarındanken, cezaevinden kaçtı. Onun da Almanya’da olduğu söyleniyor. Bana gelince; 1971 Mart’ından sonra Ankara Dev-Genç ve Birinci THKP-C davalarından yargılandım. 1974 affıyla çıktım. Köprünün altından akan onca suya karşın, bugün solcu kendimi (evet, sağcı kendim de var) tanımlamam gerekirse, Dev-Yol’un fikirlerine yatkın olduğumu söylemem gerekir.

Söylemem gereken bir şey daha var. Ben duhul ettiğim zaman Spartaküs Komünü düşünce olarak bir yerlere gelmişti. Çok genç olmalarına karşın, özellikle de Metin Abi ve Sakine, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Ahmet Cansızoğlu, Hamdi Çapa gibi isimleri rahatça kullanıyor, 50’lerde kurulmuş olan Vatan Partisi, Sosyalist Parti gibi siyasi oluşumlar üzerinde

konuşabiliyorlardı. Nitekim orada kaldığım ilk gece evde teorik çalışma vardı.

Yemek sohbetsiz yendi. Sakine, sofrayı kaldırdı, çayı demledi, sobanın üzerine bıraktı. Şöyle bir konuşma (kitabi tavra dikkatinizi çekerim) hatırlıyorum:

'Hazır mıyız, arkadaşlar? Sakine?.. Bu akşam, Şevki arkadaşımız bize Atatürk'ün 1923 Balıkesir demeci ile 1924 Samsun demeci üzerindeki çalışmalarını anlatacak. Sorularımızı sona saklayacağız. İsteyenler, not alabilirler. Buyur, Şevki.'

'Demeçlere girmeden önce, kısa bir açıklama yapmak istiyorum, arkadaşlar,' dedi Şevki. Kabul görünce devam etti,

'Önce, şu tespiti iyi yapmakta yarar var. Bildiğiniz gibi, İstiklâl Savaşı, Osmanlı Devleti'nin o güne kadarki savaşlarından hiçbirine benzemeyen bir nitelik arz ediyordu. Diğer savaşların tümü emperyalist savaşlarken, İstiklâl Savaşı, Türklerin anavatanını yok etmek üzere yola çıkmış, kapitalist Batılı emperyalistlere karşı verilmiş bir savaştı. Bu savaşta Yunanistan'ın rolünü, emperyalistlerin bir kuklası olarak görmek gerekir. Demek ki, dışa dönük yönüyle, İstiklâl Savaşı, antiemperyalist bir halk hareketidir. Şimdi, meselenin bir de ikinci yanı var. İçe-dönük yanı. Burada da gördüğümüz, şudur: Her ne kadar, Kurtuluş Savaşı bir halk hareketi ise de, aslında az gelişmiş memleketlere has bir burjuva ihtilalidir. Bildiğimiz gibi, ihtilallere ve savaşlara adını veren, ona öncülük eden sınıfların niteliğidir.

Şimdi, Türk Kurtuluş Savaşı'na baktığımızda, gördüğümüz şudur: Türkiye'de İstiklâl Savaşı'nı götüren burjuvazi, dışa karşı verdiği savaşın yanında, içerideki kurulu düzenle de savaştığından, ister istemez, toplumu ileriye götüreceği bir roldedir. Üstelik, üretken halk kitlelerini mücadeleye sokabilmek için onlardan yana daha insani birtakım gayeler ileri sürmek zorundadır. Bu nedenle kısa süreler için dahi olsa, burjuvazi, neredeyse ilerici bir görünüm kazanır. Kitleleri kandırmasının başka yolu yoktur. Bizdeki, asker/sivil kadro da böyle yapmıştır. Nitekim, bildiğiniz gibi, ihtilal sona erdikten ve savaş kazanıldıktan sonra, burjuvazi iktidarı ele almış ve bir zamanlar omuz omuza savaştığı halk kitlelerini saf dışı etmiştir. Bugün dahi, işbirlikçileri büyük tüccarlar, müteahhitler ve toprak ağalarıdır.'

'Metin arkadaş izin verirse, bu noktada bir saptama yapmak istiyorum,' dedi Sakine, ('Metin arkadaş' lafını ne kadar yadırgadığımı tahmin edersiniz!)

‘27 Mayıs müdahalesinin de, burjuva müdahalesi ve burjuva sınıfının iç çekişmesi olarak değerlendirilmesini öneriyorum. Şevki arkadaşın, bu düşünceme katılıp katılmadığını bilmek istiyorum.’

Şevki arkadaş, katılıyordu.

‘Mamafih, müdahalenin nasıl ve kimler tarafından gerçekleştirildiği önemlidir. Eğer müdahaleyi gerçekleştiren Komite, emir-kumanda zinciri dışında bir grupsa, o halde, onların sunacağı ileri unsurlardan yararlanmak imkânı doğabilir. Aksi takdirde, müteyakkız bulunmak zorunluluğu vardır.’

Konuşulanlar zapta geçti.

‘Şimdi size Atatürk’ün demeçlerinin teksirini veriyorum,’ diye sürdürdü Şevki, ‘Balıkesir demecine dikkat edin arkadaşlar. Paşa, her ne kadar Halk Partisi’ni kurduysa da, bu onun sınıfların varlığını reddettiği anlamına gelmiyor. Açıkça söylenmektedir ki, başka memleketlerdeki sınıfsal ayrımlar bizde belli olmadığından, başka bir partiye şimdilik gerek yoktur. Bu çok önemli bir noktadır arkadaşlar. Çünkü, Atatürk’ün mantığında bu sınıf farklılıklarının belirginleşmesi durumunda, yeni partilerin kurulmasına gerek duyulacağı mantığı yatmaktadır. Yani, Atatürk, bir sosyalist partiyi, bir işçi partisini safdışı etmemiştir.’

‘Arkadaşlar, izin verirseniz, benim temelde bir meselem var,’ diye söze girdi Nuri, ‘Bu meseleyi aydınlığa kavuşturmadan, daha fazla ayrıntıya inmeyi doğru bulmuyorum.’

Metin Abi, lafa giriş biçimine bozulduğunu belli eden bir sesle sordu,

‘Nedir?’

‘Aydınlanmasını istediğim mesele şu: Proletarya, kendi partisini kurmak için, Mustafa Kemal’den icazet almak durumunda mıdır? Daha açık bir deyişle, bu demeçleri incelememizin gerekçesi nedir? Niçin Mustafa Kemal’in partiyi onayladığını ispat etmeye çalışıyoruz? Benim düşünceme göre, proletarya diktatörlüğünün bir burjuva paşasının onayına ihtiyacı yoktur. Çiçerin’in dediği gibi, Mustafa Kemal bir istismarcıdır.’

Büyülenmiş gibi dinlediğimi tahmin edebilirsiniz. Ben yaştakilerin ciddiyeti, meselelerini otopsi masasına yatırmaktaki cesaretleri, üzerimde etkilenmekten de öte bir tesir bırakmıştı. Nuri’nin diğerlerinden farklı olduğunu sezinliyordum ama konuştukları konularda hiçbir bilgim olmadığından bu farklılığa isim koyamıyordum.

‘Evet? Söz almak isteyen var mı?’ Metin Ağabey herkesin yüzüne teker teker bakıyordu,

‘Arkadaşlardan cevap vermek isteyen yoksa, konuyu ben açıklığa kavuşturmak isterim.’

Yoktu.

‘Nuri arkadaşımızın iddiası son tahlilde doğrudur. Ancak, 1917’den bu yana, ‘utkan gelenek’[8] Türkiye’de oluşan her ilerici hareketi desteklemek yolundadır. Parti, Türk halkının tarihi sebeplerden ve İslâmiyet’ten dolayı daha uzun bir zaman, sosyalist programı benimseyemeyeceğini düşünmektedir. Bu yolda ilerleyebilmesi için, uzun ve inatçı çalışmalar yapılmalıdır. Bu saptama, bugün için de geçerlidir. Kendimizi özlenen proletarya ihtilalinin bayraktarı gibi görmekten kaçınmalıyız arkadaşlar. Mutlu sona varıldığını belki de biz görmeyeceğiz.’ Bu noktada Nuri’nin gözlerinin içine baktı,

‘Bu aşamada bizim görevimiz putları yıkmaktır. Bu putların arasında, Gazi Mustafa Kemal’in ‘milliyetçi’ olduğu şeklindeki put da vardır. Onun her demecinde, her eyleminde, giydiğinde, çıkardığında, yediğinde, içtiğinde, devrimci unsur olarak nitelenebilecek yönlerini açığa çıkarmaktır.’ *Bilmem anlatabiliyor muyum*, diye de *italik*’ledi.

Nuri’nin yüzünde susmayı tercih ettiğini anlatan bir ifade belirdi. Metin Abi, sükûtun ‘şimdilik’ olduğunu bildi, zihninde not etti.

‘Başka soru yoksa, devam edelim.’

‘İkinci demecinde, Mustafa Kemal, henüz vakti gelmediği için başka fırkaların kurulmadığını açıkça söylemektedir. Nitekim, Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka denemeleri de, Kemal’in çok partili demokrasiden yana olduğunu göstermiştir. Muhalefet partilerinin kurulmasına 30’lardan sonra son verilmiştir ama, Türkiye’de sosyal sınıflar yoktur demek ayrı şey, ‘henüz yeterince belirginleşmemiştir’ demek ayrı şeydir. Bilimsel gözlemimiz şudur ki, günümüzde birinci sav ikincisinin yerini almış, memleket süratle faşizme kayma istidadı göstermiştir. Dahası, artık bürokrat aydın işbirliğinden de söz edilemez. Irkçı-Turancı ve dinci-gerici güçler, hükümetin içine kadar sızmışlardır. Devlet mekanizması kontrolleri altındadır. Şu günlerde Mustafa Kemal ilericiliğini mumla aradığımız duruma gelmişizdir. Benim düşüncelerim bunlar. Soru sormak isteyen arkadaş var mı?’

Hangi ‘Parti’den bahsettiklerini doğaldır ki, anlamamıştım. Hangi ‘sınıf’tan bahsettikleri de meçhulümdü. Ben bunlarla cebelleşirken, 27 Mayıs’ın yorumuna geçildi.

‘Ben, 27 Mayıs müdahalesini izleyecek idareye karşı takınacağımız tavrın belirlenmesini müzakere etmemizi talep ediyorum,’ dedi Sakine.

‘Şu anda yapılacak şey, ırkçı-Turancı olmayan, anti-faşist her hareketi desteklemektir,’ diye tekrarladı Metin Abi. Nedense, Sakine’nin lafı tekrar tekrar açmasından rahatsız olduğunu düşündüm.

‘Bu müdahale, her durumda, CHP’ye zemin hazırlayacaktır,’ diye sürdürdü, ‘CHP ile DP’nin özde farklı olmadığı malum. Her ikisi de egemen sınıflara dayanırlar. Şu farkla ki, CHP bürokratın, DP taşra eşrafının egemenliğini yeğler. Ordunun müdahalesi, sivil-asker kadroların yeniden birleşmesi anlamına gelebilirse, komprador burjuvazi ile toprak ağaları altedilecek demektir. Bu durumda, başa geçecek sivil, asker kadro, halk kitlelerinin desteğini istemek durumunda kalacaktır.’

‘İstiklâl Savaşı’ndan sonra olduğu gibi?’

‘Evet. Bizlerin umudu şu olmalıdır; bu destek pahalıya satılabilir. Bu dönemde, ileriye dönük ne kadar mesafe alınabilirse, alınmalıdır. Ama, dediğim gibi, bütün bunlar ordu müdahalesinin sınıfsal yapısına bağlı olacaktır.’

Metin Abi’nin o akşam öngördüğü ilerleme gerçekleşti. 27 Mayıs’ı izleyen yirmi yılda Türk solu, tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar serpildi.

O geceye geri dönecek olursak, sersemlemiş olduğumu söyleyebilirim.

‘Burjuvazi’, ‘proletarya’, ‘komprador’, hatta ‘Turancı’ ve ‘faşist’ kelimelerinin bende karşılığı yoktu. Bu eğitim, yüzme öğrenmesi için çocuğu bir bilen nezaretinde usulca suya sokmaktansa, kayalardan fırlatıp, bata çıka öğrenmesini yeğleyen bir eğitim biçimiydi. İmdadıma yetişen yine Şükrü Amca oldu.

Evden ayrılmamın ikinci günü, izimi kahveye sürmüştü. Annemlerin perişan olduğunu anlattı, biraz para bıraktı ama geri dönmem için ısrar etmedi.

O günü çok iyi hatırlıyorum. Günlerdir haziran ayına yakışmayacak kadar soğuk olan hava o gün ılınmıştı. Biraz da bundan olacak, o sabaha kadar ömrümde şöyle gündüz gözüyle, yemek zamanını, babamın eve geliş zamanını kollamak zorunda kalmadan, serazat dolaşamadığımı düşündüm. Şükrü Amca’yı benimle kalmaya ikna ettim. Coşkumu kırmaya gönlü elvermemiş olmalı. Biraz övünmek, çokça da duyduğum minneti bildirmek için olacak,

Bayrağımızdaki şiar, traktör, toprak köylünündür, diye başladım, işçinindir fabrikalar. Bugün esir yarın her şey / Partimiz ilerliyor, bugün esir yarın her şey, hey hey!

'Partimiz değil, TKP'miz,' dedi. Şükrü Amca, 'Uluorta söyleme şunu sokaklarda,' diye azarladı. Sonra da gözlerinin içi güldü. 'Kimden öğrendin? Çok eskidir bu.'

TKP'nin, Türkiye Komünist Partisi demek olduğunu, böyle bir partinin gizli ama sahiden var olduğunu Şükrü Amca'dan öğrendim. Ama, nedense, kendisine komünist dendiğinde kızar, ısrarla 'iştirakçi' olduğunu söylerdi. O gün bana, iştirakçiliği, Kut-ül Amare'den sonra Halil Paşa'nın mahiyetinde Tiflis'e gittikleri zaman öğrendiğini anlattı.

'O zamanlar orada yetmiş iki buçuk milletten adam vardı. Azeriler, Kazan Türkleri, Başkirler, Türkistanlılar. De ki, Enver Paşa'nın Turan'ı orada toplanmış. Bir ordu adam da İstanbul'dan gelmiş. İşte, aralarında çok iştirakçi vardı.'

Anlatmasını istiyordum. Kıramadı beni,

'Sonrası şu, Tiflis'in bir Müslüman mahallesi vardı. Orada pazar kurarlar. Bir gün dolaşırken, yakınlarda bir kahve gördüm, girdim. Kahveci, selâmımı aldı, 'Ve aleyküm selâm!' Bir kahve yaptı, getirdi, kendisi de oturdu,

'Sen Halil Paşa'nın kafilesindensin, değil mi?' diye sordu, yekten!

Ben, 'evet' der demez,

'Bağdat'ı kurtardınız ya asker, bakalım memleketi nasıl kurtaracaksınız?' diye başını salladı.

Şimdi, ben sohbete teşne değildim, biliyor musun, casusluk bakımından da öyle emir almışız. Adam, ihtiyar adam, tecrübeli adam. Anladı,

'Korkma oğlum,' dedi, 'Ben de askerim. Mustafa Çavuş derler bana.'

Şimdi, ben düşünüyorum ki adam yalan söylüyor veya asker kaçağı. Ne işi var böyle zamanda, Tiflis'te, kahvede, öyle ya? Adam güldü,

'Ben buraya yerleştim,' dedi, 'Bu kahve benim. Bu da karım.'

İşaret ettiği tarafa baktıydım, enine boyuna, başı açık, besbelli gâvur karısı.

'Gürcüdür,' dedi adam. Sonra kaç senelik asker olduğumu sordu, 'Çanakkale'ye yetiştin mi?' Uzatmayalım, adam, zamanında esir düşmüş, salındığında da memlekete dönmemiş, orada yerleşmiş, evlenmiş, kalmış.

'Giresunluyum,' dediği için, sıla hasreti çekip çekmediğini sordum, 'Bana her yer memleket,' dedi. Cahilim ya, hem şaştım, hem de kızdım.

‘Ruslar gelince ne olacak?’ diye sordum.

‘İhtilal oldu ya!’ dedi, ‘Kimse kimseye dokunmaz artık. İhtilal oldu.’ İhtilalden filan haberim olmadığını anladı,

‘Bolşevikler kazandı ya!’ Yine anlamadığımı gördü, ‘İştirakçiler, komünistler,’ diye açıkladı. Ben bir tek çarın devrildiğini biliyordum, yeni çardan bahsettiğini sandım. Adam bastı kahkahayı,

‘Artık çar yok,’ dedi, ‘Çar olmasın diye yapıldı, ihtilal.’ Ben hâlâ, çar değiştiyse, belki de memlekete döneriz diye düşünüyorum,

‘Başa biz geldik be aslanım,’ dedi Mustafa Çavuş. Ben, artık o zaman deli olduğuna hükmettim. Konuşmamaya karar verdim.

‘Doğru söylüyorum,’ dedi, İnanmıyor musun?’

Ben hâlâ kahveyi içeyim de, kalkayım diye bakıyorum, ayıp olmasın diye, ‘Demek Osmanlı kazandı da haberimiz olmadı,’ deyiverdim.

Adam birden kesti lakırdıyı. Durdu, düşündü,

‘Sen komünistliği hiç duymadın, değil mi?’

Ben de ne diyeyim, sustum.

‘Vah, cahil!’ dedi bunun üzerine, ‘Burnunun dibinde dünyanın en büyük ihtilali oldu da, farkında değilsin!’

Ben toptan sustum artık!’

‘Benim gibi!’ dedim, ‘Ben de sustum Şükrü Amca.’

‘Sen de sustun, değil mi?’ dedi, Şükrü Amca, ‘İnsan, bilmedi mi, öyle susuyor işte! Benim adam, herhalde rahmetlidir artık, ‘Vah, vah! Vah, vah!’ diye hayıflandı durdu. Benim de merakım arttı, biliyor musun?

‘Nereden bileceksin ki, sen çöllerdeydin!’ diyor. Sonra da, ‘Neyse, şimdilik canın kurtulmuş. Buna da şükür,’ dedi. Ben de, terhisimin yakın olduğunu söyledim. O zaman da yüzünden öyle bir acıma geçti,

‘Yok oğlum,’ dedi, ‘Bekle, daha İngiliz Anadolu’ya girecek. Eskişehir’e bir girecek ki, bu defa da tarlaların için savaşacaksın!’

Adam orada oturmuş, cadı karı gibi kehanette! Kızdım,

‘Ne diyorsun be sen? Onlar Bağdat’ı istiyorlardı, verdik. Daha ne Eskişehir’i?’

‘Onların gözü doymaz,’ dedi adam, ‘Onlar emperyalist.’ Ben o lafı işte o zaman öğrendim,’ güldü, başını salladı,

‘Demek ki, kırk yıl olmuş!

Uzatmayalım, öldüyse Allah rahmet eylesin, adam, bunlar emperyalist, bunlar Devlet-i Osmaniye’yi paylaşacaklar diye anlattı.

‘Korkunun ecele faydası yok ama senin işin çok. Önce Halife’nin malı, sonra beyin malı, sonra da paşanın malı uğruna savaşacaksın sen!’

Uzatmayalım, adam ne dediyse çıktı, ne söylediyse oldu!’

Şükrü Efendi, kahvecinin, Mustafa Suphi’nin Kafkasya’da teşkilatlandırdığı Türk komünistlerinden olduğunu anlattı, (kendisi, 1921’de Atatürk’le görüşmek üzere Türkiye’ye gelen kafileden Mehmet Emin’in postasıydı)

‘Bir Osmanlı valisinin oğluydu,’ diye açıkladı, ‘İttihatçılara karşı koyunca İstanbul’dan sürülmüş, Rusya’ya kaçmış. Bizim kahveci, onun esir düşen Türklerden kurduğu ‘Kızıl Kıta’da, Çar’a karşı savaşmış.’

İttihatçıların Bakü’de kurdukları Türk Komünist Partisi ile bizim TKP’nin ayrı ayrı şeyler olduğunu açıkladı. Enver Paşa’ya dair sözlerine şaşırdım, bizim Komün’ün Kurtuluş Savaşı değerlendirmesini anlattım,

‘Doğru söylemiyorlar,’ dedi, ‘Ankara kıyamı katiyetle bir köylü hareketiydi, burjuvaziye dayanmazdı da, Townsend Ankara’ya geldiğinde neden abam yamalı diye beni bırakmadılar seyredeyim adamı?’

Anlatmasını istedim. ‘Anlatacak ne var?’ dedi, ısrar ettim,

‘Şu Kut’ta çarpıştığımız İngiliz, Ankara’ya geldi,’ diye anlattı, ‘Bulvar’dan geçecek, Köşk’e gidecek. Ben de göreyim dedim, Sıhhiye taraflarına indim. Polis kesti yolumu; yasak! Ne yasağı demeye kalmadı, adam şöyle bir süzdü, kafa kâğıdımı sordu, ikamet sordu. İşler çatallaştı, belli ki ucu karakolda bitecek. Biraz itiştik, falan. Oradan fırladı bir üsteğmen geldi, ‘Ne oluyor?’ dedi. ‘Oğlum,’ dedim, ‘Ben Bağdat’ta bu adama karşı savaştım. Orada hiç yüzünü görmedim. Duydum ki, buraya gelmiş, Ankara’da görmek nasipmiş, dedim, geldim ama bırakmıyorlar.’ Üsteğmen de baktı, polisin neden bırakmadığını gördü. Dedim ya, üstbaş hakgötüre. Gene vicdanlı adammış, ‘Sen gel, baba,’ dedi, polise de zılgıt çekti, ‘Türkiye Cumhuriyeti bu adamların yüzsuyu hürmetine kuruldu,’ dedi. Aldı, beni jandarmaların arkasına sakladı, oradan seyrettim.’

Şükrü Amca, daha sonra, 1894 Drama doğumlu olduğunu, (soyadı da Drama’ydı) on sekiz yaşına kadar tütün yolduğunu, 1912’de, (‘bre, kızanım aman’ diyordu) Çanakkale yollarına düştüğünü anlattı. Dokuz yıl savaş; 1925’te on yıl; 1928’de üç ay; 1929’da dört sene altı ay; 1938’de on beş yıl; 1952’de on ay mapusluk içeren dehşet verici geçmişinde, beni büyüleyen ama bir o kadar da yabancılaştıran bir yoğunluk vardı. Şimdi

düşündüğümde, Şükrü Amca'yla, bir Köroğlu ile ne kadar özdeşleşilebilinirse o kadar özdeşleşebildiğimi anlıyorum.

'Deneyimler, ihanetler, acılar, asla devredilemeyen bilgilerdir,' derdi, Rodoplu. Bu benim için olduğu kadar, Spartaküs Komünü için de geçerliydi. Mesela, 28 Ocak 1961, Mustafa Suphi'nin ölümünün kırkıncı yılıydı. O gece, evde bir anma töreni düzenlendi. Toplantının başkonuğu olarak, az önce söylediğim nedenden dolayı yoldaşın kişiliği ve olaylara dair ilk elden bilgi sahibi olan Şükrü Amca'yı davet etmiştik. O, fiilen yaşadıklarını anlatıyordu ama bütün o yaşanmışlık, yoğun kar yağışının ıslatmaya başladığı tavanda bir yerlerde asılıp kalıyor gibiydi ve biz, yaşanan gerçekliği asla içselleştiremedik.

Dediğim gibi, önemsediğimiz konular, ussal konulardı ve bunların gündelik yaşamdaki telmihlerinin üzerinde durmuyorduk. Yine bir örnek vereyim; biz Şükrü Drama'nın tecrübesini, olan bitenin onun kişiliği üzerine etkileri tepkileri filan değil de, mesela, Komüntern'in İkinci Kongresi'nde yapılan çağrı doğrultusunda toplanan 1920 Bakü 'Doğu Ulusları Kongresi'ne 'partili, partisiz, muhafazakâr ve hatta Enver Paşa gibi müseccel Turancıların katılmalarına izin verilmiş olmasının' bir sapma teşkil edip etmediğini tartışmak istiyorduk.

Spartaküs Komünü'nün o günkü düşünce düzeyini anlamanız için konuşmaları (aklımda kaldığı kadarıyla!) özetlemeye çalışacağım.

Daha o zamandan 'Moskova çizgisinin tavizsiz müdafii' olan Sakine, Turancıların Kongre'ye katılmış olmalarının sapma teşkil ettiğinden emindi,

'Zinovyev'in[9] hayatıyla ödediği tarihi yanılgısıdır,' diyordu, 'Nitekim Rus Komünist Partisi'nin devrimci bilinci, bu Kongre'ye karşı koymalarını getirdi.'

Buna rağmen, Komüntern, RKP'yi (Rus Komünist Partisi) dinlememiş, Bakü kongresinin amatör bir ihtilal kongresine, yani Doğu uluslarını, kapitalizm ve Batı emperyalizmine karşı hazırlayacak, harekete geçmelerini hızlandıracak bir kongreye dönüşmesine izin vermişti. Sonuç, Mustafa Kemal'in Ankara hükümetine verilen tavizdi. 'Son tahlilde bir burjuva paşası olan Mustafa Kemal' ve çevresinin, Millet Meclisi'nin komünizmi kabul edebileceği yolundaki beyanatlarının ciddiye alınmış olması, safdillikle açıklanamayacağı gibi,

'Zinovyev'in, o günlerin de geleceği yolundaki nikbinliği de kabul edilemezdi. Esas yanılgı buradaydı, çünkü, tarih, evrimci sosyalizmin bir düşten ibaret olduğunu kanıtlamıştı.'

Metin, (‘abi’ kelimesini onun isteği üzerine kaldırmıştım) sevdiği kadınla aynı düşüncede olmamanın burukluğunu o günlerde hissediyor muydu, bilemiyorum. Ama, gittikçe daha da belirginleşen çelişkilerinin uzlaşmazlığa varma olasılığı daha o zamandan kötü bir kehanet gibiydi. Nitekim, on yıl kadar sonra, hiçbir gücün hayran olunan bir hasım kadar denge bozucu olamadığını gördük. 70’lere gelindiğinde, Sakine’nin, Metin Abi’nin içini coşku ve güvenle dolduran pırıl pırıl saçlarının, her an, her şeye meydan okuyormuşçasına bakan ışıltılı, kararlı gözlerinin albenisi kaybolmuş, yerini hasım bir fraksiyonun mutlaka izale edilmesi gereken cazibesi almıştı.

Metin, o akşam, Parti disiplinine başvurmayı denedi,

‘Mustafa Suphi Yoldaş, Komüntern’in İkinci Kongresinin çağrısı uyarınca toplanan Doğu Ulusları Kongresi’nin kararını uyguluyordu,’ dedi. ‘Evet, bu Kongre’de komünist olmayan unsurlara yer verilmiştir ancak bu gelişmeyi uzun vadede uygulanacak ‘cephe’ politikasının ilk işareti olarak değerlendirmek lâzımdır.’

Bizlere döndü, Komünist Enternasyonalin 1943 yılında bizzat Stalin tarafından dağıtıldığını, onun yerine ilerici güçlerin siyasi ve dini fikirlerini bir yana bırakarak, faşizme karşı Milli Kurtuluş Cephesi çerçevesinde birleşmelerinin benimsendiğini hatırlattı,

‘Böyle yapmak suretiyle, Moskova, diğer milletlerin hayatına müdahale etmek ve bu milletleri bolşevikleştirmek niyetinde olduğunu iddia eden faşistlere en güzel cevabı vermiş, menfur yalanlarını ortaya çıkarmıştır. Böylece, çeşitli ülkelerdeki komünist partilerin kendi vatandaşlarının çıkarları doğrultusunda değil de, dışarıdan gelen emirler uyarınca hareket ettikleri, dışa bağımlı oldukları yalanına da son verilmiştir.’

Sakine etkilenmemişti,

‘Metin arkadaş, Zinovyev’in aynı Stalin yoldaş tarafından tasfiye edildiğini bilmezlikten geliyor,’ dedi, ‘1947 Komünform’unun, ‘muhtelif memleketler komünist partilerinden’ mutlak bağımlılık talep ettiğini hasıraltı etmeye çalışmak gibi bir kurnazlık içindeymiş gibi görünüyor. Yirminci Enternasyonal’in Stalin tarihini ‘gerçek tarih’ olmadığı gerekçesiyle yeniden yazdığı olgusunu da yok saymak yoluna gidiyor; kaybedilen Marksist-Leninist çizgiye yeniden dönülmesi gerektiğine ilişkin kararı inkâr ediyor. Yoldaş Nikita Kruşçev, hemen şu anda, Stalin’in cesedini Lenin’in anıtkabirinden kaldırmak hazırlıkları ile meşgul.’

Akşam meslek lisesi öğrencisi, Şevki’nin lafa girdiğini hatırlıyorum,

‘Bakü kongresinde kitlelerin hislerine hürmet etmekten bahseden Sovyetler, şundan altı yıl önce, Macaristan’ı işgal etmekten, yoldaş İmre Nagi’yi idam etmekten kaçınmadılar.’

Bu işlerden anlayan okurlar, ‘sağ sapma’nın en belirgin örneklerinden birisinin sergilendiğini anlayacaklardır. Ne ki, Şevki, bununla da yetinmemiş,

‘İşte,’ diye eklemişti, ‘Stalin’in cephe hareketinin yanılgısı buradadır. İşçi sınıfının önderliğinde gerçek bir sosyalist nüve oluşturulmadan ve her türlü sağcı unsuru ihtiva eden ‘ilericiler’den meydana gelen bir cepheden medet ummak, devrim yoluna bir engel daha yerleştirmekten başka bir şey değildir.’

Cepheciliğe karşı olduğundan, Sakine’ye, Macaristan’ın işgal edilmiş olması olgusunun her şeye rağmen yarattığı kuşkuyu dile getirdiği için Metin’e yakın gibiydi; belirsizliği temizlemek için ikisi birden atıldı,

‘Karşı devrimci bir hareketti!’ Bu, Sakine’ydi.

‘Karşı devrimci bir hareketti ve kardeş proletarya orduları tarafından bastırıldı. Sovyetler Birliği, halk iktidarının en büyük güvencesidir.’ Bu da Metin.

Nuri, Şevki’nin üslubunun yanlış olduğunu düşünüyordu,

‘Bakü kongresinin ardından çok konuşuldu,’ dedi, ‘hatta, Sovyetler Birliği’nin Anadolu hükümetine yardım etmesinin nedeninin, güneyden, İngilizler tarafından kuşatılmak korkusu olduğu bile söylendi. Zinovyev’in nutkunun Sovyet diplomasisinin eseri olduğu yalanı yayılmak istendi. Bütün bunların karşı devrimci odakların yaymaya çalıştıkları bühtanlar olarak görülmesi icap eder. Milliyetçi bir tavır olduğunu ima edecek şekilde ifade edilmesi bile, işçi sınıfına ihanettir. Bu bakımdan, Şevki arkadaşın üslubunu yanlış buluyorum.’

‘Bununla beraber,’ dedi, Metin, ‘Macaristan’ın işgalinin, hareketi duraklattığını, pek çok sempatizanın geleneksel korkularını deştiğini kabul etmek durumundayız.’

Sakine, *italik*’lemiş olmalı, *Oportünist, küçük burjuva radikali. Lenin’in açıkça belirttiği gibi, komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeyi küçüklük sayarlar: ‘Ne Yapmalı?’ Sosyalist inançlarını bir an bile gizlemeksizin, genel demokratik görevlerini bütün halk önünde savunmak zorunda olduğumuzu unutan kimse, sosyal demokrat bile olamaz.*

Daha sonraları, Metin’e dair yargılarının sertliğinde, onunla yaşıyor olmasının payını sorguladım. Öfkesinin, özünde mülkiyetçi bir duyarlılığın

kışkırttığı ihanete uğramışlık hissinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorguladım. Ancak, az sonra lafı kurulmak üzere olan Türkiye İşçi Partisi'ne getirdi ve Metin'e beklenmedik bir destek attı.

'TİP, sosyalizmi aydın çevrelerin dışına çıkaracak, sosyalizmi halka götürebilecek tek örgüt olacaktır,' dedi. Sosyalist hareketin Türkiye'de, bir halk hareketi, bir kitle hareketi olarak geliştiğini anlattı,

'Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların, ırgatların, küçük köylülerin, aylıklıların, ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnafın, dar gelirli serbest meslek sahiplerinin, ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların, 'kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi örgütü' olarak tanımlayacak olması, fiili bir durumun ifadesinden ibarettir,' dedi, bitirdi.

Şevki ile Nuri birbirlerine baktılar; *bu, cephecilik değil mi?*

'İktidara kanun yolundan yürümek', evrimci sosyalizmin bir düş olduğu keyfiyetiyle nasıl bağdaşıyordu?

'Ama,' diye ekledi Sakine, 'TİP'in kendisini bu şekilde tanımlıyor olmasını, sosyalist literatürde 'popülizm' diye bilinen görüş ve hareketle karıştırmamak gerekir. Popülizm, büyük kitlenin kendi içinden ayrılan sınıf ve zümreleri dikkate almaz. Romantik bir halka gitme, halkın meselelerine eğilme, halkı idealize etme şeklinde tanımlanır. Oysa, İşçi Partisi'nin kurucularının, halk denilen kitleyi meydana getiren sınıfların bilincinde olduklarından kuşku duyulamaz.'

Şükrü Amca'nın, iç geçirdiğini, Metin'in hafifçe öksürdüğünü hatırlıyorum.

Sakine meselenin üstüne gidiyordu,

'Metin arkadaşın şu teşebbüsün içinde yer almış olması en büyük teminatlarımızdandır.'

Öte yandan, Metin, Sakine'nin kariyerizminden kuşkulandı mı bilmiyorum.

'Sağ ol,' dedi, 'en büyük teminatımız, yiğit işçi sınıfının devrimci mücadelesidir.'

1970 Nisan'ında, Silvan'da, Şiran Ören'le tanıştığım güne kadarki olayları özetlemeden önce, Mustafa Suphi'yi andığımız o gün, belatimize karşın, en sahici olanımızın Bakkal Şükrü Amca olduğunu düşündüğümü söylemeliyim. Şu nedenle ki, 1980'lerin hezimetinden sonra Doğu Perinçek'in ısrarla vurguladığı gibi, sol hareketin iki seçeneği, 'vadisi' vardı. Bunlardan birisi, kırk-kırk beş milyonluk 'Türkiye vadisi', İkincisi

de, ‘sol grupların kapalı devre vadisi’. Komün’e katıldığım günden bugüne kadar, ne bizim ne de diğer sol grupların politika belirlerken ‘45 milyon ne der?’ kaygısına düşmediklerini gördüm. Bizim sorunumuz hemen her zaman ‘yandaşlarımız ne der?’ ya da ‘diğer sol gruplar nasıl algılarlar?’ biçiminde oldu. Çok sonraları Rodoplu’nun Müslümanları tanımlarken kullandığı ‘özel kulüp’ havası bizim için de geçerliydi. ‘Profesyonel Müslümanların, necip Arap ulusunun dilini kullandıkları gibi biz de Avrupa dillerinin kelimelerini büyük bir zevkle ve ayrıcalık vehmederek kullanıyorduk. (İlk günlerde, elimde Fransızca-Türkçe sözlük, şöyle bir gece geçirdiğimi biliyorum:

‘Bour’

‘Bourge’

‘ois’

‘Bourgeois’

‘Burjuva: Fransa’da orta sınıftan biri; tüccar sınıfından biri, mülk sahibi, dokuz punto matbaa harfi.’

‘Efendim?’

‘Dokuz punto matbaa harfi.’

‘Küçüğü?’

‘Sekiz punto matbaa harfi!’

‘Saçmalama!’

‘Aydın: Aydınlık. Açık, aşikâr, açıkça görünen. Mübarek, mesut. Bilgili, okumuş, görgülü. Zulmetli münevver.’

‘Solcu: ahsab-ul-şimal: amel defterleri sol taraflarından verilecek olan cehennemlik kimse.’

‘Hoppala!’

Dahası, tıpkı Müslümanlarda olduğu gibi, bizde de, bu kelimeler adeta parola kimliği edinmişlerdi ve bunları anlamıyor olmak, kişinin ‘bizden’ olmadığını ilân ediyordu.

O gün aramızdaki en sahici sosyalist, Şükrü Amca’ydı derken, onun hayatla kurduğu bağın doğallığından bahsediyorum. Komünist olmuş olması, Şükrü Amca’yı hiçbir zaman çevresinden, günlük hayattan, alışkanlıklarından kopartmadı. Namazını aksatmadı, orucunu bozmadı. Dinin afyon olması, sosyalistlerin zorunlu olarak ateist olmaları gerekliliği gibi iddiaları, Müslüman olmayan komünistlerin gariplikleri olarak hoş gördü. (Bu tavrı daha sonra Rodoplu’da görecektim!) Böyle baktığımda, otuz yıllık cezaevi zulmüne karşın, fukarayı kasibeden yana, iştirakçiliğin

haklılığını savunan, şûralar yönetimine gönül vermiş, inançlarının bedelini ödemiş ama belki de hiçbir zaman yabancılaşmadığı için bizler gibi 'komünist' olmamış, bir 'iştirakçi' görüyorum. Daha önce de söylediğim gibi, biz onu içselleştiremediğimiz gibi, çok sonraki yıllarda Kerim Korcan'a -ve diğer eski tüfeklere!- reva gördüğümüz küçümsemek değilse bir geçiştirmeci lakaydıyle karşılık verdik. 555 K'da başvekilin yüzüne tükürülmesi, tarihin bir bölümünün inkârıydı; Şükrü Amca'ya takındığımız tavır da öyle. Her iki durumun da, Rodoplu'nun *rasyonel otorite, akılcı otorite* dediği şakirt-mürşit ilişkisinin kaybolma sürecinin daha 60'larda başladığına işaret ettiğini düşünmeden edemiyorum.

Benim 'sosyalist' tarihim ise, 27 Mayıs'la başladı, TİP ile sürdü.

'Sosyalist' kelimesini basılı olarak ilk gördüğüm yer Fehmi Yazıcıoğlu'nun sahibi (ve yazı işleri müdürü) olduğu 'Yeni Yol' isimli gazetesidir. 'Ekmek, Hürriyet ve Barış' diyordu. 1960 yılının Eylül ayındaydık. Az sonra, Aralık'ta, yeni anayasayı hazırlayacak Kurucu Meclis toplandı ve başta Hıfzı Veldet olmak üzere Tarık Zafer Tunaya, Sıddık Sami Onar, İsmet Giritli ve Kubalı'nın (H. Naili) da dâhil olduğu Komisyon, yeni bir anayasa hazırlamak üzere işe girişti. Herkes Milli Birlik Komitesi'ne yardım etmek üzere ayaklanmış gibiydi. Dr. Hikmet Kıvılcımlıdan Yaşar Kemal'e, Aziz Nesin'den Behice Boran'a kadar bugün artık sol düşüncenin temel taşları sayılan isimler 27 Mayısçılara kutlama telgrafları çekiyor, destek mesajları gönderiyorlardı. Öyle görünüyordu ki, 'hepimiz' Atatürk devrimlerinin ilkelerinin korunmasında, uygulanmasında ve geliştirilmesinde Silahlı Kuvvetler'in yanındaydık.

(Bunun böyle olmuş olmasını özellikle vurgulamak istiyorum. Çünkü, sonraki yıllarda yine aynı isimler 27 Mayıs'ın demokratik sürece indirilen bir 'darbe' olması nedeniyle verdiği 'zararlar'ı anlatır oldular. Benzer tutum, 12 Mart için de geçerlidir. Bugün artık 'demokrasi mücahidi' olarak tarihe yazdırılan Abdi İpekçi, '... salt hukuk açısından antidemokratik gözüken olayın aslında demokratik düzenin korunabilmesi amacını güttüğü ortaya çıkacaktır,' diye yazmıştı; DİSK, '12 Mart muhtırası işçi kesiminin devrimci kesiminde büyük ferahlık yaratmıştır. DİSK, Atatürk devrimlerinin ve Anayasa ilkelerinin korunmasında, uygulanmasında, geliştirilmesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduğunu belirtmekten kıvanç duyar,' diye ilân etmişti. Bizimkiler (Dev-Genç!) onaylamıştı, '12 Mart muhtırasını tespit bakımından olumlu buluyoruz. Ancak bu parlamentodan güçlü bir hükümet çıkmaz.' Türk-İş onaylamıştı,

‘12 Mart Muhtırasını benimsiyoruz.’ Anayasa profesörleri Bülent Nuri Esen ve Bahri Savcı onaylamışlardı, Ecevit onaylamıştı.)

Daha bir yıla varmadan, Spartaküs Komünü’nün 27 Mayıs hareketini destekleme ve sol harekete mal etme umutları gerçekleşmiş gibiydi. Nitekim, önceki Anayasa’daki, ‘milliyetçilik’ ibaresi kaldırılmış, yerine ‘sosyal devlet’ ilkesi konulmuştu ki, bunu sevinçle karşıladık. ‘Sosyal devlet’ tanımından, ‘sosyalist devlet’ tanımına atlayabileceğimizin konuşulduğunu hatırlıyorum. İroniktir, ama biz bu atılımı yaparken açtığımız yoldan onların da gelebileceğini düşünmedik. (Daha sonra, 12 Mart ve 12 Eylül’de, polislere her ‘s’ harfinin ya da ‘sos’ hecesinin ‘sosyalizm’ anlamına gelmediğini anlatmakta çok ama çok zorlanacaktık. ‘Sosyoloji’ kitaplarının toplandığını bilirim.)

Aynı süreç içinde, benim 27 Mayıs tarifim de oluştu: ‘27 Mayıs hareketi, bürokrasinin ve onunla birlikte aydın orta tabakanın, iktidar mücadelesinde, ordunun müdahalesiyle, komprador burjuvaziyi ve toprak ağalarını DP’nin şahsında altetmesidir,’ diyordum. Bu tarif, Yukarı Mahalle’den ‘pılık pırtık’ arkadaşlarımın (onlar farkına varmasalar da!) lehine (!) bir tarif olması bakımından işime gelen, ‘halkçı’ bir tarifti.

‘Ordunun müdahalesi, objektif olarak, devleti, burjuvaziye ve toprak ağalarına karşı tekrardan güçlü, hâkim ve nâzım duruma getirmek amacını taşıyordu.’

Hareketin ilk (1 Haziran’da) önemli icraatlarından sayılan, 55 ağanın sürülmesi olayını da bu nedenle sevinçle karşıladım. (Bu sevincimin ilkelliğini daha sonra göreceğiniz gibi Şiran-Rodoplu ikilisinden öğrenecektim!)

‘Bu böyle olduğu içindir ki, daha ertesi günü memleketin tanınmış hukukçuları yeni bir anayasa hazırlamakla görevlendirildi, askeri yönetimi sürdürmek amacını güden kanat[10] yine kendi asker arkadaşları tarafından tasfiye edildi ve memleketin idaresi bir buçuk yıldan kısa bir sürede sivil kadroya devredildi.’

Türkiye’de ilk defa ilerici, demokratik ve halktan yana bir anayasa yapılmıştı. Ve bu Anayasa sayesinde sosyalizm, Türkiye’de yine ilk defa kanun çerçevesinde, meşru bir fikir akımı ve politik hareket olarak ortaya çıkmak ve kendisini ifade etmek fırsatını bulmuştu. Sosyalizm, bir yandan gazete ve dergi sayfalarında aydınlar arası bir fikir akımı olarak yaygınlaşırken, bir taraftan da politik örgütlenme şeklinde beliriyordu. Bu örgütlenme, bizzat emekçiler tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi’ydi.

Okurun göreceği gibi, çabuk öğreniyordum.

TİP'e katılmamın görünürdeki nedeni Metin Abi'nin izinden gitmiş olmamdır, ancak, bunda Parti'nin işçiler tarafından kurulmuş olmasının payı büyüktür. Az önce de ifade etmeye çalıştığım gibi, TİP'e katılmakla Yukarı Mahalle'ye bir diyet ödemekle kalmıyor, aralarına hiç 'aydın' almadıkları için babamı da altetmiş oluyordum. Behice Boran'ın da (o günlerde) söylediği gibi, kurucularının bu tutumlarını 'okumuş yazmışlara, kravatlılara duydukları güvensizliğin belirtisi' olarak gördüğümden, TİP'e çalışırken 'mitologya'ların öcünü de alır gibiydim! Zaten kuruluşunun ilk yılında, mevcut dönemi eleştiren, sosyalist fikirleri ortaya koyan aydınlar, TİP'e ilgi göstermemişlerdi. Ünlü 'Yön' dergisinin, TİP için 'ölü doğmuş' dediğini hatırlıyorum.

Öte yandan, Metin Abi'nin TİP'le teması Şükrü Amca'nın uzaktan hısmı olan Yaprak Tütün El İşçileri Sendikası Başkanı, Hüseyin Ulubaş aracılığı ile gerçekleşti.

Hüseyin Ulubaş, Türkiye İşçi Partisi'ni kuran on bir sendikacıdan birisidir. Şükrü Amca, Metin Abi'yi bu adamla tanıştırmış, Metin Abi, sonradan Sakine'nin 'komünizme karşı ama iyi niyete dayalı bir siyasi teşekkül' diyeceği TİP'e bu Ulubaş yoluyla kaydolmuştu. 13 Şubat 1961'de kurulan TİP, bir yıl kadar suskun, hatta Müteşebbis Heyet Başkanı, Avni Erakalın Yeni Türkiye Partisi'nden aday olduğu için başsız kaldı. Kuruluş tarihinden yaklaşık bir yıl sonra, 27 Mayıs'tan önce (Ocak 1960'ta) kurulmuş olan Sosyalist Partisi'nin katılımı, daha sonra Mehmet Ali Aybar'ın Genel Başkan olması ile birlikte bildiğimiz kimliğini buldu.

Ben tanıdığımda Aybar 53 yaşında (babamdan 8 yaş büyük) çilekeş bir eski tüfekti -Nâzım Hikmet'in büyük teyze oğlu olduğunu yıllar sonra öğrendim.[11] Galatasaray Lisesi'nden mezundu (beni Galatasaray ve Mülkiye Mektebindeki devrimci hareketleri incelemeye yönelten, o sırada Seyfettin İhsani'yi[12] tanımama neden olan, odur). Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, CHP'nin Tek Parti yönetimine karşı Vatan Gazetesi'nde yazdığı yazılardan dolayı doçentlik (Devletler Hukuku) görevine son verilmişti. Bunun üzerine 'Hür' adlı bir gazete çıkarmış, bu kapatılınca da 'Zincirli Hürriyet'i yayımlayarak, Amerika ile yapılan ikili anlaşmalara karşı çıkmış; hükümete ve cumhurbaşkanına hakaretten dört yıla hüküm giymişti.

Komünün diğer arkadaşları (özellikle de Sakine ve Nuri!) değil ama Metin Abi ile ben Aybar'ın fikirlerine her zaman yakın olduk. Aybar, Lenin'in Marx'ı ve Engels'i yorumlama biçimine karşıydı,

‘Lenin’in 1917’de kurduğu ve ‘proletarya diktatörlüğü’ dediği Bolşevikler iktidarının, Engels’in Paris Komünü’nü göstererek, ‘işte, proletarya diktatörlüğü’ dediği hükümet şekli ile hiçbir ilişkisi, hiçbir benzerliği yoktu. Lenin’inki, Bolşevik Partisi’nin 19 kişiden oluşan Merkez Komitesi’nin ve özelikle genel sekreterin, yani bizzat Lenin’in, diktatörlüğüdür,’ diyordu.

Lenin’in, *Komünizm’in Çocukluk Hastalığı* adlı kitabında, ‘Biz gerçek bir oligarşiyiz,’ diye övünmüş olduğunu hatırlatıyor, *Ne Yapmalı*’da, ‘Biz öncülerin partisiyiz; ‘öncü’nün işçi ya da aydın olması fark etmez. Bizim partimiz işçilerin partisi değildir. İşçilerin örgütü sendikalardır,’ demiş olmasından yola çıkarak, ‘Sovyetler Birliği’nde işçiler yönetici durumuna hiç gelmediler,’ diyordu.

‘Emekçiler her zaman emir kulu oldular. Evet, suç Leninizm’deydi. Çünkü sömürünün ortadan kalkması için değeri, artı değeri yaratan işçilerin, köylülerin, emekçilerin kendi aralarından seçtikleri temsilcileri aracılığıyla iktidarı ellerinde bulundurmaları şarttır. İşçilerin, köylülerin seçmediği; buna karşın kendilerini işçinin temsilcisi sayan ‘öncü’lerin devleti ellerinde tutmaları bir aldatmacadır. Sanırım ilk aldanan da Lenin’in kendisidir.’

Özetle, Aybar’ın TİP’i Marksist bir partiydi, Leninist değil. İşçilerin, köylülerin iktidarını amaçlıyordu, *öncülerin* değil (*öncülerin*, meslekleri devrimcilik olan kişiler olduğunu hatırlatayım) ve bu haliyle bana yakın geliyordu. ‘Aşağıdan yukarı kurulan ilk parti’ olması o zamanlar doğru geliyordu.’ Sosyal adalet, milli gelirin hakça bölünmesi, toprak reformu, grev, toplusözleşme, emekten yana devletçilik ve planlı kalkınma gibi lafızlar ayağımı yerden kesti. Köy Enstitülerinin yeniden diriltilmesi fikrini müthiş buluyordum.

Bana yakın gelmesinin bir başka, hatta belki de daha önemli nedeninin de orduyu ve Atatürk’ü sahipleniyor, 27 Mayıs’a başka, yani babamınkinden farklı, bir anlam yüklüyor olmasıdır. ‘27 Mayıs 1960, Kurtuluş Savaşı Türkiye’sinin büyük günlerinden birisi: 19 Mayıs, 23 Nisan, 30 Ağustos, 29 Ekim, 27 Mayıs; 27 Mayıs Kuvayı Milliye ruhuna dönüştür; 27 Mayıs Türk Sosyal Demokrasisi’nin meşruluğa kavuştuğu gündür.’

Vatan Gazetesi’ne (1962 olmalı) verdiği bir demeci hatırlıyorum,

‘Atatürk ilkelerini, çağımız insan hak ve hürriyetlerini, emekten yana olmayı, barışçılığı bir platform olarak kabul edebiliriz. TİP cephesine ilericilik adına sadece laikliği ya da kara çarşafla mücadeleyi savunandan, toplumculara kadar, herkes girmelidir.’

Atatürkçülük konusunda Aybar yalnız da değildi. ‘Geniş Cephe’ ilkesini anlatan yazılarında Behice Boran da aynı şeyleri söylüyordu. Sonradan hepimizin hayatını bir biçimde ama cidden yönlendirecek olan ‘Milli Demokratik Devrim’ sloganını, Aybar’ın sözünü ettiği ilerici yayınlardan birisi olan ‘Yön’ Dergisi’nde de gördüm. Mihri Belli olduğunu öğrendiğim ‘Mehmet Doğu’ isimli yazar ikinci bir Aybar gibi, ‘Türkiye’nin bütün ilerici, zinde kuvvetlerinin kutsal ödevi, emekçilerin yararına gerçek bir kalkınma ve gerçek bir demokrasiyi hedef tutan köklü reformların başarılması için birleşerek gerici cepheye karşı durmaktır,’ diyordu.

İlerici, zinde kuvvetler, ‘bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye özleyen her Türk yurtseveri, politik ve mesleki teşkilatlarıyla işçiler, köy ve şehir emekçileri, Atatürkçü aydınlar ve Kemalist gençler’, yani, Faik Bey, babam, ben, hepimizdik. Bu durumda ‘gerici cephe’den kastedilenin, babamın, Asya bıçkınları ve Ticaniler dediği Yukarı Mahalleliler olduğunu anlıyordum. Ancak, bu gerici cephenin neden ‘halk düşmanı’ olduğunu kavrayamıyordum, çünkü bence bu cephe bizzat halkın kendisiydi. Yine de Kemalist kuvvetlerin bu insanlarla savaşmasını yadırgamadım, çünkü bu tavır babamın tavrıydı. Mihri Belli, devamla, Demokratik Devrim’in en önemli ana meselesinin anti-emperyalist ve anti-feodal savaş zorunluluğu olduğunu da söylüyordu ki, o zamanki donanımım bunu değerlendirmeye müsait değildi. Ama, ‘İşçi sınıfı öncülüğü konusunu baş mesele olarak ele alıp, muhayyel ‘halkçı’lara çatmak pek olumlu ve yapıcı bir tutum değildir,’ demesi, Aybar’ın Türk işçi sınıfının öncülüğü üzerindeki gereksiz tartışmaları bir yana bırakarak saflarımızı pekiştirelim, çağrısıyla tamamen çakışıyordu. Diğer bir deyişle, 1962’de, TİP ile Parti dışı sol çevreler arasında Kemalistlerle işbirliği, Milli Cephe, işçi sınıfının öncülüğünün ön plana çıkartılmaması hususlarında ayrılık yoktu. Hatta, Fethi Naci gibi kalemşörler, Milli Demokratik Cephe’ye ‘milli burjuvazi’nin de katılması gerekliliğini savunuyorlardı:

‘Şehir küçük burjuvazisi, aydınlar, aydın gençlik, serbest meslek sahipleri günümüz şartlarında en kısa bir zamanda birleşilmesi zorunlu kuvvetlerdir. Egemen çevreler amaçlarına erişmek için bunlara dayanır. Bunun için bu aktif kitleyi kazanmak üzere çalışmak şarttır. Ve bu, günümüz şartları içinde işçi-köylü ittifakından çok daha acil bir meseledir.’

Şunu anlamalısınız; benim 60’lı yılların başında duhul ettiğim ‘sol’, Kurtuluş Savaşı’na öykünen ‘yurtsever’ güçlerin (‘Demokratik devrim, 19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal’in Anadolu toprağına ayak basmasıyla

başlayan Büyük Uyanış'ın bugünün şartlarında devamından başka bir şey değildir,' deniyordu) topyekûn hareketiydi. Mesela, Yön'de, 'Türk Milliyetçilerine Sesleniş' başlığı ile çıkan yazıdaki 'milliyetçiler' bizdik ve Atatürk'ün izinde ('asker-sivil bütün Atatürkçü aydınlar ve özellikle yurtsever ilerici gençlik') devrik gerici sınıflara, emperyalizm ve feodalizme ('anti-emperyalist, anti-feodal, anti-komprador-ağa ittifakı') karşı savaşacak, Türkiye'nin ekonomik ve politik bağımsızlığını gerçekleştirecek, sulh içinde yaşayacaktık. Bu öyle bir platformdu ki, Ülkücülerin 'Tanrı Türk'ü korusun' sloganları gibi, 'Amin!' demekten başka tepkiye izin vermiyordu. Ve, tabii, bu şartlar altında 'ülkemizin hukuki yapısında kökten değişiklikler' de gerekmeyecek, yürürlükteki anayasanın uygulanması (İtalyan faşizminden yadigâr mahut 141 ve 142. maddeler hariç) yeterli olacaktı.

CHP, hatta AP ile farkımız 'milli demokrasi' ile 'burjuva demokrasisi' arasındaki farkla açıklanıyordu. Mesela, Doğan Avcıoğlu, burjuva demokrasisinde milli burjuvazinin, (CHP ile AP bunların partileriydi ve 'asıl ve devamlı cephe birliği' onların arasındaydı) efendim, sosyalist demokraside ise, işçi sınıfının egemen olması hasebiyle bizim 'Milli Demokrasi'den yana olmamız gerektiğini söylüyordu, çünkü biz 'toplumun anti-emperyalist ve anti-feodal bütün güçlerini temsil eden karma'ydık. Bu halimizle iktidarı milli burjuvazi ile paylaşmakla birlikte, ana unsur olarak (argoyu mazur görmenizi dilerim!) malı biz götürecektik. Elbette ki, 'kapitalist olmayan gelişme' modeliyle!

'Kapitalist olmayan gelişme ve milli demokrasi devleti, özgür bir köylü ve güçlü işçi sınıfı yaratacak, ekonomik bağımsızlık gerçekleşecek, böylece sosyalizmin inşasına geçiş için gerekli şartlar hazırlanmış olacak'tı.

Az önce işaret ettiğim gibi, Atatürk'ü asla ihmal etmiyor, hareketimizin her aşamasına bir biçimde dahil ediyorduk. Nitekim Doğan Avcıoğlu'na göre, bu yol yeni kapitalist olmayan gelişme modeli, 'Atatürk'ün büyük bir sezişle bulduğu halkçı, devletçi ve milliyetçi kalkınma yolu'ydu, ama uygulanamamıştı o kadar. Oysa, ilerici demokratik cephe olarak biz iktidara geldiğimizde, 'yerli sanayi burjuvazisini' hizaya sokacak, 'anayasanın sosyal adalet ilkelerine uygun şekilde hareket etmesini, işçi haklarını tanımasını, kalkınmanın finansmanı için gerekli vergi yükünden kaçınmaması gerektiğini, edindiği kârların büyük kısmını kendi lüks istihlakine değil, memleketin sanayiini geliştirmeye yatırmasını, plan hedeflerine uymasını' sağlayacaktık. Zaten, 'yerli sanayi burjuvazisi bu

şartları yerine getirdiği takdirde ve nispette milli burjuvazi olmak niteliğini' kazanacaktı. İnanması zor ama bu son cümleler de Behice Boran'dandı.

Bugün bu satırları yazarken büsbütün ikna oluyorum ki, BİZ HİÇBİR ZAMAN SOSYALİST OLMADIK! Mesela, bakın, Sadun Aren komünistlerin şahı bilinir, değil mi? Hayır, değildi. O kadar değildi ki, 1965 seçimlerinde 'emekten yana planlı bir devletçiliği öngördüğü'nü söylediği TİP'in gerektiği takdirde pekâlâ da koalisyona hazır olduğunu ilân ediyordu, 'Koalisyon elbette ki karşılıklı fedakârlıklar gerektirir. Ama fedakârlık, sosyal adalet ve kalkınma yönünde ileri bir gidişi sağladığı ölçüde anlam taşır. Ancak, bu fedakârlıklara hazırız.'

Unutmayın ki, Devlet Planlama Teşkilatı'nı askerler zaten kurmuşlardı ve karma ekonomiye Süleyman Demirel'in de itirazı yoktu.

Söylediğim gibi, TİP'e özgün muhalefet olarak kala kala 141 ve 142. maddeler kaldı.

141-142. maddeler meselesini (ve Aziz Nesin'i) de, 1962'de, İstanbul Beyaz Saray'da yapılan ünlü toplantıdan öğrendim. Toplantının ünlü olmasının nedeni Türk Ceza Kanunu'ndan bu maddelerin ('bir sınıfın diğer sosyal sınıfa tahakkümünü men eden, ayrıca, siyasi, iktisadi ve hukuki nizamı devirmeye matuf eylemlere dair') 27 Mayıs ruhuna aykırı olmaları nedeniyle kaldırılmalarını talep etmesinden öte Selahattin'in arkadaşları (o, 'milliyetçi gençler' diyordu) tarafından basılıp, camın çerçevenin indirilmesindendir. Bu hadise üzerine kurulan on kişilik 'Faşizmle Mücadele Komitesi' bana Türkiye'yi sosyalizme kapalı tutmak isteyenlerin (ve tabii Selahattin'in) 'faşist' olduklarını belletti. Mamafih, bu maddelerin kaldırılması için açılan 'Demokrasi'ye Çağrı' isimli kampanya Türkiye'de eli kalem tutan hemen herkesin desteğini aldı. Geriye doğru düşündüğümde bu kampanyanın ve 1963 yerel seçimleri radyo konuşmalarının öncülüğe hevesli 'aydınlar'ın iştahlarının kabarmasına neden olduğunu sanıyorum. Nitekim, kısa bir süre sonra Rodoplu'nun,

'Türkiye'deki sahici iktidar, 20. yüzyılın ilk yarısında İttihat Terakki, ikinci yarısında ise TİP'tir, DP'si, AP'si, ancak 1980'lerde iktidara gelebildi,' demesini doğrular gibi, kim var kim yok oradaydı. Şu isimlere baktığımda Günay'ın haklı olduğunu düşünüyorum: Mehmet Ali Aybar (tabii!), sonra Nihat Sargın, Doğan Avcıoğlu, Hüseyin Korkmazgil, Mahmut Makal, Arif Damar, Şükran Kurdakul, Fethi Naci, Yaşar Kemal, Candan Selek, Mümtaz Soysal, Korkut Boratav, İdris Küçükömer, Demir Özlü, Erdoğan ve Merih Teziç, Demirtaş Ceyhun, Sadun Aren, Asım

Bezirci, Metin Erksan, Çetin Altan, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Mehmet Kemal, Uğur Mumcu, Uğur Alacakaptan, Muammer Aksoy, Burhan Apaydın, Turgut Kazan ve şu anda hatırlayamadığım yüzlercesi.

Bu insanlar ben on yedi yaşımdayken de iktidardılar, kırk yedi yaşımdayken de!

(‘İktidar’dan, sadece siyasi iktidarı değil, kamuoyu önderliğini kastettiğim açıktır. Kaldı ki, buradaki her ismi, oluşturdukları klikler nedeniyle en az onla çarpmak gereklidir. Günay’ın, ‘Domestik MİT Arşivi’ni hatırlayın. Mesela, Aybar, bir değil, onlarca kişiydi: teyzeoğlu Oktay Rifat ve ona TDK, TRT ve Sedat Simavi ödüllerini veren ‘aydınlar jürisi’; öteki akraba, Melih Cevdet Anday, MEB Yayım Müdürlüğü, TRT Yönetim Kurulu Üyeliği ve aynı ödüller ve Cumhuriyet ekibi; öteki akraba Orhan Veli; öteki akraba Adnan Veli Kanık; uzantısı Memet Fuat; uzantısı Simaviler, vb. vb. Bu bağlamda, bunlar Lenin’in sözünü ettiği gerçek oligarşiydi ve bence de TİP’in evini yıkan da bu oligarşi oldu. Aralarında siyasete atılıp milletvekili olanlar da vardır.)

Olguyu yeniden vurgulamaktan amacım, Türk solu olarak bizim oluşumumuzun olduğu kadar günah ve sevaplarımızın da büyük ve önder bir kitle tarafından paylaşılmış olduğuna dikkati çekmektir. Yeri gelmişken şunu da ifade edeyim, Günay Rodoplu, aynı kliğin solun yenilgisini müteakip, bu defa da ‘Liberal’ söylemin ‘öncü’lüğüne soyunduğunu (‘Bu kelimeyi kullanmaktan özenle kaçınmasına, ‘dört eğilim’ tanımlamasının ardına gizlenmesine rağmen, Turgut Özal’ın, Türkiye’ye getirdiği ideoloji ‘liberalizm’dir.’) söyler, 90’lı yıllarda ortaya dökülecek olan ‘İkinci Cumhuriyet’ tartışmalarını da ‘ikinci kuşak oligarşinin’ gündemde kalma çabaları olarak görürdü. İleride göreceğiniz gibi, kendisini ‘liberalizm’e atan, eski ülkücü Selahattin’in bu çevrelerle geliştirdiği muhabbeti ‘sınıf atlama’ çabası olarak değerlendirmişti:

‘Ne yapsın fakir? Türk sağı İttihat Terakki’den bu yana ilk kez ‘iktidar’! bu kadar yakın görüyor! Görmüyor musun, yoksullar yine unutuldular. Selahattin bile ithal peynirlerin büyüsüne kapıldı!’

Rodoplu’ya göre iş öyle ileri gitmişti ki, TİP programının bir bölümünün başlığı olan ‘Her şey insan içindir’ ibaresi, Anavatan Partisi’nin seçim beyannamelerinden birisinde ‘Önce İnsan’ şeklinde geçmişti ki, bu aynı zamanda SHP’li Nurettin Sözen’in seçim sloganıydı!

TİP, 1963 yerel seçimlerinden itibaren hızla büyümeye başladı. Yurt gezileri yapıyor, bu gezilerde iktidara gelmemiz halinde ağaların

topraklarını topraksız köylüye dağıtacağımızı söylüyorduk. Aldığımız tepkiler çeşitliydi. Bir kere, köylü, ağaların topraklarının ellerinden parası ödenmeden alınmasına karşıydı ve bize nereden para bulacağımız soruluyordu ki, bizim buna vereceğimiz doğru dürüst bir cevabımız yoktu. Bu mealde sorularla karşılaştığımızda, asıl toprakların onların eline nasıl geçtiğini sorgulamak gerekir gibisinden bir şeyler söyleyip, ağaların arazilerini aslında gasp etmiş olduklarını ima etmeye çalışıyorduk ki, böylesi bir muhakemenin köylülerde karşılığı yoktu. Bir de, Nesibe'nin Güllü'sü[13] gibileri vardı ki, onlar, devletin ağaların toprağına neden 'ihtiyaç duyduğunu' bir türlü kavrayamıyorlardı. Durumlarından memnun değildiler ama iyileştirilmesini kendi ağalarından ve onların gönül rızası eksilmeksizin bekliyorlardı.

Bahsettiğim gibi, en popüler iddiamız, Amerika ile imzalanmış olan ikili antlaşmalar, NATO üyeliğimiz ve Amerikan üsleri nedeniyle olası bir nükleer savaşta ilk hedef olacağımız, bu bakımdan 'İkinci Kurtuluş Savaşı' vermemiz gerektiği iddiasıdır. Burada o kadar başarılıydık ki, Selahattin'in de itiraf ettiği gibi, *öteki milliyetçilerin* ellerinden önemli bir silâhlarını, vatanın elden gittiğine dair söylemlerini aldık. Halkımız bu konuda bilinçlendikçe, Amerikalıların temsil ettiği emperyalistlere duyulan nefretin artacağına, daralan çemberin Amerikalıları yurdumuzdan çekip gitmeye zorlayacağına inancımız tamdı. Bu konularda gençlik tam destek verdi. İzleyen yıllarda ABD Büyükelçisi'nin arabasının yakılması olayı da, Amerikan 6. Filosu'na karşı yürütülen eylemler de, köylülerin toprak işgalleri de bu destek çerçevesindendir.

1965 seçimlerine kalabalık bir aydınlar listesiyle girildi ve on beş sandalye alındı ama AP tek başına iktidardı ve Aren'in koalisyon düşleri kayboldu gitti. Millet, devletçilerin aslı varken TİP'e itibar etmemiş olmalıydı. Hal böyle olunca, TİP, 'milli cephe', efendim, 'kapitalist olmayan kalkınma yolu' gibi sloganları bıraktı, kendisini diğer partilerden ayrıştıracak argümanlara yöneldi. Bu yönelişin ilk adımı olarak, programının 'sosyalist' sayılabilecek unsurlarına ağırlık verdi; elbirliği ile sümen altı edilen işçi sınıfının öncülüğü meselesini öne çıkartarak, sınıf çatışması platformuna yerleşmeye çalıştı. Son koz olarak da, 'anti-kapitalist mücadelenin anti-emperyalist mücadeleden ayrılamayacağını' ileri sürdü. Ve bilcümle sosyalistlerden kızılca kıyamet koptu!

Önce, Doğan Avcıoğlu saldırdı. Bir sosyalist olarak, anti-emperyalist mücadelenin önemini ve bu mücadelenin 'henüz sosyalizme hazır olamayan

fakat sağlam Atatürkçü geleneği ile anti-emperyalist mücadeleye açık olan önemli çevrelerden destek' bulduğunu kabul ediyordu ama, TİP'in aynı anda 'proleter-burjuva mücadelesinin sloganlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmakta ve zayıflatmakta' olmasını eleştiriyordu. Bunun Türkçesi, TİP'in fincancı katırlarını ürkütmemesi gerektiğiydi. İleride göreceğimiz gibi, Avcıoğlu, 'Türkiye Baas Partisi'nin temellerini atmıştı ve ordu içindeki cuntanın kafasının işçi sınıfı vs. gibi laflarla bulanmasını istemiyordu. Bu arada hemen hatırlatayım ki, bu yıllar, Irak'ta Arap sosyalistlerinin, yani, Baas'çıları destekleyen subayların hükümet darbesi yaptıkları yıllardır. Sivil destekli Iraklı subaylar, Irak Millet Meclisi'nin başına Albay Abdüsselâm Arif'i getirmişler, sonra da mareşalliğe yükseltmişlerdi. Şunu da söylemeliyim ki, Avcıoğlu'nun yücelttiği Milli Cephe, efendim, geniş cephe gibi ilkelerden mülhem 'Milli Demokratik Devrim' stratejisi ve refakatçisi Atatürkçü söylem, az önce anlattığım duygu yükü ile pek popüler bir söylemdi. Nitekim, işçi sınıfının önderliğine ram olmak istemeyen aydınlar arasında büyük destek gördü. Öyle ki, 'en bir baş komünist' Mihri Belli (o zamanlar nedense E. Tüfekçi diye imza atıyordu) 'küçük burjuvazi' saflarında yer aldı, 'Küçük burjuvazi (sivil-asker aydın) bilinçlendiği ölçüde hem demokratik devrimden hem de sosyalist devrimden yanadır,' buyurdu,

'Asker-sivil aydın zümre Türkiye'de, orduda olsun, devlet mekanizmasında olsun kilit noktalarını elinde tutmaktadır,' dahası,

'Yüzyıldan uzun bir süredir Türkiye'nin kaderine hükmetmiş olan asker-sivil bürokrat zümre bir geçmişin, bir geleneğin temsilcisidir ve bu geçmişte bir Çanakkale vardır, bir Kurtuluş Savaşı vardır,' şu halde, 'Asker-sivil aydın zümrenin ideolojisinin günümüz şartlarına uydurulmuş bir Kemalizm olduğu söylenebilir,' ve bu zümre 'kesin olarak demokratik devrimden yana' olduğu gibi, 'sosyalist devrime karşı olması için de sınıf açısından bir neden yoktur'.

Bugünkü aklımla baktığımda, Belli'nin utanmaz olduğunu düşünüyorum.

'Bugün Türkiye'de bir Genelkurmay Başkanı Orgeneral, göğsünü gere gere bir buçuk odada oturduğunu söyler ve bunu kimse yadırgamaz, giderek bunu yoksul Türk halkı, milli bir ordu olan Türk ordusunun en yüksek kademesinde bulunmanın bir vecibesi sayar,' türünden 'sosyalist' çıkarcılık düşünebiliyor musunuz? (Yeri gelmişken, Ahmet Hamdi Dinler'e teşekkür borçlu olduğumu bilmenizi isterim. Onun kitabı olmasaydı ben hatırladıklarımı böylesine nokta virgül dökemezdim!)

TİP'e saldırılar devam etti. Yöneticilerin 'sosyalist teoriyi iyi bilmemelerinden, 'okumamaları'ndan tutun da, 'işçi sınıfı taassubundan öte bir şey söylemedikleri'ne (bu, İlhami Soysal'dı) varıncaya kadar söylenmedik kalmadı. Şunu da anlamalısınız, bu adamlar 'aydın' kategorisine giren adamlardı. Yıllar sonra Rodoplu'nun evindeki gazete kupürleri[14] bu adamların yazılarıydı. Tıpkı 80'lerde olduğu gibi o zaman da sosyal sadizmin ders kitabı örnekleriydiler ve belagatlarını sövgü ve yıkım üstüne kurmuşlardı. Aybar hakkında pek çok şey söylenebilirdi, hâlâ da söylenebilir, ama okumadığı, sosyalist teoriyi bilmediği asla değil! Tersine, Aybar'ın bir Proudhon'un, bir Rosa Luxemburg'un okunması için yalvardığını bilirim.

Bunların üstüne bir de aba altından sopa göstermek dediğimiz durum sürüyordu. Mesela, Yön Dergisi kendisini 'cici' sosyalist olarak konumlamış, 'Sosyalizmin en büyük milliyetçilik olduğu görüşü ve İkinci Milli Kurtuluş Savaşı sloganı, Yön'ün ortaya attığı fikirdir. Sosyalizm-Atatürk ilişkilerini Yön ortaya koymuştur,' diye övünürken Hikmet Kıvılcımlı destekli Soysal, 'TİP yöneticileri Türkiye üzerinde oynanan büyük oyunların farkına varmaksızın, olayların akışına kapılarak geçen yıl benimsedikleri geniş bir Milli Kurtuluş Cephesi (Kıvılcımlı, 'İkinci Kuvayı Milliye,' diyordu) formülünü bırakarak, 'TİP tek başına sosyalizm demek olan antiemperyalizmi yürütür' demeye başlamıştır,' saptaması ile de Silâhlı Kuvvetler'e jurnal ediyordu: 'Ey, Türk Ordusu, TİP'e dikkat et!'

Şimdi, tabii, Yön iyi satıyordu ve 1965 seçimlerinde iktidar olunamamıştı. Bu iki unsur, pek popüler olan Milli Demokratik Devrim önerisi ile birleşince Parti'yi ele geçirmek isteyenlerin arayıp da bulamadıkları plâtform oluştu. Eski TKP'li, Mihri Belli hareketin başını çekti.

Hatırlanacağı üzere, 1964'te, İzmir'de yapılan Birinci Kongre'de kabul edilen programın temel mantığı, 'kapitalist olmayan kalkınma yolu' olmakla birlikte, Türkiye'de sınıf mücadelesinden hazzetmeyen 'ilerici aydınların' onaylayacakları sınıflar arası ittifakları ön plana çıkaran bir programdı. Diğer bir deyişle, TİP programının sosyalist anlayışı aslında devlet kapitalizmi yoluyla kalkınma anlayışıdır ama feodalizm-kapitalizm-sosyalizm şeklindeki tabii gelişmenin sırasının bozulacağı kapitalizm atlanarak sosyalizme geçileceği iddia ediliyordu. Kapitalist olmayan yol, sosyalizme geçiş dönemi olacaktı, Milli Demokrasi Devleti de, bu geçiş döneminin siyasi şekli. Milli Demokrasi Devleti'ni kurmak demek

emperyalistler, ticaret burjuvazisi, feodaller diye açıklanan gericiler üzerinde demokratik ve yurtsever kuvvetlerin zaferi demekti, ki buna yabancı sermayenin etkisine karşı çıkan sanayi burjuvazi bile katılabilirdi. TİP, Atatürkçülükten hareketle yurtsever kuvvetleri eğitecek, kendi saflarında teşkilatlandıracak, reformların yapılmasını sağlayacaktı. Bu haliyle de 'Atatürkçülüğü kalıplaşmaktan kurtaran, yüzde yüz yerli bir doktrin partisi'ydi.

1965 seçimlerinden sonra, 'kapitalist olmayan kalkınma yolu' sloganı kalktı, yerine 'sosyalizm' geldi. Aybar,

'Bir partinin sosyalist olduğu, kapitalist düzeni sosyalist düzene dönüştürmek için emekçi sınıf ve tabakaları eğitip, örgütleyerek iktidara getirmek amacını gütmesinden anlaşılır. TİP bu amacı güttüğü için sosyalist partidir, diyordu.

Oysa, amaç güdüldü ama gerçekleştirilemedi. Çünkü, TİP parlamentoya hapsoldu ve bütün siyasi partilerde gördüğümüz gibi, parlamentoya giren milletvekillerini -ki, bizim durumumuzda bu yönetici kadronun tümüydü- örgütle ilgilendirmek mümkün olmadı. O kadar ki, Merkez Yönetim Kurulu parti binasında değil de T.B.M.M.'de toplanır oldu. Bu arada milletvekillerinin Şekerbank'tan kredi almaları gibi nahoş olaylar da oluyor, bütün bunlar da muhaliflerin ekmeğine yağ sürüyordu. Mamafih, kıpraşmalar daha 1964'te İzmir Kongresi'nde su yüzüne çıkmaya başlamıştı.

O kongrede Genel Yönetim Kurulu'na, Gençlik Kolları Genel Başkanı ile il başkanlarının Büyük Kongre'ye tabii delege olarak katılması hususunda muhtıra verenler onur kuruluna sevk edildiler. İki MYK, bir Genel Yönetim Kurulu üyesi ile gençlik kolları başkanı ve beş üyesi ihraç edildi. Sakine'nin bu durumu Aybar'ın despotizmi diye değerlendirdiğini hatırlıyorum. 'Genel Başkanınızın kendi görüşlerine karşı çıkanlara tahammülü yok. Parti içi düşünce özgürlüğüne de karşı,' diyordu. Metin'e göre bu tasfiye ile partinin işçi sınıfı niteliği, işçi sınıfı öncülüğü ilkesi kurtarılmıştı ki, bu, o dönem Behice Boran'ın ağzıydı.

Bu arada Yön Dergisi kalktı, TİP'e ilişkin bir tartışma kampanyası açtı. Amaç, Parti içindeki 'Milli Demokratik Devrim'cileri güçlendirmekti. Başarılı oldular. 1966 Malatya Kongresi'nde ciddiye alınması gereken bir hizipti MDD'ciler. Sonra, Türkiye'de her zaman olan oldu. Strateji konusunu usulüne uygun şekilde gündeme getirmektense, yoğun kulis faaliyeti, sataşma, olay çıkarma gibi, Günay'ın demesiyle, 'hırtlık'lara

başvurdular. Bir ikisi Aybar'ın listesini deldi. Ama nihai sonuç on üç kişinin ihraç talebiyle Haysiyet Divanı'na verilmesiydi.

Malatya Kongresi'nin bir ikinci ve önemli sonucu, Genel Başkanlığın dikkatini köylülere çevirmesidir. Bence bu konuda insaflı davranmak, işçi sınıfının nitelik ve nicelik itibariyle durumunu göz önünde tutup, 1969 seçimlerinde başa güreşmeye talip bir partinin sorumluları olarak, Aybar'ın (ve Boran'ın) tutumlarını ille de mahkûm etmemek gerekir. Şimdiki aklımla düşündüğümde, Aybar muhaliflerini 'parti örgütlerinin sosyalist niteliği, parti içi sosyalist eğitim, militan yetiştirme' gibi konularda kusurlu olunduğu suçlamaları haksız değildir. Ama, TİP, hiç yoktan ve aniden (hatta, 80'den sonra ANAP'ın büyümesine benzer bir biçimde) büyümüştü ve seçimle başa gelmeyi şiar edinen bir partinin sunulan oylara 'Hayır!' demesi elbette mümkün değildi. Kaldı ki, TİP, 'aydın'ların bir avaza desteklerine mazhar olduğundan, cürmünden fazla yer yakacak gibi de duruyordu. Sonuçta, bir yandan MDD'ciler, öte yandan, Parti içinde TİP'i 'işçi sınıfının örgütlü müfrezesi' gibi görenler gittikçe daha da öfkeli bir muhalefet oluşturmaya başladılar. Yine şimdiki aklımla düşündüğümde, Aybar'ın tutarsız olmadığını, başından beri aynı tavrı sürdürdüğünü görüyorum. Ancak, anlaşılan, her birimizin aklındaki TİP farklıydı ve olaylar geliştikçe farklılaşmaya devam etti. O kadar ki, bir ara Parti programı nedir, ne değildir konusu bile tartışılır oldu. Bu da anlaşılmaz bir şey değildir. Hepimiz muhayyel bir 'sosyalizm'in peşindeydik ve tek aracımız TİP'ti. TİP'i kafamızda o anki ihtiyacımıza yettiği ölçüde övdük ya da yerdik. Derken (1967'de) Aybar, 'Türkiye'ye Özgü Sosyalizm' teorisini ortaya attı. Bir kızılca kıyamet daha koptu.

Aybar, açıkça, TİP'in sosyalizmi herhangi bir sosyalizm değildir diyordu, 'Marksizm'den yola çıkan ama Türkiye'ye özgü bir sosyalizmdir. Ve kesinlikle Marksizm-Leninizm'le bir ilgisi yoktur.' Daha da ileri gidiyor, bunun Parti'nin başına bir bela gelmemesi için düşünülmüş bir hile-i şeriye değil, 'Marksizm-Leninizm'le sosyalist bir düzene, yani, sosyalist demokrasiye varılmasının olanaksız olduğunun olaylarca kanıtlandığı için' böyle olduğunu söylüyordu ki, bu, Lenin söylenebilecek her şeyi söylemişken, affedilir bir sapma, daha doğrusu küstahlık değildi. Aybar, bilimsel sosyalizme duyduğu kuşkuları kendi katkılarıyla birlikte Parti'ye kabul ettirmeye çalışıyor dendi.

Genel Başkan, muhalefetin üzerine benzinle gidiyordu. Örneğin, '68 İzmir Kongresi'nde, sosyalizmin bir değil çok örnekli bir rejim olduğunu

söylüyor, her ülkenin tarihsel şartlarına göre başka başka biçimlerde gerçekleşir diyordu. Derken, 'hürriyetçilik' şiarını ortaya attı ve 'Türkiye sosyalizmi demokratik, insancıl bir sosyalizm olacaktır. Sosyalizmin bünyesinde mündemiç olan hürriyetçilik belki de ilk olarak Türkiye sosyalizminde gerçekleşecektir,' deyiverdi. Buna bir de 'sosyalizmin güzel yüzünü sevdireceğiz' türden ek getirince, 'vay, sosyalizmin çirkin yüzü de mi varmış?' tepkisini davet etti. Çekoslovakya olayları bunların üstüne geldi.

1968 Ocakı'nda Çekoslovak Komünist Partisi Birinci Sekreterliğine getirilen Alexander Dubçek'in basından sansürü kaldırması ile başlayan bir dizi demokratikleşme hareketinin aslında bir maske olup, 'sağcı ve sosyalizm aleyhtarı güçlerin giriştikleri yıkıcı faaliyetlerin amacının Çekoslovakya'da kapitalist düzeni yeniden ihdas etmek olduğunu' ilân eden Pravda yazısından sonra başladı. 20-21 Ağustos gecesi (tarihi çok iyi hatırlıyorum çünkü ertesi gün nişanlanmıştım) başta Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya, Macaristan ve Bulgaristan birlikleri Çekoslovakya'yı işgal ettiler. Prag radyosu, hareketten ne ÇKP Prezidyumu'nun ne Cumhurbaşkanı'nın ne de Dubçek'in haberi olduğunu söyledi. Sovyet Tass ajansı ÇKP Merkez Komitesi'nden bir grup üyenin 'karşı-devrimi' önlemek için yardım istediklerini iddia etti. Dubcek gitti, Karlova Üniversitesi'nin 21 yaşındaki felsefe öğrencisi Jan Palach şehrin ortasında kendisini yaktı. Aybar, Çekoslovakya olaylarının kendisinin 'hürriyetçi sosyalizm' fikirlerini teyit ettiğini söylüyor, şiddetle protesto ediyordu. İşin ilginç yanı (ilginç, çünkü sonradan tam tersini söyleyecekti) Behice Boran da onun gibi düşünüyordu,

'Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı'nın diğer dört üyesiyle birlikte Çekoslovakya'ya yaptığı askeri müdahalenin hiçbir yönden haklı, hatta gerçekçi politika bakımından geçerli görülebilecek tarafı yoktur. Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır.' Aynı yazıda, bir de Sakine'yi fevkalade öfkelendiren Sovyetler Birliği eleştirisi vardı ki, yıllar sonra TİP, TKP birleşince hatırlamadan edemedim:

'Eğer Sovyet ve diğer ülkeler yöneticileri, sosyalist sistemden Stalin devrinde şekillenmiş ve kemikleşmiş, onun ölümünden sonra da az çok değişmekle beraber sürüp giden politik sistemi kastediyorlarsa, Çekoslovakya ve diğer ülkelerde baş gösteren 'liberalleşme' hareketleri sözü geçen sistem için tehlikelidir. Ne var ki, sözü geçen sistem, sosyalist

düzenin örnek alınacak prototipi değildir. Sovyetler Birliği'nde ve onun sistemini esas örnek olarak alan halk cumhuriyetlerinde işçi sınıfı diktatörlüğü partinin hatta parti içinde belirli bir kadronun gitgide tek bir kişinin müstebit, keyfi idaresi şeklini almıştır. Bu çeşit rejimler yirminci yüzyılın ikinci yarısında sürüp gidemezdi.'

Aybar'la, Boran arasında tam bir mutabakat olduğu gibi, Nihat Sargın da Aybar'ın yanındaydı. Bu bakımdan Behice Hanım'ın Aybar'a muhalefeti Çekoslovakya olaylarında ters düşmelerinden olmadığı gibi, Aybar'ın 'güler yüzlü sosyalizm' tanımlamasına karşı olduğundan da değildi. Çünkü bizzat kendisi, 'Bugün TİP hem emekçi sınıfların siyasi bir güç halinde örgütlenmesi hareketini hem de Türkiye'ye özgü sosyalizmin fikirler çerçevesini, teorisini ve ideolojisini temsil ediyor,' demişti. (Boran'dan pek hazzetmediğimi anlamışsınızdır.) 1968 ara seçimleri bu kaynaşmaların üstüne geldi. Bu arada Demirel seçim sistemini değiştirdi, milli bakiye sistemi yerine baraj sistemini getirdi ki, bu 1969 genel seçimlerinde milletvekili çıkarmak çok zor olacak demekti. Oysa, biz 'başa güreşeceğiz' diyor ve iyi sonuç alacağımıza inanıyorduk. Düş kırıklığımız elbette ki inandığımız ölçüde büyük olacak, başarısızlık durumunda Genel Merkez adamakıllı yıldırım çekecekti.

Bu arada hatırlatmam gereken, o yıllarda bilimsel sosyalizme ilişkin kitapların bol miktarda yayımlanıyor ve okunuyor olmasıdır. Bu durumun telmihi de, gençliğin, o dönemin tabiriyle, hızla 'bilinçlenmesi'dir. Her Harbiyeli'nin potansiyel bir Mustafa Kemal olması gibi, biz de birer küçük Lenin'dik. TİP'te iyi gitmeyen ne varsa, nedenini derhal saptıyor, teorideki tekabülünü buluyorduk! O kadar ki, Aybar'ı şaşırtan boyutlarda bir muhalif gençlik oluşturduk. Boran, Aren, Sargın, Şaban Erik ve Minnetullah Haydaroğlu'nu Ekim ayının ortalarında (1968) MYK'ya bir önerge verecek kadar korkuttuk! Sonraları, 5'li önerge diye bilinen bu muhtıra Aybar için güvenoyuna dönüştü.

Bir genel başkanın birdenbire 'tu kaka' edilebiliyor olması benim için esaslı bir reel politika dersiydi. Düne kadar onunla birlikte hareket edenler ya da en azından itirazlarını dillendirmeyenler birdenbire ateşli muhalifi kesilebiliyorlardı. Sadun Hoca, Aybar'ın ileri sürdüğü 'sosyalizmde çeşitlilik' meselesine karşı çıkıyor, ilk kez duymuşmuş gibi, 'Öz ve biçim farklı olursa sosyalizm diye bir şey kalmaz,' diyor, dahası Genel Başkan'ı 'bilime karşı çıkmak'la suçluyordu.

Sargın'a göre, Aybar'ın hürriyetçilik anlayışı, Tüzük'le bağdaşmıyordu.

Behice Boran'a göre 'Aybar bilimsellikten ve toplumsal gelişmeleri sınıf açısından değerlendirmekten vazgeçmişti.' Boran, daha da ileri gidiyor, 'Romantik sosyalizme geldik. Aydınlar ve kadro da önemlidir. Kadro memnun olmazsa teşkilat işlemez,' diyordu. 'Peki, bugüne kadar neredeydiniz?' sorusuna cevap olması için düşünülmüş olacak, beşi de Aybar'ın kişisel ya da despotik tutumundan yakınıyorlardı. Yani, aslında kendileri hep bu fikirdeymişler de, ortaya çıkamamalarının nedeni Aybar'ın despotizmiymiş gibi yapıyorlardı. Neticeten, Aybar, altı saatlik bir konuşmadan sonra istifa etti. (Sakine, 'Göstermelik istifa!' diyordu.) Bu defa da, istifasını geri alması için 21 kişilik bir önerge verildi. Bunun üzerine, Boran ve Sargın ağız değiştirdiler. Behice Hanım,

'Genel Başkan'ın geniş izahatından sonra temel noktalarda bir ayrılığımız söz konusu değildir. Aybar'ı destekliyorum. Beraber çalışmamamız için bir sebep yoktur,' diye döndü.

Sargın, oyunu 'partide birliği sağlamak için' değiştirdiğini söyledi.

Sonuçta, Aybar, Genel Başkan olarak kaldı. Dahası, Behice Boran'ın yanına Yaşar Kemal ve Kemal Sülker'i de alarak hazırladığı, Aybar'ın bugüne kadar yaptığı konuşmalarıyla parti tüzük ve programı ile Büyük Kongre kararlarına ve TİP'in benimsediği genel sosyalist ilkeler çerçevesinde memleketimizin tarihsel ve milli özelliklerine uygun sosyalizm anlayışı doğrultusunda bugüne kadar yaptığı başarılı mücadeleyi takdirle karşıladığını, bundan böyle de aynı cesaret ve inançla aynı amaçları gerçekleştirmeye bütün gücü ile çalışacağına güvendiğini, Çekoslovakya'nın işgalini kınayan Genel Başkan'ın demeç ve bildirileriyle beraberliğini, bu konuda hiçbir görüş ayrılığı olmadığını' ilân eden bir bildiri Genel Yönetim Kurulu kararı olarak açıkladı.

Ama, dürüst değildiler. Çünkü, bir yıl sonraki 3. Büyük Kongre'de yine fikir değiştirdiler. Dahası, Aybar eleştirileri az önce anlattıklarımdan farklı şeyler de değildi. Genel Başkan, bilimsel sosyalizmin doğruluğundan şüphe etmekle suçlanıyordu. Suçlamanın kanıtı da 'bilimsel sosyalizme karşı çıkan kitapların okunması için yaptığı tavsiyelerdi! Özellikle de bir başka 'bilim adamı'ndan, Sadun Aren'den geldiği için bu çok şaşırtıcıydı. Aren, hiç utanmadan,

'Arkadaşlar, kitap okumak, her türlü kitap okumak iyidir. Eğer ben bir üniversite hocası olsam, talebelerime her türlü kitabı okumalarını tavsiye ederim. Fakat, eylemde, yani bir parti, parti demek parça demek, bütün devlet değil. Belli bir fikrin savunucusu olan bir grup. Bu grubun bir teorisi

var, bir düşüncesi var. *Bundan şüphe edici, eden, ettirici kitaplar tavsiye edilemez*. Bu şüphelerden arınmış insanlar bu partiye gelir,' dedi.

Bunun Türkçesi muhalif kitapları yasaklamaktı. Ki, zaten biz, devlet bunu yapıyor diye bağrınıyorduk!

Genel Başkan, Türkiye'ye özgü sosyalizm savunduğu için, efendim, sosyalizmi hürriyetçi olanı ve olmayanı diye ayırdığı için, kitlelere bilinç götürme yerine kendiliğinden bilinçleneceğini düşündüğü için ve hepsinden çok 'kişisel yönetim' kurduğu için eleştiriliyordu. Aybar'ın bunlara cevabı her zamanki düşüncelerinin tekrarı oldu. Konuşması bir bilim adamının yontulmuşluğuna örnekti ama kitlelerin heyecanını, deyiş yerindeyse 'yelpazelemeyen' bir konuşmaydı. Daha da kötüsü, Sakine çizgisindekilere göre 'teorik sorunlarda cambazlık', 'usta hatipliğin getirdiği demagoji'ydi. O zaman bile bunun haksızlık olduğunu düşünmüştüm. Bence Aybar'ın o konuşması, Sovyetler Birliği'nin yirmi yıl sonraki dağılma nedenlerini öngören bir konuşmadır. Mesela, 'Bilinç verme bir alışveriştir,' diyordu, 'insan işçi sınıfına bilinç vermeye giderken ondan bir şeyler öğrenir. Ama, 'profesyonel' bir kadro, 'Ben işçilere, emekçilere, yukarıdan bilinç veririm,' dedi mi ve bu profesyonel kadro devlet haline gelip ve bürokrat bir düzenleniş içine girdi mi, o zaman emekçi sınıflarıyla onları temsil edenler arasında ister istemez bir kopma olur ve bu son derece tehlikelidir.'

Aybar, bu kongreyi de kazandı (Boran ve Sargın Genel Yönetim Kurulu'na bile giremediler) ama bu zaferin partinin bölünmemesi için adeta kerhen verilmiş oylardan geldiğini görebiliyordum. Nitekim, daha ertesi gün, bu defa da Çetin Altan (Kongre Başkanı'ydı) saldırmaya başladı. Bundan cesaretlenen muhalifler Olağanüstü Kongre çağrısı yaptılar. Daha doğrusu Ant Dergisi yaptı ve çağrıyı imzalayan parti üyelerinin isimlerini yayımladı.

90'lı hatta 80'li yılları yaşayanların bir dergide yayımlanan bir çağrının nasıl olup da koca Parti'yi sarstığını anlamaları güç olabilir. Ancak, daha önce de söylediğim gibi, TİP'i doğuran hareket her şeyden önce bir aydınlar hareketiydi ve Parti her şeyden önce aydınlara hesap vermekle yükümlü gibiydi. Bu bakımdan, Parti'nin yayın organı bile olmayan gerek Yön olsun gerek Ant olsun, yönetime pekâlâ da müdahale edebiliyorlardı! Örneğin, 'Benim en azından 500.000 okuyucum var,' diyordu. Çetin Altan, 'Benim yazılarım partiye 60.000 oy getiriyor. Şunu kesinlikle söyleyeyim ki, eğer M. Ali Aybar bu partinin başında yarın sabah lider olarak kalacak olursa ben bu partide aktif durumda kalamam.'

Bu defa çağrının kaleme alınış biçimi de tehditkârdı. Mesela, ‘Emperyalizme karşı meşru savunma hakkımızı gerekli yollardan kullanacağız. Bu yollar *pasif İsa politikasını kapsamayacaktır elbet!’* deniyordu. ‘Militan üyeler’ yetiştirilmesi gereğinden bahsediliyordu. ‘Sendika ağalığı’nın yıkılması isteniyordu. Gençlik, ‘kitleleri bilinçlendirici bir güç’ olması hasebiyle, önemsenmeliydi. Özetle, TİP’i kuruluş çizgisinin dışına çekmeye yönelik hareketin tohumları alenen atılıyordu.

Sanıyorum ikinci gündü, Tarık Ziya Ekinci’nin kardeşi Aren’e ‘köpek’ diye bağırdı. Özür dilemesi istenince, bu defa da ‘Bize sabahtan beri küfrediliyor,’ dedi, yuhalandı. Kongre öğleden sonraya tatil edilmek zorunda kalındı. Öğleden sonra Boran, eteğindeki taşları döktü. Aybar’ın, zannedildiği gibi kendisinin dostu olmadığını, evde bile ‘sizli bizli’ konuştuklarını anlattı.

Herkes herkesi siyasi ahlâk ve dürüstlük noksanı ile suçluyordu. Bu kargaşa içinde seçimlere gidildi ve Aybar adamakıllı zorlandı. Hafızam beni yanıltmıyorsa, Aybar’ın listesi 121 oy alırken, muhalefet adaylarından Şaban Erik 118, MDD’ciler beş-on oy topladılar. Ancak, MDD’ciler, İkinci Kongre’den itibaren TİP içindeki muhalefetle ilişkiye girmişlerdi. Bu kongredeki bölünmüşlükten yararlanmakta gecikmediler. Özellikle de Aybar’ı destekleyen örgüt birimleri Genel Başkan’ın gün geçtikçe zayıflamasından sonra, MDD hareketinin yuvaları haline gelmeye başladılar ki, bunda teorik yetersizliğin de önemli bir rolü olduğunu sanıyorum. Ama bence esas mesele oportünizmdir. Bir gün önce parti görüşünü savunan, mesela Rasih Nuri İleri gibi bir adam, ertesi gün MDD Derneği üyesi olabiliyordu. (Rodoplu, ‘iktidar uğruna birbirinizden başka teoriyi de yediniz,’ derken haklıydı!)

Bu noktada geri dönmemiz lâzım. ‘Türk Solu’ isimli dergi 1967 yılında yayımlanmaya ve Mihri Belli’nin işçi sınıfının öncülüğünü reddeden görüşlerini savunmaya başladı. Mevlânavari bir yaklaşımla, demokratik devrim olsun da nasıl ve kimin önderliğinde olursa olsun diyen Belli, zamanla cuntadan medet umarak 12 Mart muhtırasını destekleyenlerin de başında geldi. Şöyle bir mantık güdülüyordu:

Bir kere, bizim ordumuz halktan gelen ve milli geleneği olan bir ordudur ve bu niteliği ile başka ülkelerin ordularına benzemez. Batı’da sosyalizm ve anti-militarizm hep birlikte gitmiştir ama bu durum Türkiye gerçeklerine hiç uymayan bir durumdur. Bizde ilerici ve sosyalist doğrultudaki hareketlerin hemen hepsi ya ordunun başarısıdır ya da hiç değilse ordu bu

hareketlerin karşısında yer almamıştır. Öteki ülkelerin tarihinde sık sık görülen asker tarafından bastırılan halkçı ileri hareketler bizim tarihimizde yoktur. Kurtuluş Savaşı'nın Türk burjuvazisi adına hareket eden asker-sivil aydın zümrenin önderliğinde bir savaş olduğu tezi yanlıştır. Zaten, o dönemde Türkiye'de Mustafa Kemal ve arkadaşlarına hükmedecek güçte bir burjuvazi de yoktu. Aynı şekilde, komprador Kemalist Türkiye'de teşvik görmediği gibi, yabancı mülkiyeti olan müesseseler de bir bir millileştirilmişti. Bu bakımdan, Kemalizm'le sosyalizm arasında aşılmaz duvarlar olmadığı gibi, 27 Mayıs hareketi de filizlenmeye başlayan karşı-devrimi durdurmaya yönelik bir harekettir. 27 Mayıs, Türk toplumunda yarım yüzyıllık tarihi olan sosyalist birikimin dışarı vurmasına imkân tanımıştır. Dolayısıyla, Türk ordusunu Türk halkından ayırma çabalarına karşı çıkmalı, 'emekçi halkla ordumuz arasına uçurum kazma girişimlerine karşı' koymalıyız.

Mihri Belli, TİP programının genel niteliği bakımından bir Milli Demokratik Devrim programı olması nedeniyle 'doğru' bir program olduğunu da söylüyordu. Şu farkla ki, 'Bizim eşyayı adıyla çağırmamıza karşılık, onlar Milli Demokratik Devrim programı altında demokratik devrim aşamasını reddetmek gibi sosyalizmin bilimiyle bağdaşmayan bir duruma, bir çelişkiye' düşmektedirler. Dahası, 'Bu sadece sosyalizmin bilimini bilmemelerinden ötürü değildir. Bu oportünist statükocu tutumlarını gizlemek için keskin sosyalist görünme çabalarındandır.'

Metin Abi, 'Adam tam bir küçük burjuva sosyalisti,' diyordu, 'Cuntayı savunmak için tarihi değiştirmek dahil, elinden geleni yapıyor!'

Başarılı da oluyordu! Yıllar yıllar sonra, 12 Eylül'de beş yıl yatan Acilci bir arkadaşı hatırlıyorum, 'Elimdeki Kaleş'i havaya kaldırıp lisenin önünde bir sallıyordum, herkes Acilci oluyordu,' diyordu. Benzer şekilde, Mihri de Mısır, Cezayir diyerek gençliği hayran bırakıyordu. O sıralarda (1968) yayımlanmaya başlayan Aydınlık Dergisi, MDD'nin sesi oldu. Dergi, Türkiye tarihini cunta muhabbetini haklı çıkaracak şekilde düzenlemeye koyuldu. Yazarlarından Haluk Şahin'e göre, Türkiye proletaryası devrime öncülük edecek objektif ve sübjektif şartlara sahip olmadığı için, Avcıoğlu'nun 'Milliyetçi devrimciler bir kez daha ön planda rol oynamaya aday gözükmektedirler,' saptaması doğruydu. 'Somut şartların somut tahlilinden hareket eder ve idealizme sapmazsak, daha bir süre Türkiye'deki devrimci harekette asker-sivil aydın zümrenin önemli bir rol oynayacağını

görürüz. Bugünlerde yurt çapında esas mücadele, işbirlikçilerle bu kuvvet arasında cereyan etmektedir.'

Halil Berktay da cuntayı doğrulayanlar arasındaydı. İşçi sınıfının gelişimini sağlayacak koşulların ortaya çıkabilmesi için, küçük burjuvazinin, asker-sivil aydın zümre tarafından yapılacak bir milli demokratik hareket aşamasından geçilmesinin zorunlu olduğunu söylüyordu.

Bunlar vahim sapmalardı. Ama, bence daha da vahimi şovenizme alenen davetiye çıkarılmasıydı. 'Atatürk'ün en büyük çabası genç kuşaklara Türk milli gururunu telkin etmek olmuştur,' diyen Mihri Belli, 'Milli gurur iyi şeydir,' diye sürdürüyordu, 'Milli gurur insanı sosyalizme götürür. En sağlam sosyalistler o yoldan gelmişlerdir sosyalizme. Bir adamda gerçek milli gurur varsa korkma. Er geç temel ilkelerde birleşirsin onunla. Er geç dünyada Türk olarak başı dik yaşamanın, kapitalizmin son aşaması olan emperyalizmin dünya yüzünden silinmesi ile mümkün olabileceğinde anlaşılacaktır. Bunu ben kendimden bilirim. Bizim delikanlılığımızda, biz 'Bir Türk dünyaya bedeldir', 'Ne Mutlu Türküm diyene' sloganlarını ciddiye alan kuşaktık.'

Mihri Belli'nin, Sakine'nin tüylerini diken diken ettiğini gördüm, daha sonraları da Şiran'ın renginin attığını. 'Atatürkçü olarak en derin milli gurur içindesin,' saptamasının küçük burjuva sapması olduğunu nefretle ifade ediyorlardı ki, haklıydılar.

MDD hareketinin TİP içindeki muhalefeti etkilediğini söylemiştim. Hareketi teorik planda başarısız kılmak için 1969 Mayısı'nda bir başka muhalifin, Aren'in, yönetiminde bir dergi çıktı; Emek. Behice Hanım'ın da yazdığı Emek, sosyalist devrim tezinin gelişmesine ciddi ölçüde katkıda bulundu, hatta sosyalist devrimi savunanlar elinde önemli bir ideolojik silâh oldu. Öte yandan, Aybar, işçi oylarının yetmeyeceğinin farkındaydı, alenen köylüye döndü. Seçimler yaklaşıyordu. Başa güreşmek bir yana, silinmemek için canhıraş bir gayretle oy avcılığına girişildi. Mesela, Parti'nin amblemi değişti, kasketli bir köylü resmi kondu, 'Devrimci ağırlığı köylü teşkil ediyor,' üstelik, 'işçiler, küçük esnaf ve köylüler kadar ezilmemektedirler,' denilmeye başlandı. Bu da yetmedi, Adıyaman'dan bir toprak ağası aday gösterildi. Ne ki, hiçbiri işe yaramadı, 10 Ekim 1969 seçimleri ciddi bir oy kaybıyla sonuçlandı.

Başarısızlığın bedelinin tümüyle Aybar'a yüklenmesi haksızlıktı. Ama öyle oldu. 15 Kasım 1969'da toplanan Genel Yönetim Kurulu; 'Partimizin

bugün içinde bulunduğu durumdan kurtarılıp tüzüğün amaç ve karakter maddesi doğrultusunda sosyalist çizgiye yeniden oturtulabilmesi için ilk adım olarak Aybar yönetiminin derhal son bulmasına' karar verdi.

İzleyen kongreler, kıran kırana mücadelelere sahne oldu. Ancak, Aybarcılar hemen hiç görünmüyor, MDD'ciler ile sosyalist devrimciler çarpışıyorlardı. Daha önce de bahsettiğim gibi, Aybarcıların yerini MDD'ciler almış gibiydi. Her ikisinin de köylü ideolojisinden yola çıktığını hatırlarsanız bunun pek şaşırtıcı olmadığını anlarsınız. Kaldı ki, Aybarcılar yılların ihmal edilmişliği ile, teorik planda MDD'cilere karşı duracak halde değildiler. Buna bir de MDD'cilerin her kongrede olay çıkarmak, dandik delege listeleri düzenlemek, zayıf oldukları kongreleri engellemek, hatta kaba kuvvete başvurmak gibi yöntemleri eklenince kaybetmeleri kaçınılmaz oluyordu. Önce de söylediğim gibi MDD'ciler, TİP'i ellerine geçiremezlerse, yok etmeye karar vermişlerdi. Ancak, ele geçirdikleri zaman da 'parti ile uğraşmanın burjuvazinin tuzağına düşmek, yapacakları yığınla iş varken burada vakit öldürmenin anlamsız olduğunu söyleyerek' kapıya kilit vurup gittiler. İzleyen aylarda tam bir yağma yaşandı. Daktilo, masa sandalye gibi demirbaşları götürdüler, binlerce liralık borç taktılar.

Komplo teorilerinin tuzağına düşmek pahasına, bu yağmanın, daha doğrusu bu hıncın altında, yaklaşan 12 Mart Muhtırası'nı desteklemeyeceği belli olan TİP'i etkisizleştirmek gayretinin yattığını söyleyebilirim.

Ne ki, o yıl, Milli Demokratik Devrimciler de parçalandılar.

Mihri Belli başkanlığındaki Aydınlık Sosyalist Dergi ve Türk Solu çevresindeki hareket, Doğu Perinçek'in başını çektiği Proleter Devrimci Aydınlıkçılar, Deniz Gezmiş liderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, daha sonra da Mahir Çayan'ın THKP-C hareketi olmak üzere dörde ayrıldı. Bunlardan, Beyaz Aydınlıkçılar (Aydınlık S.D., TİP'in artık sona erdiği gerekçesiyle TİP içindeki mücadeleyi terk etmiş, 'örgüt için başlangıç örgütlenmesi' yolunda karar almıştı) diye bilinen Perinçekçiler. 'Doğulu Delegeler' ve sendikacılar üç ayrı grup halinde 4. Büyük Olağan Kongre'de (29-31 Ekim 1970) yerlerini aldılar. Aybar'ın gelmediği Kongre'de, kongre başkan adayları dahi farklıydı. Sonuçta, Türkiye'nin önündeki devrimci aşamanın Milli Demokratik Devrim olduğu tezinin ve buna dayandırılan Milli Demokratik Devrim stratejisinin Türkiye için geçerli olmadığı kararı alındı.

'Milli Demokratik Devrim önerisinin ve hareketinin, Türkiye'de kapitalizme ve burjuvaziye karşı mücadeleyi reddedip veya erteleyip,

devrimci sınıflar mücadelesinin hedefi olarak feodalizmi ve feodal toprak ağalarını göstermekle, devrimci hareketi gerçek hedefinden saptırdığı, sınıf mücadelesini anti-kapitalist özünden boşalttığı ve böylece burjuvaziye taviz verdiği; Türkiye kapitalizmi, emperyalizm aşamasındaki dünya kapitalist sistemi ile bütünleştiğine ve emperyalizmin ülke içindeki toplumsal tabanını oluşturduğuna göre, Milli Demokratik Devrim hareketinin emperyalizme karşı mücadeleyi de baltalayacağı; eylem alanında da Milli Demokratik Devrim hareketinin hangi ad altında yürütülürse yürütülsün ve kendi içinde kaç parçaya bölünürse bölünsün, Türkiye işçi Partisi'ni yıkmak, dağıtmak, etkisiz hale getirmek maksadını artık hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde güttüğü konusunda kesin yargıya vararak Türkiye için Milli Demokratik Devrim aşamasını savunmanın Türkiye İşçi Partisi üyeliği ile asla bağdaşmadığını beyan eder.'

Bu arada, Sakine ile benim Doğulu delegeleri ('Doğu Devrimci Kültür Ocakları' bir yıl kadar önce, Ağustos 1969'da Ankara'da kurulmuştu) destekleyen genç grubun arasında yer aldığımızı söylemeliyim. Silvan'a o yılın baharında gitmiştim, Kürtlere karşı müthiş bir duygudaşlık besliyordum.' 'Halklar sorunu' gündeme geldiğinde, avazımız çıktığı kadar, 'Doğu'da Özgürlük', 'Halklara Hürriyet', 'Faşizme Nihayet', 'Kahrolsun Şovenizm' diye desteklediğimizi hatırlıyorum. Sonuçta, 'Kürt ve Türk sosyalistlerinin parti içinde omuz omuza çalışmalarının gerektiği' şeklinde bir karar çıktı. Buna karşın, Kürt delegeleri yönetimde görev almayı reddettiler. Zaten karar çıkar çıkmaz da ayrıldılar. Karar tasarısı aynen şöyledir:

'Türkiye İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi;

• Türkiye'nin doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu,

• Kürt halkı üzerinde, baştan beri, hâkim sınıfların faşist iktidarlarının, zaman zaman kanlı zulüm niteliğine bürünen, baskı ve terör, asimilasyon politikası uyguladıklarını,

• Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hâkim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikaların bir sonucu olduğunu,

• Bu nedenle 'Doğu Sorunu'nu bir bölgedeki kalkınma sorunu olarak ele almanın hâkim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun uzantısından başka bir şey olmadığını,

• Kürt halkını anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün anti-demokratik, faşist, baskıcı, şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu,

• Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme mücadelesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek bir devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin parti içinde omuz omuza çalışmalarının gerektiğini,

• Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin, partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın partinin ideolojik mücadelesini ve gelişmesinin temel ve devamlı davası olduğunu,

• Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfı sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilân eder.'

Dördüncü Kongre'de, Behice Boran Parti Başkanı oldu. Şubat'ta toplanan Genel Yönetim Kurulu önce Parti amblemini eski haline getirdi, sonra da, Olağanüstü Kongre istemini basına açıkladığı bir mektubu gerekçe göstererek M. Ali Aybar'ı kesin ihraç talebiyle Merkez Haysiyet'e verdi. Otuz oyla alınan karar (ret oyu hiç yoktu) çok ağırdı: 'Parti'ye karşı baskıların arttığı bu günlerde, bir de kendisi partiye yüklenerek, sürdüre geldiği jurnalciliği bir kere daha perçinleyerek, burjuvazinin partiyi çökertme gayretlerine yardımcı olma da Aybar'ın hesapları içindedir.'

Aybar, ertesi gün istifa etti,

'Bürokratik Türkiye İşçi Partisi'nden istifa ediyorum. Bağımsız Türkiye sosyalizmi için mücadele devam edecektir.'

Bir yıl kadar sonra da (12 Mart) Parti kapatıldı.

En gencimiz olan Nuri'nin dışında, Spartaküs Komünü'nün tümü TİP'ten geçmiştir. Metin Abi ile ben Cebeci; Sakine, Altındağ; Şevki, Yenidoğan ilçelerinde kayıtlıydık. TİP'le birlikte bizim de savrulmamız kaçınılmazdı. Ancak, Komün'ün parçalanmasına, cezaevlerinde yıllarımızı bırakmamıza Parti dışı hareketler neden oldu.

VIII

Benim kuşağımın mektebi Türkiye İşçi Partisi ise ‘Pazar Okulu’ da[15] Fikir Kulüpleri Federasyonu’dur. Nuri, ‘İlk fikir kulübü, Demokrat Parti’nin son yıllarında bir küçük burjuva aydınlar hareketi olarak Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde eyleme geçti. Cumhuriyet Halk Partisi paralelinde Demokrat Parti’ye karşı yürütülen muhalefetin bir parçası olmaya çalıştı,’ diye küçümsemişti,

‘Sonradan, 27 Mayıs 1961 Anayasası’nın sağladığı nispi özgürlük ortamı içinde, küçük burjuva sol gevezeliklerin yapıldığı içine kapanık, ufak bir grup olarak kaldı!’ Daha sonraları,

‘TİP’li oportünist yönetici kliğin (Sadun Aren’i kastediyordu) kontrolünde pasifist Diskotekçiler,’ demeye başladı, ‘DİSK’li işçi simsarlarıyla anlaşıp, sendikal mücadeleyi ‘sosyalist mücadele’ gibi yutturmaya’ çalışıyorlardı.

Benim ilk kavradığım FKF ise 1965 yılında daha henüz TİP’in bir yan örgütü gibi çalışan FKF’dir.

1965’in birçok bakımdan bir dönüm noktası olduğunu anımsayacaksınız. Bunun bir nedeni seçimleri AP’nin kazanmış olmasına karşın, TİP’in bir varlık olarak ortaya çıkması, diğeri ise bu başarının kışkırttığı iktidar heveslerinin ortaya dökülmesidir. 1965 aynı zamanda TKP’nin TİP’e açık tavır aldığı yıldır. Bir seçim bildirgesi yayımlayıp, TİP’i ‘sekter’ olmakla suçlamışlardı ki, bu tutumlarında aynı yılda toplanan Komüntern’in ‘VII. Kongresi’nin kapitalist ülkelerle ‘barış içinde bir arada yaşamak’ kararı vardır. Nitekim, yine TİP kökenli Esad Adil (Türkiye Sosyalist Partisi’nin kurucusu) TİP’i ‘işçi sınıfı esas olmak üzere, önder kadrolar aydın olmalı’ hükmüyle eleştiriyordu.

Komüntern’in kararı ‘Milli Demokratik Cepheciler’i de yüreklendirdi. Doğan Avcıoğlu, TİP’e (Yön’de) aynı doğrultuda çattı, ‘*Öncü* olan işçi sınıfı değil, işçi sınıfının *öncüsü* olan partisidir. İşçi ve köylü olmak Parti’nin yönetiminde en ufak bir imtiyaz sağlamaya yol açmaz. Parti’de ilerlemeyi mümkün kılacak tek ölçü, üyenin sosyalistliğidir.’

Üç yıl kadar sonra (1968'de) FKF'nin başına geçecek olan Doğu Perinçek'e göre, Yön, 'ordudaki 'ilerici'lerin darbesine bel bağlayan, milliyetçi' çizgide bir hareketti ama bu saptaması Perinçek'i TİP muhalefet hareketinin önderlerinden olmaktan alıkoymuyordu. Avcıoğlu'nun, bugün artık adi bir kurnazlık olarak değerlendirdiğim bir başka çıkışını hatırlıyorum. Sanırım, 1966'daydık, Avcıoğlu, Türkiye kapitalist metotla kalkındığı takdirde, ortaya çıkacak sınıf çatışmasından komünizm yararlanacaktır,' diye korkuttuktan sonra,

'Oysa, 'kalkınmada tek metot sosyalizm' yolu seçilirse, buna meydan verilmeyecektir,' diyor, 'ilk merhalede, sosyalizm bir emrivaki olmalıdır. Bu davranışla tereddüt içinde olan Atatürkçü-Milliyetçi gruba, 27 Mayıs'ın tasfiye edilmiş ya da işbaşındaki kadrolarına, muhalefet partilerinin ve bilhassa bazı liderlerin çevresinde toplanmış Devletçi görüşe sahip olan kimselere bir çeşit baskı uygulanabilir,' diye sürdürüyordu.

Şimdi, tabii, 'emrivakiden konuşmaya başlanınca, bunun doğal sonucu 'kaba kuvvet'tir ki, 'kaba kuvvet'in karşılığı bende o zaman da yoktu, sonra da olamadı. Bu bakımdan, o zamanki Perinçek'in köylere dönük MDD'ciliğini, Avcıoğlu'nun elitist MDD'ciliğine tercih ediyordum. Ama, gençlik, 'parlamentarizme hapsolmak' istemiyordu. Daha önce de değindiğim gibi, seçimle gelecek, daha da kötüsü seçimle gidecek olan TİP, heyecanlarını 'yelpazelemiyordu'. Parti'yi ele geçirdikten sonra bir kenara itip, silahlı devrim peşine düşecekleri öngörülmeliydi diye düşünüyorum. Nitekim, öyle de oldu. (Unutmayalım ki, Lenin diye 'Devrim silâhla olur,' diyen tartışmasız bir lider de vardı.) 1968'den itibaren Mihri Belli önderliğindeki MDD Stratejisi'ni savunan anlayış bir bütün olarak gençlik eylemlerine ve genel olarak Türkiye sol hareketine hâkim oldu. Tüm dinamik unsurlar bu anlayış çevresinde şekillendiler.

Perinçek'i, Ankara Hukuk Fakültesi'nde tanıdım. Benim okula girdiğim yıl (1964), mezun oluyordu. Daha sonra doktora yapmak için kaldı. 1968'de FKF başkanlığına aday olduğunda, Mihri Belli ekibine karşı onu destekledim. Ancak, aynı yılın Ekim'inde, Boran, Aren, Sargın, Şaban Erik ve Minnetullah Haydaroğlu'nun 5'li önergeleri, Aybar'ı yerinden etmeye yetmeyince, Genel Merkez FKF üzerindeki etkisini artırdı. Bu defa da onlar Perinçek'i MDD'ci olduğu gerekçesiyle uzaklaştırdılar, Yusuf Küpeli başkan oldu. Oysa, 1968'de doruğa çıkan öğrenci hareketleri ile birlikte, FKF, TİP çizgisini çoktan aşmıştı. O kadar ki, Perinçek'in kendisi bile küçük eylem gruplarının bireysel eylemlere yönelme eğilimlerini kınıyor,

‘kitle eylemlerine’ dönülmesini istiyordu. Aydınlık Sosyalist Dergi’deki (Kırmızı-o zaman daha P.D. Aydınlık yoktu) bir yazısını hatırlıyorum: ‘Kitle çizgisinde yürütülen eylem, kitlelere sınıf düşmanlarını tanıtan, devrimci politik hedefler gösteren ve milli sınıfları devrim saflarına kazanmaya yönelen eylemlerdir /oysa/MDD sloganını bayrak edinerek, Milli Cephe politikasına aykırı tutumun izlerini taşıyan eylemler yapılabilmektedir... Türkiye’deki sol sapma eğiliminin özünde, meşhur sosyal demokrat Bernstein’ın ‘Hareket her şeydir, hedef hiçbir şey’ görüşü yatmaktadır. Hedefi unutarak, hareketi, her şey olarak gören bu ideoloji, kimi zaman yığınlarla bağ kurmak ve proletaryayı örgütlemek görevimizi unutturmakta, kimi zaman da düşmanı yanlış seçerek, milli güçlere karşı yanlış tutumlara girmektedir,’ diyordu. Dahası, Perinçek’in aceleciliklerini eleştirdiği eğilimin başını Yusuf Küpeli ve arkadaşı Mahir Çayan çekiyordu. Benzer eylem çizgisine sahip oldukları için Deniz Gezmiş ve ekibi de dolaylı olarak suçlanıyordu.

FKF’nin adının ‘Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu’ (Dev-Genç) olarak değiştirildiği 1969 Kongresi öncesi, Mihri Belli çevresi oportünist bir tavır içinde, ne Doğu Perinçek gibi açık eleştiri getiriyor ne de tavır koyuyorlar, çoğunluk neredeyse orada olacakları izlenimini veriyorlardı. Perinçek ile Küpeli’nin güçleri denk görünüyordu. Ancak, mutlak olan bir şey varsa, o da kitle çizgisini savunanların gençlik içinde gittikçe daha az dinlenir olduklarıydı. Nitekim, sonunda, iki tarafı uzlaştıracağı düşünülen Atilla Sarp başkan oldu. Ne ki, Atilla Sarp, Küpeli-Mahir İkilisini destekledi ve denge bozuldu. 1969 sonunda Mihri Belli liderliğindeki hareket açıkça bölündü. Belli, (oportünist Belli!) Küpeli-Çayan kesimi ile birleşti. Aydınlık S.D. onların elinde kaldı, Perinçek ve arkadaşları da Beyaz Aydınlık dediğimiz Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi’ni çıkarmaya başladılar. Bu arada, ODTÜ’den Aktolga-Bardakçı İkilisi Çayanlara, yine ODTÜ’den Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan da Gezmiş ekibine katıldılar ki, bu ikinci grup ünlü Türk Halk Kurtuluş Ordusu’nun çekirdeğini oluşturdu.

Benim Çayanlar’la ilişkim, Yasemin nedeniyledir. Yasemin karımdı. Bu noktada geri dönmeliyim.

Spartaküs Komünü’ne katıldığımın haftası Şükrü Amca’nın verdiği para da bitti. Çalışmak zorundaydım. Çalışmak ve mümkünse okumak. Yanlış söylüyorum; mutlaka okumak! Unutmayın ki, biz okur adam olursak, her şeyin düzeleceğine inanan bir kuşaktık. Ne yapsam daha iyi olura dair

önerilerden en cazibi, mütedavimi olduğumuz Yeşil Ada Kıraathanesi'nin sahibi, Hasan Efendi'den geldi,

'işportacılık,' dedi, 'İşportacılık yap ki, okula gidecek zamanın olsun. Parası da iyidir, günde yüz lira kazanan var.'

'Yanında esrar da satarsan, olur,' dedi Metin Abi, 'On lira kazanırsan öp de başına koy!'

İşportacılık beni akordeoncu Turan Abi ile aynı seviyeye indirecek bir işti. O nedenle cazipti. Şükrü Efendi yardım etti, malı toparladık. Ertesi gün sabah ezanıyla kalktım. Tahta tepsi, Nuri'nin ayakucunda, duvara dayalıydı. Uyandırmamak için usulca çektim, yerleştirmeye koyuldum. Önce tarakları üst üste dizdim, tepsinin sol üst köşesine yerleştirdim. Saçını tarayacak adamın aynaya ihtiyacı olduğunu düşündüm, arkası artist resimli yuvarlak aynaları tarakların yanına yerleştirmeye karar verdim. Ama aynaların sırtı dışbükeydi, üst üste durmuyor, kayıyorlardı. Aynalı yüzlerini tepsiye yapıştırınca oluyordu ama, bu defa da ayna oldukları belli olmuyordu. Bir ara pamukla desteklemeyi düşündüm ama hiçbir işportacının pamuk kullanmadığını (zaten pamuk Metin'le Sakine'nin uyudukları odadaydı) düşündüm, vazgeçtim, sorunun çözümünü diğer malları yerleştirdikten sonraya ertelemeye karar verdim. Aynanın doğal komşusu tıraş fırçaları ve makineleriydi. Onları, silindir şeklindeki tıraş sabunları (Puro!) izledi. Şap kutuları sabunların yanına girince, birinci sıra tamamlanmış oldu. İkinci sıraya tırnak çıtçıtları ile başladım, fermuarlar, yüksükler, topluiğnelerle devam ettim ama ikinci mal grubu birinci mal grubu ile bağdaşmadığı için sıkıldım. Fermuarlar mı önce gelmeliydi, kopçalar mı; topluiğneler mi, çengelliler mi derken, elime saç tokaları geldi, büsbütün sıkıldım. İlk düzenlemeyi bozdum, yeniden başladım. Bu defa, fermuarlar sol üst köşeye, beyaz ve siyah makaralar hemen yanına, sonra dikiş iğneler derken yaptım bozdum, yaptım bozdum, bir buçuk saat uğraştım. Oysa, Şükrü Efendi işe erken başlamam, Ulus Meydanı'ndaki İş Bankası'nın önündeki işlek köşeyi kapmam için uyarmıştı. Tepsiyi bıraktım, ceketimi giydim, rahle benzeri ayakları koluma taktım, kapıdan çıkarken çarptım, ne var ne yok birbirine girdi. Daha bir de otobüse binmek zorunda olduğumu düşünemediğim gibi, tablayı gittiğim yerde kurmayı da akıl edemeyecek toyluğumu hatırladıkça hüzünleniyorum! Neyse. Sonunda, malları kâğıt torbalarına geri tıktım, hepsini daha büyükçe bir torbaya koydum, tablamı, ayaklarını aldım, yola koyuldum.

İş Bankası'nın çevresine çoktan yerleşmiş meslektaşlarım, bu acemi ben'i ilgiyle süzdüler. Ateş bastı ama başımı önüme eğersem mahcubiyetim büsbütün belli olur diye düşündüm, kafamı kaldırdım, Şükrü Amca'nın önerdiği köşeye yürüdüm. Ayakları yerleştirdim, tablayı üstüne koydum ve tahmin edeceğiniz gibi, durmadı. Yer eğikti! Epey bir uğraştan sonra kesekâğıtlarından birinden koparttığım bir parça ile zar zor destekledim. Sonra sıra, gelişigüzel topladığım malları açmaya geldi. Neyi nerede yanlış yapıyordum, bilmiyordum ama herkesin gözü üstümdeydi. Bir an önce yerleşeyim telâşı içinde kancalar, kopçalar birbirine girdi, sabahki düzenden eser kalmadı. Topluiğneler dört bir yana dağıldı, boncuklar yuvarlandı, ter içinde kaldım. Telâşım fark edilsin de istemiyordum; tablamı ben hep böyle yerleştirirmişim gibi yaptım, geriye çekildim, bir sigara yaktım. 'Güvenli esnaf' pozuna büründüğümü sandığım anda, etrafımın gelişigüzel fırlattığım kâğıt torbalarla dolmuş olduğunu fark ettim. Dahası, işportacıların gözü üstümdeydi. Acele etmeden toplamaya başladım, bu defa da koyacak yerim olmadığını fark ettim. Sağımdan biri seslendi,

'Hemşerim!'

Eliyle, 'getir buraya' işareti yaptı, yanındaki çuvalı o zaman fark ettim.

'Size zahmet olacak!'

Adam renk vermedi. Tablama şöyle bir bakmakla, yetindi.

'Bu işte yenisin galiba. Hadi, hayırlı olsun!'

'Mersi,' dedim, (evet, 'mersi'!) yapmam gerektiğini hatırladığım çok önemli bir şey varmışçasına tablama eğildim.

İşportacılık, beklemediğim kadar edilgen bir konumdu. Yani, orada öyle durup birilerinin dikkatini çekmeyi umuyordunuz. Çevrenizdeki insanların size yönelmeleri yaşamsaldı ama dikilmekten başka yapabileceğiniz bir şey de yoktu. Sırtımı duvara veriyordum, olmuyordu, kollarımı kavuşturuyordum olmuyordu, ağırlığımı bir o bacağıma bir bu bacağıma veriyordum, olmuyordu. Beş dakikada bir saatime bakıp duruyordum. Bu mesleğin sebatla ayakta durma mesleği olduğunu kavrayamamıştım. Bir şeyler olacak, tabla boşalacak, ben eve döneceğim sanıyordum. Oysa, Meydan kalabalıklaşmak bilmedi. İki saatin sonunda daha tek bir kişi, alışveriş şöyle dursun, fiyat bile sormamıştı. Ben de gelip geçenlerin gözlerinin içine bakmaya başladım. (Rodoplu, 'Büyü yapar gibi demişti,' o zaman isimlendirmemiştim ama gerçekten de öyleydi. Gözlerinin içine bakarak etken konuma geçiyordum.) Ne ki, bir süre sonra insanların terslendiklerini, dik dik baktıklarını gördüm. Ondan da vazgeçtim. Bu defa

da başımı göğe diktim, bulutları seyretmeye koyuldum. O zaman da yaşlı bir adam, ‘Oğlum, bu tezgâhın sahibi nerede?’ diye sordu. Belli ki, ilgisizmişim gibi bir hava veriyordum. Toparlandım,

‘Benim amca. Ne arzu etmiştiniz?’

Adam şöyle bir baktı,

‘Sende yok,’ dedi, az önce bana çuval veren meslektaşıma gitti. Ben de ellerimi cebime soktum, başımı yana sarkıttım,

‘Hadi, artık, ne alacaksanız alın!’ sabırsızlığına girdim.

‘Kardeş,’ dedi, yıpranmış beyaz sandaletlerinden kırmızı cilalı ayak tırnakları görünen bir kız,

‘Bu tokalar kaçaaa?’

Laf olsun diye sorduğunu ben bile anladım. Arkasında duran siyah başörtülü kadın sıkıldı.

‘Dur be, babaanne!’ Sakız çiğniyordu, damla sakızının kokusunu duyabiliyordum.

‘Bu tokalar,’ diye ısrar etti ve tabii ben tokaların fiyatını bilmediğimi keşfettim. Vakit kazanmak için ‘Hangileri?’ diye sordum ama zaten bir tek toka vardı.

‘İşte bunlar,’ dedi kız.

‘Ha, onlar mı? Onların tanesi 50 kuruş.’

Kız birden başını kaldırdı, sesi dikleştiği ölçüde yayvanlaştı,

‘Yok be!’ diye alay etti, ‘Açıkgöze bak! Benim alnımda enayi mi yazıyor!’ Babaannesine döndü, ‘Aklınca beni buldu kazıklayacak!’

‘Yörü, Allahın belası, yörü!’ dedi ihtiyar, ‘Görmüyon mu, it uğursuz takımı sarmış ortalığı! Allahtan korkuları yok bunların!’

Neden sonra tokaları tanesi beş kuruştan aldığımı hatırladım. Arkalarından bağırdım ama kız geri dönüp nanik yapmakla yetindi. O şaşkınlığın içinde, solumda birbirlerinin üzerine yıkılıyorlarmış gibi yan yana duran erleri fark ettim,

‘Bir şey mi arzu ettiniz?’

Erler, hazırola geçmediler ama toparlandılar. Kısa boylusu, kepini geri itti, parmaklarını üç numara saçlarının üzerinde dolaştırdı, sonra da aynaların fiyatını sordu. Bu defa, can havliyle olacak, hatırladım,

‘Ucuz be,’ dedi adam. Kısa boylusu ona ters ters baktı,

‘Olacağını söyle,’ diye emretti.

Bana mal oluşunun bu olduğunu söyledim ama inanmadılar.

‘Hadi, hadi olacağını söyle,’ dedi gene kısa boylu, cevap vermeme fırsat tanımadan ekledi,

‘İkisi 135 kuruş, tamam mı? Tamam, tamam.’ Lafı bağladı, elime 135 kuruş sıkıştırdı, iki ayna seçtiler (birisi Ava Gardner’i öteki Doris Day’i aldı) gittiler. Ne diyeceğimi bilemedim.

O gün bütün gün iki tane tırnak çıtçıtı, beş kutu jilet, bir düzine firkete, iki tane aynadan başka bir şey satamadım. Aslında, birkaç metre de lastik satacaktım ama, yanıma makas almamıştım, metrem de yoktu, olmadı. Cebimde biriken dört liranın alış fiyatı olduğunu, üzerine kâr koymayı unuttuğum gibi, otobüs parasının da cepten gittiğini bilemedim. Ertesi gün işler daha da karıştı. İlkin, bir önceki günün işportacılarını yerlerinde göremedim, paniğe benzer bir şeyler hissettim. Belki de erken geldiğimi düşünürken, bu defa da kulağımın dibinde,

‘Hop, hemşerim!’ diye bir ses patladı. Sese döndüm, zabıta memurları ile burun buruna geldim.

‘Sen bizle dalga mı geçiyorsun, lan?’

‘Ne dediniz, efendim?’

‘Burada durmanın yasak olduğunu bilmiyor musun?’

‘Bilmiyordum efendim, affedersiniz!’

Memur duraladı, tepeden aşağı süzdü,

‘Seni daha önce hiç görmemiştim. Yeni misin?’

‘Dün başladım.’

Gözleri üstümü başımı inceliyordu,

‘İyi aile çocuğuna benziyorsun sen. Ne işin var burada?’

‘Öyle gerekiyor,’ dedim.

Adam duraladı, işaret parmağını boylu boyunca burnunun altına sürttü,

‘Görevli misin?’ diye fısıldandı.

Ne dediğini anlamaya çalışırken sustum.

‘Anlaşıldı, anlaşıldı,’ dedi ama bozulmuş gibiydi. Arkasını döndü gitti. Ben de tezgâh açtım. Beni sivil polis sandığını da çok sonra idrak ettim.

Benim tezgâh açtığımı görenler, birer ikişer peydah oldular. İrikıyım olanı, bana çuval vereni, yanıma yaklaştı,

‘Bakıyorum memurlarla aran iyi,’ diye sırıttı. ‘Maşallah, maşallah, Allah daha iyi etsin. Bize de bir hayrın dokunur inşallah.’

Adam beni iğrendiriyordu. Hissettirmiş olmalıyım ki, birden düşmanlaştı,

‘Memurlarla geçinmen iyi de, bakalım Laz Ali gelince ne yapacaksın?’ diye tehdit etti. ‘Bugün yarın damlar.’

‘Laz Ali de kim?’

Laz Ali, benim tuttuğum köşenin sahibiymiş.

‘Tapulu malı mı?’ diye ukalalık edecek oldum,

‘Eh, öyle sayılır,’ dedi adam. ‘Otuz sene bu! Dile kolay.’

Erkekliği bırakmadım.

‘İyi ya işte, biraz da biz nemalanalım.’

Ummadığım bir şey oldu,

‘Abi be, sivilsin sen, değil mi? Öyle değil mi? Ben hemen anlarım!’

Babam yaşında adamın yaltaklanmasından iğrendim,

‘Böyle lâf etme bir daha!’

‘Eder miyim, abi?’ dedi adam, sırdaşımmış gibi fısıldıyordu, ‘Eder miyim? Ama, bak, bu işlerin adamı olmadığın belli oluyor. Biraz bu yana gel, ben ne yapıyorsam onu yap.’

Kendimi pis bir konumda buldum. O gün, bütün gün, adam bana müşteri yolladı. Fiyat soranlara ben daha ağzımı açamadan kendisi cevap veriyordu. On iki lira gibi bir ciro yaptım ama kendimi tamamen teslim alınmış hissediyordum. Üstelik de hazzetmediğim birisi tarafından. Dahası, adam kendi işini bırakmış benimki ile uğraşıyordu. Bana kala kala tabla bekçiliği kaldı. Orada dikildikçe, sivil polis olduğumu sanan diğeri gözleriyle anlam veremediğim işaretler yapıyorlar, zabıta uzak duruyordu. Bir haftaya varmadan bu durum sinirlerimi adamakıllı bozdu. Son gün, bir ara, Meydan’ın öbür ucunda annemle babaannemi gördüğümü sandım. Ancak, itiraf etmeliyim ki, işi yürütemeyeceğimi düşünmeye başlamam, Metin Abi’nin akranlarımdan daha üstün olan Fransızca bilgimin işe yarayabileceğini söylemesiyle çakıştı.

Bir süre Fransız Kültür Derneği Kütüphanesi’ne abone oldum. Günlük gazetelerden dünyadaki sol hareketlere ilişkin yazıları okumaya, özet çıkarmaya çalıştım. Fransızcam değil ama Türkçem makûl düzeyde olduğundan olacak, çalışmalarım Komün’de övgülerle karşılandı, ilk cebelleştiğim kitap, Pierre Angel’in *Eduard Bernstein et l’evolution du socialisme allemand*, adlı 1961 basımı kitabıydı. Berstein’in ve revizyonistlerin en iyi anlatımı deniyordu. Arkadaşlarımın tüm teşviklerine karşın müthiş zorlandığımı biliyorum. Nitekim, sonuçta, benim, olsa olsa bunu demek istiyor, Sakine’nin ise teorik bilgisinden yola çıkıp, kelime yakıştırdığı bir çeviri oldu. Bunu bıraktık, Branko Lazitch’in, *Lenine et la ille Internationale*’sine başladık. Bu daha bir kolay gitti ama çok zaman alıyordu ve bunlardan kazanılacak para ile geçinmek mümkün değildi. Bu

dönemin yararı Fransızca'ya cinimin atmasına neden olmasıdır. Ummadığım kadar ciddi bir gramerci oldum, hatta yabancı dillerin nasıl öğretilmesi gerektiğine ilişkin teoriler geliştirdim.

Düzenli para kazandığım ilk işim Türk Haberler Ajansı'ndaydı. Benim gibi bir öğrenci arkadaş daha vardı. Haklarında yazılanları bilmek isteyenlere gazete ve dergi kupürleri kesiyor, tasnif ediyor, gönderiyorduk. Daha sonra Yön'de düzeltmen olarak çalıştım. Bu işim 1963'ün ortalarına, yani, Yön'cüler, Sosyalist Kültür Derneği'ni kuruncaya kadar, sürdü. O arada, TİP, resmi olmayan yayın organı Sosyal Adalet'i çıkarmaya başlayınca ben de oraya geçtim. Üniversite yıllarımı Çark Başak, Emek, derken TİP Basın Bülteni finanse etti. Daha da önemlisi, bu konumla TİP'in ayaklı ansiklopedisi gibi olmuştum. 'Kim ne dedi, nasıl dedi'yi benden iyi bilenin olmadığı yıllardı bunlar.

1965'in önemli bir yıl olduğunu söylemiştim. 1965 aynı zamanda benim Yasemin'le tanıştığım yıldır; TİP, Altındağ ilçe örgütünde çalışmaya gelmişti. Bugün, onu tek kelime ile tarif etmek zorunda kalsam, herhalde 'yangındı' gibi bir tanım getirmem gerekir.

Kolejliydi ve çok güzeldi.

Kolejli olmanın, çok önemli olduğunu teslim edersiniz. Kolejlilik, 'şakır şakır' İngilizce konuşmaktı ki, bu, hele de o yıllarda, mucize gibi bir şeydi. Kolejlilik, beyaz eşortmanlar PX'ten[16] alınma soket çoraplar, naylon yağmurluklar demekti. Kolejlilik, serbest fikirlilik, eve geç gitmek özgürlüğü demekti. Hatta, uzun saç demekti! Bizim liselerde saçlarını ya kulak hizasından kesmek ya da örmek zorunda bırakılan kızlara karşın, kolejliler, bakımlı uzun saçlarını omuzlarına salabiliyorlardı. Ancak, hepsinden öte, kolejlilik, medeni cesaret, yabancılar dahil, herkesle rahat konuşabilme yeteneğiydi. Yasemin'de bunların hepsi vardı.

Yasemin'de, bir de müthiş bir, şimdi artık 'resmi' dediğim, tarihe inanç ve bu inancın şekillendirdiği yurt sevgisi ve misyonu vardı. Bayrak gördüğü zaman bakışları tuhaf bir şefkatle yumuşayan, Atatürk'e toz kondurmayan, 27 Mayıs'ı vargücüyle destekleyen yapısının, subay çocuğu olmuş olmasıyla ilgisi olması gerekir. (Bir muhabere albayının kızıydı. Lüleburgaz'da doğmuş, ilkokulu, en son Çorlu'da olmak üzere üç ayrı okulda okumuş, ortaokulda Sivas'a tayin olmuşlar, liseyi, Ankara'da, TED'de, yatılı bitirmişti.) Ama, o yıllarda, bunlar Türk solunun yadırgadığı hasletler değildi. Daha önce de değindiğim gibi, biz sosyalist öncüler olmaktan çok, reformist gönüllüler gibiydik. Varto depreminde enkaz

kaldırmaktan, Sincan'da gençlik tiyatrosu kurmaya varıncaya dek, ilerici olduğunu düşündüğümüz her faaliyetin gönüllü neferleriydik. Halkımızı bilinçlendirmek baş amacımızdı. Ancak, 'bilinçlendirme' faaliyetimiz belirgin bir çerçeve dahilinde değildi. Örneğin, Yasemin, başörtüsüne karşı çıkarken, ben, ikili anlaşmaları yeren nutuklar atabiliyor, diğer bir arkadaş da ciddi ciddi Brecht sahneye koyuyordu. Tiyatrocusu ile, sinemacısı, müzisyeni, şairi, romancısı ile topyekûn bir değişim savaşı içinde gibiydik. Böyle bakıldığında, 'İkinci Kurtuluş Savaşı veriyoruz,' iddiası abartılı, ama anlaşılmaz bir iddia değildir. Ülke, gerçekten de farklı nedenlerle ve farklı amaçlar için de olsa, hop oturup hop kalkıyordu. Yasemin'in tartışılmaz bir avantajı da, benden ve Sakine hariç Spartaküs Komünü'nün diğer üyelerinin hepsinden, daha çok, 'Anadolu' bilgisi olmasıydı. Bir subay çocuğu olarak çok gezmiş, gezdiği yerlerdeki manzaraları belleğine takdir edilecek berraklıkla kaydetmişti. Ben, Kürt kimliğinin yeni yeni farkına varırken, onun dil bilmez Kürt asker abileri olmuştu. Bu bağlamda, kolejli olan o'ydu ama 'züppe' olan ben! (Bu da ilginçtir; daha sonra 'züppe' kelimesinin yerini 'burjuva' aldı. Asri-züppe-küçük burjuva telmihlerinin çakışmasına dikkatinizi çekerim. Rodoplu, 'Sosyalist mücadele de dahil olmak üzere bizim tüm savaşlarımızın altında Batı ile kavgamız yatar,' derdi).

Kısacası, bu narin genç kadına âşık oldum.

Pekâlâ. Dürüst olalım. Önce, Sakine vardı.

Kayıtlı üyesi olmakla birlikte Sakine'nin hiçbir zaman TİP'li olmadığını söyleyebilirim. TİP'in, 60'lı yılların tek sol partisi olduğunu teslim ederdi ama her zaman 'öncü'lerin iktidarından yana, yani Aybar'a karşı oldu. Bu bağlamda, TİP muhalefetinin her kesiminde şu ya da bu biçimde yer aldığını söylersem, abartmış olmam. İşçi ve köylü iktidarını küçük burjuva romantizmi diye nitelendirirdi. Daha sonraları, Alevilerin gördüğü hüsnü kabule de karşı çıktı. Bahsettiğim gibi, Tuncelili, Aleviydi.

'Geniş toprak sahiplerinin nüfuzunu kırmadan, köylüyü iktidar yapamazsınız,' diyordu. 'Çünkü, ağanın nüfuzu kendi topraklarının sınırını aşar, geniş bir köylü kitlesini etkiler. Feodalite aynı zamanda dini feodaliteyi de yaratır. Nüfuzlu şeyh ve dedelerin gücünü, bu kurumların kitle üzerindeki geleneksel etkileri oluşturur. Töreler ve gelenekler insanlar üzerinde silâhtan da kaba kuvvetten de daha etkindir. Törelere karşı çıkan kişi toplumun dışına itilir, ağır manevi baskı altında kalır.'

Alevilerde, Hıristiyanlıktaki afaroz müessesesine benzer bir ceza olduğunu ondan öğrendim,

‘Pirinin emirlerine karşı çıkan, kapısının önüne taş dikilmek suretiyle aforoz edilir,’ diye anlatmıştı, ‘Aforoz edilen kişi cehennemlik sayılır. Komşuları selâmı keser, davarı güdülmez, kimse ziyaret etmez. İnsan buna katlanamaz.’

Sakine’nin babası da aforoz edilenlerdendi. Affedilip, kapısının önündeki taşın kaldırılabilmesi için, boynuna kara bir urgan takıp, yanında bir koyun, pirinin kapısına gitmesi gerekiyordu. Ama, karısının tüm ısrarına karşın bunu yapmamış, köyü terk etmiş, Erzurum Et Kombinası’nda çalışmaya başlamıştı.

‘Proletaryanın saflarını zenginleştirdi,’ diyordu, ‘Kurtuluşun geriye dönüşte değil, daha ileriye, demokratik ve sosyalist bir topluma varmakta olduğunu kavradı. İşçi sınıfının devrimci mücadelesine katıldı.’

Bu aynı zamanda, Metin’le nikâhsız yaşayabilmesini de açıklıyordu. Ancak, şunu bilmelisiniz; bu dönem bizim bedensel hazları alabildiğine aşağıladığımız yıllardır. Çok genç, bakir ve Diana Pavloviç’in kulakları çınlasın, Püritendik. Birbirlerine alışılmıştan çok yaklaşmış çiftleri uyardığımızı hatırlarım. Sevgililer, hatta eşler birbirlerine ‘arkadaşım’ diye hitap ederlerdi: *‘Sana sevgili arkadaşım diyorum / Budur bizim anladığımız sevdanın tanımı’*. Makyaj, saç boyama gibi ‘gayri-tabii’likleri suçlar, yine bir Püriten tavrı ile yemek seçmek ne kelime, mümkün olduğu kadar basit yerdik. Yoksullarla eşitlenmek isteyen arkadaşların yemeğin sadece suyunu içtiklerini bilirim.

İnsanları meta görmemek çabası içinde, cinsel sadakat kurumunu küçümsediğimiz dönemler de oldu. Bu ruh halinin nedeninin kendimizi devrim yapmak gibi hayati önemi haiz bir çaba içinde gördüğümüzden küçük burjuva duyarlılıklarına itibar etmeyi abes buluyor olmamız sanıyordum. (Yanıldığımı göreceksiniz. Ama biz kısa yoldan getirdik bu açıklamayı ve en büyük haksızlığı kendimize yaptık.) TİP ilçe merkezlerinin yağmalanması, daha sonraki banka soygunları, adam kaçırmalar gibi olaylar da aynı ruh halinin egemenliği ile mümkün olabiliyor diye düşünüyordum. Bizim işimiz vardı, burjuva ahlâki değerleriyle uğraşamazdık. Kaldı ki, haksız kazanca halkımız adına el koyuyorduk.

Okurun hemen fark edebileceği gibi lümpenlikle devrimcilik arasındaki sınırı kolayca aşabilen bir konumdur bu. Bu sınırın birkaç kez aşıldıktan

sonra bütünüyle yok olduğunu da itiraf etmeliyim. İleride göreceğiniz gibi bir tür esriklik içine girdik. Her şey öyle acilleşti ki, eylemin başarısı ve hareket planından öte bir şey düşünemez olduk. Bazen kendimizi zifiri karanlıkta, elimizde bir el feneri ile yolunu bulmaya çalışan insanlara benzetiyordum. Sadece kendi ayaklarımızın ucunu görebiliyorduk, bir sonraki adımımızın basacağı yeri bile değil. Daha da kötüsü, zifiri karanlıkta dost ya da düşman nelerin gizli olduğunu bilmiyorduk. Bu nedenle düşmanlarımız kadar dostlarımızın da ayağına bastık. Nitekim, sonunda birileri ışığı yakıverdi ve biz ortada kaldık; çırılçıplaktık.

Sakine'ye dönelim. Şöyle söyleyeyim: Sakine, Türkiye Devrimci Komünist Partisi, yani, TİP'in 1969 Kongresi öncesi bölünen Mihri Belli muhalefetinden türeyen Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Arslan, Sinan Cemgil ekibinin kurduğu Türk Halk Kurtuluş Ordusu, daha sonra Sosyalist Birlik (Almanya) ile sonuçlanacak yolun başındaydı. Hatırlayacağınız gibi, örgüt 12 Mart'ta yargılandı. Gezmiş, İnan ve Arslan idam edildi, Cemgil ve arkadaşları Nurhak dağlarında katledildiler. (Şafak Özden'in *Nurhak sana güneş doğmaz...* diye rakısının içine ağladığı ezgi bu olay üzerinde yakılmıştı)[17] THKO, kır gerillası ile başlayacak, halk savaşına dönüştürülecek bir devrim stratejisi güdüyordu. 1974'te Sakine'nin de dahil olduğu bir grup tarafından yeniden canlandırıldığında, Deniz Gezmiş çizgisi, 'küçük-burjuva ihtilalciliği' olarak değerlendirildi ve reddedildi. 1975 sonrası defalarca bölünen örgüt (hatırlayabildiklerimden bazıları, Teslim Töre'nin TKEP'si; Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği; Mao'cu Işık Grubu) 1980'de TDKP ile sonuçlandı. Sakine, 12 Eylül'den hemen sonra yurtdışına çıktı.

Metin Abi'nin, Lenin'i tek otorite olarak reddetmesine (Aybar gibi o da 'Leninizm'in tekseliliğine karşı çıkmak,' diyordu) karşın, Sakine, sosyalist olabilmek için, 'Leninizm'in tüm temel tezlerini her koşulda geçerli görmek, gerçek komünistlerin birliğini oluşturan Birinci ve Üçüncü Enternasyonal'in temel ilke ve prensiplerini benimsemek, Stalin savunulmadan komünizmin savunulmayacağının bilincinde olmak gerekir,' inancını hiç kaybetmedi. Sosyalist demokrasinin, her demokrasi gibi 'diktatörlük' olduğunu teslim etmek gerektiğini düşünüyor,

'Proletarya diktatörlüğü, sömürücü sınıfların kalıntıları, emperyalizmin ajanları ve içeride yıkıcılık yapanlar üzerinde zor ve şiddet uygular,' diyordu.

‘Stalin’in yaptığı da budur. Stalin, aşırı gitmek bir yana, proletaryanın sabrını gösterdi. Sosyalist demokrasinin gerçek anlamda devamı ve yaşaması da proletaryanın şiddetine bağlıdır.’

Bu saptaması sizi soğutmamak. Sahabenin bir elinde Kuran, öteki elinde kılıç taşıma gerekliliğidir bu. İyilik emrettiklerini düşünenler, kılıçsız yapamayacaklarını göreceklerdir.

Zamanla, Türkiye’de, TDKP’den başka ‘devrimci demokrasi gücü olmadığına (gerçek sosyalist parti olarak da dünyada bir tek Enver Hoca’nın Arnavutluk Emek Partisi’ni kabul ediyordu) ilişkin yargısı perçinlendi, sosyalizmin oluşturulması sürecinde tek bir Marksist parti olmalı demeye başladı. Nitekim, 1980 sonrası partileri SP ve TBKP dahil olmak üzere, tüm örgütler ‘12 Eylül’cü generaller ile, faşist rejimle’ uzlaştılar, ‘bırakalım sosyalizm ve demokrasi mücadelesinin temel taleplerini, en basit insan hakları konusunda bile mücadeleden kaçtılar,’ mealinde demeçler verdi, ‘Örneğin, Avrupa’da sol grupların ortaklaşa hazırladığı ve Yeşillerin, hatta papazların bile imza attığı bildiri ve platformlara katılmaktan dahi kaçınmışlardır,’ diyordu. Bakınız, Rafet Ballı, *‘Sosyalist Sol Konuşuyor.’*

O dönemde Metin Abi ile çelişkileri iki konuda uzlaşmıyordu: Milli mesele ve Çekoslovakya’nın işgali.

‘Milli mesele’ dediğim, daha sonraları ‘Güneydoğu Anadolu Sorunu’ tanımı ile bir kez daha muğlaklaştırılan Kürt meselesidir.

Metin Abi, Kürt halkına karşı ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin uygulandığını kabul etmekle birlikte, karşı mücadelenin Kürt ve Türk sosyalistleri tarafından omuz omuza verilmesi gereğini savunuyor, devrim mücadelesinin ancak bu şekilde tek bir devrimci dalga halinde bütünleşebileceğini söylüyordu. Metin’in çizgisi parti çizgisiydi. Sakine bu yöndeki TİP kararını desteklemişti ama şimdi artık bu desteğin Kürt realitesini tescil ettirmek amacını taşıdığını, Türk ve Kürt devrimcilerinin ortaklaşa yürütecekleri mücadeleye hiçbir zaman inanmadığını düşünüyorum. Oysa, 1970 TİP Kongresi’nde Kürt meselesine dair saptamalar, bu satırları yazdığım şu günde bile fevkalade radikal saptamalardır. Örneğin, ‘Doğu sorununu bir bölgedeki kalkınma sorunu olarak ele almanın hâkim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinden ve tutumlarından başka bir şey olmadığı’ kararı, siyasi partilerin 90’lı yıllarda dahi aşamadıkları bir görüşün ifadesidir.

Şimdi, tabii, insanın aklına Sakine, Metin Abi'yi aldattı mı sorusu geliyor. Bilinçli bir sinsilik içinde olmadığını düşünüyorum. Metin Abi, meseleyi, hele de meselenin öznel olarak ikisini ilgilendiren telmihini küçümsüyor, Sakine ise Metin'den bir ikinci İsmail Beşikçi yaratabileceğini umuyordu sanırım. Unutmayalım ki, Rodoplu'nun dediği gibi bu yıllar, devrimci kadınların dönek sevgililerini sırtlarından vurup, bir an delikanlının kanının beyaz gömlekler üstünde dalga dalga yayılmasını seyredip, öteki an cepheye koşmalarını anlatan romanların yıllarıdır. Bizim gençliğimiz katıksız özveri üzerine kurulmuştu, inançlarımızdan taviz vermemek için katlandığımız kişisel zühdün haddi hesabı yoktur.

Sakine, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının ön şartsız savunulması gerektiğinde ısrarlı ve dürüsttü,

'Her halkın ayrı devlet kurmak hakkı vardır. Kürt halkının özgür iradesi ayrılma yönünde ise, buna saygılı olmak zorundayız.'

İkinci mesele Çekoslovakya meselesidir. Son tahlilde yandaşı olduğu TDKP, Çekoslovakya'nın işgalini emperyalist uygulama olarak değerlendirdiği halde, o, Dev-Sol'u hatırlatan bir tutumla, Varşova Paktı ordularının Çekoslovakya'daki karşı devrimci gelişime müdahalesini doğru buluyordu,

'Hiçbir sosyalist ülke ve güç, başka ülkelerdeki sosyalizmin tehlikeye düşmesi karşısında tavırsız kalmamalıdır.'

Çok sıcak bir Ağustos akşamıydı. Bizim Radyo, Sovyet Tass ajansına bağlanmıştı, ajans Çekoslovak Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden bir grup üyenin yardım çağrısında bulunduğunu söylüyordu. Prag ne diyordu anlamıyorduk, ama bana inliyor gibi gelmişti.

O gece sadece üçümüz vardık. Tepkilerimizi iyice muhakeme etmeksizin birbirimize duyurmak istemezmişiz gibi, dişlerimizi sıkmış oturuyorduk. İlk konuşanın paratoner görevi yapacağı besbelliydi. Ama susmak birbirimizden bir şey saklamak gibiydi, yabancılaşmak gibiydi. Sakine, sessiz kalmayı kendisine yediremezmiş gibi konuştu,

'Sovyetler'in emperyalizm ve gerici güçler karşısında kendisini güvenceye alması hakkıdır,' dedi.

Metin Abi'nin alnındaki damarın atmaya başladığını gördüm.

'Hiçbir sosyalist ülke ve güç başka ülkelerdeki sosyalizmin tehlikeye düşmesi karşısında tavırsız kalmamalıdır.' Burada dursa, söyledikleri soyut bir hüküm olarak kalabilirdi belki, ama durmadı,

‘Son tahlilde Kürdistan’da ya da Taksim’de faşist Türk tankları yerine Sovyet tankları görmeyi yeğlemez misin?’

Metin Abi’nin sarardığını ikimiz de görüyorduk. Sakine ısrar ediyordu,

‘Yeğlemez misin?’

‘Tank yok,’ dedi Metin, ‘Tank yok.’ Ani bir kararla yerinden kalktı,

‘Ben yürüyüşe çıkıyorum,’ kaçar gibi çıktı.

Rus tanklarının Türk tanklarına tercih edilebileceği koşulları ussal düzlemde kurabiliyordum ama ne yazık ki bu inşanın yüreğimde karşılığı yoktu. Ay yıldızın yerine orak çekiç koyamıyordum.

‘Ben Kürdüm,’ dedi Sakine, düşüncelerimi okumuş gibi. Metin’in sokak kapısına baktı, baktı,

‘Bu yol ayrımı, Ömer arkadaş,’ dedi (bana hep göbek adımla hitap ettiğini söylemiş miydim?) boğuk bir sesle. Boğazını temizledi ve ben gözlerinin nemlendiğini gördüm.

‘Sadece Metin’le ben değil,’ dedi, ‘Hepimiz savrulacağız.’

Kadın erkek ilişkilerinde ciddiye alınması gereken tek uyuşmazlığın ideolojik farklılaşmalar olduğunu henüz içselleştirmemiştim,

‘Siz her zaman münakaşa edersiniz!’

‘Bu seferki başka,’ dedi Sakine, ‘Bu seferki var olmakla ilgili.’

Gözlerinde yaşlar, gülümsedi,

‘Geri gelmeyecek.’

Apaş bir tavır takındı,

‘Sigaran var mı?’

O gece, Sakine’ye âşık olduğumu hissettim. Çok temiz (sabun kokusu) çok net, çok şeffaf, çok güçlü ve becerikliydi. Size onu anlatmaya çabalarken aklıma gelen tarif, özsuyunu dünyanın merkezinden sağlayan fevkalade zarif bir gri-mavi çelik fidandır. Her zaman orada olduğunu bilirdiniz, orada olduğunu ve bildiğini ve halledeceğini. İzahata gerek kalmadan sarılabileceğim, sevişebileceğim, terk edebileceğim tek kadın. Sakine öz kardeşiyle bile sevişse, zina değil, onarım olurdu. Her bir gözeneğinden dostluk sızıyordu desem, beni anlar mısınız? O gece Sakine’ye sarıldım. Sokuldu. Sokuluşunda bile ablalık vardı. Beni büyüttüğünü, erkek olduğumu hissettim. Sonra bir de, Metin’in yakalandığı günün ertesi vardı. Evli bir erkektim. Sakine ile ilk ve son defa seviştik.

Şimdi 90’lardayız ve siz büyük olasılıkla bu satırları rahat bir yerde okuyorsunuz. İçselleştirmeniz kolay olmayacaktır, ama biz savaştaydık. Sizin önünden kayıtsızca geçtiğiniz trafik polisi, hatta zabıta memuru, hatta

blucinli, parkalı ama siyah Sümerbank ayakkabılı genç bizim için hayati tehlikeydi. Biz, her sesin, her kâğıt parçasının, her komşunun, kapıcının, bakkal çırağının namlusunun uçundaydık. Savaşın en korkutucu olanının, cephesi belli olmayanının içindeydik. Ve birimizden birimiz yakalandığı zaman ölümün an meselesi olduğunun tüm idraki içinde ama henüz ölmediğimizden emin olmak isteyen bir ruh haline girerdik. Ve hayatın cevabı aşktı. Aşk, yaşam içgüdüsüydü. Aşk, bizi savaşa karşı güçlendiren duygusal birliktelikti. Bedenin bütünlüğü ve soluk, tek ve aynı şeydi: Aşk. Ve ölüm yaklaştıkça kurtarıcı aşk acilleşiyordu. Ben kendimi sorgulamaya gitmeden önce mastürbasyon yapardım. Hayır, boşalma için değil (çünkü boşalmada 'terk' ya da 'kurtulmak' telmihi var, oysa ben üretiyordum) kendime hayatı hatırlatmak, ölüm içgüdüsüyle savaşabilmek için. Bedenim benim başlatabildiğim ama benim için her defasında yeni bir muştu olan orgazmla cevap verirdi. Tükendiğimi sanırken, coşku ile üretebilmek müthiş bir güçtü. Evet, insan susuzsa kendi sidiğini içer.

Yolları ayrılmıştı. Metin Abi'nin Şükran ile beraber olduğunu biliyordum. Metin'in gördüğü işkenceyi paylaşamıyor olmasının Sakine'ye işkence olduğunu biliyordum. O zamanlar birlikte olduğu Şükran'a değil, ona gittim.

Farabi Sokak'ta, MİT binasının tam karşısındaki apartmanın arkaya bakan birinci katında saklanıyordu. Karanlık bir Ankara kışıydı. Hava öylesine kirliydi ki, Cinnah Caddesi'nin üst kısmı görünmüyordu.

'Işık yakalım mı, yüzünü göremiyorum.'

İşte o zaman söyledi,

'Lambayı yakma, bırak!'
O değil, ama, ben *italik*'ledim,
'Lambayı yakma, bırak,
sarı, bir insan başı
düşmesin pencereden kara.
Kar yağıyor
karanlıklara.
'Kar yağıyor
ve ben hatırlıyorum.
Kar...
Üflenen bir mum gibi söndü
koskocaman ışıklar...

Ve şehir
kör bir insan gibi kaldı
altında yağan karın.
Lambayı yakma, bırak,
Kalbe bir bıçak gibi giren hatıraların
dilsiz olduklarını anlıyorum
Kar yağıyor
ve ben hatırlıyorum,
rakıyı da,'

Bizim şarkılarımız, türkülerimiz, şiirlerimiz vardı. Bağlamayı da, Nâzım'ı da, rakıyı da biz keşfettik. Sevgiyi de, Sartre'ı da, Beatles'ı da...

Cinselliğin ayrıntılarını kelimelendirebilen biri değilim. Deneyecek de değilim. Ama, itiraf etmeliyim ki, yaşamak istediğimiz hayat, henüz hiçbirimizin harcı değildi.

Yine de sarıldım. Dudaklarım dudaklarını bulurken hasretle titriyordum. Ve Rodoplu haklıdır, ben bir durumla, bir insan manzarası ile birlikte oldum. İlle de Sakine ile değil!

O günden bana kalan tüm diyalog:

'Gazın mı yok?'

'Yok.'

'Çayın var mı?'

'Çayım var.'

Ben, anılarımdan hiç yüksünmedim. Umarım, Sakine'nin anısı da kendisine ihanet etmemiştir. Hiçbir zaman öğrenemedim, çünkü bir daha hiç görüşmedik.

IX

Kürtlerle tanışmam, Varto depremi nedeniyledir.

Varto, 1966'nın Ağustos ayında -ve izleyen iki sene süreyle!- sallandı. Seksen beş kilometre karelik bir alanda, yirmi binden fazla ev yıkıldı, iki bin beş yüz kişi öldü.

Varto'ya enkaz kaldırmaya giden devrimci gençlerin arasında ben ve Yasemin de vardık. Ankara, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum üzerinden Pasinler'e kadar trenle gittik, oradan otobüsle Hınıs üzerinden Varto'ya indik. Dört gün sürdü. Yazın ortasında olmamıza karşın, Palandökenler'de kar vardı. Kale Dağı'nın doruğunda da öyle. (Kale Dağı, Bingöl Dağları'nın üç doruğundan birisidir. Bir lav yığınıdır Bingöl Dağları. Varto Ovası'nın kuzeyinde bir duvar gibi yükselirler.)

Varto, benim hayata açılışımı temsil eder. Şöyle söyleyeyim, eğer Ankaralıysanız, benim gibi Türkiye'nin geçmişine ve geleceğine hâkim olduğunu sanan bir ailedenseniz, bu ülkeyi sizin yaşam biçimi, düşünce, inanç, değer ve ideallerinize aşina dahi olmayan birileriyle paylaşıyor olduğunuzu görmek, dahası ve aslında, marjinal olanın belki de bu insanlar değil, kendiniz olduğunu idrak etmek, fevkalade sarsıcıdır.

Varto, bana haddimi bilmemi ihtar etti ve ben mecburen demokrat oldum. Demokrat olmak, yani, yenilgiyi kabullenebilecek iradeyi geliştirmek.

Şöyle: Bir kere, o güne kadar 'Doğu lehçesi' diye algıladığım Türkçe konuşma biçiminin, bir lehçe olmayıp, başka bir lisan konuşan insanların dillerinin Türkçe'ye dönmemesinden ileri gelen bir aksan olduğunu idrak ettim. Bir lisan bir insan iddiası doğru ise, bunlar bir başka insandılar.

Kürtçe diye Türkçe'den bağımsız bir dil olduğunu anlamama Fransızca bilgim neden oldu. Ayrıntılarına girmeyeceğim, ama Kürtçe'de, Fransızca'da olduğu gibi dişi ve erkek kelimelerin varlığını keşfettim. Mesela, bizde, 'O söylüyordu,' derken, 'o'nun dişi ya da erkek olduğu belli olmazken, Kürtçe'de, erkek için, *ewi digot* dişi için *ewe digot* diyorlardı ki, bu Fransızca'nın *il disait* ve *elle disait* tümceleri gibiydi. Mesela, Fransızca, *qui est*? Kürtçe, *ki ye*?, kimdir? ve daha çok ilgilendikçe öğrendiğim pek

çok kelime, -mesela, ‘sen,’ Kürtçe tu-te olduğu gibi, Fransızca’da da *tu-te*’ydi, mesela, ‘dokuz,’ Kürtçe *neh* Fransızca *neuf*- beni Kürtlerin, dağ Türkleri olmadıkları konusunda ikna etti. (Yıllar sonra, 1978’de, Rodoplu, Celadet Ali Bedirhan’ın, *Türkiye Reisicumhuru Gazi M. Kemal Paşa Hazretlerine Açık Mektup’unu* (1933) verdi. Kürtçe’nin Îndo-Avrupa ailesine bağlı *flexion* tasrif, dili olduğunu da o zaman öğrendim.)

İkincisi, bu insanlar bizi içselleştirmedikleri gibi, yadırgıyorlardı. Oraya neden geldiğimizi soranlar olduğu gibi, yardım etmeye geldiğimizi söylediğimiz zaman teşekküre benzer bir duygu da iletilmiyordu. Orada olmuşuz ya da olmamışız umursamıyorlarmış, tersine bizi aşırı gayretli buluyorlarmış gibiydiler. Oysa, Üçüncü Ordu devredeydi ve organize olunamadığı için, hangi işi tutmamız gerektiğini kestiremiyor, avara kasnak, ortada dolanıyor, azar işitiyorduk.

Varto, bir taş ve kerpiç yığınıydı. Hiç değilse taşları kaldıralım diye işe girişiğimizde müthiş bir tepki ile karşılaştık. Yıkıntıların arasından bir kadının avazı çıktığı kadar bağırarak fırladığını, bizi kovduğunu hatırlıyorum. Kürtçe bilen arkadaşlardan sonradan öğrendiğimize göre, hükümet yıkılan evlerin yeniden yapılacağını vaat ettiği için evi öylece bırakmak istiyormuş. Kadın, bizim müdahalemizin onu alacağı paradan edeceğini düşündüğü için öfkelenmiş.

Bir başka seferinde, saat ekranı gibi, ayakları merkeze doğru uzanmış sekiz çocuk cesedinin başında ağlayan annelerin fotoğrafını çeken bir gazeteciye saldıran bir başka kadının, cesetlerin üçünü bir araya toplamaya çalıştığını gördüm. Bu üçünün kendisine ait olduğunu, eltisinin çocuklarını çaldığını söylüyordu. Mesele, yine aynı meseleydi. Hükümetin, ölü başına tazminat vereceği haberi yayılmıştı ve elti çocuklarının sayısını olduğundan çok göstermek amacıyla diğer cesetleri de toplamıştı.

Böyle şeylerin, insanları, bu durumda Kürtleri, küçük düşürdüğü gerekçesiyle yazılmadığını biliyorum. Ama, bunlar oldu ve ben yaşadım! Ölümün, Ankara’da, benim ailemde keyfini sürdüğü korkutucu gücünü burada kaybettiğini gördüm ben! Şurası muhakkak ki, onlar kendi kayıplarını bizim kadar abartmıyorlardı. (‘Abartmak’ mı dedim? Abartmayı ölüm kadar hak eden başka bir olgu var mı ki?) Bunu yazmak bir yana düşünmüş olmak bile, ‘duyarsız’, ‘şoven’ gibi sıfatlar nedeniyle beni utandırıyor. Ama öyleydi!

Onca acının ortasında, kızlı erkekli bir grup oluşumuzun, kimin kiminle ne tür bir ilişkisi olduğuna dair tecessüslerini körüklediğini görüyor,

Yasemin'den uzak durmaya özen gösteriyordum. Hayır, kimse kızların arkasından, 'Tango, tango etekleri piyango' diye koşmadı ama Eleşkirtli Şeyh Şirin'in (bağlı oldukları Kadiri tarikatı şeyhi) marifetlerini abalarının altında değnek olduğunu hissettirdikleri bir tavırla anlatacak zaman buldular. Peygamber soyundan olan Şeyh'in, kurşun ve bıçak yarasından koruyan muska yazmak gibi, insanların düşüncelerini okumak gibi doğaüstü güçleri vardı. Zelzeleyi de önceden haber vermişti ve (tabii!) zelzele Allah'ın günahkârlara verdiği bir cezaydı. 'Günahkâr' derken, devrimci kız arkadaşlarımızı açıkça ima etmekten kaçınmıyorlardı.

Giderek, bu insanların kendi aşiretlerinin merkez, onun dışında kalan her şeyin karanlık olduğu bir dünyada yaşadıklarını fark ettim. İroniktir, ama içimde oluşmaya başlayan soğukluğu, Karaköy'de (Varto'nun doğusuna düşen kazası) Sultan Hamit'in hâlâ padişah olup olmadığını soran hoca efendi giderdi. Bu koskoca evrene (tıpkı bizler gibi) bir el lambasının ışığında bakıyorlardı! Ve bu 'bilgi' beni yaşadıklarımı geri kalmışlıkla, pardon, 'geri bıraktırılmışlık'la açıklamaya yöneltti.

Şimdi, 'geri bıraktıran kim?' diye sorduğumda, kendi milliyetimden yola çıkıp, 'Türkler' diyemiyordum. Diyemiyordum çünkü, tüm toyluğuma rağmen, Varto'da gördüklerimi, Türkçe konuşan bir ilçede, mesela, Giresun'un ya da Kastamonu'nun bir ilçesinde, görmeyeceğimi düşünmüyordum. (Faik Sabri Bey'in rahle-i tedrisinden geçtiğimi unutmayın. Yakup Kadri'nin, Yaban'ını okumuştum) Milliyeti ne olursa olsun, bunun bir insanlık aşaması olduğunun bilincindeydim.

David Pavloviç'in dediği gibi, Zo!

'Soyutlamak' en kolayıydı demeyeceğim, 'en uzlaştırıcı' (hatta, biyofilik!) olanıydı diyeceğim ve birbirini sevmek isteyen bizler, düşmanlıktan sakınan bizler, ben, Sakine, 'ben, Türk' ve 'Sakine, Kürt' gibiler, ortak düşmanın adını koyduk: 'Kapitalizm'.

1970 TİP Kongresi'ni hatırlayın,

'Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hâkim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikalarının sonucu olduğu kararı alınmıştı.' Yeri gelmişken,

Bu karardan bugün hâlâ gurur duyduğumu bilmenizi isterim! (TİP'li olmaktan da!) Biz, yaşamaya, yaşatmaya ve iyileştirmeye çabalıyorduk. Onca tersliğe rağmen, çoğu zaman, kendimize rağmen, çabalıyorduk. TİP,

hiçbir şey yapamadıysa bizi terbiye etti. Bu oluşumda yer almış olmak benim için onurdur.

Varto'dan Ankara'ya kalbi kırık döndük. Bu ruh halinin ilk 'eylemi' o sıralarda ortaya çıkmaya başlayan Türkçe - Kürtçe dergileri desteklememizdir. İkinci eylemi ise 1967 yılı yazının ünlü 'Doğu Mitingleri'.

Doğu Mitinglerinin ilki Ağustos'ta, Silvan'daydı. Bunu, Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli, Ağrı, Erzurum ve Ankara mitingleri izledi. Ben, Kasım ayı içindeki Erzurum, 'Anadolu Şahlanış Mitingi' ile Ankara'dakine katıldım.

Sol hareketin ilk dönemi gibi, Doğu Mitingleri de, sınıflar-arasıydı. Yani, topraksız köylülerden, ağalara, şeyhlere ve aydınlara kadar her sınıftan katılımcı vardı ve herkes kendi derdini dile getiriyordu. Topraksız köylüler, ağa ve şeyhler ile bunlarla işbirliği yapan hükümete çatarlarken, ağalar, Doğu-Batı dengesizliğini ileri sürerek, daha fazla yatırım istiyorlardı. Sloganları hatırlıyorum: *Batı'ya fabrika yol, Doğu'ya karakol; Dipçik değil, uzanan el isteriz; Faşizm ve emperyalizme karşı savaşan bütün halklar ve yiğit savaşçılarla beraberiz; Doğulu, kanuni hakların için çalış, didin! Hak istemekle birlik bozulmaz!* En etkilendiğim argümanlardan birisi de 55'lerden Ali Bucak'ın sözleriydi.

'Mademki toprak reformu diyoruz, mademki sosyal adalet diyoruz da neden aklımıza, Kasım Ağa (Gülek), Cavit Ağa (Oral), Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Hacı Ömer Ağa ve bunlar gibi yüzlercesi gelmiyor? Bunların toprakları bizimkilerden yüzlerce kez büyük. Ve İstanbul'daki sermaye ağaları? Bunlar sanki daha mı az ağa?'

Varto, daha doğrusu Sakine ile başlayan Doğu Mitingleri ile süren gelişme çizgimiz, Yasemin ile benim farklılaşmamızı getirdi. Söylediğim gibi, sanırım ailesiyle Anadolu'yu çok gezmiş, çok görmüş olmanın da etkisiyle, Yasemin sosyalizmin, silâhsız, öncüsüz, ikna ederek, demokratik yolla gelebileceği iddiasına gittikçe daha soğuk bakar oldu. Eleşkirtli Şeyh'e methiyeler düzen, Kasım Küfrevi'yi (Ağrı) ağamızdır, şeyhimizdir diye Meclis'e seçen bilinçsizliğin demokratik çözümlere elvermeyeceğini söylüyordu ki, belirli bir zaman içinde sonuç almayı hedefliyorsak, haksız da değildi.

Evliliğimizin ilk yılından itibaren (1969) ortak dostlarımızın arasına artan oranlarda onun arkadaşları girmeye başladı. Bir süre sonra, TİP'teki gelişmelerden çok, Latin Amerika'daki şehir gerillasının eylemlerini

konuşur olduk. O zamanki yaşam biçimimize uygun olarak, bizim evimiz de bir tür misafirhane gibi işlev görüyordu. Karadeniz Ereğlisi'nden gelen Sina Çıladır'ı, Fatsa'dan Ziya Yılmaz'ı misafir ettiğimizi hatırlıyorum. Necmi Demir, Mustafa Baykara gibi sonradan Çayan-Küpeli isimleriyle birlikte anılan hemen herkes şu ya da bu zaman misafirimiz oldu.

Şunu anlamalısınız; bundan sonra hikâye edeceklerimin hemen hepsi yıllar içinde duyduğum yaşadığımız dönemlerde gizli tutulan eylemlerdir. Örneğin, biz Ulaş Bardakçı'nın mücadeleden uzaklaştığını sanırken, onun yeraltına geçmiş, örgüte lojistik destek sağladığından habersizdik, biz ancak fiili yardım gerektiği zamanki oluşumları bilebiliyorduk. Şunu da eklemeliyim, o yıllarda ve daha sonra, TİP'lilere her zaman belli bir temkinle yanaşılırdı. Hemen bütün fraksiyonların TİP'lilere ilişkin yargıları, 'gıcık' olduğumuz şeklindedir. Bir tek afişlerimizi ve onları yapıştırma biçimimizi ('milimetrik!') takdir ederlerdi,

'Şu TİP'liler gıcık ama doğrusu güzel afiş yapıyorlar!'

Güzel afişlerimizi bugün Türk reklamcılığının, grafik sanatının ileri gelen isimleri büyük işadamları, eski TİP'lilere borçlu olduğumuzu söylemeliyim.

THKP-C ile sonuçlanacak hareket, gerekçesini Aydınlık Sosyalist Dergi'de oluşturdu. Grup, Fransa'dan gönderilen (Cengiz Zapçı ile Gülten Savaşçı -daha sonra, Gülten Çayan- Fransa'da, grubun yurtdışı bağlarını kurmak için çalışıyorlardı) yazılar sayesinde Latin Amerika'daki hareketi günü gününe izliyor, Che Guevara'nın 'tüm Latin Amerika devrimi' anlayışından yola çıkarak 'Orta Doğu Devrimci Çemberi' önerisinin mantığını kuruyordu. Bu görüşe göre, emperyalistler kendi aralarında bütünleşmeye gittikleri için bundan böyle tek bir ülkede, örneğin Türkiye'de, devrim ancak ittifaklarla, bizim durumumuzda Ortadoğu ve Sovyetler'in yardımıyla mümkün olabilecekti. Ne ki, Sovyetler Birliği'nde halen revizyonistler hâkim olduğu için yardım ancak elleri mecbur bırakılarak sağlanabilecekti. Yani, THKP-C, Karadeniz, Doğu, Güneydoğu ve Çukurova'yı içine alan yarımaydan başlatacağı silahlı mücadele ile kendisini kabul ettirecek, Sovyetler yardım etmek zorunda kalacaklardı.

1970 yazında, saptanan bölgelere ekipler yollandı. Ekipler, bir yandan silahlı mücadeleye militan kazanmaya çalışırken, bir yandan da askeri eylemler için bölgenin coğrafi yapısını incelemeye koyuldular. THKP-C'nin 'resmen' kurulması da aynı yılın sonbaharında, Dev-Genç kongresinin Çayan, Belli ve Perinçek gruplarının kesin olarak ayrışmasından sonradır. Daha sonra Sina'nın anlattığına göre, bir iş bölümü

yapılmış, Çayan, Küpeli, Aktolga ideolojik-politik görüşlerin dökümü görevini üstlenirken, Yusuf, sözcülüğe; Ziya Yılmaz, Karadeniz'e; Hüseyin Cevahir, Doğu Anadolu'ya; İrfan Uçar, Güney'e; Sina, Ereğli'ye, maden işçilerine; Kürkçü de, Dev-Genç üyelerini devşirmeye atanmıştı.

Bugün, muhteşem bir gözüpekliğin yanında inanılmaz safiyet gibi görünen hareketin ruh halini anlamalısınız. Türkiye, fiilen işgal altında bir ülke olarak görülüyordu. İşgalci, fevkalade güçlü olan emperyalizmdi ve ülkenin her kurumuna sinmişti. Bu kadar büyük ve yaygın bir güçle mücadele, fakülte işgali gibi açık, düzenin örgütlenmesine uygun savaşlarla değil, gerilla savaşı ile mümkün olabilirdi. Bu bakımdan, şehir gerillasının temellerini atmak lâzımdı. Yusuf Küpeli'nin başkanlığında kurulan timlerin gerekçesi buydu. Timler, bir yandan banka soygunları gibi eylemlerle örgüte finansman sağlarken, öte yandan da, adam kaçırma gibi sarsıcı olaylarla örgütün sesini ve gücünü duyuracaktı.

Gruplararası iktidar savaşı ile başlayan ölümcül sarmalının orijininin 1971'in Ocak ayındaki ilk banka soygunu olduğu kanısındayım. Soygunu Deniz Gezmiş grubu gerçekleştirdi; basın, üzerine düşeni yaptı ve manşetten verdi.

Karım, 'Bu, bizimkileri zor duruma düşürdü,' diye değerlendirdi.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kafeteryasındaydık. Çay bardağını kaldırırken kırmızı beyaz plastik tabağının da havalandığını, dem karışık suyun üstüne döküldüğünü hatırlıyorum. Renginin attığını da.

Zaman ve mekân yanlıştı ama 'bizimkiler' tanımlamasının, bir zamandır geliştiğini hissettiğim muhabbetinin yandaşlığa dönüşmüş olduğunu ilân ediyor olmasından ürktüm.

'Mahirler,' diye teyit etti ve sıkıntıyla ekledi,

'Bizim hazırlıklar henüz tamam değil.'

Küpeli'nin başkanlığında sağı-solu bombalamayı üstlenmiş ekip, okul bahçesine attığı bombayla küçük bir kız çocuğunun kolunun kopmasına neden oldu.

Bu ölüm ve bu sakatlanma bende 'şiddetin gizemi' diye tanımlayabileceğim büyüyü yok etti. O zamana kadar neredeyse insanüstü nitelikler içerdiğini düşündüğüm 'güçlü olma' keyfiyetinin sıradan bir niyet meselesi olduğunu gördüm. İnsanların savunmasız olduğu bir ortamda, bir silâhın ya da orta kuvvette birkaç kolun yapabileceğinin sonu yoktu. Sizin için tetik üzerinde hafif bir güç uygulamaktan ibaret basit hareketin, bütünüyle kendisine ait bir momentumu vardı. Siz, tetiğe dokunduktan

sonra bu momentum, yaratıcısı olan size de yabancılaşıyor, kurbanını kendisi tespit ediyor ve onulmaz tahribat yaratıyordu. Ve çoğu zaman siz bu sonuca inanamıyor ama küçücük kurşun parçasını ciddiye almayı kendinize yediremediğiniz için, soyutluyor, eşyalaştırıyor, o korkunç yarayı siz açmışsınız, hasmınızı canından etmeyi siz başarmışsınız gibi nekrofil bir coşkuya, kendini beğenmişliğe kapılıyordunuz.

Ben, silâhlardan korkuyordum.

Şunu da itiraf edeyim: Bundan sonraki satırların büyük bölümü eski eşim, Yasemin Sedes için. Ayrılalı neredeyse yirmi yıl oldu ve biz ancak bu kitap aracılığı ile konuşuyor olacağız. Umarım beni okuyacaktır.

Söylediğim gibi, ben silâhlardan korkuyordum.

Yıllar sonra Diana Pavloviç, mekanik kölelerinden nasıl korktuğunu anlatırken ne demek istediğini anlayabilmiş olmamın nedeni de bu korkuyu yakından tanımamdır.

Ben silâhtan, silâhın sağladığı güçten, Kadillak marka bir Limuzin'in sağladığı güçten korktuğum gibi korkuyordum. Tüm mekanik kölelerimiz, yani bize sunulan endüstriyel ürünler gibi, silâhlar da bize bir oyun oynuyor, bizi çarpıtıyor, olmayan güçler vehmetmemize neden oluyordu. Silâh, netice itibariyle bir endüstriyel üründü. Rodoplu'nun, *Mega Machine*, Büyük Makine dediği başına buyruk devasa sistemin ürünü. Bu sistem, bizi diğer ürünlerine esir ettiği gibi, silâha da esir ediyordu. Ve silâh, okul bahçesinde oynayan güneş damlası kız çocuğunu kolundan ediyordu; tıpkı, Kadillak marka Limuzi'nin emekçileri ruh ve beden sağlığından ettiği gibi.

Silâhların varlık nedeni çocukların kolunu kopartmak, Mesut Erdinçleri boğarak öldürmektir ya da çocukların kolu kopmayacak olsa silâhlar olmaz.

Silâhı asla masum bir mekanizma olarak göremediğim gibi, içten içe, 'şeytan doldurur,' bilgisi de vardı. Altı yedi yıl kadar sonra, Rodoplu'yla tanıştığım zaman *Büyük Makine* kavramının, 'şeytan' kavramı ile ne denli benzeştiğini fark ederek ürperdiğimi hatırlıyorum. (Çok uçuk bir bağlantı olduğunu düşündüğüm için olacak, bunu ona hiç söylemedim.) *Mega Machine*, tıpkı şeytan gibi, insanların zaaflarını sömürüyor, insanları kandırıyor, sonra da yok ediyordu. Tıpkı, tüketim mallarının insanları yok ettiği gibi ediyordu. Bu bağlamda, silâhların büyüsü şeytani bir büyüydü. Ve silâhları bu büyü dolduruyor, şeytan, tıpkı *Mega Machine* gibi yok ediyordu.

'Ölü-seviciliğini güç tutkusundan ayrı düşünemezsiniz,' diyordu, Rodoplu[18], 'Ölü-sevici, ancak kendisini güçlü hissederse tatmin olur.

Sadist, güçlü olmak zorundadır. Güçlü bir gazetenin güçlü bir yazarı, mahallenin güçlü hırtı, ülkenin güçlü işadamı, güçlü generali.'

Ben, şimdi buna, bir tane daha ilave ediyorum, 'Devrimin güçlü fraksiyonu.'

Biz, tabii ki, kendimizi beğenmiştik. Bilimsel sosyalistler olarak, Türkiye genelinden bir aşama ileride olduğumuzu biliyorduk. TİP, ikna yoluyla iktidara gelecekti ki, bu yol biyofilik, yaşamsever yoldu. Ne ki, bazılarımız yenilgi olasılığını, dönüşmeyi, revizyonu kabul edemeyecek kadar narsisist'tik. Okur, hatırlayacaktır. Günay, narsisizm'i tarif ederken, insanın kendisine biçtiği öznel değerdir, demişti. Verdiği örneklerden birisi, güzelliğiyle ünlü bir film yıldızının kendisine biçtiği 'değer' güzelliği olduğu için, her ne pahasına olursa olsun güzel kalmak zorunluluğunu hissettiği, güzelliğinin geri gelmez şekilde kaybolmasına dayanamayacağı, yok olmayı yeğleyeceği şeklindeydi. Bu tür insanlar, kendilerine başkalarının biçtiği değeri, mesela, bir anne olarak, bir eş olarak değeri kabullenemez, küçük görürlerdi. Narsisizmin derecesine göre, bu film yıldızı, güzel kalabilmek için her şeyi yapacak bir ruh haline girerse, bundan sadizm çıkar diye anlatmıştı.

'Mutlak başarı ihtiyacı *sadizmle* sonuçlanır. Çevreyi, aileni, çocuğunu gözün görmeyecek, onlara verdiğin zararı ya düşünmeyecek ya da *kendini senin idealinin yanında bu zararın bir hiç olduğuna* inandıracaksın. Böyle bir inanç, kişinin *idealini putlaştırmasını* gerektirir. Putlaştırmasını, yani mutlak doğru bellemesini. Güzelliğin dünya yüzünde her şeyden kutsal olduğu inancı hâkim olmalıdır ki, onun uğruna verilecek kurbanların değeri küçümsenebilsin.'

Bizim durumumuzda, kendimize biçtiğimiz öznel değer, devrimci olmaktı, sosyalist olmaktı. Bu değerin, benim için hâlâ geçerli olduğunu söyledim. Karımdan farkım sosyalist kimliğimin benim için tek mukaddes olmamasıdır. Oysa, Yasemin, her ne pahasına olursa olsun 'güzellik' der gibi, 'Her ne pahasına olursa olsun devrim,' derdi. Biliyorsunuz, diş hekimiydi ama mesela, bir diş hekimi olarak kimliği devrimciliğinin yanında her zaman ikinci planda kaldı. Birilerinin kızı, torunu olması keyfiyeti bütünüyle yadsındı. Benim eşim olarak kimliği ise her zaman marjinaldi. Evliliğimizi 'ucundan tuttuğunu' hep hissettim. Nitekim, Bahçelievler Ziraat Bankası soygununda şoförün ölümünü de, çocuğun kolunun kopmasını da, kısa bir 'yazık' dışında, içselleştirmedi. İçselleştirmediği gibi, kendisiyle olan ilişkisinin üzerinde de düşünmedi.

Oysa, Ulaş'a yardım ettiğini biliyordum ve pek muhtemelen silâhlar Ulaş'ın bulduğu paralarla temin edilmişti.

Marx'ın, 'Para, sadakati ayıba, ayıbı erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, ahmaklığı akla, bilgiyi cehalete dönüştürür. 'Yiğitlik' satın alan korkak yiğit olur,' diye bir sözü vardır.[19] Şimdi artık ben, buradaki 'para' kelimesi yerine 'silâh' kelimesini ikame edebiliyorum: Silâh, sadakati ayıba, ayıbı erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, ahmaklığı akıla, bilgiyi cehalete dönüştürür. Silâh, paradır. Silâh, servettir. Ve, evet, silâh icat edilince, mertlik bozulur. Oysa, 'İnsanları etkilemek istiyorsanız,' diyordu, Marx, 'onları gerçekten canlandıracak, ilerlemelerine yardımcı olacak etkileyiciliğiniz olması lâzım. Doğa ve insanlarla ilişkileriniz, sizin sahici, kendinize ait olan hayatınızın, arzuladığınız nesneyle çakıştığının kesin bir ifadesi olmalı.' Ne ki, Mahir başta olmak üzere, hiçbirimizin hayatı arzuladığımız nesne ile çakışan bir hayat değildi.

İroniktir, ama, benim 'en' Marksist olduğum dönem, profesyonel devrimcilikten en uzak durduğum dönem oldu. Marx'tan öğrendiğim özgürlük, eşyaların ve insanların baskısı altında kalmamaktır. Beni, şu ya da bu fraksiyonun dayatmasından kurtaran bilgi bu oldu. Öte yandan, az önce de söylediğim gibi, 'eşya', salt tüketim malları değil, 'eşya' aynı zamanda savaş gereçleridir. Bu gereçlere insanın sahip olması durumunda kullanmaması mümkün değildir. (Rodoplu'nun, 'jus utendi et abutendi,' *kullanmak tüketmektir hükmünü* hatırlayınız.[20] O kadar davetkârdırlar ki, dayatan bir gereklilik olmasa da kullanırsınız. Yusuf'un, bombayı, elinde bomba olduğu için kullandığını *biliyorum*. O bombayı *atabileceği için attı*, okul bahçesine atılan bombanın devrimin işine yarayacağı için değil, gereklilik olduğu için hiç değil! (Ne şoför Mesut, ne de küçük kız, biz sosyalist olmayacağız diye de diretmemişlerdi!)

Yabancılaşmanın, 'insanın kendisini kendisine el gibi, yabancı gibi algıladığı patoloji' olduğunu biliyor değildim. 'Bireyin dünyasını kendi adına biçimlendiremediği, kendisini kendisine el gibi gördüğü, eylemlerini kendi dışından dayatılan bir düzenin normlarına göre sürgit ayarladığı durum,' olduğu bilgisiyle de karşılaşmamıştım. Ama, izlemesi mukadder ölümcül sarmalın rüzgârını hissedebiliyordum. Günay'ın, yabancılaşmış insanın 'Eylemlerinin sonuçları kendisini çıkmaza sokar, benliğinden uzaklaştırır. Kendisi ile olan iletişimini yok eder, kendisine duyduğu muhabbeti soğutur ama yine de boyun eğer, hatta tapar eylemlerine!'[21]

hükmünün geçerliliğini kendi arkadaşlarımda gördüm. Eylemlerin çılgın rüzgârına kapılındı ve savrulundu.

Ben, silâh sevmememin bedelini dışlanarak ödedim. '*Mega Machine*'le örtüşmeyen, kalıba girmeyen, sistematikleştirilemeyen faaliyetler aşağılanır, toplumdışı bırakılır. Muhalefet, asgariye indirilir. 'Kitle kültürü' denilen kabullenilmiş doğrular bütünü böyle oluşur,' demişti Günay. Ben zamanın devrimci kalıbına girmeyi reddettiğim gün aşağılanmayı hak etmiş olmalıyım. Ödediğim ilk diyet, eşimi kaybetmem oldu.

Soygun ve izleyen olaylardan sonra, Çayan grubu, Ankara'da silahlı eylemlerden vazgeçilmesi, 'şehir gerillası'na İstanbul'da devam edilmesi kararıyla, İstanbul'a gittiler.

Yasemin de onlarla gitti. Gerekçesi basitti: FKF Yönetim Kurulu üyeliğinden tanıyıp sevdiği İlkay Demir'le (İlkay, Necmi ile yeni evlenmişti) Çayanlar adına temas kurmak.

Gitmesini istemedim, ama şunu anlamalısınız: Benim, Yasemin üzerindeki etkim, herhangi bir devrimci arkadaşımın, örneğin Nuri'nin, örneğin Şevki'nin, üzerindeki etkisinden daha fazla değildi. Düşüncelerimizi birbirimize ancak bir yere kadar aktarır, hemfikir olamadığımız yerde ayrılırdık. Hepsi bu. Yasemin'in eşim olması bana onun üzerinde baskı kurma yetkisi vermediği gibi, birbirimizden ayrılmamıza imkân vermeyen aşk ya da tutku gibi ruh hallerine zaten yer yoktu. O kadar ki, daha sonraki yıllarda kimin kiminle birlikte olacağı, çocuk yapılıp yapılmayacağı da örgütlerin stratejik kararları arasına alındı. Eşlerin hayatı paylaşmaları diye bildiğimiz geleneksel birliktelik gerekçeleri ortadan kalktığı için, örgüte ilişkin planların paylaşılması da söz konusu değildi. Çiftlerden biri ya da diğeri ortadan uzun süreler kaybolduğunda, nerede olduğunu sorgulamak, devrimci tavra ters düşeceği bilinciyle söz konusu olmazdı. Eşinin içeriye alındığından aylarca haberi olmayanları bilirim. Bu bakımdan, Yasemin'in İstanbul'a gittikten sonraki hayatı benim için meçhuldür. (Onun için de benimki.) Haberleşme, güvenlik nedenleriyle bütünüyle koptu. Anladığım kadarıyla, hızla yeni evler tutulmuş, Tupomaroları örnek alan işyerleri açılmaya çalışılmıştı. Derken, Erenköy Türk Ticaret Bankası'nın soyulduğunu duyduk. Soygun için çalınan araba bir Amerikalıya aitti, o da, 'Amerika'ya eylem yapılmış olsun,' diye yakıldı. Hemen herkesten tecrit oldukları bir dönemdi. Tanıdıklardan köşe bucak kaçıyorlardı.

Mete Has olayı, büyük yankı yaptığı için anlatmaya gerek duymuyorum. Ancak, Çayanlar için de büyük moral kaynağı olmuş olmalı ki, o güne kadar Gezmişlerin üzerine attıkları eylemleri sahiplenmek, kim olduklarını kamuoyuna duyurmak ve sonra da 'sansasyonel' bir eylemle ortaya çıkmak kararı aldılar. (Grubun kendisini 'Parti' diye adlandırması da bu olaydan sonradır: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi. Daha sonra, THKP davası başladığında, savcının durumlarını 'birden fazla örgütü yönetenler için idam cezası verilir' maddesine sokmasını önlemek için, araya bir tire çekildi ve THKP-C rumuzu ortaya çıktı.)

'Sansasyonel eylem' Elrom'un kaçırılmasıydı. 12 Mart Muhtırasının verilmiş olması, 1 Mayıs için planlanmasını önlemedi ama çeşitli engeller çıktı, Elrom, 17 Mayıs'ta kaçırıldı.

Karımın bu eylemdeki payı neydi, hiçbir zaman bilmedim. Bildiğim, Elrom'un öldürülmesinin THKP-C'yi hemen bütünüyle tecrit etmiş olmasıdır. En ateşli sempatizanları bile derin bir sessizliğe büründü.

Bana gelince, uzaktan dahi olsa, tanıdığım bu insanların soğukkanlı katillere nasıl dönüşmüş olabileceklerini anlamaya çalışıyordum. Rivayete göre, Ulaş, elleri ayakları bağlanmış, ağzı bantla kapatılmış Konsolos'u şakağından vururken, Mahir, içerideki odada ses duyulmasın diye piyano çalıyordu -ya da tuşlara basıyordu- ama dediğim gibi, şiddet benim için zaten pamuk ipliğine bağlı olan büyüsünü yitirmişti. Yaşlı ve savunmasız bir adamın böylece boğazlanmış olması kanımı donduruyordu. Sonraları, Mahir'le Ulaş'ın, Elrom yıkıldıktan sonra saatlerce kustukları anlatıldı. Eğer doğru idiyse, sonraki eylemlere engel olmadı. İnsanoğlunu zorla, kendisinden, kendisine rağmen uzaklaştıran gücün -Put'un demeliyim!- büyüklüğünün eli öpülesi bir büyüklük olduğunu çok duydum. Ama, bende yarattığı etki, yüreğimin buzlanmasıdır.

Yasemin, 'herkes başının çaresine baksın'a gelindiği noktada, Ankara'ya, eve döndü. Birkaç gün sonra Çamlıca Apartmanı basıldı, Necmi, İlkay, Necati (Sağır) ve İrfan Uçar yakalandı. Ertesi gece de Yasemin'i aldılar.

Çayan'ın, 'Oligarşinin gücünü küçümsedik ve kendi gücümüzü olduğundan büyük gördük,' dediği duyuldu, 'Bu hatayı Denizler de yapmıştı, biz de yaptık. Şimdi düzenli bir geri çekilmeyi başarmalıyız. Ricat taktiği silahlı mücadeleyi bir yana bırakmak anlamına gelmez ama bir süre eylem koymayacağız.'

Az önce de söylediğim gibi, muhteşem bir gözüpekliğin yanı sıra akıl almaz bir hamakattı şahit olduğum. Ve bunu her dile getirişimde, kuşkulu

bakışlara hedef oluyordum. Yiğitliğin kol gezdiği yerde murakabe korkaklıkla eşdeğerdir.

Ben Ankara dışındaydım. Hamile olduğunu daha sonra, o tutuklandıktan sonra, öğrendim. Karşılaşmamış olmamızı belki de Allah'ın bir lütfu olarak değerlendirmek lâzım. Hamile olduğunu bana söylememiş olması, aldığı riskler nedeniyle onu yargılayabilir, kınayabilirdim. Şimdi artık, hamileliğini Yasemin'den daha ciddiye aldığımı seziyorum. Çok gençti. Sanırım o çocuğu zaten istememişti. İstememiş olmasını da bir lütuf kabul etmek lâzım. Çünkü, işkenceciler çocuğun düşmesine neden oldular ama Yasemin'i yıkamadılar. Ne ki, ben bu bilgiyle teselli olamadım. O bebeğin kaybıyla aramızdaki son bağların da koptuğunu hissettim. Bir şey daha vardı. Bir başka arkadaşımız, Semiha da onunla beraberdi. Semiha, yeni doğum yapmıştı. Üç aylık lohusaydı. Süt doluydu, mosmordu. İşkencenin bir noktasında çatlayacak gibi olan göğüslerini avucuna sağdı. Ilık süt açlıktan kıvrandığını hatırlattı. Semiha kendi sütünü içti. Sonra da Yasemin'e içirdi. Yasemin'in sütannesi oldu.

'İnsan' olan 'ben'de, bu bilginin karşılığı yok. O gün bugün, bilincimin neresine oturtacağımı hâlâ bilemiyorum. Yazmasam olmaz mı, diye de düşündüm. Hayır, diye karar verdim. 21. yüzyıla çeyrek kaldı ve Rodoplu haklıdır; zulmün kaydını düşmemek, sükût ikrardan gelir faslına giriyor ve neredeyse meşruiyet kazanıyor. Ben ancak kayıt düşülenin yaşandığını artık biliyorum.

Şunu da söylemeliyim, Rodoplu'ya anlattığımda, kızların bu hareketini biyofilyanın, 'meğer ki, kara mizah gibi olsun' müthiş bir örneği gibi görmüştü. Yasemin'e duyduğu saygının direnişinden çok, Semiha'nın sütünü içmiş olmasından kaynaklandığını söylüyordu,

'Mesela, benim uğursuz gururum buna izin vermeyebilirdi.'

Yasemin, yirmi yedi gün işkence gördü. Yirmi yedi gün, benim nerede olduğumu sordular. İşin neresinden tuttuğumu sordular. Yirmi yedi gün, 'Kocamın bu işle ilgisi yok,' diye diretti. Karısının nerede olduğunu bile bilmeyen bir kavat, nasıl bir kavattı? İnanmadılar. Okur, hamasetten nefret ettiğimi bilecektir. Buna rağmen, Yasemin'in direnişine 'yiğitçe'den başka karşılık bulamıyorum. Ve ne yazık ki, yıllar sonra Günay'la, 'yiğit' kavramı üzerinde tartıştığımızda, 'Yiğit'e kala kala askerlik ve roman kahramanlığı kalıyor,' dediğinde, hak vermek zorundaydım.

Beni Yasemin'den on gün sonra aldılar. Evde karakol kurmuşlardı. Ben hiçbir şeyden habersiz eve döndüğümde onları orada buldum. Birisi, 'Ömer

Sedes sen misin?' diye sordu. Göbek adımı kullandığından ve olayın genel şaşkınlığından tereddüt etmiş olmam, suçluluğumun hemen oracıkta ikrarıydı,

'Sensin tabii, orospu çocuğu!'

Kafama sersemletici bir yumruk indi. Şimşek gibi atılmış olmalılar, gözlerimin bağlandığını neden sonra idrak ettim. O anda ne hissettiğimi Günay soruncaya kadar kelimelere dökmemiştim. Şimdi, 'aşağılanmışlık' olduğunu ayrımsayabiliyorum. Irzına geçilmişlik gibi, her şeyden çok müthiş öfke uyandıran bir duyguydu. Onursuzluk gibi bir duyguydu. Yerini korkuya zaman içinde bıraktı. Hiçbir şekilde nüfuz edemeyeceğim, iletişim kuramayacağım insanların eline düşmüş olduğum düşüncesi kanımı dondurmaya başladı. İzleyen yıllarda da onları düşman gibi de değil, bambaşka bir kültürün sakatları olarak gördüm. Beni bu görüş de pasifize etti. Yeterince nefret edemediğim gibi, birebir de savaşamadım. Alaycı, onları kızdıran, üstenci bir tavır geliştirdim. (Rodoplu, Reha İsvan için 'Bolşeviklerin eline düşmüş bir Romanoff ya da bir Marie Antoinette kadar acıklı,' dediği zaman öfkelenmemin bir nedeni de, bu duyguyu bilmemdir. Çaresiz olduğunuz zaman, üstencilik yaman bir savunma aracı olabiliyor. Bir de şöyle düşünün, Reha Hanım, erleri 'oğlum'lamayacaktı da ne yapacaktı? 'Komutanım' mı diyecekti? Günay'ın dili bazen tahammül edilemeyecek kadar sivridir! Kaldı ki, Reha Hanım'ın yerinde olsaydı, o da 'üst sınıf' oyunu çekerdi, bundan eminim. En az İsvan kadar burjuvaydı.)

Orman Çiftliği'ne götürüldüğümü havadaki çimen kokusundan anladım, bir de aracın tekerleklerinin altında kırılan dalcıkların sesinden.

Araçtan indirilirken, her fırsatta yumruklamak, dirseklemek, tokat atmak gibi alışkanlıkları olduğunu, canımı yakanın acıdan çok darbenin nereden geleceğini kestirmek için gösterdiğim çaba olduğunu düşünüyordum. Soğukta büzülmek, büzülündüğü için insanı daha da üşütür diye hatırladım. Gevşemeye, kendimi boksörlerin yumrukladığı, asılı kum torbası gibi görmeye çalıştım. Kendime, 'Sonunda boksörler yorulur, kum torbası yerinde kalır,' diye tekrarlamaya başladım. 'Sıkı dur, böbrek!' 'Kıpraşma, mide!' gibi birtakım deli saçması komutlar geliştirdiğimi, bunları tekrarladığımı hatırlıyorum. 12 Mart'ın işkence yöntemleri on yıl sonrasına kıyasla bir hayli ilkeldi.

İlk sorgulama, penceresiz, üçe-üç bir odadaydı. Kollarım arkadan kelepçeliydi. Gözlerimin bağını çözmekte bir mahzur görmemişlerdi. Sivil giyimli üç kişiydiler. Birisini özellikle hatırlıyorum. Özenle taranmış siyah

saçları, iri dudaklı, kösnül bir ağzı vardı. Dirseklerini, araladığı dizlerinin üstüne dayamış, fevkalade sıkılmışmış, kendisini zor dizginliyormuş gibi, ileri geri sallanıyordu. Yüzüme hiç bakmıyor, tükürür gibi konuşuyordu. Nedense, boksör olduğunu, dokuz-beş mesaisini hiç sevmediğini, hatta belki de -sanırım, gözleri hiç durmaksızın tavanı, duvarları, kapıyı taradığı için- klostrofobik olduğunu düşündüm. Mamafih, aynı yaşlarda (30-35) kara kuru ikinci adam da, Bulgar göçmeni kılıklı, tıkız kumral olanı da çoktan bitmiş bir işin kırtasiyesinden bunalmış gibiydiler,

'Anlat, hadi.'

İstanbul'daki baskında, 'Parti' ve 'Cephe' tüzüğünü ele geçirdiklerini söylüyorlar, Yüzbaşı İlyas Aydın'ın arkadaşlarını soruyorlardı. Ben, tek bildiğim Parti'nin TİP olduğunu söylüyordum. Bu defa da Yasemin'in en son oturduğu evi tarif ediyorlar, karımın Yılmaz'ın metresi olduğunu bilmem gerektiğini anlatıyorlardı. Mete Has'ın kaçırılmasından elde edilen fidyenin 150 bin lirasının Ankara'ya gönderilmiş olduğunu bildiklerini, paranın nerede olduğunu soruyorlardı.

Sorgulama bir hafta kadar sürdü. Oradan, Ankara Emniyeti'nin Müteferrikasına, 'resmen' yakalanmaya geçtik. İç içe iki odaydı ve adi suçlularla birlikteydik. Bambaşka bir kültürün insanlarına esir düştüğüm duygusu, Müteferrika'da büsbütün perçinlendi. Burada şahit olduğum kolluk kuvvetleri/adi suçlu dayanışması, yasaların sevilmeyen bir devletten intikam alınırcasına, elbirliği ile ihlal ediliyor olması, beni çok düşündürdü. Bu kültürde adi suçun bir insanlık hali gibiymiş gibi değerlendirildiğini anladım. Bekçiler, sivil giyimli birtakım devlet memurları içeriye lahmacun, kızarmış tavuk taşıyorlardı. Tutuklulara verdikleri zahmeti telafi etmek ister gibiydiler. Bahşiş de alıyor olmalıydılar ki, paralılar hiç aç kalmadılar. Hikâyemi dinleyip, 'Sen üç yıl yatarsın,' diye fevkalade doğru tahmin yürüten Çingene, dönerini benimle paylaştı. Halkımızın bizi emniyet güçleri kadar dahi ciddiye almadığı açıktı.

Müteferrika'ya geldiğimizin üçüncü günü (30 Mayıs) Çayanlar bu defa da Maltepe'de Sibel Erkan'ın rehin alınmasıyla sonuçlanan eylemi başlattılar. Bu olaya duyulan öfke, bir buçuğa/bir buçuk bir helaya kapatılmamla sonuçlandı,

'Sinan geberdi, sıra Mahir'de!'

Cemgil'in Nurhak Dağları'nda katledilmiş olduğunu böyle öğrendim. Taharet musluğundan su içmeye çalıştığım üç günün sonunda tekrar koğuşa alındığımda, ırgat yüzlü, yaşlıca bir polis,

‘Mahir Çayan öldü, Cevahir yaralı ele geçti,’ dedi. Cevahir’i, Mahir sanmışlardı; zavallı bedeninden yirmi yedi kurşun çıktı.

Müteferrika’nın ziyaretçileri de değişmişti. Yeni gelenlerin benden uzak durmaya özen göstermelerine bakılırsa, halkımızı kaybetmeye başlamıştık.

Sorgulama yeniden başladı. Ancak, bu defa, gönülsüz gibiydiler. Bunun Mahir’in yakalanmış, bu işin bitmiş olduğunu düşünüyor olmalarından kaynaklandığını sanırım. Nitekim, iki gün sonra, beşinci kata, Siyasi Şube’ye çıkarıldım. ‘Resmi’ tutuklanma, parmak izi alınması burada yapıldı. Ve ben günlerden beri ilk kez tanıdık yüzler gördüm; her zaman köşe başında duran simitçi; Fakülte’nin kapısındaki ayakkabı boyayıcısı. Delilik gibi bir şeydi, selâm verdiğimi hatırlıyorum.

Müteferrika’dan, Yıldırım Bölge’ye, barakalara, sevk edildik. Bunlar, koğuş ya da kantin olarak kullanılan sac damlı binalardı. İtiraf etmeliyim ki, gerek barakaların temizliği, gerekse üniformalı askerlerin arasında olmak, yadsıyamayacağım bir rahatlık getirdi. Bunda, 27 Mayıs’ın ‘ordu - gençlik el ele’ duygusunun payı olduğunu sanıyorum. Bu duygu, daha sonra sevk edildiğimiz İstanbul, Selimiye için de geçerlidir. Gözlerimin önünden gitmeyen bir resim vardır. Kışlanın devasa taş koridorları ve ortasında, kimi hamile, kadınlı erkekli sefil bir grup. Biz, Nazi filmlerindeki Yahudiler gibi titrek ve yorgunduk, askerler ise jilet gibi. Askerlerin de ayrı bir millet olduğunu düşündüm.

İlk savcımı Selimiye’de gördüm. (İstanbul’u da ilk görüşüm olduğunu söylemiş miydim?) İfademi, ‘Döver abi!’ denilen Naci Gür, aldı. Benim ikrarım yoktu, ancak Ankara’da misafir ettiğimiz bazı arkadaşlarım onlarla beraber hareket ettiğimi ‘itiraf’ etmişlerdi. Bir kısmı çok ayrıntılı ifade vermiş olmalılar ki, onlara dışarıdan tost ve portakal suyu aldığım, söyleniyordu. O ruh hali içinde, bu ‘portakal suyu ve tost’ lafına çok taktığımı hatırlıyorum. ‘Tost ve portakal suyu!’ Sanırım, bu gibi şeyleri asıl önemli şeyleri anlatmamak, vakit kazanmak için yapmışlardı. İki ayrı dava, Dev-Genç ve THKP-C açıldı. En kötü ihtimalle, yardım ve yardakçılıktan yargılanacağımı, 296’ya gireceğimi düşünürken: 141/1 ve 146/3. Ve film koptu.

Şöyle açıklayayım; toplum değerlerine ters düşen bir yaşam sürmüş olmamın, karıma sahip çıkmamamın bir cezası olacağını için için kabullenmiş olmalıydım ki, 296’ya uzun boylu bir itirazım yoktu. Ama, 141/1 ve 146/3, cezayı verenin ucuzculuğu dışında akli ya da vicdani hiçbir gerekçesi olmayan bir şiddet gösterisiydi.

‘Ucuzculuk’tan kastım arabesk debdebedir. Ceza maddelerinin bol keseden dağıtılmasını, ulufe, hatta bahşiş dağıtımına benzetirim. İki hareketin de altında yatan aynıdır; keyfilik, gösteriş, arabesk debdebe yani ‘magandalık’. Tatsız bir olaydan acilen kurtulma, ‘sonuca’ var*mış gibi yapma* ihtiyacının dayattığı kof hamaset. Biz, gecekondulaşmadan Patrikhane’ye kadar hiçbir meselemizi çözmez, -*miş gibi* yaparız. Eğer, çözülen bir meselemiz varsa, biliniz ki, zaman halletmiştir, biz değil! Bir meseleyi ebediyen çözecek sabır, irade, özveri ve adanmışlık sıkça rastladığımız hasletler değildirler. ‘İnce ayar’ nedir, bilmeyiz. Bilmediğimiz için de, benimki gibi bir kişiliği (hamaset yoksunu, çok zor öfkelenen. Belki de bu nedenle, her zaman bir kadın dostu oldum. Kadın arkadaşlarım, erkek arkadaşlarımdan her zaman daha fazla olmuştur) dahi yaman bir hasma dönüştürmeniz işten değildir.

Ancak, şunu anlamalısınız; sabır, irade, özveri, adanmışlık, ince ayar yoksunluğu, magandalık, toplumumuzun tüm katmanlarının ortak özelliğidir. Şiddet gösterilerimizin altında yatan da aczimizdir. Çelimsiz kabadayıların nara merakı! Mahirlerin tünel kazarak kaçtıkları anlaşıldıktan sonra, Maltepe Cezaevi’ni namluları kadınlar koğuşuna çevrili tanklarla sarmak yetmiyormuş da, helikopter ve keşif uçakları! Başka nasıl açıklanabilir? Ve, bütün bunlar hiç olmamış gibi, 1974’te, bunca tehlikeli ve güçlü olan bizleri ‘af!’ edip, salıvermek nasıl açıklanır? Tanrı aşkına! Bizim güvendiğimiz hiçbir tespitimiz yok mudur? Yoktur. Çünkü, gerçeği bulmak diye bir meselemiz yoktur. Bu bakımdan, vur deyince öldürmeye kalkan çelimsiz Çayan’ın tekabülü elbette ki iktidarsız Naci Gür olacaktır; ya da Naci Gür’ün tekabülü, Çayan. Biri, ‘Türk Milleti adına!’ karar verirken, diğeri ‘Halk adına!’ konuşacak, sonuçta olan benim gibi genleri yanlış eşeklere olacaktır. Evet, atlar tepişirken, eşekler ölür. Yaşamak isteyen eşek, bir yolunu bulup aradan çekilmek zorundadır. Bunun adına da pasifizasyon derler.

Bundan sonrası bir film şeridi gibidir.

Hâkim, tahliye istemimi reddetti (herhalde!) ‘resmen’ tutuklandım, Bayrampaşa Cezaevi’ne sevk edildim. Gardiyanların saltanatı başladı. Kesilen saçlar, nedense sopayla gireceğiniz varsayılan hamam, fotoğraf çekimi, kayıt ve ‘ihtilattan men’. Türkçesi, avukat dâhil, görüşme yasağı.

Sonra, Nâzım’ın, güneşe çıkarıldığı pazar gününü anımsatan esriklik: Bayrampaşa’dan, Selimiye’ye, mahkemeye götürülme. Haftada beş gün. Sahil yolu. Yosun kokusu. Martılar. İnsanı adamakıllı aptal yerine koyan

sarmaş dolaş çiftler. Araba vapuru. Deniz. Aynı Türkiye'de, başka bir yaşamın olduğu bilinci.

Ve, Yasemin'i görecek olmanın mutluluğu.

Mahkemenin ilk günü bizden daha sonra geldiler. Birisi 'Maltepe'deki arkadaşlar geldi,' diye bağırdı. Sonra, tutuklular arasında Yasemin'in küçücük kalmış yüzünü seçtim. Ona doğru atıldım. Ama, o, belli belirsiz bir tebessümün dışında sevinç alameti göstermedi. Serbest olan kolumla sarılmaya çalıştığımda irkildi, geriye kaçtı. Kalakaldım. Beni hiç özlememiş olduğunu görebiliyordum. Polislerin Ziya ile ilişkisi olduğunu söylediklerini hatırladım.

'İşkence,' diye fısıldadı Semiha, 'İşkenceden sonra böyle oldu. Dokunulmak istemiyor.'

'Geçmiş olsun.'

Dudaktan dökülmek derler ya, 'Geçmiş olsun,' dudaklarımdan döküldü.

'Sağ ol,' dedi Yasemin,

Yüzüme bakmaksızın geçti, önümdeki sıraya oturdu.

Başıma taş düşmüş gibi oldu.

Adamakıllı sersemlemiştim. Hiç durmadan resim çekmeye çalışan foto muhabirlerinin arasından sıyrılmaya çalışan kayınvalidemi zor tanıdım. Hemen arkasında da kayınpederimin bembeyaz yüzünü gördüm. El sallıyorlar, Yasemin'i işaret ediyorlardı,

'Annenleri gördün mü? Annenler burada.'

Hafifçe başını çevirdi, âdet yerini bulsun neviinden bir küçük tebessüm de onlara gönderdi. Hepsi bu kadar.

İzleyen günlerde de, ne benden sordu ne kendinden söyledi. Yemek molalarında bile konuşamadık. Sonra bir gün, bir kâğıt parçası uzattı: 'Boşanmak istiyorum.'

THKP-C davası savunma aşamasındaydı. Mahkeme heyeti savunmanın son bölümünün okunması için duruşmayı 30 Kasım Salı gününe erteledi.

'Salı günü sana bir mektup vereceğim, onu oku da sonra,' dedim. Kabul etti.

29 Pazartesi günü, Mahirler kazdıkları tünelden kaçtılar. Geri kalanlar, firarilere birkaç saat daha kazandırabilmek için direnişe geçtiler. Duruşmaya katılmayı reddettiler. Sonra, az önce değindiğim kuşatma - Selimiye'den gelen komando taburunun tankları, keşif uçakları, helikopterler. Bu arada, şöyle bir sahne; yüksekçe bir yerdeki barakalarından Yasemin yönetimindeki kadın tutuklular askere 'devrimci

propaganda' yapıyorlar. Faik Türün, bir bando getirerek, seslerini bastırmaya çalışıyor. Onca trajedi olmasa, komik!

72 Şubatı'ndan itibaren hızlanan tutuklamaları, 30 Mart Kızıldere katliamı, 6 Mayıs idamları izledi. Bu süreç içinde kişisel trajedimin hiçe indirgendiğini tahmin edersiniz. Yasemin'in bambaşka bir yolda ilerlediğini görüyordum. Bu incecik genç kadın, hemen herkesin (mesela Küpeli, 'Şimdi anlıyorum ki, ben kendimi Marksist-Leninist zanneden Donkişot, anarşist, kumarbaz, sorumsuz, halkıma ve işçi sınıfına karşı bir kişiyim,' mesela Aktolga, 'Ben her türlü ahlâksızlığın, namussuzluğun, ihanetlerin hep solculuk adına yapıldığı bir mekanizmanın içinde yer aldım,') yenilgi ve yılgınlığa düştüğü ortamda direnişini sürdürdü. Sina Çıladır gibi o da, 'Marksist-Leninist olduğunu söyleyen bir kimse, eğer bir ajan provokatör değilse, devrimin devrimci şiddet yoluyla yapılacağı temel ilkesini de samimiyetle benimsiyor demektir,' diyordu. THKP-C davasında, direnmeye karşı çıkanlarla direnenler arasındaki mücadelede, birinci grupta yer aldı. Müebbet hapse mahkûm oldu. 1979 Mayısı'nda çıktı.

Bana gelince; 1974 yılında, 12 Mart rejimi sona erdi. Parlamenter düzene dönüldü ve af çıktı. Yasemin'in istediğine uygun olarak boşanma davasını açtım. Ayrıldık.

İki yıla varmadan çeşitli örgütlenmeler, eski ya da yeni biçimlemeler içinde tekrar ortaya çıktı.

Eğer devleti bir devamlılık olarak görecektiysem, niye içerdeydim? Ve niye affedildim? Anlaşılan, bütün başıma gelenlerden bir tek şey öğrenmem isteniyordu; devletin sağı solu belli olmaz! Bu ülkede hayatımı karartan bilgi, bu bilgidir.

O BİR MÜSLÜMAN SOLCU!

I

Gerçi burada, Türkiye devleti nezdinde, Kürt haklarını elde etmek için kurduğumuz örgütlerle bir şey elde edemedik, ama muhakkak orada, Allah nezdinde, Kürt mazlumları için kuracağımız bir dernekte Allah bize ve Kürtlere yardımcı olacaktır.

Musa Anter, 1991

Ben, Günay Rodoplu'yu, Şiran Ören'den dolayı tanıdım.

1974 affıyla dışarı çıktığımda, uzatmalı bir hukuk öğrencisiydim. Spartaküs Komünü dağılmıştı. Annem, ben içerdeyken vefat etmiş, babam, yeniden (Faik Sabri Bey'in baldızı ile) evlenmişti. Annemin ölümünün benim yüzümden olduğu söyleniyordu. Ziyaretine gittiğim babaannem beni tanımadı. Bunamıştı.

Ankara'da, benim vasıflarımda birisinin iş bulması hemen hemen olanaksızdı. Taşı toprağı altın İstanbul'un daha kolay olacağını düşündüm. Elimdeki son birkaç kuruşu Şükrü Efendi'nin eşine (o, 1968'de öldü) verdim. Kaydımı, İstanbul Hukuk'a naklettim. 1975 yılının Ekim ayında Payitaht'a avdet ettim.

Şiran da Hukuk'taydı. Öğrencisiydi diyemiyorum, çünkü uzun yıllar sadece kayıt tazelemekle yetinmek zorunda kaldı. Fakültenin sevimsiz koridorlarında karşılaştığımızda, yine böyle bir işlem peşindeydi.

'Waaa! Ömercim!' diye karşıladı beni. Gördüğüne içtenlikle sevinmişti,

'Merhaba, yav! Ne zaman geldin?' Sarıldık.

Ufak bir işi kaldığını, onu bitirince yazıhanesine gitmemizi önerdi. Kabul ettim. Şunu hemen söylemeliyim; mahkûmiyetimden sonra benim çevremde kimse kalmadı. THKP'ciler olsun, THKO'cular olsun, bana belli bir mesafede durdular. Kimsenin kimseye yardım edecek imkânının olmadığı söylenebilir belki, ama ben özenle kaçındıkları duygusunu muhafaza ediyorum. Buna karşın, Şiran kollarını açtı.

'Yazıhane, Aksaray'da,' dedi, 'İlan alıyorum, bir dergi var.'

Günay'ın roman notlarını hatırlayacaksınız: *'İstanbul'un köhne bir semtinde, altı içkili lokanta, üstü devrimci lokali* (DDKO İstanbul Şubesi demek istiyor) *iki buçuk odalı yazıhanesinde, kapitone plastik sırtlığı, Vezüv gaz sobası, tezgâhsız mutfağın yere zorladığı piknik tüpünün üstünde kaynayan çay, 'kir göstermesin' rengindeki* (kahverengi, geniş aralıklı tül) *perdelerin pisliğini saklayamadığı camlar, komşu kebapçının komisini bekleyen eti yenmiş, sumaklı soğanı kalmış dev madeni tabakların üstünde dilenen hamamböcekleri gibi, taşra kökenli karanlık komisyonculara atfedilen görsel unsurların -Atatürk resmi hariç!- hepsi vardı,' diye yazmıştı.* Ve aynen böyleydi.

Yığma bina, ana cadde ile kesişen bir sokağın başında üçgen bir arsanın üzerine kurulmuş olduğu için Şiran'ın odası yamuktu. Masası köşeleme yerleştirilmişti. Etrafında birkaç tane oturağı plastik kaplı demir sandalye vardı. Biz içeri girdiğimizde, Binali oradaydı,

'Neredesin, patron?' diye doğruldu, 'Saatler vardır, seni beklemişem. Apo gelmiş gitmiştir.'

Şiran, yakınmaya aldırmadı, yerine geçti, cebinden yüklüce bir anahtarlık çıkardı, üst çekmeceyi açtı, sarı toz bezini aldı. Aksaray minibüslerinin kına rengi tozunu önce döner sandalyesinden sonra da masasından silmeye koyuldu.

‘Harran toprağının rengindeydi Binali’nin yüzü. Hollywood’un en bağnaz Musevi yönetmeninin Filistinli ‘terörist’lere bile yakıştırmayacağı kanlı gözlerini’ dikti,

‘Merhaba,’ dedi, omuzları kısık, başı, ensesini kolluyormuş gibi ileride,

‘Hoş gelmişsen, abi.’

‘Merhaba!’ Kendisini takdim etmedi, ben de sormadım. Şiran, masasıyla (bir masa takvimi, portakal rengi plastikten o zamanlar pek yaygın olan kurşunkalem ve ataş kutusu, her sümen alana satılan ve dörtgen bir mermer parçasına saplı, (asla çalışmayan!) çifte dolmakalemlik, Şiran’ın ilân ajansının -Merhe Reklâm- adını yazdırdığı ucuz, beyaz plastik kül tablalarıyla uğraşıyordu,

‘Yusuf, bize çay getir,’ diye bağırdı.

Yusuf, mutfakta olmalıydı,

‘Geliyor, Şiran Abi!’

Binali’ye döndü,

‘Zekiye’nin nikâh çiçeğini yaptırdın mı?’ diye sordu, başka bir şey de ima ediyormuş gibi gülüyordu,

‘Hee!’ dedi, Binali de gülerek, *inatla fırçalanmayan dişleri, kazınmayan sakalı, değiştirmemekte direndiği lehçeyi, bir yöreye, bir sınıfa atfetmemek mümkün değildi,* ‘Sarı, kırmızı, beyaz güller almişem, böyle boyum kadardır. Yeşil yapraklar da koymuşem.’

Şiran da gülüyordu,

‘Şerit buldun mu?’

‘Ere! Sarı, kırmızı, beyaz, yeşil.’

Kürtleri, mesajı alacak kadar tanıyordum, ben de güldüm.

‘Sen Kürdistan bayrağını bilirsen, he mi?’

‘Bilirim,’ dedim.

Beyaz, barışı; kırmızı, kan ve ihtilali; yeşil, Mezopotamya ve Kürdistan’ın bereketini; sarı da güneşi simgeliyor diye biliyordum. Sarı, aynı zamanda güneş demekti ve Kürdistan’ın ‘milli dini’ dedikleri Zerdüştlükten geliyordu.

‘Biz daha barıştan ümit kesmedik. Değil mi, patron?’ Binali’nin, aksanını değiştirdiğini fark ettim. Zamanla, Kürt aksanını bilerek isteyerek kullandığını anlayacaktım. Az önce söylemek istediği de, kendi benimsediği bayrağın Mehebad Kürt Cumhuriyeti’nden önceki bayrak olduğuydu. Mehebad’ın kullandığı bayrakta beyaz yoktu. ‘Kürtler asırlarca

barıştan bir fayda görmeyince, bayraklarından barışı ifade eden beyazı çıkarttılar,' deniyordu.

Şiran, buna cevap vermedi. Orta çekmeceden çıkarttığı defteri inceliyordu.

'Kaç kişi çıktı?' diye sordu.

'Orda yazîr,' dedi Binali, hafifçe doğrularak. Şiran'ın az önce çıkardığı bakkal defterini işaret ediyordu.

Şiran, bir süre daha baktı. O arada çay geldi,

'Merhaba!' dedi Yusuf, çayları dağıtırken. O da Binali gibi, hafifçe öne eğilerek yürüyordu. Bana, ağalarına hizmet eden köylülerin duruşlarını hatırlattılar.

'Tahsilat yaptınız mı?'

'He,' dedi Binali, yine. 'Apo, almıştır.'

'Hüseyin Beylerin faturası gitti mi?'

Binali, yumruk yaptığı elini alnına vurdu,

'Billah, unutmuşam abi! Faturayı da unutmuşam, senetleri de!' Kalkacakmış gibi davrandı,

Şiran, saatine baktı,

'Banka kapandı,' dedi.

'Billah yarın yaparam.'

'Yusuf halleder.'

Binali, boynunu büktü, gözlerini devirdi,

'He.'

Elini ceketinin cebine attı, plastik bir portföy çıkardı. Senetlerle, faturayı buldu, Şiran'ın önüne koydu. Şiran, buruşmuş kâğıtları elleriyle düzeltmeye çalıştı.

'Sana çanta da aldık, oğlum,' diye güldü. 'Nerde çantan?'

Binali'nin üstünde giyilmekten incelmiş, koyu renk şekilsiz bir ceket, kahverengi çizgili pantolonu vardı. Ütü yüzü görmediği gibi, kirliydi de. Buna karşın, el örgüsü yeleğinin boynundan görünen ütüsüz gömleğinin temizliği dikkatimi çekti,

'Şeyho aldı,' dedi Binali, sağlıksız dişleri gösteren bir tebessümle, 'Çanta Şeyho'ya yakışır, he mi?'

Şiran, yine güldü. Derken kapı çalındı,

'Yusuf, kapıya bak!'

İki kız girdi. Çok şaşırtıcıydılar! Çok gençtiler ve yüzlerindeki görmüş geçirmiş ifade çok şaşırtıcıydı. Uzun boylusu, adı Filiz'di, girdi, elindekileri

Şiran'ın masasının üstüne gürültüyle bıraktı, kendisini en yakın sandalyeye attı,

'Öldüm be! Yusuf, çayın var mı?'

Üzerinde blucin ve tişört üstüne giydiği hırka vardı. Hırkasını koparır gibi çıkardı,

'Terden yapış yapış oldum!'

Kollarını havaya kaldırdı, koltuk altlarını kokladı. Eğildi, heybesinden bir deodorant buldu. Tişörtünün yakasından içeri soktu, koltuk altlarına sıktı. Sandalyenin üstünde geriye kaykıldı, bacaklarını açtı. Uzandı, Şiran'ın masasının üzerine attığı dergilerden birini aldı, yelpazelenmeye koyuldu,

'Yusuf, çay!' diye bağırdı yine.

Şiran'a baktım, yüzünde yumuşak bir tebessüm, kızı seyrediyordu. Öteki kız, siyah kıvırcık saçlı, tombul olanı, daha bir kadınsıydı. O da boncuk boncuk terlemişti. O da elindekileri bıraktı, Filiz'in yanındaki sandalyeye çöker gibi oturdu,

'Sigaran kaldı mı?'

'Var,' dedi tombul kız, çantasını açtı: Marlboro. Sigara içiyor olmasını, hele de Marlboro paketini adamakıllı yadırgadım. Çünkü, o zamanlar hem çok pahalı hem de karaborsaydı.

Şiran, yerleşmelerini bekler gibiydi.

'Nereyi yaptınız bugün?'

'Şehzadebaşı,' dedi Filiz, 'Otuz dokuz dergi, yedi abone.'

'Aferin, kız!' Sevinmişti.

'Bu benden daha iyi sattı,' dedi Filiz, arkadaşını işaretle, 'Kırk yedi dergi. Ama abonesi az.'

'Üç tane,' dedi Nimet.

Şiran bana döndü,

'Arkadaşlar, pazarlama elemanları,' diye açıkladı, 'Bizim dergiyi pazarlıyorlar.' Göreyim diye uzatmaya davrandı, elini attığı nüsha kirliydi.

'Çantalarınızı neden kullanmıyorsunuz? Size çanta aldık, değil mi?'

'Ağır oluyor, Şiran Bey,' dedi tombul kız, 'Kendimizi zor taşıyoruz.'

'Ağır mı? Plastik değil mi onlar? Yusuf oradan bir çanta getir!'

'Dibinde bir tahta mı vardır, nedir? Ağır.'

'Tahtayı çıkaralım.'

'Buyur, abi!' Yusuf, kırmızı bir çanta getirdi, üzerinde 'Sağlık ve Aile' yazıyordu. Şiran, çantayı yoklamaya başladı. Ben uzattığı dergiye baktım.

Üçüncü hamur, tipo baskı, tek forma bir dergiydi. Sağlık ve Aile. Günay'ın anlattığı gibi, başta Erdal Atabek olmak üzere, Türkiye'nin ilerici doktorlarının bir buçuk-iki sayfalık yazılarından oluşmuştu. Yazıların başını doktorların vesikalık resimleri süslüyordu. Satır aralarına devrimci sloganlar yerleştirilmişti. Mesela,

'Vitaminler' başlıklı bir makale vardı;

'Vitaminler, vücudumuzun düzenli çalışmasını kolaylaştırırlar. Bir tanesi bile olmasa, bizim karmaşık iç motorumuz hemen aşınma, yıpranma belirtileri gösterir. Buna karşın, vitamin almamız gerekliliği tartışmasız da olsa, ne kadar ihtiyacımız olduğu ve yüksek dozlarda vitaminlerin kısırlık, kanser, yüz sivilceleri gibi çeşitli hastalıklara ne gibi etki yaptığı konusunda büyük tartışmalar var. Bu tartışmaların çoğu, Amerika'da yılda vitaminlerden tahminen 1,5 milyar dolar kazanan uluslararası ilaç tekelleri tarafından alevlendiriliyor. Kuşkusuz, satışların artması tekellerin ve onların yerli işbirlikçilerinin işlerine geliyor. Acaba, ilaç tekellerinin öne sürdükleri gibi, fazladan vitamin almaya ihtiyacımız var mı? Gerçek şudur ki, dengeli, sağlıklı, meyve ve sebze içeren gıdalarla beslenenlerin, fazladan vitamin gereksinimi yoktur. Ancak, Türkiye gibi çarpık kapitalizmin ve sömürü düzeninin yerleşik olduğu ülkelerde, işçi sınıfının dengeli beslenmesi mümkün olmadığı gibi, çoğu kez gizli açlık vardır...'

'Dağıtıma vermiyor musun?'

'Elden satıyoruz,' dedi Şiran, 'Abone ya da tek tek. İstanbul'da arkadaşlar satıyor.'

'Şiran Abi, havalar bozmadan yine bir Trakya yapsak diyorum.'

'İyi olur. Bu hafta sonu gidelim.'

'Hafta sonu iyi olmuyor, Şiran Abi. İşyerleri kapalı oluyor. Evlerde iyi satış yapılmıyor.'

'Doğru,' dedi, Şiran, 'O zaman perşembe akşamından gidelim.'

'Perşembe akşamı olmaz,' dedi Filiz, bu defa da çiklet çiğniyordu, 'Türkân'ın nişanı var.'

'Waa! Türkân nişan mı oluyor? Ali ile mi?'

'Ali ile. Geçen hafta istemişler.'

'Küstüm ondan,' dedi Şiran, 'Haber etmedi.'

Benim aklım dergideydi,

'Kolay satılıyor mu?'

'Eleman iyi ise, kolay,' dedi Şiran, kızlardan yana bakarak.

Yoksul görünüyorlardı. Yoksul ve sert. Gecekondu, kenar mahalle.

‘Anadolu’da daha iyi,’ dedi Filiz. ‘Küçük yerlerde çarşının bir ucundan giriyor, öteki ucundan çıkıyorsun. Geçen yıl Şarköy’de bir günde kırk iki abone yaptım.’

‘Nereden aklına geldi pazarlamacılık yapmak?’

‘On beş yaşımdan beri yaparım,’ omzunu silkti, ‘Önceleri baharat satardım. Sonra Şiran Bey, gel bende çalış dedi. Dört sene oldu.’

Kıza daha dikkatli baktım. Evden eve satışın çok zor bir iş olduğunu düşünüyordum.

‘Satın almayan olmaz mı?’

‘Olmaz olur mu? İnsanın yüzüne kapıyı kapatırlar. Kimisi de başından savmak için alır. Değil mi, Şiran Abi? Ama, adamını anlarsan, kolay.’

‘Mehmet’i gören var mı? Üç haftadır uğramıyor. Dergiler de onda kaldı.’

‘Ben gördüm,’ dedi tombul kız, ‘O, Glorier’de başlamış, İngilizce ansiklopedi satacakmış.’

‘Üçkâğıtçı!’ dedi, Şiran, ‘Görürsen söyle, hadi paradan vazgeçtik, bizim dergileri getirsin.’

O gün akşama kadar bir düzine pazarlamacı geldi. Hepsi, 18-25 yaş arasında gençlerdi. Hepsi, tam gün çalışıyordu.

‘Prim,’ dedi Şiran, ‘Satış üstünden prim alırlar.’

Sigorta, iş güvencesi elbette söz konusu değildi.

‘Eskiden satışlar daha iyiydi,’ diye açıkladı, ‘Şimdi rakiplerimiz var.’

On dokuz yaşından beri bu işi yapıyordu.

‘Nesrin diye bir pazarlamacı kadın vardı,’ diye anlattı,

‘İşi çok iyi biliyordu. İstanbul’a ilk geldiğimde, onun yanında çalıştım. Sonra ayrıldım, kendim dergi çıkartmaya başladım.’

‘Kazandırıyor mu, bari?’nin cevabını kapıdaki Mercedes (zamanla Zuhuratbaba’da bir daire aldığını da öğrendim) verdi. Eski model, hantal bir Mercedes’ti, ama Mercedes’ti.

‘Bunu satıp bir Volkswagen alacağım,’ dedi Şiran, ‘Çok benzin yakıyor.’

Sağlık ve Aile’nin yirmi beş bin abonesi vardı ki, ne Çark Başak ne Emek hatta ne de Yön, böyle bir rakamı hayal dahi edemezlerdi! Etkilenmeyecek gibi değildi, Şiran’a yeni bir gözle baktım.

Samatya’ya, evlerine gidiyorduk. Ağa oğluydu, yemek yemeden bırakmayacaktı.

Apartmanların önüne dev kamyonların park ettiği, kalorifer kömürlerinin caddenin yarısını kapladığı, minibüs güzergâhı bir caddenin beş katlı

apartmanlarından birisinin Marmara'yı gören en üst dairesinde oturuyorlardı. Ankara'nın memur apartmanlarına benzer, asansörsüz, mozaik zeminli, ucuz bir binaydı. Şu farkla ki, adamakıllı bakımsızdı - mesela, tırabzanın demirleri yerinden çıkmıştı, tehlikeli bir biçimde sallanıyordu. Kapıcısız apartmanların hemen hepsinde olduğu gibi, insanı, kömür, çöp tenekeleri ve toz karşılıyordu.

Şiran, yüklü anahtarlığını çıkardı, her boyda düzinelerce ayakkabı ve terliğin arasından dar bir koridora girdik.

Şiran soldaki kapıyı açarken, seslendi,

'Çiçek, Feride! Terlik getirin!'

Aynı anda, salon olduğunu gördüğüm odada bir kaynaşma oldu, ardından bir bebek ağlaması duyuldu.

'Şiran Abi, hoş geldin!' dedi, bir kadın sesi. Şiran başını içeri uzattı, terliksiz olduğumuz için içeri giremiyorduk,

'Wa, Vildan! Sen ne zaman geldin?'

'Sabah geldik, Şiran Abi.'

O sırada, koridorun ucundan telâşla gelen on iki-on üç yaşlarında bir kız çocuğu terlik denkleştirmeye çalıştı, bulamadı,

'Feride, terlikler nerde?' diye bağırdı. Nedense, cevap beklemeyen bir çağrı gibi geldi bana. Nitekim, ses gelmeyince, sokak kapısını açtı, oradaki yığından seçmeye çabaladı. Bu defa da Şiran bağırdı,

'Feride!'

Şiran'ın sesine isimlerinin Ayten ve Aynur olduğunu sonradan öğrendiğim kız kardeşleri çıktılar. Beş kişi kapıya yığıldık.

'Terlik mi yok, Şiran Abi? Al, benimkileri giy.'

O arada, elinde bir delikli kepçe, Feride de geldi, bir baştan bir başa güldü,

'Geldim abi!'

Hali öyle sevimliydi ki, Şiran da güldü,

'Ulan, üçkâğıtçı! Nan çe heye? Ne pişiriyorsun?'

'Patates kızartıyorum, Şiran Abi.'

Derken, bir patırtı, bir haykırma ardından bir haykırma daha duyuldu.

'Rana ağlıyor.' Aynur, yüzünü bıkmış usanmış gibi ekşitti.

'Hozan'la kavga etmişlerdir,' dedi Vildan, 'Ayten, git bir bak, gene ne oldu.'

Herkes birden bağırıyor gibiydi ama Şiran sanki hiç duymuyordu. Feride'ye döndü,

‘Et var mı?’ Cebine uzandı, ‘Onu bırak git, kasaptan et al.’

Çiçek’le aynı yaşta gibiydiler. Ondan farklı olarak, Feride açık renk bir çocuktu. Bal rengi gözleri pek güzeldi. Saçlarını savuruşundan güzelliğinin farkında olduğunu anladım.

‘Çiçek alsın, Şiran Abi,’ diye nazlandı, ‘Benim mutfakta işim var.’

Çiçek, bu arada terlikleri ayağımızın dibine koydu.

‘Sağ ol!’

Kısa bir ‘Bir şey değil!’ dedi, ağabeyine döndü, ‘Bana ver, Şiran Abi, ben alırım. Ne istiyorsun?’

‘Ferit, maleye?’

‘Okulda,’ dedi Çiçek ve ısrar etti. ‘Ben alırım. Kıyma mı alayım, kuşbaşı mı? Kıyma alayım, kavurma geldi.’

‘Kıyma al, anam güveç yapsın. Patlıcan, biber var mı?’

‘Hımmm,’ düşünür gibi yaptı, sonra ‘Yok,’ dedi, ‘En son öğlen kızarttık, bitti.’ Bir yandan da ayakkabılarını giyiyordu.

‘Here tatlı bistıne.’

‘Ne tatlısı?’

‘Saray burması. Seyran’dan al, ha!’

‘Tamam, Şiran Abi. Rana’ya çiklet alayım mı?’

Şiran güldü,

‘Al. Kendinize de al!’

Çiçek fırladı, arkasından bağırdı,

‘Bir de küçük rakı al. Bawe görmesin, ha!’

‘Tamam, Şiran Abi!’

Caddeye bakan salon, büyükçe bir dikdörtgendi. Yerde bayrak kırmızısı bir halı seriliydi. Duvarlar boyunca yerleştirilen ağır koltukların tahta akşamı işlemeliydi. Dikdörtgenin kısa ucunda duvara dayalı büyük bir büfe, onun önünde yemek masası vardı. Bir ağa evi için oldukça mütevazı sayılır, diye düşündüğümü hatırlıyorum.

İçeri girdiğimizde, Vildan oradaydı, kucağındaki bebeğini sallıyordu. *Akçapakça bir Egeli, daha doğrusu Girit göçmeni, diye anlatmıştı Günay. Suat’ın sınıf arkadaşı ve devrimcilik heyecanlı bir hırsız polis oyunu niteliğini koruduğu sürece devrimciydi, Vildan. Devrimciydi, yani, türküler söyledi, kocasının anadilini öğrenmeye çalıştı, çocuklarına Kürt isimleri (Hozan ve Baran) takmanın saygınlığını -saygındı çünkü düzeni alenen protesto ediyordu- yaşadı. Dil bilmez kaynanası, belki de oğlunu profesyonel devrimcilikten vazgeçirebileceğini umduğu için baştacı etti,*

Vildan'ı. Çocuğu yaşındaki görümceleri sobasını yaktılar, çayını demlediler, bebelerine dadılık ettiler.

'Hozan çok yaramaz be, Şiran Abi,' diye yakındı Vildan, 'Sabahtan beri Rana ile saç saça baş başa kavga ediyorlar. Rana, onu kıskanıyor.'

'Yenge, sen onu bana ver de, Hozan'a git! Ben ikisini ayıramıyorum!'

Bu, canından bezmiş gibi görünen Aynur'du.

Vildan, bebeği uzattı, salonun hole bakan ikinci kapısından çıktı. Hemen arkasından, beş-altı yaşlarında incecik bir kız çocuğu odaya daldı, kendisini yere attı, tepine tepine bağırmaya koyuldu. Onun arkasından Ayten koştu,

'Sus, bak susmazsan Şiran Abi dövecek!'

Çocuk, büsbütün bağırmaya başladı.

'Bu en küçüğümüz,' dedi Şiran. Etrafına bakındı,

'Balkonda oturalım mı?'

Salonun ikinci kapısı, başka bir yemek masasının durduğu hole açılıyordu. Ayrıca, bir sedirle iki de koltuk vardı. Şiran'ın annesi olduğunu tahmin ettiğim elli yaşlarında bir kadın, bizi görünce ayaklarında salladığı bebeği kucağına aldı, mahcup olmuşmuş gibi gülümsedi, dizlerini ovuşturdu. Üst dişlerinin tamamının altın olduğunu gördüm. Tanıştırmak gibi bir âdetleri olmadığını biliyordum, yürüdüm elini öptüm. O da beni öptü.

'Bawemê malêye?' diye sordu Şiran.

'Çu bazarı,' dedi annesi, yemenisini düzenleyerek.

'Apo hat?'

'Na. Jina berite malêye.'

Hiç Türkçe bilmiyordu.

Daire, salon caddeyi; mutfak, hol ve yatak odalarından biri denizi görecek şekilde konumlanmıştı. Balkona, mutfaktan geçiliyordu. Holden açılan bir kapı da vardı ama önüne sedir geldiği için kullanılmıyordu. Evin bu bölümü salondan da mütevazı, hatta yoksul görünümlüydü. Şiran, mutfağa yöneldi.

'Lawo,' dedi annesi, 'av hazıre, Duxazi serêxu bişu.'

'Banyo sıcakmış, yemekten önce başını yıkamak ister misin?'

Şaşırtıcı bir soruydu. Başını yıkamaktan kastın, bütünüyle yıkanmak olduğunu sonra anlayacaktım. Şiran, bana banyo sunuyordu.

'Yok, sağ ol.' *Etraf kadın dolu*, diye *italik*'lemiş olmalıyım.

Mutfak, adamakıllı küçüktü, sırtını dönmüş kızartma yapan Feride'nin arkasından zor geçtik,

‘Sen çok şişmanladın!’ diye takıldı Şiran.

Yalnız tombul küçük kızların kızarabileceği gibi kızardı çocuk,

‘Amaaan!’

Balkona çıktık. Kilim kaplı bir kerevetin üstüne oturduk,

‘Feride! Kırlent getir!’

‘Tamam, Şiran Abi.’

‘Aynur’a söyle, gelsin bize domates kessin.’

‘Tamam abi,’ dedi ve bağırdı Feride, ‘Aynur Abla! Şiran Abim seni istiyor!’

Herkesin bir işi var gibiydi; Aynur ile anne, bebek bakıyorlardı; Vildan, Hozan’ı, Ayten, Rana’yı susturmaya çalışıyordu. Feride yemek yapıyordu. Şiran, hizmet için daha çok bekleyecekmiş gibi görünürken, Suphi geldi.

(Bu aşamada, Memduh ve Hayriye Ören’in on çocuğu olduğunu söylemeliyim: Şiran, Apo, Suat, Suphi, Ayten, Aynur, Ferit, Çiçek, Feride ve Rana. Apo, Nalan ile, Suat, Vildan ile evliydi. Apo’nun çocuğu yoktu; Suat’ın, Hozan ve Baran isimli iki oğlu vardı. Benim tanıdığım dönemde, iki yatak odası, bir salon ve holden ibaret bu dairede hep birlikte yaşıyorlardı. Apo ile Nalan’ın, hemen bitişikte bir yatak odası, mutfak, banyonun açıldığı ufacık bir holden ibaret, 25-30 metrekarelik bir evleri vardı ama oraya ancak yatmadan yatmaya gidiliyordu. Hatırlayabildiğim kadarıyla, büyük oda, babanın odasıydı. İki kişilik yatak oradaydı. Küçük yatak odasında tek kişilik iki karyola vardı. Araya bir döşek atılıyor, Vildan da dahil olmak üzere, kızlar ve çocuklar orada uyuyorlardı. Erkeklerin, döşekleri salona seriliyordu. Kadın misafir olduğunda, ki hemen her zaman vardı, küçük kızlar abileri ile birlikte yatarlardı. Örenlerde dikkatimi çeken şeylerden birisi, benim bildiğim anlamda kaç-göç olmamasıdır. Delikanlıların yengelerinin yanında rahatça soyunduklarına çok şahit oldum. Oysa, kızlara ait iç çamaşırı gibi mahrem sayılabilecek eşyalar ortada hiç görünmezdi.)

Evet, Suphi, geldi ve bana derinden gelen bir, ‘Merhaba!’ çekti,

‘Bir şey mi istedin, Şiran Abi?’

‘Bize biraz domates kessinler, peynir çıkartsınlar.’

‘Ohooo! Bakıyorum, kafayı bulacaksın, yine!’

‘Çiçek, rakıyı getirirse!’ demeye kalmadı,

‘Rakını getirdim, Şiran Abi,’ dedi Çiçek, gazeteye sıkıca sarılı şişeyi Şiran’ın kucağına bırakıverdi.

‘E, nerde bunun bardağı? Suyu?’

Çiçek'in gözünün holdeki televizyonda olduğunu fark ettim. Televizyonu da aynı zamanda fark ettim. Holün duvarına, yükseğe, bir tabure çakılmış, televizyon bunun üzerine oturtulmuştu. Sesi tamamen kısık olduğundan, dikkatimi çekmemiş.

'Ben alayım,' dedi Suphi, şişeye uzanarak, 'Bardak ve sudan başka bir şey istiyor musun?'

'Domates kessinler, peynir çıkarsınlar,' dedi Şiran yine.

'Feride, Şiran Abimlere domates kes!'

'Aynur Abla, Şiran Abim seni istiyor!' diye bağırdı Feride.

'Ben keserim, Şiran Abi,' dedi Çiçek.

'Aynur, nerede?'

'Aynur Ablam, Hozan'ı uyutuyor.'

'Güveci hanginiz yapacaksınız?'

Daye, te güveç çêki?

'Na! Çongêmin deşê Bra Ayten çeke.'

'Ayten yapamaz. Aynur yapsın,' dedi Şiran.

'Aynur Ablam, Hozan'ı uyutuyor!'

'Eeeee!' patladı Şiran, 'Biriniz Hozan'ı uyutun da o gelsin.'

'Ben yardım edeyim,' dedi Suphi, Çiçek'e. Mutfağa yürürken, Ferit'i sorduğunu duydum,

'Ferit malêye?'

'Na. Onun kursu var, bugün. Sekizden önce gelmez.'

Peynir tenekesi, oturduğumuz kerevetin altındaydı. Zeytin de öyle. Kalkmamız gerekti. Epey sonra, sıcak suyla gevretilmiş hellim türünden peynir, yeşil zeytin, domates ve biberden oluşan meze tepsimiz geldi. Bardaklar yine yoktu. Şiran kalktı kendisi getirdi. O zamanlar içki içmezdim. Belli etmemeye çalıştım.

Şiran'ı seyrediyordum.

Gürültüden ve kaynaşmadan hiç etkilenmiyor gibiydi. Nasıl oluyordu, bilmiyorum ama Samatya'da, denize bakan bir apartmanın balkonunda değil de, Kale Dağı'nın muhteşem sessizliğinde, bir kayanın üzerine çömmüş, Varto Ovası'nı seyreder gibiydi. Derin düşüncelerini, ara sıra gözü bana takıldıkça durduruyormuş gibi, hafifçe gülümsüyor, rakısını sessizce içiyor, art arda sigara yakıyordu. Sohbet, bizimle beş-on dakika oturup giden çocuklarla yapılan konuşmalardan ibaret kaldı. Ancak, alınmış değildim. Tersine, kimsenin adımı dahi sormamış olması fevkalade dinlendiriciydi. Şiran, insanı, sessizliği ile rahat ettiriyordu. Ferit, daha

sonra Apo ve Suat geldiler. Ferit, on beş-on altı yaşlarında, ‘çakı-gibi’ tanımlamasına pek yakışan bir delikanlıydı. Kolları beyaz şeritli kırmızı rüzgârlık, blucin, kes, uzunca saç gibi, şehir delikanlısının işaretlerini taşıyordu. Bu dikkatimi çekti, çünkü, ağabeylerinin takım elbiselerinden farklı bir kıyafetti bu. Bedenini taşıma şekli de farklı gibiydi. Örneğin, Şiran’ın -ve Apo’nun- koltukta rahat oturma alışkanlıkları olmadığını, tek dizlerini ilk fırsatta karınlarına çekerek rahatlamalarından anlayabiliyordunuz. Suphi’nin bacaklarını bitiştirmesi, müdürünün önünde oturan memurunu andırıyordu. Suat, hemen gidecekmiş gibi, devamlı ayaktaydı. Ama, Ferit, serbestçe ayırdığı dizlerine dayadığı dirsekleriyle kendinden emin bir futbolcu görünümündeydi. Kendisine, ağabeylerinden çok, kız kardeşlerinin yanında yer bulabildiğini sezdim.

Örenler, soru sormadıkları gibi, bilgi de sunmuyorlardı. Apo’nun Gazi Eğitim’den mezun olduğunu, öğretmen olarak atanmayı beklediğini, Suat’ın ve Vildan’ın jeoloji mühendisliği okuduklarını, Suphi’nin öğretmen okulunu bitirip Ticari İlimler’e kaydolduğunu çok sonraları öğrendim. Buna karşın, Ayten ve Aynur ilkokuldan sonra eve alınmışlardı. Çiçek ve Feride ortaokuldaydılar ve bu devrimci ağabeylerinin babalarına baskı yapmalarıyla mümkün olabilmişti.

O gecenin sürprizi, Suat’la tanış çıkmam oldu. Onu gördüğüm anda, aklıma bir isim çakıldı: Asım. Ama bir türlü bir yerlere oturtamıyordum. Yanıldığıma, birisine benzettiğime kendimi ikna ettiğimde,

‘Biz, arkadaşla Varto’daydık,’ dedi ve yüzü, yandaki çadırda kalan arkadaşlardan birine oturdu.

‘Varto’daydık,’ parola gibi bir etki yaptı. Suphi’nin yüzüne yayılan gülümseme, neşeye dönüştü,

‘Demek oradan tanışıyoruz!’

Sonra, *bawo* geldi.

Şiran, karşılamaya kalktı,

‘Ser çavara hati, bawo.’

Şimdi, itiraf etmeliyim ki, Örenleri size tarif ederken Günay’ın kelimelerine teslim oluyorum,

‘Korkusuz, yiğit bir ırk,’ demişti, ‘insanı minnettar bırakan konukseverlik, eşsiz dürüstlük, onur, huzur veren güzel bir çehre, nezaket ve şövalyelik.’ Memduh Amca, *bawo* buydu.

Şiran’ın babasını, bütün bunları bilebilecek kadar tanımadım. Ama, çok yakışıklı bir adam olduğuna katılıyorum. İnce ve uzun boyluydu. Geniş

alnını çevreleyen gür, dalgalı beyaz saçları vardı. Soylulara ilişkin bilgim sinema filmlerinde gördüklerimle sınırlıdır. Ama, soylu zarafet diye bir şey varsa, bu herhalde Memduh Amca'ydı - ve tabii, bütün bunları ben çok sonra değerlendirebildim. O akşam, cezaevinden yeni çıkmış, yoksul bir öğrenciydim. Şaşkındım, acılıydım ve Örenler bana ummadığım kadar yakındılar.

Sonunda güveci kim pişirdi hatırlamıyorum. Benim bildiğim güveç de değildi. Bol pirinç pilavı ile sunuldu. Memduh Amca tabağımı doldurdu durdu.

Holdeki masadaydık. Rana, babasının kucağındaydı, yaşlı adam, 'Bu benim son tohumum,' dediği küçük kıza yemek yedirmeye çalışıyor, çocuk ısrarla reddediyordu. O kalabalıkta, kimin ne yediğinin anlaşılmayacağını düşündüm. Yanılmışım.

'Nalan, ne xaşe?' diye sordu, Memduh Amca, Apo'ya.

Çiçek atıldı,

'Na. Yemeğini eve götüreceğim,' elindeki tepsiyi doldurduğunu o zaman gördüm.

'Sen hoş musun, kızım?' Sağında oturan Vildan'a döndü, 'Çocuklarım hoş mudur?'

'Biz iyiyiz, baba,' dedi Vildan. Aynur'un kucağında yemek yiyen Hozan'ı işaret etti,

'Bu çok yaramaz!'

Torununa bakarken, Memduh Amca'nın gözünün parladığını görüyordum.

'Vildan kızım bana erkek torun verdi,' diye açıkladı, 'Şiran da evlenmiyor, Şiran'ın annesi gelinim yok diye üzülüyor.'

Şiran'a baktım, gülümsüyordu.

Rodoplu, 'Kürtlerde oburluk yoktur,' derdi. O akşamki yemeği düşününce hak veriyorum. Benim ailemde (olduğu kadarıyla ailemde) neredeyse törensel havası olan akşam yemeği, burada doğanın çağrısına zorunlu itaat gibi, olağan bir faaliyetten ibaretti. Masadan kalkmak için izin istemek gibi âdetler yoktu. Yiyen, yerini bir başkasına bırakıyordu. Biz de öyle yaptık. Salona geçtik. Hemen ardından çay geldi. Suphi, bir genç kız zarafetiyle dağıttı ki, evde onca kadın varken anlam veremediğimi hatırlıyorum. Selamlık adabından kalma olduğunu düşündüm.

Memduh Amca, kanepeye geçti, bacağını dizine çekti, tespihini çıkardı,

'Geçmiş olsun, oğlum,' dedi.

Önce bir şaşırdım, sonra mahkûmiyetimden bahsettiğini anladım, büsbütün şaşırdım. Şiran'ın beni babaya anlatacak vakti olmamıştı. Nereden anladığını merak ettim, sonra Varto'daki şeyhleri hatırladım. Onlar, duymadan bilirlerdi. Öyle söyleniyordu. Memduh Amca'nın şeyh olup olmadığını merak ettim, soramadım. Ama, konuşmada dini unsurlara çokça yer veriyor olması, acaba mı dedirtti.

'Biz Kürtler mahpusluğu iyi biliriz, değil mi, Şiran?'

Şiran, başını salladı, cevap vermedi.

'Biz beş kardeşiz,' diye sürdürdü Memduh Amca, 'Hepimiz de uzun uzun yatmışız. Aramızda en çok Abidin yatmıştır. O benim büyüğümdür. Onun anası Ermeni'dir. Babam, Ermeni tehcirinde almış. Türkler bütün ailesini öldürmüşler. O rahmetli babamın, Şeyh Ehmed'in ikinci karısıydı. Benim anam üçüncüdür.'

'Şeyh' unvanını açıklama gereğini duymuş olmasını yaşımdan çok, 'devrimci' arka-planıma bağladım.

'Kürdistan'da, lise, üniversite yoktu,' diye başladı, 'Kürdistan'ın ileri gelenleri medrese mezunudur. Gençler, şimdi adamın isminin başında şeyh, seyit gibi lakaplar görünce, sanıyor ki, irticadır. Hükümet de öyle düşünüyor, yanlış yapıyor. Bizim devletimizde dini terbiye yoktur. Adana'da bir Ermeni Kilisesi var. Onu Turan Sineması yapmışlar. Mimberini de hela yapmışlar. Ayıp olmuş. Mesela, Şeyh Sait serhıldanına[22] irtica hareketi derler, Kürtlere göre milli mücadeledir.'

Önce, Suphi'nin, sonra da Apo ve Suat'ın göze batmayacak şekilde ayağa kalktıklarını, odadan çıktıklarını fark ettim. Memduh Amca da fark etmiş olmalı ama belki anlatacak birini bulmanın hazzından (çocuklarının tecrübelerine lakayt kalmaları, babaların kaderi değil midir?) belki de bir Türk'ü aydınlatmak fırsatını yakaladığından, renk vermedi,

'Şeyh Rıza Talabani, Şeyh Ehmede Barzani, Şeyh Ehme- de Xane, Mele Şehmuse Hesari medresede okumuşlardır. Şehmus Anter bizim memleketlimizdir. Şehmus Anter'i tanır mısın?'

Tanımıyordum.

'Siz, Musa Anter diye bilirsiniz,' dedi. Yine tanımadım.

'Waaa!' dedi Memduh Amca, 'Demek tanımıyorsun? Şehmus, bizim canımız ciğerimizdir. Bu Şehmus, Şeyh Sait'in oğlu rahmetli Ali Rıza Efendi'nin oğlu gibidir. Bir gün, bizim Şehmus'u çağırmış, demiş, Oğlum bak, Osmanlı'ya bir hal oldu, kendisine Türk demeye başladı. Bunu başlatan da Sultan Abdülhamid'dir. Kürtler, İttihat Terakki'ye bunun için

girdiler. Sonra bir de baktık ki, İttihat Terakki, Sultan Hamid'den bin beter Kürt düşmanı çıktı. Talat Paşa olsun, Cemal Paşa, Enver Paşa olsun, hepsi azılı Kürt düşmanıydılar. Sonra, Kemal Paşa ortaya çıktı. Kemal Paşa artislik yaptı. Kürt-Türk kardeşliği dedi. Biz Kürtler de kandık. İstanbul devleti onu öldürmeye karar verdi. Kürtler onu korudular. Ama, ne zaman ki ayağı yere değdi, Enver Paşa'dan daha zalim oldu. Babam, Şeyh Sait, Kemal Paşa'dan çok şeyler bekledi. Karşılığında zulüm gördü. Anadolu'ya dönmeler hâkim oldu. Bu adamların ne Türk'le ilişkisi vardır ne de Kürt'le. İsmet Paşa, Kürt'tür; Tevfik Rüştü Aras, Dürzi Arap; Rauf Orbay, Çerkez; Ahmet Barutçu, Hasan Saka, Laz. Bu gibi adamların hangisinin kökünü kazısan ya Yahudi dönmesi veya Kafkas, Kırım ve Selanik, Rumeli muhaciridir. Bu da bir tesellidir. Şükrediyoruz ki, bunlar hakiki Türk ve Kürt değillerdir. Hep dönme derim, çocuklar da bana kızıyor. Evet, Mehmet, ben dönmeliği zayıf ahlâka yorarım. Dönme, ya korkaktır ya menfaatperest. İpini koparmış ne kadar Yahudi dönmesi, Arap, Kürt, Çerkez, Laz ve az da geri zekâlı Türk varsa, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne hâkim oldular. Temiz Türk halkını mahcup edip, utangaç duruma düşürüyorlar. Utanmadan, 'Biz Türküz,' diyorlar. He wallahi!'

Söylediklerinden hangisi kendi düşüncesiydi, hangisi Musa Anter'den ya da Şeyh Sait'in oğlundan alınmaydı, bilemedim ama kendisine mal etmemiş olmasaydı böyle konuşmazdı, diye düşündüm. Ne ki, ırkçılığı demeyeyim ama milliyetleri temel alan bir açıklama bana öylesine ters gelen bir açıklamaydı ki, ister istemez Türk olduğum için beni incitmemek üzere düzenlenmiş bir konuşma gibi geldi. İyi niyetine minnettar olmam gerekirdi, belki oldum da. Ama, ben Marx öğrencisiydim. Tarihin böylesine idealist yorumunu kabullenmem mümkün olmadığı gibi, nereden kaynaklandığını düşünmek bile istemediğim bulantıyla karşılıyordum. Bize de 'dönme' derlerdi, belki sahiden de dönmeydik ama kendimize Türk diyorduk. Hani, demesek ne olurdu? Bence hiç. Türk olmanın bir marifet olduğunu düşünmüyordum doğrusu. Bu bakımdan, amcaya sahtekârlık tuzağına düşmeden nasıl cevap verebileceğimi bilemedim. Allah'tan cevap beklemiyordu.

Saatler ilerledikçe, kendimi, yıllar önce Spartaküs Komünü'nde geçirdiğim ilk gece gibi bir ruh halinde buldum. Önümde yeni bir dünya uzanıyordu. Bu dünyada hiç bilmediğim kavramlar, adını bile duymadığım kahramanlar vardı. Memduh Amca, Menderes'in bakanları olarak hatırladığım, Yusuf Azizoğlu'ndan, Mustafa Ekinci'den Kürt ulusunun

seçkin evlâtları olarak bahsediyordu. Ordinaryüs Profesör Hüseyin Şükrü Baban'ın, Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucularından olduğunu söylüyordu. Sabahattin Eyuboğlu da Kürt'tü. Hasankeyf'ten padişah fermanıyla Trabzon'a sürülmüşlerdi. (Şimdi, gelin de adama hak vermeyin! Hani, Cemalettin Eren[23] ondan alıntı yapmıştı, 'Aslında bizde ulus kavramı yenidir. Bildiğiniz gibi, İstanbul'un fethinden sonra Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan diğer Hıristiyan ve Müslümanlar gibi, onlarca milletten bir tanesi haline geldiler. Ve azınlıktılar. Ulus kavramı, bize çok sonraları, Muhammed'in ümmeti olmaktan kurtulduğumuz zamanda gelişmeye başladı. İşte, bu nedenlerdir ki, bizler ulusumuzun geçmişi üzerinde henüz bir açıklığa varmış değiliz. Bir dostumun oğluna, ilkokul sınavında 'Türklerin anayurdu neresidir?' diye sormuşlar, çocuk, 'Orta Asya'dır,' diye cevap vermiş. Öğretmenler gülmüş ve Tanrı'ya şükür, çocuğu sınıfta bırakmamışlar. Gördüğünüz gibi, bilginlerimiz, geçmişimizi bu toprakların dışında götürmedikleri yer bırakmadılar. Maalesef, Atatürk bile geçmişimizi sınırlandırmada dilediği açıklığa varamadan göçtü. Bu işte, kendi sağduyusuna başvuracağı yerde, nedense bilginlere başvurdu. Gerilere gittikçe milletlerin tarihleri birbirlerine karıştığına göre, bilginler her millete diledikleri geçmişi verebilirler. Geçmişi sınırlandırma da, milletin bugünkü hayatıyla ilgili ve ister istemez keyfi hatta duygusal bir iştir. Bu konuda bilginlere düşen, milletin kararlarını ve yeni duygularını beslemektir, İstiklâl Savaşı'yla yeniden doğan milletimizin kararı nedir? Sınırlarını kanıyla çizdiği topraklar içinde kendi gücüyle ve her tekine hangi ırk ve dinden olursa olsun, aynı hakları vererek yaşamak değil mi? Bu kararıyla milletimiz geçmişini uzakta değil, kendi topraklarımız içinde, ektiğimiz buğdayların kökünde aramamızı istiyordu.'

Bahsettiği buğdayların kökünden de Anadolu Yunan medeniyetinin çıktığı malum. Anlaşılan, ne Türk ne de Laz olan Eyuboğlu, sonunda kendisine yepyeni bir ulus biçmeye karar kılmıştı. Memduh Amca'yı hatırlarken, adamın şairane projesine hak vermeden edemedim. Başarılı olsaydı, hem Türklerden hem de Kürtlerden kurtulmuş olacaktık!)

Paranteze aldıklarım elbette ki, o geceki düşüncelerim değildi. Söylediğim gibi, o gece Kürt oldukları aklımın ucundan dahi geçmeyen isimler duydum. Ancak, yanlış anlamayın, bunların Türk olduklarını sanıyordum da demiyorum. Sadece, hiç düşünmemiştim, milliyetler ve telmihlerine dair kavramlar gündemimde değildi.

O gece Doğu Dergisi'nin, 1 Aralık 1969'da çıkan ilk nüshasını da gördüm. Neden daha önce görmediğime şaştım ama anlaşılan dergi, TİP'e uzak duran fraksiyonların -Mihri Belli'nin, Rasih Nuri'nin yazıları vardı- etkisindeydi. Nitekim, ikinci sayısında, Leninist hareketlere daha yakın olduğu belli oluyordu: *'Ezilenlerin ezenlere; sömürülenlerin sömürenlere karşı mücadelesini dünyada ilk kez olarak, bir sosyalist devleti kurmakla sonuçlandıran, Rusya'nın devrimci proletaryasının büyük önderi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin öncüsü, büyük öğretmen, yiğit devrimci, V.İ. Lenin'dir.'*

Memduh Amca, beni şaşırtan bir şey daha yaptı, 'Türkiye'de Kürt meselesine solcu yaklaşım bu dergi ile başladı,' dedi.

Şaşkınlığımı fark etti ama yanlış değerlendirdi,

'Bize, TİP'e katılmak nasip olmadı, oğlum,' dedi, garip bir utangaçlıkla, 'Biz CHP'liydik. Ben sekiz sene Kerlik Belediye Başkanlığı yaptım CHP'den. Ama çocuklarım CHP'yi beğenmiyorlar. Onlar, devrimci oldu.'

Ne diyeceğimi bilemedim.

Kendime geldiğimde, evin sessizleştiğini fark ettim. Çoğu yatmış olmalıydı. Kalkmak istediğimi ima eder gibi saatime baktığımı hatırlıyorum.

Memduh Amca da fark etti,

'Haydi, size iyi geceler,' dedi kalktı. Şiran'la ben de kalktık. Şiran, başını kapıdan uzattı,

'Aynur, Çiçek,' diye bağırdı, 'Döşekleri getirin!'

O gece, Şiran, Suat, Suphi, Ferit ve ben yan yana serili yataklarda yattık. Başım yastığa değer değmez derin bir uykuya daldım.

II

Şiran, ‘Sağlık ve Aile’nin redaktörlüğünü yapmamı ertesi gün teklif etti, ‘Çok yanlışlıklar var, ayıp oluyor.’

Türkçelerinin yetersiz olduğunun farkında mıydı, bilmiyorum. Sıkça kullandığı birtakım kelimeler vardı ki, anlamlarını yanlış öğrenmişti, mesela, ‘afaki’ ile ‘faik’ gibi. Noktalama işaretlerini hemen hiç bilmezdi. Zamanla, büyük harfin nerede kullanılması gerektiğini kavramadığı gibi, hece de ayıramadığını gördüm. Ancak, öyle ciddi bir adamdı ki, insan kendisini onun yanlışlarını görmezden gelmek zorunda hissederdi. Tabii, bu teklifiyle bana ‘koltuk çıkmak’ istediği de düşünülebilir, ama, ne para verecektiyse, onu hak edeceğimi seziyordum.

O günün asıl önemi Günay Rodoplu’yu görmüş olmamdadır.

Şiran’ın bürosunun az berisinde, Selahattin’le birlikte yürüyorlardı. Teşbihteki hatayı peşinen kabul ederek söylüyorum, Steve McQueen-Faye Dunaway ikilisini (eminim, okur başka çiftler de düşünebilir!) hatırlatır sarışınlıktaydılar. Günay’ın, Lyon Garı’nda, Türk işçilerinin arasında dikilen Pavloviçler’i anlatışını[24] hatırlarsınız, ‘... film setine yanlışlıkla dalmış yabancılardı... Kaynaşan yığının ortasında, kalitesinden emin, teferruatsız parlak giysileri ile... müreffeh bir Amerikan adacığı oluşturdular.’ Aksaray’ın bu gri, boz sokağında, onlar da bir o kadar aykırıydılar. Günay’ın üzerinde parlak beyaz bir eteklik, ayçiçeği sarısı bir gömlek vardı. Selahattin, açıklı koyulu maviler içindeydi. Maviler, gözlerinin rengindeydi. Şiran’ın yazıhanesinden dört beş bina sonra bir kapıya yöneldiklerini hatırlıyorum. Gözlerimi üzerlerinden alamamıştım; öylesine yakışıklıydılar.

Şunu da söylemeliyim, sonradan, Günay bana böyle bir kıyafetinin hiç olmadığını söyledi. Yakıştırmış olmalıymışım. Belki. Ama, her zaman çok net bir resimdi, Rodoplu. Ne gibi diye soracaksınız; mesela, üstünde hiçbir zaman desenli bir kıyafet görmedim. Giysileri, her zaman, saman sarısı gibi, kemik rengi gibi saf, düz renklerden oluşur ve her zaman biteviye bir bütünlük içinde olurdu. Bu da onu çevresinin İran halısı benzeri muğlak

karmaşasından -dilerseniz şaşaasından- derhal ayırırdı; herhangi bir tablo üzerindeki bir katışıksız renk lekesi gibi. Teşbihteki hataları peşinen kabul ettiğim için uçabilirim: Günay, renklerini kaybetmeden pişirilmiş, salçasız sebzeler gibiydi! Çeşitli çiçeklerden oluşan bir buket değil de, sırf papatyalardan ya da nergislerden oluşan bir buket veya gelincik veya lale tarlası, ama sadece gelincik veya sadece lale. İstanbul hercümercinde nasıl belirginleşebileceğini düşünebiliyor musunuz?

O hafta içinde bir gün, öğlenden sonra yazıhaneye gittim. Şiran yoktu. Binali, her zamanki sandalyesinde eğilmiş, dirsekleri dizlerinin üstünde, gazete okuyordu. Ceketinin omzu dikiş yerinden boydan boya sökülmüş, beyaz astar dışarı fırlamıştı. Ama sonraki yılların yırtık blucin modası gibi, bu da insanı üzecek bir yoksulluk işareti değil de, bir tür meydan okuma gibiydi. Beni selâmlarken boynu ileri geri gitti,

'Merhaba!'

Hemen aynı anda kapı tekrar çalındı, birkaç gün önce sokakta gördüğüm genç kadın içeri girdi.

'Merhaba, Binali.' Beni gördü,

'Nasılsınız?' Binali'ye döndü,

'Şiran Bey yok anlaşılan?'

Binali, gazeteyi indirdi, geriye yaslandı,

'Merhaba! Patron yoktur.' Aklına komik bir şey gelmiş gibi güldü, dişleri ortaya çıktı,

'En bi lâ lâ lâ redaktörümüz burdadır.' Beni işaret etti. Günay, onun tavırlarına alışık olmalıydı, hiç renk vermedi,

'Siz Mehmet Bey olmalısınız,' elini uzattı, 'Ben, Günay Rodoplu. Burada olduğunuza memnun oldum, size gerçekten ihtiyaçları vardı.'

Şimdi, Günay'ın bir özelliği de kim olursa olsunlar insanları ciddiye almasıydı. Tanıştığı herkese türünün eşsiz bir örneği imişçesine merakla yaklaşır ve yoğunlaşırdı. Bu nedenle olacak, insan onun yanında kendisinin ve yaptığı işin önemli olduğunu hissederdi. Sonraki yıllarda bunun bedelini ödediğini gördüm. Nitekim, Binali, onu, kendisini herkese sevdirmeye çalışmakla, kariyeristlikle, suçladı.

Bana gelince, bir yandan onun gibi birisinin burada ne gibi bir işi olabileceğini anlamaya çalışıyor, öte yandan da Binali'nin bana yönelttiği 'en bi lâ lâ lâ' aşağılamasını sindirmeye çalışıyordum. Şunu da açıklamalıyım, o yıllar, kırsal kesimin aşina olmadığı tüm alışkanlıkların ya da davranışların 'burjuva' özentisi, değer yargıları ya da işaretleri olarak

dışlandığı yıllardı. Çarşı baklavasından tutun da, ütülü çarşaflara, süslemelere, özenli dergi mizanpajına kadar, bireysel tercih ya da beceri olarak ortaya çıkan hemen her şeye kuşku ile bakılırdı. Çetin Altan'ın, sosyalistler viski içer mi, içmez mi, türünden tartışmalara katılmasının ardında yatan da bu genel eğilimdir. Şimdi, tabii, düzeltmenlik gibi devrime doğrudan katkısı olmayacak, lüzumsuz, anlamsız bir iş yapıyor olduğum iması, kolay yutulur bir suçlama değildi. Ama, Binali'nin omzundaki söküğün dikilmesi için bile 'Devrim'i beklediğini anlayacaktım.

'Otur, çay iç.'

Şiran'ın koltuğunu işaret etti. Günay'ın elindekileri koyabilmesi için masanın üstünü aralamaya çalıştı. Yerinden kalkmadan yapmaya kalkıştığı için, sümen kaydı, kalemliğe çarptı. O başka bir şeye derken, Şiran'ın düzenli masası bir anda karmakarışık oldu. Genç kadının bir an saatine bakmak ister gibi bir hareket yaptığını, sonra vazgeçtiğini gördüm. Bizimle çay içecekti, ama Şiran'ın masasına oturmayacağını sezdim. Bana, 'makam'a saygı duymayı öğretilmiş biri gibi gelmişti. Kimsenin masasına hele o, kendisi yokken yayılmazdı. Haklı çıktım.

'Zahmet etme,' dedi. Geçti, Binali'nin yanındaki sandalyeye oturdu. Çantasını iskemlenin sırtlığına astı, klasörünü kucağına yerleştirdi. Yusuf, çay getirdi,

'Abla, hoş geldin!'

'Nasılsın, canım?' Delikanlıya gülümsedi.

Bu 'canım' da bir tuhaftı. Yusuf'un yüzünde kadınların kendilerine pas verdiğini sanan toy erkeklerin kendilerini beğenmiş sırıtmalarını gördüm. Rodoplu'ya baktım, o kucağından aldığı klasörü, yere, duvara dayamaya çalışıyordu.

Binali de Şiran'ın masasının üstüne koymak dururken bunu yapıyor olmasını anlam veremez bir ifade ile seyrediyordu. Nitekim, klasör kaydı, içinden iki kitap düştü. Binali, kitaplara hamle etti, kirlenmişler mi diye baktı, ceketinin yeniyle silmeye durdu.

'Affedersin,' dedi Rodoplu, 'Zahmet oluyor.'

Binali, temizliği bitirdi. Kitaplardan kalın olanının ön yüzünü çevirdi okudu,

'Ehmede Xani! Mem u Zin!' Rodoplu'ya baktı,

'Te Kurmanci hin buyi?'

'Na! Onu Şiran'a aldım.'

Mem ve Zin, Leyla ile Mecnun türünden bir Kürt destanıydı, 1600'lerde, Ahmedi Hani tarafından yazılmıştı. O yıl, Koral, ikinci defa basmıştı. 2932 sayılı yasa yürürlükteydi, yani, Kürtçe yayın yasaktı.

'Militandır,' dedi Binali.

Rodoplu güldü,

'Hadi, ordan.'

O sırada Binali ikinci kitaba bakıyordu. Birden, daha da karardı, gözlerini devirdi, tiksinmiş gibi bana uzattı,

'Faşist kitaplar okur.'

Kitabı aldım, baktım, 'Bu Ülke'. Cemil Meriç 'diye birisi' tarafından/yazılmıştı, 1974, 'Ötüken Yayınevi'.

Yıl 1975'ti ve Ötüken bizim için gittikçe daha tehlikeli boyutlara ulaşan faşist hareketin yayıneviydi. Yukarıda DDKD İstanbul şubesi, aşağıda bir Türkçü. Rodoplu'ya bir kez daha baktım.

'Müslüman solcudur,' dedi Binali.

O yıllarda, 'Ne sağcıdır ne solcu, futbolcudur, futbolcu,' tekerlemesini sıkça kullanırdık ama 'Müslüman solcu' tanımlamasını ilk kez duyuyordum. Hayretimi saklayamadım, 'Dindar mısınız?'

Bir an düşündü,

'Dünya görüşüm dindarların dünya görüşü ile çakışır,' dedi.

'Billah kıvırtiyrsen!'

Şimdi, 'dindarım' dememişti, 'dindar değilim' de dememişti. 'Dünya görüşüm dindarların dünya görüşü ile çakışır,' demişti ki, açıklamaya muhtaç bir cümleydi, doğru. Ama, daha içeri girdiği andan itibaren nasıl olup da bunca gerginliğe neden olduğunu, daha doğrusu Binali'nin hışmını körüklediğini anlamaya çalışıyordum. Açıklama yapmasını isteyecektim ki, Binali sözümü kesti,

'He, bi' de, bacım!' sandalyesinde biraz daha kaykıldı, 'Ehmede Xani'yi okuyacak mısın?'

'Muhtemelen hayır,' diye gülümsedi Rodoplu, 'Ben, Kerem ile Aslı'yı da okumuyorum.'

'Eyleyse, niye aldın?'

'Söyledim ya, Şiran'a aldım.'

'Bizim patron aşk destanı okuyacak!' Dünyada olmayacak bir şeyi söylemiş gibi, kih kih kih güldü.

Rodoplu alınmamıştı,

'Çocuklar, Kürtçe basılı bir şey görsünler diye aldım.'

‘‘Kürkçe okunacaksa, onu da biz okuturuz,’ diyirsen, he mi?’

‘‘Biz’ kim?’

‘Türkler,’ dedi Binali, ‘Ama sen Türk değilsen!’

Bana, döndü,

‘Yugoslav’dır.’

Onca etnik grubu bir arada barındıran Yugoslavya’nın bizim için ne denli imrenilir bir ülke olduğunu hatırlayın. Binali, Rodoplu’nun Türklerden daha ‘medeni’ bir ulusun insanı olduğunu söyleyerek, aslında iltifat ediyordu. İtiraf etmeliyim ki, Türk olmaması Ötüken okumasını affettirir bir bilgiydi. Benim de işime geldi. Utanç verici bir hevesle sordum,

‘Türk değil misiniz?’

‘Siz ona bakmayın,’ dedi Rodoplu, ‘Ben, Kızıl Tuğ kadar Türk’üm.’

Ulusal gururun bu denli net ifadesine yıllardır rastlamamıştım. Şaşırdım kaldım. Rodoplu, Binali’ye döndü,

‘Senin bu köken tutkunu da anlamıyorum. İnsanın sorumluluğu iradesiyle sınırlıdır. İnsanları milliyetlerinden dolayı aşağılamak ya da yüceltmek, ‘Sen neden falanın çocuğusun?’ diye hesaba çekmeye benziyor. Bir o kadar saçma! Bu bakımdan, ne senin ulusunu aşağılarım ne de benimkini aşağılamana izin veririm.’

Binali, kanlı gözlerini Rodoplu’ya dikti,

‘Şimdi, sen bize bakirsen, ‘kıro’dur demirsen, he mi?’

‘Hayır, demiyorum,’ dedi kadın, ‘Ben, Şiran Bey’i tanıyıncaya kadar bu kelimeyi hiç duymamıştım. Hiç kimseden duymadım, hiç kullanmadım. Anlamını da olsa olsa biliyorum. Kürtçe ‘ulan’ demekmiş, ‘kuro’ öyle değil mi?’

‘Etme, bacım! Sen Yugoslav değilsen, İstanbulliysen, ‘kıro’yu heç duymamişsen!’

‘Duymadım,’ dedi Günay yine ve aynı sükûnetle, ‘Hiç duymadım. Duyduğumdan sen nasıl emin olabiliyorsun, onu da anlamıyorum.’

‘Anlamazsın, bacım, anlamazsın. Çünkü, sen, devrimci değilsen.’

‘Bak şimdi,’ dedi Günay, yine o şaşırtıcı sükûnetiyle, ‘‘Devrimci değilsin’den kastın, bu düzenin devamını istiyor, o yönde mücadele veriyor olmamsa, yanılıyorsun. Muhayyel bir gelecek için mutlak bir ‘şimdi’yi feda etmekten yana olmadığımı kastediyorsan, haklısın. Orman kanununu, sömürüyü, zulmü, karşı çıkmamak suretiyle zımnen de olsa savunduğumu düşünüyorsan, yanılıyorsun. Dünyada hiçbir ussal düzenlemenin, insan hayatına, adam öldürmeye değmeyeceğine inandığımı düşünüyorsan,

haklısın. Bir babanın yaşama hakkının çocuğununkinden daha az olmadığını düşündüğümü hissediyorsan, yine haklısın.'

'Billah, kıvırtiyrsen!' dedi Binali yine.

Bence kıvırtmıyordu. Tersine, hızla konuşuyor olmasına rağmen bunlar murakabe edilmiş cümlelerdi. Bunu hissediyordum. Ama, Günay'ı henüz tanımıyordum. Tanımıyordum, yani, neleri *italik*'lediğini bilmiyordum. Yine de, Günay Hanım (o zaman öyleydi!) her ne koşulda olursa olsun, farklı düşünme hürriyetine sahip çıkan biri olduğu izlenimini veriyordu. Daha da ilginci, politik tercihlerini hangi rengi sevdiğini söylermişçesine, iddialaşmayı anlamsız kılan bir doğallıkla dillendirdi. Saldıran bizlerdik ama Binali'nin tavrından da anladığınız gibi, ondan vazgeçemiyorduk. Mamafih, şimdi düşünüyorum da, daha o gün, Günay oradan çıktığında, az önce anlattığım papatya ya da nergis buketi yakıştırmasının ima ettiği kırsal dinginlik artık geçersizdi. Rodoplu, 'kadınlık' niteliklerinden soyunuvermişti. Aklımda kalan, bir kayaya -tamam, çok zarif, çok cazip, ama granit!- çarpmış olduğum duygusudur. Sakine bile bu kadar şaşırtıcı değildi.

Bu arada, elimdeki üç tuğlu kitabın -Ötüken'in amblemi 'üç tuğ'du- sayfalarını çeviriyordum. İtiraf etmeliyim ki, okumuyor, sadece göz gezdiriyordum. Ta ki, yirmi iki ve yirmi üçüncü sayfalara gelinceye kadar: Yobazlık ve İzm'ler.

'Yobazlık, Şark'ın nefis müdafaası. Yobaz, samimiyet, yobaz kendini bir nass'a hapseden idrak; bir nass'a, yani sonsuza. Yobaza düşmanlık, tarihe düşmanlık. Yobaz biziz, en güzel taraflarımızla biz.'

Sonra da yirmi üçüncü sayfa,

'İzm'ler, idrakimize giydirilen deli gömlekleri. İtibarları menşe'lerinden geliyor. Hepsi de Avrupalı.'

Birkaç kere okudum. Rodoplu'ya baktım, yüreği buz gibi -aklıma, Nazi kamplarının sarışın Alman dilberi gardiyanları, Mata Hariler ve filan geliyordu- bir gerici gördüm. Kendimi kandırılmış hissettim, canını yakmak istedim, yüksek sesle, Binali'ye okudum,

'Dinle bak, *'İzm'ler, idrakimize giydirilmiş deli gömlekleri. İtibarları menşe'lerinden geliyor; hepsi de Avrupalı.''*

Binali de gereğini yaptı, kih kih kih diye güldü,

'Marx da deli, Lenin de!'

'Bilimsel sosyalizm, deli gömleği!' Bu bendim.

Binali, kafadan kontak işareti yaptı,

‘İdealistler böyledir, abi.’

Rodoplu, öyle durmuş, bakıyordu. Yüzündeki acıyı, o derin, transandantal dediğim acıyı neden sonra fark ettim. Frene basmayı akıl ettim.

‘Yazarı tanımıyorsunuz, bile!’ diye fısıldadı. Elini uzattı,

‘Ver, kitabımı!’ Sesinin ani değişimi şaşırtıcıydı,

‘Sayfaları seyretmeye sondan başlasaydınız, bir cümle daha görecektiniz,’ diye sürdürdü, *‘Kime yazıyorsun bu mektubu? Elinde hiçbir adres yok. Domuzlar kitaplarla beslenmez.’* Elleri titriyordu.

Bir an, Binali’den korktum. Neresinden baksam, Viranşehir köylüsüydü. Dayanamaz, Rodoplu’ya altından kalkamayacağımız bir hakaret eder diye korkuyordum. Öyle olmadı. Tersine, geri çekildi, yüzünde anlamsız bir sırıtma oluştu,

‘Şimdi de domuz olduk!’

‘Estağfurullah,’ dedi Rodoplu ama nezaket gereği bir estağfurullah olduğunu anlamamak mümkün değildi.

Ben, fazla ileri, gittiğimizi ama ‘domuz’u hak etmediğimizi düşünüyordum. Tabii, farkındasınız, ‘domuz’ da Günay’ın değil, kitabın yazarının bir ifadesiydi. Rodoplu’nun onca sahiplenmesini merak ettim. Belki de akrabası filandı. ‘Rodoplu’, ‘Meriç’, bunlar Rumeli soyadlarıydı. Eğer öyleydiyse, gerçekten ayıp etmiştik, Rodoplu altta kalmamış olsa da ayıp etmiştik.

‘Akrabanız mı? Yazar?’

Hafifçe gülümsedi,

‘Evet, sanırım öyle.’

Sanırım da ne demek diye sormadım artık.

Derken, kapıda bir anahtar sesi oldu, Şiran geldi. (Bize, anahtarımız da olsa kapıyı çalmadan açmamamız gerektiği öğretilmişti. Sessizce içeri girmesinden rahatsız olduğumu hatırlıyorum.)

Şimdi, Şiran’ın bu kadınla önemli bir iş ilişkisi olması gerektiğini düşünmüştüm. Ama, Günay’ı görünce yüzünün aldığı şekilden çok daha kişisel, çok daha derin bir ilişkisi olduğunu idrak ettim. O alabildiğine esmer, alabildiğine sert çehresi çocuk gibi aydınlandı,

‘E, merhaba! Hoş geldin!’

Günay da kalktı,

‘Hiç gelmeyeceksin sandım!’

Binali’ye döndü,

‘Binali, merhaba!’ Bana baktı,

‘Mehmet’le tanıştınız mı?’

‘Evet!’ dedi Günay, ‘Kavga bile ettik.’

‘Ha?’

‘Yok canım.’ Bu bendim.

‘Günay, sana derginin kapağını söyledi mi?’

‘Hayır, dergiden bahsetmedik.’

‘Kapağı değiştirelim diyoruz. O söyleyinceye kadar fark etmemiştim ama bu kapak sahiden kötü. Bir grafikere versek de, şöyle güzel bir kapak yapsa diyorum.’

‘En bi lâ lâ lâ grafikerimiz olsun!’

Şiran, cevap yerine güldü. Tekrar Günay’a döndü,

‘İlân metinlerini mi getirdin?’

‘Evet,’ dedi, Günay. Klasörün içinden birtakım kâğıtlar çıkardı. İki sütun beş santim, bir sütun yirmi santim diye anlattı. Şiran, notlarını aldı,

‘Hüseyin nasıl?’

‘Onu hiç sorma,’ dedi Günay. ‘Hiçbir değişiklik yok.’

‘Selahattin Bey, bir şey yapamıyor mu?’

‘Taşıma suyla değirmen dönmez ki! Benim halleşmem lâzım.’

Bir süre daha ilândan konuştular, Rodoplu, izin istedi.

Şiran, kapıya kadar geçirdi, bir ara elini omzuna attığını, Günay’ın ona gülümsediğini gördüm.

‘Şiran, ji te ra kitaba Mem u Zin istandiye,’ seslendi Binali.

‘O?’

Günay’a döndü,

‘Bana kitap mı aldın?’

‘Evet. Kendime Cemil Bey’in kitabını alıyordum, sana da Mem u Zin’i aldım. Çocukların hoşuna gidebilir.’

Uzatacakmış gibi yaptı, vazgeçti.

‘Sen bununla dolaşma şimdi. Ben, getiririm.’

Binali, bu lafa uzun uzun güldü.

Rodoplu, lâ havle çekiyormuş gibi başını salladı, çıktı.

Daha önce de söylediğim gibi, Şiran, fevkalade ketum bir insandı. Ona, Rodoplu’nun kimliğine (ve ilişkilerine!) dair sorular sormak mümkün değildi. Bu bakımdan, şimdi anlatacaklarım daha sonraları Günay’dan edindiğim bilgilerdir.

Birleşik Devletler'den döneli bir iki sene henüz olmuştu. İstanbul Üniversitesi'nde hocalığa başlamış, bir ders yılı zor dayanmıştı. Burada, onu Selahattin'le gördüğüm binada, bir iş kurmaya, serbest çalışmaya çalışıyordu. İşini anlatmadan, Üniversite'deki durumunu hatırlatayım. Hani, David Pavloviç'i deli eden bir Profesör Çertek[25] vardı. Rodoplu, onun bölümündeydi.

'Yurtdışından döndükten sonra, yabancı dil sınavı almam istendi,' diye anlatmıştı. 'Rezillik de daha o noktada başladı. Okutmanlar, dili yeterince bilmedikleri için, geçmiş zaman, pek hatırlamıyorum ama, 'I do walk,' gibi bir cümleden notlar kırmış, sözlüğe bakmadıkları için, İngiliz yazımını karıştırmışlardı, filan. Neyse canım, benim Amerika'da Ph.D.'ye yeten İngilizcem, İstanbul Üniversitesi'nde ucu ucuna 'orta' oldu! İyi mi? Neyse! Sonra da dersler başladı. Yıllarca Türkçe okutmamışım ya, terminolojiye aşina olayım diye, bir yığın kitap aldım. Aralarında Tevfik Çavdar'ınki, bir de Çertek'inki. Bakıyorum, bakıyorum, ben bu cümleleri bir yerden tanıyorum, bu örnekleri bir yerden biliyorum. Ortaya çıkıyor ki, ikisinin kitabı da çalıntı. Birisi, Taro Yamane'den apartmış, öteki de Freud'la Walpole'un 1962 baskısından.

Şimdi tabii, insan çok utanıyor! Bir şey de söyleyemezsin, çünkü hemen,

'Ne yapalım biz senin gibi Amerikalarda okumadık!' gibisinden iğrenç bir duygu sömürüsüne değilse, 'burjuva' suçlamasına kalkarlar! Dahası, senin hırsızlıklarını fark ettiğini bildiklerinden senden kurtulmak için ellerinden geleni artlarına koymazlar.

İlk derse girdiğim gün, bir de üstelik, doktora sınıfıydı ve ben 'İstatistik'e Giriş' dersinin neden daha önce değil de doktora sınıfına verildiğini anlamaya çalışıyordum. Malum, Amerikan üniversitelerinde bu dersi ikinci, üçüncü sınıflarda verirler ve biter. Her neyse, doktora sınıfıydı ve karşımda delikanlılıktan çoktan çıkmış adamlar vardı - yaşları benden büyük! Niye doktora yaptıklarını da anlamak zordu, çünkü besbelli akademik kariyere niyetlenmiyorlardı. Ben de henüz 'Dr.' unvanının bürokraside nelere yaradığını bilmiyordum. Onu da, sağ olsun, Selahattin öğretti! Ülkücü öğretim üyelerinin baş başa verip ona nasıl doktora verdiklerini de sonradan görecektim.

İşte, istatistikte 'chain index' denilen bir kavram vardır, onu anlatacağım. Kavram, ondalık kesirlerle ifade edilir. Anlatmaya başladım. Söyledim, söyledim, bir kâğıt çıkartmalarını istedim. Kızılca kıyamet koptu! Yok, yönetmeliğe göre iki hafta önceden haber vermeden imtihan yapamazmışım

da, yok onlar çalışan insanlarmış da, derse gelmeleri çok zor oluyormuş da, ben de böyle haber vermeden sınav yaparsam, mağdur olurlarmış da! Söylemedikleri kalmadı! Nasıl pis bir arabesk yakarma, aklın durur!

Şimdi, ben, hoca derse gelmeyince öğrencilerin kazan kaldırdıkları bir sistemden geliyordum. Kendi ülkemdeki hamiyeti cahiliye çok canımı yaktı! Kendime gelince de, belki bir on dakika, dil döktüm. Bunun sınav olmadığını, derse devam edebilmem için cebir bilgilerinin seviyesini tespit etmeye mecbur olduğumu, kâğıtlarına not vermeyeceğimi anlattım da, dersi boykot etmekten vazgeçtiler. Sınavı yaptılar. Biraz da kendilerini olduklarından daha aşağı gösterip, benim dersi hafifletmemi sağlamak istemiş olabilirler, fevkalade kötü sonuçlar aldım. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi doktora öğrencileri, iki bilinmeyenli denklem çözmeyi bile bilmiyorlardı. İyi mi?

Şimdi, ben, öğrencilerimin matematik bilmediklerini öğrendim ya, ne yapıp yapıp açığı kapatacağım. Nasıl yaparsın? Kalktım, haftada üç saat matematik dersi koydum. Dershane filan işgal etmemek için kendi odamda ve tabii, fisebillillah. Sen misin yapan!'

Daha ilk hafta, Emin Çertek gelmişti. O zaman daha doçentti. Yüzünde pis bir ifade, 'Senden şikâyet var,' diye sırıtmıştı.

'Meğer öğrencilerim buna gitmişler. En 'halkçı', ne demek, 'en devrimci' öğretim üyesi bu ya, fazladan ders koyduğumdan yakınmışlar. Ben de, saf saf, istatistik verebilmem için hiç değilse biraz matematik bilmeleri gerektiğini anlatmaya çalışıyorum. Bakıyorum, hiç oralı değil!

'Sen, Türkiye'yi bilmezsin, yanlış anlaşılır,' deyip duruyor.

'Kardeşim, Türkiye'nin nesini bilmeyeceğim? Bu öğrenciler doktora yapıyorlar ve bayağı kesiri ondalığa çevirmekten acizler. Matematik bile diyemeyeceğim, aritmetik bilmiyorlar. Ders koymayayım da ne edeyim?'

Bakıyorum, Emin, yine, 'Yanlış anlaşılır,' deyip duruyor. Sonunda baklayı ağızından çıkardı. Millet, dekanın gözüne girmeye çalıştığımı zannedermiş. O zamandan sonra terbiyesiz oldum zaten,

'Ha...tirsinler,' deyivermişim. 'Ne düşünürlerse düşünsünler, umurumda değil!'

Ama öyle olmadı tabii. Çünkü Çertek, öğrencilere,

'Boş verin gitmeyin. Karı işgüzarlık yapıyor,' demiş. 'Kadın' bile değil, 'karı'! Düşün, adam iktidarı tehdit edilince ne kadar aşağılık olabiliyor. Bütün mesele, ben üniversitede kalıp, onun profesörlüğünü tehdit etmeyeyim. Malum, kadro meselesi.

Her neyse, dersi sabote etmeyi başardı, iki kişi hariç, öğrenciler gelmediler. Gelenler de, beni sevdikleri için geldiler! Ben de, Cillov'a gittim. Gittim, diyorsam, haftalar sonra zor bulabildim. Tipik bir holding profesörü, üniversitede katiyen durmuyor. Bu defa ona anlattım. Bayağı yalvarıyorum, bir seçmeli modern matematik koyalım, onu yapamazsak, cebir koyalım. Ben üstlenirim. Saatlerim arttı diye şikâyet etmem, falan filan. Adam, gözlüklerinin arkasından buz gibi bakıyor. Sonunda beni ne kadar çocuksu bulduğunu anlatan bir lâf etti, arkasından da matematik dersi koymamızın imkânsızlığını sergileyen otuz çift bahane buldu.

'Peki, hocam, ben ne yapacağım? Bu öğrencilere istatistik öğrettim diye not atıp, imzalayamam!' Elcevap:

'Senin imzan da pek kıymetliymiş, yav!'

Dünya başıma yıkıldı. Ben hâlâ imzamın namusum olduğunu düşünüyordum.

'Ben şarlatan değilim,' gibisinden bir cevap verdiğimi hatırlıyorum,

'Orada durup, istatistik öğretirmiş gibi yapamam!' Kapıyı vurdum, çıktım. Çıkış o çıkış.

Tabii, ben bu iş için eğitildim. Yıllarımı verdiğim mesleğimi bir daha asla yapamayacağımı hissetmek berbat bir şeydi. Üniversite'den çıktım, Laleli'ye döndüm. İnsanlara çarpa çarpa yürümeye başladım. Saatlerce yürüdüm. Sonra o gece Selahattin geldi. Orada doktora yapıyordu, biliyorsun. Olanları anlattım. Beni anlayacağını sanıyordum. Adı üstünde, adam 'ülkücü'!

'Çok fevri hareket etmişsin!' diye kınamaz mı?

Binali'nin söküğünü dikmeyi devrime ertelediği gibi, bu da güncel ahlâkı 'ülkü'sünü gerçekleştireceği günlere erteliyordu. Ne garip değil mi? Ahlâk, günlük davranışlarda uyulması gereken ilkeler bütünü değil de, oralarda bir yerlerde asılı duran bir ütopya sanki. Fransızca sınavına Şiran'ın yerine bir arkadaşının girdiğini biliyorsun, değil mi? Ona bunun ahlâksızlık olduğunu anlatamadımdı! Ama, hadi, o devrimci. Düzene uymak için en ufak bir gayret göstermiyor diyelim. Selahattin'e ne demeli? Biliyor musun, fakirlere de sadaka vermezdi. Gerekçesi de, 'Bu işler böyle olmaz!' Yani, sadaka vermekle hiçbir şey düzelmez. Kuşkusuz, öyleydi. Ama, bir somun da bir somundur, değil mi? Tok geçen bir gün de bir gündür, değil mi?'

Daha fazla uzatmadan söyleyeyim: Selahattin, Rodoplu'nun nişanlısıydı. Ülkücü hareketin perde arkası liderlerindendi. Benim tanıdığım dönemde ayrılmışlardı. Daha doğrusu, evliliğin asla gerçekleşmeyeceğinin bilincine

varmışlardı. Ama, ilişkileri henüz bütünüyle kesilmemişti. Selahattin'in başlı başına bir roman olan hikâyesini daha sonra anlatacağım. Bu noktadaki önemi, Rodoplu'nun ortağı Hüseyin'e ilişkindir. Hüseyin'i Günay'ın başına saran Selahattin'dir. Ama o bunu kabul etmezdi,

'Hüseyin'i benim başıma saran kendi kibrim ve dikbaşlılığım,' demişti, 'Ben, üretimime yabancılaşmak istemiyordum. Üretimime, yani öğrencime yabancılaşmak istemiyordum. Oysa, *Büyük Makine*, üniversite, benim elimi kolumu bağlıyor, üretenle üretileni ayrıştırdığı bir kördövüşüne itiyordu. Bu kördövüşünün sonucu genç insan kıyımıdır. Ben, o kıyıma hizmet etmek istemiyordum. Çocukları kandırmak istemiyordum. Ağzımdan çıkan her sözün, her kelimenin doğru olmasını istiyordum. Gevezelik etmektense yapmayı, yaptığımla söylediğimin bir olmasını istiyordum. Davranışlarım bütün ulusların gelecek kuşaklarına örnek olacakmışçasına yaşamak, ağzımdan çıkan her kelime dünyayı etkileyecekmişçesine özenli olmak istiyordum. *Büyük Makine* bana bu fırsatı asla vermeyecekti. Ama ben düzene boyun eğmeyecek kadar kibirli, onun dışında yaşamayı göze alacak kadar da dikbaşlıydım. Bana öyle geliyordu ki, *Büyük Makine'den* bağımsızlık, bana ödeteceği her faturaya değerdi. Parasızlıktan değil, kendi gerçeğimi bulamamaktan korkuyordum. Köy kökenli olsaydım, eminim çiftliğin çubuğun başına dönerdim. Ama, İstanbul'dan, beni aynı anda lanetleyen ve kutsayan İstanbul'dan başka memleketim yoktur. Ve bütün sermayem eğitimimdir. Çünkü ben hayatımı *daha çok bir şeye sahip olmak değil, daha çok bir şey olmak* ilkesi üzerine kurdum.

Satışa çıkarabileceğim tek malvarlığını, bilgi, daha doğrusu malumattı. 'Bilgi', *Büyük Makine'nin* varlığının bilgisidir malumat; gündelik yaşamın. Benim de ekmeğe dönüştürebileceğim malumat, istatistikti. Zaman, pazar araştırmalarının yeni yeni filizlendiği zamandı. Araştırma yapıp satabileceğimi düşündüm. Ne ki, Üniversite'den o ayın maaşını bile almadan ayrılmıştım. Kelimenin tam anlamıyla beş kuruşum yoktu. Oysa, bu iş için bile, hiç değilse bir büro lâzımdı. Birkaç ay geçinecek para lâzımdı. Selahattin, o noktada, Hüseyin'i önerdi.

'Hüseyin, Erzincanlıdır. Kürt'tür, ama sağlam oğlandır,' dedi, 'Çeşitli işlere girdi çıktı ama şimdi daha aklı başında işler yapmak istiyor. Aksaray'da bir bürosu var. Onu kullanırsınız. Sen araştırmanı yaparsın, o başlangıç sermayesini koyar. İstersen, tanıştırayım. Bir de kendin bak.'

Bu benim için yeterli referanstı, tabii. Ama, ticaretten hiç anlamadığım için adamın başına dert olacağımdan ürktüm. Senedin neresine pul

yapıştırılır, neresi imzalanır, onu bile bilmiyordum. Selahattin, onun da çaresini buldu, ‘Muhasebenize ben bakarım.’

Hüseyin’i daha sonra ben de tanıdığım için size tarif edebilirim; kırk yaşlarında alkolizm sıskası, karakuru bir adam düşünün. Şakak üstü saçlarını -kıvırcık!- uzatıp, tepesini örtmüş. Yeşil camlı, altın çerçeveli, numaralı gözlükler, her zaman siyah takım elbise, ismi pırlantalarla yazılı kalın altın künye. Kolye. Bir de kanarya sarısı arabası olduğunu hatırlıyorum.

‘Sen ve Hüseyin! Kakkoş!’

‘Kakkoş mu? Kakkoş da ne demek?’

‘Hüseyin gibilere kakkoş denir, diye açıkladım, Kakkoş, lavuk.’

‘Nasıl yani?’

‘İşte, böyle siyah takım elbiseler, sivri yakalar. Çağırınca bütün bedenleri ile döner bunlar. Başlarını çevirmezler. Sonra, Günaydın Gazetesi’nin erkek güzeli müsabakalarına girerler!’

‘Allah iyiliğini versin!’ Gülmeye başladı, ama Hüseyin’in Ses Dergisi’nin (sanırım, Ses’ti) mankenlik yarışmasına girmiş olduğunu bildiğini söylemedi. Onu çok sonra Hüseyin’in karısı anlattı.

Günay’ın nasıl olup da adamı sezemediğini anlayamıyordum. Gülüşü, yerini mahzun bir tebessüme bıraktı,

‘Ben önyargılı olmamaya eğitildim,’ dedi, ‘Görünüşe göre karar vermemeye eğitildim. Tamam, künyesi korkunç, görünüşü acıklıydı ama kırsal kökenli insanların böyle zaafları olabiliyor diye düşünüyordum. ‘Mikrop’ Dergisi’ne kızgınlığım da bundandır. Bu insanlarla sürgit alay ederler. Kaldı ki, olağanüstü nazik, olağanüstü iltifatkârdı. Aklı başında işler yapmak istediğini söylüyordu.’

Kara parasını aklamak için diye *italik*’ledim ve hemen vazgeçtim. Bunun aklanmayı gerektirecek kadar büyük parası olmadığı besbelliydi. Yanında Günay gibi bir ‘ortak’ı olması hoşuna gitmiş olmalıydı. Bir tür sınıf atlama, yani. Tabii, yıllar sonra Günay’ın Şafak Özden’e ilişkin olarak, ‘O beni düzerken aslında limitleri, polimetreyi, metropolün makro formunu, lineer aşamalı organik dokuyu, hata marjlarını düzüyordu,’ diye dillendirdiği bir gerçek vardı; şimdi düşündüğümde Hüseyin’in de benzer bir sömürüye girdiğini görüyorum. O da, ‘pazar araştırması’ gibi, hele de o yıllarda adamakıllı gizemli, hatta Batıni, formüller içeren bir işe ortak olmanın ayrıcalığının keyfini çıkarıyor olmalıydı. Ama tabii, işin başında

böyleydi. Daha sonra Günay'ı nasıl, deyiş yerindeyse, sattığını biliyorum. Ona geleceğim.

O gün, aklımdaki Hüseyin'in iltifatkâr tutumunda Günay'ın arkadaşının nişanlısı olmasının da dahli olduğuydu. Rodoplu bunu yadsımadı,

'Elbette!'

Yüzü düş kırıklığını saklamaya dönük bir alaycılığa büründü,

'Yenge'ydim ya ben! Ne ki, bu 'yenge'liğin pamuk ipliğine bağlı denilen koftiliğini henüz bilmiyordum. Daha ilk çatışmamızda aktı gitti. Selahattin'le ayrılığımız kamu bilgisi olunca kadınlık kalkanım da kayboldu. Önce, Ali Nazik ikramları bitti, sonra da Aksaray'dan Etiler'e gecenin bir saati nasıl döneceğim kaygıları.'

'Ali Nazik de ne?'

'Bir tür patlıcan yemeği ya da kebabı ya da bir şey işte! Hüseyin, kebap ustasıydı. 'Hangi kebap en iyi nerede pişirilir'de uzman olduğunu söylerdi. Kebap ve rakı. Bana sorarsan Aksaray'ın tümü kebap ve rakıdır.'

'Herkes senin gibi pırasacı değil!'

'Hiç değil! Ofiste, çiğ köfte yoğururdu; evrakların üstünde. Mine, ona üzerinde İngilizce 'The Best Cook of the World!' yazılı fırfırlı bir önlük almıştı. Onu da giyerdi. Mine, sekreterimizdi.'

Bir an düşündü,

'Sevilmek istiyordu, ne yapsın? Kızlarla başka iletişim imkânı yoktu.'

Kızlar, Boğaziçi Üniversitesi'nden bulduğu araştırma elemanlarıydı.

Başa dönelim.

Selahattin, Rodoplu'yu Hüseyin'in Şiran'ın birkaç bina altındaki bürosuna getirmişti. Aksaray'ın o fevkalade pis, fevkalade bakımsız bürolarındandı. Ortadaki Vezüv gaz sobasından, Hüseyin'in masasının arkasındaki kapitone karanlığa kadar tıpkı Şiran'ın yazıhanesine benziyordu, şu farkla ki, burada Atatürk resmi vardı. Günay,

'İlk gördüğümde, sobanın başındaki demir iskemlenin üstünde, kolunu sırtlığına dayamış, 'grant tuvalet', ağzı açık uyuyordu,' dedi, 'O zaman aymalıydım. Ama benim içki tecrübem yoktu. Sabahın on bir uykusunu ancak son kerte yorgunluğa yorabilirdim, içki aklımın ucundan geçmezdi.'

Duvarlar boyanamayacak kadar haraptı, işe duvar kâğıdı ile başladılar. Kapılar pencereler onarıldı, tuvalet bir düzine kezzapla zor temizlendi. Masalar alındı, perdeler değişti. En ucuzu olduğu için bir Kolektif Şirket -PA-AR, Pazar Araştırma- kuruldu. (Bu önemli çünkü Günay'ın başına iş açan -bence, Selahattin'in işi nasıl ucundan tuttuğunu gösteren- 'insanı iç

çamaşırlarına kadar hacze açık bırakan' şirket türüdür, kolektif şirket.) Yerler halıflekslenirken içeri bir adam girdi.

'Elli yaşlarında, uzunca boylu, çekik gözlü, yumuşak, yumuşaktan kastım, tıkız değil de yumuşak, sarkık bir şişmanlık, esnaf kılıklı bir adam girdi. Esnaf kılığı dediğim, ince kumaştan bej bir takım elbise, içinde el örgüsü bir yelek, kareli kravatsız gömlek. İçeri girdi ve etrafa bakınmaya başladı. Önce kâğıtçı, halıfleksçi filan sandım. Baktım, adam her şeyi inceliyor. Seyrettiğimi gördü, gülümsedi, yanıma geldi, elini uzattı,

'Hoş geldiniz!' dedi.

Kendiliğinden bir hareketti benimkisi; elimi uzattım,

'Hoş bulduk.'

Etrafa bakındı,

'Daha çok var mı?'

'Bitmek üzere.'

'Kaç para harcadınız?'

Bu sefer de adamın ev sahibi filan olduğuna karar verdim,

'Biraz bir şeyler gitti işte.'

'Kusura bakma soruyorum, çünkü, daha kaç para vereceğiz? Hesabımızı bilelim.'

Bir gariplik olduğunu kavradım ama işin vahametini anlamış değildim. Şakaya vurdum,

'O işleri Hüseyin Bey bilir.'

'Hüseyin mi?' dedi adam, 'Hüseyin bilmez! Hüseyin işten hiç anlamaz!'

Ben hâlâ orada değilim,

'Akrabası mısınız?'

Alınmış gibi bir hareket yaptı,

'Ortağı değil miyim, Günay Hanım? Selahattin Bey biraderimiz beni tanımaz mı?'

Adam, bir sandalye çekip, çöker gibi otururken, 'Affedersiniz, ben bilmiyordum,' gibisinden bir şeyler mırıldandım.

'Ben, Sarı,' diye kendisini tanıştırdı, 'Cevdet Sarı. Geleyim bir bakayım ne yapmışsınız, dedim.'

'İyi ettiniz, bir şey içer misiniz?'

Elini midesine götürdü,

'Yok, sağ ol! Şimdi ben diyorum ki, Günay Hanım, siz bir hesap çıkarsanız da ne ödeyeceğimizi bir bilsek. On bin mi, yirmi bin mi? Sonra, sıkışmayalım.'

Anlayacağın, Hüseyin'in beş kuruşu yok. Parayı veren bu adam. Hüseyin'e veriyor, Hüseyin de bana veriyor ya da verecek. Ama nedense bütün bunları benden saklanmış. Kolektif şirkette esas finansör yok, sermayesiz Hüseyin var! Ne diyeceğimi bilemediğim için,

'Siz bunları Hüseyin Bey'le konuşsanız?'

Toplumun ortalama hızından daha süratli olmanın cezasını çekecektim!

Şimdi, tabii, Hüseyin finansör ya, ben de küçük burjuva aydını olarak para meselelerinde titizim ya, Hüseyin'le bir an önce ödeşebilmek amacıyla daha büro toparlanmadan temaslara başlamışım, hatta iş sözü almışım. O da nasıl; nerede ne yapabilirim diye bakarken, piyasada bir meyve suyu problemi olduğunu gördüm. Şöyle ki, o yıllarda birdenbire dünya kadar meyve suyu türedi, yok Bostay, yok Aroma, yok Meysu, yok Ersu. Ben de hep merak ederim, bu güzelim meyve ülkesinde kendisini yemek dururken meyvenin suyunu kim içer. Ama, fabrikalar da pıtrak gibi türüyor. İhracat da yok. Hep yanlış yatırım gibi geliyor, o yüzden de kaygı ile izliyorum. (Malum, memleket benden soruluyor!) Derken, sektörün gerçekten de krize girdiğini öğrendim. Kola ve hatta gazozlarla rekabet edemiyorlar. Bu da, tabii, pazarlama departmanlarının deli gibi çıkış yolu arıyor olmaları demek, yani, araştırma yapıyor olmaları lâzım. O arada Koç, Bostay ve Ersu fabrikasını satın almış, bunlar da Fahir İlkel diye bir beye bağlı. Fahir Bey, Koç'un, aileden olmadığı halde, beyin takımına girmiş ender adamlarından birisi. O zaman öyle miydi bilmiyorum ama idare komitesi başkanlığı yaptı. Sonradan, Koç onu bir süre Ulusu hükümetine, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak ödünç verdi. Neyse. Ben kalktım, bu beyden bir randevu aldım. Randevu alışım da bir komik, malum sekreterler canavar gibi. Bir özgeçmiş ilettim ve meyve suyu sektörü ile ilgilendiğimi söyledim. Randevu verdi! Gittim. Ve herhalde Türk iş dünyasının en etkileyici adamlarından birisi ile karşılaştım. Muazzam büyüklükte, pırıl pırıl parıldayan ve bomboş, üzerinde kalem bile olmayan bomboş, bir masanın başında oturuyordu. Hani, poker suratı derler, işte öyle, ne düşündüğünü belli etmemeye eğitilmiş bir yüz. Geçtim, oturdum, ilk sözüm, 'Beni korkutuyorsunuz!'

Yüzünden belli belirsiz bir tebessüm geçti,

'Öyle mi?'

'Daha doğrusu bu masanın boşluğu korkutuyor,' dedim. 'Dünya kadar işiniz olmalı, nasıl oluyor da bir kalem bile yok?'

‘İşimi bitirince kaldırıyorum,’ gibisinden bir şey söyledi. Anladığım kadarıyla, meseleleri zihninde çözen birisiydi. Mesela, eve hiç iş götürmediğini, çalışma saati ile dinlenme saatini ayırdığını anlattı. Benim gibi tutkulu bir tip için kompartmanlar halinde teker teker düşünme ya da düşünmeme şaşılası şeydir! Her neyse. Ben de kendimi anlattım. Etrafımda çok insan ve imkân olduğunu bildiğimi ama bana bir şans verilmesini istediğimi söyledim. Meyve suyu pazarlama stratejisi belirleyecek araştırmaya talip oldum. Kendimi uğraşmaya kurgulamıştım ama öyle olmadı, Fahir Bey, o poker suratı kıpraşmaksızın,

‘Peki,’ dedi.

‘Peki, ne?’

‘Peki, bir teklif getirin.’ Takvimi gözlerinin önüne getiriyormuş gibi az duraladı,

‘Salı günü saat üçte.’

Eteklerim zil çalarak çıktım, Aksaray’a döndüm. Onarımın hızlandırılması gerekiyordu. Araştırma elemanlıkları için müracaatlar başlayınca millete göstereceğim derli toplu bir yerimiz olması gerekliydi. Benim istediğim niteliktekileri Aksaray’a getirmenin zor olacağını hissediyordum. Bir de güven telkin etmeyen bir büro olursa, imkânsızlaşa-bilirdi. Derken işte bu Cevdet Sarı geldi. Belki daha o anda vazgeçmeliydim. Ama, anlıyor musun, Hüseyin’i bu aşamada parası olmadığı için bırakmak yanlış geldi. ‘Çünkü,’ diye düşünüyordum, ‘nihayet, bir büro lâzımdı ve Hüseyin bu büroyu sağladı, yani, kendi vaadini yerine getirdi. Ben de ona bunu borçluyum. Şimdi bırakırsam o hiç talip olmadığı bir ofis ve bir yığın masrafla baş başa kalacak.’

Bu durumda işletme sermayemiz olmayacaktı, yani açıkçası benim birkaç ay geçinecek param olmayacaktı. Hüseyin’in parasının olmadığını bile bile ondan -velev ki sözleşmemiz öyle olsun!- para isteyemezdim. Yapılacak tek bir şey var gibi görünüyordu, o da kendi paramı bir an önce çıkarmak. Daha açıkçası, işe saldırmak ve Allah’a bana kendimi sınayacağım bir fırsat verdiği için şükretmek. Öyle ya, kimse bana bir yaşam, hele de kendi paradigmalarım doğrultusunda bir yaşam borçlu değildi. Ama gönlüm kırıktı. Hüseyin’e değil, Selahattin’e kırıktı. Özensizliği, nicedir bildiğim bir gerçeği, beni gözden çıkarmış olduğu gerçeğini teyit ediyordu. Ama, tabii, bu gönül kırıklığını ‘kadınsı bir zaafiyet’ olarak nitelendirip, hemen inkâr yoluna gittim.’

Rodoplu işe devam kararı aldı. Ne ki, bu defa, bir yerine iki kişinin geçimi gibi bir sorumluluk üstlenmişti,

‘Şimdi, tabii, Hüseyin’in bir de ailesi vardı. Etrafta hiç görünmeyen karısı, birisi yanlış tedaviden dolayı zihin özürlü, iki de çocuğu. Elimde, Sarı’nın parası ile yeniden düzenlenen bir ofis ile bakılması gereken bir de aile kaldı. ‘Elimde’ diyorum, çünkü Hüseyin’in besbelli ki bu işte yapabileceği pek bir şey yoktu. Sizin demenizle ‘kentteki toprak sahibi’ bile değildi! Herhalde çok önceden yapmam gereken bir şeyi o gece yaptım. Selahattin’i buldum,

‘Kim bu Hüseyin?’

Bence, sorulması gereken soru, ‘Kim bu Selahattin?’ olmalıydı. Yine söylüyorum, bir faşistin bizim için telmihini hele de o yıllardaki telmihini anlarsınız. Kelimenin telâffuzu ile birlikte muazzam bir öfke, kin, iğrenti, onulmaz bir düşmanlık yaratan, cani, hain, kan içici sözcüklerini köpürten bir kavramdı. Rodoplu, elbette, bunların bilincindeydi ve o yıllarda Selahattin’in asıl kimliğini bizden saklamakta özen gösterdi. Sanki bir tür tercümanlık görevi üstlenmişti ama mesela ‘bağımsızlık’ gibi, ortak olabilecek kaygıları öne çıkaran seçici bir tercümanlıktı bu. Bizi kırmamak için böyle yaptığını düşürtüyorum. Onu sevmeye başladığımızı biliyordu ve sanki faşistlerle ilişkisi olan bir kadını seviyor olma ihanetinden koruyordu bizi. Emin olmamıza izin vermiyordu, duyduğumuz şüphe ilişkimizi koruyordu. ‘Acaba mı?’dan yararlanıyorduk, ileride göreceğiniz gibi, yıllar sonra, ölümüne yakın, nihayet sorabilmiştim,

‘Ne işti bu? Selahattin gibi bir adamla nasıl olabildin?’

‘Aşk,’ demişti, gözlerini gözlerime dikerek, ‘Pür, katıksız, aşk. Müthiş bir çekim, coşku!’

Kendi dışında birisinin tutkusunu, engin bir hoşgörü ile, dünyaya dair çok şey bilen birisinin hoşgörüsüyle naklediyor gibiydi,

‘Bozkırda pırıl pırıl bir sonbahar ikindisiydi. Gözleri gökyüzünün lacivertiydi. Saçları başak kokuyordu. Kolu koluma değdi ve hem ben yandım hem kendi.’

Sizin gibi ben de, Şafak Özden’i hatırlamıştım, *yeşil elma, tarçın ve kekik kokan Şafak Özden’i*. Nasıl baktıysam anlamıştı.

‘Yooo, aynı şey değil,’ dedi, ‘Şafak, benim üçüncü ve son evremdir. Annelik evrem. Şiran, dostumdu. Selahattin’e âşıktım. Sığınma, dayanışma, esirgeme.’

Söylediğim gibi, Selahattin'i uzun uzun anlatacağım. Hüseyin'e geri dönelim.

'Erzincan depreminde bütün ailesini kaybetti,' dedi, Selahattin, 'Kendisi ve iki kardeşi altı gün toprak altında kaldılar. Hüseyin, dört-beş yaşındaymış. Kardeşleri daha da küçük. Öldürmeyen Allah, öldürmüyor. On üç-on dört yaşlarında bir ablaları hayatta kalmış. Bu kızcağız kardeşlerine bakmak için çırpınmış. Sonra bir gün onun da canına tak etmiş olmalı ki, bırakmış kaçmış, birisiyle evlenmiş. Hüseyin, dokuz-on yaşlarında İstanbul'a, Üsküdar taraflarına gelmiş. Mezarlıklarda büyümüş. Sonra, Kazlıçeşme'de dericilerin yanında iş bulmuş. Ben tanıdığımda sepicilik yapıyordu. Kavelata ustasıydı.'

Sepileme, ham deriyi kösele ya da vidala haline getirmek için uygulanan bir dizi işleme verilen isimdi. Hüseyin, bu işlemlerin en pisinde, kireçlik işinde başlamıştı. Bu işlem sırasında deriler suya basılıyor, kılların sökülmesi için kireçliğe yatırılıyor, kıllar yolunuyordu. Çocuk, ayağında su alan lastik çizmeler, havuzun içine girer, tahta bir sopayla derileri bastırırdı. Kavelata denilen işlem de derilerin kireçten arındırılması işlemiydi.

Selahattin anlatırken gözleri öfkeden çeliklemişti,

'Ayakları öyle şişerdi ki, ayakkabısı vurur, topallardı,' diye anlattı, 'Yine de o haliyle Harbiye'den atıldığımda bana geçmiş olsuna geldiydi. Bekâr odasında kaldığı için arkadaşlara beni buyur edemiyor diye üzüldüğünü söylemiş. Sonra duydum ki, evlenmiş. Makbule Yenge'yle. O zaman işleri düzelmeye başladı.'

'Makbule de bir komiserin kızıymış,' dedi Günay, 'Kocası, 60'ların başında Almanya'ya ilk gidenlerden. Gitmiş ve orada kalmış. Bunu da gıyabında boşamış. Bu arada, arka arkaya iki erkek kardeşini ve babasını kaybetmiş. Dul anasıyla, babadan kalma evciklerinde geçinmeye çalışırlarmış. Anlaşılan, Zeytinburnu taraflarında oturuyorlarmış. Neticeten, Hüseyin, bu dula göz koyunca, ana kız da onu bağırlarına basmışlar. Makbule'nin annesi, oğullarının yerine koymuş. Evlenmişler. Bir süre sonra anne, evini satmış, parasını buna sermaye yapsın diye vermiş. Hüseyin bu parayla kendisine bir ayakkabıcı atölyesi açmış. Anlaşılan, 'Allah erkeğe kaşınacak tırnak vermesin,' sözünü doğru çıkartacak kadar da başarılı olmuş. Aksaray'da, cadde üstünde kaloriferli bir daire almışlar. Süslenmeye başladığı zamanlar da bu zamanlar. Makbule Hanım bana Ses Dergisi'nin yarışmasına girdiği zamanki fotoğraflarını getirdi. Ceketinin eteğinde yuvarlak bir karton üstünde numarası yazılıydı: 15! Selahattin'in bütün bu

ayrıntıyı bildiğini sanmıyorum. Dediğim gibi bana karısı anlattı. Hüseyin, yoksulluğu geride bıraktığı oranda azıtmış. Önce, kayınvalidesini çok dırdır ediyor diye istemez olmuş. Kadın da gençten bir kadın, o da çareyi kendisini isteyen bir adama varmakta bulmuş. Bizim Hüseyin de bunu fırsat bilmiş, o yaştan sonra evlenmiş olmasını namus meselesi yapıp kadınla selâmı sabahı kesmiş, Makbule'yi de anasının evine göndermez olmuş. Bu arada bir kızları bir de oğulları doğmuş. Derken, Hüseyin işi daha da büyütmüş, önce karılı, sonra da karısız gezmeler başlamış. Olacağına bak, zamanın artistlerinden birisine, yanlış hatırlamıyorsam, Mine Mutlu olacak, kapılmış. Bu dönem, Selahattin'i de Zeki Müren senin, Saniye Can benim ağırladığı dönem olsa gerek. Kadın, biraz da bunu başından savmak istediğinden, nikâh diye tutturmuş. Bizim Hüseyin de, Makbule'ye, 'Seni işe ortak ediyorum,' diye, birtakım kâğıtlar yani vekâletname imzalatmış ve boşamış. Boşamış ama Makbule'nin boşanmışlıktan haberi yok. Görünürde hiçbir şey değişmemiş çünkü. Sadece Hüseyin eve eskisinden biraz daha az uğruyor. Tam yedi sene Makbule nikâhsız olduğunu fark etmemiş. İyi mi? Bu arada, bizim Hüseyin, Mine Mutlu'yu alamamış ama onun manikürcüsünü almış. Ona Beşiktaş taraflarında ayrı bir ev açmış. Hatta galiba bir de çocuğu olmuş. Ne ki, enerjisi bütün bu işlere yetmemiş. Atölye kötüye gitmeye başlamış. Böyle olunca da, manikürcü hanım bunu kapıya koymuş. Boşanmışlar, Hüseyin de Makbule'ye dönmüş. Bu arada, oğulları ağır hastalanmış, ardından da sakat kalmış. Makbule, evli olmadığını neden sonra fark etmiş ama yapabileceği hiçbir şey yok. Hüseyin'in getireceği bir lokma ekmeğe muhtaç. Bütün bunların arasında ben devreye giriyorum. Sarı'nın parası ile düzenlenen ofiste araştırma şirketi kuruyoruz. İyi mi?

Selahattin'in o gece bana anlattığı, bu çok talihsiz adamın, tüyler ürpertici felâketlerden sonra kurduğu işi yürütememiş, iflas etmiş olması. Benimle yeni bir çıkış yapacak. Cevdet Sarı'ya gelince,

'Atıyordur! Hüseyin'e borcu var. O borcu ödüyorsa, bütün para kendinden çıkmış gibi yapıyordur. Ben onunla konuşurum.'

Şimdi, tabii, mesele böyle ortaya konulunca vahametini kaybediyor. Nitekim, ofiste de, Hüseyin gelip de Cevdet'i görünce öfkeden sararmış, neredeyse kolundan yakalayıp dışarı çıkarmıştı,

'Gel kardeşim, yahu! İşin yok mu senin?'

Ben de dünyada hem suçlu hem de güçlü olmak gibi bir keyfiyetin varlığını katiyen içselleştiremediğimden, Selahattin'in anlattıklarıyla birleştirip, mazlum bir Hüseyin tablosu çizdim ve rahatladım! Senin o

‘kakkoş’ dediğin oluşum da anlaşılır oluyor. Çocukluğunu hiç yaşamamış, delikanlılığı, affedersin, bok havuzunda deri karıştırmakla geçmiş bir adam siyah takım elbise denemez mi? Yeniyetmelerin saçlarına limon suyu döküp, aynanın önünden ayrılmamaları gibi, bu da yakışıklılığını artist müsabakalarında sınamaz mı? Pırlantalı künyesine hayatta bir şey başarabilmiş, bir mal, hatta belki de güvence edinebilmiş adamın gururu ile yapışmaz mı? Yaşamışlığını kanıtlayacak başka nesi var? Deprem, tarihini de elinden almış. Onu adam yerine koyanlara ve araçlarına kul köle oluyor. Adam yerine koyanlara, yani, ülkücülere; araçlarına, yani, efendim, künye ile, artistlerle ifade edilen varoluş simgelerine. Makbule meselesini bilseydim, olacaklara hazırlıklı olurdum, bundan eminim. Dediğim gibi, bilmiyordum. Kadın, bana her şey olup bittikten sonra geldi.’

Suat’ın, Günay için söylediği bir söz vardı. ‘O affetmek için doğmuş!’[26] Bu sözü hatırlamıştım.

‘Sen, ne yapar yapar, yine bir bahane bulur, affederdin.’ Duraladı, başını hafifçe yana eğdi, gülümsedi,

‘İçinizde günahsız olanınız hangisiyse, ilk taşı o atsın!’ diye hatırlattı. ‘Estağfurullah! Affetmek bana düşmemiş. Ama, artık şunu biliyorum ki, kadını insan yerine koymayan, kadına farklı standartlar uygulayan ideolojiler ve dinler yok olmaya mahkûmdur. Çünkü, kadına başka bir ölçüt uygulayan ussal ya da vicdani düzenlemeler, insanlara yâr olmaksızın insanlığa yâr olmak gibi bir yanlışa düşeceklerdir. Hayır, Makbule’yi haberi olmadan boşadığını bilseydim, adi bir dolandırıcı olabileceğini anlardım.’ Güldü,

‘Hadi, sana hiç hoşlaşmayacağın ‘çağdaş’ bir örnek daha vereyim. İnsanların kooperatif aidatlarını yürütmekle, habersiz boşadığın ya da sevmediğin karının koynuna girmek arasında ne fark var? Her iki durumda da, insanların safiyetinden yararlanmıyor musun?’

‘Ama, Makbule’nin çok çaresiz olduğunu söyledin. Belki de görev diye öyle yapıyordu.’

‘Ah, evet!’ dedi, muzip muzip, ‘İyiliği için! Şafak da benim intikamımı almak için sendikacının kızkardeşini ‘iyi’ edecekti! Hadi, canım sen de! Bana ne istediğimi sor. Arzumun beni istemediğim mecralara sürükleyeceğini düşünüyorsan, tartış. Ama, sakın bana rağmen bir iş yapıp, iyiliğim için olduğunu söyleme! Biz kadınız, çocuk değil!’

Lafı çok saptırdığımın farkındayım. Rodoplu’nun Şiran’ın ofisinden iki yüz metre ileride ne yaptığını bilesiniz istedim. O güne dönersek, Şiran için

aldığı kitabı,

‘Sen şimdi bununla dolaşma. Ben, getiririm,’ demiş, çıkmıştı. Söylemeye çalıştığı, ‘Beni kimse Kürtçülükten aramaz!’dı ki, haklıydı. En paranoyak polis dahil, kimse Rodoplu’ya bakıp da ‘Kürt’ demezdi.

III

Hüseyin'in, Rodoplu'yu, ede ede Şiran'a şikâyet etmiş olmasının nedenini kendisini gerçekten de çok yalnız hissetmiş olmasına bağlıyorum, çünkü bir kakkoş ile devrimci arasındaki çelişki, uzlaşmazdır. Ancak, anlaşılan, Günay, Koç'un işini alıp da Boğaziçili kızları istihdam ettiğinde bütün bunları önce çok eğlenceli bulan Hüseyin, zamanla ofisini kaptırdığı duygusuna kapıldı. Bir kere, ofis, aynı zamanda misafir ağırlanan, yemek yenen, içki içilen, hatta zamanla öğreneceğimiz gibi karşı cinsten birilerinin yatıya kaldığı bir mekân olmaktan çıktığı gibi, bu sakıncaları telafi edici gibi görünen unsurlar da gerçekleşmedi. Yani, anladığımız kadarıyla, Hüseyin, çalıştırdığı bayanlarla hemen her zaman şu ya da bu ölçüde cinsellik içeren ilişkiler götürmeye alışkınken, bu kızların kendisini ciddiye de almadıklarını fark etti. Bu, durum 'egosunu' adamakıllı rencide etmiş olmalı.

Bir ikinci mesele, Hüseyin'in 'zaman'ı ile Rodoplu'nun 'zaman'ının asla eşleşememesidir. Rodoplu, ofisi saat tam dokuzda açılan, akşam altıda kapanan ve bu saatler arasında -itiraf etmeliyim ki nefes alınmaksızın- çalışılan bir yer olarak görüyordu. Rodoplu, 'hemen, şimdi' tiplerindendi ve işleri bitirmek için gerekli zamanı bulamazsa yaratırdı. Hüseyin için ise yarının bugünden, öbür günün de yarından farkı yoktu. Hal böyle olunca, Günay, Hüseyin'i 'günlerce taş taşımış gibi' yorarken, Hüseyin'in 'dayanılmaz ağırlığı' da Rodoplu'yu çileden çıkarıyordu.

Bunların üstüne bir de içki bindi.

'Yine dışarıdaki bir randevudan döndüğüm günlerden birisiydi,' diye anlattı Günay, 'Öğleden sonra iki civarında olmalı. Baktım, Hüseyin yok. Kızlara sordum. Birisi yandaki odayı işaret etti, ama yüzünden düşen bin parça. 'Bir şey mi var?' diye sordum. Cevap yok. Neyse, kapıyı açtım, girdim, manzara; Hüseyin, dört tane sandalyeyi yan yana dizmiş, kolları yanlarına yapışık, Katolik cesedi gibi uyuyor. Ayakkabılarını çıkartmış, tabanları kapıya baktığı için morgdaymışız gibi bir görünüm. Önce ödüm

patladı. Sonra hastalandı filan sandım. Derken ortaya çıktı ki, sarhoş. Kızlar fena halde bozuk,

‘Bu adam hep böyle içiyor,’ dediler, ‘Size söylemeye çekindik.’

Şimdi, tabii, çok gencim. Kızların üstünde otorite kurmaya da çalışıyorum. Ortağı da harcamak istemiyorum. Ne dersin? ‘Olur böyle şeyler!’ mi? ‘Ne ayıp!’ mı? ‘Siz ona aldırmayın!’ mı? Bu arada yeterince gürültü yapmış olmalıyım ki, kalktı. Beni gördü, yüzünde yarı mahcup bir tebessüm,

‘Ortah yav! Ayıktırdın beni, onca rakı boşa gitti!’

Manzarayı tahayyül et; sandalyelerin üstünde dikilmiş, ayaklarıyla pabuçlarını arayan darmadağınık adamı seyreden, kapıya yığılı beş kadın!

Hüseyin, Mine’yi fark etti,

‘Mineciğim! Hadi, bana bir bira al gel!’

Söylediğim gibi, Mine, sekreterimiz. Kızcağız bana baktı. Hem patronu için bira almaktan hoşlanmıyor hem Hüseyin’in zaten sarhoş olduğunu düşünüyor. Kıpırdamadı! Hüseyin durumu fark etti, bana döndü,

‘Hadi, ortah! Bak, şimdi ayıktıracağım, koca şişe ziyan olacah!’

Söylemeye çalıştığı öğlen bir büyük götürmüş, sarhoşluğunu sürdürebilsin diye azar azar birayla devam edecek.

Kızların arasında Liza diye bir İsrailli var. Görmüş geçirmiş bir genç kadın,

‘Ama, Hüseyin Bey, ayıp oluyor!’ diyor.

Ben, kızların da devreye girmesine sıkılıyorum, ‘Selahattin Bey’e gideceğiz, unuttun mu?’ diye bir yalan atıyorum. Amacım, onu oradan çıkartmak. Hüseyin, hatırlamadığını söylüyor. Ben ısrar ediyorum. Neyse, kalkıyor çıkıyoruz. Öğleden sonranın tümü Hüseyin’e ofiste içki içmemesi için yakarma! Ve tabii bir yandan da *italik*’leyip duruyorum,

‘İşi gücü bırakmış nelerle uğraşıyorum, yarabbi!’

Söylediğim gibi, Hüseyin’in, deyişi mazur görün, paçasını adamakıllı kaptırdığı duygusuna kapılması uzun sürmedi. Ama daha da kötüsü, pazar araştırmasından ‘öyle büyük paralar’ın kazanılmayacağını anlamaya başladı. Bence, ona asıl koyan da bu oldu. Rodoplu,

‘Ben, her koşulda Türkiye’de yaşamayı yeğleyen birisi olarak, emeğimi, kalkınmakta olan bir ülkenin pazar koşullarının imkân verdiği en yüksek paraya satmaya çalışıyordum. Ve satıyordum da! Üniversite’nin bana verebileceğinin birkaç misli kazanıyordum, üstelik kendi koşullarımda! Kendi doğrularımdan taviz vermeyerek! Mutluydum ve kendimi başarılı

sayıyordum. Ama, Hüseyin benim gibi değildi. Giderek daha da mutsuz oldu,' diye anlattı.

Bu, 'mutluydum ve kendimi başarılı sayıyordum' cümlesini daha iyi açıklayan başka bir konuşmamızı hatırlıyorum, 'Ben, kendimi ve hakkımı bilmeye çalışırım,' demişti, 'Ve bilirim ki, Türkiye koşullarında -yani, kapitalist yöntemle kalkınmaya çalışan geri kalmış bir ülkede- villalı, yatlı zenginlik benim haddim değildir, çünkü insanın emeğinin hakkını almasından çok daha ötede bir nitelik ister. Rekabetçi, istifçi, sömürücü, otoriter, saldırgan ve ben-merkezci olmak gerektirir. Bu niteliklere sahip değilsen, kendini o yönde dönüştürmek istemiyor ya da beceremiyorsan, niye yatım, katım yok diye ağlanmazsın. Kendi tüketimimi asla başkalarının tüketimi ile kıyaslamam. Kendi tüketimimi başkalarının tüketimi ile kıyaslamadığım içindir ki, kazancımın ne olması gerektiğini de başkalarının kazançlarından yola çıkarak hesap etmeye kalkışmam. Benim yaşlarımda, benim niteliklerimde bir başkasının benden katbekat fazla kazanıyor olması da beni düşündürmez. Ben, 'bana ne lâzım?' diye bakar, onun gereğini sağlamaya çalışırım. Tüketim, asla bir amaç değildir.'

Gelin, görün, bizim kakkoş, kendisine 'Montecarlo'da kumar oynatabilecek, Singapur'da kadın satın aldırabilecek, yani, televizyondaki dört köşe çeneli Amerikalı neyi tüketiyorsa, onu tükettirecek, cirolar, kârlar'[27] peşinde değilse bile, o günlerdeki 'sevgili'sini finanse edebileceği miktarların peşindeydi.

Şiran'la merhabadan öte ilişkileri yoktu ama kendi ofisinde bunaldığında Merhe Reklâm'a gider, çayını orada içerdi. Şiran'ın onu ciddiye almadığını ama dayandığını biliyorum. Yine böyle gelişlerinden birinde, Şiran işlerinin nasıl gittiğini sorunca, patladı,

'Yanımıza bir ortak aldık, halt ettik,' dedi, 'Arkadaş hatırı uğruna battık! Kadın nefes aldırmıyor, masraf diz boyu. Hiçbir şey kazanmıyoruz.'

Sonra, Rodoplu'nun en son araştırmasını 'anlattı', Şiran'ın ne düşündüğünü sordu. Şiran, 'Anlattığın kadarıyla, sakat iş. Bu işten para kazanılmaz,' dedi. Hüseyin, Şiran'ın aynı fikirde olmasından pek memnun olmuş olmalı ki, Rodoplu'ya geldi,

'Şiran Bey, 'Bu işten para kazanamazsınız,' diyor.'

'Şiran Bey de kim?'

'Şuradaki Merhe Ajans'ın sahibi. Komşumuz.'

'Benden selâm söyle, o kendi işine baksın. Saçmalamasın.'

Derken, bir akşamüstü, Rodoplu yokken, Şiran, PA-AR'a uğruyor. Bunu fırsat bilen Hüseyin, Rodoplu'nun işle ilgili raporlarından birisini Şiran'a gösteriyor. Beklediğinin tersine, Şiran fizibilite raporuna hayran oluyor,

'Ama sen bana bunu böyle anlatmadın!'

Hüseyin, mahcup oluyor, işi şakaya vuruyor,

'Anlattım, anlatmadım! Bu işte!'

Şiran, yaptığı haksızlığı düzeltmeyi iş ediniyor. Rodoplu'nun ofiste olduğu bir gün tekrar gidiyor.

'Çalışıyordum,' diye anlattı Rodoplu, 'içeriye birisi geldi. Her şeyden önce kılığı dikkatimi çekti. Çan paça mı dersiniz, denizci paçası mı, öyle aşağı doğru bollaşan bir blucin giymişti. Blucinin paçalarının arkasına ayakkabıya sürtünüp eskimesin diye boylamasına yarım fermuar dikilmişti. Fermuarın dişleri parlıyordu, üzerinde narçiçeği rengi, makarna yününden elle örülmüş, boyunlu bir kazak vardı. Kazağın yakası çenesine varıyordu. Ne kadar esmer olduğunu bilirsin, bir de haftalık sakal düşün! Tam bir lümpen görünümü! Anlaşılan, Hüseyin'in tayfasına alışmışım, pavyon günlerinden kalma birisidir, diye düşündüm, tanıştırırken bakmadım bile. Ancak, Şiran sıkça rastlanan bir isim olmadığından, PA-AR hakkında ahkâm kesen adam olduğunu anladım. Anladığımı da belli etmiş olmalıyım ki,

'Ben aslında sizi görmeye geldim,' dedi.

'Öyle mi?'

'Ben, Hüseyin'e o iş yürümez derken, sizin raporunuzu okumamıştım. Okuyunca gördüm, çok iyi bir proje.'

Bahse girerim, hayatınızda okuduğunuz ilk rapor, diye *italik*'ledi, Günay. Sonra da, Hüseyin'e sinirlendi, ortak işlerine ait bir raporu bir başkasına okutmanın ne âlemi vardı? *Aklı sıra beni mi denetliyor, nedir?*

'Sonra sesi dikkatimi çekti. Esrar kaçakçılığından bar fedailiğine kadar, her türlü yasadışı mesleğe yakıştırdığım Şiran'ın sesi, kalıbına hiç uymuyordu. Bilirsin, yumuşacık bir sestir, onunki. Daha da ilginci, buluğ çağındaki oğlan çocuklarının sesi gibi, bir tizleşir, bir kalınlaşır. Derken, hatasını düzeltmeyi iş edinen birinin, kötü olamayacağını düşündüm. Mert bir adam olmalıydı. Dahası, o raporu beğenmesi için gelişmiş bir hayal gücü olmalıydı. *Beklenmedik bir zarfın içinde sunulan hayal gücü, diye düşündüm. Kim bilir, belki de yıllardır ses vermeyen bir müttefik* diye de düşündüğüme bakılırsa Hüseyin'den adamakıllı yılmış olmalıyım. Daha bir dikkatli baktım, bu defa da gözlerindeki hayranlık pırıltısını yakaladım.

Gariptir, Şiran'ın gözlerinde, İbrahim Tatlıses'in, Emrah'ın gözlerinde gördüğüm, o yuvarlak yumuşaklık vardır. Garip bir masumiyet. Garip bir hüzün. Ona yasadışı işler yakıştıran muhayyilemden utandım. 'Reklâm ajansınız varmış, öyle mi?'

'İlan alıyoruz,' dedi Şiran, 'Bir de dergi çıkarıyoruz.' Çıkarttı, gösterdi. O senin bildiğin berbat dergi. Ama yazarlar Türkiye'nin ileri gelen isimleri. Dergi o kadar kötüydü ki, bu doktorların yazı veriyor olmaları çok şaşırtıcıydı. Ama, Şiran, 'İldeniz Abi, Erdal Abi,' diye konuşuyordu. Gerçekten de, İstanbul'da tanımadığı doktor yok gibiydi.

'Satışlar iyi mi bari?'

Beni hayretlere düşüren rakamı o gün söyledi,

'Yirmi beş bin abonemiz var.'

O an aklıma Ercan Arıklı düştü. O yıllarda Arıklı, bir elinde, dünya yayıncılık tarihi, öteki elinde yayıncılık yöntemleri kitapları, habire dergi çıkarıyor, habire batırıyor, tekrar çıkarıyordu. Onca reklâm, özenilmiş mizampaj, kalite baskı, kâğıt derken, en iyi tiraji on bini geçmiyordu. Gözlerimin önünden duvardan duvara halılı, elektrik daktilolu, kolej mezunu sekreterli, klimalı, deodorantlı, yurtdışı diplomalı pazarlama uzmanlarının iki kelimeden birisi İngilizce yöntemleri geçiyordu.

O geceyi çok sıkıntılı geçirdim.

Bir kendime bir de Şiran'a bakıyordum. Bir Şiran'a bir Hüseyin'e bakıyordum. Şimdi, bana sorarsan, tasarımını İstanbul'un en 'özgün' grafikerlerinin yaptığı antetsiz kâğıtlar, zarflar olmadan, efendim, marjları, tarih ve imza yerleri hatasız, daktilosu mükemmel raporlar olmadan iş yapılamazdı. Sekreter kızlar telefonu, 'efendim?' diye yayaraktan açamazlardı; ille de, 'PA-AR! Buyrun!' demeliydiler. Birden, Hüseyin'i boğduğumu hissettim. Daha da kötüsü, mesele para kazanmaktıysa, işte Şiran kazanıyordu. Hem de kimsenin okuyacağına asla ihtimal vermediğim o dergiyle! Ama zaten Hayber Kalesi risalelerinin tirajını da bilmiyordum. Sonra bir ara, hakkım olmayan bir işten para kazanıyormuşum duygusuna kapıldım. Şair'in cenazesinde kapıldığım ruh haline benzer bir duyguydu bu. Aksaray'ı işgal etmişim gibi geldi. Gerek Hüseyin gerekse Şiran olsun, Aksaray sakinleri, bensiz -bensiz derken benim katkıma ihtiyaç duymadan- kötü dergileri ya da kötü ayakkabıları ile pekâlâ da yaşıyorlardı. Ben, bu dünyanın ortasına paraşütle iniyor, kendi doğrularımı dayatmaya başlıyordum. Daha da kötüsü, bu doğruların kimseye elle tutulur bir faydası yoktu. Sekreter, bir mektubu üç defa yazdığı için sinirleniyor, Hüseyin, beni

çok hırslı ve hırçın buluyordu. Oysa, Şiran'ın başarısı ortadaydı. Şiran'ın başarısı, mazrufun zarfa zaferi olmalıydı. Mutlaka onun bilip de benim bilmediğim bir şeyler vardı. Arkadaş olduk. Ve benim koordinatlarım değişti.'

Şiran'ın romanının notlarını hatırlayacaksınız, 'Mardin'den yola çıktım, Midyat üzerinden Cizre'ye,' diyordu, 'Mela'nın memleketi Cizre'ye.'

'Mardin'den yola çıktım, Midyat üzerinden Cizre'ye.
Mela'nın memleketi Cizre'ye. Bir şahtur kiralayacaktım,
Dicle'den aşağı, Musul'un az berisine Havsar Ovası'na,
Horsabad'a, Dur Şarrukin harabelerine.
Herkes Güney'e gitmez a! Benimki de Sarı Yolculuk, işte!
Zin'e sevdalı Mem 'in rehberliğinden, âşıklar gibi sabırsız,
o dur durak bilmeyen nehirde!
'Galiba, senin gönlünde de bir yar var,' dedim, Dicle'ye,
'Yoksa ne diye coşarsın, Cizre'nin yanı başında böyle?'
'Xalib dı dile teda neyarek,' dedi Mem, 'Sergeşte dı bir rex Cezir'e!'

Baktım, baktım da rehberim Mem'i sevmekten korktum. Uyardım onu,
'Dostluk, ahbaplık ve kardeşlik, ikiyüzlülükle, lafla olmaz ha! Bilesin,' dedim, 'Dostluk kolay değil, zordur. Dostluktan maksat da vefadır. Sonunda vefa göstermeyeceksen eğer, sen sen ol, göze alma o cefalı işi.'
Baktı, baktı da beni sevmekten korktu, Mem! Uyardı beni,
'Yari ubırayi muvaxat na bit bı riya-ı megalat!
Yarine hesaniye, cefaye, evvel ne de ber ıwve ve cefaye!'
Ahd ettik, el sıkıştık, öyle koyulduk yola.
'Çok uzak yoldan geldiler, Medler,' dedi Mem, 'Asya'nın ortalarından bir yerlerden. Buhara'ya, Semerkant'a, Hind'e uğradılar. İran'da konakladılar.
Acemlere dillerini, otuz altı harfli Aryan alfabelerini sundular.
Kafkaslar'ı aştılar, Kıble'ye indiler.
Dar Şarrukin'e vardıklarında, İsa'nın doğumuna daha bin yıl vardı.
Derler ki, vefadır birincil nitelikleri.
Vefasız Atinalılar bile bilirler ki, bir Med ölür de sözünden dönmez!
Bir and yapmışsa, vazgeçmez.'
Mem, boynunu büktü,
'Benim övünmem değildir,' dedi, 'Tarihçi Briffault da böyle der.'
Kadim denizlerin yosunları nicedir buhar olmuş kıraç diplerini gördüm.

Issızın ortasında, ufkun altında görünen karartı bir ağanın kasrıydı ki,
bir yudum acı su içebilmek için oraya varmam gerekti.
Dizlerim kesildi, dudaklarım çatladı.
Rüzgâr savurdu kumları, taneleri terime karıştı, terim pıhtılaştı.
Bedenimi gittikçe sertleşen bir çamur sardı.
Yanıklar, kaşıntılar arttıkça arttı.
Ama, ben mecburdum o bir damla acı suya!

Önce çıkınımı, sonra dostlarımı attım sırtımdan. Yükümü hafiflettim. İstanbul'da, şundan birkaç ay önce mantar topladığım Belgrad ormanlarının göğe varan çınarları, dereler gibi taşan çeşmeleri canlandı hayalimde! İstanbul'a diz çökmek, hayalimin serin gölgesinde uzanmak istedim ama Mem bırakmadı,
'Kasr'a varmazsak, telef olursun!'

İçimden dayanaklar aradım.
'Bu yolda ben bir borcu ödüyorum,' dedim, 'Asırlardan beri soyulan, sömürülen, yalnız can, yalnız mal vergisi için aranan, şu bitmiş tükenmiş insanlara karşı, İstanbul'un işlediği günahların borcunu ödüyorum.
Yürümekten ziyade sürüneceğim.'

Öyle yaptım.
Gün sona erdi.
Güneş arkamdan alçaldı.
Issıza vahşi bir sessizlik indi.
Kasra nihayet vardım.

Vardım ya, varmaz olaydım!
Gördüm ya, görmez olaydım!
Görmez olaydım elin ayağın göçtüğünü, kuyunun çekilmiş,
Kasrın yıkılmış olduğunu!
'İşte, Şiran'ın evi burasıdır,' dedi Mem.
Bende bir çığlık!
'HAYIRRRR!'
Hayır, diye haykırmışım da, tarla farelerini bile kaçıramamışım!
Ama, aklımı yitirmiş olmalıyım!

‘Doğru ya! Doğru ya! Örenler artık burada oturmuyorlar! Onları İstanbul aldı, hanımelinin gölgesine.’

‘Eh,’ diye başını salladı Bilge Mem, ‘Öyledir.’
‘Burası, Yukarı Mezopotamya’dır.
Yüzyıllardır, biriniz gelir, biriniz gidersiniz.’
Mem’e sordum, ‘Kimse sevmez mi, kimse kalmaz mı, buralarda?’

‘Kalır,’ dedi Mem, Düşer kalır. Benim gibi düşler kalır.’

IV

TİP'teyken, 'Doğulular Grubu' ile birlikte hareket ettiğimi biliyorsunuz. TİP kapatıldıktaN sonra bu grubun uzantısı olarak ortaya çıkan Devrimci Demokratik Kültür Derneği'ni, yani, Şiran'ın ofisinin üst katındaki oluşumu yadırgadığımı söylersem yalan olur. Bu, DDKD'nin münhasıran Kürt gençleri tarafından kurulmuş olmasına rağmen böyledir. Çünkü, o zamanın devrimci gençleri olarak, Türk ya da Kürt, bizler, 'tanklarıyla toplarıyla gelseler dahi, bağımsız olacak Türk'ün vatanı' gibi sloganları hep birlikte söylüyorduk. Öte yandan, 'Doğu'ya ilişkin sorunların, deyiş yerindeyse, 'uzmanları', yani Kürtlerin bizzat kendileri tarafından dile getirilmesinden daha doğal bir şey olamaz gibi görünüyordu. Anlatmaya çalıştığım, kendimi dışlanmış hissetmediğimdir. 0 kadar ki, Şiran'la çalışmaya başladığımızdan bir süre sonra DDKD ile birlikte oluşan Komal Yayınları'nın tashihlerine de yardım etmeye başladım. Belki de, cezaevi koşulları izin vermediği için, 'milli mesele' tartışmalarının, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusunu açıkça gündeme getirecek boyutlara vardığının farkında değildim. Kaldı ki, bir sosyalistin Kürtlerin ayrı örgütlenmesini kabul edebileceğini düşünmüyordum bile. Şimdi düşündüğümde 'Doğu Mitingleri' sürecinde 'tanıştığım' Molla Barzani faktörünün bu tutumunu perçinlediğini anlıyorum. Çünkü, o zamanlar bizim zihnimizdeki Barzani, emperyalizmle uzlaşan biriydi. Ve Kürk-Türk ayrımına gitmek, devrimci güçleri gerici Barzani'ye kaptırmaktan başka bir işe yaramazdı. Oysa her ne kadar içinde fiilen yer almadıysam da, THKP-C hareketi 'Orta Doğu Devrimci Çemberi' önerisinin mantığı üzerine kurulmuştu. Ve bu çemberde Barzani'nin yeri yoktu.

Örenlerin çevresiyle yakınlaştıkça, Türkiye sosyalist hareketinin aslında ve ta o zamandan ve neredeyse bütünüyle ikiye ayrılmış olduğunu idrak etmeye başladım. Ve anladım ki, Deniz Gezmiş, Mahir Çayan gibi sosyalist sola damgalarını vurmuş olduğunu sandığımız isimler, Kürtlere uzun boylu bir şeyler ifade etmiyordu. Bu Kızıldere'de Mahir'le birlikte öldürülenlerin

arasında Kâzım Özüdoğru gibi Kürt devrimcilerin olmasına rağmen böyleydi. Onların cenahında bir tek isim vardı: Barzani.

Okur, 'onların' dediğimi fark etmiştir.

'Onların' diyorum, çünkü solcu geçmişimde ilk kez, 'parti' dediğim zaman TKP- TİP- TİİKP, efendim TSİP filan değil de, KDP yani Kürdistan Demokrat Partisi'nin anlaşıldığını gördüm. Şimdi, bu benim açımdan bir anakronizm gibiydi. Çünkü, benim tarihimin Demokrat Partisi (ticariler, Asya bıçkınları vs.) çoktan aştığımız bir siyasi süreçti. Bundan daha şaşırtıcı olanı Asya'dan Avrupa'ya bir kısrak başı gibi uzanan bu memleket Türkiye filan değildi. Dünya haritasındaki o zarif dikdörtgen bizim değildi.

Şimdi, bu bilginin çok çarpıcı, çok da ürkütücü olması lâzım, değil mi?

Hayır, değildi.

Değildi çünkü biz, bu 'bize' Kürtler de dahil, KDP'yi de TİİK, TSİP gibi, düşlediğimiz bir ütopyanın müstakbel partilerinden birisi olarak aldık. Yani, rüştünü ispat etmiş ideolojinin temsilcisi olarak değil de, bir niyet, bir özlem, hatta beki de bir yakınmanın ifadesi, bir slogan olarak aldık. KDP'nin 'duygusu' buydu. Hal böyle olunca, ne biz ne de onlar, yani Kürtler, ayrıntı istedik. Bir THKP-C'nin programı, tüzüğü THKP-C'yi THKP-C yapmakta ne denli önemliyse, KDP'ninki de o kadar önemliydi. Yani, o aşamada lüzumsuz değilse, zamansız ayrıntılar olarak görüldü. Söylemeye çalıştığım, Kürdistan Demokrat Partisi'ne benim bile katılabileceğimdir. Ve bunu o zarif kısrak başının kan revan içinde yarılabileceğini düşünmeden yapabilirdim.

Bir başka husus da, tarihi, coğrafyası ve sosyolojisi ile Kürdistan'ı bizim hep birlikte, yani, benim kuşağımın Türkleri ve Kürtleri *birlikte* keşfetmiş olmamızdır. Yani Kürdistan'ı bize Kürtler anlatmadı. Şöyle de söylenebilir: Biz, resmi tarihin arkasını görmek için yola çıktık. Elimize Kürtler geldi. Hatta, bu konuda donanımlı insan sayımızın göreli üstünlüğünden olacak, bilgi üretimini çoğunlukla Türkler üstlendi, Kürtlerin istifadesine sundu. Böyle bakıldığında, milli meselelerinin oluşumundaki katkımız inkâr edilmeyecek kadar büyüktür. Örneğin, Rodoplu, Kürtlere dair kitapları Şiran için tercüme ederken, dostuna soyağacını armağan ediyordu. Mem u Zin'i satın alırken de öyle. Aram'ın, Şivan'ın Kürtçe kasetlerini saklarken de öyle. Bu bakımdan, ayrılıkçılık, bölücülük gibi vatana ihanet telmih eden kavramlar Türk bizleri ürkütemedi.

Derli toplu bir Kürdistan tarihi var mıydı? Varsa, nereden, hangi istihbarat örgütünden bulunurdu, bilmiyorum. Güvenebileceğimiz yazılı

malzeme olarak bir tek Yüzbaşı E.W.C. Noel'inki de (sonradan değineceğim) dahil olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı sıralarında Irak Kürdistanı'nda faaliyet gösteren İngiliz Siyasi Subaylarının[28] kitapları vardı. Bunları da Boğaziçi Üniversitesi'nin kütüphanesinden Rodoplu alıyordu.

'Ben Türkiye'yi hep Doğu-Batı ekseni doğrultusunda düşünürdüm,' dedi bir gün,

'Ben Örenleri tanıyıncaya kadar Türkiye'yi hep Doğu-Batı ekseni üstünde düşünürdüm. Herhalde okul gören Türklerin hepsi de öyle düşünür. Örenleri tanıdıktan sonra koordinatlarım değişti, Kuzey-Güney oldu.'

Söylemek istediğini anlıyordum. Düşünün ki, işte TKP, TİP filan derken karşınıza bütünüyle yabancısı olduğunuz bir KDP çıkıyor. Ancak, bununla da bitmiyor. KDP'nin aslında Irak KDP'si, İran KDP'si, Suriye KDP'si ve Türkiye KDP'si olmak üzere dört parçalı bir bütün olduğunu keşfediyorsunuz. Şimdi, tabii, bu 'bütün'ün ne kadar 'bütün' olduğu sorgulanabilir ama organik bağları tartışılamayacağı gibi, lideri de efsaneleşmiş, Barzani.

Kim bu çağdaş Çerkez Ethem diye baktığımızda, meselenin izini Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmemiz gerekti.

Şöyle: Savaşın galiplerinden İngiltere, 'Mezopotamya'nın yerel adı' dediği Irak'ı (Bakkal Şükrü'nün arkadaşlarının cesetleri Kut-ül Amare'de dikenli tellerin üzerine yığıla dursun) işgal ediyor. Yıl, 1918. Kerkük petrolleri yüzünden Kürtlerle iyi geçinmeye çalıştığı için de, umumi arzı üzerine Süleymaniye Belediye Başkanı Şeyh Mahmud Berzenci'yi genel vali, *Kürdistan Emiri* ilân ediyor. Aynı yıl, İran Kürtleri (Sevr Antlaşması uyarınca Osmanlı toprağında bağımsız Kürt Devleti kurulmasının gündemde olduğunu hatırlayalım) harekete geçiyorlar ve Simko'nun liderliğinde Urumiye'den Mahabad'a kadar bir bölgeyi denetimleri altına alıyorlar. İngilizler, kendilerine bağlı bir vali bulduklarını sanırken, bir yıl sonra, 1919'da Şeyh Süleymaniye'deki İngilizleri tutuklatıyor, bağımsızlığını ilân ediyor. Daha aynı yıl, direniş kırılıyor, Şeyh Mahmut tutuklanıyor, Bağdat'a götürülüyor.

Dönelim Türkiye'ye: İngiltere, Rusya ve Fransa Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl paylaşacaklarına dair antlaşmayı 1917 Mart'ında imzalıyorlar. 1918 Ocak'ında ABD Başkanı Woodrow Wilson, ünlü 14 prensibini -yani, 'sömürge halkları bağımsızlıklarına kavuşturulacak' prensibi- açıklıyor. Bunu takiben, başta Kürt Teali Cemiyeti olmak üzere,

İstiklâli Kürdistan Cemiyeti, Hevi gibi, istekleri bağımsızlıkla otonomi arasında gidip gelen örgütlenmeler ve yer yer isyanlar başlıyor. 1920 Ağustos'unda 6. ve 64. maddeleri gereğince Kürtlere yerine göre özerklik ve bağımsızlık verilmesini öngören Sevr Antlaşması imzalanıyor. Kasımda, Dersim aşiret reisleri Ankara hükümetine Kürtlerin özerkliği konusundaki düşüncelerini soran bir muhtıra veriyorlar, cevap alınamayınca 25 Aralık'ta 'Diyarbakır, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde bağımsız bir Kürdistan devleti kurulması gerekmektedir, eğer gereğini yapmazsanız silâha sarılacağız' mealinde bir telgraf gönderiliyor. Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya derken, birlikler bu bölgeye kaydırılıyor. İsyan bastırılıyor, liderler tutuklanıyor. Beş yüz kadar isyancının öldürüldüğü söyleniyor.

Türk Milli Kurtuluş Savaşı'nın nihai aşaması olan Büyük Taarruz'u Mudanya Ateşkesi izliyor. Lozan Antlaşması ise 1923'te. Bu arada, 1922'de, Erzurum'da Kürt İstiklâl Cemiyeti adıyla bir örgüt daha kuruluyor. Derken, yine Elazığ-Erzurum yöresinde etkili bir Nakşibendi Şeyhi olan Şeyh Sait de ifadesi alınacağı gerekçesiyle Bitlis'teki mahkemeye götürülmeye kalkışılınca, ünlü isyan fiilen başlıyor. Elazığ, Lice derken, Diyarbakır'ı kuşatıyorlar. Hükümet, isyancılara karşı aşiretlerle işbirliği yapıyor, Şeyh Sait ve yandaşlarını Varto yakınlarında yakalıyor. İzleyen İstiklâl Mahkemesi yargılanmasında Şeyh Sait, Kürt Devleti kurmak için ayaklandıkları iddiasını reddediyor. Hükümet zaten bunun bir şeriatçı ayaklanması olduğunu söylüyor. Neticede 46 kişi idam ediliyor: 1925. Bu arada, Milletler Cemiyeti, Musul'un İngiltere'nin mandasındaki Irak'a verilmesini kararlaştırıyor. Bir yıl kadar sonra da, Türkiye-Irak sınırı bugünkü şeklini alıyor.

Şeyh Sait isyanının bastırılmış olması, Kürt hareketinin durması anlamına gelmiyor. Nitekim, hareketin liderlerinden Seyit Abdülkadir'in oğlu, Seyit Abdullah, Şemdinli'de başlattığı isyandan sonra Irak'a kaçıyor ancak İhsan Nuri Dersimli ile bağlantısı var. Bu bağlantı, daha sonra Ağrı Dağı'na çıkan Haydarabad, Cibran, Hasanan ve Celali aşiretlerinin Celali Berho liderliğinde yeni bir isyan hazırlığına başladıklarında işe yarıyor. İhsan Nuri, Irak'tan Ağrı'ya geliyor, Kürt birliklerini eğitmeye başlıyor. Hükümet üstlerine yürüyünce bu defa da İran'a kaçıyorlar. Derken Şapka Devrimi'ne karşı Siirt'in Zilan ve Adıyan aşiretleri ayaklanıyor. Üzerlerine asker gidince, Suriye'ye kaçıyorlar. Derken Ermenilerle işbirliğine karar veriliyor, Lübnan'da Ermeni Taşnak Cemiyeti liderinin de bulunduğu bir zirve toplanıyor. Yine aynı süreçte Ağrı Dağı'nda meskûn isyancılara karşı

bir ikinci harekât oluşturuluyor. İsyancılar dağıtılıyor ama ağır kayıplar veriliyor.

Anlatmaya çalıştığım, 1918'den itibaren on yıl süreyle her yıl şu ya da bu Kürt aşiretinin isyan etmiş ve bu isyanların tümüyle bastırılamamış olmasıdır. İsyancılar, her zaman Irak, İran ya da Suriye topraklarına ya da tersi, geçebilirlerdi ve nitekim öyle olmuştur.

Bilebildiğim kadarıyla, Barzani adı bizde ilk kez, Şeyh Ahmet Barzani olarak, bu zat Ağrı'daki isyancıları rahatlatmak amacıyla 1930'da, Yüksekova'daki Oramar Askeri Kışlası'na baskın düzenlediği zaman duyuldu. Bu tarih aynı zamanda, İngiltere'nin Irak'a bağımsızlık verdiği ve Şeyh Mahmud'un tekrar ayaklandığı tarihtir. Yüksekova'da istediğini bulamayan Şeyh Ahmet, memleketi Bahdinan'a geri dönmüş, bundan bir yıl sonra da Irak'a karşı ayaklanmıştır.

Irak kuvvetleri 1933'te İngiliz Hava Kuvvetleri'nin yardımıyla isyanı bastırınca, bu defa Şeyh Ahmet'i Türkiye'ye sığınırken görüyoruz. Ahmet'in yanı sıra, kardeşleri Molla Mustafa ve Mehmet Sıddık, önce Yüksekova'ya, oradan da Eskişehir'e gönderiliyorlar. Barzan Aşireti, bir yıl sonra, Irak hükümetinden alınan güvenceyi, müteakip, Irak'a iade ediliyor. Mustafa Barzani, Süleymaniye'de 1943'e kadar gözaltında bulunduruluyor. O tarihte kaçıyor ve Nuri Sait hükümetine başkaldırıyor. Başarılı da oluyor. O arada ağabey Şeyh Ahmet de serbest bırakılıyor. 'Büyük ağabey dini, Molla Mustafa ise siyasi ve askeri lider olarak fiili bir otorite' kuruyorlar.

Bu arada Türkiye'de, ufak çaplı isyanlar süregelmekte ama başarı sağlanamamaktadır. Dersim, hariç. Devlet otoritesinin tam olarak sağlanmadığı Dersim için önce ünlü 'Tunceli Kanunu', çıkartılır. Dersim'in adı, Tunceli olarak değiştirilir. Sonra, 'İdam hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur,' hükmü getirilir. Hükümetin kontrolü sağlamaya yönelik tedbirlerini haber alan aşiretler toplanırlar, ama aralarındaki çekişmelerden ötürü ortak karar alamazlar. Bu arada, hükümet, Murat üzerinde köprüler kurmaya koyulur. Dersim İsyanı, 1937'te, Kalmut Köprüsü'nün yakılmasıyla başlar. 1938'de isyana katılan aşiretlerin bir kısmının Batı Anadolu'ya göç ettirilmesiyle sonuçlanır.

İkinci Dünya Savaşı yılları sakindir. Savaşın sona ermesiyle birlikte, Türkiye canlı bir siyasi sürecin içine girer. 1946'da Demokrat Parti ile birlikte, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü

Partisi kurulur. Türkiye için bundan sonraki süreç, Türk aydınının sosyalist solu tanıma sürecidir.

Türk cephesi, 1959'da, '49'lar' diye bilinen, Kürt aydınlarının tutuklanmasıyla birlikte yeniden hareketlenir. Aralarında, Musa Anter'in de bulunduğu grup, 27 Mayıs'tan sonra, Genelkurmay Askeri Mahkemesi'nde yargılanırlar. Mahkemenin verdiği idam kararını Yargıtay birkaç kez bozar. 1960'ta çıkarılan Sürgün Yasası, 55 ağa ve aşiret liderini Batı Anadolu'ya gönderir. Bir yıl sonra da TİP kurulacak ve Mehmet Sedes'in sosyalist serüveni başlayacaktır.

Sacayağının üçüncü ülkesi İran'da durum biraz daha farklı gelişir. 1937-1939 yılları, İran Kürdistan'ı Özgürlükçü Partisi'nin faaliyet gösterdiği yıllardır. İkinci Dünya Savaşı, İran'ın kuzeyini Rusların, güneyini ise İngilizlerin işgalini getirir. Aynı yıl; 1941, otuz kadar İranlı Kürt lider, Sovyetler'in davetlisi olarak Bakü'ye gider. 1944 seçimlerinde parlamentoya sekiz milletvekili sokmayı başaran sosyalist *Tudeh*, Kitle Partisi, 1942'de kurulur. Aynı yıl, Irak Kürt hareketinin desteği ve tavsiyesi ile *Komele Jiyaneweyne Kurdistan*, Kürdistan Direniş Topluluğu, isimli bir örgüt daha oluşur. Sarı, kırmızı, yeşil Kürt bayrağını hazırlayan, ilk Kürdistan haritasını basan da bu örgüttür. Komele, 1944'te, İran-Irak-Türkiye sınırlarının birleştiği Dılanbor Dağı'nda, bir toplantı düzenlemiş, üç ülkeden gelen Kürt temsilciler dayanışma kararı almışlardır. Komele, Azerbaycan kanalıyla, Sovyetler'in kanatları altında gibidir. Nitekim, yeni ismini, Azerbaycan Tudeh Partisi 'Azerbaycan Demokrat Partisi' olarak ad değiştirdikten sonra, Başbakan Cafer Bagirof'un önerisiyle benimsemiştir. 1945'te, 'Kürdistan Demokratik Partisi' olan Komele, özerk yönetim isteyen bir program ilân eder: 'Kürt halkı şimdi, dünyanın faşizmden kurtulmuş olmasından yararlanmak ve Atlantik Antlaşması'nın getirdiği taahhütlerde kendi katkısının da bulunmasını istemektedir. Kürt halkının Rıza Şah tarafından inkâr edilen anayasal ve insani haklardan başka isteği yoktur.' (Bu Rıza Şah'ı, Prof. Pavloviç'in babasından hatırlayacaksınız. Rabin Levi, kurtuluşlarını ona borçlu olduklarını söylemişti.[29]

Azerbaycan'ın özerkliğini ilân etmesinden (1945) bir yıl sonra, Mahabad Kürt Özerk Cumhuriyeti ilân edilir.

Bir an için Irak'a dönersek, az önce belirttiğim gibi, biri dini biri de dünyevi otorite kuran Barzani kardeşler, kendilerini toparlar toparlamaz yeni bir isyan başlatmış, ancak İngiliz uçakları yine devreye girmiş, büyük kayıplara neden olmuşlardır. Ne ki, bu defa Barzan Aşireti'nin sığınacağı

bir bölge, Mahabad Kürt Özerk Cumhuriyeti vardır. Ve 1946'da, Barzani '10 bine yakın' aşiret mensubu ile birlikte İran'a geçer. Molla Mustafa başkanlığında Irak Kürdistan Demokrat Partisi aynı yıl kurulur. Ancak, Azeri ve Kürt girişimlerini desteklemesinden rahatsız olan önce İngiliz sonra da Amerikalılar art arda verdikleri notalarla, Sovyetler'in İran'dan çekilmesini sağlarlar. 1947'de, Mahabad Kürt Özerk Cumhuriyeti sona ermiş, liderleri idam edilmiştir.

Barzani ve yanındaki beş yüz peşmergesinin İran-Irak-Türkiye sınırından, on bir yıl kaldığı Sovyetler Birliği'ne iltica etmesi bu olaydan sonradır. Sovyetler Molla'yı ünlü Harp Akademileri'nde eğitirler, önce albay, sonra da general rütbesi alır.

Bu arada, Irak KDP devam etmektedir. 1958 yılında Barzani'nin geri dönmesiyle birlikte, faaliyetleri hızlanır. 1961'de, hükümet kuvvetlerinin Irak Kürt Bölgesi'ne saldırmalarıyla birlikte mücadele, yine Barzani'nin önderliğinde, bu satırların yazıldığı bugüne kadar süren mücadele, başlar.

Sınırın öbür tarafında, Iran petrollerini millileştirmek, Şah'ı devirmek, yeniden başa getirmek, SAVAK'ın kurulması, Ak Devrim, Humeyni'nin sürgünü gibi işlerle meşguldür. Ne ki, Humeyni, bir süre Bursa'da kaldıktan sonra, Irak'a geçecektir. O sırada, İran KDP, on sekiz ay süren bir direniş başlatır, 1967. 1969'da yine Komele adlı yeni bir Kürt örgütü kurulur. Bir yıl sonra da bu üç muhalif örgüt Halkın Fedaileri adı altında birleşir, silahlı mücadeleye başlar.

Benim Şiran'la çalışmaya başladığım yıllarda Halkın Fedaileri'ne ek olarak, Halkın Mücahitleri diye bir başka örgüt daha kurulmuştu. 1951'de İran petrollerini millileştiren, daha sonra Şah'ı İran'ı terk etmeye zorlayan Musaddık'ı tutan bu örgüt, İran'daki yabancı petrol şirketlerini bombalamak, banka soymak, işbirlikçi ilân ettikleri İranlıları ortadan kaldırmak gibi, bizim aramızda taraftar bulan eylemler yapıyordu.

Türkiye'ye gelince: Bilebildiğim kadarıyla, Rusya'dan dönen Molla Mustafa Barzani'nin Irak Kürt bölgesinde yeniden harekete geçtiği 1961 yılı *Kürdistan Demokrat Partisi Mesullüğü* adıyla Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin çekirdeğini oluşturan gizli örgütün kurulduğu yıl oldu. (Bu satırları yazarken, 27 Mayıs'ın ne denli bereketli bir hareket olduğunu düşünmeden edemiyorum. Malum olduğu gibi, 1961 yılı aynı zamanda TİP'in kurulduğu, ilk işçi kafilesinin Almanya'ya gittiği, FKF'nin kurulduğu, Menderes-Polatkan-Zorlu üçlüsünün idam edildiği, Yön Dergisi'nin yayın hayatına girdiği yıldır! Bu olayların her biri Türkiye'de

büyük oluşumlara gebedirler.) Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin -Diyarbakır'da, Faik Bucak, Sait Kırmızıtoprak, Sait Elçi, Hikmet Buluttekin, Hasan Yıkılmış yönetiminde- esas kuruluş tarihi 1965'tir. Genel Sekreter Faik Bucak, bir yıl sonra, kimliği meçhul birisi tarafından öldürülmüştür. Bir kısmına benim de katıldığım 'Doğu Mitingleri' 1967'de başladı. Ancak, daha önce de belirttiğim gibi, biz 'Doğu Gerçeği'ni hiçbir zaman münhasıran 'Kürt Gerçeği' olarak algılamadığımız gibi, ayrı bir Kürt hareketinin varlığının bilincinde de değildik.

T-KDP'yi, Doğu Devrimci Kültür Ocakları izledi. 1969. Aynı yıl, Sait Kırmızıtoprak Türkiye'de KDP'yi kurdu. Bizimkilerin Elrom'u kaçırdıkları 1971 yılı (aynı zamanda THKP-C'nin kuruluşunu ve amacını açıkladığı yıl) T-KDP'nin kurucusu Sait Kırmızıtoprak'ın Kuzey Irak'ta aralarında görüş ayrılığı çıkan Sait Elçi ve Mehemmede Bego'yu öldürttüğü yıldır. Buna misilleme yapan Irak-KDP'nin başta Kırmızıtoprak'ın kendisini olmak üzere, T-KDP'nin ileri gelenleri Hikmet Buluttekin ve Hasan Yıkılmış'ı kurşuna dizdiklerine bakılırsa, iki parti arasındaki organik bağlara karşın dayanışmadan söz edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, Dr. Şıwan kod adıyla bilinen Kırmızıtoprak'ın arkadaşları 1975'te tekrar toparlandılar. K-KDP, 1977'den itibaren Kürdistan İşçi Partisi (KİP) olarak isim değiştirdi.

Abdullah Öcalan'ın adını duyurduğu ilk tarih 1973'tür. O tarihte, Apo, Kürt sosyalistlerinin ayrı örgütlenmesi gereğini alenen savunan bir çevre oluşturmaya başladı. Benim Merhe Ajans'ta yayınlarının tashihlerini yaptığım Komal 1974'te, Şiran'ın -hiç değilse o yıllarda!- sempatizanı olduğu Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi ise 1975'te kuruldu. TKSP'nin Genel Sekreterliği'ne, DDKO çıkışlı Özgürlük Yolu'ndan, Kemal Burkay getirildi. (Bu Kemal Burkay, 90'lı yıllarda 'Gülümse' adlı şiiri Sezen Aksu tarafından bestelenen ve yıllarca dillerden düşmeyen Kemal Burkay'dır)

1975'ten sonra benim ve ancak bölük pörçük izleyebildiğim onlarca bölünme ve tekrar bölünme oldu. Ancak, amacım, Türkiye'nin '70-'90 döneminde savrulan Günay Rodoplu'nun hikâyesini anlatmaktır, Kürt hareketinin tarihini yazmak değil. Bu bakımdan tanık olduklarıma Rodoplu'nun (ve benim!) tarihini etkilediği kadarıyla değinmekle yetineceğim.

Şimdi tabii, o noktada beni tahrik eden, Cemil Meriç okuyan, 'Kızıl Tuğ kadar Türk' birisinin Şiran'la ilişki kurmuş olmasıydı. Dahası, fevkalade açık sözlü olması 'polistir', efendim, 'ajandır', gibisinden, insanın

tutumunu belirleyeceği saptamalara da izin vermiyordu. Günay'la beraber olmak, insanın titiz annesiyle gittiği hamamda, iki dizin arasına sıkışık, gözleri köpükle kapalı, bir sıcak, bir soğuk su dökünmesi gibiydi. Bir konu üzerinde tam anlaştık derken, ikinci cümlesi ile yerinizden sıçrayabilirdiniz. (Bu noktada, Rodoplu ile 'anlaşmak' neden gerekiyordu, diye sorabilirsiniz. Bunu ben de çok düşündüm. Hele de kaşının üzerinde göz var hükmünün bile adam öldürmeye kadar varan patlamalara neden olabildiği bir dönemde nasıl dayanabildik? Dayanmanın da ötesinde, bizi, biz farkına varmaksızın farklı bir düzleme nasıl çekebildi? Şimdiki aklımla düşündüğümde, bunu *insan manzaralarına* duyduğu derin sevgiye ve sevgisini bize yansıtmasındaki cömertliğine bağlıyorum.) Rodoplu, her şeyden önce çok cömert bir insandı. Sahip olduğu her şeyi; sevgiyi, bilgiyi, malumatı, anlayışı paylaşırdı. Ve siz, başlangıçta ne kadar direnirseniz direnin, sonunda kendinizi onun insan manzaralarına duyduğu sevgiyi bir ölçüde paylaşırken yakalardınız. Meğer ki, daha önce anlattığım Ali[30] türünden bir militan olasınız, meğer ki, Şiran'ın amcası, Abidin gibi, Binali gibi, 'keskinliğinizin' törpülenmesinden korkasınız. -Şunu da hemen eklemeliyim: Keskinliğin törpülenmesi korkusu çok ciddi bir korkuydu. Nitekim, 12 Eylül'den sonra, Yalçın Küçük kendisinin bir Osmanlı Azab askeri olduğunu söylemişti. Elinde 'kendi bilediği balta' ile devrim mücadelesinden dönenleri kesiyordu. Ve tabii, savaştan dönenler, inançlarında değişiklik oluşanlardı - Bir gün, Stalin döneminde yaşamış olsaydı, idamdan kurtulamayacağını söylemiştim,

'Atatürk döneminde de öyle,' diye gülümsemişti Günay 'Allah bilir, o zaman da Kürtçülükten hüküm giyerdim!'

Beni ilk 'sıçratması' 12 Mart'a ilişkin saptaması oldu.

'Sende yadırgadığım, 27 Mayıs'ta ardına düştüğün Ordu'nun sana kazık atmış olmasından duyduğun alınganlık. Silahlı Kuvvetler desteğinde sosyalist bir iktidar kuracağınızı sandınız, yanıldınız. Alladınız, pulladınız olmadı. Yanlış hesap Bağdat'tan döndü. Hepsi bu. Sizin yanılgınız, dikta istemeyen diğerlerimizin kazancı oldu. Silâhını sizden yana kullanmadı diye kategorik olarak faşist olmaz bir kurum. Tersine, çoğulcu demokrasiye saygılı olduğu, hatta demokrasiyi kurtardığı da söylenebilir. Hangi taraftan baktığınıza bağlı. 'Siz' halk değildiniz; demokrasi icabı katlanılacak çoğunluk bile değildiniz.'

Bu, beni öldürebilirdi!

‘Siz, İstanbul’da sıcak yatağınızda uyurken, ben Silvan’daydım, hanımefendi,’ dedim, ‘Erkekleri, kadınların önünde soyup, çırılçıplak teşhir eden Türk ordusudur!’

‘Hayır. Türk ordusu o noktada zurnanın son deliğidir. Bunun hesabını verecek olan sivil iktidardır. Süleyman Demirel’dir. Aydın çevrelerdir. Basındır. Hiçbir komando subayı, ne kadar sapık olursa olsun, kendi başına hareket edemez. Asarlar adamı. Silvan’da erkekleri soyuyorlardı ve İstanbul sinemalarında ‘Paris’te Son Tango’ oynuyordu. Allah aşkına! İpi karısının eline verilen bir pipiyi kim ‘işkence’ olarak görebilirdi? Porno, sevgilim, bu olsa olsa porno olur! İstanbul’da pornoyu hoş görüp, Silvan’da birisinin pipisine ip bağlandığında rencide olamazsın ya da yeterince rencide olamazsın! Sen bakma, o üsteğmenle en iyi halleşecek olan, Abdülbari’nin kendisidir. Allah aşkına! Adamı karısının önünde soymak kimin aklına gelir! Onlar, aynı kuşun tüyleri!’

Kanımın beynime çıktığını hatırlıyorum!

‘Evet,’ dedi, ‘Cinnet, cinneti davet eder. Çayan’ı hatırla, Kürkçü’yü hatırla. Ellerinde hiçbir mutlak kanıt olmaksızın Yüzbaşı İlyas Aydın’ı ajan ilân edenleri hatırla. Filistin’de onu sorgulayan, kırbaç, işkence altında öldürdüğü yetmezmiş gibi, cesedini kurşuna dizen başta Teslim Töre, diğerlerini hatırla. Yetmedi mi? Sait Elçi’yi ve Mehemmede Bego’yu öldüren Dr. Şıwan’ı hatırla. Misilleme için Kırmızıtoprak’ı, Çeko’yu, Brusk’u kurşuna dizenleri hatırla. Yetmedi mi? 1969’da çıkarılan ve 55 ağayı sürgüne gönderen 105 sayılı yasayı hatırla. Bunlardan, 54 tanesinin Demokrat Parti’ye, 1 tanesinin de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne kayıtlı olduklarını hatırla. 1 Haziran’da 485 Kürt’ün, Sivas’ta bir kampta sorgusuz sualsiz tutuklanmasını hatırla. Daha da vahimi, şu koltuğunun altından bırakamadığın Cumhuriyet Gazetesi’nin daha 31 Mayıs’ta olayı alkışlamasını hatırla: ‘**Milli Birlik Komitesi’nin neşredeceği vesikalar, bir Kürtdistan tesisi için DP Grubu içinde çalışanlar varmış. Sabık iktidar, bunlara ve Şeyh Sait’in oğlunun** (Memduh Amca’nın bahsettiği Ali Rıza Efendi olmalı!) **Rus yapısı ciple Doğu’da propaganda yapmasına göz yummuş, Milli Birlik Komitesi ile Yeni Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 10 yıllık DP iktidarı devrinde memleketi birçok alanlarda harabeye sürükleyen meseleleri ele almış bulunmaktadır. Bu meyanda, ceza kanunları muvacehesinde suç teşkil edip de, DP iktidarının menfaati icabı taviz verilen pek çok konuların millete peyderpey açıklanacağı ve sabık hükümet ricalinin millet**

bünyesinde yaptığı tahribatın vesikalarının tarihe mal edileceği bildirilmektedir. Haber aldığımıza göre, ilticaya taviz veren sabık DP iktidarının bu konuda cemiyete açtığı yara dehşet verici olmuştur, iktidarda kalma pahasına, yalnızca rey almak için milleti bölme temayüllerine göz yumulmuş ve bir iddiaya göre DP Meclis Grubu içine Milletvekili olarak sızan birkaç kişi korkunç gayelerini tahakkuk yolunda DP başında bulunanlardan müzaharet görmüşlerdir. Rey karşılığı verilen irtica tavizi Güneydoğu'da memleketi parçalayıcı istikamette bazı teşebbüslere yol açmıştır. Bu meyanda, Rus yapısı bir ciple vatan haini Şeyh Sait'in oğlunun Doğu'daki köylerde dolaşmasına göz yumulduğu tespit olunmuştur. Geliştirilmesine çalışılan gayenin yeni bir Kürdistan olduğu, bu konuda birkaç DP milletvekilinin çalışanlara müzair olduğu vesikalarla meydana çıkmıştır. Milli Birlik Komitesi ve Hükümet bu yola sapanların faaliyetlerine son vermiş, memleketi parçalayıcı unsurların tamamen izalesi yolunda zecri tedbirler alma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin bütünüyle yalnız Türklerin vatanı olduğu, başka gayeler taşıyan birkaç kişiye benimsetilecektir.'

Hemen söyleyeyim, Rodoplu, gazete haberlerini ya da kitap sayfalarını ânında ve ezberden tekrarlayan insanüstü bir yaratık ya da roman kahramanı filan değildi, ama gerçek bir dokümantasyon sihirbazıydı. Sadece çok okur ve neyi, nerede okuduğunu iyi hatırlardı. Nitekim, o gün ortaya koyduğu belgeler İsmail Beşikçi'nin *Doğu Anadolu'nun Düzeni* adlı kitabındandı. Kitabı ben de biliyordum ama anlaşılan bu gözle bakmamıştım.

'CHP organı Ulus Gazetesi'nin başyazarı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Efendi'nin mecburi iskân tasarısıyla ilgili yazdıklarına bak,' dedi, '12 Ekim 1960: **'Birkaç günden beri gazetelerde bahsi geçen Mecburi İskân Tasarısı, dün yayımlanan bir habere göre MKB'de görüşülerek kabul edilmiştir. Bu surette -tasarının bir bölümünde görüldüğü gibi- memleketimizin şu veya bu bölümünde ya da daha geniş bir bölge içinde dini his ve gelenekleri alet edenler, yabancı ideolojileri neşir ve telkine çalışanlar cebir ve şiddet kullanarak nüfuz ve baskıları altında adam sömürenler, bulundukları yerlerden uzak bölgelere nakledileceklerdir.'**

Burasına özellikle dikkat et:

‘Sürüleceklerdir, demiyoruz. Çünkü, bu gibiler için medeni haklardan mahrumiyet söz konusu değildir ve çıkarıldıkları bölgeye dönmemek şartıyla memleketin her tarafında dolaşmak serbestliği de ellerinden alınmayacaktır. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bu bakımdan Mecburi İskân Tasarısındaki sertlik biraz yumuşatılmış gibi görünüyor. Bununla beraber iddia edemeyiz ki, mecburi iskân tabirinde bir tehcir manası yoktur. Milli İnkılap Hükümeti’ni böyle bir tedbir almaya zorlayan sebepleri uzun uzadıya tetkike girişmeyelim. Bunlar öteden beri hepimizce malum olsa gerekir. Şeyhler ve Ağalar feodalitesinin bu memleketin en büyük sosyal derdi olduğunu aramızda bilmeyen kalmamıştır. Bu dert yüzünden değil midir ki, nice inkılap hamlelerine rağmen halkımızın büyük bir kısmı yüz yıl, iki yüz yıl evvelki yerinde saymaktadır. Bölgeler var ki, karanlığına Atatürk inkılaplarından henüz en hafif bir ışık bile aksetmemiştir. Bu karanlık, gerçi asırların birbiri üstüne yığdığı cehalet tabakalarını koyulaştırmış bulunuyor. Fakat bunu durmadan sömürmek suretiyle sonsuz bir gece haline getirenlerin de Mecburi İskân Tasarısı’nda adı geçen kimseler olduğuna (çok dikkat et!) **şüphe yoktur. Ve bunlara karşı tedbir alınmasını prensip itibariyle yerinde bulmak mümkün değildir. Ama tasarıda tespit edilen tedbir ne dereceye kadar başarılı olacaktır? İşte bu noktada bazı ihtirazı (ihtiraz: sakınmak, çekinmek) kayıtlarla karşılaşıyoruz. Zira hatırlatırız ki, vaktiyle bu yolda yapılan çalışmaların çoğu ya hiç müspet netice vermemiş ya da birtakım yeni sosyal davaların doğmasına sebep olmuştur. Mecburi iskâna tabi tutulanlar gittikleri yerde şeyh iseler ‘dini his ve gelenekleri’ kendi menfaatlerine alet etmekten, ağa iseler ‘cebir ve şiddet kullanarak’ halkı ezip sömürmekten vazgeçmemişler ve her bölgede bu hareketlerine müsait zemini bulmakta zorluk çekmemişlerdir. Saidi Nursi’nin son günlerindeki hadiseler hâlâ bütün teferruatıyla gözümüzün önündedir. O gerçi yerini mecburi olarak terk edenlerden değildi. Bütün gezilerde, aydınların çoğunluğu teşkil ettiği İstanbul da dahil olmak üzere, her uğradığı şehirde birkaç günlük ikameti esnasında neler yapmak istediğini görmedik mi? Onun için korkarız ki, tehlikeleri şimdilik mevzii bir mazahiyet nakillerle genişletmiş olmayalım. Bu sözümüzden sakın bir sosyal derdi kendi haline bırakmak fikrinde olduğumuz anlaşılmasın, Bizim söylemek istediğimiz, bahis konusu davanın elde mevcut kanunların harfiyen**

tatbikini ve birtakım sosyal reformların gerçekleştirilmesi suretiyle en iyi hal çaresini bulacağıdır.'

Korkunç, değil mi? Bunu her okuduğumda, Kerlik'in CHP'li Belediye Başkanı olabilmek için neredeyse canını da veren Memduh Amca'yı hatırlıyorum. İçim acıyor, anlıyor musun? Memduh Amca, hasbelkader CHP'li -hasbelkader, çünkü kandavalısı aşiret DP'li! Anlıyor musun?- olduğu için paçayı kurtarmış! Yoksa, o da 'cehalet tabalarını sömürerek geceyi sonsuz karanlığa' dönüştürenlerden!

Şimdi, bir de Siverekli Merhum Faik Bucak'a bak! Bu adamcağızı da 1966'da vurdular. Türk'ü, Kürt'ü bırak, insan olup da, bu haykırışa bigâne kalmak mümkün müdür?

'55'ler unvanı altında, memleket sathında, aramadığımız bir şöhrete ulaşan bizler, bugün yuvalarımızdan ayrılalı tam iki sene dört ay oluyor.

2 sene 4 aylık bir zaman akışı ne dile ne gönüle ne de şuura kolay... Kimimizin çocuğu öldü. Gidip göremedi. Kimimizin kardeşi. Yanı başında bulunamadı. Ailelerimiz perişan oldu. Yaralı yakınlarımız, yeni doğan yavrularını kanayan yaralarımızın adıyla çağırdılar: 'Sürgün', 'iskân', 'Tehcir'.' Durdu,

'Tüylerin ürpermiyor mu?' diye sordu.

Bu noktada, Faik Bucak'ın Türkiye-KDP'sinin ilk genel sekreteri olduğunu hatırladım.

'İsterse THKP'nin genel sekreteri olsun!' diye patladı, 'Eğer, suçu o ise, ondan yargılansın! Tabii, eğer eşkıya değilsen. Gerisini oku.'

'Bir ihtilâl olmuştu. Her vatandaşa yeni bir dünya yaratmanın acı ve yük payı düşmüştü. Bizlere düşen acı ve yük payı, yerimizden koparılıp sırf bizim için yaratılan Sivas'taki kampa sürülmek oldu. Buna emniyet tedbiri dediler. Biz de masumca güvenişle bileğimizi kelepçeye uzattık. Nasıl olsa diyorduk, adalet tecelli eder. Suçsuz olduğumuz, gün ışığına çıkar. Çünkü ihtilâlin partizan bir zihniyetle yapılmadığı ilân edilmişti.

Aksi tesadüfle, Muharrem Kızıloğlu bu işle görevlendirilmişti. 5.5 ay çok ağır şartlarda, Sivas kampında mevkuf tutulduktan sonra bir gün karşımıza dikildi. 300 kişiydik. Biz 55'leri ayırıp alıkoydu. Diğerlerini serbest bıraktı.

'Babam, Şark'ın celladıydı, ben de sizin celladınız olacağım,' diye övündü.

Teklifi üzerine, mecburi iskâna tabi kılındık ve bir avuç leblebi gibi, Türkiye'nin muhtelif vilayetlerine serpiştirildik. Sürgündekiler arasında baba ve oğullar vardı. Yekdiğerlerinden en uzak yerle düşürüldüler. Mesele sürgün müydü? Bu muameleye maruz kalan insanları efkâr-ı umumiye karşısında ağır suçlu göstermek icap ediyordu. Kızıloğlu, bunu ilân etti. Ve bizleri en ağır suçlarla itham eden dosyalar tanzim ettirerek, ağır ceza mahkemelerinde yargılanmak üzere cezaevlerine gönderdi. Yargılanmadan önce,

'Bunlar suçludurlar, müstahak oldukları cezayı göreceklerdir,' diye gazetelere peşin hükümlü beyanlar verdi. (24 Kasım, 1960, Vatan Gazetesi) Belki ona kalsaydı akıbetimiz feci olurdu.

Bir vatandaşa, bize isnat edilenden daha ağır suçlar yüklenemezdi. Yabancı ideolojilere hizmet, nüfuz suiistimali, din istismarı, zulmetmek. Her biri, kişiyi on kere sehpaya götürmeye yeterdi. Biliyorduk, kendimize güvendiğimiz kadar adalete güveniyorduk. Hepimiz beraat ettik. Ve böylece adalet tecelli etti.

Basında bir kampanya açılmıştı. Bu kampanya, toprak ağalarına karşı idi. Her devrin kalemleri aleyhimize kışkırtıldı. Bize yapılan muameleye sözüm ona meşruiyet yakıştırılmak isteniyordu.'

Adamın efendiliğini görüyor musun? 'Aşağılık herifler', demiyor da, 'kışkırtıldılar' diyor.

'Acaba, 40 seneden beri, Şark'ın başına yağdırılan musibetler kimin eseriydi? Şark'ı kalkındırma yolunda, peş peşe gelen hükümetler en ufak gayret sarf etmişler miydi? İnşa edilmiş hangi okul öğrencisiz kalmıştı? Hangi köprü ağalar tarafından yıktırılmıştı? Bunun cevabını tek bir cümle ile verelim: 'insaf' efendiler! 'İnsaf!' Sen koca bir Doğu'yu ihmal et, yaşanmaz hale sok ve sonra da etrafına bakın sorumlu, ara!

Bütün bunların tartışması uzun, belirtmek istediğimiz şu: Toprak ağalarıyla, toprak reformuyla, 105 sayılı Mecburi iskân Kanunu'nun ufak bir ilgisi bulunmadığıdır.

Mecburi İskân Kanunu, saydığımız sebeplere dayanmaktaydı: Yabancı ideolojilere hizmet, nüfuz suiistimali, din istismarı, zulüm, kılın kırka yarılmasından sonra, mahkemelerde bunların hepsinden temize çıktık. Kanunun yürürlüğe konmasının tek sebebi kalmamıştı ortada.

Yürek taşıyan hiçbir vatandaş felâketlerimize kayıtsız kalamaz.

Şimdi, acı gerçeklerden bahsedelim.

Kim bu 55'ler? Günahları nedir? Suçsuz olmanın bedelini kahredici sürgünle hâlâ çekiyorlar? Neden mahkemenin beraat kararları hiçbir idareyi tatmin etmedi? Neden haklarında tahkikat yapan ve sürgünlere sebep olan idare amirlerinin verdikleri raporların aksi mahkeme ilamlarıyla sabit olduğu halde, 105 sayılı kanunun amir hükümlerine göre, muhterem zevatı mahkemelere yöneltip cezalandırmadı? Cezalandırmak şöyle dursun, taltif ettiler. Neden yoktan yere bu kadar hırpalandık? Üvey evlât muamelesi gördük ve görmekteyiz hâlâ? İdarecilerin bize karşı husumetlerinin sebepleri nedir? Neden toprağı olanların toprağı ellerinden, dönümü bir kilo buğday fiyatına kamulaştırıldı?

İlk bakışta, hissi konuştuğumuz sanılabilir. Bu soruların hakiki sebeplerini sıralayalım: 55'lerin bedbahtlık ve felâketlerinin sebebini Kürt asıllı olmalarında mı aramalıdır?

Hepimizin DP'li olmasında aramalı. Biz 55'ler hepimiz DP'liyiz. Yalnız Türkiye'de milyonlarca DP'li var. Onlar niye bizim gibi sürülmediler?

Biraz geriye dönelim. Masumiyetimiz teslim edildikten sonra Ankara'ya geldik, ilk fırsatta günün idarecileriyle temas ettik. Selahiyetli makamlar bize haksızlık edildiğini kabul ettiler ve en kısa zamanda yerlerimize iade edileceğimizi vaat ettiler. Maalesef seçim ve Kurucu Meclis'in dağılması, dönmemizi o günkü şartlar içinde geciktirdi.'

Şimdi, bunu dinle:

'Bu devrede bize yakın alaka ve anlayış gösteren Sayın Cemal Gürsel'e, Sıtkı Ulay Paşa'ya ve mesayi arkadaşlarına şükranlarımızı arz ederiz.'

Gerisi daha da acıdır:

'Seçim yapılmış, Parlamento kurulmuştu. Anayasa yürürlüğe girdi. Aradan aylar ve aylar geçti. Biz hâlâ buradayız. Hakkımızda değişik partilerden ve üç kanunun tasarısı Meclis'e sunuldu. Biz hâlâ buradayız. Hâlbuki 147'lerin haklarının iadesi teklifi bizlerden 3 ay sonra Meclis'e yapılmıştı. Onların hakları çoktan iade edildi.'

Bunun anlamı, 'Türk aydınları kendi paçalarını kurtardılar,' değildir de nedir, söyler misin?

‘Onların namı hesaplarına memnunuz, fakat biz hâlâ buralarda, sürgünün acısını, gadre uğramış olmamın acısını diğer yurttaşlarımızla eşit muamele görmemenin acısını katre katre tatmaktayız.

Bir gerçeği daha ekleyelim: Biz 55’lerden, toprak ağası da değiliz. Çoğumuz sürgünde geçinebilmek için amelelik yapmaktadır. Çoğumuz yarı tok, yarı aç dolaşmaktadır. Toprak ağalığı bu mu?

Aramızda sadece 6 kişinin arazisi vardı. Muhayyilenin, mübalağanın eriştirdiği miktarın altındadır bu arazi. Beklerdik ki, bizlere haksız yere incitilmiş vatandaş muamelesi yapılsın. Yaralarımız iyi kötü sarılsın. Biz buraya gönül rızasıyla gelmedik. Bizleri yerimizden, yurdumuzdan koparıp uzaklara savuranlar, içtimai mevkiimize göre geçimimizi düşünüp, maişetimizi temine mecburdurlar. Acaba neden bunu düşünmediler bile?’

Osmanlı kadar bile olamadık! Osmanlı, sürgüne gönderdiğinin ailesine maaş bağlar, çocuklarını işe koyardı!

‘Bugünkü koalisyon hükümetinin anlaşması bize yeni darbe hazırlıyor. Aramızdan üç kişiyedir bu darbe, manevi ıstırabını hepimiz paylaşıyoruz. Üç kişinin arazilerinin dönümü 15 kuruştan bugünkü yürürlükte olan Anayasa muvacehesinde pervasızca alınıyor.’

Dikkatini çekerim, pek bir beğendiğiniz 27 Mayıs Anayasasından söz ediyor!

Toprak Reformu’na güya bizden başlıyorlar. Aramızda üç kişinin toprağının kamulaştırılmasıyla toprak reformunun alakası yoktur. Bu olsa olsa sadece sathi bir hareketle efkâr-ı umumiyeyi oyalamaktan ibarettir. 27 Mayıs İhtilali’nin tasarruflarını korumak keyfiyeti ise, bizleri bu tasarrufun sembolü olarak kabul etmek ancak dipsiz bir samimiyetsizliğin ifadesi olabilir. Çok şeyini kaybetmiş insanların fütursuzluğu ile söylüyoruz: Tutumunuzun doğurabileceği bütün neticelere hazırız. Bizim için ‘bunları sürgünde bırakalım’ diyenler bile var. Bu kör husumetin yok edilmesi için daha kaç zaman ve kaç kurban gerekecektir, bilirim.

Toprak reformuna taraftarız. Müteaddit beyan ve açıklamalarımızda bunu belirtmiştik. Bütün vatan sathında ve hiçbir şahıs ve zümre farkı gözetmeksizin Anayasa hükümleri, memleket şartları göz önünde tutularak yapılmalıdır. Dilerse, hükümet bunu yapar. Bizler 105 sayılı kanun gereğince tehcir edildikten sonra, 4753 sayılı kanunda mekanizması harekete geçirilmişti. Mallarımızı tasfiye

meyanında arazimize 1944 yılı vergi matrahının dört misli takdir edilerek kamulaştırıldı. Şimdi kaçınılmaz soruyu soralım: Bizler iskâna tabi kılınmasaydık, 4753 sayılı kanun bizlere tatbik edilebilir miydi? 105 sayılı kanun Anayasa ve insan haklarına aykırı olduğu için kaldırılıyor; bütün neticelerinin ilgası gerekmez mi? Bugüne kadar bize uygulandığı şekilde 4753 sayılı kanun sürüldüğümüz vilayetlerde kimseye tatbik edilmemiştir!'

Bu arada, canım, Faik Bucak'ın 'suçu'nu ilân eden Yakup Kadri Efendi'nin kendisi ağa oğludur. Manisa, Bergama, Aydın, Saruhan yani 55'lerin sürüldükleri vilayetlerin hemen hepsi, Karaosmanoğulları'na aitti!

'Biz, idaremizin zulme karar vermediğine inanmak zorundayız.

Müessif bir olayı hatırlatmak isteriz: 6-7 Eylül olaylarında, İstanbul'da birkaç Rum vatandaşı gadre uğramıştı. Devrin muhalefeti kıyametler kopartmıştı ve zarar ziyan olarak, bu vatandaşlara 60 milyon tazminat ödenmesi kabul edilmişti. Evet, adalet bunu icap ettiriyordu. Bize gelince, iktidar ve muhalefetler derin bir sessizlikte birleşiyorlar. Bizim maddi ve bunu aşan manevi zararımızı kimse dile getirmiyor. Üstelik, suçsuzluğumuzun cezasına ceza eklenerek, arazimiz elimizden alınıyor. Aramızda üçüncü sürgününü yaşayan veya ölen vardır. Haksızlıkların üst üste yığılmasına rağmen, netice bekliyoruz ve memleketi seviyoruz.

Yerlerimize dönerken çektiklerimizi, gönüllerimizden silerek dönmek isteriz. Bütün memleket tatbik edilmeyecek bir reform bizden başlarsa, bunu zulüm diye ilân edeceğiz, ayrıcılık diye ilân edeceğiz.

Bizimle beraber geniş bir Doğulu kitlenin iki yıldan beri çektiği ıstırapların dinmesi, kırılan haysiyet ve şereflerimizin onarılması isteniyorsa, en kısa zamanda yerlerimize dönmemiz ve topraklarımızın tümünün idaresi icap etmektedir. Toprak reformu herkese tatbik edildiğinde, bize de o zaman teşmili düşünülsün.

Netice: 105 sayılı kanun ve tatbikatının doğurmuş olduğu neticeler Anayasamıza ve insan haklarına aykırıdır.

Sayın Parlamento üyeleri, kanun, Meclis'te tartışılırken, parti fanatizminden sıyrılarak, Hakkın vicdanınızın sesine kulak vererek, kararınızı veriniz. Hakkın huzurunda, tarihin önünde sorumlu olacağınızı unutmayın:

Türk aydınları, sizi davamızın hakemleri seçiyoruz.'

En acısı da bu,' dedi Rodoplu, 'Türk aydınları sizi davamızın hakemleri seçiyoruz!'

Elem dolu bir ifadeyle gözlerime baktı,

'Bu sırada Türk aydınları ne yapıyorlardı, dersin? 'Feodalite'yi askerlere kırdırdıklarından pek memnun, ellerini ovuşturuyorlardı. 1042 imzalı 'Yön Bildirisi'ni yayımlıyorlardı. Zulmü kaldırmaksızın, zulmü kaldırmak gereğine inanmak. Bu, insanlara inanmaksızın, insanlığı inanmaya benzer ki, soyutlama hastalığıdır. Binali'nin söküğünü dikmeyi, devrime ertelemesi gibi, bu insanların feryatlarına kulak tıkamak, mevcut düzen içinde çözülmesi mümkünken çözmemek, düpedüz hainlik değilse, bir tür ajan provokatörlük değilse, soyutlama hastalığıdır. Ucuz bir kaçıştır. Muhayyel bir 'gelecek'e kaçıştır. Oysa, kanayanı tedaviyi 'gelecek'e bırakırsanız, hasta ölecektir.

'Solcu olmayan insan değil'di de, 55'ler faciasının yok sayan neydi? Faşist olan Ordu'ydu da, sivil Parlamento faşist değil miydi? CHP, İnönü, Demirel, aydınlar, basın faşist değil miydi?

Kendini al. Sen, Mehmet Sedes, sen ne yapıyordun? Spartaküs Komünü'nde bir gün olsun, 55'ler olayını tartıştınız mı? TİP'e kaydolacak kadar bilinçliydin de bu tehcir olayında 'gerici ağalık', kadar, Demokrat Partililiğin, 'Demokrat Partililik' kadar 'Kürtlük'ün rol oynadığını göremedin mi?

Biliyor musun, siz solcu aydınlara hiç güvenmiyorum! Askerler dahil, her şeyi kullandığınız gibi, Kürtleri de kullanacak, atacaksınız. Kullanacaksınız, çünkü namevcut işçi sınıfında bulamadığınız potansiyeli Kürtlerde bulacaksınız. Çünkü, bugünkü düzene, devlete karşı en içten tepki ve nefret onlarda var; işçilere ya da köylülerde değil. Bu nefretten yararlanacak, bu nefreti örgütleyeceksiniz. Özde milliyetçi duyguları sömürecek, bunu sosyalizm adına yaptığınızı iddia edeceksiniz. Böyle de yapmak zorundasınız, çünkü hareketinizin Türkiye'nin parçalanmasına kadar gidebilecek sonuçlarını ancak sosyalizm şemsiyesi altında mazur gösterebilirsiniz. Aksine sizin vicdanınız da katlanamaz. Ama, sosyalizmin nihai hedefini Kürtlerden de saklayacaksınız. Saklamak, onları da aldatmak zorundasınız, çünkü Kürtler, Türklerden daha az Müslüman, daha az feodal gibi sosyalizmin karşısına dikilen engellerden yoksun değillerdir. İşçi sınıfı adına milliyetçiliği kullanacaksınız.

Profesyonel devrimci oğlunun esenliği için secdeye varan ana olgusunun ardındaki ironiyi görebiliyor musun?

Ve eğer başarırsanız, elinizde aldatılmış bir halk kalacak -tabii, o arada siz de değişmediyseniz!-' sosyalizm diye çıktığınız yolu pekâlâ da milliyetçi, hatta ırkçı olarak da bitirebilirsiniz. Çünkü, bir noktada elinizde tek bir alternatif kalacak; zafer ya da yenilgi. Zafer için değil milliyetçiliği, dini bile kullanabileceğinizi görebiliyorum. Ne ki, sizler bireysel hayatlarınıza anlam katar, kariyerinizi pekiştirirken, olan güzelim insanlara olacak.'

Okur, unutmasın ki, yıl henüz 1976'ydı! Okur, unutmasın ki cezaevinden yeni çıkmıştım. Semiha, Yasemin'in sütannesi olmuştu.

Yüzüm yanıyor, kulaklarım uğulduyordu! Bunu görüyor olmalıydı, ama durmadı,

'Böyle baktığımda, Kürt milliyetçilerini, Kürt sosyalistlerinden olsun, sizlerden olsun daha namuslu buluyorum. Abidin Amca, gözlerimin içine bakarak, 'Sen Türk'ü istemiyorum,' dediği zaman söyleyecek sözüm yok. Hiç olmazsa, 'Sosyalizm gelecek ve ben seni sevmeyi öğreneceğim,' gibi aldatmacalara girmiyor. Birinci durumda, kendimi ona sevdirmek için elimden geleni yapıyorum. İkinci durum, muhayyel 'gelecek'le avunmayı, 'gelecek'e kaçmayı dayatıyor: Sosyalizmin sihirli sopası dokunacak, bize tarihimizi unutturacak, yeni doğmuş bebeler gibi, yeniden ve önyargısız başlayacağız. O zaman belki Abidin Amca beni tarihinden sorumlu tutmaktan vazgeçecek. Beni, hayal ettiği gibi değil, olduğum gibi görecek.

Tanrım, ne şahane bir ütopya!'

Sonra da 12 Mart:

'Şimdi, siz Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Hasan Cemal vs. oturacaksınız, bu halktan iş çıkmayacağına karar vermişsiniz ya, 'ilerici solcu' devriminizi silâh zoruyla dayatacaksınız. Orduda, 'Radikal Subaylar' diye bilinen bir cunta ile anlaşacaksınız. Selim ve Yavuz beyleri de (Kara ve Hava Kuvvetleri Kumandanları, Faruk Gürler, Muhsin Batur) aranıza alacaksınız. İhtilal tarihinizi de belirleyeceksiniz: 9 Mart.

Ha, bu arada bir de dehşetengiz anayasanız var: 'Devrim Anayasası'. Bakmak istemez misin?'

Yıllar sonra, 1986'da, Çelil Gürkan'ın *'12 Mart'a Beş Kala'* adlı kitabında yayımladığı, 'Devrim Anayasası'nı ilk kez o gün gördüm.

'Nerden buldun bunu?'

'Allah Allah! Sen aradın da bulamadın mı?'

Hayır, aramamıştım. Böyle bir anayasanın varlığından haberim var mıydı? Evet, vardı ama şunu anlamalısınız: Biz o zaman gönül rahatlığı ile

açıklayamayacağımız hususları yok-*muş* gibi yapan bir ruh hali içindeydik. Bu tutumumuzun moralimizin bozulmaması için gerekli olduğuna inanıyorduk ki, çok da haksız değildik! Unutmayın ki, biz halkımızın esenliği uğruna ölümü göze almış bir kuşaktık. Size göre terör ve anarşi dönemi olan bu dönem bizim için bir iç savaştı. Nitekim, 12 Eylül'den sonra da, '70-'80 dönemini 'iç savaş' diye adlandırdık. Tarih bilginizi tazeleyin, savaşlarda askerin moralinin bozulmaması için olumsuzluklar saklanmaz mı?

Ama, bu kadın, acımasızdı!

'Devrim Anayasası Madde 9.' diye başladı.

Madde 9: Yasama Organı, Devrim Konseyi ve Devrim Meclisi'dir. Devrim Konseyi, Devlet'in en yüksek karar organıdır... Madde 10: Devrim Konseyi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye yaratılması ile görevli ve sorumludur. Konsey bu sorumluluğu, Türk halkı ve Devrim Kuruluşları ile paylaşır.'

Devrim Kuruluşları, yani, THKP-C, THKO, Dev-Genç, vs. Dahası da var:

'Madde 13: Devrim Konseyi, 1971 Devrimi ile Türk Halkı, Türk Gençliği ve Türk Silahlı Kuvvetleri adına Yönetimi devralmış bulunanlar arasından gelen ... üyeden oluşur. Madde 18: Devrim Meclisi, Devrim'in oluşumuna fikir ve eylemleri ile katkıda bulunmuş, Devrim Bilinci'ne sahip olduğu Devrim Konseyi'nce saptanan yetenekleri ile Devrim'e ve ülke kalkınmasına yararlı oldukları anlaşılan sivil ve asker en çok yüz elli kişiden kurulur. Madde 27: 1971 Devrim Eylemi'ni yürüten en kıdemli komutan, Türk Devleti'nin Başkanıdır, Cumhurbaşkanı, Türk Devleti'nin başıdır. Madde 28: Cumhurbaşkanı, görevleri ile ilgili işlerden, Devrim Konseyi'ne karşı sorumludur. Madde 32: Bakanlar Kurulu genel siyasetin yürütülmesinden Devrim Konseyi'ne karşı sorumludur. Madde 38: Kamu hizmetinde, Devrim ilkelerini benimsemeyen ve Devrim'e aykırı tutum ve davranışta bulunan memur çalıştırılamaz. Madde 43: Danıştay, idari işlem ve tasarrufları maksat yönünden denetleyemez. 'İyi mi? Ve tabii, Devrim Partisi!

'Madde 63: Yönetimi, Türk Toplumu'nu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacıyla Devrimci bir kadro yaratarak, bu kadroya devretmek üzere ele alan Devrim İradesi, Devrim'i hedeflerinden saptırmayacak ve Atatürk İlkelerini çağdaş düşünce ve bilim ışığında yorumlayarak uygulamayı ülkü edinen bir Devrim Partisi kurulur. Devrim Partisi,

yukarıda belirtilen ilkelere göre yetişmiş bir kadro ile ve halk içinde örgütlenerek en kısa zamanda kurulur. Geçici Madde 1: Devrim hizmetlerini yerinde, devrimci gözüyle izlemek, Devrim'i halka indirmek ve halkla el ele vererek korumak amacı ile Devrim Partisi Genel Sekreterliği'ne bağlı ve idari hiyerarşiye paralel olarak bir Devrim örgütü kurulur.'

E, peki, böylece dayatılacak bir diktatoryanın pek de iyi bir fikir olmadığını düşünenlere ne olur? Buyurun İstiklâl, pardon Devrim Mahkemeleri'ne:

'Geçici Madde 3: Devrim Günü'ne kadar ulusal çıkarlara aykırı tutum ve davranışlarda bulundukları saptananlara; -bak, sen bak, bir de makabline şamil!- ***Devrim güvenliğine ve Devrim'e karşı her ne şekilde olursan olsun, söz, yazı ve basının diğer araçları ile veya başka şekilde karşı gelenleri yargılamak amacıyla, Devrim Konseyi Genel Sekreterliği'ne bağlı, Özel Devrim Mahkemeleri kurulur.'***

Hoş geldin, Baas Partisi!

Ve sonra, Atıf Erçıkan diye bir general meseleye ayıyor ve son anda cunta durduruluyor. Derken 12 Mart muhtırası. Şimdi, böyle bir girişime dur dediği için ordu nedense, mesela demokrat değil de faşist! 12 Mart'ı alkışlarla karşılayan başta Demirel efendim, Dev-Genç, DİSK vs. faşist değil de, ordu faşist! Faik Bucak'ın dediği gibi, 'İnsaf, beyler!''

12 Mart'a karşı çıkan tek kuruluşun TİP olduğunu hatırlattım.

'Evet,' dedi, 'Sen Doğulular Grubu'nun içinde yer almıştın, değil mi? 12 Mart deyince Şiran'ın da rengi atıyor ve ben utanıyorum! Sence, bu 'ilerici solcu' cunta muvaffak olsaydı, Kürt meselesi konusunda tutumu ne olurdu? Devrim Konseyi'nin Atatürk ilkelerine bağlı kumandanları Kürtlere nefes aldırır mıydı, sanıyorsun? Onlar aldırsalar, şu Silvan'da, Mehmet Akbaba'yı soyan komando yüzbaşısı, dinler miydi? TİP'ciler hangi akla hizmet 9 Mart'ı onaylarlar da 12 Mart'a karşı çıkarlar?

Bak, kardeşim, askeri yönetimden nefret ederim ama sivil entelijensiya destekli askeri yönetim beni dehşete düşürür! Hangi yüce ülkülerle gelirlerse gelsinler, dehşete düşürür! Çünkü, bilirim, İstiklâl Mahkemeleri'nin, Devrim Mahkemeleri'nin kurulduğu yerde adalet olmaz. Muhalif olma hakkına tecavüz, iğrenç işlerin döneceğinin garantisidir. 12 Mart, ehveni şerdir. Ve en büyük suçlusu, silahlı bürokratların dayatmasına karşı çıkmayan, şapkasını alıp giden Demirel'dir.'

Duraladı, içini çekti, gülümsedi,

‘Marx’ın dediği gibi, ‘Doğa ve insanlarla ilişkileriniz, sizin sahici, kendinize ait hayatınızın, arzuladığınız nesneyle çakıştığının kesin bir ifadesi olmalı.’ Süleyman Demirel’in sahici hayatı, asla arzuladığı nesneyle, yani demokratik Türkiye Cumhuriyeti’nin başbakanı olmakla çakışmadı! O her zaman -*mış* gibi yaptı.’

Rodoplu’nun sonradan teorisini geliştireceği -mış gibi yapmak ibaresini ilk kez o gün duydum. Ve itiraf etmeliyim ki, beni darmadağın eden bu konuşmaya rağmen -belki de hiç beklemediğim bir anda Marx’tan alıntı yaptığı için- ilgilenmekten kendimi alamadım.

‘Evet, *mış* gibi yapmak,’ dedi, ‘Başbakan*mış* gibi yapmak. Bir genelkurmay başkanının önünde, düğmelerini ilikleyen Başbakan düşünebiliyor musun? İşini hiç sahiplenmedi ki! Ne Faik Bucak’ı sahiplendi ne de seni, canım.’

‘Ve ne de seni,’ dedim.

Birden muzipleşti,

‘İyi de, ben 147’lerden değilim ki!’

V

Rodoplu'yu ikinci görüşüm, Mem u Zin alıp, yazıhaneden ayrıldığı günden dört beş hafta sonradır. Bu arada, ben kendime ev bulmak, (Şehzadebaşı'nda bir oda) asgari yaşam gereçlerini (bir yatak, bir masa, bir tüp, bir gaz sobası) toparlamak gibi işlerle uğraştığımdan, Merhe Ajans'a ancak beşten sonra gelebiliyordum. (DDKC'cilerin, o saatten sonra, üst kattaki odaya ayaklarının uçlarına basa basa, sessizce çıktıklarını hatırlarım. Yazıhanenin kapısını açsam, kim olduklarını görebilirdim ama açmaz, işimi bitirmiş olsam dahi aşağı inmek için onların yerleşmelerini beklerdim. İstemeyerek karşılaştığımız da olurdu. Böyle durumlarda başlarımızı önümüze eğer, yüzlerimizi saklardık. Üst kattaki odanın camlarının ışık geçirmeyecek şekilde kartonla kaplı olduğunu biliyordum.) Şiran da o saatlerde çıkıyordu.

Bir pazar günüydü. Samatya'daki eve uğradım ve sokak kapısının önündeki yığının arasında ayakkabılarını gördüm. Rodoplu'ya ait olduklarını nereden bildiğimi sormayın, ama bildim. Nitekim, oradaydı. Çocuklardan birisinin terliklerini giymişti.

Örenlerin arasında onu Aksaray'da ilk gördüğüm günkü gibiydi; karmaşık bir desenin içinden fırlayan katışıksız bir renk, bir leke.

Mutfağın yanındaki holde tıraş olan Şiran'ı seyrediyordu.

'Uluslararası bir proje: Şiran'ın tıraş olması. Sepet desenli pembe plastik yayvan bir kap. İçinde, aile erkeklerinin ortaklaşa kullandıkları bir tıraş tası, fırçası, Arko tıraş kremi, birkaç kullanılmış permatik. Tıraş, artık kaçınılmaz biçimde dayattığı zaman banyodan -gazlı termosifonun üzerindeki yerinden- indirilir; bir ucu kırık, sırları dökülmüş aynanın refakatinde yemek masasının üstüne taşınır. Sonra, eski gazete aranır. Masanın üzerine serilir. Aynanın dayanabileceği ağırlıkta bir cisim bulmak her zaman zordur. Sonunda, Çiçek, balkondan bir saksı -taşlaşmış toprak, can çekişen bitki- getirir. Şiran, yüzü cama dönük oturur, aynayı saksıya dayar, açısını ayarlar.

'Çiçek! Sıcak su yok mu?'

‘Kaynamadı, abi.’

‘Nasıl kaynamadı?’

‘Yengem senin koyduğun suyla çay demlemiş. Ben yeniden ısıtıyorum.’

Şiran, homurdanarak kalkar, mutfağa gider.

‘Bu kadar çok su koyarsan kaynamaz, tabii. Yok mu bir cezve? Cezvede kaynat.’

‘Peki abi.’

Şiran, masaya geri döner. Yüz tetkiki faslı o zaman başlar. Bunu seyretmek çok hoştur. Çünkü, aniden fevkalade ciddileşir. Pür dikkat kesilir. Parmaklarını boynunda, yanaklarında gezdirir. Cildini çekiştirir. Uzun uzun muayene eder.

‘Çiçek, su!’

‘Getiriyorum, Şiran Abi.’

Şiran’ın kaşları çatıktır. Çiçek’in getirdiği suyun ısısını hiçbir zaman beğenmez. Ama, geri de gitmez su. Genç kız, tıraş tasına boşaltır. Yüzü ıslatma, Arko’yu yayma titiz bir dikkatle gerçekleştirilir. Sabun köpürtülür. Permatiğin yüze vurulması ufak bir inlemeyi de birlikte getirir.

‘Wah!’

Açıklama arkasından gelir,

‘Benim yüzümün derisi çok ince. Acıtıyor.’

İnce deri ne demektir, bilinmez, Şiran, adamakıllı esmerdir. Ama tıraşların arasının onca açılması bu zafiyetle açıklanır. Mamafih, tıraş bittiğinde onlarca değilse bile, epey bir kesik görünür. Şiran, bundan nefret eder,

‘Feride! Nivea var mı?’

‘Kolonya sürsen de mikrop kapmasa.’

‘Kolonya yakar.’

‘Feride!’

Feride, duymamazlıktan gelir. Onun yerine Çiçek cevap verir,

‘Vardı ama bitti mi, bilmiyorum, Şiran Abi. En son yengem istemişti.’

Çiçek, kendisini evdeki tüm eksik gedik ve olumsuzluklardan sorumlu tutar gibidir. Bundan olacak, her ‘yok’un açıklanmasını da beraberinde getirir.

‘Git bak bakalım, yengende var mı?’

Sabırsız bir bekleyiş.

‘Yokmuş abi. Yengem, Pertev var olur mu, diyor.’

Şiran düşünür.

‘O da krem, o da krem.’

‘Git, getir.’

Rodoplu, Şiran’ı seyrediyordu: *Bu işi neden banyoda yapmıyor? Cevabını da kendisi verdi, tıraş, olağan bir iş değil de ondan. Kendine göre bir töreni var.*

‘Çiçek! Kaldır bunları!’

Fikrini değiştirdi,

‘Sor bakalım Suphi de tıraş olacak mı?’

‘Suphi Abim, çıktı, Şiran Abi.’

‘Nereye gittiğini söyledi mi?’

‘Arkadaşları ile buluşacakmış. Tıraş oldu, gitti.’

‘Ferit, kursa gitti mi?’

‘Gitti, Şiran Abi.’

Şiran yüzüne son bir kez baktı. Rahatladı, bana döndü, dizime hafifçe bir şaplak attı,

‘Eeee? Ne haber?’

‘İyidir. Senden?’

Uzandı, sevecen bir tavırla omzumu sıktı,

‘İyidir.’

‘Anne, baba yok mu?’

‘Yok. Onları tatile gönderdik.’

‘Memlekete mi?’

Evet olduğu kadar da hayır anlamına gelebilecek bir hareket yaptı, ben de üstelemedim. Günay’a döndüm,

‘Siz nasılsınız?’

‘Sağ olun, iyiyim.’

İlişkilerinin, Günay’ı ev ziyaretine getirecek boyutlarda olması dikkat çekiciydi. Ve tabii, bir de tıraş. Bana, tıraş, daha mahrem bir şeymiş gibi gelmişti. Herkesin, hele de bir kadının, meğer ki aileden olsun, önünde yapılacak iş değildi.

‘Çiçek! Feride! Kaldırın şunları!’

Feride bu defa geldi.

‘Neyi kaldıralım Şiran Abi?’

Şiran, gülmeye başladı.

‘Ulan, üçkâğıtçı!’

Uzandı, küçük kızın omuzlarından sıkmaya başladı. Sevgi gösterisiydi ama anlaşılan dozunu ayarlayamamıştı. Feride’nin gözlerine yaş yürüdü,

‘Yapma, abi! Şiran Abi, yapma!’

Şiran’ın bırakmaya niyeti yoktu. Rodoplu’nun canının sıkıldığını fark ettim. Sonunda dayamadı,

‘Bıraksana çocuğu! Canı yanıyor!’

Yaşlar, Feride’nin gözlerinden süzülmeye başladı. Rodoplu, yerinden kalktı, Şiran’ın ellerine yapıştı. Şaka yapıyormuş gibi gülüyordu ama Şiran’ın parmaklarını açıp, kızı kurtarmaya çalıştığını görebiliyordum. Sonunda, Şiran bıraktı, çocuk ağlaya ağlaya gitti.

‘Sulugöz, sen de!’ Şiran arkasından bağırdı.

‘Yapma, böyle şeyler,’ dedi Rodoplu Şiran’a, ‘Genç kız oluyor artık.’

Rodoplu’yu, henüz yanlış bulduğuna müdahale etmekten kaçınmayacağını bilecek kadar iyi tanımıyordum: İçli dışlılıklarının bir başka delili olarak gördüm. Demeye kalmadı, Çiçek geldi.

‘Yenge!’ diye söze başladı. Yanakları kıpkırmızı oldu, ‘Günay Abla,’ diye değiştirdi. Rodoplu, uzandı, elini tuttu, ‘Ziyanı yok, ablacım.’ Güldü,

‘Söyle bakayım, ne oldu?’

‘Ben diyecektim ki, kabak tatlısı yapmasını biliyor musun? Ferit Abim çok seviyor da. Kabak alalım mı, diyecektim. Nalan Yengeme sordum, nasıl yapıldığını bilmiyormuş. Sen biliyor musun?’

‘Senin Nalan Yengen ekmek kesmesini beceremez!’ dedi, Şiran, ‘Ona niye sordun?’

‘Al canım, ben yaparım,’ dedi Rodoplu, Şiran’ı keserek. ‘Yok sana zahmet olur! Sen bana anlat ben yaparım!’

‘Ben, yaparım çocuğum, merak etmek, zahmet olmaz.

Ama, kestirebilirsen, manavda kestir. Onların o iş için testereleri vardır. Evde kesmesi zor olur.’

Çiçek, hemen geri çekildi,

‘Almayalım istersen. Bizdeki bıçaklar da iyi değil.’

‘Çocuğum, koyun kesmeyeceğiz! Hadi! Hallederiz.’

‘Tamam.’

‘Evde, şeker var mı? Bire iki ister.’

Çiçek’in anlamadığını gördü,

‘Kabağı tartacaklar ya, kaç kilo gelirse onun iki misli de şeker lâzım.’

‘Tamam.’

Bu arada, Şiran, tıraş takımlarını toplamak ister gibi bir hareket yaptı. Çiçek atıldı.

‘Ben toplarım, Şiran Abi.’

‘Şunu götüreyim.’ Tası aldı, banyo tarafına yürüdü. Az sonra içeriden sesi geldi,

‘Çiçek! Çiçek, benim çizgili gömleğimi yıkamadınız mı?’

‘Yıkadım, Şiran Abi. Sabah, Apo Abim geldi. O giydi. Okulda toplantısı varmış.’

Kısa bir sessizlik oldu,

‘Ben ne giyeceğim şimdi?’

Az sonra elindeki buruşuk gömleği koklayarak geldi,

‘Bu da ütüsüz.’

Çiçek, sokak kapasından geri döndü,

‘Ben ütülerim, abi.’

‘Çok küçücüktü,’ diye Rodoplu anlattı, ‘Ve bütün bir ev halkına hizmet ediyordu. Ev temizliği, çamaşır, bulaşık, ütü, alışveriş, çocuk bakımı, beş kat kömür taşıma -ve zaman içinde göreceğim gibi, evdeki silâhları saklama!- her şey ona bakıyordu. Bütün bunların üstüne bir de okula gidiyordu. Samatya’da kötü bir ilkokulun son sınıfındaydı. Teşekkürler, takdirnameler alıyordu. O hengâmede ne zaman çalıştığını anlamak için gözlerinin altındaki morluklara bakmak yeterliydi. Sabahları, herkesten önce kalkar, son abinin döşeğini sermeden uyumazdı. Derken, bir gün son moda parçaları ezbere bildiğini keşfettim. Biraz daha yakından bakınca önce blucinli, tişörtlü kolej hayallerini gördüm, sonra da gözlüklerinden ve gagamsı burnundan duyduğu azabı. Ailenin güzeli, Çiçek’e en ufak bir gönderme yapılmaksızın, sürgit övülen Feride’ydi. Çiçek’e derslerinde ve ev işlerinde yüceltmek, ‘en’ güvenilir olma gibi hasletler kaldı ki, bu hasletler aslında Selime Teyze hasletleriydi. Cenazeden düğüne herkesin işine koşan, davetiyesi unutulan Selime Teyze. Kalbim ona uzandı. Gözlerim, Hayriye Anne’ye döndü. Ve kız çocuklarının nasıl istimal edildikleri, sarf edildiklerini gördüm.

Hayriye Anne, her zaman hastaydı. Dizlerini sürgit ovuşturmasına bakılırsa, romatizması vardı ve Kerlik’in kuru sıcağından sonra İstanbul’un nemi azdırıyor olmalıydı. Ve geğiriyordu. Geğirdiği zaman bal rengi gözlerine oturan çocuksu çaresizliği hatırlıyorum,

‘Zikemin zef dişe!’

Ülser ya da safra kesesi olmalıydı. Tedavisi tabii mümkündü ama Örenler için değil. Bunun garip bir saptama olduğunun farkındayım. Ama, şöyle: En küçük bir ağrının, en ufak bir ateşlenmenin boyutlarının çok üstünde telâş yarattığını görüyordum. Çiçek’in, bademcikleri iltihaplandığı için panik

içinde haykırdığını hatırlıyorum. İlginç olanı, politik konularda, dünyayı yorumlamada onca bilgili ağabeylerin basit bir bademcik iltihabında elden ayaktan kesilmeleridir. Bedenlerine ilişkin hiçbir bilgileri yok gibiydi. Ve baş ağrısı dahil her şeyden korkuyorlardı. Çok korkuyorlardı. Ölümden korkar gibi korkuyorlardı. Öte yandan, doktorlara taşınmalarına rağmen, Cerrahpaşa'nın evlerine çok yakın olduğunu hatırla, hiçbir tedavi, olması gerektiği gibi uygulanamıyordu. Çünkü, saatle ilişkileri olmadığı gibi, reçeteleri de anlaşılmaz bulduğum burun bükmeyle karşılaşıyorlardı. Ne gibi? 'Allah kısmet etmişse iyileşirim' gibi mi? Hayır o da değil sadece garip bulduğum bir güvensizlik. Antibiyotiğin alınması gerekli saati telefonla hatırlattığımı bilirim. Yine de, hareketleri sistematikleştirmek mümkün olmadığı için (a) ilacı alınıyorsa (b) ilacı alınmıyordu. Böyle olunca da, rahatsızlık durulmuyor, doktorların unvanları da giderek doçent-profesör bölüm başkanı-rektör artırılıyordu.

Söylediğim gibi, Hayriye Anne, her zaman hastaydı. Dahası henüz elli yaşında olmasına rağmen ihtiyar kategorisine girmişti. Çok çalıştığı ve çok yorgun olduğu söyleniyordu. On çocuk doğurmuş olmanın yorgunluğunu elbette yadsımıyorum. Ama, şunu da görüyordum: Hayriye Hanım, bir ağa karısıydı. Bu bakımdan, ırgatlığı hiç olmamıştı. Öte yandan, alışveriş dahil, hiçbir sokak işi yapmazdı. Dahası, girdili çıktılı bir yaşantısı da yoktu. Girdili çıktılı yaşantıdan kastım, efendim, dikiş dikmek, gömlek kolalamak, sehpa örtüsü kolalamak, çaylar, pastalar, rakı mezeleri hazırlamak, çocukların derslerine bakmak, sınav günlerini izlemek, okul aile birliğine duhul etmek vs. vs. Öte yandan, mutfakları, mercimek çorbası, şehriyeli bulgur ya da pirinç pilavı ve etli sebzeden oluşan sade bir mutfaktı. Zeytinyağlı hiç yoktu. Evde tatlı yapıldığını da hiç görmedim. Bulaşık, adamakıllı bir meseleydi ama birkaç el birden hallediyordu. Bütün bu gözlemler üst üste gelince her şeyi Çiçek'in üstüne yıkan yorgunluğu göremediğim gibi, gece ders çalışacağım diye üçte yatmış bir çocuğu, sabahın köründe, 'Kalk, çay demle,' diye ayağa diken umursamazlığı da yadırgıyorum. Derken, 12 Mart'tan sonra DDKO davasında arandığı için kaçak Suat'ın karısı Vildan yalnız kalmasın diye Çiçek'in daha üçüncü sınıftayken okuldan alındığını ve genç çiftin jeoloji mühendisleri olarak çalıştıkları Batman'a gönderilmiş olduğunu duydum. Çiçek, orada bir yıl kalmış, Hozan'a annelik etmişti. Şimdi bu bilgi benim için iki açıdan çarpıcıydı. Birincisi, abisinin bakıcıya ihtiyacı olduğu için okuldan alınan

çocuk. İkincisi, bir saksı çiçeğin bile emanet edilemeyeceği yaştaki çocuğun bakımına terk edilen bebek.

Benim sınıfımın okula adanmışlığının farkındaydım. Bizde çocuk denince ailenin tüm faaliyeti okul ve eğitim etrafında örgütlenirdi. Oysa, Örenlerde böyle olmadığı açıktı ve Çiçek iki yıl kaybetmişti ki, Feride ile aynı sınıfta olmalarının nedeni buydu. İkincisi, bir yardımcı tutacak para göndermek yerine neden Çiçek'in gönderildiği ayrı bir şaşırma konusuydu. Ben daha büyük, üstelik okula gitmeyen bir ablanın, daha da doğrusu, Hayriye Anne'nin gitmiş olmasını makul buluyordum. Ama bu mümkün değildi, neden? Hayriye Anne ve büyük kızlar bawe'ye lâzımdı da ondan. Neden lâzımdı? Bir, Memduh Amca, karısını gözünün önünden ayırmazdı; İki, Hayriye Hanım'a ev işlerinde yardımcı lâzımdı; üç, hasta babanın iğnesini yapan, serumunu takan Ayten ve Aynur'du.'

Bunu ben de biliyordum. Memduh Amca şeker hastasıydı. Krize girdiği bir gün onlardaydım. Aynur'un damarını bulacak da serum takacak diye zavallı kolunu delik deşik ettiğini hatırlıyorum. Hayretler içinde kalmıştım! Daha sonra, Ayten ile onun Kızılay'ın ilkyardım kurslarına gönderildiklerini öğrendim. Yine de, itiraf etmeliyim ki, meğer ki dağ başında olalım, kendi kolumu emanet etmezdim.

'Ne zaman fark ettim bilmiyorum ama fark ettim. Bu ailede adı olmayan kadınlar değil, çocuklardı. Kadının itibarı, ailesine eklediği el sayısı ve tabii kalitesi -yani, erkek- ile doğru orantılıydı. Beşi erkek, on çocuk doğurmuş olan Hayriye Anne'nin itibarı tartışmasız olduğu gibi, otoritesi de yabana atılır gibi değildi.

Oysa, çocukların hiçbir hakları yok gibiydi. Çocuklar, bireyler değil, ana-babasının doğal uzantılarıydı, onlara eklenmiş yeni eller, yeni ayaklar gibiydiler. Ve bu konumlarıyla başta baba olmak, üzere, büyüklerin ihtiyaçlarını -yaş hiyerarşisi uyarınca!- karşılamakta kullanılıyorlardı. Kendilerine ait hayatlarının varlığı asla söz konusu olmadığı gibi -ve bundan dolayı!- bireysel yaşamlarını kolaylaştıracak, iyileştirecek, hatta mümkün kılacak düzenlemeler de söz konusu değildi. Şunu çok iyi biliyorum ki, kız olsun erkek olsun, hiçbir çocuğun aile ile bir biçimde paylaşmadığı, sadece kendisine ait faaliyeti saygı görmediği gibi, her an tecavüz edilebilecek gibi duruyordu. Hiçbir şey esnemiyor, hiçbir şey onlardan yana sapma yapmıyordu, anlıyor musun? Böyle olduğu içindir ki, Suat'ın ihtiyacı olduğu zaman, Çiçek, pat diye okuldan alınıvermişti! Babanın ihtiyacı olduğu gerekçesiyle de büyük kızlar -göreli olarak büyük,

aslında biri on beş, ötekisi de on yedi yaşındaydı- ilkokuldan öte mektep görmemişlerdi. Bu tutumun tezahürlerini gündelik yaşamda da görebiliyordun. Örneğin, hiç kimse, buna yengeler de dâhildi, Çiçek'in ertesi günkü sınavına hazırlanabilmesi için, mesela, 'Bırak, ütüyü ben yapayım da sen dersine bak,' demiyordu. Ya da, mesela, güzelliğinden büyük kuşkular duyduğunu fark edip, onu yüreklendirecek bir şeyler söylemek, işte ne bileyim, yakışacak bir giysi almak gibi şeyler yapmıyordu. Sakınılmıyorlardı, anlıyor musun? Kimse onların üstünden yük kaldırmak, nefeslenmeleri için gaileleri aralamak gibi çaba içinde değildi. Ve tabii bu çocuklar İstanbullu olmaya adaydılar. Pırıl pırıl zeki ve iyi niyetliydiler. Ve onlara bakarken hayatları böyle devam ettiği takdirde bir tür ikinci sınıf vatandaşlığa mahkûm olacaklarını düşünüyordum. Giyinmesini bilmeyen, çatal bıçak tutmasını bilmeyen, üniversiteden mezun olsa bile Koç'un asla iş vermeyeceği, mutsuz diplomalılardan olacaklarını görüyordum. Sanki onlara birisi parlak renklerin, sentetik kumaşların zannettikleri kadar güzel olmadığını anlatmalıydı. Adi olan giysiyle, saldırgan olan giysiyle, asude olanın, ince zevkin farkını anlatmalıydı. Ama kırmadan, zaten titreyen dizlerini kireçlendirip, kazık kestirmeden. Daha da zoru, 'burjuva' özentiliğinin ayrımını gözardı etmeden. Züppeleştirmeden, asriliğin rüküşlüğüne düşürmeden, modanın esaretine sokmadan.

Annelerinin yerel giysilerinin o asırlardan süzülmüş estetiğinin bilincine varırlarsa, bu bilinç hem ne demek istediğimi anlatır hem de onları korur diye düşündüm. Bir bayram günüydü, Hayriye Anne eve yerel Kerlik giysileri ile geldi. O gün üzerinde gerçekten çok güzel bir kıyafet vardı,

'Ne kadar güzelsin,' dedim. Gerçekten, bütün namusumla söyledim. Çok güzeldi.

Söyledim ve Şiran'ın yüzündeki öfkeyi gördüm. Şaşkına döndüm! Annesinin kılığından nefret ediyor olabilir miydi? Hiç, ama hiç ihtimal vermiyordum!

'Niye kızıyorsun? Güzelliğin tescil edilmesi için ille de Vakko'da satılması mı lâzım?'

Cevap vermedi.

Sonra, bir gün, 1976 basımı bir kitap okuyordum. Özgürlük Yolu Yayınlarından, Kemal Burkay'ın, **Milli Mesele ve Doğu'da Feodalizm-Aşiret** isimli kitabı. Hiç unutmuyorum, şöyle bir bölüm vardı: **Sömürgeciler yerli halkın sanatını, kültürünü hor gördüler, gelişmesini engellediler, onlara kendi sanat ve kültürlerini empoze ettiler. Özellikle**

yerli halkın üst sınıflarından gelen çocukları kendi okullarında sömürgeciliğin ideolojisi ile eğittiler. Böylece hemen tüm sömürgelerde Fransızca, İspanyolca, İngilizce konuşan, Avrupalı beyazlar gibi giyinen, her şeyde onları taklit eden, böyle 'efendileşme' çabasında olan bir yerliler tabakası oluştu. Bu tabaka kendi halkının dilini, giyimini, sanatını, her bir şeyini hor görüyordu. Ve bu tabaka kendi halkının sömürülüşüne çoğu kez yardımcı oluyor, her bakımdan sömürgeci efendilerine hizmet ediyordu. Aşağılık kompleksiyle yüklü bu tabaka hemen her sömürgede görülmektedir. Aslında sömürgeciler kendi kültür ve sanatlarının, sosyal yaşantılarının en kokmuş biçimlerini sömürgelere ihraç ediyorlardı. Örneğin, Çin'de afyon içilmesini var güçleriyle teşvik ettiler. Böylece hem Çin'e afyon satışı gibi kârlı bir iş yapıyorlardı hem de Çin halkını uyuşturuyorlar, onun direnme gücünü kırıyorlardı. Onlar yerli halklara alkol, fuhuş, kovboyculuk vb. şeyleri götürüyorlardı. Burasına dikkat et, yerli halkın gereci, ayak bağı niteliğindeki bir kısım törelerini korumaya ise özel bir önem gösteriyorlardı. Bir ara, Ürdün ordusunu güya eğiten İngiliz asıllı Gallop Paşa'nın Ürdün yerlileri gibi uzun bir entari giydiği, onlar gibi uzun bir tütün çubuğu kullandığı ve onun da yerli halk gibi, bit kaşıntısına karşı bu çubukla sırtını kaşımaktan hoşlandığı (!) böylece yerli halka saygı duyduğu (!) ve onlarla çok iyi kaynaştığı (!) ünlü bir hikâyedir... Şiran'a ve tabii bütün çevresine göre, 'Kürdistan, Türkiye'nin sömürgesiydi. Ben de sömürgeci ulusun bir ferdi. Şimdi, bir yandan kızlara, sofrada çatalın tabağın soluna, bıçağın sağına koyulduğunu anlatırken, 'yerli halk'ın elle yemek yemek kültürünü hor görmüş oluyorum, öte yandan Hayriye Hanım'ın giysisini överken de Gallop Paşa oluyorum! Kurtuluşum yok, anlıyor musun? Oysa, Gallop Paşa'yı bilmem ama Diana Pavloviç'in Nesibe'ye duyduğu -tamam, anlaşılmaz; tamam sıradışı!- aşk yüzünden bitlendiğini de gördük, değil mi? Zo! Annesinin giysisini övünce, Şiran öfkelendi, kızlar kaçıştı. Hezimet!'

'Ama sonradan Şiran ipek ketenler giydi? Öyle değil mi?'

'Evet,' dedi Rodoplu, sesinin titremesini zor kontrol ediyordu,

'Evet, belki de bunun için çok koydu! Sen haklısın. O, koltukta otururken dizini karnına çeken bir Kürt'tü. Samatya'daki evin balkonunda denize bakarken, haklısın, dağdaki kayanın üzerine oturmuş, Varto Ovası'nı seyreden bir ağa oğluydu. Bedenini de öyle taşırdı. Üçgen vücutlu, selvi boylu değildi, biliyorsun. Başı daima ensesine bir saldırı bekliyormuş gibi

öne uzanmış, kafatası sıkı kundaktan yassılaşmış, yüzü, geçmiş kazaların kesiklerinde. Ve bir kadın, sevgisini ona janjanlı ipek ketenleri bir askı gibi giydirmek için yeterli gerekçe gördü. Ne yenilgi! Ne hazin bir yenilgi!'

Duraladı, birden bütün yüzünü kapsayan bir tebessümle güldü,

'Biliyor musun, artık, Püritenlerin cinsel perhizinin, kadın perhizinin, nedenlerini anlıyorum. Şiran'ın şeytanı, Büyük Makinesi, amansız sömürgesi 'cinsellik' olmuş olmalı! Yoksa, onca doğru, bir kalemde yıkılmazdı.'

Okura, bu konuşmaların büyük çoğunluğunun o Sultanahmet Camii'ni gören hastane odasında yapıldığını hatırlatmalıyım. Onu kaybettiğimiz tarihten altı ay öncesinden itibaren yoğun bir tetebbüye[31] girmişti; ruhunun izini sürüyordu, umudunu büsbütün yitirmesine de bu sebep oldu kanaatindeyim.

Hatırlarsınız, sonunda, kendisi gibi bir oluşumu 'yürütemeyeceğine' karar vermişti; 'Zaman yanlış, mekân yanlış, benim terkibim yanlış,' diyordu. Onun terkibi yanlış değildi, hayır. Yanlış olmadığına bütün benliğimle inanmış olduğum içindir ki, yazıyorum. Ama, onunki gibi bir terkibin, denk düştüğü zaman diliminde ve dünya bölgesinde yeri yoktu. Bu da doğru.

Çocukları iş edinmiş olması, Günay'dan beklenir bir şeydir.

Hep söylediğim gibi, Rodoplu'da, tevekkülün uzlaşması yok. Bir şeyi iyileştirmek için müdahale gerektiğine inanıyorsa, asla üşenmez, elinden geleni ardına koymazdı.

'Önce, vücudunun güzelliğine dikkatini çektim,' diye sürdürdü. Çiçek'ten bahsediyordu.

'Belki de sert yer yatağından, kızların omurgaları mükemmeldi. Uzun bacaklarının, geniş omuzlarının, dimdik duran sırtının albenisine dikkatini çektim. Esmerliğinden nefret ettiği teninin şeftali pürüzsüzlüğünden, çatık kaşlarının cımbızla halledilebileceğinden bahsettim. Gözlükten çok sıkılıyorsa, lens, burnundan nefret ediyorsa, estetik ameliyat önerebilmiş olduğumu yadırgadığını biliyorum. Ama eğer dünya devletine gidiyorsak, burunlarımız da küçülecek, öyle değil mi?' Güldü,

'Takılıyorum! Ama, itiraf edeyim ki, şovendim. Yani kızlar, akranlarına fark atabilecek donanıma sahip olsunlar istiyordum. Toplumun en tepesine oynayabilecekleri donanımı edinsinler istiyordum. Kimselerin onlara yan bakmasını istemiyordum.

Şimdi, tabii, buna asimilasyonu teşvik etmek de denebilirdi. Bunun farkındaydım. Nitekim, Binali gibi, Abidin Amca gibi tiplerin Türkçe'yi doğru telâffuz etmemek için direnmeleri, Nalan'ın iyi yemek pişirmemek için gösterdiği gayreti de anlıyordum. Onlar, bu çabalarını kimliklerini muhafaza etmek şeklinde görüyorlardı. Ve bu bana acı veriyordu. Çünkü, onca yıllık Batı kavgamdan sonra artık şunu görüyordum: Kültür sömürüsüne karşı durmaya sıvandığım zaman önüne çıkan en büyük tuzak, 'zarf' ile 'mazrufu' ayırt edemez olmaktır. Ya da, şöyle söyleyeyim, 'ilerleme', Marksist anlamda, 'daha çok bir şey olma' ile 'istifleme', 'daha çok bir şeye sahip olma' arasındaki farkı gözden kaçırmak demektir. Mesela, burjuva eğitimidir diye okumaktan vazgeçmek, bu tuzağa düşmek demektir. 'Ethnocentrism', 'xenophobia, yani, kendi ırk, millet ya da kültürünün herkesinkinden üstün olduğu 'inancı', yani, yabancı korkusu ve düşmanlığı bu tuzaktandır. Şimdi, ben istiyordum ki, kızlar özgür seçim yapacak donanıma kavuşsunlar. Bir şeye karar vereceklerse daha iyisi ya da farklısını bilmedikleri için değil, tersine, iyi bildikleri için karar versinler. Mao'nun Çin'i gibi, kadın erkek, pranga mahkûmları gibi bir örnek giyinmek isterlerse, bunu, başka türlü giyinmeyi bilmedikleri için değil, murakabe edilmiş tercihleri öyle olduğu için yapsınlar istiyordum. Anlıyor musun?'

'Ama olmadı, öyle değil mi Günaycığım?'

Gözleri doldu,

'Bilmiyorum,' dedi, 'Sanırım benimki umutsuz bir çabaydı. İstanbul'da onları ele geçiren Türkçe değil İngilizce, bağlama değil, gitar oldu. Suphi'yi hatırlasana. Türkçe, 'lâ' diyemiyordu, ama İngilizce 'th' sesi çıkarabilmek için dilini sakat ediyordu. Müzik sevgisi kendini gitar çalmak şeklinde gösterdi. Ve tabii öyle garip, öyle acıklıydı ki, Kürtlerin türkülerini söylemek bile neredeyse bana düştü. İyi mi?' Kendisiyle alay ediyordu.

'Haddi!'

'Yo, vallahi! Kürtçe kasetler yasaktı, biliyorsun. Polis yakalamasın diye piyasada ne kadar Gönül Yazar, Muazzez Abacı kaseti varsa, onlar alınır, Aram'dı, Şivan'dı, bu kasetlere doldurulurdu. Ben de dinlerdim. Bir tanesi, bizimkilere hiç benzemeyen, ürpertici, anlatılmaz güzellikte türküler; İkincisi, Azerbaycan operaları tarzında ya da marşımsı ezgiler. İkisinin de ne dediğini bilmiyordum ama tercihim her seferinde birincisi oluyordu. Ve Su'ları ve Rahmi Saltukları var. Ve bu türküler, Ahmet Kaya'vari devrimci

kahramanlık türküleri. Şimdi, hal böyle olunca, Suphi, tabii ki gitar çalacaktır.'

'Yani çalamayacaktı!'

'Canım, çalacaktı çalamayacaktı ama deneyecekti. Adeta, mesele, asimile olmamak değil de, neye asimile olmak meselesi gibiydi, anlıyor musun? Batı dururken kendisine sahip olamadığı gibi üstelik inkâr eden Türk'e mi asimile olacaklardı! İsteseydi bile, Türk olan neydi ki, benimsesinler? Biz satışa çıkalı nicedir!'

'Bir de 'Aryan'lıkları varsa!'

'Elbette,' dedi Günay, üzüntüyle.

Bu 'Aryan'lık meselesi de şuydu: Söylediğim gibi, Günay, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nden, 1918-1921 arası İngiliz kitapları bulur bulur getirirdi. Bu kitapların ortak özelliği, 'Türklerden ve Araplardan farklı olarak, Kürtler ayrı ırktandır,' temasını işlemeleriydi. Mesela, öyle ortaya konuyordu ki, işte, burada Avrupa ırkından, dili de Avrupalı ezilen bir ulus vardı ve Avrupa buradaki akrabalarına sahip çıkmalıydı. Rodoplu'nun, daha önce yazdığım, 'Korkusuz, yiğit bir ırk. İnsanı minnettar bırakan konukseverlik, eşsiz dürüstlük, onur, huzur veren güzel bir çehre, nezaket ve şövalyelik,' diye ortaya koyduğu vasıfları, aslında, Yüzbaşı W.R. Hay adlı bir İngiliz subayının tanımlamasıydı. Yüzbaşı Hay, 'Hindistan Hükümeti'nin, 24. Pencaplılar Kıtası diye bilinen birliğinin 'Siyasi Bölüm'ünde görevliydi. Hatırlayacaksınız, Bakkal Şükrü Efendi'nin anlattığı birlikler bunlardı. Irak'ta bizimkiler İngilizlerin, Hint sömürgesinden getirdikleri Müslümanlara karşı savaşmışlardı ve İngilizler Pencaplılar kutsal topraklarda savaştıklarını anlamasınlar diye Irak'taki şehirlerin isimlerini değiştirmişler, haritalara Eski Yunan'dan kalma adlarını yazmışlardı. Mesela, İngilizler, Bağdat'a mı, çıkarma yaptılar? Hayır, Bağdat değil, 'Ctesiphon'a çıkarma yaptıklarını beyan ederlerdi. Neresi bu Ctesiphon diye araştırdığımızda -adamakıllı aramak zorundaydınız, zira üç yıkık duvardan ibaretti!- Bağdat yakınlarında tarih öncesi ve tabii Yunan, tabii 'Avrupalı' ve tabii İncil'de adı geçen bir harabenin adı olduğunu bulurdunuz. Söylediğim gibi Irak da, Irak değil, 'Mezopotamya'dır. Irak, Mezopotamya'nın, 'yerel adı' diye küçümsenir.

Rodoplu,

'Biz bu oyunu Napolyon zamanında görmüştük,' demişti, 'Napolyon, Mısır'ı ele geçirmeye karar verdiği zaman, yaptığı ilk iş, geçmiş ve yaşanan zamanı, 'geçmiş'in lehine değiştirmeye kalkmak olmuştu. Bakınız, Edward

Said, *'Oryantalizm'*, *'Sömürgeciliğin Keşif Kolu'* Jean-Babtiste-Joseph Fourier'nin, bir *'Mısır Tasvir'*i vardır: *'Mısır eski dünyanın merkezinde yer alır. Bu toprak, büyük bir geçmişin anıları ile doludur. Sinesinde taşıdığı sayısız eserleri ile bir sanat vatanıdır. Eski çağlarda kralların oturdukları saraylar ve tapınaklar bugün hâlâ insanoğlunun gözleri önündedir. Truva Savaşı'ndan önce Homere, Lycurgue, Solon, Pittagore ve Platon'un yaşadıkları çağların ötesinde inşa edilmiş bu tapınaklar, en parlak çağlarında bilim, din ve kanunları incelemeye koşan insanlarla dolup taşıyordu. İskender, bu ülkede gözler kamaştıran bir şehir kurmuştu. Uzun yıllar ticaret cenneti olarak yaşayan bu şehir Pompei'yi, Sezar'ı, Marc-Antoine'u ve Auguste'ü görmüş, onlarla birlikte Roma'nın ve bütün dünyanın kader çizgisinde söz sahibi olmuştu. Bu ülkenin en üstün yanı ulusların geleceğini tayin eden muhteşem hükümdarları kendisine çekmesidir. Batı'da ve Asya'da hiçbir siyasal güç yoktur ki, bakışlarını Mısır'a çevirmesin ve onu tabii hali ile kendisine düşen bir pay saymasın.'*

Görüyorsun değil mi, Mısır'ı, Şark tarihi içinde işgal ettiği uyumlu ve anlamlı yerinden nasıl da çekip alıyorlar? Nasıl da ona Avrupa tarihi içinde olmasa bile, dünya tarihi içinde kendi istedikleri şekilde yer biçiyorlar? Bu satırların altına herhangi bir İngiliz, 'Mısır'ı, 'Mezopotamya' yapıp, imza atabilir. Zaten, canım, Oryantalizm, İngiltere ve Fransa'nın Doğu'ya karşı özel bir ortaklığıdır. Petrolü bize bırakacak değillerdi ya!

Anladığım kadarıyla, Kürtçe'yi ortaya çıkaranlar da onlar. Süleymaniye'de Kürtçe'nin resmi dil olarak kullanılmasını Binbaşı E.B. Sloane'nın üstün gayretlerine borçluyuz, diyor Yüzbaşı Hay. Güler misin, ağlar mısın?

Ve tabii bu yüzyılın başı, ırkçılığın serpildiği, gürbüzleştiği, Siyonizm'den Nazizm'e kadar her türlü ırkçı sapıklığın çiçeğe durduğu yüzyıldır. Kürtler, bugüne kadar korundularsa, onlar da tıpkı Türkler gibi, okunmayan bir ulus oldukları için korundular.'

(Rodoplu, bunda yanılıyordu. 90'lı yılların başında, Musa Anter'in hatıratı yayımlandı: *'Diyebilirim ki, Türkiye'de ilk folklor grubunu biz kurduk... Bu gecelerimize o kadar ehemmiyet veriyorduk ki, o harp yıllarıda (İkinci Dünya Harbi) Ankara'daki İngiliz, Alman elçiliklerini de davet ettik. İngiliz elçisi gelmedi ama Alman Büyükelçisi Van Papen ve daha sonra Leningrad Harbi'nde ölecek olan muhteşem kızı geldiler. Ben onları karşıladım. Almanca, 'Hoş geldiniz,' dedim. Von Papen elimi tutup bırakmayarak, kendisini ve kızını şöyle tanıttı,*

‘Seinen ankel Von Papen und seinen ankel schwester.’[32]

Tabii, burada o zamanki Alman doktrinine göre, Kürtleri Alman ırkına en yakın soy olarak kabul etmelerinin de etkisi vardı. Fakat son zamanlarda Muş yöresine yaptığım bir gezide bir Kürt aşiretine rastladım. Aşiretin adı, ‘Alman’dı. Tiplerine baktım, hakikaten çoğunluğu Cermen tipindeydi. Zaten, Arap, Acem ve Türklerden uzak kalan saf Kürt aşiretlerinin çoğunluğu Cermen tipindeydi. Örneğin, Bohtan ve Şirvan bölgeleri gibi, çoğu uzun boylu, mavi gözlü, beyaz tenli ve sarışındırlar.’

Doğal (!) olarak, bu ‘saf’ Kürt aşiretleri, kendilerini çevreleyen Doğulu ırklardan çok üstündüler. Sözünü ettiğim, Yüzbaşı Hay’in, 1921 tarihli kehanetine bakın, ‘Kürtlerin ulusal bilinçlerinin uyandığı ve birleştikleri gün, Türk, İran ve Arap devletleri onların karşısında ufalanıp, toz olacaklar.’

Yeri gelmişken: Rodoplu, Madam Mitterrand’ın, Diyarbakır’ı ‘çok güzel’ bulduğunu öğrenecek kadar yaşamadı,

“Ben, Diyarbakır’ı çok güzel buldum.”

‘Aman, Madam, siz ki, Avrupa’nın bir no’lu hanımısınız. Fakir Diyarbakır’ı nasıl güzel bulursunuz?’

‘Bak nasıl! Dün gece herkes uyuyordu. Ben ve arkadaşlarım, şöyle bir şehri gezelim, dedik. İnan ki Diyarbakır’ı gezerken sanki taşları, toprağı benimle konuşuyordu. Bu tarihi ve şerefli şehir güzel olmaz da, ne olur? Paris’imiz, Avrupa’nın en eski şehirlerinden sayılır ama bugün ancak 900 yaşındadır, ama bir de tarihin anası olan Diyarbakır’a bak. İnsanlar, onun yaşını tespit edemezler. Belki beş bin, belki de on bin yaşındadır.’

Madam, ‘*tarihin anası*’ deyiminin, Napolyon’dan bu yana ‘Kahire’ için kullandığını biliyor olmalıydı. Şunu da ekleyeyim, Rodoplu, Musa Anter’in, ‘hayırsever ve muhterem, Kürt Anası’ Madam Mitterrand’ın elini öpüp başına koyduğunu görecek kadar da yaşamadı.

‘Ne kadar ironik değil mi,’ diye sürdürmüştü, ‘Kürtlerin de tıpkı bizim gibi okumadıkları için korunmuş olmaları! Ama hepimiz o kadar şanslı değiliz. Şiran’a tercüme etmekten hicap ettiğim şeyleri hatırlıyorum. Mesela, bir hüküm vardı, *‘Doğu halkları, özellikle de Kürtler gibi yabani ırklar, tabiatları itibariyle modern demokratik hükümet biçimlerine uygun değillerdir ve garip olsa da doğrudur ki, bir İngiliz siyasi subayının yönetimi ne kadar dolaysız ise adam halk ve aklıselim sahibi yerel ekâbir tarafından o kadar sevilir.’* Her rastladığımda sövüyordum! ‘Halt etmişsiniz siz!’ Kişisel bir hakaret olarak alıyordum, anlıyor musun? Ve ben biliyorum

ki, Batı, bugün de aynen öyle düşünmektedir. Türkler, Kürtler ve Araplar için kullanılan sıfatlar nerdeyse kelimesi kelimesine aynıdır. Şu farkla ki, üçümüzden birinden bir çıkarları olduğunda, araya bir iki övücü kelime sıkıştırırlar. Ve biz bayılırız, canım! Hem de nasıl bayılırız!

Neyse!

Söylediğim gibi, kızlar, akranlarına fark atabilecekleri donanıma sahip olsunlar istiyordum. Kimse onlara yan bakamasın istiyordum. Ve bu 'kimse'lere sadece şu sınıf Türkler, bu sınıf Türkler değil, Batılılar dahildi. Deyiş yerindeyse, ne Yüzbaşı Hay'i ne de onun çağdaş çeşitlemelerini yemesinler istiyordum. 'Donanım' dediğim şey, öğrenim olduğu kadar sosyal eğitimdi de. Bu bakımdan, giyimlerinden sofra adabına kadar her şeyin en iyisini öğrensinler ve sahip olsunlar istiyordum. Ne ki, bütün bunlar, bir kol boyu uzakta olmasına rağmen asla avuçlarının içine alamayacaklarmış gibi duran şeylerdi. Ben de bir tür moral dopingine başladım. Özellikle de ezildiğini sandığım Çiçek'e. İstemeye devam etmesini söyledim. Maddi, manevi istediklerine kavuşmasının hayal olmadığını söyledim. Başarabileceğini söyledim. Yapması gereken tek şey, ne pahasına olursa olsun, kendisini hayat için silahlandırmaktı. Geleceği için silahlandırmaktı.

'Derin bir nefes al, suyun üstüne çık çocuğum. Yapabilirsin. İngilizce de öğrenebilirsin, Fransızca da. Yurtdışında da okuyabilirsin. Burs da bulabilirsin. İş ki, sahiden, ta gönlünden iste ve bedelini ödemeye hazır ol. Bedeli, deliler gibi çalışmaktır. Bizim gibi parayla doğmamış insanlar, birkaç kuşağın işini tek kuşakta yapmak zorunda kalırız. Ama olmayacak şey değildir. İş ki, iste! Üstelik senin bir avantajın var: Daha şimdiden iki dil, *üstelik biri Indo Avrupa dili* diye *italik*'liyorum, biliyorsun. Üçüncüsünü eklemen daha kolay olacaktır, göreceksin.'

O gün,

'Sen git çocuğum,' dedi, kapıdan geri dönen Çiçek'e, 'Sen git ben ütülerim.'

'Ben ütülerim,' bir 'misafir'in lafı olamazdı. Şiran'a baktım, etkilenmiş gibi bir hali yoktu,

'Feride ütüler,' dedi seslendi,

'Feride!'

Çiçek, gitsin mi, kalsın mı bilmiyormuş gibi dikiliyordu. Günay'ın, başıyla, sen-git-ben-bakarım işareti yaptığını, küçük kızın yüzünün sevinçle aydınlandığını gördüm. *Ben onun yaşındayken ekmek almaya*

gönderileceğim ânı heyecanla bekler, çaktırmadan hazırlanırdım. Sokak yasaktı, evden çıkmanın tek yolu buydu da ondan. Günlük ayakkabılarını giymek üzereyken vazgeçip, yenilerine hamle ettiğini görmedin mi? Aynaya fırlattığı bakışı? Rodoplu, *italik*'liyordu.

'Feride!' Şiran bağırıyordu.

'Çocuk televizyon seyrediyordu,' dedi Günay 'Bırak seyretsin! Ben ütülerim.'

'Feride!' Öfkelenmeye başladığını görebiliyordum.

'Bunu bana zahmet olmasın diye yapıyorsan, yapma,' dedi Günay, onun da öfkelenmeye başladığını şaşırarak görüyordum, 'Kazık kadar ben burada dururken, küçücük bir kızın ütüyle boğuşmasını seyretmek yeterince zahmetli zaten!'

Şiran'ın böylesi bir duyguya aşina olmadığı bakışlarına oturan boşluktan belliydi. Sustu. Rodoplu, uzandı gömleği aldı.

Şimdi, bu çok basitmiş gibi görünen olayın bir de ikinci safhası var ki, Günay'ın Örenler nezdindeki yerini anlamanıza yardımcı olacağını düşündüğüm için anlatmalıyım. Nalan, Apo'nun karısı, tam o sıralarda geldi, Rodoplu'yu ütünün başında gördü. Ve o anda yüzünde oluşan ifadeyi ancak ve ancak bir kadın, bir diğer kadına ilişkin olarak takınabilirdi, bundan eminim!

'Haklısın,' dedi Günay, 'Alaylı bir ifadeydi ve 'buna ne işgüzarlık'tan, 'Şiran Abime yaramaya mı çalışıyorsun'dan, 'başka işin mi yok'tan, 'gerici'ye kadar bir yelpazeyi kaplıyordu, değil mi?'

'Öyle. Seni pek sevmiyordu galiba?'

'Hayır. Düşmanlığı demeyelim de, husumeti vardı. Sert bir insandı, biliyor musun? Sert ve inatçı. Ne gibi? Mesela, bir gün, 'Nerelisin?' diye sormuştum. Normal bir insan, 'Ankaralıyım, Haymanalıyım.' der, değil mi? Nalan, öyle demez, 'Nereli olacağım, Haymanalıyız.' Ya da, çocuklar tabağına yemek koyarlar. Perhizine uygun değilse, azarlar, 'Bunu yemediğimi bilmiyor musun?' Ve her zaman perhizdeydi, her zaman hastaydı: Ülser. Ve ülserlilerin başta ekşi yüz ifadesi olmak üzere, diğer huysuzluklarının tümü vardı.

Şimdi, tabii, Örenlerle birlikte yaşamanın hiç de kolay olmadığını görebiliyordum. Sürgit bir tren istasyonundaymışsın gibi, her şeyin her an 'kalkın gidelim' dediği bir ortamda yaşadığını düşün. Girenin çıkanın belli olmadığı, hiçbir şeyin koyduğun yerde durmadığı, zaman dahil kendine ait hiçbir şeye sahip çıkamadığın bir eve.

Herkes, her an alarmda gibiydi ve gerçekten de her an bir kriz yaşanırdı. Büyük aile, sülale olmanın getirdiği ve fert sayısı ile doğru, hatta geometrik oranda artan, hastaneden hapishaneye, düğünden ticarete kadar dert çeşitlemesi; 'ağa' olmanın sorumluluğu, 'tedarikçi' olmak zorunluluğu, kimseyi kendi istimaline bırakmıyordu. Nalan, kendisini korumaya almasaydı, bir tek satır daha okuyamazdı, bundan eminim. Okumaya pek meraklı olduğu için söylemiyorum. Dönemin çoğu devrimcisi gibi, 'okuyacağım' okumuş', bitirmişti, anlıyor musun? Ama mesela raflarına özenle serdiği naylon örtüleri, limon sıkacağını da koruması gerekliydi. Çünkü, zaman dahil, her şey herkese aitti.

Nalan'ın kendisini korumaya almasının 'bencillik'e benzer tezahürleri herhalde kaçınılmazdı. Benim gözlemlediğim onun da bu 'hizmet edilecekler' hiyerarşisinde yer almış olmasıdır. Çocuklarla kurduğu ilişki, bir abla, bir yengenin koruyucu, esirgeyici ilişkisi değil, 'eşitlik'miş gibi görünen, ama çocuklar çocuk olduğu için aslında onları kullanımı ile sonuçlanan bir ilişkiydi. Şimdi, buna bir tutam da ilericilik, kadın erkek eşitliği, efendim, devrimci feminizm ekle. Bu demektir ki, kimse Nalan'dan, sırf kadın olduğu için yemek pişirmesini bekleyemezdi. Yine aynı gerekçelerle kimse Nalan'dan evi temizlemesini bekleyemezdi. Dikiş gibi, örgü gibi beceriler de devrimci kızların işleri arasında olamazdı. Şu halde, Nalan'dan geleneksel bir evin günlük faaliyetleri içinde rol alması beklenemezdi. Şimdi, tabii, hiçbir şey yapmıyor olmak da olmazdı. O da yapılanları küçümsemek, yapılanlardan pay almamak yoluna gitti. Ne gibi? Annenin uzun uzun pişirdiği, kaburga denilen bayram yemeğinden tatmamak gibi, çiğ köfteyi ağzına koymamak gibi. -İnsana, yemediği yemeğin bulaşığını yıkatamazlar, değil mi?- Ya da, aile kadınlarının birbirlerine heyecanla gösterdikleri yeni bir örgü modeli ile ilgilenmemek gibi. Günlük hayatı biraz renklendirecek, her şeye rağmen biraz mutluluk getirebilecek hiçbir faaliyeti yüreklendirmemek gibi. Tabii, bunda yaşadığımız günlerin de katkısı vardı. Mesela, Çiçek'le Feride, Nalan'ın bir iş yapmaları gerektiğini düşündüğü bir zamanda, hasbelkader Ajda'nın yeni kasetine dalmışlarsa, pekâlâ da devrimcilerin öldüğü bir günde neşelerini bulmaya çalışmakla suçlanabilirlerdi. Yaratılan hava, bütün bir sülalenin sığınakta tıkılı olduğu ve dışarda bombaların yağdığı gibi bir havaydı, anlıyor musun? Herkes, her an bir düşman kurşununa hedef olacakmışçasına, eğreti yaşamak zorunda gibiydi. Ve tabii bana sorarsan,

durum böyle bile olsa, çocuklar korkudan korunmalıydılar. Ama dediğim gibi Örenlerde hiçbir faaliyet çocuklardan yana esnemezdi.

Böyle bakıldığında, Nalan'a kalan yaşam tezahürleri, çalışma ve devrimci sempatizanlığıydı. Ve o, bunlardan ikincisinde iyiydi.

Şöyle anlatmaya çalışayım: Bu kadıncağız, benim Çiçek'i ve Feride'yi korumak istediğim kadın modelinin prototipi gibiydi. Yani, ne tığ işi, ne daktilo becerisi, buna karşın, dünyanın kendisine borçlu olduğu inancı; 'insanca yaşam' diye tanımlanan ve aslında birtakım muğlak tüketim taleplerinin karşılanması demek olan 'alacak' iddiası.

Girdiği hiçbir işte iki aydan fazla çalışmamış olmasını, patronların asık yüzünden çarpık kapitalizmin insanı köleleştiriyor olmasına kadar şaşırtıcı ama kendi noksanlıklarını asla dikkate almayan bir belagatla açıklardı. İşe geç giderse, patron, trafiğin durumunu hesaba katıp, anlayışlı davranmalıydı. Daktilo yanlışı yaparsa, onun bir makine değil insan olduğunu hatırlamalıydı. Hastalık iznini alışılmıştan çok alıyorsa, ülkenin sigorta sistemi bu durumun neden olduğu zararları telafi etmeliydi, ilâh! Zo! Nalan'ın, aile ekonomisinin ucundan tutacağına da güvenemezdiniz. Çünkü, 'bireyselleşme' henüz, 'yapmak istemediğin bir şeyi asla yapma', aşamasındaydı. Nasrettin Hoca'nın fıkrasında olduğu gibi, 'Sen hot, ben zot, kim verecek bu eşeğe ot?' gerçeği yadsınıyor, daha doğrusu, ot verme işi çocuklara ve Şiran'a yıkılıyordu.

Ama, dediğim gibi, eğer 'devrimci profesyonel eşi' diye bir tanım varsa, Nalan, oydu. Ne zaman kızmak gerektiğini, kime ve hangi oluşuma ne zaman 'faşist' denmesi gerektiğini, hangi konsere, hangi geceye ya da panele gidilmesi gerektiğini bilirdi.'

Gülmeye başladım!

'Vallahi!' dedi Rodoplu, 'Böyle bir beceri vardı! O dönemde, bu beceriyi gösteremeyen eşlerden mahcup olunur, kalabalık içine çıkartılmazdı. Makyajlı, bakımlı hanımlar şüphe ile karşılandığı gibi, kendi halinde halim selim kadıncağızlar da küçümsenirdi. Çocuk doğurmak da gericilik gibi bir şeydi. Nalan gibi donanımsız kızların hayatlarını anlamlı kılan, yaşamlarına gerekçe bulan bir faaliyetti, devrimcilik. Ve bu yüzdendir ki, devrim rüyası, iktidar umudu bittikten sonra herkes vasıfsız işçi olarak ortada kaldı.' Birden duraladı,

'Affedersin! Tereciye tere satıyorum!'

'Oo! Ütü mü ütülüyorsun? Bizde de ütü var, bizimkini de ütülesene!'

Espri olmalıydı.

Rodoplu, gülümsedi, cevap vermedi. Şiran'ın öfkelendiğini, bir şey söyleyecekken vazgeçtiğini gördüm. Günay'ın ütü yapmaya kalkmasına, bu tepkiyi hesap ettiği için karşı çıkmış olabilir miydi?

'Çiçek, yok mu?'

'Çarşıda. Feride burada.'

'Cam sileceğim de. Gelsin yardım etsin.'

'İçeride,' dedi Şiran yine. Rodoplu'ya dikkat ettim, ütüsüne devam ediyordu, duraksamadı bile.

Nalan, içeri geçti. Televizyon kapandı. Hemen sonra da Feride, yengesinin peşinden gitti. Yüzünde en ufak bir protesto belirtisi olmadığı gibi gülümsüyordu.

'Keşke olsaydı!' dedi Rodoplu, sonradan. 'Zaten, sorun da buydu. Kızlar, kendilerine ait bir hayatları olabileceğini düşünemiyorlardı bile! Bana öyle gelir ki, izleyen felâketlerin altında da bu yatar. 'Birey' aşamasına gelinmediği için bugün ailenin, yarın da herhangi bir örgütün adabı, yolu, yöntemi, hızla ve sorgulanmadan kabullenilebiliyor. Nalan'a, 'kendi camını kendin sil' diyemezken, abine, 'kendi silâhını kendin sakla' diyemezsin. Diyemeyeceğin için suç dahil, her şeyi paylaşırsın. Meseleye böyle baktığın zaman oğlunu aradığın babayı içeriye almak ancak Batılı bir bakış açısından anlaşılmazdır. Burada, Batılı bakış açısından kastettiğim, bireyselliğin kural olduğu toplumlarda, herkesin ve kesinlikle kendi başına hareket ettiği toplumlarda, ferdiyetçi kapitalist, endüstriyel toplumlarda geçerli olan anlayıştır. Yoksa, tıpkı Şiran'ın gömleğini Apo'nun sırtında bulabileceğin gibi, Apo'nun silâhını da Şiran'ın cebinde bulabirsin. Bu bakımdan, hedefin Apo iken, Şiran'ı da göz önünde bulundurmak zorundasın. Birinin diğerinden bağımsız hareket etmesi mümkün değildir. Bana öyle gelir ki, Türk Emniyet Teşkilâtı'nın en büyük sıkıntılarından birisi de budur. Hani, nasıl ki, partine oy istemek için bireyleri değil, aile reislerini, aşiret reislerini hedef alırsın, suçluyu bulmak için de onları hedef almak zorundasın. Çünkü, bireysel suç yoktur. Gel gör, bu defa da onlarca masum insanı perişan eden bir uygulama ile karşı karşıya kalınır. Af Örgütü -ve de haklı olarak!- hop oturup, hop kalkar.'

Çiçek, Ferit'le birlikte döndü.

'Kabak tatlısı yapacakmışsın!'

Rodoplu'ya bakarken gözleri hayranlıkla parlıyordu. 'Kesmeme yardım eder misin?'

'Biz ikimiz keseriz, Günay Abla.' Bu Çiçek'ti.

Oralarda bir yerlerde olması gereken keskin bıçak bulunamadı. Nalan'ın evine bakıldı. Herkes herkese bağırdı. Sonunda iş kör bıçağa kaldı.

Ferit'in nasıl bir gayretle uğraştığını görmek Günay'ı üzdü. Elini kesmesine ramak kala atıldı,

'Bırak, çocuğum, ben keserim.'

İtirazlarını dinlemedi, elinden bıçağı aldı. Bu da Şiran'ın hoşuna gitmedi.

'Nereden çıkardınız bu işi!'

'Yok bir şey canım! Canımız kabak tatlısı istedi!'

'Canımız' çocukları sakınan bir kelimeydi. Şiran da farkına varmış olmalıydı ama yine de döndü Ferit'e,

'Senin sınavların ne durumda?'

Ferit'in yakışıklı yüzünü al bastı. Kolları, bacakları daha da uzadı sanki. Koyacak yer bulamıyor gibiydi,

'Türkçe, İngilizce, matematik,' dedi.

Çiçek'in yüzünü öte yana çevirdiğini fark etti, delikanlının söylediğinden de daha çok zayıfı olduğunu düşündüm.

'Günay Abla, Türkçe, İngilizceme yardım edecek.'

'İngilizcene Suphi yardım etsin.'

'Olur, Şiran Abi.'

Onurunun kırılmış olduğunu görebiliyordum. Teşekkürler, takdirlerle sınıf geçen kız kardeşlerinin yanında kaçınılmaz olmalıydı bu. Tepkisi, başını ayrık bacaklarının arasına doğru uzatıp, umursamaz bir futbolcu pozu takınmak oldu. Lâf durulur durulmaz da kalktı. Az sonra içerden bağırıyordu,

'Çiçek! Çiçek, benim pantolonum nerede?'

Sesinin tonunda hırsını kız kardeşinden alacakmış gibi bir tını vardı. Şiran'ın fena halde öfkelendiğini, kendisini içeriye geçip haddini bildirmekten zor alıkoyduğunu hissettim.

'Suphi'nin İngilizcesi yetmez,' dedi Günay. Çiçek, odadan çıktıktan sonra.

'Bakalım. Olmazsa, Kerlik'e göndereceğim, orada verir.'

'Nasıl yani?'

'Kerlik Ortaokulu'nda bütün öğretmenler tanıdık. Orada geçirirler.'

'Hiçbir şey bilmiyor.'

'Kerlik'teki öğretmenler de bilmiyor.'

'Aman yarabbim!'

Yapılacak en akıllı işin kabak tatlısı pişirmek olduğuna karar vermiş gibi, tencereyi aldı, mutfağa geçti, Günay.

Akşam yemeğinin bir fiyasko olduğunu düşündüm. Çünkü, Rodoplu pişirmişti ve 'bizim oraların bulguru gibi bulgur yoktur' sendromu işliyordu. Şunu demek istiyorum; mesela, bir mercimek çorbası yapmıştı ama ezo gelin değil. İçilmedi mi, içildi ama içine pul biber vs. ilavesiyle ne kuş ne karga olan bir tat elde edilerek. Yani bir tat denemeye kimsenin niyeti olmadığı açıktı. Daha sonra söylediği gibi, 'devrimcilikle köylülüğün çakıştığı nokta'daydık. Ve Günay'ın sofrası, bir yönüyle burjuva zevkleri değerlendirebilecek damak zevki gelişmemiş olduğundan başarısızdı. Roman notlarında, *'Varken ilginç, yokken özlenmeyecek ve asla gerekli olmayan Çin yemeği gibiymişim. Bilemedim, Beni ben olduğum için hiç sevmemişsiniz. Bilemedim,'* diye bir ibare vardı. Şimdi düşündüğümde ne kadar haklı olduğunu görüyorum. Kim bilir, bu cümleyi yazarken aklından o akşam yemeğini mi geçiriyordu? Sonuçta, yemek yendi ama Günay'ın (ya da bir başkasının!) onca saat mutfakta geçirmiş olmasına değmeyecek bir coşkusuzlukla yendi.

'Keskin tatlar, parlak renkler, güçlü kokular, yüksek sesler... Geride bırakıp kaçtıkları coğrafyanın sarı-boz biteviyeliğini böyle bozuyor, yaşamlarını böyle işaretliyorlar diye düşünüyordum. Gel gör, bunlar, Batılıların 'haşin ve korsanvari' diye tanımladıkları 'yontulmamış' tercihlerdi. 'Bir gentlemen yetiştirmek için üç kuşak gerekir,' diye bir İngiliz atasözü vardı. Bunun, bizdeki telmihini düşün! Bir, NE??? yetiştirmek için üç kuşak lâzım? Burjuva mı? Osmanlı mı? Türk mü, ne? Ve NİÇİN? Ali Nazik'i, somon fümeden üstün kılan ne? Kişisel gelişim, damak zevkini, giyim zevkini, kulak zevkini de içeriyor mu? İçeriyorsa, o zaman karşı karşıya kaldığımız kültür emperyalizmi filan değil, düpedüz 'ilerleme' olabilir mi? Kemal Burkay'ın Gallop Paşa örneği tuzak mı? Yani, biz kültürel olarak yozlaşmayalım derken, kendi bindiğimiz dalı mı kesiyoruz? Somon fümeye, Michael Jackson'a tat geliştirmek, bilgi çağına donanım geliştirmenin kaçınılmaz bir parçası olabilir mi? Tokyo'da, çiğ balığa damak tadı geliştiren adam, daha mı çok duyarlı?

Biliyor musun, bir ara çocuklara ala fan fin fon bir yemek pişirmek, senfoni dinletmek ve Marx okutmanın tek ve aynı şey olduğunu düşünmeye başladım! Çünkü, biliyordum ki, Lenin değil ama Marx anlaşılmak için yüzlerce kavram, yüzlerce nüans ister. Ve bu nüanslar bir yemeğin içine giren ince tatlardan farklı değildi. Tıpkı acı biberle ağzını kavurduğun

zaman bir ikinci tadı hissedemeyeceğin gibi, bir ideolojiyle kavrulan zihin ikinci dünya görüşünü kavrayamaz olabilir mi? Bedensel ayrıntılar, zihinsel ayrıntılardan ayrıştırılabilir mi? Nereye kadar? Neden şiddetle donanımsızlık bir arada gidiyor gibidir? Neden militanlar donanımsız, pasifize olanlar ise okumuşlardır?

Marx, tabii ki, 'Doğa ve insanlarla ilişkileriniz, sizin sahici kendinize ait hayatınızın, arzuladığınız nesneyle çakıştığının kesin bir ifadesi olmalı,' diyordu, 'Eğer sevginiz sevgi uyandırmıyorsa o zaman sevginiz, kısırdır, bir talihsizliktir.' Burkay'dan yola çıkarsak, 'sömürgeci' ve de 'burjuva' benin Örenler'de sevgi uyandırmama ihtimali vardı. Benim sevgimin kısır olması da mümkündü. Ama, alternatifi neydi? Onlarla ilişkiyi kesmek mi? Ya da, orada olup da savsaklamak mı? Vaziyeti idare etmek mi? Örneğin, Feride'nin coşkulu rüküşlüğünü ya da Şiran'ın yakışıksız çağrışımlar yaptıran tıraşsızlığını görmezlikten gelmek mi? Küçümser bakışlara hedef olmalarına seyirci kalmak mı? Yoksa, inatla zeytinyağlı fasulye pişirip yemeleri için ısrar etmek mi?'

'Herhalde kendin gibi olma,' dedim.

'Oradaki tuzak da yabancılaşma,' dedi, 'Kendini yeniden konumlayamazsan, bütün ilişki kesilir. O zaman da, yüz metrekarelik evlerimizde birbirlerinden hiç haberleri olmayan, asla ortak payda geliştiremeyen insanlara döneriz. Bu da kast sisteminin fiili kabulü demektir.'

Biraz da kızdırmak için söylemiştim, ama tınmadı.

'Sen de bir karar ver artık. Bilinç mi toplumsal varlığı belirtiyor, toplumsal varlık mı bilinci belirliyor?'

'Sence?'

'İkincisi. Ama aşılmaz değildir. İnsan, kendisine sunulan haritanın dışına çıkabilir. İnsan kendisinin hem nesnesi hem de öznesidir.'

Gülümsedi,

'Belki aynı camide namaz kılmayız ama daha alçakgönüllü, daha sevgi dolu olabiliriz. Sevgim, kısır olsun olmasın, ben onları seviyorum.'

'Kürtleri ben de seviyorum.'

Rodoplu, hiç beklemediğim bir hareket yaptı, ellerini havaya açtı, 'Ne Kürtleri yahu? Ben Kürtleri mürtleri değil, insan manzarasını seviyorum. *Bir insan manzarası!* Bir insan manzarasına duygudaşlık besliyorum. Bir insan manzarasını seviyorum. Anlıyor musun?'

Anlamamıştım. Ama, bu kadın, ‘Ben, Kızıl Tuğ kadar Türk’üm,’ diyen kadındı. Üstelik, bir ülkücüyle nişanlanmış olduğunu da unutmamalıydım,

‘Öyle ya, sen, ‘Kızıl Tuğ kadar Türk’sün.’

‘Yani?’

‘Yani.’

Yüzündeki ifade, düş kırıklığı mıydı, öfke miydi, bilemiyorum.

‘Kusura bakma ama bazen beni çok zorluyorsun!’ dedi, ‘Kendi zekâsına hakaret eden adama ne denir bilmem ki!’

Öfkelenme sırası bendeydi,

‘Hanımefendi, lütfederlerse öğreniriz.’

Patladı,

‘Allah’ını seversen, bana böyle ucuz formüller satma! Kızıl Tuğ kadar Türk’üm, çünkü kendi, altını çizerek söylüyorum, *kendi* insan manzaramı seviyorum. Tiyeşan Dağları’nı, otlaklarını, göç eden insanları, sürüleri, öldürücü kuraklıktan kaçıp bu yarımadada, Anadolu’da, tutunmaya çalışan insanları, efsanelerini, keçe ayakkabılı ‘yiğit’lerini, ‘Bu gece akşamdan batma yarımay’ diye yakarışlarını seviyorum. Kamları, Şamanların, İslâmiyet karşısındaki şaşkınlığını benimsiyor, anlıyorum. Yüzbaşı Selahattin’i, Kut’un dikenli tellerinde toz olmuş şehitlerini rahmetle anıyorum. Mustafa Kemal Paşa’ya kadın kimliğini borçluyum. Buna, milliyetçilik diyorsan, öyle olsun. Evet, milliyetçiyim. Milliyetçi olduğum içindir de Kürtlerin köken arayışlarına sempati ile bakıyor, elimden geldiği kadar yardımcı olmaya çalışıyorum. ‘Mızıka çalındı düğün mü sandın?’ diye titrerken, Şiran’ın ‘Hanıma mın, bermaya mın,’ feryadını içselleştirmememem mümkün mü? Kürtlerin varlığına ilişkin olarak tek korkum, tek kavgam onların *yabancılaşması* olacaktır! *Büyük Makine*’ye teslimiyetleri olacaktır. Çünkü, bu olursa, onu ırkçılık, hatta bir tür Nazizm izler. Ve ben kendi ulusumu tanıdığım kadarıyla biz bununla baş edemeyiz. ‘Aryan’ Kürtlerin karşısında, Siyonizm öncesi Yahudileri kadar boynu bükük kalmaz mıyız?’

‘Uçuyorsun! Amma abartıyorsun!’

‘Umarım, sen haklısındır,’ dedi hüzünle, ‘Yalnız unutma ki, İsrail öncesi Yahudilerin ruh hali bizimkinden pek farklı değildi. Onların da kendi uluslarına muhabbetleri soğumuştu. Tıpkı bizim gibi. Onlar da kendileri ile barışık değillerdi. Tıpkı bizim gibi. Kendilerini, sırf kendileri oldukları için, bir *insan manzarası* oldukları için sevmiyorlardı. Tıpkı bizimki gibi. Kendisine, sürgit, ‘Sen adam olmazsın’ diyen bir ulus, varlığını idame

etmekte ne kadar başarılı olabilir ki? Türkler, Siyonist olabilecek kadar metodik de değillerdir! Ve unutma ki, Siyonistler, Batı Avrupa Yahudileriydi, Orta değil!'

'Bu hesapça, Türk Siyonistleri de Almanya'daki konuk işçilerin arasından çıkacak!' Artık, gülüyordum!

'Felâketi görebiliyor musun?' dedi, ciddi ciddi,

'Batılılaşmazsak, intihar; Batılılaşırsak, intihar!'

Suphi, yemekten sonra geldi.

'Feride, nan maye?'

'Biraz pilav kaldı galiba,' dedi Feride, mutfağa yürürken, 'Peynir çıkarayım mı?'

Misafir olduğum için olacak, Suphi'nin payını yemiş olmak gibi bir suçluluk duygusuna kapıldım. Spartaküs Komünü'ndeki günlerimizi düşündüm. Yemek yiyecek insan sayısına göre pişmezdi. Demek istediğim şu: Geleneksel bir miktarımız vardı, mesela bir tencere pilav gibi. O kadar pişirir, sofraya o anda oturanlar paylaşırdık. Sayımız azsa doyar, değilse, doymadan kalkardık. Neden böyle yaptığımıza gelince, akılcı bir nedeni yoktu ya da şöyle söyleyeyim, birimden yola çıkıp toplamı hesap etmeye alışık değildik. Tıpkı, annem gibi. Dolma yaparken, ya iç ya da yaprak artardı. Babaannem ile artanı ne yapacaklarını tartıştıklarını hatırlıyorum. Bu saçma şeyleri o an neden düşündüğümü bilmiyorum. Sanırım, hesapsız bir toplum olduğumuzu düşünüyordum. Her neyse. Suphi, kendisine yemek ayrılmamış diye gücenmiş gibi görünmüyordu. Mutfağa girdi.

Bir şeyler atıştırdı. Yanımıza geldi. Şiran, ben, Günay çay içiyorduk.

'Merhaba!' dedi yeniden.

Ailenin en kısa boylusu olmalıydı. Buna karşın, yakışıklı, hatta kösnül bir yüzü, vücut çalışmış gibi duran yapılı bir bedeni vardı.

Günay'ı muhatap aldı,

'O yazar, Cemil Meriç,' dedi, 'Onun kafası karışık.'

'*Üç Tuğlu Kitap, Ötüken Yayınları*!' Şiran'a baktım, gözlerini karşısındaki koltuğun ayağına dikmiş, put gibi oturuyordu. Günay'ın yüzü, içinde esmeye başladığını tahmin ettiğim fırtınayı hiç ama hiç yansıtmıyordu. Bütün gücüyle ne diyeceğini, nasıl tepki göstermesi gerektiğini düşünüyor olmalıydı.

'Meriç'i anlamak kolay değildir,' dedi neden sonra.

'Anlaşılacak bir şey yok,' diye sinirli sinirli güldü Suphi, 'Hiçbir şey söylemiyor.'

‘Evet,’ dedi Günay, ortak bir nokta yakalamış gibi sevinçli, ‘Bir gün, ülkücülerin çoğunlukta olduğu bir toplantıda konuşmuştu. Onlar da tıpkı senin gibi, ‘Hiçbir şey söylemiyorsunuz!’ diye yakındılar. Ne dedi, biliyor musun? ‘Sizi bir canavardan kurtarmaya çalıştığım yetmiyor mu? Şimdi benden bir canavar daha yaratmamı mı istiyorsunuz?’’

‘Eeee?’ dedi Suphi. Sesindeki küstahlığı fark etmemek imkânsızdı. Şiran’ın yüzünün kasılmaya başladığını gördüm.

‘Eeee’si şu ki, Cemil Meriç, insanlığın yeryüzündeki düşünce serüvenini izler. Marx gibi, o da, toplumsal gerçeklerin ezeli ve küresel olmadığını söyler. Düşüncenin belli bir çağın, belli bir coğrafyanın, belli bir ırkın ayrıcalığı olmadığını söyler. Ömrünü, Hint’ten Yunan’a, Hazreti Muhammed’den Marx’a kadar donanımının erişebildiği her düşünceyi, gerekçeleri ile anlamaya, anlatmaya çalışır. Bu arada Osmanlıyı da ihmal etmez. Bu bağlamda, bizi tarihimizle barıştırmaya, tarihimizi hor görmeye davet eder. Çünkü, dediğim gibi, düşünce belli bir ırkın ayrıcalığı değildir.’

‘Bilimsel materyalizm...’

‘İyi ya işte. Bilimsel maddeci denilen dünya görüşü de belli bir asrın, belli bir coğrafyanın ürünüdür. İhtişamı ile, zaafları ile, doğruları ile, yanlışları ile öyledir. Cemil Meriç, bilimsel materyalizmi ne reddeder ne de tek doğru beller. Öte yandan, bizim, yani Osmanlının, dünya görüşünün de,’ burada duraladı, gülümsedi, ‘hiç de fena olmadığını söyler. Hepsi bu.’

‘Bu tutum gericiliğe hizmet eder.’

‘Bu söylediğinin cevabını da kendisi verir, zaten: *gerici ilerici... Düşünce hürriyeti bu bulanık kelimelerin esaretinden kurtulmakla başlar, düşünce hürriyeti ve düşünce namusu.’*

‘Şimdi, sence, ‘gericilik’ yok mu?’

‘Benden değil, Cemil Bey’den bahsediyoruz.’

‘Olsun, sen söyle.’

‘Gericilik diye bir şey var, tabii. Ancak, böyle bir hüküm getirmeden önce -ve her durumda- her toplumsal oluşum incelenmeli, bu kavramın kölesi olmadan, battaniye gibi altında kalan her şeyi örten kolaycılığa kaçmadan, hükmün geçerli olup olmadığına bakmalıyız.’

Suphi’nin sıkıldığını gördü,

‘Örneğin, senin baban,’ dedi, ‘Bir ağa. Feodal bir ağa. Gerici mi? Sırf feodal ağa olduğu için gericidir diyebilir misin?’

Fikir tartışmasının onur sorununa döndüğünü görebiliyordum. Nitekim,

‘Billah, demagoji yapıyorsun,’ dedi Suphi. Dedi ve Şiran patladı,

‘Beşe! Edepsizye ne ke!’

Suphi kalktı, odadan çıktı.

Rodoplu, adamakıllı şaşırmıştı,

‘Ne dedin çocuğa? Niye müdahale ettin?’

Şiran, daha sonraları dayanılmaz bulacağım ketumluğuna büründü. Tek kelime söylemeden kalktı, dışarı çıkacakmış gibi yaptı, sonra tekrar oturdu,

‘Çiçek! Çiçek, meyve yok mu, meyve getirin.’

Günay, peşini bırakmaya niyetli değil gibiydi.

‘Sadece tartışıyorduk,’ diye sürdürdü, ‘Bilmediği kavramlara tepki göstermesi doğal, değil mi? Sen kesersen nasıl anlaşacağız?’

Şiran, Rodoplu’yu ailenin dışında mı tutmak istiyordu, ona duyduğu saygıdan ötürü sorgulanıyor olmasına mı sinirleniyordu, uzun teorik tartışmalardan mı sıkılıyordu, bilmediğim bir nedenden dolayı Suphi’yi mi cezalandırıyordu? O gece yer yatağında yatarken hep bunları düşündüm.

Günay da yatıya kaldı. İçerki odadan kızlarla fısıldaşmaları, gülüşmeleri duyuluyordu. Anlaşılan, kızlar ona Şiran Abilerini şikâyet etmişlerdi,

‘Bu günlerde çok sinirli. Suphi Abime bağırıp duruyor. Geçen gün Ferit Ağabeyimi dövdü.’

VI

İnsan manzarası... düşünce manzarası...

Artık, Rodoplu'nun izlediğim bütün tepkilerini bu iki kavramın oluşturduğunu düşünüyorum. İnsan manzarası, düşünce manzarası ve bu manzaralara geliştirdiği duygudaşlık. Sahiplenme.

'Başlangıç noktası 'bütün'' demişti. 'İnsan manzaralarına tümden gelinir. Samanyolu galaksisinin güneş sisteminin kokuşan bir gezegeni olan dünyada tutunmaya çalışan insanoğlu, kaotik bir tabiatın pençesinde, buzul çağlarının, deprem denilen iblisin, kanını kurutan sıcakların, bedenine musallat olan sayısız parazitlerin hışmından fırsat bulduğu zamanlarda, felâketlerin perde arasında, o kısacık ömrünü imar ile şenlendirmeye çabalar. Beslenme ve üremeden arta kalan enerjisini, aklının ve sanatın oyunlarına tahsis eder.

Ne ki, tabiatın anlaşılmaz bir kaprisi -dilersen, Allah'ın emri!- insanoğlunun hâkimiyeti altına aldığı, ustalığını, marifetini, hünerini yeşerttiği, gürbüzleştirdiği bölgeleri umursamaz. Suları kurutur, yeşili taşlaştırır, sallar. İnsanoğlunun hünerini yedi kat yerin dibine gömer, hiç yokmuş gibi olur. Babil gibi, Ninova gibi, Başkara gibi.' Duralamış gülümsemişti,

'Babil'i bilirsin. Ninova, Asurların başkentiydi. Dicle'nin sol kıyısında, Huşur ile birleştiği yerdedir. Kürtler eğer Medlerse, Medler yıktı. Başkara, Güney Türkistan'da, kuma gömülü yatar.

Medeniyet, kaosun ve güvensizliğin bittiği yerde başlar; düzen ve emniyet duygusuyla serpilir. Çünkü, merak ve inşa güdüsü, korku yenilince özgür kalır. İnsanoğlu, hayatı anlamaya, *tezyin* etmeye, şenlendirmeye, yapılandırmaya koyulur.

Medeniyet, kültürel yaratıcılığın yolunu açan toplumsal düzendir. Dört sütun üzerinde yükselir: ekonomik tedarik, siyasi örgütlenme, ahlaki gelenekler, bilgilenme ve yaratıcılık.

Bir halkın kurumları, düzenli ahlâk kuralları gelişmiş olabilir. Hatta, sanatlarından da söz edilebilir, mesela, Kızılderililerde olduğu gibi. Ama

hayatta kalabilmek için avcılık denilen ekonomik tedarik yönteminin kararsızlığına mahkûmsa, medeniyete giden yolu tıkalıdır. Aynı şekilde, Bedeviler gibi bir göçebe halk, olağanüstü zeki ve cevval olabilir. Cesaret, cömertlik, asalet gibi yüksek insan nitelikleri gösterebilir ama medeniyetin o olmazsa unsuru, *iaşe ibade sürekliliği* olmazsa, bütün enerjisi gıda tedariği ve ticaret hileleri geliştirmeye harcanacak, medeniyet yapılandıramayacaktır.

Kültürün ilk adımı yerleşmedir. Tarımdır. Düzenli ve sırasıyla iş görme, tarımla öğrenilir. Zaman daha iyi kullanılır, ömür uzar ve insan ırkının akli ve ahlaki mirasını gelecek kuşaklara nakletmeye zaman bulur.

Kültür, tarımla, medeniyet, *medine*'leşme, yani şehirleşme ile başlar. Medeni olan *medineli* olandır. Şehir, kırsal alanın ürettiği servetin ve beyinlerin birbirleriyle evlendiği zekânın yaratıcı gücün tahrik olduğu yerdir. Şehir, bazılarımızı maddesel üretimden alır, bilim, felsefe, edebiyat ve sanat üretimine tahsis eder.

Medeniyet, tek göz damlarda başlar ama şehirlerde çiçeğe durur. Şu ya da bu yüce halkın tekelinde değildir. Medeniyet kendi halkını yaratır. Zamanla, çeşitli kavimleri birbirleriyle evlendirerek, oldukça yekpare bir bütüne yavaş yavaş asimile ederek.

Britanya medeniyetini yaratan tekil İngiliz değildir. Çölde, akşam çayı için siyah takımlarını giyiniyorsa, bu medeniyetini yarattığı değil, medeniyetine teslim olduğu anlamındadır.

Medeniyet için bir tür siyasi örgütlenme şarttır. Ölümün her köşe başından sırıttığı, her adımda birileri tarafından soyulduğumuz durumlarda medeniyet yapılanamaz.

Akıl takası için bir tür ortak dil şarttır.

Kilise, cami, aile, okul, devlet ya da her neyse, kanalıyla birleştirici ahlâk yasaları vazedilmeli, oyunun kuralları onları reddedenler tarafından bile teslim edilmelidir ki, insan davranışlarına bir düzen, süreklilik, yön ve teşvik getirebilsin.

Doğaüstü ya da ütopik ama temelden bir tür inanç birliği olmalıdır ki, ahlâk, bir hesap kitap meselesi olmaktan çıksın, ibadete dönüşsün. Hayata -bizim yetersizliğimize rağmen!- soyluluk ve önem getirsin.

Ve nihayet, eğitim olmalıdır. Kültürün nakledilebilmesi için bir yöntem geliştirilmiş olmalıdır. İster taklit, ister öğretim yoluyla, ister anneden, ister babadan, ister müderristen, bir halkın dili, bilgisi, ahlâkı, davranış biçimleri, teknolojisi, sanatı gençlerine nakledilebilmelidir.

Bu koşulların, bazen tek bir tanesinin bile, ortadan kalkması bir medeniyeti yok edebilir. Bir coğrafi felâket ya da iklim değişikliği, Roma İmparatorluğu'nu yok eden türden hastalık, feodalizmi sakatlayan veba gibi bir salgın; toprağın takatsiz düşmesi; şehrin kırsal alanı sömürmesi sonucu ithal gıdalara bağımlı kalmak; hammadde yetersizliği; ticaret yollarının yer değiştirmesi; stres, dürtü ya da şehir hayatıyla temastan doğan zihinsel ve ahlaki çöküş; toplumsal disiplinin geleneksel kaynaklarının kuruması ve başka kaynaklarla ikame edilmemesi; ırkın, düzensiz cinsel hayat ya da epiküryen, karamsar veya pasifist felsefenin hâkimiyeti nedeniyle zayıf düşmesi; ehil olanların verimsizliği ya da kültür mirasına sahip çıkan ailelerin sayısının göreli azalması; servetin sınıf kavgalarına neden olacak şekilde, sağlıksız bir biçimde yoğunlaşması; yıkıcı isyanlar, hazinenin iflasları bir medeniyetin yok olmasına neden olur.

Medeniyet, fıtri ve ölümsüz bir şey değildir. Her kuşakta yenilenmesi gerekir. Finansmanındaki ya da nakledilmesindeki boşluklar sonunu getirebilir. İnsanı, hayvandan ayıran eğitimdir. Eğitim medeniyetin nakledilme tekniğinden başka bir şey değildir. Medeniyetler, kuşakların birbirlerine zincirlemiş ruhlarıdır.

Dün, bugün veya yarın... İnsanlık tarihinin herhangi bir ânında bir kesit alsan, barbarlıkla medeniyet arasında çeşitli aşamalarda halklar bulursun. Bazıları göçerlerken, diğerleri yerleşmeye çalışır. Yerleşikler, medeniyetlerini perçinleme ya da yok etme aşamasındadırlar. Dikkatli bakarsan, bir kültürün diğerinin, bir medeniyetin ötekinin yerini aldığını görürsün. Yeni değerler, ikna ya da kaba kuvvetle, dayatılıyordur. Hiçbir medeniyet nihai değildir. Hiçbir medeniyet sonsuza dek yaşamaz.

Birey, belirli bir zaman, belirli bir coğrafyaya fırlatılır. Doğduğu andan itibaren eline kendi yerinin işaretli olduğu bir harita verilir. Bu harita, halkının kültürünün, halkının parçası olduğu medeniyetin miras bıraktığı birikimdir. Kundaklanma şeklinden aldığı gıdaya, öğrendiği dilden emri altına girdiği geleneklere, değer yargılarından ülkülerine kadar kendisini oluşturan unsurlar bu haritada yer alır. Kültürler ve medeniyetler, çocuklarına sundukları haritaların dayatıldıkları zaman dilimindeki geçerlilikleri oranında güçlüdürler. Dünyayı açıklayamaz hale geldiklerinde ıskartaya çıkarlar.

Halkların depremleri, halkların buzul çağları, haritalarının geçersiz olduğunu fark etmeye başladıkları anda başlar. Haritalarına güvenlerini yitiren halklar onun öngördüğü eğitimi reddeder olurlar. Yeni bir harita

buluncaya kadar izleyen kaosta, insanoğlu olmaktan dahi çıkabilir insanoğlu.

İnsan manzaraları dediğim, insanlık bütününün, dünya üzerindeki serüveninin safhalarıdır. *İnsan manzaraları* dediğim, dünyadan herhangi bir zamanda aldığın kesitte gördüğün manzaralardır. İnsanların haritalarıdır, haritalarına ilişkin düşünceleridir.

Haritaları okumaya, onları doğuran unsurları, bir haritanın diğeri ile benzeştiği ya da ayrıldığı noktaları kavramaya çalışırım. İnsanların kendilerinin ve başkalarının haritalarına ilişkin tutumlarını ve nedenleri saptamaya çalışırım.

Benim ruhum ormanların, denizlerin, çöllerin üstünden uçar. Konduğunda, yedi kat yerin dibine süzülür, dış görünüşün gizlediği özü bulmaya çalışır.

Şiran'a baktığım zaman gördüğüm marjinal bir Doğulu esnaf değildir.

Şiran'a baktığımda, bedenimi sıcak ve kavurucu bir hava sarar. Gözün alabildiğine geniş, kuraklık çatlağı, her iki canlının fırınlanmak surette ortadan kaldırıldığı, güneşin napalm olup tüm cisimlere nüfuz ettiği bir toprak parçasının ortasında, terk edilmişimdir.

Uzaklarda, alnımdan şelale olup dökülen terlerin arasından, kötü bir astiğmatik gözlükten bakar gibi gördüğüm bir düz dama doğru sürünürüm. Dirseklerim kanar, dizlerim kanar, dilim şişer, döner boğazımı tıkar. Tozun ve kirin keçeleştirdiği saçlarım diken olur, enseme batar. Sürünürüm. Nasıl olup da böyle bir coğrafyanın parçası olabildiğime şaşarak, böylesi bir ölümü kendime yakıştırmayarak, böylesi bir ölüm gücüme giderek sürünürüm. Düz damlı boz ev, gölgedir. Ve ben bilirim, gölge medeniyettir. Oraya doğru sürünürüm. Medeniyete doğru sürünürüm.

Ruhum, eve, önünde sonunda ulaşacağımı bilir. Çünkü, insanoğlu olduğunu bilir, dayanma gücüme güvenir. Bedenim umutsuzdur, ama ruhum haklı çıkar.

Ata ruhları yardım eder, bilir misin? Buzul çağından, Başkara'dan kurtulan ata ruhları. Deneyimli ata ruhları. Beni çektiklerini hissedebilirim. Çekerlerken biraz canım yanar ama kaçınılmaz olduğunu bilirim, küsmem onlara.

Sonunda, Şiran'ın 'kasr' dediği, o dama varırım. Keskin gölgeler, gözlerimi kamaştırır. Karanlıkta bor, kırmızı hacimler kıpırdaşır. İçeride canlı birilerinin olduğunu hissederim. Kadınlar. Dev bilyeler gibi, kof bedenleri birbirlerine sürtünen, birbirleriyle ötüşen kadınlar. Köşeye siner,

seyrederim. Hayriye Anne'nin Şiran'ı, kendisinden yırtıp ayırdığını; sürüp fırlattığını seyrederim. Kanlı, kaygan vücuduna uzanan, onu kıskıvrak yakalayan elleri seyrederim.

Boze Hala, romatizmalı parmaklarıyla asılıp koparttığı göbek bağını kapar, kapıdan fırlarken bana çarpar. Devrildiğim yerden ekşi kokusu burnumu bulur. Dirseklerimin üstünde doğrulur, kapının aralığından uzaklarda titreşen kara lekeye doğrulur çığlık çığlık koştuğunu seyrederim,

'Mizgênêya min bide kureke te bêya!'

Memduh Amca ellerini gökyüzüne kaldırır. Allah'a erkek oğlu için hamdeder.

Ben, seyrederim, ruhum esner, Mezopotamya'yı, Anadolu'yu, Avrupa'yı, Atlantik'i aşar, Brooklyn'de, Yahudi mahallesinde, oğlu David için hamdeden Rabin Pavloviç'e uzanır. Coşkuları, yüreklerini kanatlandıran sevinçleri yüreğimde yankılanır.

Erkek çocuğun büyüsünü anlamaya çalışırım. İbrahim Peygamber'in kızını değil, oğlunu kurban etmeye kalkmasının altındaki değer hükmünü anlamaya çalışırım. Ve görürüm ki, oğlu olan erkek aslında kendisini çoğaltıyordur. Bir bilimkurgu öyküsü gibi, kendi hologramlarını yaratıyordur. Hayriye Anne, yeni bir Memduh Amcalar doğurmuş gibidir. Yeni Memduh Amca doğuracak gibidir.

Hayriye Anne, Memduh Amca'nın annesidir.

Şafak Özden'in karısının kocasıyla birlik olup beni düzmeye kalkmasını anlarım.

Ünlü fıkrada, 'Kocacığım, bizim metresimiz onların metresinden daha güzelmiş,' diyen kadını anlarım.

Ensest nedir, anlarım. Sülalenin, birbirlerini yansıtan aynalar gibi, aynı oluşumu sonsuza dek yansıtabileceğini anlarım. Aşiret düzeninin su geçirmez kilitlenmesini anlarım.

'Avrupalı olmayan küçük bir halkın özelliklerinden bir tanesi de belgeler, tarihler, otobiyografiler, kayıtlar ve benzerleri bakımından zengin olmamasıdır.' Bu, Kürtler için de böyledir.

Ansiklopedisi olmayan halkların, eğitim sorunu olmaz. Eğitim sorunu olmayan halklarda insanların 'eşitlenmesi' fiziki güce kavuşan çocuğun, 'büyük' sayılması bundandır. Çaydanlık tutabilecek beceriyi kazanan kızın, 'büyük' sayılması bundandır. İnsanları eşitleyen, bilgi ve murakabe değil, kuvvet ve cesarettir.

Einstein'i alnının ortasından vurur da, verdiği zararın farkına varmaz.

‘Gihaye tifingê.’ Silâh kullanmaya yetişmiştir.

Bu tespit, masumiyetin idam fermanıdır.

Beden ne kadar sağlıklı ise, ferman o denli hızlı uygulanır.

Şiran’a uygulandığında, yeni yeni tüyleniyordu.

Ansiklopedisi yoktu, demiştim. Hayatı öğrenmeye en, ama en temel tezahüründen başladı o. ‘Hayatın suyu’ndan, kandan başladı. Benim için, eritrotisi, kolestrolü, trigliserini ile tüp içinde bir laboratuvar malzemesi olan kan, onun için onur sorunuydu. Davaydı.

Kan dökmenin benim için yıkıcılıktan başka anlamı yoktur. Ama, İbrahim Peygamber’i de anlarım. Kan dökme eyleminin en derininde, insan tecrübesinin antik çağlardan kalma tortularında, kutsal bir sadakatin göstergesi olduğunu hissederim. Sadakatin, gökyüzünden yeryüzüne inebileceğini, tanrılardan sülalelere yayılabileceğini hissederim. Doğu, Kuzeydoğu Afrika’dan Yukarı Kongo’ya, Hindistan’dan Bengal’e, Yeni Gine’den Polinezya’ya, Korsika’dan Kuzey Amerikan Kızılderililerine, Yakutlara kadar, dünyanın dört bir yanında, kan davasının, bir ailenin, sülalenin ya da aşiretin mensuplarına düşen kutsal bir görev olduğunu bilirim. Katilin bizzat kendisini değil, hologramlardan bir tanesini öldürmenin de aynı kapıya çıktığını anlarım.

Yukarı Mezopotamya’dan, Kenan, bir arpa boyu yoldur. Hammurabi’nin ülkesi, Diyarbakır’ı da içerir. Hammurabi, kan davasının kurallarını koyandır.

Şiran’ın kapı komşusu Süryaniler, Hazreti Musa’yı herkesten iyi bilirler;

‘Göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak, ateşe ateş, kırbaca kırbaç!’ der, Tevrat.

Memduh Amca’nın şeyhleri, seyitleri, Hazreti, Müslüman bilirler.

‘Kasr’ın gölgesinden çıkıp, babasının arkasından bembeyaz ışığa yürüyen Şiran’ı görebiliyorum; boynunu kısmış, adaleleri yay gibi, gözleri her yerde ve hiçbir şeyin üstünde. Kaleş, sağ elinde. Kaleş boyundan büyük. On üç yaşında bir fedai. Canını ağa/babasına adamış bir fedai. Ağa/babasının kendisi olduğunu anlıyor musun?

Ölüm; her bir gölgede, her bir köpek ulumasında, her bir çalı kıpırdayışında, her bir esintide ölüm. Yarın bir umut, öbür gün düpedüz fantezi!

İp cambazından tefekkür bekleyebilir misin? Okul, bürokratik dayatmadan öte bir anlam kazanabilir mi? Astronomi, fizik, kimya, Sultan

Mahmud'un mistik menkıbelerinden daha sahici olabilir mi? 'Faqirullah, beğendiği bir çobanı halife yapmıştı,' diye övünmeleri anlaşılmaz mıdır?

On yedisine varmadan, yirmi altı ölüm gördü. Ve anladı ki, tek gerçek eşitlik, mevcudiyete isnat eden eşitliktir. Mevcudiyete isnat eden eşitlik bozulduğunda, yeniden dengelemenin, temiz bir başlangıç yapmanın tek yolu, terazinin öbür darasından bir can kaldırmaktır.

Abidin Amca'nın, 'Kürtler, CHP'den nefret eder. Bizim onlara duyduğumuz nefret, siyasi değil, tıpkı İslâm'da olduğu gibi bir nevi kısas ve kan davasıdır,' demesi bu cümledendir. CHP, 'devlet'in öteki adıdır; devlet hasım aşirettir.

Anahtar kavram, 'mevcudiyete isnat eden eşitlik'tir. Bu eşitlik duygusunun fıtri olduğunu düşünüyorum. Bu eşitliği ortadan kaldıran, bir kurşun olabildiği gibi yoksulluk da olabilir. Eşi menendi olmayan yoksulluk. Karıştıracak bir çöp tenekesi bile olmayan yoksulluk. Bir karış paçavra bulup, edep yerlerini örtemediğim yoksulluk. Sokak köpekleri gibi, kıvrılıp can verdiren yoksulluk.

Kabuklaşmış bir kir örtüsü altında çırılçıplak bedenini tek bir erkek ceketiyle örten küçük oğlan çocuğuna kim dayanabilir? Hele de minicik pipisi ceketin altından üşümüş, mosmor sarkıyorsa?

Şiran, Yeniköy'deki yalılara yumruğunu sıkıp, sahiplerini gözünü kırpmadan öldürebileceğini söylediğinde varlığını yok eden eşitsizliğin intikamını alacağını söylüyordu.

Mevcudiyeti tehdit eden yoksulluğun intikamına sıvanmayanlar ya aziz mertebesine erişmiş Hıristiyanlar ya da Budistler. Kanlı canlı Orta Doğuluların harcı değildir.

Kendisini güvende hissedenlerin, maddi kaynakları bol olmasa da cimriliğe zorlayacak kadar az olmayanların, kayıplarını telafi edememekten korkan, güvensiz istifçiler kadar intikamcı olmayacakları doğrudur. Ama, Şiran, kahredici bir doğanın ortasında, güvensizliğin gözbebeğinde doğmuştur. Mercimek tarlada yanar. Pamuk selde boğulur. Cenazeler yığılır.

Ne ki, aşiret düzeni, biyolojiye aykırıdır. Hayatta kalabilme yolunda bir engeldir. Yaratıcılığı, çalışkanlığı, hesap kitabı yeterince teşvik etmediği gibi, yetenekliyi yeteneksizle bir tuttuğu için, genel düzeyi düşürür. Başka toplumlarla rekabet edebilecek seviyeyi bulmasını engeller.

Aşiretin düzeni, cehalet ve yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan musibetlerden kurtulabilenlere belirli bir güven sağlar ama yoksulluğu yok

edemez. Aşiretin yok oluşu bireyselliği, bireysellik serveti, servet eşitsizliği getirir.

Aşiretin yok olması, mensuplarının gizli kalmış üstün yeteneklerini gün ışığına çıkarırken, yaşam için rekabeti acımasızlaştırır. Paylaşıldığında kimseyi ezmeyen yoksulluğun acısını çoğaltır.

Aşiretin yok olması, daha yetenekli olanların daha önemli işlevleri yüklenmeleri, yüklendiklerinin karşılığı olarak artan servetten daha çok pay almaları demektir. Eşitsizlik demektir.

İnsanoğlunun yaradılıştan gelen farkları, farklı fırsatlarla birleşir, servet ve güç dağılımında insan yapısı farklılıklar oluşturur. Bu yapay farklılıkların kanunlara veya despotlar tarafından önlenmediği durumlarda eşitsizlikler patlama noktasına ulaşır. O noktada, yoksulların şiddete başvurmakla kaybedebilecekleri bir şey yoktur.

İhtilalleri izleyen kaosta, insanoğlu bir kez daha yoksullaşır. Eşitlik düşü, tecrübelerinin kaydını tutan, ansiklopedi sahibi toplumlara daha sade ve eşitlikçi dönemlerin anası olarak sızar. Eşitsizliğin ve güvensizliğin dayanılmaz noktalara vardığı dönemlerde, eşitliğini hatırladığı ve fakat yoksulluğunu unuttuğu için yücelttiği bir duruma yeniden dönmeyi ister insanoğlu. Zaman zaman, ister Gracchi'nin? Romasi'nda, ister Jacobin'in Fransa'sında, ister komünistlerin Rusya'sında, servet yeniden paylaşılır, zaman zaman da ister özel mülkiyete zorla el koyarak, ister ağır vergiler yoluyla, yeniden başlamış. Yetenek piramidi yeniden kurulmuş.

Hangi kanunlar konursa konsun, daha yetenekli olanlar ne yapar eder, Yeniköy yalılarına yerleşirler. Aslan payını onlar kaparlar. Devleti egemenlikleri altına alır, kanunları yeniden yazmaya veya yorumlamaya koyulurlar.

Çok geçmez, eşitsizlik yine eski seviyesini bulur.

Medeniyet tarihi, sosyal organizmanın ağır ağır çarpan patlaması birbirini izler.

Bunu bildiğim içindir ki, çılgın sevgiler ya da şuursuz kinler tarafından hadım edilmeyi reddederim.

Bunu bildiğim içindir ki, kendisini dünyanın merkezi sanan eylemciyi hüzünle seyrederim.

Şiran'ın manzarasını hüzünle seyrederim.

Şiran'ın, Selahattin'in ya da Spartaküs'ün.

Spartaküs'ü hatırlar mısın?'

Rodoplu'nun Spartaküsü'nü hatırlamak ne kelime, bilmek mümkün müdür? Hiç üşenmeden başladı,

'İsa'dan iki yüz yıl önce, Roma, Büyük İskender'e savaş açtı. Manisa, Bergama, Ankara, Yozgat, Çankırı, altın, gümüş, savaş tazminatları derken, muazzam bir servet edindi. Roma'nın devlet düzeni bizimkine benzer: *Plütokrasi.* Yani, baskı ve çıkar gruplarının demokrasisi, yani, *transfer toplumu*, yani devlet hazinesinden çeşitli çıkar gruplarına gittikçe artan miktarlarda fon aktarılması.

Transfer harcamaları, malum, kamu yatırımlarına gidecek payı azaltır, üretim düşerken ticaret ve rant artar. Çok geçmez, insanoğlu, insanoğlu olduğu için üretimi bırakır, rant peşinde koşar. Toplum, rant kollayan transfer toplumuna dönüşür. Bizdeki gibi. Roma'daki gibi.

İnsanlar, oturdukları yerden para kazanırlarken, endüstri olduğu yerde saydı.

Roma, istediği her şeyi satın alacak güçteydi. Üretime ihtiyaç duymadı. Ünlü tiyatrolarının, yollarının, köprülerinin inşa edildiği dönem, bu dönemdir. Müteahhitler, servetlerine servet kattılar, ancak, çalışıyorlardı. O kadar çok çalışıyorlardı ki Makedonya'daki gümüş madenleri gibi pek çok devlet işletmesi zarar ettiği gerekçesiyle kapatılmak zorunda bırakıldı.

Öte yandan bankacılar, hizmetlerini mevduata faiz ödemek, çek bozmak, müşterilerinin faturalarını üstlenmek, kredi alışverişi, yatırım yapmak ya da denetlemek işlemlerini kapsayacak şekilde genişlettiler. Tefecilik aldı, yürüdü.

Bilir misin? Sector, sektör, kelimesi boğazkesen demektir. 'Borç veren' kelimesi ile eşanlamlı kullanılıyordu.

Sol literatürdeki sekter kelimesinin de aslı budur.

Paraya gark olan egemen -sınıfların, *patriciiler*'in çelebilikten, stoacılıktan vazgeçip, lükse yönelmelerinde şaşılacak bir şey yoktu. Takılar, eşyalar, içki ve yemek yaşam biçimi oldu. Bir porsiyon istiridyenin 150 dolara müşteri bulduğu kaydedilmiştir. Boğaz lokantalarındaki fiyatlar, ne dersin?

Servetin bir başka tezahürü, bireysellik bilincinin gelişmesi, kişinin devletle olan ilişkilerini sorgulaması oldu. Bu eğilim, oğulları ve kadınları da etkiledi.

Aşk, karın doyduktan sonra gündeme geldiğinden, bir toplumda kadınların gücü servetle doğru oranda artar. Nitekim, kadınlar ayaklandılar, çeyizlerini serbestçe kullanma hakkı elde ettiler. Dahası, şehirlerin

yaşanmaz hale geldiği, emperyalist savaşların sürgit bunalttığı bir dünyaya yeni çocuklar doğurmanın ne denli akılcı bir şey olduğunu sorgular hale geldiler. Kürtaj, görülmemiş boyutlara ulaştı.

Yaygın inancın, tersine, fuhuş da servetle birlikte çoğalır. Homoseksüellik, fuhuşun bir başka biçimiydi. O da arttı. Öyle ki, güzel bir erkek çocuğun, orta boy bir çiftlikten daha çok para ettiği bir dönem yaşandı.

Toprak, belirli ellerde toplandığından eski asker/çiftçilerin yerini dikili ağacı olmayan şehir proletaryası aldı. Orta sınıf ticari faaliyetini sürdürmeye, servetine servet katmaya devam etti. Herkesin para peşinde olduğu, herkesin herkesi cebindeki para ile değerlendirdiği bir dönem doğdu. Bir zamanlar onuru hayata tercih eden soylular, yeni ahlâk anlayışını benimsediler. Hediyeler, rüşvetler kabul etmeye başladılar. Patricii'ler, plebleri sokaklarda durdurup, para karşılığı oy istemekten kaçınmaz oldular.

Memurların zimmetlerine para geçirmeleri ve takibata uğramamaları vakayı adiyeden oldu. Çünkü, senatonun yarısı işin içindeydi.

Konsül Cato, diye bir ata ruhu vardır, 'Bir vatandaşın malını çalan ömrünün geri kalanını prangalar, zincirler ama devletin malını çalan mor kadifeler, altın sırmalar içinde geçirir,' diyordu.

Zümre yönetimi, oligarşi, giderek güçlendi. Bir süre sonra iki yüz konsülden yüz elli dokuzu, yirmi altı ailedendi.

Ve aydınlar!

Aydınlar bu yozlaşmayı Yunan kültürünün Roma'yı esir almasına bağladılar. Muhafazakâr Romalılar, Yunan kültür emperyalizminin edebiyatta, felsefede, sanatta söz sahibi olmasını dehşetle karşıladılar. Yunanistan hayranlarına bir de aşağılayıcı isim takmışlardı: Grekuli, Yunancık!

Önce köleler ayaklandı. Bağımsız işçiler katıldılar. Askeri birlikler çağrıldı, ayaklanma bastırıldı. Elebaşları çarmıha gerildi.

Bir daha denediler. Yedi bin kadarı yakalandı, madenlerde çalışmaya mahkûm edildiler. Derken, 'Birinci Hizmetkârlar Savaşı', Sicilya'da patladı. Yetmiş bin, tam sekiz yıl süreyle, deniz ambargosu nedeniyle açlıktan kırılıncaya kadar adaya hâkim oldular. Sadece Sinuesa'da, dört bin köle asıldı.

Ve tabii, reform gayretleri.

Toprak reformu ile başladılar. O pek fena gitmedi ama Gracchus bir de Bergama Kralı, Üçüncü Attalus'un mülklerini satıp, elde edilecek gelirin

çiftçilere işletme sermayesi olarak dağıtılmasını isteyince kızılca kıyamet koptu. Başına vurup, öldürdüler.

Yerine kardeşi geldi. İyi bir sosyal demokrattı. Toprak reformu vaat ederek köylüleri, ücretsiz üniforma vaat ederek askerleri, ucuz ekmek vaat ederek kent proletaryasını, yeni koloniler vaat ederek işadamlarını yanına aldı. Ama, bir yanlış yaptı: Romalı olmayanlara vatandaşlık hakkı tanımaya kalktı. Bunun Türkiye'deki telmihini anlarsın.

Kent proletaryası, Gracchus'a yüz çevirdi. Kısa vadeli çıkarlarını uzun vadeli çıkarlarına tercih etmişlerdi. Bir süre sonra onlardan da oldular. Çünkü, akıllı senatörler, toprak reformu ile dağıtılan toprakların satılmaması maddesini iptal etmişlerdi ve borç batağındaki köylüler deli gibi satmaya başladılar. Plebler, her şeylerini kaybettiler. Yoksulların durumu daha da kötüledi.

Dünyanın her yerinde, her dönemde olan oldu. Yorgun Romalılar, sadık bir ordunun desteklediği, sevilen bir diktatörün yönetimini, oligarşinin sömürdüğü özelliklerden çok daha cazip buldular. Sezar'ın amcası, General Marius başa geldi. O da olmadı çünkü örfi idare gibi ihtilalci yöntemler onaylanmadı. Roma vatandaşlarının ayrıcalıklarını isteyen diğer İtalyan şehirleri ayaklandılar. Anlıyor musun, onların da DDKO'ları vardı.

İç savaş, 300.000 kişinin ölümü ile sonuçlandı. Bittiğinde, Orta İtalya bir harabe haline gelmişti.

Koşullar, diktatörlüğe zemin hazırladı. Boşluğu, önce Sulla, sonra da Sezar doldurdu. İzleyen on yedi yıl, egemen sınıflarla politikacıların küplerini doldurdukları dönem oldu. Sadece General Pompey'in bugünkü değerle 25,5 milyon dolar serveti olduğu kayıtlarla sabittir.

Roma, başladığı yere döndü.

Tiyatrolar, arenalar gösterilerle doldu taştı. Zenginler, davet verir gibi 'gösteri' verdiler. (Bakalım, bizimkiler ne zaman akıl edecekler?) Sezar'ın verdiği bir gösteriden, bir günde tam 10,000 gladyatör, bir başkasından 400 aslan rol aldı.

Fuhuş, 'umumhane sahipleri meslek birliği' oylarının önem kazanacağı kadar arttı. Zengin kadınların hemen hepsi, en az bir kez boşanmışlardı. Erkeklerde yasal evlilik bağına girmektense, odalık ve kölelerle yaşamayı yeğleyenler çoğaldı.

Kapra'daki gladyatörler okulunda, arenalarda birbirlerini ya da vahşi hayvanları öldürmek için eğitilen kölelerden kaçmayı başaran 78 tanesinin lideriydi, Spartaküs. Bizim buralardandı. Topuz gibi bir Trakyalı.

Kısa zamanda 120,000 kişi toplandı. Ordusunu İtalyan çizmesi boyunca yürütüp, Afrika'ya geçirmeyi planlıyordu ama disiplinsiz askerleri yağmayı yeğlediklerinden, yol bitmek bilmedi. Sonunda, elinde kılıcı, düşman askerlerinin ortasına daldı. Lime lime oluncaya kadar dövüştü. Öyle ki, muharebe sona erdiğinde, cesedi teşhis edilemedi.

Onun kasr'ı neredeydi? Malkara'da mı? Çerkezköy'de mi? Annesinin haberi oldu mu? Çığlıkları üzüm bağlarını titretti mi?

Ya zavallı hemşerim? Roma ordularını görünce, haki görmüş Şiran gibi bembeyaz mı oldu?'

Rodoplu sustuğunda yüreğimi derin bir bozgun düşüncesinin sardığını itiraf etmek zorundayım. Spartaküs, ete kemiğe bürünmüş gibiydi. Bu noktada, Kurtuluş Ortaokulu Müdürü'nün oğlu bana düşen, onunla ne tür bir ilişkim olduğunu sorgulamaktı.

Ona kızıp kızmadığını da bilmiyorum.

'Bu kadar serinkanlı olabilir misin? Bunca olayın, acının ortasında, bu kadar serinkanlı olabilir misin?'

'Hayır, hayır! Serinkanlı değilim! Ama sana söyledim, ben haddimi bilmeye çalışırım.'

'Beni, inançlarımı ve eylemlerimi budala yerine koyuyorsun!'

'Biliyorum,' diye içine çekti, 'Pek muhtemeldir ki; Mahir'in ölümünü düşünüyor, Spartaküs'ün hikâyesi onun ölümünden bir şeyler götürüyor, biricik, yegâne olmasını önlüyor duygusuna kapılıyorsun. Öyle değil. İnsanlığın ortak hüznünü terennüm ediyorum.

Samanyolu galaksisinin, güneş sisteminin kokuşan bir gezegeni üzerindeki serüveniniz buysa, diyorum, öyleyse, diyorum, biz kendimiz de lime lime olmadan önce mirasımızı toparlayıp çocuklarımıza sunalım.'

Kendimi beğenmişlik etmek istemiyorum, ama bana öyle gelir ki, Rodoplu yazmaya bu noktada karar verdi.

VII

PA-AR, tam bir fiyasko ile sonuçlandı. Günay'ın demesiyle, 'Şahane bir şekilde iflas etti!' Anlaşılan, daha sonra birlikte yaşayacağımız S.S. Etem Ağa Kooperatifi rezaletinin 'fragmanı'ydı, izlediğimiz.

Okur hatırlayacaktır: Rodoplu, Şafak Özden'in ittirmesiyle, evsiz arkadaşları için bir yapı kooperatifi kurmaya kalkışmış, bu amaçla Dalan'dan arsa almıştı. O, bu, derken, kooperatifin başına Özden'in ortağı Onur Oflu denilen adam geçti.

Onur Oflu, Kakkoş Hüseyin'in Türk karşılığıydı.

'Akıl erdiremediğim bir oburluk, saldırgan bir tüketim iştiyakı,' diye anlattı Rodoplu, 'Buna karşın asgari ve kalitesiz emek. Onur'un 'sosyal' yapı kooperatifinden talep ettiği kâr, ona yüzme havuzlu bir ev, efendim, bir otomobil sağlayacak miktarda olmalıydı. Kendisini 'kooperatif müdürü' ilân ettiği gün Amerikan 'Yat' dergilerine abone oldu. Öte yandan, fevkalade pasaklı olduğu için, muhasebe, cari harcamaların kontrolü gibi işler hak getireydi. Ve tabii, hesapsızlığını, sallapati savurganlığını, rakamları büyüterek kapatmak yoluna gitti. Yirmi milyona mal edilebilecek bir dairenin, kırk milyondan aşağı çıkmayacağı iddiası bundandır. Düşünce biçimi çok ilginçtir. Kırk milyona mı ihtiyacı var? Bunun makul karşılığının dört milyarlık ciro olduğunu 'hesaplayıp' üyeleri, dairelerin şu kadar miktara çıkması gerektiğine ikna etmek! Tam bir yağma patolojisi.'

Hüseyin, Onur Oflu'nun daha bir az gelişmişiydi. Onun tüketim iştiyakı yatlara, Saygon fahişelerine kadar uzanmadı. Ancak, yarı yaşında bir kızla evlendi.

Rodoplu, yeni müşteriler bulmak için o şirket senin bu şirket benim koşuşadursun, Hüseyin bir hafta kadar ofise gelmedi.

Günay, evini aradı.

Telefon uzun uzun çaldı. Arkasından, birisi açtı, boğuk, öfkeli bir sesle,

'Ha?' dedi.

'Hüseyin Bey evde mi?'

'Senin ananı!..'

‘Ne?’

Doğru mu duydum anlamadım. Çünkü, boğuk küfürün arkasından, hayvan böğürmesi gibi bir ağlama, ardından da yere fırlatılan eşya gümbürtüsü gibi bir ses duydum. Derken, bir boğuşma,

‘Dur, yapma!’ sesleri.

Neden sonra telefonu birisi aldı,

‘Kimsin?’

Yaşlı bir kadın sesiydi. Yaşlı ve lanet,

‘Kimsin? Ne istiyorsun?’

‘Ben Hüseyin Bey’in ofisinden arıyorum,’ demeye kalmadı,

‘Onun boynu devrilsin!’

Yine bir boğuşma sesi,

‘Ben Makbule, kimsiniz?’

‘Makbule Hanım, ben Günay Rodoplu. Hüseyin Bey’i arıyorum!’ dedim. Ve kadın ağlamaya başladı.

Ortaya çıktı ki, Hüseyin, bir önceki sabah evden çıkmış, aynı gün öğleden sonra saat dörtte, Beşiktaş nikâh dairesinde bir genç kızla evlenmiş! Nasıl iş demeye kalmadı, Makbule Hanım, yanında, zavallı mongol oğlu, ofise geldiler,

‘Günay Hanım, artık umudumuz sensin!’

Tombul, sarışın bir kadındı. Kara kuru Hüseyin’in yanında hayal ettim, yüreğim buruldu.

Makbule Hanım, iki göz iki çeşme, ‘Eve para da bırakmadı,’ diye ağlıyor. Oğlan, cebindeki babasının evlendiği kızın resmini zar zor çıkarıp -çok şişmandı, rahat hareket edemiyordu- salya sümük bana gösteriyor,

‘Onh! Onh!’

Kalın kara kaşları bitişik, kıvırcık saçları omuzlarında bir Kürt kızı, yirmi yaşında ya var ya yok.

‘Bu resim çocukta ne arıyor?’

‘Babası vermiş,’ diyor Makbule Hanım.

‘Ne münasebet?’

‘Genç kız buldu ya, övünüyor,’ diye açıklıyor, ‘Bana da gösterdi. Bana, sen ihtiyarsın, ben gencim, dedi,’ diyor, ağlamasını daha da artırıyor.

Tabii, elemanlar işi gücü bıraktı, bizimle uğraşıyor. Tam bir kadın dayanışmasına girdik,

‘Soğuk bir şey içer misiniz? Kolonya getirelim mi?’

‘Gözü kör olasıca, kadına Levent’te ev almış! Biz acımızdan geberiyoruz.’

Şimdi, aç oldukları herhalde doğru değil ama Levent’te ev almak da Hüseyin’in harcı değil.

‘Allah Allah? Kim bu kız?’

‘Eskiden bizim ayakkabıcı dükkânımız vardı. Orada tezgâhtardı. Babası Avcılar’da şoför. Hüseyin’i zengin sandılar. Babası yaşındaki adama verdiler.’

‘Durun, bakalım, Allah büyüktür,’ filan diyorum ama ne yapılabileceğine dair en ufak bir fikrim yok! O arada, oturdukları evin kadının üstüne olduğunu öğrendim. Hüseyin iflas ettiği zaman üzerine geçirmiş ki, satılmasın. Makbule Hanım,

‘Bunu da elimden alır!’ diye dövünüyor.

‘Sen vermedikten sonra alamaz, bacım. Nasıl alır?’

‘Alır o, alır!’ diyor, ben sonra hatırlıyorum ki, kadıncağız boşandığını bile anlamamıştı.

‘Bak, şimdi, sen bundan sonra hiçbir şeyi imzalama. Boş kâğıt bile olsa, kesekâğıdı bile olsa imzalama. Ne derse desin imzalama! Seni sıkıştırırsa bana haber ver!’

Bir de güvence veriyorum ki, komik!

‘Geçiminden yana da endişelenme. Bak, burada koskoca şirket var.’

Makbule Hanım, ilk kez etrafına bakınıyor. Üst üste yığılı kâğıtları, hesap makinelerini, daha da kötüsü, fena halde okumuş görünen kızları idrak etmeye başlıyor. Gözlerine saygılı bir ürkekliğin yerleştiğini görüyorum. Ürkeklik, yerini tedirginliğe bırakıyor.

‘Biz gidelim. Sizi de rahatsız ettik.’

Elde ne para varsa, verip gönderiyorum.

Bir gün, iki gün, üç gün Hüseyin, ortada yok! O hale geldi ki, ofiste Hüseyin Bey’den başka bir şey konuşulmuyor. Dahası, banka defterleri, çek karneleri de onda. Hiçbir ödeme yapamıyoruz. Çaresiz, Selahattin’i buldum. Ofistekilerden uzak tutmaya çalışıyorum ya, Yenikapı’nın oralarda bir çay bahçesinde, daha doğrusu çayevinde, buluştuk.

Geldiğimde oturuyordu. Angaryadan bunalmış insanların hantal tavrıyla ayağa kalktı -yeni pantolon; plisiz, Amerikan. Ülkücü temayüle aykırı. Gözleri benden başka her yerde, elini uzattı,

‘Hoş geldin.’

Çürük bir erkeği ilke sahibi bir kadın kadar bunaltan hiçbir şey yoktur. Bunu, o zaman da biliyordum. Selahattin'le o gün bir kez daha teyit edildi.

Ortaya çıktı ki, Selahattin olanı biteni biliyor. Biliyor ama tıpkı Şafak'ın kardeşinin, ağabeyinin benimle olan ilişkisine dair ne yengesini ne de beni referans alan bir değerlendirme geliştirdiği gibi, bu ülkücü dostumuz da, Hüseyin'in hareketini hafif ama çok hafif bir kaş kaldırmaktan öte içselleştirmiyor.

Kendime bakıyorum, dır dır konuştuğumu görüyorum. Boşa konuştuğuma ikna oldukça, daha da çok konuşuyorum. Nihayet, yüreğimde bir yerlerde gizlediğim korkumun temelsiz olmadığı ortaya çıkıyor: Selahattin, Hüseyin'i savunuyor,

'Makbule Abla ile nikâhlı değildi ki!'

Deliye döndüm!

Kadıncağızı haberi olmadan boşa! Git, evlen. Yürümeyince tekrar dön. Bilmem kaç sene nikâhsız oturmaya zorla. Komşularının yüzüne bakacak hali olmasın! Sonra yine bir sabah ütülediği gömleğini giy, git bir başkasıyla nikâhlan! Böyle bir istiskal akıl alır gibi değil.

Selahattin'in beyninin içine girmek, dünyaya nasıl baktığını, değer yargılarını çözümlemek geliyor içimden,

'Ahlâksızlık bu! Ahlâksızlığı nasıl savunursun? İnsanların aczi üzerine kurulu bir ben-yaptım-oldu namussuzluğunu nasıl savunursun?'

Mavi gözleri öfkeyle çelikleşiyor. Onu düşünmeye zorladığım, hatta belki de eleştirmek suretiyle kişiliğini tehdit ettiğim için benden nefret etmeye başladığını görebiliyorum.

İtalik'lemeye koyuluyorum, *sen ki, ben arkamdan kaleyi koruyabilecek kadın isterim, diyen adamsın. Nene Hatunlar isterim diyen adamsın. Hatunlara reva gördüğün bu muamele neyin nesi? Makbule'nin günahı elinde satır, Hüseyin'i doğramaması mı?*

Ve anlıyorum! Mesele, her zamanki mesele! İnsanlara yâr olmadan, insanlığa yâr olmak hevesi! 'Kadınlar', soyut 'kadınlar' bacılarımız ama somut kadın Makbule, bacımız filan değil!

'Aynı şey, Semahat'in başına gelseydi ne yapardın?'

Semahat, kardeşi.

Gözlerini, denizden alıyor, bana çeviriyor: çakmak çakmak! Belli ki, onun kızkardeşine bunu yapacak adam anasının karnından doğmamış!

Ben de, *italik*'liyorum, *'Breh! Breh! Breh! Hay Allah cezanızı versin!'*

Öte yandan, aptal değil, tabii. Meseleyi nereye getirdiğimi biliyor. Bu defa da, Hüseyin'in, Makbule'ye 'baktığını'nı hatırlatıyor. Kadının karnını doyuruyor ya, mesele yok.

'Aç değil, açık değil!'

Kadın, evine aldığın hayvan ya, tek sorumluluğun doyurmak. Eh, deliyi de zaten sahibine bağlarlar. Mongol oğlanın sahibi de anası. Onu da ona bağlarsın, olur biter!

Yüreğimin soğuduğunu hissettim.

O zamanlar çok sık yaptığım bir yanlışı, en son söyleceğim sözü, en başta söylemek yanlışını, yaptım,

'Türkiye'ye sizden gelecek hayır Allah'tan gelsin!'

Ahlâki değerlerinizi perçinlemeden, kendi iç-cihadınızı tamamlamadan, 'soyut' tantanalardan kurtulup, somut düzenlemelere girmeden, hiçbir iyileştirmeyi gerçekleştiremezsiniz demek istiyordum. Ve tabii, çok kötü ifade etmiştim. Adamın, Hüseyin'in Makbule Hanım'a yaptığı ile ülkücü hareket arasında bağ kurmasına imkân yoktu.

Buz kesen yüzünde, aşağılayıcı bir ifade belirdi,

'Sizin gibileri kızıl komünistler paklar,' dedi tükürür gibi. Şiran'la arkadaşlığımızı kastediyordu. Kakkoş, dedikodu yapmış olmalıydı.

'Onlar hiç olmazsa kadınlara sizin yaptığınızı yapmazlar!'

'Komünistlerde kadın olmaz, orospu olur. Komünistlerin orospuları olur!'

İma, korkunçtu! İnsana, 'Orospu, senin anandır!' demekten başka çare bırakamıyordu!

Şiddet, nedir anladım! Hücrelerimi isyan ettiren öfkemi korumaya aldım. Nereden nereye geldiğimizi çözümlemeye çalıştım. Bir yandan, içimde Cemil Meriç'in sesi,

'Kavga, insanla KADER arasında değil artık, insanla KELİME arasında, rüyaları o bayraklaştırıyor. Yığınlar onun için yaşıyor, onun için dövüşüyor. Onun için ölüyorlar. Mukaddeslerin rengine bürünen bir bukalemun kelime; semavi kitapların şeytanı. Ve en tehlikelileri, toprağımızda doğmayanlar. Sol'la sağ, bu karanlık kafilenin öncülerinden ikisi.'

Yine de dayanamıyorum,

'Bana tavsiye eden sensin ama sen Cemil Meriç'i hiç anlamamışsın!'

Al benden, Eyuboğlu'nun demesiyle, kabağımsı bir lâf daha!

'Komünistlere götür, onlar anlar!' dedi ki hak etmiştim!

Medeniyetin yan yana ekli kelimelerden oluşan bir bütün olduğunu düşünmeye başladım, ben de. Bu bütün başından sonuna takip edilmez de, bir burasından didiklenirse, iletişim mümkün olamazdı. Siyak-sibak, çerçeve, bağlam, kurulmadan, hiçbir konuşma anlam içeremezdi.

İtalikleme kavramını 'keşfettiğim' gün, o gündür.

Selahattin'le konuşurken, ne kadar çok düşünceyi, bilgiyi, yorumu, duyguyu kendime sakladığımı, seslendirmediğimi fark ettim. Bunu sadece Selahattin ile değil, hemen herkesle yaptığımı fark ettim. Bir ben vardım, konuşan; bir ben daha vardım, içinden konuşan. Birinci ben, ikinci ben'in düşüncelerinin ancak marjinal bir bölümünü, üstelik tepkisel bir biçimde dillendirebiliyordu. Gerisi, içimdeydi, kafamda yankılanan ikinci bir sesti, yani ben sürgit *İTALİKLİYOR*'dum! Yani, ben, düşüncelerimi seslendirdiğim zaman, konuştuğum zaman bana atılan topu bir biçimde geri çeviriyordum, hepsi bu kadar. Top, saçma sapan açılardan geldiğinde, ben de saçma sapan açılardan cevaplıyordum. Anlayacağın, iletişim değil, tam bir kör döğüşü!

Utandım ve belki de ilk bilinçli pasifizasyon dersimi aldım: Düşündüğünü tam olarak ifade edemeyeceksen, sus. SUS!

Öyle yaptım ve net sonuç, Selahattin'in ağzımın payını vermiş olmasıydı.

Kalktım.

'Söyle de bari banka defterlerini göndersin.'

Döndüm, ofise geldim. Hava kararmış, kızlar gitmişlerdi ama yoğun sigara dumanı hâlâ havada asılı duruyordu. Kül tablaları ağzına kadar doluydu. Genç kızların hiç de sanıldığı gibi yaradılıştan derli toplu olmadıklarını düşündüm. Baktım, neyse ki, sobayı söndürmeyi akıl etmişlerdi. Oturdum, durum muhakemesi yapmaya koyuldum. Az sonra, gerçek tüm vahametiyle ortadaydı.

Senin tabirinle, lümpen bir 'kakoş'la iç çamaşırlarına varıncaya kadar ortaktım. Emek benden olduğu gibi -onu söylemeyi unuttum, Sarı, parayı kesince kredi almak zorunda kaldık- Osmanlı Bankası'ndan kredi de aldığımıza -yani, benim aldığıma!- bakılırsa, sermaye de bendendi. Ve adamın üzerinde ne dolaylı ne de dolaysız, hiçbir yaptırım gücüm yoktu! Benim sınıfımın asgari yaptırım gücü olan 'utandırma'nın sökmeyeceğini hissediyordum. İş ahlâkı yerleşik bir kavram değildi. Ülkücü sopası da besbelli gelmeyecekti.

Aklıma Selahattin'in ne zamandır bizim defterlere de bakmadığı geldi. 'Muhasebemizi ben tutarım,' demişti ya. Durum nedir diye bir bakayım

dedim. Ve zavallı Tülin'in Etem Ağa Kooperatifi'nde başına ne geldiyse, aynen öyle oldu. Hiçbir defter tutulmamış! Hiçbir kayıt yok!

Daha da kötüsü, bir yığın ödenmemiş fatura buldum. Aralarında bir tane vardı ki, onu hiç unutmuyorum: bir kebapçı faturasıydı. Tam, 35,000 TL! biz elemanlara 5,000 lira maaş veriyoruz ve çok iyi maaş sayılıyor, var hesap eyle!

Soğuk, pis bir kış gecesiydi. Saat dokuza geliyordu.

Titremeye başladım.

Sıfır nakit, yüz bine yakın -o da, benim bulabildiğim!- ödenmemiş fatura ve 750,000 liralık banka borcu! Bugünün parası ile ne yapar, maaşlardan hesap et!

Ofisin içinde inşallah Hüseyin'in bir yerlerde sakladığı bir konyak vardır diye dolanmaya başladım! Buldum da! Depo yerine kullandığımız küçük tuvaletin sifonunun üstünde, bir cep konyağı! Üstündeki toza bakılırsa, oraya koymuş, unutmuş. Pek bir sevindim! Kepazeliğe bak!

İlk iki kadehin rehaveti üçüncüde gerginliğe dönüştü. Daha da kötüsü ve malum olanı, aklın daha iyi işliyor da, çözüm üretiyorsun diye bir şey de yok! Eve dönmeye kalktım, bu defa da cebimde sadece bin lira olduğu dank etti. Sonsuza dek idare etmesi gerekecekmiş gibi görünen bir bin lira, bir de incecik altın bir yüzüğüm var, mavi taşlı. Kim vermişse, 'nazar değmesin!' diye vermiş.

Aksaray'ın gece o saatten sonra daha da pisleşen sokakları. Bomboş otobüs durakları. Dakika başı, önüme yanaşan özel arabalar.

'Götürelim, anam!'

Bin lirayı tuttum, şoföre altın yüzüğü verdim.

'Bu herhalde karşılar.'

'Tamam,' dedi.

Evin sokağına girdik, zifiri karanlık: Elektrik kısıntısı! Allah'ım, bu *Süleyman Demirel'in, bu memlekete ettiklerini yanına koyma!* Tabii, bunu söylerken, sadece elektrik kısıntısından filan bahsetmiyorum. Aklımda Şiran, aklımda Hüseyin, aklımda Selahattin, aklımda Emin Çertek, aklımda ben!

Apartmanın önünde dikildim, öylece pencerelere bakıyorum. Şimdi, kalorifer de yanmıyordur, su da akmıyordur. Yemek olmadığını da biliyorum.

Hani, hep öyledir ya, normal koşullarda kolayca geçiştirebileceğin meseleler, ruhun karanlıkken aşılmaz sorunlar gibi görünür. Orada, öyle

durup sinsi sinsi yaklaşan çöküntüyü defetmeye çalışıyorum. Dizi dizi pencerelerden birisi, pervazında kilise mihrabı gibi üç dört tane mum yanan, Nilgünlerinki. Üstelik, birinci kat. Yani, karanlıkta tırmanması daha kolay. Çakmağı da ofiste unuttum.

‘Nilgünlere gideyim.’

Bu aşamada Nilgün’ü anlatmalıyım.

Nilgün, roman notlarındaki kadın.[33] Onu ilk gördüğümde, Beyoğlu’nda, Ağa Camii’nin karşısındaki Hacı Salih Lokantasında, Rodoplu ile yemek yiyorlardı. Şöyle anlatayım; Türkiye’deki blucin furyası malum. Ancak, blucinin rahat giyim ötesinde üstlendiği bir işlev daha var: Geçkinleri genç ve modern göstermek. Bu işlevi nedeniyle Nigar Uluerer gibi devasa bir geçkinden Turgut Özal boyutlarında bir bedene kadar, kendilerine yaş piramidinin altlarında yer bulmak heveslilerinin üstlerindedir.

Nilgün, blucin ceketi renkli taşlarla işli, keskin pembe tişörtünün dekoltesinden göğüslerinin yarığı görünen, kıvırcık, uzun kızıl saçları omuzlarında, daracık pantolonlu bir kadındı. Parmaklarında onlarca yüzük vardı. Kulaklarındaki küpeler omuzlarına dokunuyordu. Giysilerinden, kahkahasına kadar dikkat çekmeye yönelik olduğunu düşünmüştüm.

Günay’ın böyle birisi ile arkadaşlığı, onun hakkında da, şüphe demeyeyim ama kişiliğinde boşluklar olduğuna dair kuşkular uyandırmıştı.

‘Devrimcilerin ağzına ... yım,’ diye gülüyordu, ‘Bülent’in de ağzına... yım. Hasta bunlar!’

Bülent, kocasıydı.

‘Pezevenk! Bana kafasız diyor ya, asıl kendisi! 1 Mayıs için yaptığı resimleri bir görsen! ‘Ulan, sen bunlara resim mi diyorsun, Paris’te ben bunların âlâsını gördüm! Kopyacı!’ dedim, öldürecekti beni! Hani, sanatçıyım filan diye geçiniyor ya, vallahi bir bok yok! Öğrenci denilen o küçük orospuları topluyor, sabahtan akşama hava atıyor. Sahtekâr! İhtiyarlıyor mu, nedir?’

Rodoplu’ya baktım, gülümsüyordu. Şaşırtıcı bir şefkatle gülümsüyordu,

‘Kıskanıyor musun nedir?’

‘Geçti o devirler, geçti! O, onu bir bok sandığım zamanlar öyleydi! Devrimci öğretim üyesi! Getirir, koca koca kitapları önüme yığar, oku bakalım! Biz de kocamız istiyor diye okumaya çalışırız. Ulan, ben okuyabilsem, liseyi okurdum be! İkinci sayfada uykumuz gelir. Bülent Efendi de bizi aşağılar! Senelerce utandırdı, kendimden nefret ettirdi beni! Bunalımlarda sanatçı!’

Hayretle dinlemiştim! Hayretle ve biraz da tiksintiyle.

Bundan sonrasını Rodoplu anlatmıyor mu? ‘Ahlâkdışıdır’ demişti, Günay ‘Ahlâksız! Ahlaki yargıları yoktur. İçtenlikle yoktur. Çocukluk arkadaşım. Örgülü, kurdeleli halini biliyorum. Aklı, dersten başka her şeye işlerdi. Okumayacağı anlaşıldığında, on beş ya da on altı yaşında, evlendirdiler. Parasızlıktan çok çekmiş ailesi, hayatını kurtarsın istedi, otuzlarında, hali vakti yerinde bir adam buldular. Evliliği bir yıl sürdü, sürmedi, kucağında kızı, Nilgün kaçtı. Taa Hollanda’ya kadar! Çocuk bakıcılığı, tezgâhtarlık, derken güzellik uzmanlığı. Beline kadar uzattığı siyah saçlarını kırmızıya boyadı; minicik yüzünü yeniden çizdi, bir afet oldu. Fındık gibi, bebek gibi, küçücük bir afet. Erkekler, ‘yardım’ etmeye başladılar. Derken, iyiniyetli bir yaşlı adam geldi. Nilgün, adamı sevdi. Uzun yıllar onunla oturdu. Sonra da, bu Bülent çıkageldi. Kızın içinde şuradan buradan göz kırpan doğruları tahrik etti. Nilgün, her şeyi bıraktı, ona koştu. Bunalımdaki bir sanatçının ekşimiş şaraplı, lekeli parkalı, hamam böcekli yaşantısına ortak oldu. Çalıştı çabaladı. Adam, sanatını icra etsin diye yapmadığını bırakmadı. Seneler sonra bir gün bana geldi,

‘Bülent, iyi değil,’ dedi, ‘hiçbir zaman iyi bir ressam olamayacak. İçinde yok. Bir süre benim aşkımla götürdü. Şimdi, o da bitti. Elinde bir şey kalmadı. Nutuklarla idare ediyor.’

‘Sen nereden biliyorsun?’ diyemedim. Bildiğini biliyordum çünkü. ‘Allah yardımcısı olsun,’ demekle yetindim. Yeteneksiz olduğunu idrak eden bir ressamın acısının onulmazlığını düşünüyordum.

‘Sahtekâr,’ dedi Nilgün, ‘Benim meme masaj makinenin pompalarını sökmüş, uçlarına birer şâkül bağlamış, bir de isim takmış, Sonsuz Çaba! Ben, kendime iyi bakarım ya, sanatçı ayağında benimle alay ediyor!’

Ne diyeceğimi bilemediydim.

‘Desene ilham kaynağı hâlâ sensin!’

O söylediği nesneyi daha sonra da bir sergide gördüm, gerçekten. Nilgün’ün sözünü ettiği şâküller gümüşe boyanmış, eserin adı değişmişti: ‘Erotika’. İhtiyar Yahudi’yi hatırladım, *‘Dünyanın şu durumunda sanat akıl almaz bir lükstür. Söyler misin, ne işe yarar sanat? Hangi görevi üstlenir? Sorumluluğu nedir? Hiç. Oysa, bir görevi olmalı. Bir misyon yüklenmeli. Değilse, sanat lükstür. Topluma yararı olmayacaksa, sanat olmasın daha iyi. Topluma yararı olmayacaksa, hiçbir şey yapmamak daha iyi.’*

‘Bir de devrimci geçinir,’ dedi Nilgün.

‘Devrimci olmasına devrimci ama herhalde toplumcu değil!’

Bir an boş boş baktı,

‘Aman, sen de bana ukalalık yapma! Koy şurdan bir rakı!’

Bu anlattıklarım daha sonraki gelişmeler. O gece, hayat henüz daha bir masumdu.

Nilgün, çığlık çığlığa karşıladı.

‘Günay Hanım! Hoş geldin! Ulan, hangi şıkıdımdan geliyorsun bu saatte? Yalnız mısın?’ Omzundan uzandı, karanlığa baktı. ‘O muhteşem sevgilin yok mu?’

Selahattin’den bahsediyordu. Nilgün bu! Kendisinden başka kimsenin hayatını izlemek zahmetinde bulunmazdı.

‘Ofisten geliyorum,’ demekle yetindim ben de.

‘Ulan, ne hırslı karısın! Profesörlük yetmedi, şimdi de patroniçe olacaksın!’

‘Değil mi?’

‘Sen yaparsın anam, sende bu hırs varken, sen yaparsın!’

İçeriye seslendi,

‘Sahtekâr, bak, profesör geldi,’ bana döndü, ‘Ahmet’le yeni sevgilisi de burada.’

‘Abla, hoş geldin, yav!’

Bülent, halının üstünden kalktı. Yılmaz Güney yapısında bir adamdı. Hareketlerinin iyi gizlenmiş bir utangaçlığı yansıttığını hep düşünmüşümdür. Gülüşü bile utangaçtı sanki. Öpüştük.

‘Nereye otursun?’

Ahmet de yerde oturuyordu -duvardan duvara halı üzerinde, Engin Ardıç betimlemesi eşyalar, yeni el örgüsü danteller, yani, seramik saksılarda bakımlı çiçekler- Claudia diye tanıştırdıkları kız da öyle.

‘Kalkmayın, lütfen! Merhaba, Claudia!’

Kadın, kollarını, karnına çektiği dizlerine sarmış, uzun kumral saçlarını dağıtmıştı. Sol eliyle kulaklarının arkasına atarken, elime uzandı,

‘Merhaba. İsim ne dedin?’

Tekrarlandı.

‘Memnun oldu.’

‘Lafınızı bölmeyeyim. Hararetli hararetli konuşuyordunuz.’

‘Bırak, yahu, herif orada, oturmuş, bana bok atıyor!’ dedi ressam Ahmet, Bülent’i işaret ederek. Usandı, Claudia’ya sarıldı,

‘Bu karı var ya, bu karı! Bu karı o senin eleştirmen dediklerinin hepsinden daha sağlam.’

Claudia, gözlerini yere indirdi. Nedense, tevazuunda içten olmadığını hissettim. Nilgün araya girdi,

‘Ne lan daha sağlam? Sen karıyı düdüklüyorsun, o da senin resimlerini Almanya’da pazarlıyor. Bülent düdüklese, Bülent’inkileri pazarlar!’

Ahmet ne diyeceğini bilemez gibi duraladı.

‘Korkma lan, ben onun gözünü oyarım! Claudia’ya bırakır mıyım, kocamı?’ diye bastırdı, ‘Sahtekâr bir peki dese, ben onun resimlerini kimlere pazarlayacam, amma... Günay Hanım, şuradan bir tabak alsana!’

Nilgün’ün, bu ‘hanım’ının anlamlandıramadığım bir husumet belirtisi olup olmadığını düşündüm.

Koyu kırmızı bir keten örtü üzerinde, onlarca beyaz mumun - Nilgün, ‘tek lüksüm,’ derdi - aydınlattığı kar çiçekleri; kar çiçeklerine nispet yapan, Danimarka işi, beyaz porselen; körili, Hindistan usulü tavuk, ‘sezar’ usulü dedikleri, portakallı yeşil salata, mücver, İran usulü çilav. Sade ve güngörmüş bir masa. Tüm içtenliğimle söylüyorum,

‘Eline sağlık bacım, mükemmel!’

‘Köri’nin üç kuruş, beş para bir baharat olduğunu düşünüyordum. Kızın, ‘para şov’u yapmadığını düşünüyordum.

Biliyor musun, Nilgün’den gurura benzer bir şey duydum. Ama, tabii, ben, patatesi yakan, ıspanağı, suda unutulmuş vazo çiçeklerinin saplarına çeviren kadınlardan nefret ederim. Müslümanlığım tutar. Savurganlığı günah bilirim.

Hatırlar mısın, David’in ‘Türk zihniyeti’ araştırmasında ‘Yeni Avrupalılar’ diye bir kategori[34] ortaya çıkmıştı. Bunlar, onlardı. 1 Mayıs afişleri, ‘dışavurumculuk’ tartışmaları, Bedri Baykam’ın sanatının lif lif çözümlenmesi... Bunlar, onlardı. Hayatın, daha rafine, daha inceltilmiş tezahürlerine âşıktılar. Ve tabii, hayatın, o veçheleri de vardı. Bin yıllık Osmanlı imparatorluğu elbette ‘Yeni Avrupalılar’ doğuracaktı. Geç bile kalındığı söylenebilirdi.

İnsanlık sonsuz çeşitlemelerden oluşur.

Yine de... kendimi bir fahişe gibi hissediyordum. Şiran’ın gazete kâğıdı örtülü masasından Selahattin’in keçe çizmeli ayaklarının altına, Fahir İlkel’in masif maun masasından Makbule’nin oğlunun salyalarına kadar, hepsi bana ait, hiçbiri benden değil!

Büzüldüm, büzüldüm, minnacık oldum. FM’de Jacques Breli ne derse desin, avuçlarım toprağa yapıştı. Gökyüzünün ucundan tuttum, üstüme çektim. Beynimde yankılanan bir cümle,

‘Tanrı kulundan vazgeçmez.’

Teyit ettiriyorum,

‘Vazgeçmezsin, değil mi?’

Cevabı duymaktan da ödüm patlıyor. Ya, ‘Hayır efendim, bal gibi vazgeçerim,’ derse?

Durdum, duramadım. Eve geçtim. *Evler evsiz, bir garip mekân! Bu yolda yıldızlar benden değil Süleyman!*

Yandı gülüm keten helva, abi. Besbelli iki kişi sırt sırta veremeyeceğiz.

Derken bir efelik: Ne yani? Biz de bir ‘dediğim dedik öğretim üyeleri’ kategorisi oluştururuz. Şiran’ın, Selahattin’in hatta Nilgün’ün ‘doğrularından daha az doğru mu olur?

Tamam da, bi sen, ikinci, kim?

Elimde mum, yukarı, kendi daireme tırmanıyorum. Mum eriyor, parafin parmaklarımı yakıyor.

Kapıya sıkıştırılmış zarf. Ne olduğunu anlamam için açmama gerek yok. Yöneticiden, aidat. Yüreğim sıkışıyor.

‘Nerede kaldı bu elektrik!’

Hidrofor çalışmıyor. Yüzümü bile yıkayamıyorum.

Uyandığımda hâlâ titriyordum.

Oyalanıp durduğumu, ofise gitmeyi ertelediğimi fark ediyorum. Kızlarla yüz yüze gelmekten korkuyordum, anlıyor musun? Onlara Hüseyin’in hesabını nasıl vereceğimi bilemiyordum. Öyleyse, diyorum, her şeyi, maaşlarını bile alamayabileceklerini anlat! Sonra? Özür mü dile? Dile de, ne olsun? İnsana aklın neredeydi demezler mi? Üstelik, hiç değilse kuramsal olarak, bu rezilliği temizlemenin yolu daha çok iş almak. Oysa, bu kadro daha çok işi kaldırmaz. Kaldırmaz çünkü zaten optimum koşullarda çalışıyoruz, yani, çağdaş işletmecilik anlamında hepimizin, her dakikası verimli. Temiz iş çıkartıyoruz, anlıyor musun? Üretiyoruz ve paylaşıyoruz. Kızlar ne alıyorlarsa ben de onu alıyorum ve üniversite maaşımın çok üstünde olduğu için pek bir seviniyorum.

Ne ki, kızlara, riske ortaklık teklif etmemiştik. Bu rezillikten kurtulmanın yolu daha çok işi almak diyorum ya. ‘Aslında söylediğin,’ diyorum, kendi kendime, ‘kaybolan parayı yeni alacağımız elemanların sırtından çıkarmak.’ Hatanı başkalarına ödetmek, olacak iş mi? Değil, tabii!

Derken, ‘patroniçe’ olabilmenin birincil koşulunun ‘yabancılaşmak’ olduğunu içselleştiriverdim! Kuramsal olarak, ussal düzlemde, bilirdim, tabii. Ama içselleştirmek, yüreğinde hissetmek, başka şey. Bir satranç

tahtası düşün: Piyonlar, atlar, filler yani Sevim, Mine, Ayşe ve diğerleri ve sen bunları bir amaç doğrultusunda kullanmayı öneriyorsun. Amaç, şah mat. Yani, para yapmak. Kazanmak demiyorum: *Yapmak!* Benim durumumda Hüseyin'le ortaklık yapmak suretiyle neden olduğum kötü durumdan kurtulmak.

Yapamam. Böyle yapmaktansa, iflas edip, onursuzluğu, işi kurduğum zamanki enerjimi yeniden doğurmaya çalışarak, tek başına üstlenmeyi yeğlerim.

Olumsuzluk nasıl da bulaşıcıdır! Mine, soğuk almış gelmemiş. Diğerleri, sabah kahvesinde ev hanımları gibi, fal bakıyorlar. Aralarında Canan diye bir kız vardı. Tırnakları, kirpikleri, gerdan kırması... fevkalade dişi bir kızdı ve bu haliyle beni çok eğlendirirdi.

'Şekerim, yani kadın dediğin...' gibisinden bir şeyler anlatıyordu.

Bir gün önce, böyle bir sahne olmazdı, bundan emindim.

'Sıkı dur,' diyorum kendi kendime, 'sıkı dur. Dün bitmiş olması gereken işleri sor!'

Tabii, bütün bunun telmihi de, benim irademin insanları büyüleyeceği! Rezilliği, yokmuş gibi yapacağı! Her şey yolundaymış gibi yapacağı! Bir de elimizdeki işleri teslim edemezsek, tam yanmışız! İşe bak!

Başta titrek kendim, halimize baktım, aklıma bir tanım düştü, 'Lesbiyanos Kollektifikos.' Sonra da, dizeler:

Önemli şeyler-konuşacaktı, Canan.
Birden gözlerine kaydı,
Ne güzel kirpikleri vardı adamın!
Ama o bir iş kadınıydı. Nasılsa toplardı.

Önemli işler görüşecekti, Canan.
Eğitimli kadınlardandı.
Gerçekten güzeldi gözleri Plânlama Müdürü'nün
Evli miydi, bekâr mıydı?
Zekâsını anlar mıydı?
Önemli kararlar verecekti, Canan.
Ama ne de olsa kadındı.
yardım ederse güzel kirpikli adam.
Hayat daha bir kolaydı.
Doğrusu, Canan, akıllı kadındı.

Akşamüstüne doğru, Mine'den bir çığlık,

'Günay Hanım, Hüseyin Bey geldi! Arabasını gördüm!'

Benden 'Ne var bunda?' gibisinden sahte bir sükûnet. Oysa içim titriyordu.

Kapıyı anahtarıyla açtı, girdi. Bir an, 'Garsoniyerine girer gibi,' diye düşündüm. Kızlar, önlerindeki işlere döndüler, çıt çıkmaz oldu. Göz ucuyla baktım, yüzü cehennem gibiydi. Utanç bekliyordum, zahir! Çok şaşırdım! Çok şaşıracak kadar naiftim!

'Mine, bana bir kahve yap!'

'Peki, Hüseyin Bey.'

Masasına yürüdü. Söylemeye gerek yok, ofisteki en büyük masa onundu. Bizim ne yaptığımızı anlamıyor ya, aklımızca ezilmesin diye en büyük masayı onun kullanması gerektiğini söylemiştim. Neden? Çünkü, bence en büyük değer 'emek'. Anlıyor musun? Sanıyorum ki, insan en çok emek vermediği bir işten para kazandığı için mahcup olur! Olmasın. Bir de rezil gerekçe sunmuşum,

'Aramızdaki tek erkek sensin!'

Feminist değiliz ya biz! Erkek egosunu ayağa düşürmeyeceğiz!

Bir süre etrafta dolandı. Sonra, birtakım çekmeceleri açtı kapattı. Dolap kapılarını çarptı. Kıyamet kopuyor! Adam bizi resmen 'terörize' ediyor.

Ne pis bir lâf bu 'terör'. 'Fukarayı kabibe'nin, 'proletarya' olması gibi! Terör, 'korku, dehşet' demektir. 'Terörist' korkutucu dehşet verici demek. Gâvurcasını kullandığın zaman izleyen faciaya da yabancılaşıyorsun, farkında mısın? 'Terörist', 'mekanist' filan gibi, bir meslek ismi oluyor! Onun işi de insanları dehşete düşürmek. Tabii, 'dehşete düşmek' de sıradan bir ruh hali gibi oldu! Yalama olduk! Viva, la Muerte! Vallahi de, billahi de, Viva, la Muerte!

Bana ne zaman merhaba diyecek diye bekliyorum. Yüzüme bakmıyor, çünkü.

'Merhaba, Hüseyin!' filan diye selâmı zorlamak da mümkün. Ama kızlar nasıl bir maç olacak diye seyrediyorlar. Sahneye çıkmak da beni utandırıyor, anlıyor musun?

Baktım, defterleri indiriyor. Üst üste yığdı. Açtı, kapattı. Bir şeyler yaptı. Kötü bir Facit vardı, kullanmadığımız. Onu çıkarttı. Birtakım toplamalar yapıyor. Neyse, akşamı ettik. Kızlar, sessiz sedasız ayrıldılar. Hüseyin, masasının yanındaki dolabın kilidini açtı. Meydan okumaya benzer bir

tavırla bir şişe viski çıkarttı. Mutfağa yürüdü. Döndüğünde elinde iki bardak vardı. Birisini benim masamın üstüne koydu. Karşıma geçti oturdu.

‘Ortak, bu iş yürümeyecek.’

‘Öyle görünüyor, Hüseyin.’

‘Ortaklıkta en önemli şey güvendir. Ben, bana güvenmeyen birisiyle ortaklık yapamam.’

Cümleyi tam hatırlamıyorum, ama bu mealde bir şey. Hayretler içinde, gururu kırılmış erkek adamı oynamasını seyrediyor, bütün bunları inanarak mı söylüyor diye merak ediyorum. İş dönüyor dolaşıyor, onu Selahattin’e şikâyet etmiş olmamda düğümleniyor.

‘Aramızda bir problem vardıysa, onu ikimiz çözmeliydik.’

Ne ortadan günlerce kaybolduğunu ne bizi ödeme yapamaz duruma soktuğunu hatırlamıyor gibi. Hani, biraz daha ittirse, ‘Özel hayatıma ne karışıyorsun?’ diyecek ki, haklı. Doğulu, Batılı, kapitalist, feodal bütün değer yargıları iç içe, anlıyor musun? Bütünüyle kapitalist bir iş ilişkisi diye bakarsan, benim karısına ilişkin meseleleriyle hiç ilgilenmemem lâzım. Gel gör, ortağı ve de kadın olmam nedeniyle Makbule’nin bana ilişkin olası korkularını gidermek için ona ablalık etmek zorunluluğu duyuyorum. Kapitalist ilişki diye bakarsam, neden bütünüyle gayri-kapitalist yöntemlere ortak olduk? Neden Sarı’nın parasını birlikte ödüyoruz? Neden o sermayedar oluyor da, banka kredisini ben alıyorum? Neden onun kebapçı ziyafetlerini şirketten ödüyoruz? Neden defterler tutulmuyor?

Bu arada, argoyu mazur gör, Selahattin tarafından da dolduruşa getirildiğini hissediyorum. Besbelli ki, Selahattin, bunu kınamadığı gibi, beni korumaya da almamış. Tersine, ‘ne haliniz varsa görün’e yatmış. Yani, beni aslanın ağzına atmış. Anlaşılan bu dönem, Ülkücü hareketin, Selahattin’i baş göz etmeye karar verdikleri dönem. Milliyetçi ve paralı işadamlarının kızlarına onun adına talip oluyorlar. Mesele, hareketi meşrulaştırmak ve finans sağlamak. O zaman, bütün bunları bilmiyorum. Tek bildiğim, beni istemiyor olmaları. Ama, işin bu noktalara kadar gelebileceğine inanmam zaten gözlerimle görsem de, mümkün değil!

‘Ben hesabı çıkardım,’ diyor önüme bir liste koyuyor. Liste, Sarı’dan aldığı ilk 10,000 lira ile başlıyor, duvar kâğıtlarından, ataşlara kadar ne var ne yok bütün masrafları yazıyor. Bu masraflara, benim maaşım da dâhil. Bu toplamdan, o güne kadar tahsil ettiğimiz paralar çıkıyor, geri kalanı da zarar olarak bölüşeceğiz ki, adam başına 800,000 lira gibi bir para tutuyor!

‘Hüseyin, bak, biz nasıl anlaşmıştık? Sen, başlangıç sermayesini, ben emeğimi koymayacak mıydım? Sarı’ya olan borcunu da ben ödeyeceksem, ben niye seninle işe girdim? Emeğimin karşılığı maaşımı neden senden borç almışım gibi değerlendiriyorsun? Şuraya sıraladığın kalemlere bak! Senin Turhan Abi’ye ya da Selahattin’e ya da kimseye, çektiğin kişisel ziyafetleri neden ben ödeyeyim?’

Selahattin’in adını andım ya, arslan kesiliyor,

‘Selahattin’e feda olsun! O benim canım ciğerim!’

‘Kardeşim, feda olsun, afiyet olsun, ben sana başka bir şey anlatmaya çalışıyorum!’

Bir kalem de ben alıyorum,

‘Bak buraya kadarki masraflar, kuruluş sermayesi. Bu noktadan sonra kazandıklarımız zaten ikiye bölünüyor. Kazancımız, masraflarımızı karşılıyor. Senin özel harcamaların, senin şirkete olan borcun. Ben sana değil, sen bana borçlusun. Anlamıyor musun? Ben beş bin lira ile geçinmişim, sen yirmi beş bin.’

Yüzüne gittikçe hainleşen bir ifade yerleşiyor. İçki de içiyor ya, ben ürkmeye başladığımı hissediyor, var gücümle karşı koymaya çalışıyorum. Sonunda,

‘Selahattin, bu karıya dikkat et, çok akıllıdır, demişti,’ deyiveriyor, ‘Ama, bizde, karıya para yedirecek göz yoktur!’

Yüreğim, zavallı yüreğim! Deli gibi çarpmaya başlıyor! O müthiş duygu, vıcık vıcık kirlenmişlik duygusu her tarafıma sarıyor.

‘Eeee, potroniçe olmak zor, kızım! Hamama giren terler! Bak bize böyle işlere kalkışıyor muyuz? Hah hah hah hah hah!’

Bu Nilgün’dü.

‘Benim şikâyetim iş hayatından değil ki!’ diyemiyorum. Biliyorum ki, bütün bu rezillik sonunda alacak-borç davasına indirgenecek. Yüreğimdeki kokuşmuşluk duygusunu kimselere anlatamayacağım.

Hüseyin, adamakıllı sarhoşluyor ve ağzından kaçırıyor, ‘Levent’te, üç aylığına, mobilyalı bir daire kiraladım. Karı sanıyor ki, ona ev aldım! Bende ev alacak para var mı? Olsa, ona niye alayım? İki tane evlâdım var, benim!’

Gözümün önünde o yoksul küçük kızın, saçları omuzlarında, fotoğrafı geliyor. Yüreğim burkuluyor. Sadece, ama sadece *italik*’leyebiliyorum, *Allah belanı versin!*

Bu arada söyleyeyim, Hüseyin, bundan birkaç ay sonra bir kalp spazmı geçirdi ya da öyle dendi. Kızı, babasını ziyarete gittiğinde, karısının ona bakmadığını görüyor,

‘Günay Abla, vallahi babama kuru pasta getirmiş! Yoğun bakımdaki adam kuru pasta yiyebilir mi?’

Güler misin, ağlar mısın? Neticeten, kız eve geliyor, Makbule Hanım’dan bir tavuk haşlamasını istiyor. Makbule tavuğu haşlıyor. Bunlar, yani Makbule, kızı, oğlu, ellerinde tavuk, Hüseyin’in başına çörekleniyorlar. Hüseyin’in karısı, kızın adını unuttum, Aysel miydi, neydi, bu işe fena bozuluyor. Orada ne aradıklarını soruyor. Kızı da -o aralarda karnı burnunda hamileydi- fena halde öfkeleniyor, Aysel’in üzerine yürüyor,

‘Sen annemin yuvasını yıktın!’

Küçük kızı pataklıyor. Doktorlar, hemşireler araya giriyorlar. Neticeyi kelam, Aysel, Hüseyin’in yanına giremez oluyor. Bu arada da, Levent’teki evin kira süresi bitmiş, Hüseyin hastaneden çıktığında tekrar Makbule Hanım’ın yanına dönüyor. Küçük gelin, zavallı, yediği kazığın farkına varıyor.

‘Yanına koymayacağım!’ diye ter ter tepiniyor, Hüseyin nikâhlı kocası ya, polisler çağırıp, Makbule ile zina halinde yakalatmaya çalışıyor. Bunları nereden biliyorum? Makbule’den. Makbule bana her gün ‘senin iyiliğini unutamam’ diye telefon ediyor -o gün para vermiştim ya- yakınıyor,

‘Bu yaştan sonra bir de Hüseyin’le basılmam eksikti! Bu kadın bizi konu komşuya rezil edecek!’

Hüseyin, karısına haber gönderiyor,

‘Biz Ülkücüyüz, adamın ayağını yerden keseriz. Söyleyin o orospuya, efendi gibi boşansın, bacaklarından ikiye ayırmayayım, onu!’

Kızcağız tırsıyor.

‘Hüseyin, ben 800,000 lira ödeyemem. On bir lira bile ödeyemem.’

Sırıtıyor,

‘Ben de ödeyemem ortah! Valla, kuruşum yoktur.’

‘Biz birbirimize müteselsil kefil değil miyiz? Birimizden alamadıklarını diğerimizden almazlar mı?!’

‘Heee!’ Sırıtıyor. ‘Ev, Makbule’nindir. Araba kızın.’

Başım dönüyor, midem bulanıyor, ileride bir standart sapma işareti var, bir Sigma. Kahkahalarla gülen açık bir ağıza benzetiyorum.’

VIII

‘Hadi, gel, eve gidelim,’ dedi Şiran, ‘Orada konuşuruz.’

‘Eve mi, dedin?’

‘Benim eve gitmem lâzım, babam çağırmış.’

‘Sen git, daha sonra konuşuruz.’

‘Tek başına ne yapacaksın? Gel işte.’

Kaldırımda duruyorlardı. Şiran’ın gözleri etrafı tarıyordu. Rodoplu, bunun, içine sinmiş polis korkusundan kaynaklandığını çok sonra anlayacaktı.

‘Rahatsız ederim. Gece dönmem zor olur.’

‘Biz seni bırakırız.’

Gittikçe daha çok kirleniyormuş gibi görünen dolmuşlar, kararıyormuş gibi görünen insanlar. Üst üste yığılı ayakkabılar.

‘Üstüme dikilen gözler, sorular, fısıldaşmalar bekledim,’ diye anlattı, ‘Bizde olsa böyle olurdu. Kapı çalınacak, evin oğlu, yanında bir kadın arzı endam edecek de kimsenin kılı kıpırdamayacak! Mümkün değildi. Ama, Örenler, ‘Hoş geldin,’ deyip, gülümsemekten başka tepki göstermediler. Yemek masasındaydılar. Biraz daha sıkıştılar. Yer açtılar. Önüme bir tas çorba kondu, sonra da közlenmiş, yumurta kırılmış bir patlıcan yemeği,

‘Babakanuş. Biz buna babakanuş deriz.’

‘Babakanuş,’ diye tekrar etti, Hayriye Anne, tabağı işaret ederek.

‘Elinize sağlık.’

‘Doydun mu, Günay Kızım?’ Bu Baha’ydı.

‘Doydum efendim, teşekkür ederim.’

‘Müsaade edersen, biz Şiran oğlumla biraz konuşalım.’

Ayağa kalktım,

‘Estağfurullah.’

Erkekler salona çekildiler. Ben, kadınlar ve çocuklarla kaldım. Doktorun geciktikçe geciktiği bir bekleme odasındaydık sanki. Göz göze geldiğimizde birbirimize nazikçe gülümsemekle yetiniyorduk. Sonunda

dayanamayıp da soru soran ben oldum. İsimler, okullar, kimin kimin nesi olduğunu.

Aradan, bir-bir buçuk saat geçti. Salonun kapısı açıldı, Memduh Amca çıktı.

‘Kızım, kusura bakma, seninle alakadar olamadım.’

‘Siz kusura bakmayın, rahatsız ettim.’

‘Müsaade edersen, ben yatacağım.’

‘Estağfurullah efendim. Müsaade sizin.’

Memduh Amca’nın arkasından, Şiran çıkıyor. Yüzü gerilmiş, gibi. Onu diğerleri izliyor.

‘Çay içtiniz mi?’

‘İçtik sağ ol.’

İzin istemek için ortalığın yatışmasını bekliyorum. Bu arada Çiçek, salona döşekler taşımaya başlıyor. Belli ki, yatacaklar.

‘Ben kalksam, artık.’

‘Kalmaz mısın? Çocuklarla beraber yatarsın.’

‘Bir başka zaman. Bu akşam gideyim.’

‘Ben seni bırakırım,’ diyor Şiran.

Annesinin biraz Türkçe anladığını keşfediyorum. Kürtçe bir şeyler söylüyor,

‘Kalsın, bizimle yatsın,’ diyormuş.

Teşekkür ediyorum, işe gitmem gerektiğini söylüyorum. Çıkarken,

‘Ben geleceğim,’ diyor Şiran Suphi’ye.

‘Tamam, Şiran Abi.’

Arabaya girerken, yağmur çiseliyor.

‘Başına dert oldum.’

Buna cevap vermiyor.

‘Yarın, babayla anneyi Yalova taraflarına götüreceğim.’

‘Tatile mi?’

‘Aranıyor,’ diyor, ‘burada kalmaması lâzım.’

‘Kim aranıyor? Memduh Amca mı?’

‘Tutuksuz yargılanıyordu. Tutuklama emri çıkmış,’

‘Neden yargılanıyordu?’

‘Adam öldürmekten, idamla yargılanıyor.’

Öndeki arabanın cama fırlattığı çamurlu su, yüzüme çarpan tokatla eşleşiyor. Çocukluğumdan bir anı: Gri bir gün, kalabalıklar. İnsanların arasından beni çeken bir el,

‘O tarafa bakma. Adam asmışlar.’

Sonra, bir doğum günü sabahı eve gelen gazeteler. Adnan Menderes’in darağacındaki resmi. Muhayyilem bana oyun oynuyor.

Memduh Amca’nın o muhteşem başını yana düşmüş görüyorum. Beyaz saçları bedeni döndükçe hafif dalgalanıyor.

Az önce yanında oturuyordum. Tabağıma yemek koyuyordu.

Şiran’ın direksiyonu tutan parmakları kaskatı, eklemlerinin rengi atmış. Uzanıyor, bir kaset alıyor. Marşımsı bir ezgi, *Serfrazkın ser frazkın*... bir de, Kurdara azadı diyor. Onu anlıyorum.

‘Kimi öldürdü?’

‘O kimseyi öldürmedi. Az kalsın kendisi ölüyordu. Komplo kurdular. Yazıhanesini taradılar. Bawe yaralandı. Bizden birkaç kişi daha yaralandı. Bizimkiler karşı ateş açtı. Onlardan bir kişi öldü. Yalancı şahitler buldular. İşi tersine çevirdiler.’

O anlatıyor ve ben görüyordum. Sapsarı, tozlu bir coğrafya. Kavurucu sıcak altında can çekişen bir sokak. Kat kat giyimli, tıraşlı, kavruk yüzler. Çağımızda olduğumuzun tek belirtisi Kaleş teknolojisi. Ot bitmeyen sokaklarda sürüklenen hantal bacaklar. Baskın. Ölüm kusan namlular. Kan. Tozda topaklanan kan. Yeri göğü inleten ağıtlar. Uyuşuk jandarma. Hüseyin’den avukat. Selahattin’den hâkim. Hiçbir ‘doğru’nun asla tescil edilemediği adalet sistemi.

‘Onlar kimlerdi, Şiran?’

‘Hasım aşiret. Babam, çok güçlüydü. Seçimlerden önce ortadan kaldırmak istediler.’

‘Demokrat Partililer yani?’

‘O zaman öyleydi.’

‘Şahitlerin yalan söylediğini ispat edemediniz mi?’

‘Yedi tanesi geldi, babamın elini öptü. Diğerleri ile uğraşıyoruz. Para lâzım.’

Anlıyorum ki, şahitleri doğruyu söylemeye ikna etmek yetmiyor. Yalancı şehadetten içeri girdikleri zaman hem kendilerine hem de ailelerine bakmak lâzım. Para işi.

‘Sen neredeydin?’

‘Suat’la ben buradaydık. Haydarpaşa Lisesi’nde. Babam, yatılı göndermişti. Suphi de okuldaydı. Bir tek Apo vardı.’

Yalnız yakalandığını ima ettiğini anlıyorum. *Vicdan azabı çekiyor olabilir mi?*

‘Ölü sayısı eşitlendi mi, bari? Yoksa, kan davası sürüyor mu?’

‘Eskiden olsa sürerdi. Onların gençleri de devrimciler. Artık sürmüyor.’

Dilimin ucuna kadar geliyor, şimdi artık başka nedenlerle adam öldürüyorlar.

Bana öyle bakma! Devrimcilere pislik atıyor değilim. Ama, ölüme, öldürmeye yalama olunan bir dönem, bir coğrafya olabiliyor. Nitekim, hatırlarsın, bundan bir yıl kadar sonra, Hakkâri’de, Barzani taraftarları, Suriye’ye geçmeye çalışan Talabani’nin Kürdistan Yurtsever Birliği peşmergelerine pusu kurmuşlar, yüzlercesini öldürmüşlerdi. ‘Celaliler’ diyorlardı. Ne o, Talabani’yi ‘caş’[35] olarak görüyorlarmış!

Nasıl oluyor da bilmiyoruz? Nasıl oluyor da duymuyoruz? Örenleri tanımamış, nefret dolu Nalan’la karşılaşmamış olsam, olayı kınayan Rızgari Gazetesi’nden hiç haberim olmayacak, Nalan’ın elinde görmüştüm. Türkiye Cumhuriyeti filan değil, düpedüz Vahşi Batı!

Beni, İstanbul’da, bir süs bebeğine indirgeyen resmi tarihinden nefret ediyorum. Resmi tarihten, resmi coğrafyadan, resmi edebiyattan ve galiba hepsinden öte resmi basından! Aptal yerine konulmaktan, uyutulmaktan nefret ediyorum. Ben bu devletin öğretim üyesiyim ve bu cüretten nefret ediyorum! İyi ki ayrıldım üniversiteden! İyi ki ayrıldım! Hiç değilse gençleri uyutmakta dahlim olmayacak!

Eve geliyoruz. Şiran, otomobilin kapısını kilitliyor. Belli ki, yukarı gelecek. İlk defa gelecek. Dağınık mı bıraktım diye meraklanıyorum. Ama o etrafa bakmıyor bile.

Kahve yapıyorum.

‘Sana evden kakule, getireyim, mırra yapalım.’

Ne olduğunu anlatıyor.

‘Memduh Amca o götürdüğün yerde korunabilecek mi?’

‘Akrabalara söylemeyeceğiz.’

‘Akrabalara mı?’

‘Biri çıkar ihbar eder, bakarsın.’

‘Aman Allah’ım!’

‘Ben öbür sabah burada olurum,’ diyor Şiran, ‘Ben gelince Hüseyin’le konuşuruz.’

‘Ne konuşuruz?’

‘Olur mu, canım, öyle önüne bir kâğıt koyup, bunu ödemek? Defterlere bir doğru dürüst bakalım, hele. Şirket protokolüne bakalım.’

‘Defterlerde hiçbir kayıt yok.’

‘Önce onları işlesin, görelim.’

‘Onun Ülkücü bağlantıları var, Şiran. Sen, karışmasan daha iyi olur. Hele de bu durumda. Bana ne yapmam gerektiğini söylersen, ben yaparım.’

Hafifçe sarsılıyor. Ama konuştuğunda sesi sert,

‘Biz onun gibi çok faşist gördük.’

Keşke faşist olsa, diye *italik*’liyorum. *O bile değil!*

Kalkıyor. Tam çıkarken, elini blucinin cebine atıyor, bana dönüyor,

‘Senin paran yoktur,’

Bin lira uzatıyor.

Gözlerime inanamıyorum!

‘Ben senden nasıl para alırım?’

Aynen, öyle düşünüyorum. Ben Şiran’dan nasıl para alırım? Ben, kimseden nasıl para alabilirim? Nasıl gururuma yediririm?

Yüzüm nasıl bir hal aldıysa, çıkmaktan vazgeçti. Geri döndü.

‘Küçük burjuva gururu,’ diye gülümsedi. Elini omzuma attı, kızların omuzlarını sıktığı gibi sıktı. ‘Bu parada senin de hakkın var.’

‘Saçmalama. Senin paranda benim nasıl hakkım olabilir?’

‘İnsan değil misin? Emeğinle üretmiyor musun? Elbette, hakkın var. Sen benim derginin kapağını düzenlerken, para aldın mı?’

‘Ne münasebet!’

‘Almadın, çünkü senin eğitiminde benim de hakkım var. Aynı şekilde, benim bulduğum parada da senin hakkın var.’ Aklıma Marx geliyor,

Para, bir taraftan, insanın ve doğanın sahici güçlerini soyut fikirlere ve dolayısıyla eksiklere dönüştürürken, diğer taraftan da sahici eksiklikleri ve sanıları, yani insanların sadece hayallerinde yer alan güçleri, gerçek güçlere dönüştürür. Para sadakati ayıba, ayıbı erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, cehaleti akla, aklı cehalete dönüştürür.

‘Ayıbı, erdeme mi dönüştürüyorsun?’

Sesim, fısıldıyormuşum gibi çıkıyor.

‘Ne dediğini anlamıyorum,’ diyor, ‘Ama bu para benim emeğim de değil. Sömürü düzeninin bir ürünü. Ben insanca kazanmıyorum. Sen de insanca parasız kalmadın. Öbür gün görüşürüz.’

Bıraktı, çıktı. Yarım dakika geçti geçmedi, zil çaldı, ‘Kimdi o eşkıya kılıklı herif? Kürt müydü, neydi?’

Allahtan cevap beklemiyor, ‘Buzun var mı?’

‘Olması lâzım.’

Nilgün gidiyor. Önümdeki ilk koltuğa oturuyorum. Dizlerim titriyor. Birileri para veriyor, birileri para alıyor, *kapıldım gidiyorum, bahtımın rüzgârına! Ama, tevekkül mümkün değil. Bir oluşumda kötü gidebilecek bir şey varsa, mutlaka gider.* Murphy kanunları, Madde 5; PA-AR'ın şahane bir biçimde iflasını kimse durduramaz. Defterler işlense de, işlenmese de durduramaz. Ömrümün geri kalanı borç ödemekle geçecek derken haciz diye bir müessese olduğunu hatırlıyorum. Alacakaranlıkta kapım yumruklanıyor. Menteşelerinden fırlayacakmış gibi yumruklanıyor,

'Aç! Polis!'

Yataktan fırlıyorum. Göğüslerim açıkta. Bulabildiğim ilk gömleği üzerime geçiriyorum, bu defa da geceliğin kumaşının ince olduğunu, bacaklarımın görüneceğini düşünüyorum. Üstümü giymem lâzım.

Yumruklar şiddetleniyor, bütün apartmanın ayağa kalktığını duyuyorum,

'Hanım, kapıyı aç!'

Ben açarken, karşı komşu kapatıyor. Gözlerinde o korkaklara özgü, hain bakış. Kimbilir benim gözlerim ne halde?

Karşımda, Hüseyin'in ikiz kardeşi duruyor. Üniformalı. Onun arkasında bir Hüseyin daha, kanca gibi bir haciz memuru. Onun arkasında da, eli belinde kız kardeşi; avukat. Beni itip, içeri giriyorlar,

'Hacze geldik.'

Fransız İhtilâli'nde ya da 1917'de aristokratların evlerini yağmalayan aç yığınlara benziyorlar. Koparıyorlar, çarpıyorlar, yerlere fırlatıyorlar. Hacı Hüsrev kaçkını avukat kadının elinde iç çamaşırlarım; markalarına bakıyor. Daktilomun üzerinden kâğıtları yırtıyorlar. Küpeçiçeği kırılıyor. Akide şekerleri yerlere dökülüyor.

Bir saat içinde ev bomboş. Duvarların kiri ortaya çıkmış. Gazetelere dokunmamışlar, onlar bir köşede yığılı. Yatağımın başlığı gitmiş, somyası duruyor. Ampuller, duyların altında çıplak. Artık bana bir köşeye sinip, odanın ortasına düşecek bombayı beklemek kalıyor. Ölümcül bir çaresizlik. Dostlarım uzak hayaller gibi. Şiran, kasabaya inmiş. Selahattin, dağların ötesinde, parti kongresinde, yüzlerini bile çıkaramıyorum.

Derken, komşumdan bir çığlık. Bir çığlık daha. Li li li li sesleri. Duyuyorum, apartmanın kadınları boşalıyor. Sindiğim köşeden doğrulup, kapıya sürünüyorum. Aralıktan görüyorum. Hüseyinler, bu defa da askeri üniforma giyinmişler. Çoluk çocuk herkesi evlerinden çıkarıyorlar. Apartmanın önündeki meydanda birbirimize sokuluyor, titreşiyoruz. Erkeklerimiz yok. Alt komşumun küçük kızına sarılmaya çalışıyorum,

çocuk çığlıklar atıyor. Her bir sokağın başında bir cemse. Onlarca asker, mangalarca asker, bölüklerce asker boşaltıyor. Süngüleri güneşte pırıl pırıl. Apartmana dalıyorlar. Süngüleri, perdeleri yırtıyor. Aynı anda bütün camlar açılıyor. Koltuklar, kanepeler, televizyonlar, tencereler, tavalar aşağıya atılıyor. Bir sağa bir sola dalgalanıp, başımızı korumaya çalışıyoruz. Kalorifer dairesinden önce incecik sızan duman büyüyor. Dışarı çıkan son askerle birlikte apartmanı alevler sarıyor. Li li li sesleri büyüyor. Ağzımı açıyorum, avucumu dayıyorum, ben de başlıyorum lilandın çekmeye,

‘Li li li li li!’ Hızlı, daha hızlı.

Makbule’nin lanet annesi Hüseyin yüzlü bir asteğmene köpekliyor,

‘Oğlum, şimdi biz nereye gideceğiz?’

‘Nereye giderseniz, gidin!’

Cemselerine biniyorlar, motor sesleri uzaklaşıyor.

Etrafıma bakınıyorum, komşu apartmanların perdeleri birer birer çekiliyor. Panjurlar kitleniyor. Esnaf, kepenklerini kapatmış. Nilgün, Bülent’in sergisiyle uğraşıyordur. Kimsem yok. Ne polisim ne askerim ne avukatım ne hâkimim ne de başıma gelenleri iyi insanlara duyuracak basınım. Açım. Şiran’ın verdiği bin lira da kayboldu. Bulgurum yandı. Kötü alüminyum tencerem eridi. Üniversite, Başbakanlık kadar uzak. Ancak, merdivenlerin dibine kıvrılıp, dilenebilirim. Belki de, rektörün Mercedes’inin önüne atarım kendimi. O da bana harçlık verir.

Uyandım.

‘Bundan böyle hiçbirinizi tanımıyorum. Ben yoluma, siz yolunuza.’

Eşyalarıma söylüyorum!

Garibim küpeçiçeğim çaresizlik içinde haykırıyor sanki,

‘Ben de mi?’

Yarın sabahtan tezi yok, bütün saksılarımı Nilgün’e vermeyi planlıyorum. O iyi bakar. Ya diğerleri? İnsan eşyaları ile duygusal bağ geliştirir mi? Geliştirmeli midir?

‘Özgürlük, alternatif yaşamlara razı olabilmektir,’ diyor Şiran. Hayır, Sibel’in, ayakkabısının rengi çantasına uymadığı için evden çıkamayan annesine dönmeyeceğim. Evet, insan çok düşük bir tüketim seviyesinde refah içinde yaşayabilir. Portakal sandığından masa, gazete kâğıdından örtü de yapabilirsin.

‘Önce, sana daha ucuz bir daire bulalım,’ diyor Şiran, ‘Aidat, filan derken, burası çok pahalı.’

Haklı.

‘Bizim oralarda oturamazsın. Yine bu taraflarda olmalı.’

‘Kocanız ne iş yapar?’

‘Evli değilim.’

‘Bekâr kadına ev vermiyoruz.’

Bir, iki, üç, beş! Akademik unvanımı saklıyorum. Daha ne kadar kötüye gidebileceğini görmek istiyorum, sanki! Garip bir meydan okuma, garip bir direnç! Sonra, bir gün, Şiran, ‘Turizm Sitesi’ diye ismi fiyakalı bir kooperatif kompleksinde, yerin üç kat dibinde bir daire buluyor. Garsonlara ait bir kooperatif bu. Evlerinden smokinleriyle çıkıp, Hilton’da, Divan’da, ‘chateaubrian’ servisi yapıp, dönüp yer sofrasında bulgur çorbasına kaşık sallıyorlar.

Saçları perma kıtığı, altın dişli Laz karısı, beni baştan aşağı süzüyor, Şiran’a dönüyor,

‘Kefili sen misin?’

Şiran’ın koltuk altlarında beliren ter lekesi, büyüyor, beline uzanıyor,

‘Benim,’ diyor kısaca.

‘İyi. Burası namuslu bir apartmandır, unutmayın.’

Söylemeye çalıştığı, komşuların dikkatini çekecek bir şeyler yapmayın. Yoksa, Şiran’ın ‘metresi’ olduğumu ‘bilmese’ daireyi kiralamayacak.

Çıkarken, evine öyle bir göz atışı var ki, gelin giden kızının arkasından bakan anne gibi.

‘Saray gibi daire,’ diye mırıldandığını duyuyorum, acıyorum birden. Fakirin saray ölçüsü de bu güngörmez sıçan deliği. İyi ki de vermişim küpeçiçeğini. Burada ölürdü.

Şiran, evdeki eşyaların bir listesini yapmamız gerektiğini söylüyor. Noter tasdikli bir liste yapacağız ve ben neyim var neyim yok ona satmış olacağım ki, hacizler geldiğinde alacak bir şey bulamasınlar.

‘Bu iğrenç bir üçkâğıt!’

‘Bu düzen iğrenç değil mi?’

Şiran’la aramızdaki farklar belirginleşmeye başlıyor. O, Çıfıt çarşısı gibi gördüğü düzeni alt edebilmek için, Çıfıtlaşma dahil, her şey mübah görüyor. Hazreti Muhammed’in bile, ‘Düşmanlarınıza karşı onların silâhları ile savaşın,’ demesine bakılırsa, herhalde haklı da. Mancınığa karşı mancınık, hacze karşı eşyaları saklamak.

Ama ben! Ben, Çıfıta cevap vermenin, Çıfıtlığa yeni bir katkı olduğunu düşünüp, utanıyorum! Hıristiyan mıyım neyim? Yanağımı tokatlarlarsa, öteki yanağımı mı döneceğim? Benim durumumda, Şiran olsaydı, ona

savaşmasını söylemeyecek miydim? Yoksa bu, militanlıkla pasifizasyon arasındaki fark mı?

Hâlâ, daha hâlâ, Hüseyin'in yanlışını görmesi hususunda ısrarlıyım. Diyorum ya, *ikna, benim en tapon silâhım!*

Şiran, o kadar net ki!

'Hüseyin, önce defterleri işle,' diyor, 'borcumuz harcımız nedir, bilelim.'

'Tanrım! Benim borcum harcım filan yok!'

İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nden nefret ediyorum, galiba! 'İlimler' akademisiymiş! Hangi 'ilimler'? Nedir bu?

Hüseyin,

'Ben defter tutmasını bilmem ki!' diyor!

Hoppala! Muhasebeci bulmamız lâzım.

Yağız bir delikanlı geliyor: Zeki. Burma bıyıkları kulağında, 'zeki' bir delikanlı. Aksaray'da, köprünün ayaklarının dibinde, tıpkı Şiran'ınki gibi bir ofis. Burada da Atatürk resmi yok. Alevi'ymiş çünkü. Mustafa Kemal'e küs.

Akıl almaz bir para istiyor, defterleri işlemek için. Nedendir, diye bakıyorum. Basit: Sınıf atlamak istiyor. Emeğini, sermaye fiyatına satacak. Devlet tahvilinle özdeşleştiriyor. Sünni değil ya, o da sermayeye meydan okuyor. Sermaye dediğin de, bizim 'Kollektif Şirketimiz.' *Ne bu?*

Yine de, göründüğü kadar kötü bir adam olamayacağına karar veriyorum,

'Kardeşim, hadi, şu işe bir bak!'

'Kardeşim', sadece manavlarda kalmış bir laf! Çürük domatesten kurtulmaya çalıştığın zamanki hüsnü tabir. Oysa, kimse kimsenin kardeşi filan değil artık! Parada ısrar ediyor. Bende yok. Muhasebe öğrensem, daha kolay.

Şiran,

'Hallederiz,' diyor. Bana dönüyor, 'Muhasebecilerden hiçbirisi hak ettikleri parayı almazlar.' Sahiden öyle mi? Öyle ise, ben de muhasebecilerin emeğini ödemeyenlerden mi olacağım?

Sonuç da rezillik! Dünya kadar karşılıksız ödeme var,

'Sigorta bildirimi de yapmamışsınız,' diyor Zeki, 'Abla, naylon fatura bulamazsan, yandın!'

'Naylon fatura da ne demek?'

'Bu harcamaların yasal karşılığı yok. Ancak, naylon fatura bulursak olur. Yoksa, hepsi sana gelir yazılacak.'

'Nasıl, yani? Kebapçı faturası da mı, bana gelir yazılacak?'

‘Aynen öyle.’

‘Nedir bu? Devletle satranç mı oynayacağız?’

Muhasebeci Zeki, bir gülüyor, bir gülüyor! Nesibe’nin Diana’ya güldüğü gibi!

Hüseyin’e yalvarıyoruz,

‘Allah aşkına, ne harcama yaptıysan faturasını bul! Maliye kabul eder etmez ama sen önce bir bul da bakalım.’

‘Başlarım, lan, Mâliyenize!’

Kılını kıpırdatmak istemiyor, anlıyor musun? Şiran gibi! O da sistemle kavga ediyor. Garibim, ben! Reformist, ben. Önünde sonunda bir sistemin kurulması gerektiğini biliyorum. Anlamaya çalıştığım, bu sistemin nerede aksadığı, yoksa yıkmak gibi bir derdim yok. İşlemesine izin vermiyoruz ki, neresi bozuk anlayalım!

Tabii, bir de, Şiran’ın benimle birlikte olması keyfiyeti var. Hüseyin’e göre, Ülkücü Selahattin’e ihanet etmiş, komünistlerle birlik olmuşum. Bir şey söylemeye cesaret edemiyor ama, sırıtmasından anlıyorum.

Allah’ın ‘caş’ı!

Ne diyorsun, yahu sen?

‘Caş’ diyorum! Hüseyin, ‘caş’ değil de, kim ‘caş?’

Suat anlatıyor, Suphi, kötü kötü bakıyor: Bu Türk sömürgeciler, bizim çaşları bile kendilerine mal ederler. Benden nefret ediyor.

Ediyoruz, koyuyoruz, legal borç 600,000’e iniyor. O da Hüseyin kendi payını öderse! Ve ödemeyecek!

‘Bir yere girip, maaşla çalışayım, ödeyeyim bari.’

‘Bu para maaşla elli yılda ödenmez,’ diyor Şiran, Üniversal Dershaneleri, diye bir yer var. Dil dershaneleri. Onların sahipleri beni çağırdılar. Derslerini kaset yapıp satmak istiyorlarmış. Benim pazarlamacılardan yararlanmak istiyorlar. Sen de İngilizce biliyorsun, gel şu adamlarla bir konuşalım. Sağlık Dergisi pazarlamaktan çok daha iyi para bırakıyor.’

‘Ben anlamam ki bu işten!’

‘Ben de İngilizce bilmem,’ diyor, Şiran. ‘Bir bak bakalım, işe yarar bir şey mi?’

Üniversal Dershaneleri’ne gidiyoruz. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Dil Kursu. Beyoğlu’nda, beş katlı bir bina. Portakal kergi, plastik - lake - masa üstleri; motor tahtalar - yani, kara tahtalar. İlân panolarının üstünde, İngilizce şarkı sözleri: ‘Only you!’ Dışarıda bombalar patlıyor: Amerikan emperyalizmine karşı.

‘Kurs’un sahibi geliyor. İGS giyimli bir Hüseyin.

‘Siz, öğretmen misiniz?’

‘Yooo!’

‘İngilizce bilir misiniz?’

‘Yooo!’

‘Nerelisiniz?

‘Mardin, Midyat!’

Bir-kelime-daha-söyle-de-seni-vurayım, der gibi bakıyor.

‘Peki, bu yöntem, sizce iyi mi? Gerçekten, İngilizce öğretir mi?

‘Bizim İngilizce öğretmenlerimiz var,’ diyor. ‘Matmazel’ Steven’ı çağırıyor.

Sahne: Matmazel Steven, girer.

Veremli mi, esrarkeş mi? Londra’nın hangi gettosundan kopmuş bu soluk benizli kadın?

‘İngiltere’de hangi sınavları geçtiniz?

‘O’ seviyesi, ‘A’ seviyesi? Hiçbiri. Kekeliyor fakir. ‘Bon pour oritent!’ Orta Doğu için yeterli! Kadın, öğretmen bile değil! Türkiye’ye kapağı atmış, hippi. Üniversal Dershaneleri’nin yarı sahibi, Şükrü ile yatıyor. Dershanenin esas sahibi, Şükrü’nün ağabeysi, ‘Mahmut’un, üniversite sınavı kitapları varmış.

Şiran, bomboş oturuyor. Allah, kimseye muktedir olmadığı bir durumda iktidar olmayı nasip etmesin. Herhalde en büyük aşağılanma bu! Marx, kulakların çınlasın!

‘Metodunuzu görmek istiyorum,’ diyorum.

‘Sağlık ve Aile’yi pazarlıyordu, Şiran. Onun olduğu yerde, Üniversal’in dil öğretimi metodunu sorgulamanın âlemi var mı?

Teri, yine indi beline kadar.

İşte, oradalar. Çöp bacaklı Gatenby’den bu yana, İngilizlerin Türkiye’ye kakaladıkları metotların bir bileşkesi! Kiminle kavga edeyim? İngiliz Kültür Derneği ile mi, Milli Eğitim Bakanlığı ile mi? Midyat’lı Şükrü Efendi, taklit etmiş de, ne olmuş?

Her an daha bir kirleniyorum.

‘Fazla uzatıyorsun,’ diyor Şiran, ‘Ben, Kerlik’teyken, böyle bir fiyata, böyle bir metot görseydim, hayatım değişirdi!

En iyinin iyiyi öldürmesine izin verme! Hayır, efendim! En iyi, iyiyi öldürmeli! Öldürmeli ki, vasatistan doğmasın!

To reach the unreachable star! This is my quest! No matter how uncertain, no matter how high!

Don Kişot operasından bir arya. Erişilemeyecek yıldıza erişmek! Benim çırpınmam bu! Ne kadar muğlak, ne kadar yüksekte olursa olsun!

‘Böyle bir metotla asla İngilizce öğrenemezler!’

‘Bu metottan kazanacağım parayla, katlar, yatlar alamam.’

‘Ne diyorsun, Allah aşkına! Bunun karşılığı bu mu?’

‘Emek vereceğim. Her emeğin bir karşılığı vardır.’

‘Ama bu iğrenç bir üçkâğıtçılık!’

Duralıyor,

‘Yani, sence şimdi bundan tek kelime İngilizce bile öğrenemezler mi?’

‘Tek kelime öğrenirler, tabii. Akıllarını sahiden toplarlarsa, daha da çok öğrenirler.’

‘İyi ya, o zaman.’

Benden çok daha alçakgönüllü. Benden çok daha akıllı. Benimki herhalde aydın kendini beğenmişliği. Kendiliğinden oluşan düzenlemelerin üstüne, bir başka asırdan paraşütle iniyorum. Niye bu kadar haddimi bilmezim? Sayıklıyorum. Sayıkladığımın farkındayım.

‘Ama istersen, metodu gözden geçir. İstediğin gibi düzelt.’

‘İzin verirler mi? Telif hakkı adamların.’

‘Soralım, bakalım,’ diyor Şiran.

Soruyoruz. Midyatlılar, baş başa verip görüşüyorlar, ‘Madem öyle, biz size bu metotu satalım. Siz istediğiniz gibi düzeltin, çoğaltın, dağıtın.’

‘Böyle olduktan sonra, biz neden metot satın alalım? *Üstelik, böyle metot olmayan bir metodu. Oturup kendimiz bir metot yaparız, aynı kapıya çıkar,’*

‘Çünkü, bizim ismimiz var,’ diyor Şükrü, ‘Beyoğlu’nda, Kadıköy’de, Bakırköy’de üç tane dershanemiz var. Dünya kadar reklam yapıyoruz. Bizim ismimizden yararlanacaksınız.

Şiran, ‘Bu doğru’, diyor.

‘İyi de, bunlar çeşitli metotları kesmiş kesmiş birleştirmişler. Baksana, resimler bile aynı. Bu sayfalar, English Fast’tan alınma, şu bölüm, Head Start’tan. Düpedüz intihal bu. Apartma yani. Adamlar, dava açsa kazanırlar.’

Bu iş ortaya çıkar çıkmaz, ne kadar metot varsa incelemişim ya, biliyorum.

‘Tamam ama biz dünyanın en iyi, en özgün metodunu da yapsak, reklamını yapamayacağımız için, satamayız. Oysa, bunun telif hakkını satın

alırsak, sen de düzeltirsen, elimizde çok iyi bilinen bir metot olur.'

'Mantıksız değil.'

'Bak, Şükrü Abi,' diyor Şiran, 'Benim bu metodu senden alacak param yok. Sen de benden başka kimseye satamazsın. Onun için gel vade yapalım.'

Bu adam, hiç yalan söylemiyor.

Midyatlılar, tekrar düşünüyorlar.

'Kabul edecekler,' diyor Şiran, 'Pazarlık marjı kazanmaya çalışıyorlar.'

Pazarlık, haftalar sürüyor. Sonunda, yanlış hatırlamıyorsam, 300,000 liraya anlaşıyorlar. Şiran, Mercedesini satıyor, kalan parayla bir Volkswagen alıyor. Aksaray'daki ofisi boşaltıyor. Beyoğlu'nda bir hana taşınıyoruz. Sınıf atlamanın ilk adımı mıydı? Herhalde öyle.

Düşünüyorum da, Şiran'ın kanına bu ikinci girişimdi. Önce, 'Aile ve Sağlık'ın kapağını değiştirttim. Sanayi sitesindeki esnaf lokantasını, Divan Pub'a çevirmiş gibi oldu. Satışlar düştü. Şimdi de, Üniversal'in yöntemini beğenmiyorum. Ve bu adamlar bu yöntemle dünyanın parasını kazanmışlar ve kazanmakta devam ediyorlar. Devam ettiler de! Turgut Özal'ın eğitiminde rekabet ilkesi gereği mevzuat yumuşatıldığında, 'Üniversal Kolejleri' açtılar. Bu kolejler, çocukları dil öğrensinler diye canlarını vermeye hazır velilerin kanlarını emdi. Mutsuz diskotek gençleri yetiştirdi. Mutsuz ve becerisiz.

'Uzmanı olmadığın bir sahaya giriyorsun, Günay Rodoplu,' diyorum kendi kendime, 'Yozlaşıyorsun. Kazanacağın para, senin emeğin dışındaki birtakım oluşumlardan kaynaklanacak. Oysa, insanca kazanmak, kazancımın benim gayretimle niceliksel olarak bağdaştığı zaman mümkündür. Kaldı ki, *insanlarla ve hayatla olan ilişkilerimizin her biri, kendi sahici ve bireysel hayatımızın, arzuladığımız nesneyle çakıştığının somut bir ifadesi olmalı.* Sen, ne bu işi arzuluyorsun, ne bu işin yürümesi için gerekli düzenlemeleri. Baksana, pazarlamacılardan nefret ediyorsun. Pazarlamacıların başına geçen pazarlama uzmanlarından da. Bu yöntemle dil öğrenilebileceğine de inanmıyorsun. Bu, onurlu bir hayat değil. Onurlu kazanç değil.'

Bazen, iyice saçmalıyorum, 'Kaç git! Bu sefil durumdan kurtul.' Peki, ya borçlar? Ben ödemezsem, başka birilerinin başına kalır. Bırakıp kaçsan pislik, kaçmayıp, İngilizce metot pazarlarsan, yine pislik. 'Tanrım, ne kadar kirliyim! Ne kadar mutsuzum.'

Bana sorarsan, kütüphanene dön. Aydınlan ve aydınlat.

Akıl sağlığımı korumamın tek yolu, ata ruhlarının meclisine geri dönmek. Gündüzlerimi yaşanmamış sayıyorum, geceler benim. Beynimin kat kat derinliklerinde saklı sılama sığınıyorum: Çin'e. 'Bu imparatorluk dünyanın gördüğü en iyi örgütlenmedir,' diyen Voltaire'e onaylayarak gülümsüyorum. Kont Keyserling, 'Çin, bugüne kadar bilinen en yüce evrensel kültürü yaratmıştır,' diyor, 'Kadim Çin, insanlığın en mükemmel formunu geliştirdi.' Aferin sana, Kont Keyserling. Hindistan, metafiziğin ve dinlerin ülkesidir; Çin, insancıl, gayri-ilahi felsefenin. Yıl, İsa'dan önce 845, Şao Dükü, Li Wang Han'la konuşuyor, *bir imparatorun yönetim bilgisi, şairlerin dizelerini özgürce yazmalarından anlaşılır ve aktörlerin oyunlar sahnelemelerinden, tarihçilerin doğruyu söylemelerinden, bakanların danışma hizmeti vermelerinden, yoksulların vergilere homurdanmalarından, öğrencilerin derslerini yüksek sesle ezberlemelerinden, işçilerin hünerlerini överek iş aramalarından, halkın aklına her geleni söyleyebilmesinden, ihtiyarların her şeyde bir kusur bulmalarından.* Ve ben, yeryüzünde değişen hiçbir şey yok diyorum kendi kendime. Bu bilgi, beni rahatlatıyor.

Lao Tzu, 'yaşlı usta', elimden tutuyor - sahici isminin 'Li' yani 'Erik' olduğunu bilir miydin? Erik, meyve erik!

Arnavutkaldırımı döşeli Tao'dan yürüyoruz. 'Tao', Tabiat'ın Yolu, dirayetli yaşamanın yolu. Bir düşünce, daha doğrusu, düşünme biçimi. Düşünce, yapay bir düzenlemedir. Sadece, tartışmaya yarar. Hayata yarardan çok zarar getirir. 'Yol' aklın yapay düzenlemelerini ve avadanlıklarını reddederek bulunur. Alçakgönüllü bir geri çekiliş, kırsallık, doğanın sözcüklere dökülmeyen idraki. Malumat dirayet değildir, tersine, öğrenim arttıkça sahtekârların sayısı artar. Malumat erdem değildir, hiç kimse bilgelikten bir aydının uzak olduğu kadar uzak olamaz. *Ustalar tartışmazlar, tartışmacılar usta değildir.*

Düşünülebilecek en kötü idare şekli, filozofların idaresidir, çünkü her doğal oluşumu teori ve kanunlar çerçevesinde düşünür, toplumu geometri gibi yapılandırmaya kalkarlar. Kuralların, yaşama özgürlüğünü, parçaların hayatiyetini öldürdüğünü idrak etmezler. Özgürce kavradığı, serbestçe yürüttüğü işin hazzını ve verimliliğini bilen sade insan, daha iyi bir yöneticidir, çünkü kanunların tehlikeli olduklarını, faydadan çok zarar getirdiklerini bilir. Böyle bir idareci, insanlara olabildiğince az kural getiren idarecidir. Halkını hileden, karmaşadan korur, doğal ve sade olana yöneltir. Hayat, tabiatın amaçsız rutini doğrultusunda akar ve hatta belki yazı bile,

akıl karıştırıcı ve şeytani bir yapay alet olarak bir kenara bırakılabilir. İnsanların doğal ekonomik dürtüleri, ekmek ve sevgi iştiyakları, devletin kurallarıyla zincirlenmezlerse hayatın tekerleri huzur içinde döner. Müdahaleler, zenginlerin servetine servet, güçlülerin gücüne güç katar.

Kuralların sayısının çarpılarak büyüdüğü ülkelerde halkın yoksulluğu artar. İnsanların kârlarına kâr katacak avadanlıkları arttıkça, huzursuzluk artar. İnsanlar kurnazlaştıkça, beceri arttıkça, sayıları gittikçe çoğalan icatlar ortaya çıkar. Hırsızlar, soyguncular, kurallar daha da çoğalır. Bu nedenle bilge der ki:

Hiçbir şey yapmayacağım, böylece insanlar kendi kendilerine dönüşecekler; sükûnetimi koruyacağım ve insanlar doğruyu kendiliklerinden bulacaklar. Karışmayacağım, insanlar kendi kendilerine zengin olacaklar. Hırslarımı sergilemeyeceğim, insanlar sadeleşecekler.

Çin'in öykündüğü sadık bir mümin değil, kemale ermiş ve sükûn içinde bir zihin; dünyada yüksek makam sahibi olabilecekken, sadeliğe ve sessizliğe çekilendir. Sessizlik, dirayetin başlangıcıdır.'

'Ah, İhtiyar Usta, ne kadar haklısın,' diyorum, gecelerin bir saatlerinde, düşünülebilecek en kötü idare şekli, gerçekten de filozofların idaresi. Akılları ile yaşayan adamlar, toplumları geometri gibi yapılandırmaya kalkışıyorlar sahiden. Biliyor musun, sevgili Erik'ciğim, bugün ne oldu? Binali, önüme bir kitap attı,

'Patroniçe,' dedi, 'Bir de bunu oku!'

Aldım, baktım, *People Without a Country, The Kurds and Kurdistan*: Ülkesiz Bir Halk, Kürtler ve Kürdistan,

'Nezan'ı oku!'

Sesindeki huşu, 'Melaye Cizri'yi oku' der gibi. Melaye Cizri, 15. yüzyıl klasik Kürt şairi.

Gözleriyle öldürebilseydi beni, yanına gelmiştim herhalde!

Ama, anlıyorsun, değil mi? Ben, Türk, Fuzuli okursam gericiyim de, o, Kürt, niçin beş asır öncesinin ozanlarıyla övündüğünde 'ilerici'? Biliyorum, biliyorum, tartıştığım için beni kınıyorsun. Ama ben henüz kemale ermedim. Tamamlanmadım. Dayan bana, kalbini kapama!

'Nezan, ozan değil, nükleer fizikçi,' dedi, 'Fransa Ulusal Araştırma Merkezi'nde araştırmacı.'

'Ah! Ne güzel! Yıllardır, Behram Kurşunoğlu'nun, Von Braun'un asistanı olmasıyla övünürüz. Müslümanlar fiziki bilimlerden anlamazlar

aşağılamasına tokat gibi, değil mi?' Benden nefret ediyor. Hissedebiliyorum bunu.

'Fransa Kürt Derneği'ni kurdu,' dedi, 'Sartre ve Simone de Beauvoir'la birlikte.'

Duralıyorum,

'Ama, bunlardan hiçbirisi Hayriye Anne'nin babakanuşunu yemedi. Ne korkunç değil mi?'

Benden nefret ediyor ve ben sayıklar gibi Marx sürdürüyorum,

'İnsanın insan olduğunu, dünya ile olan ilişkilerinin insani ilişkiler olduğunu varsayarsan, o zaman sevgiyi ancak sevgiyle, güveni ancak güvenle takas edebilirsin. Örneğin, sanattan haz almak istiyorsan, sanat eğitimin olmalı; insanlar üzerinde etkin olmak istiyorsan, onlara gerçekten bir şeyler verebilen, onları geliştirebilen birisi olmalısın. İnsanlarla ve hayatla olan ilişkilerimizin her biri, kendi sahici ve bireysel hayatımızın arzuladığımız nesneyle çakıştığının somut bir ifadesi olmalı. Eğer, sevgi uyandırmadan seviyorsan, yani sevgin sevgi üretmiyorsa, eğer hayatın bir ifadesi olarak sevgi duyan bir insan olup da, kendini sevilen bir insan haline getiremiyorsan, o zaman, sevgin kısırdır, talihsizliktir.'

Derneğin kurucuları arasında Maxime Rodinson, Edgar Morin de varmış. Bunlar ne biçim Marksistler? Bunlar benim Türkiye Kürtleriyle -Türkiye Kürtleri diyorum, Barzani bana Şeyh Sabah kadar uzak!- geliştirdiğim sevgi ilişkisini geliştirebilirler mi? Sahici ve bireysel hayatları Örenlerle çakışabilir mi? Bu ne biçim bir oyun?

'Aman, Tanrım! Kürtleri kıskanıyorum!'

Aklıma bir şarkı düşüyor, *Kıskanırım seni ben, kıskanırım Batılı entelden! Bu nasıl aşk Allahım, öleceğim derdimden!*

'Ülkesiz bir halk' tanımı bana İsrael Zangwill'i hatırlatıyor: 'Ülkesiz bir halk için, halksız bir ülke' sloganının mucidi Siyonist Zangwill'i. Buna içerliyorum, gücüme gidiyor. Şiran, nasıl ülkesiz olur? Kime benzetmeye çalışıyorlar bunlar bizi? Topraklarında İsrail'i ağırlamak zorunda bırakılan Filistinlilere mi? Öyleyse, Kürtler kim? Siyonistler mi?

Ah, İhtiyar Usta! Ne kadar haklısın! Hiç kimse bir entelektüel kadar bilgelikten uzak olamaz! Lafazanlıklarından ve lafazanlığın gücünden nefret ediyorum. İnsanlığın yaşam serüvenini kırpan, şablonlara sokan tanımlamalardan nefret ediyorum. Parçaların hayatiyetini öldürüyorlar. Parçaların, yani komşularımızla oluşturduğumuz bütünün. Paraları, yayınevleri, televizyon istasyonları var onların. Her oluşumu onlar

açıklıyor, onlar takdim ediyor. Binali, 'Sartre Kürtlerden yana,' diye övünürken, beni ezip geçiyor. Cemil Meriç, Maxime Rodinson çevirisinin -'Batıyı Büyüleyen İslâm'- önsözünde, 'Rodinson, kitaplarından geniş ölçüde faydalandığım bir üstat!' diyor. İslâm'ı öğrenmek için, Meriç bile cami avlusundaki kör dilencinin paslı teneke tasına metelik atmamış Fransız 'Orta Doğu Sosyoloğu'na başvurursa, Kendal ne yapsın? 'Yarım asırdır İslâmiyet üzerinde çalışmaktaydı,' dediği 'Üstat' Rodinson, malumatını bilgiye çevirebilseydi, İslâmiyet'le olan ilişkisinin, üstelik eski bir Marksist olarak, bizimle çakışması gerektiğini idrak etmez miydi? Benim hakkımda 'uzman' olan biri, nasıl oluyor da, benden bu kadar habersiz olabiliyor? Nasıl oluyor da, sürgit haksızlığa uğruyorum? Ama, anlıyorum, o tuzu kuru bir entel. Hayatına kelimelerle anlam katıyor. Meriç haklı, *kavga, insanla KADER arasında değil artık, insanla KELİME arasında.* Memduh Amca'nın kaderini de, Şırnaklı Melo'nun kaderini de, kelimeler belirliyor.

KELİMELER, bu defa Nezan Kendal'ın kelimeleri. 1949 doğumlu bir adam Kendal. Sen gerçekten İsa'dan 604 yıl önce doğduysan, senden 2.400 yıl daha büyük! Nükleer fizikçiymiş, yani bilim çağının bir ürünü. 'Bilimsel' olan her şeye hayran! Entelektüel güce hayran! Halkının müziğini bile, 'Rus Şarkiyatçısı Minorsky 'Her Kürt bir şairdir der,' diye övüyor - Sartre'a, Bitlise meni girane meni girene, devore levuk devore'yi[36] dinlettiğini duyar gibi oluyorum. Mahremiyetime tecavüz edilmişçesine mahcubum!

'Anakronizm,' değil mi, diye 'Thomas Khun'un, Karl Popper'in yüzyılında? Kendal anakronizm değil mi?' Öyle, tabii, ama unutma dünyanın bu bölgesinde biz bilim çağını daha yeni yeni keşfediyoruz. Şablonlar bizi inanamayacağın kadar rahatlatıyor; şablonlar ve kurallar. Öte yandan, 'Oryantaller' olarak, hâlâ dizlerimiz titriyor. Hiçbir şeyimize, Batı jürisinden geçirmeden, sahip çıkamıyoruz. Varlığımızı da onlar tescil ediyor, sadece var olmaktan gelen güzelliklerimizi de! Yoksa, adamcağız, Fransa Kürdistan Derneği'ni neden Simone de Beauvoir'la kursun?

Sizi de yakaladılar, diye *italik*'liyorum, Binali'ye. Nerval'ı, Flaubert'i, Lamartine'i, Maurice Barres'ı, Fransa sömürgeciliğinin keşif kollarını, hatırlıyorum,

'Çalışabileceğimiz elit entelektüel bir zümreyi nasıl meydana getirebileceğiz?' diyordu, Barres. 'Kökünden koparılmamış, kendi ölçüleri içinde gelişmesini sürdüren, aile gelenekleri içinde yaşayan ve böylece bizimle yerli yığınlar arasında bir bağ görevini yüklenebilecek Doğuluları

nereden bulacağız? Bizim gelenekteki politikamızın tavsiye edilebilecek şeklini oluşturacak anlaşmalar ve bağlantılar arasındaki akrabalıkları nasıl kuracağız? Bu yabancı halkların arasında 'kendi ulusal kaderinin geleceği adına' bizim zihin gücümüzle bir arada olma zevkini uyandırmamız gerekir.'

Yapmışlardı işte.

Kendal, Beauvoir'ın 'zihin gücü' ile bir arada olmanın zevkini yaşıyor, 'entelektüel iktidar'ı paylaşmanın keyfini çıkarıyordu.

'Rahmetli babamın güzel sesi ve geniş bir edebi kültürü vardı. 15. yüzyıl klasik Kürt şairi Melaya Cizri'nin tüm divanını ezbere bilirdi ve aile sohbetlerinde, dost meclislerinde bize hem klasik gazel ve kasidelerini hem de halkımızın günlük yaşantısını, sevinç, özlem ve acılarını dile getiren türküleri söylerdi,' demesine bakılırsa, gerçekten de 'kökünden koparılmamış, aile gelenekleri içinde yaşayan' biriydi. Bir hâzineydi, Nezan Kendal! Fransızlar, mal bulmuş mağribi gibi sevinmiş olmalılar.

Ortak noktaları, herhalde 'Cizri' sevgisi değildi, diye düşünüyordum. 'Gönül' olamayacağı için 'akıl', yani şablon birliği olmak zorunda. Öyle aşinayım ki, Batı ürünü şablonlara - hatırlarsın, Arap şairlerinin kitabına bakmış, daha fotoğraflarından ne tür mısralar döktüreceklerini söylemiştim. [37] Kapaktaki siyah beyaz resim -karlı dağlar, taş tarla ortasında yapayalnız bir peşmerge- melali söylüyor. Ve piyango yine kadersiz Mustafa Kemal Paşa'ya çıkıyor. Garibi, önce 'ışık renkli saçları, şimşek bakışları' ile 'canlı bir alev' etmiş, 'yeleleri alevden bir ata' bindirip, Zeus misali, yüce dağlar aşırtmıştık. Sonra, sarı burjuva paşalığı ile Fatih arasında bir yerlerde bocalamıştı. Daha sonra, bir halife katili, mason ve Yahudi (!) olduğu ortaya çıkınca, defteri dürüldü sanmıştım. Ama gördüm ki, daha başına gelecekler varmış: 'Sıradan Bir Üçüncü Dünya Despotu' buyurmuş, Nezan.

Ah, ama oryantalistlere taş çıkaran bir belagat bu Üçüncü Dünya tanımı! 'Despotlarımız' bile olağan! Oysa, onların Hitler'i, Mussolini'si, Franco'su, efendim, Stalin'i yanında, bizimkilerin esamesi okunur mu? Hangi Doğu ülkesi bir Hitler çıkardı? Faşizmin mucitleri kimler? Ama telmih yerini buluyor: Beyaz adam /Avrupalı/ müdahale edip ülkeyi bu pisliklerden kurtarmalı.

Yüreğim burkuluyor, *Binali! Sevgili Binali! Sana bütün bir oryantalist düzenlemeyi nasıl anlatayım? Kipling'den Chateaubriand'a uzanan fesatlığı nasıl anlatayım? Okusan, okuyamazsın, anlatırsam, dinlemezsin!*

KADERİ benimle, KELİMELERİ onlarla paylaşıyor, Kendal. ‘Kemalizm üzerinde bazı düşünceler’ diye başlıyor, ‘yüzyılın başında, İmparatorluk’ta, ‘Türk’ kelimesi, ‘kaba saba köylülere tahsis edilmiş aşağılayıcı bir göndermeydi,’ diye sürdürüyor, ‘Türkçülük, tehlikeli ve aşırı bir akım olarak görülüyordu. İmparatorluk’ta milliyetçi akımlar, Osmanlılık bilincini tehdit etmesin diye ‘Türk’ kelimesi aforoz edilmişti. Küstah ve saldırgan daha büyük ‘Türk’ milliyetçiliğinin ortaya çıkmasını sağlayan arka-plan, Türklere karşı duyulan bu köklü nefrettir. Türkçülük, ancak Kemalistler muzaffer olunca, yeni devletin resmi ideolojisi haline gelince saygı gördü. Türklerin acısını çektikleri nefret ve aşağılanma, Türk olmayanlara karşı üstünlük ve nefrete dönüştü... Resmi bir Türk ideoloğu olan Tekin Alp, daha en başından itibaren, Kemalizm’in tek idealinin Türkçülük olduğunu açıklamıştı. Kürt halkının önüne dikilen işte bu fantastik, saldırgan, abartılı milliyetçiliktir. Kürtler, Türkiye sınırları içinde yegâne azınlık olduklarından, ‘Zenci, Yahudi, Çingene’, yani, *daha Büyük Türk Milliyetçiliğinin* kendisini gösterebileceği ‘ikinci sınıf ırk’ rolünün tek adaylarıydı... ‘Türk halkının büyük, uygar ve yiğit’ olduğu fikrini kanıtlamanın, Türkiye’deki tek büyük azınlık olan Kürtlerin ‘vahşi ve ilkel’ oldukları şeklinde bir anti-tez geliştirmekten daha iyi bir yolu olabilir mi? Ankara hükümeti, halkını pohpohlamak için, Kürdistan’da sefere çıkmış askerlerinin kahramanlıklarından daha iyi bir şey bulabilir miydi? Herhalde bilim ve sanattaki başarılarıyla ya da Türk halkının yığınlarına sefil bir yoksulluk içinde, öşür, borç ve vergilerin yükü altında bitkisel hayat yaşatan, yozlaşmış burjuvazinin kontrolü altındaki ekonomiyle övünemezdi! Kendisini gösterme aşamasında Türk milliyetçilerinin militarizm ihtiyacı vardı. Bu militarizmi Kürdistan’a yapılan sömürgeci sefer yıllarında bıraktığı izler öylesine derindir ki, bugün halen Türk siyasi ve toplumsal yaşamında hissedilirler. Türk milliyetçilerinin savaşlara ihtiyaçları vardı ama komşu ülkeler ya İngiliz Fransız himayesi altındaydılar ya da SSCB gibi güçlüydüler. Böylece, savaşlar, onların yerine provokasyon, tehcir ya da kasti asimilasyon yoluyla Kürt halkına empoze edildi. Bu sömürgeci-stili savaşlar aynı zamanda Ankara hükümetinin komünist ve liberal muhalefeti ortadan kaldırmasına da yaradı... Kemalizm ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, yurtdışında genellikle ilerici, hatta ihtilalci olarak tanınır. Bu efsane yirmi civarında oldukça vasat kitap (Lord Kinross’un *Bir Ulusun Doğuşu* ile Benoit Mechin’in *Mustafa Kemal ve Bir İmparatorluğun Ölümü* hariç) tarafından idame edilir. Efsane, ‘sosyalizmi

yabancı bir ideoloji olduğu için sevmeyen', ancak 'kapitalist olmayan' adına 'Üçüncü Dünya despotları ve hükümdarları için faydalı bir model ya da ilk örnek oluşturmuştur. Tekin Alp'in kitabına yazdığı önsöze bakılırsa, eski Fransız Cumhurbaşkanlarından, Edouard Herriot da bu efsaneye kanmıştı: 'Akılcı bir plan doğrultusunda oluşmuş olması itibariyle, bu Türk ihtilâli özellikle özgündür. Zincirlenmemiş ihtiraslar, servet yıkımı, sınıflar ya da partilerarası kana susamış düşmanlıklar olmadı.'

Kemalizm'e, sınıfsal yapısına ve siyasi sistemine daha yakından bakalım. Türk İstiklâl Savaşı büyük ölçüde milliyetçi Harbiyelilerle halk kitlelerinin arasını bulan eşrafa, toprak ağalarına, tüccarlara, fabrikatörlere ve meslek sahiplerine dayandı. Yeni yeni filizlenen bu Türk burjuvazisi, yeni devleti kısa sürede -1922 İzmir İktisat Kongresi'nde- denetimi altına aldı. Türk liderlerinin hiçbirisi olduğunu tartışmıyordu. Bu bakımdan, kapitalizmin en iyi şekilde nasıl geliştirilebileceğini, ülkeyi ilerletecek güçlü bir Türk burjuvazisinin nasıl yaratılacağını tartışmakla yetindiler. Bazıları, ekonomik hayatın özel sektöre bırakılmasını, diğerleri devletin özel Türk burjuvazisinin güçsüz olması sebebiyle ekonominin bütününü kaldıramayacağını, bu bakımdan devlet sektörünün de şart olduğunu ileri sürdüler. 1923-1929'a kadar, birinci, 1930-1939 arası ikinci yol izlendi. Özel sektörün egemen olduğu dönemde, generaller ve İstiklâl Savaşı'nın diğer ileri gelenleri şirket yöneticileri, bankerler ve ithalatçılar oldular. Birkaç diğer önemli isimle birlikte, Mustafa Kemal, kişisel olarak yatırdığı 250,000 Türk lirası (o zamanın parasıyla altı milyon Fransız Frangı) ile Türkiye İş Bankası'nı kurdu. Bu, Atatürk'ün tek ticari girişimi de değildir.'

Burada, bir dipnot var. Onu da, sağ olsun, Sayın İsmail Cem lütfetmiş: '*Türkiye'de Geri Kalmışlığın Oluşumu*', Atatürk'ün kişisel servetinin dökümü: 15,472 hektar ekili alan, bir birahane, günde 30,000 litre su üreten iki mandıra, iki yoğurt fabrikası, bir şaraphane (yıllık üretim 80,000 litre) lokantalar, kumarhaneler, gece kulüpleri ve elli civarında bira.' Kendal, söylemeden edememiş: 'Bütün bunlar Mustafa Kemal tarafından ortaya atılan ve o zamandan beri Türk egemen sınıflarının her fırsatta tekrarladıkları 'imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz' sloganına da ışık tutuyor!'

Vay be, komprador Atatürk!

Kendal, devam ediyor,

'Önderlerinin ayak izlerinden giden eşraf, İstiklâl Savaşı'nın önde gelen asker ve sivil bürokratları kendilerini çılgınca servet avcılığına attılar. 1929

Büyük Depresyonu çattığında, Türkiye'de hem daha çok sayıda zengin hem de daha çok sayıda yoksul vardı. Devletçilik başladı: Devlet yollar açmaya, fabrikalar kurmaya koyuldu. Kemalist entelektüeller bu devletçilik dönemine *Devrim* derler ki, devrim, hem ihtilâl hem de inkılap anlamına gelir... Kemalist rejim 'sınıf ve imtiyazı' reddettiği söylüyordu, ancak -şehit edilen Kürtler bir yana- Anadolu köylüsünün kaderi tıpkı Osmanlı dönemindeki gibiydi: Tarım reformu yok, okul yok, ağır vergiler, toprak ağalarını ve tefecilerin kestikleri haraçlar. Efrenci takvimin kabulü, yeni bir saat sistemi, Avrupa giysileri, İsviçre Medeni Hukuku, İtalyan Ceza Hukuku, Fransız ceza usulü gibi, Atatürk reformlarının gerçek ağırlığı ancak bu arka-plan ışığında ortaya çıkabilir. Bütün bu reformlar Batı tarafından küçük düşürüldüğünü hisseden ve Batılı burjuvazinin yaşam biçimini en küçük ayrıntısına kadar maymun gibi taklit etmek isteyen yeni Türk burjuvazisinin iştiyakleriyle çakışıyordu. Batılı burjuvazinin ruhu ve becerisi özümsenemiyorsa, hiç değilse görüntü doğru olsun.

1924'te Halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyetin ilânı Kemalistlerin giriştiği en çarpıcı eylemlerdi. Ancak, şunu unutmamak gerekir ki, cumhuriyetçi yeni rejimde Mustafa Kemal'in 19. yüzyılın başlangıcından beri herhangi bir Osmanlı sultanından daha fazla kişisel gücü vardı... İnsanların maddesel durumunu düzeltmek için hiçbir şey yapmayan bir rejim, dahası, yaygın geleneklerine tokat atan bir rejim, alkış bekleyemezdi. Türk halkının çoğunluğu muhalefetini yeri geldikçe belirtti... Çok sayıda tarihçi ve gözlemci, siyasi düzlemde Kemalist rejimin *faşist* olarak tanımlanabileceğini söylemiştir. Gerçekten de çarpıcı birtakım paralellikler vardır.

1930'dan sonra, Mustafa Kemal Atatürk Ebedi Şef olarak biliniyordu ki, bu Führer ya da Duçe'den farklı değildir. Onu izleyen İsmet Paşa, kendisine Milli Şef dedirtti. İzleyen hükümetler liderin kaprislerine göre tayin edildi ve her durumda onun emirlerini yerine getirecek şekilde güçlendirildi... Türkiye'nin faşist güçlerle gittikçe daha açık bir biçimde flört etmeye başladığı 1936'dan itibaren, Cumhurbaşkanı, Şef, aynı zamanda Parti Genel Başkanı; Başbakan, Parti Başkan Yardımcısı; İçişleri Bakanı ise Parti Genel Sekreteriydi. Şehirlerde valiler Parti'nin yerel örgütlerine başkanlık ettiler.

Faşizmle başka akrabalıklar da vardır. Haziran 1936'da, Türk Hükümeti Mussolini'nin iş kanunlarını benimsedi. 'Devletin güvenliğini ve varlığını komünizm ve anarşi gibi yıkıcı akımlara karşı korumak üzere İtalya'dan alınan diğer iki yasa, grevleri ve işçi sendikalarını yasakladı. İşverenlere,

işçilerini günde on üç saat çalıştırma yetkisi verildi. Komünistler ve işçi liderleri tutuklandı. Ancak, Kemalizm'in, faşizmin sosyal tabanını teşkil eden küçük burjuva ve orta sınıfları yoktu. Bu nedenle, embriyo boyutlarındaki Türk Burjuvazi diktatörlüğünün ilkel militarist bir çeşitlemesiydi... Eski günlerde, Türk Egemen sınıflarının Kürdistan'a böylesine ümitsizce yapışmalarının nedeni siyasiydi. Bölgede başta gelen bir güç olmak için gerekli beşeri ve doğal kaynaklara sahip, büyük bir Türk Devleti yaratmak istiyorlardı. Oysa, bugün amaçları daha dünyevidir. Kürdistan onlara ucuz ve bol işgücü sağlayan, çeşitli mineraller ve tarım ürünleri olan bir koloni; aynı zamanda Türk imalatı ürünleri 'özel avlanma bölgesi'dir. Türk Hükümeti bu bölgeyi neye mal olursa olsun, tutmak zorundadır.

Kürdistan'ın ekonomik olarak sömürülmesi ve servetinin Türk metropollerine transferi Kamu İktisadi Teşekkülleri aracılığıyla gerçekleşir. Bazı solcu Türk aydınları, Türkiye'nin kendisinin gelişmemiş bir ülke olması dolayısıyla, kuramsal olarak sömürge sahibi olamayacağını söylerler. Bunu söylerken, çok farklı iki süreçte işaret eden sömürgecilik ile emperyalizm kavramları arasındaki ayrımı gözden kaçırıyorlar. Sömürgeciliğin, emperyalist dönemde gözle görünür şekilde de sonucu olabileceğini bilmez gibi davranıyorlar. Eskiden olduğu gibi bugün de Lenin anlamında sömürgecilik sadece emperyalist güçlerin ayrıcalığı değildir. Örneğin, en az Türkiye kadar az gelişmiş ve en az Türkiye kadar emperyalistlerin egemenliği altında olan Portekiz'in çok yakın zamanlara kadar Angola, Mozambik ve Guinea-Bisau'da kolonileri vardı.

Kürdistan'ın bir sömürge olmadığına dair iddiaların bir tanesi de Türk ve Kürt topraklarının coğrafi bitişikliğidir. Bu zaten çok tali bir unsur olup, her halükârda sömürgeciliğin oldukça belirleyici bir veçhesidir. Rusya'ya bitişik olmalarına karşın, Kafkaslar ve Kazakistan da Çar İmparatorluğu'nun sömürgesi değil miydi?

Bugün Kürdistan'ın temel ve belirgin vasfı, zenginliklerinin sistematik olarak, Türk metropollerinin lehine sağılıyor olmasıdır. Cumhuriyet'in Kürt ve Türk bölgeleri arasındaki ortalama yaşam standartlarının arttığının somut göstergesidir. Bu farklılıklar, kapitalizmin bir ülkede yaratabileceği eşitsizliklerle açıklanamayacak kadar büyüktür. Metropol-sömürge ilişkilerinin birebir ifadesidir. Türk Cumhuriyeti, Kürtleri baskı altında tutacak mekanizmayı henüz kuruluş aşamasındayken yerleştirmiştir. İstiklâl Savaşı sürecinde 'ortak' ve 'kardeş ulus' olduğu iddia edilen Kürtler, savaş

sonunda varlıklarının bile reddedildiğini gördüler. Yetkililer, Kürtlerin kimliğine ilişkin her şeyi sistematik olarak ortadan kaldırma yoluna gittiler. Kürtlerin Türk olduklarını iddia eden sözde dil ve tarih teorileri, Kürt varlığının yok edilmesinin gerekçeleri olarak sunuldu. Bu teorilerden resmi bir doktrin geliştirildi, okullarda, üniversitelerle kışlalarda, gazetelerde, radyoda ve her türlü basılı malzemede telkin edildi, propagandası yapıldı... Resmi ideolojiyi birazcık olsun sorgulamak, çok sert bir biçimde cezalandırıldı... Bir Türk sosyoloğu İsmail Beşikçi'nin demesiyle, 'Kürdüm demek idamla cezalandırılacak kadar iğrenç bir suçtu.'

'...Türk edebiyat tarihinin en önemli romancısı, The Pillar ve Memed My Hawk adlı eserleri 20'den fazla yabancı dile çevrilen Yaşar Kemal, her fırsatta belirttiği gibi Kürt'tür. Şairler, Cahit Sıtkı Tarancı ve Ahmed Arif ve dünya ünlüsü film yönetmeni, Yılmaz Güney de Kürt'tür. Nesimi'den Ruhi Su'ya, Rahmi Saltuk'a, Türkiye'nin en önemli şarkıcıları (çoğu Şii olmak üzere) Kürt'tür...'

Binali, gözlerini dikmiş bana bakıyordu. Ben de kitabın arka sayfasına bakıyordum: *Le Monde: Kürt entelektüellerinin kendileri hakkında konuşmalarına izin veren bir kitap... Büyük liyakatlarından birisi, İran, Bağdat, Tahran ve Ankara gibi farklı rejimleri, Kürt politikalarını incelemek ve karşılaştırmak...'*

Binali, gözlerini dikmiş, bakıyordu.

Binali, meydan okuyordu.

Kendimi Üçüncü Dünya Savaşı'nı çıkarabilecek bir ajan gibi gördüm.

Ama, BİR AN. Sadece bir an!

'Le Monde, her zamanki gibi piçlik ediyor, birtanem,' diye başladım, 'Görmüyor musun, Kürt entelektüeli Kendal, 'kendi tarihini' değil, 'benimkini' yazıyor. 'Ben'i takdim ediyor.'

Gerisini Binali'nin canını yakmamak için *italik*'ledim, *tıpkı Siyonistlerin Filistinlileri takdim ettikleri gibi!*

Bak, ben Batı Trakyalı bir Türk'üm. Ne Dersim'de ne Şeyh Sait isyanında yaşadım. Daha doğmamıştım. Yine de... Sana 'dağ Kürt'ü demişsem, birtanem, kendimden ayırmamak için demiş olamaz mıyım? Hıyarca, aptalca, gayri-bilimsel belki, ama benden! 'Benim! kardeşim, 'benim' etim, 'benim' kanım! Hangi sömürgeci, sömürdüğünün kendisinden biri, bir akrabası, ırkdaşı olduğunu kanıtlamak için böyle çırpınır? Dünyada başka bir örneği var mıdır? Ya alternatifi? Alternatifi nedir, birtanem? Kanında 'zenci' kanı var der gibi insanları kazığa mı? Biz

bunu Amerika'da görmedik mi? Almanya'da görmedik mi? Seni düşman mı belleseydim, kardeşcağızım?

Şimdi, muhtemelen diyeceksin ki, ben niye sendenim de, sen benden değilsin? Sen niye 'ova Kürt'ü değilsin? Çünkü benim tarihim daha bir dokümante, birtanem, daha bir aleni. Daha 1088'de, Papa II. Urban'ın, 'Lanetlenmiş ırk!' diye haykırdığı Türk, benim. Fransız edebiyatının en iyi örneklerinden olduğunu söyleyeceklerdir,

'O Frenk ırkı! Allah'ın sevdiği ve seçtiği ırk!.. Kudüs yöresinden ve Konstantinople'den gelen elim raporlara göre lanetli bir ırk, Allah'tan bütünüyle uzak bir ırk, Hıristiyanların topraklarını vahşice işgal etti...'

'Dieu li volt! Dieu ilvolt!'[38] diye haykırmıştı kalabalık. Anlamıyor musun, kötü şöhretli Türk, benim. Bundan böyle kendime 'ova Kürt'ü desem de kimseyi inandıramam!

Birtanem, benden daha 'yüce' olmamı istiyorsun. Avrupalıdan daha yüce! İstemekte de haklısın! Ve ben bu ideale doğru yükselmek durumundayım. Haklısın. Daha üstün, daha çelebi, daha iyi bir Taocu, daha iyi bir Müslüman olmak durumundayım. Ama, elini vicdanına koy. Sen, benim 'Zenci, Yahudi, Çingene' diye kavramlarımın olmadığını bilmez misin? 'Üstün ırk' ne demektir, bilmediğimi bilmez misin? 'Üstün ırk' tanımının kelimenin tam anlamıyla bir 'gâvur icadı' olduğunu bilmez misin? Fransız eğitimlisin, Etiene ve Isidore Geoffroy Saint Hilarie'i, Renan'ı bilmez misin? 'Irkların eşitsizliği' fikrini ortaya atan, evlât edindiğin Fransızların ülkesi değil mi? Cuvier'in '*Regne Animal*: Hayvanlar Saltanatı'nı, Gobineau'nun '*Essai sur les İnegelite des races*: Irkların Eşitsizliği Üzerine Deneme'sini, Robert Knox'un, '*The Dark Races of Man*: insanoğlunun Karanlık Irkları'nı hatırla. Irkların sınıflandırılması düşüncesi, sömürgeciliğin bilimsel gerekçesini teşkil etmedi mi? Sanıyor musun ki, sevgili ev sahiplerin biz Doğululara yakıştırdıkları 'kul olmaya mahkûm halklar' sıfatına 'Kürtler, hariç!' diye dipnot düşerler?

Tekin Alp, diyorsun bana, Kemalizm'in ideoloğu Munis Tekin Alp'in, aslında Moiz Kohen olduğunu bilmez misin? Yahudi Moiz Kohen. Nasıl ırkçılarız ki biz, ideolojimizi bir Yahudi'ye yazdırıyoruz? En büyük dilcimiz ise bir Ermeni'dir?[39]

Mustafa Kemal'in İş Bankası'na yatırdığı paranın kişisel serveti değil, Hint Müslümanlarının Türkiye'ye gönderdikleri ve onun yeddi emininde olan para olduğunu gerçekten de bilmiyor musun? Atatürk Orman Çiftliği'nin Hazine'nin olduğunu bilmez olabilir misin? Komprador

Mustafa Kemal'den kala kala kardeşlerine bağlanan birer maaş ile İnönü'nün çocuklarının tahsil masrafları olduğunu bilmez olabilir misin?

Nezan, Valla Yedirdin Kurda beni!

Oysa, ben de o güneşi izlemiş, o çok uzun, o çok yorucu
yolculuğu ben de yapmıştım. Benim çocukluğumda da
'Batı'ya, Batı'ya, Batı'ya'
çığırırdı kuşlar,
'Batı'ya, Batı'ya, Batı'ya' çağırırdı
dil kursları
resim sergileri
elektronik buluşlar

Yol uzun, yol zahmetliydi, Yol yenişme, yol kavga, yol ispattı. Nihayetinde birkaç yaldızlı diploma karşılığı kahramanlarımı aldı, düşlerimi, kanatlarımı kırdı. Yüzbir bilim adamı, binbir kitap gördüm. 'Siz Doğulular pek bir şeysiniz...' dediler, 'Anlıyorsunuz,' değil mi?.. Hadiii, canım, siz anlarsınız. Ne de olsa, Batılılaşmış sayılırsınız!' 'Biz, Doğulular' kimdik? 'pek bir...' neydik? 'Ben neyi anlayacaktım?' Budisti, Bedevisi, Acemi, Kamboçyalısı, Çerkezi, Vietnamlısı, Türkü, Çinlisi, Kürdü, Tibetlisi, Alenisi, Malezyalısı, Suriyelisi, Sumatralısı, kısacası, Meriç'in doğusunda yaşayan tüm halklar, 'Biz Doğulular. 'Biz gabi,

şehvetli,
kaypak,
hain,
hissiz,
pis,
despot.
Biz, bir örnek Doğulular
Biz, bedensel faaliyetleri dışında, ne idüğü
belirsiz Doğulular
Biz, sosyal 'bilim'lere, siyasi 'bilim'lere
edebiyatçılara meze Doğulular.
'Batılılaşın,
Batılılaşın,
Batılılaşın!' çığırırdı,
sinemalar,
konferanslar,

konseyler,
moda evleri,
tekeller,
karteller.
Nasıl bir çağrıydı? Çipil mavi gözlerin pipo
dumanları arasından talep ettikleri neydi?
Nasıl bir çağrıydı, halkıma yaşayabilmek için
önce kendisini, 'Doğulu' kendisini iptal
etmesi gerektiğini ısrarla tekrarlayan?
Marx'a nasıl bir umutla sarılmış olabileceğimi
düşünebiliyor musun?
Das Kapitalin ve otuz yorumunun ışığını
düşünebiliyor musun?

Şilili 'yabancı öğrenci' Ortega,
Kombiyalı Omar,
Hintli Dauer
Ülkemizin acılarına 'sözcü' arayan
Ülkelerimizin acılarına çare arayan milyonlarca
biz'ler.

Yıl 1853'tü.
İngiltere, Hindistan 'ı yok ediyordu.
Marx, insanların ıstırapları ile meşgul tek
Batılı bilim adamıydı.
Bizimle gözyaşı döktü, yüreğimize aldık.
Yıllarca dizinin dibinde oturduk.
'Kitap'a aptessiz dokunmadık.
Derken, bir gün, fazla ağlanmış olmalıyız ki,
'Ama, unutmayın,' deyiverdi, Marx,
'İngiltere'nin, Hindistan'da yerine getirilecek iki görevi vardır: Birisi yıkıcı, birisi yapıcı.
Yaşlı Asya toplum unu ortadan kaldırmak, onun yerine,
Avrupa toplumunun kurallarını getirmek.'

Oh, oh, oh, oh oh!!!
ayi, vayi, vayi!!!

Yerinden sıçradı, Daver!
‘Yaşlı Asya toplumu dediğin benim
anam,
babam,
dayım,
kardeşim!
Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin?..’
‘Ne var, yani?’ dedi Marx, en bilimsel haliyle
Timur’un boyunduruğu söndürmedi mi,
sayısız insan yaşamını?’
Ne biçim bir içtihattı?
Ne biçim bir gerekçeydi?

‘Hintliler öldürülmeye alışıktırlar, bu kez de biz kendi iyilikleri için kessek, ne olur?’u benim ‘Doğulu’ yüreğim anlayamazdı!

Hintliler diye birileri yoktu,
‘Doğulular’ diye birileri yoktu, benim amcalarım, dayılarım, kardeşlerim, komşularım vardı!
Talep etmedikleri bir coğrafyaya, talep etmedikleri
bir haritaya hasbelkader duhul etmiş,
iki litre kanlı, iki ayaklı, çoluklu çocuklu,
sevinçleri, acıları ile ‘insan’dılar!
Şu küllenmek üzere olan yosunlu gezegende bir gıdım dolaşacaklar, sonra herkes geldiği yere dönecekti.
Bir başına.
‘kendi iyilikleri için’ yok edilmenin rasyonalini anlayamazlardı.
İnkârlar, Aztekler, Massachusettler anlayamadılar!
Bu bağlamda, Hitler, oryantalistlerden daha bir namusluydu:
Yahudileri, onların iyilikleri için değil, ‘üstün’ Alman ırkının iyiliği için kestiğini hiç saklamadı!
‘Uygarlaştırma misyonu’nun ardına saklanmadı.

Cılk yarama bir de tuz bastı, Marx,
‘Boş ver, ‘ dedi, Daver’i göstererek,
‘Bu insanlar bizim gibi acı çekmez.
Onlar, Doğuludur.

O halde, biz onları başka yollardan anlamaya çalışmalıyız.'

'Batı'ya, Batı'ya, Batı'ya' çığırdı
görkemli binalar
dolu vitrinler
kısa çalışma saatleri
işçilerin
altlarındaki otolar,
özgürlükler.
Ne ki, ihanetin acısı yüreğimdeydi.
Artık broşürleri incelemeden,
Onları 'başka yollardan anlamadan' hiçbir davete icabet, paketlenmiş dolduruşa gelmeyecektim.

Baktım, bir daha baktım, bir daha baktım,
Gördüm ki, hakkında ahkâm kesilen insan değil, insanın izdüşümü.
Kartondan oyulma bir şekil,
egzotik,
gizemli,
yaşamayan bir taşbebek,
bir oyuncaktı.

Gunga Din, Çieko, Ortega,
Omar, Hozan
kitleyi oluşturan
ve fakat
ve aslında
bedenimizde her gün
milyonlarcası yenilenen
hücreler gibi
önemsiz
kişiliksiz
ve anlamsızdılar.
Muhalefet hakkı olsun tanınmayan
insanoğlu nasıl yaşayacaktı
'Bir ağaç gibi tek ve hür
Ve bir orman gibi kardeşçesine?'

Tıpkı bir oryantalist gibi, sen de Kürt sorununa bir yazar olarak değil, bir tarih yapıcısı olarak giriyorsun, ama, senin yaptığın tarih, benim tarihim değil. Çöken bir imparatorluktan bağımsız bir devlet kurma mücadelesini iki boyuta indirmek ve çok karışık problemler yaratan 'insan' tarafını saf dışı bırakarak onunla ilgili incelemeleri basitleştirmek... Yaptığın bu değil mi? Ülkemize ait bir portreyi Avrupa zevkine göre onarıp düzelttikten sonra sunmak değil mi yaptığın? Bu, yüzyıllardır medeniyetimize kastetmiş sömürgecilerin keşif yolları oryantalistlerin yöntemi değil mi?

Belki de şunu sormalıyım: Niye kötüsün?

'Türk metropolü' diye bir şey olmadığını bilmiyor musun? İstanbul nüfusunun sadece yüzde üçünün İstanbul doğumlu olduğunu bilmiyor musun? İktisatçı değilsin, biliyorum. Ama, sanayileşmenin kentleri büyüttüğünü, kırsal alanı boşalttığını da bilmez misin? Bu durumun üstünden Düyunu Umumiye geçmiş bir milleti, 'galiba en sonunda kalkınıyoruz!' diye sevince gark ettiğini hissedemez misin? Müjdeler olsun! 2000 yılında 70 milyonu bulacak nüfusumuzun yüzde 80'i şehirlerde yaşıyor olacak. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda 13 milyonduk, yüzde yetmiş yedimiz köylerdeydi. İmparatorluktan kalan miras, iki yüz kadarı sahil şehirlerinde kümelenmiş, otuz bir civarında küçük sanayi işletmesidir. Milli gelirdeki payı, yüzde onu bulmaz. Bir de üstelik Osmanlı dış borçlarını ödedik, hatırlıyor musun?

Haklısın, bu ülkede işgücü ucuz ve boldur. Ama, birtanem, bizler çocuğa düşkünüzdür. Nasıl besleyeceğimizi bile düşünmeksizin doğurur dururuz, bilmez misin? Her zaman istihdam edebileceğimizden daha çok çocuğumuz var! Hele de Mazıdağı'nda. Hektar başına bir düzine düşüyor, bilir misin? Babanın ellere ihtiyacı varken, Hayriye Anne doğum kontrolüne yanaşır mı, sanıyorsun?

Kürdistan'ın tarım ürünleri diyorsun da, Harran'ı Ege besliyor, farkında mısın? O kadar yoksullar ki, bırak Türk sanayi mamullerinin 'özel avlanma bölgesi' olmasını, tüketmiyor dahi. Bu bana acı veriyor!

Kamu İktisadi Teşebbüsleri hepimizi sömürüyor, bu doğru. O kadar beceriksizler ki, zararları trilyonlara varıyor. Ama devletçilik böyle oluyor işte.

Ah, sevgili İhtiyar Usta! Aziz ata ruhu! Kapımın önünde bombalar patlıyor. Solcular sosyalizm istiyorlar. Ama şu anda bile devletin elektrikteki payı, yüzde doksan bir; madende, doksan; kimyada, petrolde,

altmış sekiz; gıdada, tütünde, elli yedi. Korkarım, bu rakamları devlet lehine daha da arttırmak istiyorlar. Oysa, devleti beslemekten bir hal olduk. Ama vergiyi veren Kürdistan değil, birtanem, Rakamlara bak.

Biliyor musun, dürüst olmanı, meseleyi KELİMELERE boğmadan, beni sevmediğini söylemeni tercih ederdim! Ben, Türk'ü sevmiyorsun. Sana bir sır vereyim mi? Ben Türk'ü ben de sevmiyorum. Çünkü, KELİMELER'den ibaretiz. Dağınık, hamiş, kolaycı ve kötüyüz. Gözümüz hep ufuklarda, hep dağların arkasında. Önümüze bakmıyor, çukurları, taşları görmüyoruz. Sürgit yeni sistemler kurgulamak peşindeyiz, elimizdeki sistemi niye işletemediğimize bakmıyoruz. Kadın haklarının peşindeyiz de, kadınların olan haklarını neden kullanamadıklarını merak bile etmiyoruz. Sanayileşme, 'ağır sanayi' gibi laflarla yatıp kalkarken, kırsalın erdemlerini övüp, sanayi işçisi olabilmek için canını vermeye hazır adamın 'aslında köyünü ne çok sevdiği'nin türküsünü söylüyoruz. Sosyalizm diye ölüyor, öldürüyoruz, PTT'nin korkunç faturalarına neden olan sallapati hesapsızlığımızın üstünde düşünmüyoruz. THKP-C, THKO diye nutuklar atıyoruz, ne bir tüzüğümüz ne de bir programımız var. 'Doğulu' vatandaşlarımıza uygulanan faşizan baskıları kınarken, Faik Bucak'ın anayasal haklarına olsun sahip çıkmıyoruz. Biz, DAHA BÜYÜK meselelerle uğraşıyoruz, anlıyor musun? Yeni bir sistem gibi, yeni bir anayasa gibi BÜYÜK meseleler. Aile bütçesini nasıl denkleştireceğim diye ter döken karısının karşısında Birleşmiş Milletler genel sekreterinin yetkilerini tartışan BÜYÜK MESELELER'in adamı gibiyiz. Kolumuzun altında, Camus'nün '*Yabancı*'sı, Kafka'nın '*Dava*'sı, entelektüelliğimizle milleti terörize ettik. Bakma, sen, aklı bir karış havada, sorumsuz bir kuşaktır, '68 kuşağı.

Hazinelerimi peşkeş çektim. Sana benim bir parçam olmaktan gurur duyabileceğin hiçbir şey bırakmadım, Kendal. Beni, hakir görüyorsun: 'Ankara hükümeti herhalde bilim ve sanatlardaki başarılarıyla övünemezdi...' Doğrudur, övünemiyorum. İşin daha kötüsü, övünmek istiyor muyum, ondan da pek emin değilim, biliyor musun? Kalbim kırık.

Batı jürisinden onay alma zorunluluğu ağırıma gidiyor. Onların kendilerini konumladıkları koordinatları desteklemek zoruma gidiyor. Beni, BEN KENDİMİ YERDİĞİM SÜRECE kabulleneceklerini hissediyorum. Bu nedenle olacak, artık onlarla değil, kendi halkımla konuşmak istiyorum. Meydanı ve başarıyı sana bırakıyorum, anlıyor musun? Ve Allah affetsin, bazen, Yaşar Abi The *Kürt*, Tilda Abla destekli The Kürt olmasaydı, bu

kadar başarılı olabilir miydi, diye merak ettiğim de oluyor. Kürtlerin yaradılışı icabı Türklerden daha iyi romancı olduklarını, herhalde, sen bile söylemezsin? Yılmaz Güney'in, Türkiye'den adam öldürdüğü için kaçtığını neden saklıyorsun? Hiçbir filmini kaçırmayan bana, 'O senden kaçtı,' demen, haksızlık değil mi?

Biliyorum, 'Oryantalistler bireylerle meşgul olmazlar'. Meşgul olmadığı için Ankara hükümetlerini takdim ederken benim alınabileceğim aklına bile gelmemiştir. Ama, bunca yıllık komşunu neden tanımıyorsun? Benim, devlet başa kuzgun leşe geleneğinden geldiğimi bilmez misin?

Şablonların ve teorilerin bedeli var, İhtiyar Usta. Bu bedel ağır oluyor.

İki şeyden korkuyorum. Birincisi, Saint Marc Girardin'leşmek; İkincisi, Weitz'leşmek.[40] Hatırlar mısın, Girardin, 'Sadece kendi kendisine yeterli olmuş uluslar gerçekten saygı görmeye layık toplumlardır,' derdi. Bunun telmihini düşünebiliyor musun? Siyonistler kendi kendilerine yeterli olmak için, Filistinlilere yanlarında iş vermezlerdi. Ya Weitz? Onu hatırlıyor musun. Terk edilmiş bir Arap köyünü ziyarete gitmişti,

'Mu'ar köyünü ziyarete gittim. Yıkım işini üç traktör tamamlıyor. Şaşırdım! Yıkım karşısında en ufak bir şey duymuyordum. Ne pişmanlık ne nefret, sanki dünyada bu tür işler olağanmış gibi. Demek ki, kendimizi gelecekteki bir dünyada değil, bu dünyada iyi hissetmek istiyoruz. Biz, sadece yaşamak istiyoruz ve o kerpiç evlerin sakinleri bizim burada olmamızı istemediler.'

İhtiyar Usta, anlıyorsun değil mi? Entellerin lafazanlığının girdabına kapılıp, Binali'ye, Şiran'a yabancılaşmaktan korkuyorum.

Onlarla aynı sofraya oturan, ekmek kıran benim. Nezan'ın KELİMELERİNE kapılıp, onların KADERİNİ paylaşmaktan vazgeçmeyeceğim.

Binali, gözlerini dikmiş bakıyor.

'Onların kelimelerine kapılıp, senin kaderini paylaşmaktan vazgeçmeyeceğim,' diyorum Binali'ye.

Öfkeden rengi atıyor,

'Billah, kıvirtiyrsen!'

Ben, Şiran'a sarılıyor, *italik*'liyorum, *lanet olası tarih! Tarih, bizi birbirimizden edecek! Yazıyla savaşmalıyız!*

Şiran, öpüyor beni. Önce dener gibi, hafifçe sonra sımsıkı ve hayretler içinde,

'Kürt, Türk'ü öpüyor!' diye gülüyor, 'İşe, bak!'

Sandalın arkasına geçiyor, tekrar tekrar sarılıyoruz. Yeniköy yalılarından müzik sesleri geliyor.’

IX

Memduh Amca'nın büyük toprakları olmadığını biliyorum. Başkalarının topraklarını işlerdi. Çoğunlukla mercimek, bazen de pamuk. Şiran'la birlikte olduğumuz yıllarda, Güneydoğu'daki hava durumunu takip eder olmuştuk. Ve istisnasız her yıl, ya kuraklık oldu ya da sel götürdü.

'İnatçı,' derdi Şiran, 'İnatçı, iş de bilmiyor.'

'Niye bilsin, canım?' Bu, Rodoplu'ydu.

'*O başka bir insan manzarasının parçası*,' diye *italik*'ledi, *'Bizim köyümüz vardı, Günay kızım,' diye anlatırdı, 'Biz çocuklar her fırsatta hizmetçiler nezaretinde binlerce ağacı olan köye gönderilirdik. Köyde biz çocuklar ve hizmetçilerimize kesilmek için daima kuzular beslenirdi. Biz köye varınca kuzular kesilir, hizmetçiler bahçede kadınların yardımı ile kuzu çevirmelerini, kuzu kebaplarını, güveç ve türlüleri pişirmeye başlarlardı. Çocuklar, çok vakitler pınar başlarında, havuz kenarlarında oynarlar, koşarlar, yüzerler, ağaçlara tırmanırdık. Sonra, aç, yorgun çimenler üzerine uzanırdık. Yorgunluğa, tere, kire, toza ehemmiyet verdiğimiz yoktu. Bizi mahveden açlıktır. Sabırsızlıkla sofranın kurulmasını beklerdik. Sofraya koşuşur, nefis kebapları, güveçleri, bahçeden toplanan lezzetli meyveleri büyük bir iştahla, şakalaşarak yerdik. Sonra, hizmetçilerin etrafında çimenler üzerine otururduk, onların bizim seviyelerimize uygun hikâyelerini, şirin şarkılarını dinlerdik. Bu emektarlar arasında temburveran, bilurvan -siz kavalcı dersiniz- da bulunurdu. Bu yaşlı sanatkârlar, himayelerine verilmiş çocukların ruhlarını okşayarak, onlara nezaret, zarafet hislerini geliştirecek latif nameler çalarlardı.'*

'Saf ve sevimli bir ütopyanın adamı. Elbette, akıllı bir tüccar olmayacak!'

Şiran'ın kırıştığını gördüm. Bu 'saf ve sevimli ütopya' lafı canını sıkmıştı,

'Küçük kasaba burjuvazisi,' dedi, 'küçük burjuva olmaya çalışıyor.'

'Ne yapsın? İtibarını muhafaza etmeye çalışıyor. 'Ağa'lıktan vazgeçmek kolay mı?' *'Sakın bana 'özgürlük alternatif yaşamlara razı olabilmektir'*

deme!' diye italik'liyor Rodoplu, 'Memduh Amca için deme!'

Şiran, duymuş gibi,

'Kendisini dönüştürmesi lâzım,' diyor. Gözü, Rodoplu'ya takılıyor, 'Kendisini dönüştürmesine yardımcı olmak lâzım.'

Rodoplu, gülümsüyor,

'Baba'ya babalık etmeye çalışman ne hoş! Ama, sen sen ol, bu saatten sonra 'proletarya' olmaya ikna etmeye kalkma!'

Bir Günay'a, bir Şiran'a bakıyordum. Neden sonra anladım: Her ikisini de ölesiye bunaltıyordu, pazarlamacılık. O kadar ki, Şiran, her şeyi bırakıp, bir fabrikaya işçi olarak girmek niyetini sık sık tekrarlar olmuştu.

'Dokuz-beş alnının teri ile çalışır, çocuklara bakarım.'

'Eh, iyice şaşırdın! İşçi maaşıyla çocuklara nasıl bakarsın?'

'Ne olmuş? Onca emekçi nasıl bakıyor? Yaşar giderler işte!'

'Yahu, okula bile gönderemezsin! Nasıl kıyarsın pırıl pırıl Çiçek'e? Üstelik elinde imkân varken?'

'Elindeki imkân'dan kasıt, Şiran'ın Hukuk Fakültesi'nde öğrenci olmasıydı.

'Şurada birkaç sene var, sık dişini okulu bitir.'

'Bitirirsem, ne olacak? Bu çarpık düzende avukatlık yapılır mı? Para kazanan avukatlara bak, hepsi de üçkâğıtçı!'

'Öyleyse hâkim ol!'

'Sanki hâkimler aç değil! Zaten, bu çarpık düzene hâkim de olunmaz.'

'O zaman niye girdin Hukuk'a? Niye yer işgal ediyorsun?'

Kötü kötü gülümsüyor Şiran,

'Bawe istedi diye girdim. Kahvede, oğullarım üniversite mezunu diye övünecek.'

'Ne var, bunda? Neden övünmesin?'

Ve Rodoplu patlıyor,

'Neyiniz var, sizin? Bu ne biçim bir kendini yenilgiye uğratmak tavrı? İlle de toplumun açığını mı düşeceksin?'

Biz devam edelim.

Memduh Amca'nın topraklarını kaybetmesinin hikâyesi, Birinci Dünya Savaşı'na kadar gidiyordu. Dedesi, Şemsettin Bey'in yirmi köyü vardı. Bu köylerin etrafında otuz kadar da dost köy vardı ki, o köyler de 'asırlardan beri' onların ailesinin himayesine giren köylerdi,

'Benim dedemin himayesi altındaki bu köylerde hiçbir kimse, hatta hükümetin memur ve askerleri bile, zulüm ve haksızlık edemezlerdi. Bu

geniş topraklar dâhilinde hırsızlık olmazdı. Eşkıyalar, bu hudut içinde eşkıyalık etmeyi akıllarına bile getirmezlerdi. Etraftaki pek çok mühim kimseler, büyük, küçük, çok küçük, çok veya az mühim, bütün davaların hallinde Şemsettin Bey'in hükmüne müracaat ederler ve ihtilafların kaldırılmasını onun adaletinden rica ederlerdi. Tabii, bu davaların içinde pek mühimleri vardı. Kan davaları, ırz ve namus davaları, tarla, köy ve veraset davaları. Bu davalar, insani ve adil olarak halledilirdi. Hiçbir ücret, hiçbir hediye, hiçbir rüşvet kabul edilmezdi. Şemsettin Bey, Kasr-ı Kasım denilen bu sarayda, yirmi beş yıl, adaletle, cesaretle hüküm etti.'

Şemsettin Bey'in yedi oğlu vardı. Bunların dördü İstanbul'da Mekteb-i Sultani'de tahsil görmüştü. Memduh Amca'nın,

'Hevi Kürt Talebe Cemiyeti'ne kaydoldular,' demesine bakılırsa, Kürtçülük akımlarıyla orada tanışmış olmalılar.

'1914'te Dünya Harbi patlayınca, bunların hepsini de ihtiyat zabiti yaptılar. Çok sürmeden Çanakkale Harpleri başladı. Şemsettin Amca'nın kıtası Çanakkale'de savaştı. Sonra, Kafkas cephesine sevk edildi. Öteki iki amcam da orada harp ediyorlardı. Amcalarımdan ikisi Hasankale'de şehit düştü. Babam, Muş'taydı. O arada yaralandı. Diyarbekir'e, hastaneye geldi, Dedem, babamı ziyarete gittiğinde o zaman İkinci Ordu Kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa ile tanışmış. Mustafa Kemal Paşa,

'Oğlunu bana ver,' diye rica etmiş dedeme.

Babam, nekahet devresini geçiriyormuş. Bir aya sürmeden, Mustafa Kemal babamı maiyetine almış. Şifre zabiti olmuş, yaver olmuş, sonra da karargâh kumandan muavinliğine tayin edilmiş. Filistin cephesine gönderilmiş ama kıtasına iltihak ettiğinde bakmış ki, taburu mahvolmuştur. Ordu, ricat ediyordur. O da kimseye görünmeden memleketin yolunu tutmuş.'

Memduh Amca'nın ailesinin bu noktada parçalandığı anlaşılıyor. Şöyle ki, Şiran'ın dedesi memleketine döndüğünde, halen hayatta kalan kardeşlerinin, Memduh Amca'nın demesiyle, 'büyük fırsattan istifade ederek mazlum Kürt milletini zulümden, esaretten kurtarmak için farz' olduğu yolunda telkinleriyle karşılaşmış. Babaları da bu yolda yardımcı olacağına söz vermiş. Bunun üzerine hep birlikte Diyarbakır'a geçip, Ekrem Cemil Paşazade Ekrem Bey'in başkanlığındaki Kürdistan Cemiyeti'ne iltihak etmişler. Bir dergi çıkarmaya başlamışlar. Lice, Nusaybin, Savur, Farkin şubelerini açmışlar. İstanbul'daki Kürdistan Cemiyeti'yle bağlantı kurmuşlar.

‘İhtiyarı, genci hep el ele vererek gayret sarf etmişler. Kasabalara, köylülere mürşitler, vaizler göndermişler. Mektuplarla, neşriyatla her tarafı tenevvura gayret etmişler. Kürtçe mevlütler okutmuşlar, şairlerimiz nesirdeler, dengbejlerimiz stranlar terennüm etmişler. Hatta bir kısım müterreddit ve korkak şehirlilerimizin maneviyatını uyandırmak ve yükseltmek için milli kıyafetleriyle gezmişler. Ama, Kürt cahildi, yüzde doksanı ümmi idi, biliyor musun? Müftümüz, İbrahim Efendi, cahil, ahlâksız, haris, menfaatperestti. Mülkiyeyi Şahane’den mezun bir oğlu vardı, yakın akrabaları Pirinççiler vardı, bunların tümü İttihatçıymış. Ermeni katliamından çok zengin olmuşlardı. Nakib-ul Eşref Bekir Sıtkı Bey hilekâr, ikiyüzlüydü. Yüzlerce âlim kılığında mellah,[41] kıyafetsiz hırsız şeyhler, melunlar, hainler vardı. Bütün tefessüh etmiş bu zümre, alttan altta hıyanet ediyordu. Derken, hiç akla hayale gelmeyen bir rakip daha çıkmış.

‘Bu noktada mahcup, hain, zal[42] bir rakip,’ derdi, rahmetli babam Mustafa Kemal için. Babam bakmış, eski komutanı Sultan Vahdettin’i kafese soymuş, askeri müfettişlik namıyla bir vazife kopartmış, yetmiş bin altın lira dercep etmiş, gizlice Erzurum’a varmış. Erzurum’da Cibran Aşireti Miralay Halit Bey de dahil olmak üzere, bütün Kürtleri kolaycacık yanına çekmiş. Haydaran Aşireti Reisi Hacı Mustafa Bey’in kardeşi Nuh Bey, Silvan Beylerinden Sadık Bey, hep onun tarafına geçmişler. Babama da ‘yanıma gel’ diye mektuplar yollamış ama babam bu defa gitmemiş. Bundan sonra Mustafa Kemal’in planı değişmiş. Benim dedemin, kendisinden yirmi sene daha ihtiyar kardeşi vardı, bilir misin: Mustafa Bey. Bu amcamız, ömrünün son yıllarında sofu olmuş. Mustafa Kemal, bu amcayla bağlatı yapmış. ‘Ellerinizden öperim’ tazimiyle mektuplar yazmış. Rahmetli babam derdi ki, ‘Selanikli Mustafa, Diyarbekirli Mustafa’yı kolayca kandırdı.’ Ne yapmış etmişlerse, olmamış. Amcam, öyle iman etmiş ki, Mustafa Kemal, Allah tarafından gönderilmiş hakiki Mehdi’dir. İslâmî, halifeyi, İslâm’ın Hâmisi olan Saltanatı Osmaniye’yi, İstanbul’u kâfirlerden, ecnebilerden halas edecek ve Kürt kardeşlerine de bütün haklarını iade edecekti. Amcamızın iltifatı o zamanlar pek büyük mesele imiş. Ne kadar nüfti, nakip, şey, muallim varsa Mustafa Amca’nın etrafına toplanmış. Eşraf da gelmiş. Camilerde Mustafa Kemal’in muvaffakiyetine dualar okunmaya başlanmış. Babam bakmış, etrafında şal ve şafikle dolaşan arkadaşları birer birer kaybolmuş. Mürettipler işlerini bırakıp kaçmışlar, gazete neşredilmez olmuş. Babam da bırakmış, Halep üzerinden İstanbul’a dönüp tahsilini bitirmeye niyetlenmiş. Halep’te Kürt ve İngilizlerden

mürekkep bir heyete rastgelmiş. Kürtlerin arasında Bedirxani Celadet ve Kamuran Beyler de varmış. İngiliz heyetinin reisi de babamın daha önceden tanıdığı Majör Noel imiş. Bu Majör Noel'in elinde Sultan Vahdettin'in fermanı varmış, biliyor musun? Bu ferman mucibince Kürdistan'daki Kürt ve Ermeni nüfusunu sayacaklarmış. Babam, İstanbul'a gitmekten vazgeçmiş, onlara katılmış. Antep yoluyla, Malatya'ya dönmüş. Ama Mustafa Kemal'in adamları peşlerini bırakmamışlar. Önce Elaziz'e, oradan Urfa'ya, oradan da gerisin geri Halep'e kaçmışlar. Ver elini, İstanbul. Babam, bu defa da İstanbul Kürt Cemiyeti'ne katılmış. İstanbul, İngiliz işgali altında olduğundan daha emniyetliymiş. Babam ve arkadaşları Sevri Muahedesi'nde Kürdistan'ın istiklâl hakkını tasdik ettirmek için çok çalışmışlar. Süleymaniyeli Şeref Paşa'yı Kürt Murahhası olarak tayin ettirmişler. Ermenilerle dostluk tesis etmişler, onların murahhası Boğos Nubar Paşa ile ittifak etmişler. Kürdistan Cemiyeti'ne, Kürt'ün güneşli ve üç renkli bayrağını keşide etmeye muvaffak olmuşlar. Lâkin, Mustafa Kemal'in marifetiyle, Erzurum'dan Maraş'a kadar, Kürdistan'ın her tarafından telgraflar Paris'e, gazetelere, yağmaya başlamış, 'Kürt, Türk kardeştirler. Bu milli mücadele, Kürt-Türk ortak mücadelesidir. Kürtler, her türlü haklarını alacaklardır.' Bu telgraflar, asaplarını çok bozmuş, biliyor musun? Cemiyet, Kürtlere doğru yolu göstersin diye Kürdistan'a adamlarını göndermeye karar vermiş. Bu adamlardan birisi de babammış. Ama Karadeniz yolları hep Mustafa Kemal'in elindeymiş. Babam, Kürdistan'a Antalya tarikiyle gitmeye karar vermiş. Çünkü, Antalya İtalyanların elindeymiş. Lâkin, o Antalya'ya varıncaya kadar, İtalyanlar Mustafa Kemal'le uyuşmuşlar, Antalya'yı ona teslim etmişler. Babam, palalı, bıçaklı, baldırı çıplak efelerin eline düşmüş. 'Bu insan kanına susamış efelerin elinden kurtulmak kimseye kolay nasip olmaz. Ben bir hüsnü talip eseri olarak bu canilerden yakayı sıyırdım,' derdi. Bakmış, olmuyor, bu defa da Kahire, Bağdat, Basra, Musul yoluyla denemiş. On yedi gün yürümüş, Diyarbekir Müdafaayi Milliye Cemiyeti tesis edilmiş, başına da amcası geçmiş. Diyarbekir halkının yüzde doksanı da onların etrafında. Babam, aylarca dolanmış ama kimseye lâf geçirememiş. Sonunda, Heverkan Aşireti'nin Reisi Abdülkerim Ağa, babamı ihbar etmiş. Mustafa Kemal'in adamları babamı zincire vurmuş, beygir sırtında Ankara'ya getirmişler. İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmış, beraat etmiş. Mustafa Kemal de salınıvermesi için emir vermiş. Babam, memlekete, çiftinin çubuğunun başına dönmüş. Evlenmiş. Benim doğduğum yıl Lozan

Muahedesi imzalanmış. İngiliz emperyalist devleti Kürt'ü esir pazarında satar gibi, Mustafa Kemal ve Bağdat Kralı Faysal'a satmış. Bunun üzerine Cibranlı Halit Bey gibilerin akılları başlarına gelmiş. Vakitsiz, parasız, silâhsız, cephanesiz, hazırlıksız oldukları halde ihtilâl çıkarmışlar. Babamın bu ihtilâlden haberi bile yokmuş, karışmamış ama Diyarbekir muharebesi sırasında onu da götürmüşler. Ben iki yaşındaymışım. Babama on yıl vermişler. Dedemi, amcalarımı, bütün ailemizi Anadolu'nun dört bir yanına sürmüşler. Amcalarım bir müddet sonra Suriye'ye hicret etmişler. Ben, on yaşıma kadar Suriye'de kaldım. Sonra, babam hapisten çıktı. İstanbul'dayken bir miktar altın parası varmış. Osmanlı Bankası'ndaymış. Onu aldı. Anamı getirtti. Orada oturduk, kaldık. Biz sürgünde okuyamadık, bari çocuklarımız okusun dedik. Şiran'la Suat'ı Haydarpaşa Lisesi'ne yatılı gönderdim ama onlar istemediler. Geri döndüler.'

Memduh Amca'nın kardeşleriyle paylaştığı arazideki payı yetersiz olmuş olmalı. Bire üç verdiğinde bayram yapıldığına göre adamakıllı kıraçtı da. Yine de, 'ağa'lığı sürdürmekle kalmamış, siyasete de girmişti. İki dönem üst üste belediye başkanlığı yaptı. Yaralanmasaydı, daha da yapardı. Ekip biçme faaliyetine ek olarak, ticaretle de -giyim- uğraşıyordu. Yılda iki kez geldiği İstanbul'dan, mal alırdı.

İşlerinin bozulması, yaralanıp hapse düşmesinden önceye dayanır.

'Feodal ruhu anlamalısın,' demişti Rodoplu, 'Koyu karanlıkları oğulları ile geçer bir baba. Oğul, gökte yıldız, yerde mücevher, tarlada saban, hükümette kâtip, kavgada silâh, yaşlılıkta para, gençlikte tebaadır. Örenler, sıradan insanlar da değildiler. Kendilerini, Kürt ulusunun demirbaşları gibi gören bir gelenekten geliyorlardı. Gururlu ve fedakârdılar. Memduh Amca, yoksul düşmüş bir soyludur. Galatasaray'da okuyan bir babanın, Atatürk'le aşık atan amcaların ilkokulu zar zor bitirmiş bir devamıdır. Sülalesinin vakarını elbette oğulları koruyacaktı. Çocuklarının yanında olmasına duyduğu ihtiyaçla, modern zamanlar arasında parçalandı, garibim. Şiran'ın, atıcılıktaki becerisi, Apo'nun traktör şoförlüğündeki ustalığı hayatiydi. Ama, çocuklara verilen eğitimin en 'rantabl' yatırım olduğunun da bilincindeydi. Düşünsene! Kürt ulusu bir yana, devlete karşı savunmada olan bir ailenin birincil ihtiyacı haktan, hukuktan, yasalardan anlayan biri değil midir? Şiran'ın hukuk, Suat'ın tıp tahsili yapmasını istemesi anlaşılamaz mı?

Bağrına taş bastı. Haydarpaşa Lisesi'ne gönderdi en büyük oğullarını. Ne ki, Şiran'ın gururunu hesap edemedi!

Bu yeni yeni tüylenen delikanlı, elinde Kaleş, dudağında izmarit, babasının fedaisiydi. Kerlik kahvesine girdiğinde insanlar ayağa kalkarlardı. Duvara sırtını verip oturduğunda, fincanı önündeydi.

'Kâğıt oynardım,' dedi bana, 'Okey ve konken.'

Kerlik'in kötü ilkokulu zihinsel becerilerini tatmine elbette yetmeyecekti. Müthiş bir konken oyuncusu oldu. Müthiş bir konken oyuncusu ve silâhşor. Her çalının ardında pusu kurmuş kahpe kurşuna 'dur' diyebilecek bir silâhşor, bu becerinin değeri Amerika Birleşik Devletleri'nde açık kalp ameliyatı yapan profesör bilmemkiminkinden daha az değerli bir beceri değildir. Her ikisi de hayat kurtarır.

Suat Kapkı isimli bir arkadaşım var. 'Çalacaksan, yoksuldan çalacaksın,' derdi, 'yoksul, parasızlığa alışıktır, ama parasız kalırsa zengin mahvolur! Katil olursun!' Ne demek istediğini anlayıncaya kadar yıllar geçti. Ama, şimdi anlıyorum. Haydarpaşa Lisesi'nin üç numara tıraşı, sana bana göre temizlik iken, Şiran'a zulümdü. O, kalıtımsal olarak bir kraldı, anlıyor musun? Haydarpaşa Lisesi'nde *'adam' adaylığına indirgenen bir kral! 'Adam' olmanın ilk koşulu, kurallara uymaktı. Sınıfta, tahta sıraların batan sertliğinde, saatlerce dimdik oturmak, elleri sıranın üstünde, kenetli tutmaktı. Sağa sola kaykılmamak, öteye beriye dayanmamaktı. Kaynayan kanı, süratle kayan düş gücünü zapturapt altına almaktı. Gülücükleri bastırmak, uygunsuz tepkileri uygun olanlarından ayırmayı öğrenmek, bertaraf etmek, serpilen bedenin büyüme sancılarını denetlemek ve bütün bu işkencenin kendi iyiliğin için olduğu bilincinde Türk devletine müteşekkir olmaktı.*

Şiran'ın geldiği yerde iskemle yoktu ama senin çok iyi bildiğin gibi, cemaat adabı vardı. Şiran, oturmasını bilir, saatlerce ve hareketsiz. Öğretmen denilen kenar mahalle dilberinin yüzüne yapışıp kalan sevgisizliğinden olmasa, sükûtiliği sorun çıkarmayan, itaati örnek bir öğrenci olmasına yetecek, Türkçe dersindeki başarısızlığını telafi edecekti. Olmadı.

Atatürkçü, laik, 'öğren, öğret halka hakkı, gürle, çoş!'[43] öğretmeniydi ya kadın, Türkiye'de daha hâlâ 'dilimizi bile konuşamayan insanlar' olmasına içerledi.

'Hem Türkçe bilmiyorsun hem ne arıyorsun ki bu okulda sen? Gidip memleketinizde okusanıza!'

Şiran da öyle yaptı. Suat'la sırt sırta verip, bir-iki Türk'ü pataklayıp, Kerlik'e döndüler. Kerlik Lisesi'nin ikinci sınıf öğretmenlikten canları

yanmış, Bakanlık sürgünü eğiticileri bayram yaptı,

‘Sözümüze geldiniz mi? Türk burjuvazisinin okullarında boyunuzun ölçüsünü aldınız mı?’

Kerlik, İpek Yolu’nda on kilometre kadar içerdedir. Hür Dağıtım’ın kamyonları kasabanın içine girmeye üşenir, en az üç günlük gazete kolisini yolun kenarına, Kerlik bayii -yani bakkal- gelsin de alsın diye bırakırlar. Gazetenin kâr marjı düşüktür, bakkal kerhen gelir, çalınmamış ya da dağılmamışsa toplar.

Gazete, Kuran dışında, hemen tek yazılı metindir, Kerlik’te. Ders kitabıdır, ansiklopedidir, dergidir. Şunu anlamalısın, genç Örenler için bugün mutsuzluktur ama bawenin şeyhler, seyitler, dini menkıbeler dolu sohbetlerini de içselleştiremezler. *Ya da, Ordulu Hüseyin Kaptan, Hayber Kalesi menkıbelerini ne kadar içselleştirebilirse onlar da o kadar içselleştirirler!* Büyük dedeleri Şemsettin, Bakkal Şükrü Efendi’den daha elle tutulur değildir! Hiçbir şey başarı kadar başarılı değildir. Memduh Amca ne derse desin, yenilmiş bir dede delikanlı heyecanları yelpazeleyemez. Başarılarla taçlandırılmayan milliyetçilik, topaldır. Osmanlılık gibi, Kürtlük de erdemleri muğlak bir kimlik, savrulmuş dedelerin mirası bilincin derinliklerinden göz kırpan prangadır. Somut olan, onları dışlayan metropoldür. İstanbul’dur. Kişinin zincirlerini kıran, özgürleştirici metropol!

‘Ben sekizinci sınıfa gelinceye kadar evde elektrik bile yoktu,’ demişti Şiran.

Güneydoğu ıssızının karanlığından daha koyu bir karanlık olabilir mi? Düşün bir, kilometre karanlığa, her adımda daha da kararan bir karanlığa mahkûm olduğunu düşün. Gözünü açsan da kapasan da aynı karanlık. Kör karanlık. Uyku gibi bir karanlık. Ve bu karanlıktan her an parlayabilecek bir namlu, kusabilecek bir kaleş.

Ve şehir!

Las Vegas’ın etkisini biliyorum ben. Gölgesi bile olmayan ışıkların, neonların, geceyi nasıl yırttığını biliyorum. Işık, insanı güvenli kılıyor. Korkutan, göremediğin. Nezan’ın kitabının kapağındaki yapayalnız peşmerge nostaljisi kentlilerin yanlışlığı. Şiran, elbette, ışığı, kalabalıkları, kahkahaları, çıngır çıngır bağıran radyoları, ıssızda yalnız köpeklerin ulumalarına, insanın elini kolunu bağlayan karanlığa hasret ve hasetle tercih edecekti.

‘Gazete, Kuran dışında, hemen tek yazılı metindir, Kerkik’te. Ders kitabıdır, ansiklopedidir, dergidir,’ demişti Günay.

Haber aracı değil, dünyayı yerli yerine oturtan, açıklayan, yorumlayan, yol gösteren bir mürşitti, gazete; Mazıdağı’ndaki mercimekleri yakan kuraklıktan karakol kumandanının hayvanlığına, gerdek gecesi kendisini asan on iki yaşındaki gelinden Haydarpaşa Lisesi’nin hainliğine kadar tüm musibetlerin nedenlerini açıklamakla kalmayıp, kurtuluş yolunu gösteren gazete.

Kısa, basit, anlaşır cümleler acılarının nedenlerini o zamana kadar hayal edemedikleri bir berraklıkla sıraladılar; ‘Çarpık kapitalizm, sömürü düzeni, burjuva milliyetçiliği, şovenizm, feodalizm, din afyonkeşliği, militarizm, faşizm.’

Şiran, ‘insan’ın, Allah’ın kulu, bawenin eli ayağı, dede Şemsettin’in dirildiği yeni beden filan değil, ‘solcu’ olduğunu keşfetti.

‘Çetin Altan’ın, ‘Solcu olmayan insan değildir,’ yazısını okuduğumda on altı yaşındaydım. Kahvede, çay içiyordum.’

Yeni bir ‘insan görüşü’, yeni bir yaşam haritasının yeni bir dinin müjdeleyicisidir. Ancak, ‘din’ fizikötesi telmihlerinden dolayı yakışıksız bir kelimedir, bu nedenle olacak, ‘dünya görüşünün ahirzaman peygamberleri’ydiler. Doğruları, ‘mutlak’, mutlak ‘doğru’larını korumakta, müritleri engizisyon papazları kadar titizdiler.

İstanbul, huşu içinde yaklaşılan, gizemli bir ihtişam olmaktan çıktı. Adi komploların büyüttüğü, pis bir dükalığa dönüştü. Yeniköy yalılarının, şadırvanların ince süslemeleri korunması gereken sanat eserleri değil, emekçilerin kanlı gözyaşlarının yıkılası fosilleriydiler. Edebiyatından müziğine kadar militarizmin simgesi Osmanlı’ya ait her şey, utanç verici bir geçmişin simgeleri olarak algılandı. Metropol düzeni, faşist devletin kendisini korumak için aldığı önlemler manzumesinden olduğundan, yıkılasıydı.

Örenlerin kendi geçmişleri de nasibini aldı bu yeni dünya görüşünden. Dedelerinin Çanakkale’den Kafkaslar’a kadar yayılmış kemikleri ancak yok yoluna gitmiş Niyazi cenazeleri kadar saygı gördüler.

‘İstiklâl Savaşı’nın Kürt kahramanlarının heykelleri dikilmeli, ‘Burada, Hasankale muharebesinin kahramanı asteğmen Kürt Cemal yatıyor,’ diye levhalar konmalı,’ dediydim, bir gün, ‘hayatımızı borçluyuz bu insanlara.’

Şiran’ın bakışını görmeliydin! Sonra anladım, Şefik Hüsnü’ye gösterilen hüsnü kabulün yanında, Kürdistan Cemiyeti’nin Şemsettin’inin esamesi

okunamazdı.

Şiran, Kürtlüğünün, ağa oğulluğunun zincirlerini attı. Paris Sulh Konferansı'na çekilen telgrafları anımsatan bir ironi ile Türklerle kardeş oldu yeniden. Bundan böyle, Kürt ya da Türk egemen sınıflarına karşı Türk sosyalistleri ile omuz omuza çalışacak, kendi ulusunun meselesine de 'işçi sınıfı sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından' bakacaktı.

Liseyi bitirdi, İstanbul'da okuma kararı aldı. Bir yıl sonra da, Suat izledi.

Sevgili Memduh Amca! Oğullarının, devletin girdisini çıktısını öğrenip, hayatını kolaylaştıracaklarını, itibarına itibar katacaklarını bekliyor olmalıydı. Ellerinden kayıp gittiklerini, ağalıklarını, Kürtlüklerini, hatta Müslümanlıklarını aşmaya çalıştıklarını fark etmiş olmalı.

'Şiran'ın anası gelinleriyle konuşamaz, kızım,' demişti bana. 'Oğullarım, hep Türklerle evlendiler.' Sonra da eklemişti, 'Evlensinler, ne yapayım.'

Apo'nun karısı Nalan, alındıydı,

'Ben Kürdüm.'

'Sen nereden Kürt oluyorsun? Elin Haymanalısı?'

'Bizi Abdülhamit zamanında buraya iskân etmişler,' diye terslendi, 'yıllar sonrasının ünlü militanı, Ala Rızgari'nin Şıh Bızeyni Aşireti'ne dayanır. Irak'ta ilk ayaklanan aşirettir.'

'Kürtçe bilir misin?'

Cevap vereceğine kötü kötü baktı. Ben de, *italik*'lediydim, *'Desene, ben ne kadar Pomak'sam, sen de o kadar Kürt'sün.'*

Burada, bir saptama yapmalıyım, 'Kızıl Tuğ kadar Türk' Günay Rodoplu'nun Batı Trakya kökenli olduğunu söylemiştim. Sarışınlığına bakıp, 'Sen herhalde Pomak'sın,' derdik. O da cevap verirdi, 'Ne şoven adamlarsınız! Hani, az daha ırkçı olacaksınız!'

'Beklemediği yalnızlığına yiğitçe karşı koydu, Memduh Amca. Sızlanmadı, kendisini acındırmadı ama belki de ailesinin dağılacağını öngördüğünden şevki kırıldı, politikaya, ticarete, tarıma eskisi gibi yetişemez oldu. Kuraklık yakasını bırakmadı, mercimek kurudu, sel gitti, pamuk çürüdü. Kaybolan para dükkânı da etkiledi. Şiran'a gönderdiği harçlıkların arası açıldıkça açıldı. Şiran, başının çaresine bakmaktan öte, Suat'ı da kollamak durumunda kaldı.

'O dönem, kumardan geçindim,' diye anlattı.

'Kumardan mı? Ne kumarı?'

'Konken.'

'Konken mi? Nerede oynuyordun? Kahvede mi?'

Eski fotoğraflarına bakıyorduk. Favorileri ağzının hizasında, kabarık saçları çene boyu, peçete gibi kravatlı bir adam.

‘Bu resimlerde Hüseyin gibisin.’

‘Öyleydim,’ dedi albümü toparlayarak, ‘Şişli’deki kulüplerden çıkmazdım.’

‘Kumar kulüpleri?’

‘Evet. Lüks kulüpler. Emel Sayın’ın annesi gelirdi, Zehra Bilir gelirdi.’

‘Annen yaşında kadınlar!’

‘Evet. Paraları vardı. Kaybetmekten gocunmazlardı.’

‘İçki de içer miydin?’

‘Cin tonik.’

‘Nasıl toparlandın?’

Cevap vermedi,

1969 seçim yılıydı. Memduh Amca’yı CHP’yi etkisizleştirmek için vurdular. Aylarca hastanede, sonra da idam istemiyle cezaevinde yattı. Dava dönüp, tutuksuz yargılama kararı çıktığı günlerde, bu defa da Suat aranmaya başladı. 12 Eylül, Cumhuriyet döneminin ilk yasal Kürt örgütü, DDKO’nun kurucu ve yöneticileri hakkında 141-142’den dava açmıştı. Suat’ın Kerlik yolları sekilirken, Apo Ankara Dil Tarih’i, Suphi Yüksek Öğretmen Okulu’nu bitirdi. Kardeşler baş başa verdiler, ailenin İstanbul’a göçmesini kararlaştırdılar. Babalarına tebliğ ettiler.

Hayriye Anne çok ağladı.

Samatya’daki daire Memduh Amca’nın ayağını yerden kesti, dizlerini titretti.

Mahmutpaşa’da bir dükkân kiralandı. Memduh Amca, ticareti Anadolu’ya mal veren toptancı olarak İstanbul’dan sürdürecekti.

Şiran, Gayrettepe’deki bekâr evini bıraktı, ailesinin yanına taşındı. Suat, İzmir’den, Apo, Ankara’dan aldığı karısını getirdi. Öğretmenlik yapmak istemediğine karar veren Suphi, tekrar sınava girdi. İktisadi Ticari İlimler’i kazandı. Örenler, bir daha asla bir araya gelemeyecek şekilde toplandılar.’

Mahmutpaşa’daki dükkânı çok iyi hatırlıyorum. 1978 ya da ‘79 olmalı, Fatsa dönüşlerimden birinde, ‘Üniversal Eğitim, A.Ş.’nin -Şiran’la Rodoplu’nun şirketinin adı buydu!- Binali’nin ‘en bi la la la anonim şirketi’ dediği şirket Şişli’deki yerine, Beyoğlu’ndaki handan orada bir daireye taşınmışlardı, uğramıştım.

Ama önce o günü anlatmalıyım!

Cadde üzerinde, en az üç yüz metrekareye oturmuş, altı katlı bir apartman düşünün. Birinci katı, camları tavana kadar kâğıtla kaplı devasa dükkân. Giriş, yer duvar mermer. Asansör var, ancak çalışmıyor. Bizimkiler, dördüncü katta ve onlardan başka tek bir kiracı yok. Merdivenlerde karşılaştığım sarsak adamın bina sahiplerinin geri zekâlı kardeşleri olduğunu öğreniyorum. Ona da kapıcılık düşmüş. Bina sahipleri, '80 sonrası 'Demborsa' adıyla ünlenecek bankerlik kuruluşundan bankacılığa -Fındık-bank- atlayan Sivaslı dört erkek kardeş. Rizelilerin, 'bankamızı Alevilere kaptırmayız' diye kıyamet koparttıklarını hatırlıyorum. O yıllardaki 'iştigal mevzu'ları, kaçakçılıktı. Birinci kattaki dükkânın camlarının kâğıt kaplı olmasının nedeni de buydu. Bizimkilere daire kiraladıklarına pişman olmuş olmalılar ki, asansörü kapattıkları gibi, hidroforu da çalıştırmıyorlardı. Binali, adamakıllı yüklü bir ödeme yapan Şiran'ın, kardeşlerin en azgını olan küçüğüyle kavga ettiğini anlattı. Şiran'ın ağabeysini kandırdığını iddia eden gözü dönmüş küçük ev sahibi, yüzüne kristal bir tabla fırlatmış, dudağını kanatmıştı.

'Kıyamet kopacak sandım ama, ömrümde Şiran kadar soğukkanlı bir adam görmedim! 'Sen, hele bir sakinleş bakalım, sonra konuşuruz,' dedi ve çıktı! Adam, Şiran'ın hiçbir koşulda polis istemediğini hissetmiş olmalı. Ne elim bir kısırdöngü! Belirgin bir suçu izlerken, aramak için yola çıkmadığın başka bir suçla karşılaşırsan onun üzerine gitmek illegal olmalı.'

'Ne demek istiyorsun?'

'Yani mesela uyuşturucu peşindeysen, o sırada izlediğin konuyla ilgisi olmayan bir cinayet sanığına rast geliyorsan, onu tutuklamamalısın.'

Nasıl bakmış olmalıyım ki, 'Anlamıyor musun? Böyle yapmazsak, Şiran örneğindeki gibi, babanın ya da Suat'ın işlediği ya da işlemediği suçlardan dolayı. Şiran kendi haklarına sahip çıkamaz oluyor, hem de apayrı konularda! Ben eli kanlı katil olabilirim ama ev sahibim bana haksızlık ediyorsa darağacında olsam da tazmin edilebilmeliyim.'

Üniversal Eğitim A.Ş. tabelasının altındaki zili çaldığımda, otomatik olarak açıldı. Kapının tam karşısında şık bir masa, masada 25-26 yaşlarında bir kadın oturuyordu. Kısa, sarıya bakan kıvırcık saçları olan ince bir kadın ve o güne kadar duyduğum en etkileyici ses tonu, günümüzde 'seksi' dedikleri türden, hafifçe boğuk ve genizden,

'Size yardımcı olabilir miyim?'

'Şiran Bey'i arıyordum.'

Kadının beni 'bey' demeye zorlandığını fark ettiğimde bir tuhaf oldum.

‘Kendilerine kimin aradığını söyleyeyim?’ ayağa kalkarken, bir yandan da, masanın önünde karşılıklı duran iki koltuktan birisini işaret ediyordu,

‘Siz buyurun, istirahat edin. Ben kendilerine haber vereyim.’

‘Kendilerine!’

‘Mehmet... Ömer Sedes Bey,’ diye tekrarladı kadın, kendimi düzgün takdim etmeme yardımcı olduğunu anlamamı isteyen bir gülümsemeyle.

‘Evet.’

Soldaki kapıyı açtı, içeri girdi. Aralıktan, sıra sıra dizili iskemlelerde oturan birilerini gördüm. Ders verir gibi konuşan birisinin de sesi geliyordu. Bir dakika geçti geçmedi, Şiran kapıda belirdi,

‘Wa! Nerelerdesin yahu?’

Sarıldık. Arkasında duran kadının yüzündeki ifade oğlunun asker arkadaşıyla tanışan annenin sevecen ifadesine dönüştü.

‘Gel, gel.’

Şiran, beni sağdaki kapıya yöneltiyordu.

‘Rahatsız etmeyeyim,’ içerdeki faaliyeti işaret ettim,

‘Yok, yok pazarlama elemanları satış semineri görüyorlar. Benim odaya geçelim. Ayla, bize kahve yapsınlar.’

‘Başüstüne, Şiran Bey.’

Odası, sağdaki kapının açıldığı koridordaki ilk odaydı. Masasının değişmiş olduğunu fark ettim. Misafir sandalyelerinin yerini plastik koltuklar almıştı ve koltuklar yöneticinin masasına yapışık şekilde, Amerikan usulü, karşılıklı konmuşlardı. Söylemeye çalıştığım, bizim oturacak yerleri birbirimize saygılı bir mesafede uzakta durmamızı mümkün kılacak şekilde duvarlara yaslanma âdetimiz, yerini Şiran’ın görmek için başımı sürekli yana çevrili tutmak zorunda kaldığım bu düzene bırakmıştı. Öylesine rahatsızdı ki, ziyaretlerin kısa kesilmesini amaçladığını düşündüm.

‘İşler iyi gidiyor galiba?’

Şiran, omuzlarını silkti, dudağını büktü, gözlerindeki anlık karanlığı fark ettim,

‘Bir şeyler yapıyoruz işte.’

‘Günay yok mu?’

‘Burada, kendi odasındadır. Haber verelim,’ diye diyafona uzandı,

‘Ayla, Günay Hanım’a misafirimiz olduğunu haber ver.’

Rodoplu’yu beklerken içeri dev yapılı, otuz yaşlarında bir adam girdi. Kısa kollu beyaz bir gömlek giymiş, koyu renk bir kravat takmıştı.

Ayakkabıları pırıl pırıldı ve çarpıcı tarafı çenesine kadar uzayan ince bıyıklarıydı - Ülkücü filan olduğundan değil, yüzü insanların aklından çıkmasın diye bırakmışmış ki, eğer bu doğruysa, gerçekten unutulacak gibi değildi! Elinde sarı bir not defteri vardı,

‘Şiran, yahu…’ diye başladı, beni fark etti, baştan savma bir ‘merhaba’ çekti, karşımdaki koltuğa gürültüyle çöktü. Bacaklarımı kaçırmak zorunda kaldım.

‘Ersin denilen o herifi atacağım haberin olsun. Beş aydır kota doldurmadığı gibi, Abidin Amca’yı da ketempereye getirmiş, iki yüz bir lira avans çekmiş.’

‘At, abi,’ dedi Şiran, teslim olmuş bir tavırla.

‘Onun yerine Ayla’yı geçireceğim. Çok hırslı karı. Ondan iyi satış elemanı olur.’

‘Randevuları kim alacak?’

‘Günay Hanım alamaz mı?’

Şiran’ın yüzü asıldı,

‘Günay’ın başka işi var.’

‘ ‘Gerekirse alırım,’ diyor.’

‘O, der. Sen ona bakma. Haftanın beş günü ders veriyor. Nasıl alacak?’

‘Sema’yla, Türkan’ı eğitelim, onlar alsın.’

Kalktım,

‘Ben Günay’a bir merhaba diyeyim.’

‘Yandaki odada,’ dedi Şiran.

Yemekhanelerde kullanılanlar gibi bir masanın üstü, silme kâğıt doluydu. Rodoplu, portatif daktilosunun başındaydı,

‘Buyurun!’

‘Ne oluyor burada?’

‘Mehmetcim!’

Beni sağ salim görmüş olmasının mutluluğunu iletti sarılışı!

‘Şiran burada olduğunu biliyor mu?’

‘Biliyor. Yanına biri geldi, ben de kaçtım.’

‘Kim geldi, acaba?’

‘Bıyıklı biri.’

Rodoplu, işaret parmaklarını ağzının iki yanına değdirdi, çenesine kadar çekti,

‘Böyle mi?’

‘Öyle.’

‘Savaş. ‘En bi la la la’ Pazarlama Müdürümüz!’

‘İşler iyi desene?’

‘Eğitim Müdürümüz de var. Onu görmedin mi? Nusret Bey. Eczacıbaşı’dan emekli. İlaç reprezantanlarını eğitirmiş.’

Yabancılaşma duygusu kaçınılmazdı,

‘Eee? Ne zaman holding oluyorsunuz?’ içini çekti,

‘İş kötüye gittikçe adam alıyoruz,’ diye gülümsedi, ‘Biz beceremiyoruz, onlar becerir belki diye umut ederek.’

‘Şiran ders verdiğini söyledi. Ne dersi veriyorsun?’

‘Çocukların bu metotla öğrenmeleri hiç kolay olmuyor. Yardıma ihtiyaçları var. Müşterilerimiz düşük gelir grubundan. Aileleri de yardım edemiyor. Bu bakımdan, metodu alanlara ayrıca ders veriyoruz.’

‘Bunlar ne? İmtihan kâğıtları mı?’

‘İmtihan kâğıtları, mektuplar.’ Saatine baktı, ‘Bir saat içinde burada olurlar,’ dedi, ‘İçerdeki salonu gördün mü? Dershane haline getirdik. Sabah, pazarlamacılar kullanıyor, öğleden sonra biz. Bilemiyorum, Mehmetcim. Bende mi bir uğursuzluk var, nedir? Şiran’ın işlerini de bozuyorum.’

Bundan birkaç gün sonra da başları Milli Eğitim Bakanlığı ile derde girdi.

Kim ihbar etti, hiç bilinemedi ama sabahlardan bir sabah, birtakım ‘Hüseyin kılıklı’ memurlar, Üniversal Eğitim A.Ş.’yi bastılar. Ruhsatsız eğitim vermekle suçluyorlardı. İnanması zor ama gayri-milli eğitimi önlemek, misyoner okullarından kurtulmak için Cumhuriyet’in ilk yıllarında koyulan yasalar gereği ağır hapis cezalarına kadar yolu vardı. Baskın sabah olduğu için öğrenci yoktu. Salonda Nusret Bey, pazarlamacıları eğitiyordu.

Rodoplu’nun eli ayağı titredi. *Cehenneme giden yol, iyi niyet taşlarıyla örülüdür.* Şiran, ‘Kendi elemanlarımıza eğitim vermek en doğal hakkımızdır,’ dedi.

Adamlar, çevrenin dershaneye gelen öğrencilerden rahatsız olduğunu söylediler,

‘Yine geleceğiz,’ diye tehdit edip, gittiler.

‘Para istiyorlar,’ dedi Şiran.

‘Yine aynı şey oldu. Polisi kandıramazdık, anlıyor musun? Hele de o sıralar! Şiran’la asla dillendirmiyorduk ama zaman zaman ziyaretine gelenlerin hepsinin kaçak devrimciler olduğunu, bazılarının geceleri ofiste yattıklarını seziyordum. Dersleri iptal etmek zorundaydık. Ne ki, müşteriler

bu derslerin bütünüyle bedava -gerçekten bedava, benim emeğim hiçbir şekilde ek bir maliyet olarak hesaplanmadı, fiyatlara eklenmedi- sadece ve sadece onlara işlerine tam yaramayan bir sistem satmaktan duyduğumuz vicdan azabının sonucu olarak üstlendiğimiz bir iyileştirme gayreti olduğunu bilmeyeceklerdi. Senetlerini ödememeye kalkanlar mı istersin, 'Sizi Milli Eğitim Bakanlığı'na şikâyet ederim' diye tehdit edenler mi, istersin? 'Biz Günay Hocasız ne yaparız? Çocuk sınıfta kalacak!' diye ağlayanlar mı istersin? Bütün bunun karşısında, doğruyu söyleyememenin vicdan azabını mı istersin?

Cehenneme giden yol, iyi niyet taşlarıyla örülüdür de ben inanmıyorum!

'Yasaları bilmeden işe kalkışırsak, yasalara saygılı olmazsak olacak olan budur!' diyorum ve Şiran'ı çileden çıkarıyorum.

'Böyle manyak yasa olur mu? Sen farkında mısın, dershane ruhsatı almaya kalksak, tavan yüksekliğinin 3 metre 25 santim olması lâzım. Böyle tavan İstanbul'da kaldı mı? En yakın birahaneden bilmem kaç kilometre uzakta olmamız lâzım. İstanbul'da bira satmayan dükkân kaldı mı? Yangın merdiveni lâzım!'

'Yasal dershane açan nasıl açıyor?' diyemiyorum, çünkü Midyatlı kardeşleri tanıyorum. *Allah'ım, ne büyük yalan bu Büyük Yalan! Yasaları da kapitalizmi de, kapitalizmin çarpıklığı da ne büyük bir yalan!'*

O gün, Şiran rica etti, Mahmutpaşa'daki dükkâna bir paket götürdüm.

Kötü aydınlatılmış bir pasajda, lacivert-gri bir dükkândı. Şimdi, bu lacivert-gri de ne diyeceksiniz? Raflardaki pantolonların renkli, askılardaki ceket ve paltoların renkli, hatta çorapların renkleri. Başka da bir şey yoktu, zaten. Mamafih, tavandaki zayıf neondan olsa gerek. Suphi'nin yüzünün renginin de lacivert olduğunu söyleyebilirim.

Pasajdaki bütün dükkânlar birbirinin eşi gibiydi. İlginç olanı, yaşlı genç, tüm çalışanlarının çember sakallı olmasıydı. Bir de nasıl başardıklarını bilmiyorum, giysileri bildiğimiz giysiler olmakla birlikte, insanda cüppe etkisi bırakıyorlardı.

'Hepsi Selametçi,' dedi Suphi, 'Öğle'ye gitmiyorum, diye benimle konuşmaz oldular.'

'İşler nasıl?'

'Gördüğün gibi,' sinek avlayan dükkânı gösterdi, 'sattığımızı yerine koyamıyoruz.'

Malların üzerine iğnelenmiş kâğıt parçalarını o zaman fark ettim.

'Bunlar ne?'

Çoraptan, tabureye, dükkânda ne varsa üzerine iliştirilmiş yarım sayfa kâğıt vardı: ‘Coat’, ‘sock’, ‘trousers/ pants’, ‘jacket’, ilah...

‘İngilizce çalışıyorum.’

Kapıdan bir baş uzandı,

‘48 beden kot bulunur mu?’

‘Orada. Sağdaki rafta, amca,’ dedi Suphi, ‘Oraya bak.’

Amca, içeri girecekmiş gibi yaptı, vazgeçti.

‘Ben sonra uğrarım. Hayırlı işler.’

‘Şiran, Suphi’yi hiç affetmedi,’ diye anlattı, Günay, ‘Dükkânın iflas etmesinden onu sorumlu tutuyordu. Haksız değildi, çünkü ailenin tek geçim kaynağı dükkândı. Baba hastalandıktan sonra dükkânın başında duracak Suphi’den başka kimse yoktu. Apo, öğretmenlik yapıyordu. Suat, kaçaktı, Şiran’ın işi başından aşkın. Öte yandan, Suphi de haklıydı. Ticaret yapmak istemiyordu, anlıyor musun? Delikanlılardan hiçbiri ticaret yapmak istemiyordu. Devrimciydiler, ticaretten, tecimsellikten bütün kalpleri ile nefret ediyorlardı. Şiran’ın ne kadar zorlandığını biliyorsun ki, aralarında, deyiş yerindeyse, en iyi iş kafası olan oydu.’

Memduh Amca’nın hastalığı saklandığı Yalova’da nüksetti. Marmara’nın nemli havası gizli astımını azdırdı, birbiri ardına feci krizler geçirmeye başladı. Her şeyi göze alıp, İstanbul’a getirdiler.

‘Cerrahpaşa’da bizi tanırlar. Sen götürür müsün?’

‘Tabii,’ dedi Rodoplu.

Nasıl bir iltifattı! Güvenin başıma taç oldu.
Canım. Hastaneye gidecekti, hemşirelerinizin
ihanet etmesinden korkuyordunuz. Ben mi talip oldum, sen mi
talep ettin? Nasıl da gururluydum o yakışıklı çehresinin
gölgesinde! Nasıl da gururluydum hastane
koridorlarında!
Bana emanet edilmiş bir ‘ağa’!
Koca bir aşiretin ağası, senin baban!
Canımla korurdum!

Seni soyduğunu hatırlıyor musun, Bawe?
‘Kızım, şunu alıver!’ Fanilanı uzattığını
hatırlıyor musun? Boynundan, bileklerinden
ötesi süt beyazdı. Kemiklerin sayılıyordu.

Kaburgalarında zulmün izlerini tek tek
saydığımı, utancımdan yüzüne bakamadığımı hatırlıyor musun?'
Sana, 'Baba' demeye o gün başladığımı
hatırlıyor musun?

Hekim: 'Hanımefendi, siz nesi oluyorsunuz bunların?'
Hemşire: 'Siz! Nesi oluyorsunuz?'
Bakıcı: 'Bak buraya! Sen nesisin bunların?'
Aşiret: 'Ki ye?'

'Öyle oldu,' dedi, Rodoplu hatırlattığımda. Acı acı güldü.

'Sanki, bir tarih emanet edilmişti bana. Dokümanlar, kâğıtlar, koca bir kütüphane, mesela İskenderiye Kütüphanesi. Kayda düşülmemiş bir insan manzarası. Anlıyorsun değil mi, devrimci oğullarının bir biçimde reddettikleri bir insan manzarası. Ak sakallı seyitleriyle, şeyhleriyle, güveçleri, pirinçleri, babakanuşlarıyla, bostanları, tifengileri, duwazde'leri[44] ile dağ bayır -dağlara olan tutkumu bilirsin- bir masal dünyası. Cerrahpaşa koridorlarında yürürken nasıl bir resim çiziyorduysak, herkes bize bakıyordu. Ben de Cigerxun'un bir dörtlüsünü haykırıyordum, sessiz: *Mı-ra- hışti Gulik geş. Daber poze kere reş...*

Türkçesi, 'Gonca gülü eşeğin burnuna tuttum, eşek içini çekti, 'Ah, dikenli ot, ah dikenli ot! Eşek gülden ne anlar eşeğe dikenli ot gerek!'

Yitirmekte olduğumuz bir tarihin hüznü, ölümün hüznü ile birleşti. Uzandım, bir cesaret, Bawe'nin elini tuttum, ihtiyar Usta'nın elini tutar gibi, ata ruhlarından birisinin elini tutar gibi. O da benimkine sarıldı, sımsıkı. Eski ve yeni... Yaşamak için birbirimize muhtaçtık, anlıyor musun? Ve KELİMELER ne derse desin, KADERİ paylaşan bizdik. Kâsr-ı Kasım vârisi ile çulsuz Rumeli göçmeni, ruhlarımız çiçek çiçek, doktorun odasına girdik.

Önce, Bawe'yi gördü, adam.

'Şikâyetin ne?'

Aha! İkinci tekil şahıs, öyle mi? Ev ödevimi yapmış, tıp ansiklopedimi hatmetmişim alimallah! Ben sana gösteririm:

'Bronşiyel astımı olmasından şüpheleniyoruz. Akut respiratuar enfeksiyon var. Allerjenlere, özellikle de yüne karşı hassas.'

Memduh Amca'nın kılı kıpırdamıyor ama doktor hızla başını kaldırıp bana bakıyor, sevimli sevimli gülümsüyorum, *kendine gel, sen kendine gel.*

‘Soyunun lütfen.’

Ha şöyle kendine gel.

‘Baba, siz şöyle geçin.’

Bu an, ‘kızım’ dediği an:

‘Kızım, şunu alıver!’ Fanilasını uzatıyor. *Hayriye Anne’nin çamaşırları tertemiz.*

Uzun, dikkatli bir muayene. Teşhis doğrulanmayacak gibi değil, öksürükten boğulacak amcacığım.

‘Alerji testi yapacağız.’

‘İyi bir yer var mı?’

‘Koşuyolu.’

‘Tamam. Aşının yarar yüzdesi nedir?’

Doktor dayanamıyor,

‘Hanımefendi, siz nesi oluyorsunuz?’

‘O benim ata ruhumdur, ben de onun ruh kızı oluyorum!’

Memduh Amca ile aynı anda konuşuyoruz:

Memduh Amca: Şiran’ınım ortağıdır.

Ben: Ortağımın babasıdır.

Böylece, suç ortağı olduk, Mehmet’im! Gerçek bağımızı ticari terminolojinin arkasına saklandık. Günün sosyal şablonuna uydurduk, gözlerimizi birbirimizden kaçırdık.

‘Seninkiler, rahat bir nefes aldılar. Yalanımdan utandım! Sana duyduğum sonsuz sevgiyi gizlemekten utandım! Anlatma yolunun onları da sevmekten geçtiğini sandım. ‘Metres’ gibi aşağılık sıfatlardan korunma yolunun, birilerinin ‘kızı’ ‘ablası’ olmaktan geçtiğini sandım. O sıfatlara lâyık olmak ancak onları gerçekten, yürekten sevmekle mümkündü. Aksi aldatmacaydı, üçkâğıttı. Aldatamayacak kadar onurluydum. İçimdeki sevgi kıvılcımlarını körüklemeye giriştim. Pek de zor olmadı.’

‘Kolay olmadığı durumlar da vardı. Mesela, Abidin Amca’yı sevmenin pek kolay olmadığını itiraf ederim,’ diye güldü, Rodoplu, ‘Açıkçası, Suphi’yi de öyle. Bunaldığım zamanlarda, öteki ata ruhu, İhtiyar Haham imdadıma yetişiyordu,

‘İnsanoğlu doğduğunda içindeki sevgi kıvılcımı küçüktür. İşte, o küçücük kıvılcım insanoğlunun içindeki ‘hayır’dır. O kıvılcımı bir hazine gibi saklanması gerekir. Boşvercilik, tembellik, şiddet, hatta mantık bu kıvılcımı boğmaya çalışabilir. Ama insan sevgi körüğünün başından ayrılmazsa, kıvılcım ateş olur, cimrilik, hoyratlık, sevgisizlik küllerini yakar. Sen, sen ol,

körüğün başından ayrılma Günay kızım. İnsanları sevmekten korkma. Sevmediğin değil, sevdiğin yanlarını abart. İnsan olmanın kefareti, sevmeyi bilmektir.'

'Mantık' gözlükleriyle bakacaksak, cahil, haddini bilmez, kısacası, nadan bir adamdı Abidin Amca. Bawe'ye, ne fizik ne de ruh olarak benzerdi. Üç adam öldürmüştü ama nedenini tam olarak hiçbir zaman bilemedim - Şiran da bilmiyor, açıkçası, ilgilenmiyordu. Bunu, ölümlerden bıkmış usanmış olduğuna veriyorum.

Uzun yıllar hapis yatmış, sonra bir punduna getirmiş, Suriye'ye, akrabalarının yanına kaçmıştı. Türkiye'ye yıllar sonra genel afla döndü. Memduh Amca belediyede işe yerleştirdi, defter tutmayı öğrendi. Benim tanıdığım yıllarda, üç çocuğunu asgari ücret emeklisi olarak geçindirmeye çalışıyordu. Abisini kıskandığını seziyordum. Belediye başkanlığını, kendi çocuklarının üniversitelerde okumalarını kıskanıyordu. Talihsiz hayatını, kendisinin Memduh Amca gibi caş olmaması ile açıklandığına eminim. Niye 'caş' diyeceksin, çünkü günün düzenine adapte olmanın ötesinde, başarılıydı Memduh Amca, Sanırım, Şiran da farkındaydı bunun. Ne ki, ona sırtını dönecek hali yoktu,

'Amca, sana çok ihtiyacım var. Benim şirketin muhasebesine bakar mısın?'

Nazlandı da, nazlandı Abidin. Kabul ettiğinde de, ot söktürdü. Örneğin, işe geldiği zaman, hasta olduğu gerekçesiyle paltosuyla çalışırdı. Elektrik sobaları, çaylar, ıhlamurlar, etrafında dört dönerdik. Yine de, bizi minnet altında bırakmayı becerirdi.

Anlayacağın, senin gördüğün Çin bıyıklı pazarlama müdürümüz ODTÜ'lü yupi Savaş'ın, eğitim müdürümüz Georgetown eğitimli Nusret Bey'in dışında bir de en bi la la la 'Muhasebe Müdürü'müz vardı: Abidin.

Ben de insanların sevmediğim değil, sevdiğim taraflarını abartma gayreti içindeyim ya, bir sohbet, bir sohbet! O da kendini 'kıssadan hisse' obskürantizmine çekiyor. Bilirsin, hani, anlaşılmaz dini ya da tarihi menkıbeler anlatırlar da sen küfür mü ediyorlar, övüyorlar mı düşünür durursun artık. Bunu yapıyor ve dört kelimeden üçünü Kürtçe söylüyor ki, beni büsbütün ezsin,

'Günay Hanım, ma ezê çı bêjim'[45] diye başlıyor, sonra mesela şöyle bir şey geliyor,

Allah'ın Resulü, sallalahü aleyhim ve sellem efendimiz, İsrailoğullarından bir adam anlatır. Der ki, bu adam elindeki sadakayı teslim

ediverir. Ama, adam hırsızdır. Adam hatasına üzüldü. Ertesi akşam yine sadaka vermek için yola düzüldü. Bu defa da, sadakasını bir fahişenin eline bırakıverdi. Ertesi gün, konukomşu bir fahişeye sadaka verildi diye ayıpladılar. Adam çok üzüldü, 'Allah'ım, bir fahişeye olsun sadaka verebildiğim için sana hamdolsun!' diye dua etti. Ertesi gece yine yola çıktı.'

Bunu anlatıyor, mesela ve ben düşünmeye başlıyorum, ne demek istedi? Sadaka vermek dediği bizim için burada yaptığı iş mi, Şiran'a hırsız mı diyor? Sadaka verdiği fahişe ben olabilir miyim? Pekala, da öyle olabilir, biliyor musun? Çünkü, yoksulluğunu, donanımsızlığını bir erdem gibi taşıyor, Abidin Amca, işini bize sadaka veriyor tavrı ile yaptığı, kesin. Dahası, kaderi kabullendiği yoksulluğunun bir gün Kürt ulusunu kurtaracağını da düşünüyor. Yani, Memduh Amca gibi başarılı caşların kefaretini, kendisi gibi başarısız Kürtler ödeyecek. Bunun, Hazreti İsa'nın, 'Dünya mutilere kalacak!' vaadine imanı tam birini anımsattığını düşünüyor ve hatırlıyorum: Abidin'in annesi Ermeni'ydi.

İroniktir, ama bana karşı en dürüst olanı da oydu. Bir bakıma, uyaran da o,

'Bizim oralarda Ermeni çoktur, Günay Hanım. Boze derler, yiğit bir gelin vardı. Kocası ölmüş, bir de oğlu vardı. Boze, kocası ölünce tarlanın başına geçti. Bir başına ekti, biçti, oğlunu büyütüyor. Ne kimden bir şey istiyor ne de kimsenin yanına sığınıyor. İsteyenleri oluyor, kimseye varmıyor. Gün geliyor, Birinci Cihan Harbi patlıyor. İlçeye Türk askerleri geliyor. Başlarında da bir mülazım. Mülazım, Yedisekiz Haşan Paşa'nın yeğeni miymiş, neymiş? Uzatmayalım. Boze'yi görüyor. Kara kaşlı, kara gözlü çok güzel bir kadın. Mülazım efendi, bu Boze'yi seviyor. Boze de Mülazım'ı seviyor, 'Varırım,' diyor. Ailesi, aşireti ayaklanıyorlar ama Boze'ye kimse söz geçiremiyor. Olurdu, olmazdı derken, Mülazım'a emir çıkıyor, 'Çevredeki Ermenileri toplayıp süreceksin!' Nereye gözün görürse. Mülazım, emir kulu. Bir de o sıralarda Van Ermenileri askeri kırmışlar diye sözler geliyor. Boze, 'Yok,' diyor, 'Bunları gönderirsen ben de giderim.' Öyle yiğit bir gelin. Gelin, yiğit de, Mülazım emir kulu. Uzatmayalım. Mülazım soruyor,

'Kendimi mi vurayım? Sen mi beni vurursun? İkimiz birbirimizi mi vuralım?'

Ertesi gün geliyor ki, Boze yok. Ermeniler diyorlar ki, kara bir gelinlik giydi, göğe uçtu. Türkler diyorlar ki, 'Yok, çaya gitti.' Mülazım da,

kaderine artık, Arabistan'da şehit olmuş. Ya, Günay Hanım! İşte bizim oralar böyledir.'

Boze'nin Abidin Amca'nın teyzesi olduğunu birkaç yıl sonra, Aynur'un kına gecesinde öğrendim. Misafirlerin arasında 'Boze' isimli bir kadın vardı. İsmi dikkatimi çekti. Meğer, çaya giden Boze'nin torunuymuş. Yüreğim zehir çaldı, Mehmet. Memduh Amca'nın, 'Ermeni katliamından çok para kazandılar,' dediği İttihatçı Kürtleri hatırladım. Abidin Nesimi'nin -o yıllarda art arda kitap yayımlıyordu, *'Sosyalistlere Açık Mektup'*, *'Marksçı Açıdan Kapitalizmin Analizi'*, *'Nâzım Hikmet mi Benerci mi?'*- baba tarafı, 'Cumhuriyet Türkiye'sinde bu çocuklar Türk ırkçılığının temsilcileri arasında yer almışlardır,' dediği, Dr. Şahin Giray'ı hatırladım.

'Kendisi Kürt Bedirxan Paşa'nın damadı oluşu dolayısıyla, Bedirhanilerden, Millilerden, Karakeçili Aşireti'nden bir Kürt Milis teşkilâtı da kurmuştur. Seyyar jandarmaların eline bu Kürt milislerini verdi. Seyyar Çerkez jandarmalarının yürüttüğü Kürt milisleri, 1915'te, Ermeni tehcirinde görevler yapmışlardır. İttihat ve Terakki Genel Merkezinin, Ermeni tehciri adı altında bir katliama teşebbüsü anlamsızdı. Ayrıca, İslâm şeriatına da uygun değildi. İslâm şeriatına göre, meşru devlete karşı bağlılıkta kusur edenlerin (yani nakz-ı ahd ve nakz-ı vefa halinde bulunanların) katli caizdir. Nitekim, Peygamber Muhammed de nakz-ı ahd ve nakz-ı vefada bulunan Yahudi ben-i Kureyza Kabilesi'ni kılıçtan geçirmiş, ancak çocuklara ve masumlara dokunmamıştı. Osmanlı Devleti Şer'i esaslara göre kurulmuş ve Şeriat'ın gereklerine uygun hareket etme zorunda olduğundan, nakz-ı ahd ve nakz-ı vefada bulunanların katledilmesi, diğerlerinin öldürülmesi, tehcir edilmesi gerekirdi. İttihat ve Terakki Genel Merkezi de bu görüşte idi. İttihat ve Terakki Genel Merkezi, nakz-ı ahd ve nakz-ı vefada bulunanların öldürülmesini masum, Ermenilerin tehcirini de bir tedbir olarak düşünmüştü. Ancak, Doktor Reşit'in ve tehciri yürüten diğerlerinin kurdukları Kürt Milis teşkilâtı, tehciri katliama dönüştürmüştü. İttihat ve Terakki Genel Merkezi de buna kısmen göz yummuştur. Göz yummadığı anlar da olmuştur. Örneğin, Çerkez Ahmet ve arkadaşları İstanbul'dan tehcir edilen Erzurum mebusu Topal Varkes ile Prof. Dr. Kelekyan'ın da dahil olduğu kafileyi, İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin emri olmadan Bilecik çevresinde öldürmüşler ve kafileden pek az kişiyi Suriye'de, Cemal Paşa, Çerkez Ahmet ve akradaşlarını orada kurşuna dizmiştir. Kısacası, İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin kararı tehcirdir. Kürt milislerinin, Teşkilat-ı Mahsusa'cıların yaptıkları ise katliamdır.'

Yüreğim zehir çaldı yine!

Talihsiz, talihsiz, talihsiz Abidin Amca! Düşün bir, Ermeni ananı katleden, Kürt babanın can dostu Bedirxan Paşa'nın damadı, bu arada da teyzen Türk mülazımı uğruna çaya gidiyor! Öksüz oğlunu -sonradan, Apo'cu- da siz büyütüyorsunuz! Böyle bir coğrafyada sevmeyi öğrenmek kolay mı? 'İnsan sevgisi' diye ortada dolaşanlara poponla gülmez misin? Günay Rodoplu gibi bir tipi 'ağzı açık ayran budalası'ndan başka nasıl değerlendirirsin? 'Nadan' diyordum ya, adama tembelliğimden ötürü 'Nadan' diyordum. Tembelliğimden, yani onu üreten coğrafyayı öğrenmekte geciktiğimden, daha doğrusu öğrenmeyi tesadüflere bıraktığımdan.

'Kendimi beğenmiş sersem! Bu, benim işte.'

Bawe ile 'oğlumun ortağı', 'ortağımın babası' oyununu oynuyoruz ya, Abidin Amca ile öyle değil. Bütün gün birlikteyiz, Şiran'la olan fiziki yakınlığımızı saklayamıyoruz. Kaldı ki, 'canım' kelimesinin bile cinsellik neşrettiği bir coğrafyanın insanı o. Zaten Kürtlere sorarsan, Şiran benimle sınıf atlamaya çalışan ama kahpe ve Türk olduğum için bana parasını kaptırmakla kalacak bir şaşkın. Türklere sorarsan müthiş bir aygır. Beraberliğimizi açıklayabilecek tek mantıki kavram: Cinsellik,

'Hadi, hadi, Kürtler yatakta müthiş olurlarmış! Öyle mi, kız?'

Susturmanın tek yolu, Şiran'ın cinsel becerilerinin niteliğini açıklamak. Ne rezil iş!

Bu arada müthiş bir entelektüel terör de yaşıyoruz; estetikte terör, edebiyatta terör. Stalin, yazarları 'insan ruhunun mühendisleri' ilân etti ya, komünist ve işinin bilincine varmış 'olumlu kahramanlar' başımıza başımıza vuruyorlar. Bakıyorum, her Sovyet yazarı kendisine bir şantiye, bir fabrika, bir tarla seçmiş, çalışanları övüyor. Şolohov'un *Ve Durgun Akardı Don*'u başucu kitabı. Türk yazarları da ellerinden geleni yapıyorlar ama arka-planları yetmiyor. Büyükdere'de, kapalı perdeler ardında, sokağın gürültülerini Chopin dinleyerek bastırmaya çalışan bir İstanbul hanımefendisi, tornavidayı kapıcının elinde görmüş bir İstanbul hanımefendisi, *Yüksek Gerilim* hattından ancak Adalet Ağaoğlu kadar anlar. Hoş, vakittir diye grev gözcülüğünü bırakıp cumaya giden sanayi işçisini komünist ve işinin bilincine varmış bir karakter olarak nasıl takdim edersin, o da ayrı mesele! Köylüye dönmüş olmalarını tabii karşılamak lâzım. Diyorum ya, tek sanayi şiiri, Nâzım'ın 1923'te yazdığı, 'Makineleşmek İstiyorum', Onun dışında 'içi bulut fedakâr rençberler kötü ağalara karşı'yı

oynuyoruz. Yine de, yeni bir kadın tipi telkin ediliyor: Devrim mücadelesini her şeyin üstünde tutan bir kadın tipi, erkeği 'olumlu kahraman' tipi çizmezse sırtından vurup öldüren kadın tipi. Senin Yasemin gibi, Apo'nun Nalan'ı, gibi, Şiran'ın ofise gelip giden yoldaşlarının yanlarındaki kızlar gibi. Şeyda'nın Ayşe'si gibi. Kendi doğrularını yaşayan kızlar her şeyden daha önemli olduğuna imanı tam kızlar. Güncel estetiğin, ağda hariç, her tezahürünü reddeden, yorgun bakışlı, sarı benizli, sert, acımasız kızlar. Bacı olmaya, evde kalmaya mahkûm düz devrimci kızlar. Devrim rüyası sona erdiğinde erkeklerin ilk fırsatta terk edip, oyuncaklı dişiliğe sığındığı kızlar. Şiran, benden uzak tutuyordu onları. Ortak dostlarımızın olmadığını kısa zamanda fark ettim. Nitekim, benden ayrılmaya karar verdiği günlerde söylemişti,

'Farkında mısın, bizim seninle tek bir fotoğrafımız yok?'

Bir yandan 70'li yılların kadın tipi, bir yanda Memduh Amca'nın, 'Şiran'ın annesi gelinleriyle konuşamıyor' acındırması, öte yandan Türklüğüm, Abidin Amca'nın karşısına dikiliyorum,

'Abidin Amca, sence Şiran'la ben önünde sonunda birbirimize mi gireceğiz?'

Hiç sormayacağım sanmış da, sorduğuma pek memnun olmuş gibi, gülümsedi. Arkasına yaslandı, avuçlarını masasına dayadı, sırtını kanırttı. Paltosunun cebinden çıkardığı mendille kalın gözlüklerini uzun uzun temizledi. Yerine taktı, yüzüme baktı,

'Türkiye Cumhuriyeti sömürgeciliği Kürdistan'da katliam uygularken, siz evinizde rahat edemezsiniz,' dedi, 'Türkler, soykırımların, sürgünlerin hesabını er geç verecekler.'

'Bize hiç şans tanımıyorsun,' diye *italik*'liyorum.

Tanrım yoksa Selahattin haklı mı? Düşmanla işbirliği mi yapıyorum? Abidin Amca, kalkamadığı için mi oturuyor? Eline fırsat geçse, Türkleri doğramaya mı kalkar?

Ve hemen Müslümanlığım tutuyor, 'Zan altında hareket etme! İş ona gelirse bakarsın.'

İyi de, Paris büyükelçimizin, Viyana büyükelçimizin[46] cesetleri soğumadı hâlâ. Abdülhamid'in halini Aram Efendi'ye bırakan romantik jön Türk müyüm? 'İş ona gelirse bakarsın'mış! Yumurta kapıya gelmeden kıpırdanmayan, her daim genç Türk müsün?'

EM U EW[47]

‘Faşizmin de, komünizmin de Allah canını alsın!’
Süleyman Demirel, Başbakan,
1976 Bütçe Konuşması

I

‘Ordu, Giresun ve Trabzon illerinin sahilden iç kısmına doğru uzanan 30-35 kilometrelik bir şeridi tamamen fındık dikilidir. Özellikle Ordu ve Giresun’da fındık, sahil şeridinin tek gelir kaynağıdır. Fındık üreticilerinin büyük bölümü yılda bir-iki ton civarında fındık üretirler. Bu miktar, geçimlerine yetmez, erkeklerin çoğu büyük şehirlere mevsimlik işçi giderler. Yetmez çünkü üretici malının değerini alamaz, alamadığı için tefeci tüccarlara yüzde yüz, yüzde iki yüz gibi faizlerle borçlanır. Borcunu ödeyebilmek için fındığı daha dalındayken, onların öngördükleri düşük fiyata satar. Ticaret Bakanlığı fındık fiyatlarını fındık ihracatçılarının

yararına belirler. Fiyatlar, fındığın satılacak hale geldiği aylarda ucuz tutulur, borçlu olan fındık üreticileri ürünlerini sattıktan sonra fiyatlar tekrar yükseltilir. Yapılan, bir avuç tefeci tüccarı daha da zenginleştirmek, üreticiyi yoksullaştırmaktır. Üreticinin fındık fiyatlarının belirlenmesinde hiçbir söz hakkı yoktur. Fındık fiyatlarını halk değil, IMF talimatları çerçevesinde, tefeci tüccarların ve ihracatçıların istekleri doğrultusunda hükümet tespit eder. Fındık üreticilerinin yararına kurulduğu iddia edilen Fiskobirlik, ihracatçıların ve tefeci tüccarların yararına politikalar izlemektedir. Devletin, Fiskobirlik'in, fındık üreticilerine verdiği krediler, tüccarlara ihracatçılara açılan kredilerden pek az olduğundan, halk tefecilerin insafsız sömürüsüne terk edilmektedir. Tefeciler, devletten aldıkları kredilerle halkı iliğine kadar sömürmektedirler.

Tefeci, tüccarların, tekellerin, fındık üreticilerini sömürmesi karşısında halkın sessiz kalmasını, hakkını aramamasını istemek, doğrudan doğruya tefeci tüccarların ve tekellerin yanında saf tutmak anlamına gelir.

Devrimciler, insanın insanı sömürmediği, insanların kardeşçe yaşadığı, emeklerinin karşılıklarını aldıkları bir dünya için çalışmayı görev bilirler. Halkı bilinçlendirip, haklarını aramasını, hükümeti, kendi çıkarları doğrultusunda karar almaya zorlamasını sağlamak devrimcilerin görevidir.

Fındık üreticilerinin sorunları, Devrimci Yol Dergisi'nin çıkardığı özel sayılarda işlenmiştir. Fındık üreticileri, kendi sorunlarına sahip çıkan, yol gösteren Devrimci Yol Dergisi'ni beğenmiş, özel sayılardaki düşünceleri tartışmış, Devrimci Yol Dergisi'nin ekleri olan afişleri en ücra köşelere kadar götürmüştür.

Ülkemiz, emperyalizme bağımlı, onun güdümünde bir ekonomik sistemle yönetilen, yere bıraktırılmış, sömürge bir ülkedir. Türkiye, emperyalist-kapitalist bir ülke değildir. Ülkemizde kapitalizm kendi özgücü ile gelişmediğinden sürekli bir kriz içindedir. Biz gelişmeyi ileri sanayi ülkelerle girişilen ekonomik ilişkilerle çözmeye çalışmışızdır. Ancak, bu ilişkiler, ülkemizin sanayi yönünden geri oluşu, ileri sanayi ülkeleriyle girilen ikili ilişkilerde ülkemiz aleyhine bir yol izlemiş; ülkemizde kapitalizm, dış müdahalelerle çarpık bir biçimde kurulmuştur. Bu durum, çeşitli uluslararası kuruluşların ülkemizin ekonomisi üzerinde söz ve karar sahibi olmasını beraberinde getirmiştir. Egemen sınıflar içinde belirleyici bir konumda bulunan tekelci burjuvazinin kendisinin emperyalist tekellere bağımlı karakteri nedeniyle, bunalımlardan emperyalist savaşa bir çıkış siyasetine yönelmesi de söz konusu değildir. Ülke ekonomisi ağır bir

bunalım içindedir. Bunalımın çözümü, yabancı reçetelerde aranmaktadır. AET, IMF, OECD ve Dünya Bankası gibi kuruluşların müdahaleleri sonucu ekonomik ve siyasi bağımsızlığımız elimizden alınırken, askeri alanda, NATO ile girilen ilişkiler, birçok askeri yükümlülükleri beraberinde getirmiştir. İkili anlaşmalarla, ülkemiz, emperyalizmin ileri bir karakolu durumuna düşürülmüştür. Uluslararası tekellerle ekonomik alanda girilen ilişkiler sonucunda yeraltı, yerüstü kaynaklarımız yabancı tekellerin sömürüsüne terk edilmiştir.

Uluslararası ekonomik kuruluşların tavsiyesi doğrultusunda taban fiyatları düşük tutulmuş, işçi ücretleri dondurulmuştur, memur maaşları aşağıya çekilmiştir. Zaman zaman artışlar yapılmışsa da, bunlar göstermeliktir. Bu böyle olunca, yatırımlar durmuş, işsizlik gündeme gelmiş, hayat pahalılığı başını almış yürümüştür. Paramız her gün değerini kaybetmiş, halkın alım gücü kalmamıştır. Bu durumun sorumlusu, ülkeyi uluslararası tekellerin çıkarları doğrultusunda yönetenlerdir. İkili anlaşmalarla ülkeyi bağımlı duruma getirenlerdir. Bir avuç mutlu azınlığın çıkarları için halkımızın sefaletine sebep olanlardır. Halkımıza zam, zulüm ve işkenceyi reva görenlerdir. Bu amaçla siyasi iktidarları elinde bulunduran egemen sınıfın kendisi ve onların emir kulu olan siyaset adamlarıdır.

Bütün bu olup bitenlere, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi vermiş bir ülkenin insanı olarak ilgisiz kalmamız mümkün değildir. İşte bu anlayış içinde, emperyalizme, faşizme, gericiliğe karşı demokratik eylemler içinde yer almalıyız.

Ülkemizin emperyalist devletlerle girilen ilişkilerden çıkmasını, yeraltı, yerüstü kaynaklarının yabancı tekellerin sömürüsünden kurtulmasını, ülkemizin bağımsızlığını zedeleyen, ulusal onurumuzu yok eden tüm ikili anlaşmaların feshedilmesini, askeri yönden girilen ilişkilerden, yani NATO'dan çıkmasını, ülkemizin hem askeri hem de ekonomik yönden tam bağımsız duruma gelmesini istiyoruz.

Faşizm, emperyalist-kapitalist ülkelerdeki büyük bunalımların ürünü olan bir yönetim biçimi, böyle bunalımlar içinde doğup gelişen bir olgudur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenik düşen Almanya ve İtalya gibi ülkelerde yaşanan bunalımlarda devrimci/demokratik bir çıkış yolu sağlanamamış, düzen, tekelci burjuvazi egemenliğinde çöküntü içindeki toplumun özellikle orta sınıflardaki şovenizmin, gericiliğin kışkırtılmasıyla sınırsız bir şiddete ve emperyalist savaşa dayanan faşizme yönelmiştir.

Türkiye gibi emperyalizme bağımlı ülkelerde faşizm, emperyalizmin bir ihraç malı, onun egemenliğinin bir biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Orta sınıflar içinde belirli bir kitle desteğine dayanan sivil faşist partiler de, devletin politik ve askeri yapısındaki güçler de, emperyalizmin ve işbirlikçi yerli tekelci burjuvazinin egemenlik politikalarının bir aracı olarak işlev görmektedirler. Faşizm, bu şekilde yukarıdan aşağıya bir gelişme özelliği göstermektedir. Bu olgu, Türkiye'deki bunalımların gelişme süreçlerinde açıkça gözlenmektedir. Sivil faşist güçler, sivil dönemlerde halk muhalefetini bastırmak ve gelişmesini engellemek için resmi güçlerle birlikte kullanılmaktadırlar. Bunalımın tepe noktasına gelindiğinde, emperyalizmin ve tekelci burjuvazinin tercihleri doğrultusunda emekçi halk muhalefetini ezmek ve düzenin ekonomik-sosyal ve siyasal restorasyonunu sağlamak üzere askeri faşist darbeler gündeme getirilmekte, çıkış yolu olarak görülmektedir.

Fatsa, hepimizin bildiği gibi, Doğu Karadeniz'de kurulmuş bir yerleşim birimidir. Fındık, Fatsa'nın, Fatsalıların her şeyidir. Fatsa'da fındıksız bir yaşam düşünülemez. Oysa, fındık hiçbir dönemde Fatsa halkını güldürmemiştir. Adeta kara yazgısı olmuştur. Çünkü hiçbir dönemde verilen fındık taban fiyatları yeterli olmamıştır. Bırakın yeterli olmayı, üreticinin üretim masraflarını zor karşılayan bir taban fiyat politikası yıllardan bu yana ısrarla sürdürülmüştür. Bin bir güçlükle ürettiği ürüne yeterli değeri alamayan Fatsa köylüsü, uygulanan kredi ve taban fiyatı politikalarıyla tüccar ve alıcılara köle edilmiştir. Öylesine borçlandırılmıştır ki, tüccarlara arazilerini tümden satsa dahi, bu modern kölelikten kurtulamayacak hale getirilmiştir. Buna bir de faiz, pahalılık, işsizlik eklenince yaşam Fatsalı için çekilmez hale gelmiştir. Yıllardan bu yana sürdürülen fındıktaki sömürü politikası Fatsa halkının siyasi iktidarlara güvensizliğini artırmıştır. Bu uygulamalara neden olan iktidarların ve onların uzantılarının politikaları hoş karşılanmamaya, eleştirilmeye başlanmıştır. Bu hoşnutsuzluk tepkiler, kitlesel eylemlere dönüşecektir. Fatsalılar, sömürü ve zulme karşı çıkarken, bu haklı mücadelelerinde, her zaman yanı başlarında, onlara omuz veren demokrat, ilerici, devrimci kişi ve kuruluşları bağırlarına basacaklar, onları kendilerinden bir parça olarak görecek, onlara güven duyacaklardır.'

'Kimdir?'

'Terzi Fikri, Fikri Sönmez,' dedi Metin Abi, 'Tanımıyor musun? 65'ten 71'e kadar TİP'in Fatsa İlçe Teşkilât Başkanı'ydı.'

'İsmen tanıyorum. Hiç karşılaşmadık.'

‘12 Mart döneminde ve 12 Mart sonrasında ülkenin her yerinde olduğu gibi Fatsa’da da, faşist hareket devlet tarafından desteklendi ve güçlendirildi. Fatsalı devrimciler, ilericiler, 12 Mart işkencehanelerinde zulüm görürken, devlet faşistleri açıktan açığa destekledi. Fatsa’daki ilerici kuruluşlara her türlü destek sağlandı. Bu destek, Mehmet Kara’nın öldürülmesine kadar vardı. Fatsa’nın en gerici köylerinde yetişen lümpen ve serseriler, tefecilerden de destek alarak, Ülkü Ocakları’nı ve MHP’yi kurdular. 12 Mart döneminde ‘devlete yardımcı güç’ olarak ilân edilen faşist militanlar, Birinci Milliyetçi Cephe’nin kurulmasıyla birlikte halka karşı saldırılara geçtiler. Öncelikle liseli öğrenciler saldırı hedefi oldular. 1975 yılında, birinci MC döneminde, polis ve orta dereceli okulların idari kadroları faşistleştirildi. Öğrenciler arasında destek bulamayan okul yöneticileri, dışardan getirdikleri lümpenlerle okuldaki sessiz çoğunluk üzerinde terör estirdiler. Her gün okula giden öğrencilerden bir kısmı sokaklarda ya da okul kapılarında dövülüyor. Öğretmenlere baskı uygulanıyor. Bakın, Fatsa Lisesi’ne tayini çıkan felsefe öğretmeni Osman Baran Çan’ın okula geleceği haberi, MHP yanlısı lise müdürü Abdullah Barın tarafından öğrencilere nasıl duyuruluyor:

‘Arkadaşlar, bir komünist öğretmenin tayini okulumuza çıkmıştır. Bu hafta Ankara’ya giderek tayinini engellemeye çalışacağım. Eğer başarılı olamazsam, geldiği günün sabahı burayı beğenmeyerek kendisi çeker gider.’

Yirmi gün sonra, ilçe lisesine gelen bu arkadaşımız, birkaç faşist öğrenci yanında okul dışından gelmiş kalabalık bir faşist grubu tarafından zincirlerle, sopalarla dövüldü. Polise yapılan başvuru da sonuçsuz kaldı.

Bu dönemde, Fatsa’da ‘Ülkü Bir’ şubesi de kuruldu. Polislerin desteğinde, sopalı, zincirli, bıçaklı saldırılar düzenleyen faşistler, birçok ilerici demokrat insanı yaraladılar. Beşikpazarı dışında her yerde faşistlerin saldırılara karşı dayanışma içinde bulunmak gerektiğini gören devrimciler, demokratlar ve ilericiler Halkevi Şubesi’ni açtık. Arkadaşımız Kemal Kara’nın büyük katkılarıyla kurulan Halkevi’ne de saldırmaya başladılar. Kemal arkadaş, yirmi gün ayağa kalkamadı. Saldırganları teşhis etmiş olmasına rağmen, bakın faşistlerin yayın organı *Hergün* Gazetesi olayı nasıl açıkladı:

‘...Fatsa Halkevi Başkanı Kemal Kara’nın bir fraksiyon çatışmasında öldürüldüğü açıklandı. Olaydan sonra Devrimci Yol imzalı bildiriler dağıtıldı. Bu bildirilerden birinde, ‘revizyonistler bir yoldaşımızı daha

katlettiler. Fatsa Halkevi Başkanı Kemal Kara'yı kalleşçe öldürdüler. Yaptıkları yanlarına kalmayacak, hesabı mutlaka sorulacaktır,' deniliyordu. Fatsa Halkevi Başkanı Kemal Kara'nın öldürülmesi, İlçe'de çatışmaları körükledi. Dev-Sol kısa süre sonra İlçe'yi ele aldı. Komünist olmayan ise ya ilçeden göç ettirildiler ya da şehit edildiler.'

Rodoplu'nun Selahattin'in *Hergün*'e takma isimle yazıyor olduğunu söylediğini hatırladım. Göz ucuyla yüzüne baktım, put gibi oturuyordu.

'Kemal Kara, halkın çok sevdiği bir insandı. Bildiğiniz gibi, cenazesine büyük katılım oldu. Faşist saldırıların bir gün kendilerine de yöneleceğini anlayan gençler, bu olaydan sonra toplu olarak gezmeye başladılar. Faşistler artık Fatsa sokaklarında eskisi gibi rahat saldırı düzenleyemiyorlar. İşledikleri cinayet karşısında gördükleri tepki, onları ürküttü. Kurtuluş Mahallesi dışında etkileri kalmadı.'

Okur, Fikri Sönmez'in, 1979'da Fatsa'nın CHP'li belediye başkanının vefatı nedeniyle yapılan seçimlerde bağımsız aday olduğunu ve ezici bir çoğunlukla kazandığını hatırlayacaktır. O günkü konuşmasının başlıca iki unsurundan birisi, Fatsa ve civar ilçelerde düzenlemek istedikleri 'Fındık Mitingleri'ne desteğimizi sağlamak, ikincisi ise devrimci bir belediyenin nasıl işlemesi gerektiğine ilişkin fikirlerimizi almaktı.

'Biz devrimciler, halkın kendisinin söz ve karar sahibi olduğu bir belediyecilik anlayışını savunuyoruz ve belediyede halk yönetimi diyoruz,' diye sürdürdü. 'Ancak, mevcut işleyiş içinde halkın 'söz ve karar sahibi' olduğu yaşanmış bir örnek yoktur. Örnek yoktur ama, Devrimci Hareket'in halk iktidarını hedefleyecek şekilde ve tüm anti-faşist halk güçlerinin birleşik devrimci savaşının örgütlendirilmesi doğrultusunda davranılmasının bir gereği ortaya çıkmıştır. Direniş Komiteleri, en geniş anlamda, devrimci halk iktidarının birer nüveleri olarak kavranmak ve bu doğrultuda derinleştirilip, geliştirilmelidir. Direniş Komiteleri mücadelesinin başarıya ulaştırılabilmesi, böyle bir devrimci önderliğin, proletaryanın öncü savaşçı partisinin, varlığına kopmaz bir şekilde bağlıdır. Elbette bu Direniş Komiteleri'ni yaratma mücadelesinin ertelenmesi şeklinde anlaşılamaz. Parti ve cephenin yaratılması uğrunda mücadele ikincinin birinciye bağlı olduğu, diyalektik bir bütünlük içinde kavranabilir. Cephenin yaratılması uğrunda mücadele, partinin yaratılması uğrunda mücadeleyi güçlendirir.

Direniş Komiteleri bir yanıyla faşist saldırılara karşı halkın kendi kendisini savunduğu en geniş örgütlenme birikimleri olarak işlev görürken,

bir yanıyla da halkın demokrasiyi öğrendiği, uyguladığı, çevre ve ülke sorunlarının tartışıldığı, sorunlara çözüm üretildiği, kabul gören çözüm yollarının uygulamaya sokulduğu birimler olarak görülmelidir.'

Bu noktada araya girmeliyim.

Fikri Sönmez, belediye başkanlığı seçimleri çalışmalarında, seçilmesi halinde Direniş Komiteleri anlayışına uygun olarak Halk Komiteleri oluşturacağını duyurdu. Belediye çalışmalarıyla ilgili program taslağı oluşturulmasını müteakip, ilk iş olarak mahallelerde 'Halk Komiteleri' seçimine gitti. Yedi Mahallesi olan Fatsa, yerleşim, toplanabilme özellikleri ve ihtiyaçların kolayca karşılanabilmesi koşullarına göre on bir birime ayrıldı. Her birimden, nüfusuna göre üç ile yedi arasında Halk Komitesi temsilcisi gizli oy açık sayım esasına göre seçildi. Bu komitelerde belediye çalışma programı taslağı tartışıldı ve belediye hizmetlerini yürütecek, halkın yakacak, yağ, gaz vb. ihtiyaçlarını rayiç fiyatları eşit olarak dağıtımını sağlayacak, yol, su elektrik, kanalizasyon gibi belediye ile ilgili her türlü sonunun çözümünde söz ve karar sahibi oldular. Ekim 1979 sonrasında ve Kasım başında yapılan Halk Komiteleri seçimlerine AP'li, CHP'li, MSP'li yurttaşlar da aday oldular ve seçildiler. Tartışılan sorunlardan ilki, Fatsa sokaklarının çamurlardan temizlenmesiydi. Ünlü 'çamura son' kampanyası böyle açıldı. Halk Komiteleri'nin kararları Belediye Meclisi ve Encümeni'nden geçiyordu, ancak bu iki kurum, halkın en geniş katılımıyla alınan kararları desteklemek zorunda kalıyordu. Mahalle toplantılarında belirlenenler, belediye organlarından geçtikten sonra Belediye Başkanı tarafından yürürlüğe konuluyordu.

Halkın doğrudan yönetime katılması, iki-üç aylık aralıklarla yapılan Halk Komiteleri toplantılarıyla sağlandı. Birimlerde yapılan halk toplantılarına Fikri Sönmez, belediye çalışanları, Halk Komiteleri üyeleri katıldı, belediyenin maddi kaynaklarını, mali durumunu, hazırlanan programlar çerçevesinde yapılanları ve yapılmayanları anlattılar. Yirmi bin nüfuslu ilçenin, beş bin yetişkini aktif politika yapmanın ötesinde, söz ve karar sahibi oldular. Bence daha da önemlisi, belediye faaliyetlerini bilen, tartışan, katılan halkın, belediye çalışmalarının denetçisi ve takipçisi olmasıdır.

O gün, Rodoplu, insanın yüreğini şenlendiren bir esriklik içindeydi,

'Bu adamı çok sevdim,' dedi, 'Yapabileceğim bir şey varsa yapmak isterim.'

Kabına sığamıyor gibiydi,

‘On dokuzuncu yüzyıl kapitalizmi işçilerin maddi refahını ihmal etmekle suçlanır ama esas eleştiri bu değildir, biliyor musun,’ diye başladı,

‘Owen, Proudhon, Tolstoy, Bakunin, Durkheim, Marx, Einstein, Schweitzer’in eleştirilerinin ortak noktası, bu sistemdeki *insan*’da, bu sistemde *insan*’a ne olduğu’nda yoğunlaşır. Kapitalizmi emekçiyi sefil ettiği için lanetlerler ama esas karşı çıktıkları, bu sistemin *üreten* ‘*insanın hayat’ın merkezindeki yerini kaybetmesine* neden olan bir sistem olmasıdır. İnsanı, ekonomik hedeflere ulaşmakta kullanılan bir alete indirgeyen, diğer insanlar ve doğa ile olan somut bağlarını kopartan, yabancılaştıran bir sistem olmasıdır. Kapitalist sistemde insan her şeyin kendisinde toplandığı, sistemin öznesi ve nesnesi olduğu bir merkez olmaktan çıkmış, bir reseptöre, bir pazarlama faaliyetine indirgenmiştir, anlıyor musun? *‘Ben bilinci’*ni yitirmiştir, deyiş yerindeyse, *‘onay bağımlı’*sı olmuştur, itaatkâr ama güvensizdir. Tatminsizdir, bunalımlıdır, tedirgindir. Enerjisini, sisteme uyum sağlamaya harcamaktadır. Bizim meselemiz de insanı yeniden sistemin merkezine oturtma meselesi olmalıdır. Fatsalı fındık üreticisinin bir reseptör, bir pazarlama aracı olmaktan çıkıp, Sönmez’in dediği gibi, ‘mevcut işleyiş içinde söz ve karar sahibi’ olması meselesidir. Fikri Sönmez’e yardım etmek gerekir. Fındık mitingleri değil ama Halk Komiteleri mutlaka gerçekleştirilmelidir.’

‘Fındık mitinglerine’ ne olmuş?’

Bu, Metin Abi’ydi. Sesinin suçlayıcı tınısından olsa gerek, Rodoplu’nun coşkusunun gerilediğini hissettim. Konuştuğunda onun sesi de tersti,

‘İnsanları sokağa dökmekle kalırsınız,’ dedi, ‘Fındık meselesini halledemezsiniz. Edemediğiniz için de güvenlerini yitirirsiniz.’

‘Üreticinin fındık fiyatlarının belirlenmesinde söz hakkı olmamalı mı?’

‘*Söz* hakkı olmaz,’ dedi Günay, ‘Çünkü, fiyatlar SÖZLE belirlenmez. Ne üreticinin ne hükümetin ne de IMF’nin sözüyle. Baksanıza, yiyemeyeceğimiz kadar fındık üretiyoruz. Dünya fiyatlarının çok üstünde bir maliyetle ürettiğimiz için dışarı da satamıyoruz. Dağlar, taşlar, silolar fındık dolu. Yapılacak iş, üretimi azaltmaktır. Becerebiliyorsanız, Fatsalılara alternatif ekonomik faaliyetler, alternatif yaşam biçimleri önerin.’

‘Tefeci tüccarların, tekellerin, fındık üreticilerini sömürmesi karşısında halkın sessiz kalmasını, hakkını aramamasını istemek, doğrudan doğruya tefeci tüccarların ve tekellerin yanında saf tutmak anlamına gelir.’

‘Saçma!’

Metin Abi'yle kimsenin böyle konuşabileceğini düşünmemiş olmalıydım ki, dehşete düştüm! Göz ucuyla baktım, bıyıkları daha bir sarkmış gibiydi, Rodoplu'yu aşağılamakla, alay etmek arasında gidip geldiğini hissettim,

'Saçma,' diye sürdürdü Rodoplu, 'çünkü, her şey bir tarafa, ulus olarak tek eksiğiniz petrol bile olsa, ekonomik olarak tam bağımsız olamayacaksınız demektir. Yani, ihracat yoluyla bile olsa, dışarıya, dış ekonomilerin dengelerine bağımlısınız. Dış ekonomilerin arz ve talep dengeleri, fındık fiyatlarını sizin ürettiğinizden daha aşağıda belirlemişse, yani onlar daha ucuza mal edip satıyorsa, siz Fatsa fındığına daha yüksek bir değer biçemezsiniz. Üretici 'hakkı' dediğiniz şey, dünya pazarında belirlenir. Kâğıt üstünde ya da devrimci seminerlerinde değil.' Binali'nin Türk çeşitlemesi bir genç, dayanamadı,

'Dışardan gelen arkadaşlar konuşmalara müdahale etmesinler!'

'Bir dakika arkadaşlar, bir dakika,' diye yatıştırdı, Metin Abi, 'Dinleyelim bakalım.'

'Anlat, anlat heyecanlı oluyor,' diye *italik*'lediğini duyabiliyordum. Eminim, Günay da duyabiliyordu. Bir an duralar gibi oldu, belli belirsiz gülümsedi, omuzlarını silkti,

'Bakın, pazar kanunları, doğa kanunları gibidir. 'Rüzgârda yıkılmamak benim de hakkımdır' gibisinden abesle iştigal edileceğine, 'evimi hangi malzemeden yapayım da yıkılmasın' diye kafa patlatmak gerekir. Fındık üreticisinin durumunda ise ya maliyet dünya seviyesinin altına düşürülecek, bu yapılamıyorsa, geçim hakkı başka bir faaliyette aranacaktır. Kaldı ki, tüm diğer haklar gibi, *geçim hakkı* da verilmez, alınır. Başta Fiskobirlik olmak üzere, fındık üreticisinin *geçim hakkını* belirleyen hükümet de dahil olmak üzere tüm kurumları devre dışı bırakmak gerekir.'

'Siz bir anarşistsiniz,' dedi Metin Abi, hafiften gülümsüyordu.

'Hayır, olsa olsa reformcuyum.'

'Ama çözümleriniz radikal çözümler.'

Rodoplu, geri çekilmeyecekti.

'Radikalizm ile reformizm arasındaki farklılık çok defa bir yanılsamadır,' dedi, 'Reform, işin köküne inen *radikal* bir reform da olabilir, nedenlere dokunmadan yamalar yapan, yüzeysel bir reform da olabilir. Örneğin, arkadaşlarınızın önerdiği gibi sokak mitingleri yapar, hükümeti, dünya pazarlarındaki dengeye rağmen fındık üreticilerinin lehine karar almaya zorlayabilirsiniz. Başarılı da olabilirsiniz, çünkü nihayet oylarını kaybetmek istemeyeceklerdir. Ancak, bu anlamda radikal olmayan reform asla başarılı

olmaz, dahası -ve çoğunlukla- tam tersine sonuçları, güç kullanarak çözebileceklerine inananların ‘radikalizm’i, en az reformculuk kadar gerçekdışı ve kurgusaldır.’

Cesur hatundu, vesselam!

‘Nitekim, tarihi bağlamda baktığımızda, radikalizmin de reformculuğun da, çoğu kez aynı kapıya çıktığını görebiliriz. Bolşevik ihtilâli, Stalin’i, sağ kanat Sosyal Demokratların reformu ise Hitler’i getirmiştir. Bakın, bir reformun gerçek kıstası, temposu değil gerçekliğidir. Reform, meselenin köklerine inip, nedenlerini ortadan kaldırabiliyor mu, yoksa sizin fındık mitingleri öneriniz gibi, satıhta mı kalıyor? Mesele budur.’

Bu aşamada tekrar araya girmeliyim. Şimdi anlatacaklarım Rodoplu ile çok sonraki aşamalarda konuştuğumuz şeyler, ancak bağlam aynı olduğu için okurun Günay’ı tanımasını kolaylaştıracaktır ki, bunca anlatımın amacı da budur.

Hasta yatağındaydı,

‘Mehmet’ciğim ben şu ya da bu ideolojiden değil, akıl sağlığından, aklıselimden, yanayım. Hep öyle oldum. Çünkü nihayet ideolojiler insanın mutluluğunu sağlamaya yönelik önerilerdir. Bu öneriler, tamamen, kısmen ya da birbirlerine eklenerek kabul edilebilir, denenebilirler. Benim, ‘Müslüman solcu’, ‘aklı karışık’ gibi alaylı suçlamalara hedef olmamın nedeni böyle düşünmemdir.

Tabii, bir de ben Türkiye’ye musallat olan sosyal patolojinin, hangi ideoloji ya da inancı benimsemiş olurlarsa olsunlar, bireylerine musallat olan akıl sağlıksızlığının cem’i olduğunu düşünüyordum. Birey, toplumunun aynı zamanda nesnesi ve öznesidir. Toplum, bireylerinin cem’idir.’

Çok ağrısı vardı, gülümsemeye çalışıyordu,

‘Bu konuda yardımıma koşan, o çok ellenmiş ata ruhu Erich Fromm’dur. O fare kapanı gibi evde çok geceler geçirdik birlikte. Hele de 12 Eylül’den sonra!

‘Usta, Türkiye’ye ne oldu?’ sorardım,

‘Türkiye insanının psiko’sunda, ruhunda, canında, özgün işleyişine ters bir gelişme olmuş olmalı,’ derdi, ‘Freud teorisinde, bu, libidonun[48] normal gelişimini tamamlayamadığı anlamını taşır. Hümanistlik, *insancıl psikoloji* açısından baktığımda, *üretime yönelik ruh halinin gelişmemiş olmasından* kuşkulanırım. Böyle durumlar, akılcı olmayan, özellikle de zinavari -yani, şoven- yıkıcı ve sömürücü tutkular yaratır. Gelişme doğal seyrini izlemediği

için ortaya çıkan acı çekme olgusu, Türkiye insanını farkında olsun olmasın, *acıdan kurtulmak, sağlığına kavuşmak*, kendisini iyi hissetmek için dinamik bir çaba sarf etmeye yöneltir ki, bu çaba ülkenizin iyileşme yolundaki en önemli güvencesidir.''

'Ne delisin Günay Rodoplu!'

Gülmüştü,

'Dinle: 'Türkiye insanının ve dolayısıyla toplumumuzun iyileşme çabasını sürdürmeye devam etmesinin yolu, acı çektiğinizin, bilinçli kişiliğinizin hangi duygularınızı bastırdığının *farkına varmanızdan* geçer. Freud'a göre bastırılanlar esas itibariyle cinsel arzulardır. Bize, yani hümanistik psikologlara göre, Türkiye insanı, *akılcı olmayan tutkularını; yalnızlık, beyhudelik duygularını; sevgiye ve üretkenliğe duyduğu iştiyakı* bastırıyor.'

Doğru değil mi? Akılcı olmayan tutkularımızı, örneğin, dini duygularımızı bastırmıyor muyuz? Türkiye insanı kadar sevgiye muhtaç kim var? Sevgiye, sırtının sıvazlanmasına? Ellerimiz iki yanımızda sakat gibi sarkık, ucundan tutabileceğimiz bir iş, bir dava beklemiyor muyuz?

'Türkiye insanının *ben-bilinci*, ancak ikinci adım atılırsa, yani, nevrotik yapılanma üzerine bina edilmiş ve bu yapıyı her an yeniden doğuran yaşama biçimi değiştirilirse etkinlik kazanır,' diye sürdürüyor Usta, 'Türkiye insanı, doğasının gerekliliklerıyle çatışan ve acı çekmesine neden olan, bastırılmış duyguların bilincine varmalı, hayatını, değer ve ideallerini değiştirmelidir. Bu Türkiye'nin toplumsal patolojisinin tedavisi için de gereklidir.

Akıl sağlığı yerinde olan Türkiyeli, üretken ve yabancılaşmamış Türkiyelidir; dünya ile sevgi ilişkisi kuran, aklını gerçekliği nesnel olarak yakalamak için kullanan Türkiyelidir; kendisinin eşsiz bir bütün olduğunun idrakinde olmakla birlikte, diğer insanlarla -mesela, Türk ise Kürt'le, Kürt ise Türk'le, fındık ihracatçısı ise fındık üreticisiyle, üreticiyse, ihracatçısıyla- tek parça olabilen; irrasyonel otoriteye boyun eğmeyen ama vicdanının ve mantığının hâkimiyetini isteyerek kabul eden; yaşadığı sürece her an yeniden doğan ve kendisine armağan edilmiş hayatın eline geçmiş en kıymetli fırsat olduğunu görebilen Türkiyelidir.'

'Peki, böyle bir sağlıklı Türkiyeliye tekabül edebilecek sağlıklı Türkiye toplumunun yapısı ne olmalıdır?' diye sormalısın ki, ben de, 'Her şeyden önce, bir Türkiyeli'nin, diğer bir Türkiyeli'nin amacının her zaman ve istisnasız olarak kendisi olduğu; bu surette, kimsenin kullanılmadığı gibi,

kimsenin kendisini insani güçlerini ortaya çıkarmaktan başka bir amaçla da kullanmadığı, (Benim Üniversal Eğitim işinde yaptığım buydu: Kendimi kullanıyordum, anlıyor musun? Bu kullanma insani güçlerimi ortaya çıkartan bir kullanma değildi, o bakımdan fevkalade sağlıksızdı!) Türkiye insanının Türkiye'nin merkez olduğu ve tüm ekonomik ve politik faaliyetin onun serpilmesine hizmet ettiği bir toplum olmalıdır.' Demeliyim!

Akıl sağlığı yerinde bir Türkiye'de, tamahkârlık, sömürgenlik, mülkiyetçilik, ben-sevicilik gibi nitelikler, daha fazla servet edinmek ya da itibar kazanmak için kullanılmamalı; kişinin vicdanı doğrultusunda hareket ediyor olması temel ve olmazsa olmaz bir nitelik olarak kabul görmeli; oportünizm ve ilkesizlik toplumdışı ilân edilmeli; Türkiyeli'nin ilgilendiği toplumsal meseleler, bireysel meseleleri haline gelmelidir. Sağlıklı Türkiye, insanının idare edilebilir ve gözlemlenebilir boyutlar dahilinde işlev görmesine -ne demek istediğimi anlıyor musun? insanlara yüklediğin görev, onların gözlemleyebilecekleri ve halleşebilecekleri boyutlarda olmalıdır, aksi takdirde ezilir, pasifize olurlar. Örneğin, ilkokul mezunu bir militana sosyalist teorisyenlik yüklememelisin, devasa kütüphanelerdense insani boyutlarda kitaplıklar olmalı- aktif ve sorumlu bir katılımcı olmasına izin verdiği gibi, kendi hayatının efendisi olmasına da izin veren Türkiye'dir. Sağlıklı Türkiye, insani dayanışmayı, vatandaşlarının birbirleriyle ilişki kurmalarını teşvik eden Türkiye'dir. Sağlıklı Türkiye, üretkenliği teşvik eden, aklıselimi yücelten ve Türkiyeliler'in fıtri ihtiyaçlarını sanat ve diğer yollarla -ibadet gibi, şenlikler gibi- ifade etmelerini mümkün kılan Türkiye'dir.'

Adı ne olursa olsun, Türkiye'ye bu koşulları sağlayacak bir ideolojiye hiçbir itirazım olmadığı gibi, önerilen tüm sistemleri de bu kıstaslarla değerlendiririm.

Faşist ya da Stalinist totaliter sistemler insanoğluna düşmandır.

Yirminci yüzyıl kapitalizmi sistemin fıtri hastalıklarını daha da arttırmış, insanoğlunun yabancılaşmasını, otomatizasyonunu getirmiş, insanoğlunu üretim putuna köle etmiştir. Bu hastalıklarından temizlenebilirse, revize edilebilirse, 'kapitalist' de olurum. Ki, hemen söyleyeyim; mümkündür. Teknoloji ve iletişimdeki akıl almaz ilerleme, bilgi çağı, insanoğlunu bir kez daha sistemin merkezine oturtabilir. Bütünüyle otomasyon mümkün olabilir, işçi sınıfı ortadan kalkabilir! İnsanoğlu, her gün yeniden doğmayı göze alabilirse, bir ideolojiden ötekine geçebilir, öyle değil mi?

Ama, insan ırkının geçirdiği tecrübelerin ışığında, bu aşamada bugün halen tek yapıcı çözüm, ekonomik ve toplumsal sistemimizi, insanın kendisinin dışındaki birtakım amaçlara alet edilmesini önleyecek şekilde yeniden düzenlemeyi amaçlayan; beşeri dayanışmayı, aklı selimi ve üretkenliği ilerletecek bir toplumsal düzen yaratmaya çalışan, Sosyalizm'dir.

Bunu, sosyalizmi uyguladıklarını söyleyen ülkelerin günümüzdeki perişanlığına rağmen söylüyorum.'

Sosyalist Günay Rodoplu! İşte bu gerçekten şaşırtıcıydı!

'İlahi, Mehmet'cim,' diye içini çekti, 'bir düşünsene, Müslüman olup da sosyalist olmamak mümkün müdür?'

Marksist Sosyalizmin üzerine inşa edildiği iki kaziyeden yola çıkıyordu; üretim araçlarının ve dağıtımın sosyalleştirilmesi ve merkezi planlı ekonomi.

'Marx ve ondan önceki sosyalistler, bu hedeflerin gerçekleşmesi halinde insanlığın yabancılaşmadan kurtulacağından, bunu neredeyse otomatik bir biçimde, kardeşliğin ve adaletin hâkim olduğu sınıfsız bir toplumun izleyeceğinden emindiler, insanoğlunun dönüşmesi için işçi sınıfının iktidara, seçimle olmazsa silâhla, gelmesi ve planlı ekonomiyi kurmaları yeterli olacaktı.

Marksist sosyalistlerin varsayımlarının doğru olup olmadığını tartışmak bugün artık abesle iştigal. Planlı ekonominin verimli olup olmadığı bir yana, esas önemli olan işçi sınıfının iktidarının özgür, kardeşçe ve yabancılaşmamış bir toplum yaratmaya yeterli olmadığı da ortaya çıktı. Tersine, planlı ekonomi, kapitalizm hatta faşizmden daha da sıkı emir kumanda zinciri ve tahakkümle sonuçlandı. Şimdi, tabii, sosyalleştirilmiş ve planlı ekonominin Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilmiş olması, Sovyetler'in sisteminin Marx'ın anladığı Sosyalizm olduğu anlamına gelmez. Ama şu anlama gelir: Marx ve Engels'in, mülkiyetin el değiştirmesini ve planlı ekonominin, görmek istedikleri toplumsal ve beşeri değişikliği yaratmaya yeteceği şeklindeki düşünceleri hatalıydı. Öte yandan, Marksist sosyalizmin planlı ekonomi ve üretim araçlarının sosyalleştirilmesi dışında bazı talepleri vardı ki, bunlar SSCB'de hiçbir zaman gündeme gelmedi. Bunlardan en önemlisi devletle ilgili olanıdır. Marx, sosyalizmin devletin küçülüp, kaybolmasını getireceğini hesaplıyordu. Ama böyle olmadı. Tersine, bugün SSCB'de devlet, kapitalist ülkelerin devletlerinden çok daha güçlüdür. İnsanların yabancılaşmadan

kurtulacağından, bunu neredeyse otomatik bir biçimde, kardeşliğin ve adaletin hâkim olduğu sınıfsız bir toplumun izleyeceğinden emindiler. İnsanoğlunun dönüşmesi için işçi sınıfının iktidara, seçimle olmazsa silâhla gelmesi ve planlı ekonomiyi kurmaları yeterli olacaktı.'

Şimdi söyleyeceğimden gurur duymuyorum ama, Rodoplu'nun canını yakmak için ortaya çıkan bu fırsatın üzerine atladım,

'Silâhı yadırgamazsın değil mi? Ne de olsa, eli kılıçlı sahabenin çocuğusun!'

Öfkeliydim, anlıyor musunuz? Ben Çayan'a, silâha dayanamadığım için sahip çıkamamıştım!

Birkaç saniye kadar duraladı, hepsi bu!

'İnsanın çözülemez bir belaya çatabileceğini anlamayacak kara nahif değilim, Mehmet'cim,' diye fısıldadı, 'Mahatma Gandi filan olamam. Kabullenmektense ölmeyi yeğlediğim durumlar olduğunu bildiğim sürece, kurşunun erdemini nasıl yok sayarım?'

'Öyleyse, Yasemin'i yalnız bırakmamı kınıyorsun?'

Az biraz düşündü,

'Hayır. O aşamada teknolojinin avadanlıklara kapılmadığın için seninle ancak gurur duyarım.'

Konuştuğunda, sesi düşünceliydi,

'Bak canım, söylemeye çalıştığım şu: Marx'ın Sosyalizm kavramının ana fikri, uygarlığın amaç ve hedefinin, insana, insanın duygusal ve entelektüel güçlerine, eşyaların (yani, sermayenin) hayata (yani, emeğe) hizmet etmesi ve yaşayanın ölü olanın boyunduruğuna girmemesiydi. Oysa, birey ve bireyin insani nitelikleri dünyanın, hiçbir yerinde Sovyetler'de olduğu kadar aşağılanmadı. Aslına bakarsan, Sovyet deneyimi öylesine dehşet verici ki, başta İngiltere olmak üzere dünyanın dört bir tarafındaki sosyalistler dayak yemiş gibi oldular. *Doris Lessing*'in *'Altın Defter*'ini oku! Bir kısmı hâlâ sosyalizm diyor ama sahiden inandıklarından değil de, inatlarından ya da gururlarını kırmak istemediklerinden. Oysa, sosyalizmin insani ve ahlaki iştiyakları milyarlarca insanın hâlâ hedefidir ve demokratik sosyalizme bugün on dokuzuncu yüzyıldakinden çok daha fazla ihtiyacımız var!

Marx'ın yenilgisinin, hatta belki bu kadar popüler olmasının da, nedeni mülkiyeti ve paranın insan hayatındaki rolüne bir burjuva kadar çok önem atfetmiş olmasındadır. Marksistlerin dışındaki sosyalist düşünce ekolleri, mesela Owen'cılar, sendikacılar, anarşistler, lonca sosyalistleri bu tuzağın

farkındaydılar. Onların temel meselesi emekçinin toplumsal ve insani konumuydu. Örneğin, *Cemaat Sosyalizmi diye bir kavrama yöneliyorlardı. Cemaat Sosyalizminin amacı, çalışan herkesin aktif ve sorumlu bir katılımcı, yapılan işin anlamlı, sermayenin çalışanı değil, çalışanın sermayeyi istihdam ettiği bir endüstriyel düzenleme* gerçekleştirmektir. Cemaat Sosyalistleri, mülkiyet sorunundan çok, iş örgütlenme biçimleriyle, insanlar arası ilişkilerle uğraştılar, İkinci Dünya Savaşı gibi bir süreçte Fabianistlerin[49] başkanlığını yapan Cole'u[50] düşün!'

Asla yapamayacağım bir şeyi öneriyormuşçasına sıtkındı,

'Sonuçları ne olursa olsun, özgürlük üzerinde ısrar etmek zorundayız,' dedi, 'Ne yazık, ne yazık, ne yazık, ben Kazancakis'in kahramanının papaza yaptığı gibi Fetullah Hoca'ya, 'Bizimle gel!' diyemiyorum. Memduh Amca'nın Şeyh Melo bilmem kimine de diyemiyorum. O utanıyordu da, 'Bizimle gel!' diyemiyordu. Benim ise elimi kolumu bağlayan cehalet, Kazancakis'in kahramanı ne diyordu, hatırlıyor musun?

'Mesih. Mesih gelecek. Gelecek ve partizanların başına geçecek. Bir daha çarmıha gerilmeyecek. Gökyüzü ve yeryüzü birleşecek bundan böyle.'[51]

Benim Mehdi'den bahsedecek halim yok, anlıyor musun? Biz Türkler daha oraya gelmedik. 'Mehdi' dedim mi, ille de Kubilay'ın katili olacak! Ama yine de her zaman ilkel komünizmin üstünde parlayan hilalden yana oldu. Benim ilkel komünizmim de ateist 'Marksizm' değil! Anlıyor musun?

Şiranlarla yaşıyor, Şiranlara yardım ediyor, gücüm yettiği kadar bu düzenin yıkılmasına katkıda bulunuyordum. Ama konuşmuyor, *italik*'liyordum. İçimi paralayan bu sırrı kendimde gizliyordum.

Tıpkı Kazancakis'in çömezi gibi, ben de Binali'yi dinliyordum, 'Bu adamlar nefret dolu!' diye haykırıyordu, öteki sesim, 'Öldürülüyorlar, öldürüyorlar, umut besliyor ve nedenini bilmiyorlar! Sen biliyorsun Günay Rodoplu, kalk ve konuş! Konuş onlarla!' Kazancakis'in adamı gibi yerimden kalkıp, kayanın üstüne çıkmadım elbet. Tepeden tırnağa silahlı, göğsü fişeklerle dolu onlarca partizan sarmadı etrafımı. Tekbir de getirmedim. Ama, Deniz'in, Mahir'in adı geçtiğinde, 'Allah rahmet eylesin,' dedim, *kahkahayı koyverdiler*. Hayır, efendilik ediyorum, kahkahayı değil, istiskali, nefretlerini koyuverdiler. Tıpkı Kazancakis'in adamı gibi, *yüreğime zırh geçirdim*, *ama iki sözcükten çok söyleyemedim. Bir aşağılanma tufanı koptu, 'Din bataklıktır, halkın afyonudur!'* Beni dövdüler. Gerçekten! Şiran, beni dövdü! Ellerinden kurtulup kaçtım, başka

bir dağa çıktım. De ki, Ziganalar'a! Orada da aşağılandım. Dayak yedim, bu defa da Şafak Özden beni öldürdü. Ama Allah bana yardım ediyor, ellerinden kurtulabiliyorum. Fiziğimi kollayabilirsem, yaşayacağım, anlıyor musun? Çünkü, ele geçmez bir kalem var! Ülkücü Selahattin'e rağmen, komünist Şiran'a rağmen, sosyal demokrat Şafak'a rağmen ele geçmez bir kale'm var. Ben orada oturuyorum! Kazancakis, 'Hazreti İsa' derdi, ama o daha iyisini bilmiyordu. Ben biliyorum: KELİMELERLE alay etmeyi, KADERİ kollamayı biliyorum! Ekmeği, talihsizliği, neşeyi ve onursuzluğu paylaşmayı biliyorum.

Her neyse, sevgili arkadaşım. Bunlar sana sıkıcı gelir.

Dediğim gibi, insan sevgisi filan değil, *Özgürlük* üzerinde ısrar etmek zorundayız. Marksist doktrin bu kavramı bir kenara itti, çünkü Marx -ve Engels- özgürlüğü sadece siyasi özyönetim olarak gördüler. Oysa, 'özgürlük' çok daha geniş düşünülmeliydi. Özgürlük kavramı insanın sadece bağımsız bir devletin yurttaşı değil, aynı zamanda endüstriyel toplumun ortağı olduğu düşüncesini de içermeliydi. Oysa Marx-Engels İkilisi, hayatın sadece maddesel yönünü vurgulayan, bürokratik reformcu, sonuç olarak iyi-yiyen, iyi-barınan, iyi-giyinen ve kendilerinden daha büyük bir makineye, devlete, makinelerden oluşan bir toplumun erdemine inanır oldular. Oysa, Sosyalizm'in hedefi olan sahici özgürlük, insani bir problem ya da ilah olarak değil, insan olarak ele almak suretiyle hareket özgürlüğü sağlayacak; ekonomik baskıya karşı bağımsızlık sağlayacak özgürlüktür. Bu bizde zaten vardır, anlıyor musun? Kemal Tahir'e rahmet olsun paraya müdanaa etmemek, Anadolu insanının mayasında vardır. Söyle bana, nasıl becerdiniz de bu işi bu kadar rezil ettiniz? Bizden daha kolay sosyalist olacak bir toplum var mıydı?'

Bir bardak su istedi, verdim. İçti.

'Hayatın aslını bırakıp siyasetle uğraştınız,' dedi, 'Oysa, siyasi özgürlük hemen her zaman bir yanılsamadır. Haftanın altı, hatta yedi günü ekonomik boyunduruk altında yaşayan bir insan, beş yılda bir gün oy vererek özgürleşmez, bir tanem.

Özgürlük, sokaktaki insan için bir anlam ifade edecekse, endüstriyel özgürlüğü içermelidir. Hangi siyasi sistem altında olurlarsa olsunlar, emekçiler kendilerini otonom bir *emekçi cemaati* olarak göremedikleri sürece köle kalacaklardır. Ücret kölesini 'ferdi' işverenle olan aşağılık ilişkisinden kurtarmak yetmez. Devlet sosyalizmi de emekçiyi en az o kadar

incitici istibdadın boyunduruğuna terk eder! Endüstride öz yönetim, siyasi özgürlüğün bir eki değil, habercisidir.

Bak, biz, sinema endüstrisinden üniversiteye kadar her yerde zincirlerle bağlanmış durumdayız ve zincirlerimizi Koç'a ya da Devlet'e köle olmanın aşağılık bir şey olduğunu hissetmedikçe kıramayacağız!

Uygarlığın patolojisi çok sayıda insanın maddesel yoksulluğu değil, özgürlük ruhunun ve özgüvenin kaybıdır. Dünyayı değiştirecek olan başkaldırı, 'reform' doğuracak iyilikten değil, Kazancakis'in, toprağı bol olsun, dediği gibi, özgür olmak iştiyakından fışkıracaktır. İnsanlar, birbirleriyle bağımlı olduklarının bütünüyle bilinci içinde ama *kendi adlarına* hareket ettikleri zaman özgür olacaklardır.

Şu halde devrimciler işçilere, 'Bakın, Yeniköy yalılarında kimler oturuyor, Yeniköy'de oturmak sizin de hakkınız değil mi?' diye yaklaşacaklarına, 'Yoksulluk, insanın köle olduğunun işaretinden başka bir şey değildir; yoksulluktan kurtulmak için patronlarınıza sığınmaktan vazgeçmeli, kendinize güvenmelisiniz,' diye yaklaşmalıdırlar. Aksi takdirde, yani, insanların efendisi olacak bir insan ya da kurum olduğu sürece, ücret köleliği son bulmayacaktır! Ücret köleliği, çalışanlar, özgürlüğü rahatlarına tercih ettikleri zaman biter. Memurlar, 'salla başını al maaşını' tembelliğinden kurtuldukları zaman biter.

Etrafına bak, görmüyor musun, Yeniköy'deki yalılarda Şiran otursa, ne olur, Şarık Tara otursa ne olur? Eğer insanların ezici çoğunluğu devlete ya da tekil patronlara kendilerini geliştirmelerine imkân vermeyecek şekilde çalışmaya, fiziki ya da zihinsel kapasitelerini paylaşmadıkları, kullanımında söz sahibi olmadıkları kâr için satmaya devam edeceklerse, ne değişecek? Moskova merkezi ısıtma tesisatının borularında cirit atan sıçanlarla uğraşmak dururken, Sputnik'e para yatırdıklarında, Sovyet emekçilerine sordular mı? Tatminsizlik, lâkaydi, iç sıkıntısı, beyhudelik duygusu, coşkusuzluk, mutsuzluk, hayatın anlamsız olduğu inancı, özetle, ARABESK, son bulacak mı? Hayır, sadece üstü örtülecek. Ya da, insanlar birtakım kaçış yolları arayacaklar, mesela daha çok para, güç, itibar isteyecekler ki, içlerindeki boşluğu doldurabilsinler.

Dinle bak, sokaktaki adam asgari ölçüde uygar bir yaşam sağlamak için değil, beş kuruşluk çıkarı için köle olmaktan utandığı zaman sosyalist olacaktır.

KİT'leri zapturapt altına almalıyız! KİT'leri çalışımlarına devretmeliyiz! Anlıyor musun? DOĞRUDAN YÖNETİM! Devletleştirme değil

özelleştirme! Ve hemen, ŞİMDİ! Çünkü, insan emeğinin mahsulünün keyfini çıkarmalıdır; çünkü insan kendisini geliştirebilmelidir; çünkü insan diğer insanlarla yapıcı ilişki kurabilmelidir. O Amerikalı kadının, Claire Bishop'ın dediği gibi, 'meta medeniyetinden insan medeniyetine' geçebilmeliyiz.

Ankara'da, senin evinde olduğumuz o gün, Fikri Sönmez'e yardım etmek gerektiğini de bütün bunlardan dolayı söyledim. Anlıyorsun, değil mi, Direniş Komiteleri'nin bendeki karşılığı *Cemaatler, Şûralar*. Öz yönetim. Âdemimerkeziyetçilik. Devletin küçülmesi.'

Dayanamadım,

'Liberalizm!' dedim, 'Sen düpedüz liberalizmi savunuyorsun!'

Başını salladı,

'Öyle olsun. Eğer bana bunu devletin küçülmesini savunduğum için söylüyorsan, haberin olsun, Marx'ı da küstürürsün. Ama, kimse beni devlet denilen bu küçük burjuva oligarşisine köle olmanın, feşmekân anonim şirketine köle olmaktan daha iyi olduğuna ikna edemez. Önemli olan sermayenin kimin elinde olduğu değil, kime hizmet ettiğidir.'

Rodoplu, Dev-Yol'un halk tarafından diğer bütün fraksiyonlardan daha çok benimsenmiş olmasını da Direniş Komiteleri'nin kitlelerin hafızalarında karşılığını bulmuş olmasına bağlıyordu.

'Bir hindistancevizi olsun paylaşmadığımız Kızıl Kemerlerin tecrübesi değil, Pol Pot hiç değil, *kendi* tecrübemiz.'

Bu konuşmadan yıllar sonra, Sabri Yıldız'ın Beşiktaş'taki müzik evinde - hatırlayacaksınız, Diana Pavloviç'le tanıştığım yer[52]- Giritli Seyfettin İhsani'nin vaazını dinledim.

'Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslâmiye'deki saadetlerinin anahtarı meşveret-i şer'iyyedir,' Ayet-i Kerimesi, Şûrayı esas olarak emreder,' diyordu,

'Evet, nev-i beşerdeki telahuk'u efkâr (fikirlerin birbirine eklenmesi) unvanı altında, asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbirleriyle meşvereti (danışması, tartışması) bütün beşeriyetin terakkiyatı (ilerlemesi) ve fününun (bilimlerin) esası olduğu gibi, en büyük kıta olan Asya'nın geri kalmasının bir sebebi, o şûrayı hakikiyeyi yapmamasıdır. Asya kıtasının ve istikbalinin keşşafı (keşifleri) ve miftahı (anahtarı) şûralardır. Yani, nasıl ki fertler birbirleriyle meşveret eder; taifeler (milletler), kıtalar dahi o şûrayı yapmaları lâzımdır ki, üç yüz dört yüz milyon İslâm'ın ayaklarına konulmuş çeşit çeşit istihdatların (keyfi idare sistemlerinin) kayıtlarını,

zincirlerini açacak, dağıtacak olan hürriyet-i şer'iyyedir ki, o hürriyet-i şer'iyye (yasa koyma özgürlüğü) adab-ı şer'iyye ile süslenip, Batı medeniyet-i sefihanesindeki (eğlence ve lüzumsuz masraflara düşkün Batı medeniyetinin, tüketim toplumunun) seyyiatını (kötülüğünü) atalar.'

Seyfettin İhsani'nin Saidi Nursi'den alıntı yaptığını o gün bilmiyordum. Ama, Rodoplu'nun haklı olduğunu düşündüğümü biliyorum. Fatsa, ne kelime, bütün bir Asya kıtasının, bütün bir dünyanın şûralarla yönetilebileceği ve bu suretle tüketim toplumundan kurtulunabileceğinin Osmanlının bizden önce düşünmüş olması heyecan vericiydi. Günay'a anlattığım zaman,

'*Kendi* tecrübemizden kastettiğim buydu,' dedi, 'Müslümanların yıllar önceki keşifleri sosyalistlere neden yol göstermesin?' Gülümsedi, 'Sadi KÜRDİ'nin' diye vurguladı, 'sözünü dinleseydik. Kürt meselesi diye bir meselemiz olur muydu? Ha, üzerinde meşveret kurduğumuz konu, İslâm şeriatı olmazdı da, Erzurum Et Kombinası'nın üretkenliği olurdu!'

Şunu da söyleyeyim: 90'lı yıllarda Refah Partisi belediye başkanları, Fikri Sönmez'in hayatına mal olan Halk Komiteleri'ni kurdular. Aralarında bir tanesi, Arif Calban, İstanbul Kâğıthane Belediye Başkanıydı ve bizim Fatsa'da yapmaya çalıştığımızı 'Halk Meclisleri' adı altında uygulandı. Ve ben yine Günay Rodoplu'yu hatırladım. Doğruydu, kavga insanlarla KADER arasında değil, insanla KELİME arasındaydı. 'Direniş Komiteleri' deseydik de, 'Halk Meclisleri' ya da daha iyisi, 'Cemaat Meclisleri' deseydik, daha mı az sosyalist olurduk? Yenildiğimiz faşist devlet miydi, yoksa kendi kibrimiz mi? Bunu çok düşünüyorum.

Burada kesip, Rodoplu'nun Metin Abi ile tanıştığı o güne dönmeliyim.

Ama, önce arka-plan.

Türkiye, 1974 yılına, istifa etmiş bir hükümetle girmişti, 1975 yılında da öyle oldu; baştaki Sadi Irmak hükümeti güvenoyu alamamıştı. CHP hükümet kuracak ortak bulamıyor, erken seçim çağrılarına da diğer partiler cevap vermiyorlardı. Öte yandan, bir yılı aşkın bir süredir sessiz ve derinden giden bir girişim vardı; MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'le, CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'nun yürüttüğü 'Milliyetçi Cephe' girişimi. Başarılı oldular. Ocak ayı başlarında, AP, MSP, CGP ve MHP liderleri yayımladıkları ortak bir bildiride, Türkiye'nin komünizm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, bu nedenle bir araya geldiklerini, tüm milliyetçilerin bu cephede birleşmesi gerektiğini öne sürerek, hükümeti kurmaya talip oldular. Bundan üç ay kadar sonra, Sadi Irmak hükümeti

görevi bıraktı. 19 Mayıs sabahı Bülent Ecevit, azınlık hükümeti kurması önerisini reddetti; Cumhurbaşkanı Korutürk, öğleden sonra Süleyman Demirel'i çağırdı, görevi ona verdi.

Ne ki, Milliyetçi Cephe'nin iktidar olması, güvenoyu alabilmesine bağlıydı. Çünkü, söz konusu 'MC' partilerinin Meclis çoğunluğu yoktu. Sonraları Türk siyasi literatürüne 'mebus pazarları' diye geçecek olan iğrenç tezgâhlar açıldı. 'Cephe'ye dahil olmayan Bozbeyli'nin Demokratik Partisi'nden dokuz milletvekili ayartıldı. 31 Mart günü, 'komünizme ve anarşiye karşı her türlü tedbir alınacaktır' diyen koalisyon protokolüyle birlikte, bakanlar kurulu da açıklandı.

12 Nisan, bir Cumartesiydi, MC Hükümeti, 218 ret, 2 çekimsere karşı 222 ile güvenoyu aldı. Rakamları çok iyi hatırlıyorum, çünkü bunun bir azınlık hükümeti olduğunu ilân eden Ecevit, 'düşürmek için kumar borcu olmayan sekiz', sadece 'sekiz' milletvekili aradığını ilân etmişti. Ama bulamadı ve 12 Mart'ta bir muhtıra ile başbakanlıktan ayrılmış olan Demirel, dört yıl sonra tekrar iktidara gelmiş oldu. Altı ay sonra -12 Ekim, Şiran'a rastladığım günden bir hafta kadar önce- yapılan ara seçimlerde, CHP'nin oyları görünür biçimde arttı ama sonuç yine Milliyetçi Cephe hükümetiydi, Ecevit'in, 'faşistlerle, meczuplarla, canilerle işbirliği' yaptığını söylediği MC hükümeti.

MC hükümetleri, halk muhalefetini faşist baskı güçlerinin terörüyle sindirmeye çalıştı. Bu politika, çatışmaların toplumsal bir temel kazanarak bütün ülke sathına yayılmasına ve bir iç savaş doğrultusunda gelişmesine yol açtı. Sonuçta, 1975-80 arası beş yıl içinde siyasal/toplumsal nitelikli çatışmalarda beş binden fazla insan öldü, yüz binlerce insan yaralandı, dövüldü, evleri, işyerleri bombalanıp kurşunlandı ya da yakıldı. Mahalleler, şehirler, kasabalar, hatta köyler ikiye bölündü; Çorum, Maraş, Malatya, Sivas gibi yerlerde savaş sahneleri yaşandı; yüz binlerce insan yerini yurdunu terk etmek, başka yerlere göç etmek zorunda kaldı. Ünlü yazarlar, gazeteciler, profesörler faşistler tarafından düzenlenen suikastlar sonucu vuruldu, öldürüldü. (İfademin değiştiğinin farkında mısınız? Ben farkındayım. Bu satırları yazarken ki yorumum ne olursa olsun, o günleri hatırlarken devrimci hitabet üslubuna dönmekten kendimi alamıyorum!)

Mamafih, bunlar bilinen şeyler. Yine de, itiraf etmeliyim ki, benim aktif siyasete geri dönmemin birincil nedeni böyle bir ortamda bitaraf olmanın imkânsızlığı ise, ikinci nedeni de 1974 affı ile salındıktan bir-bir buçuk yıl kadar sonra yeniden görüştüğümüz Metin'in kararlılığıdır. İstanbul'a Dev-

Sol hâkimdi, bu bakımdan Ankara'ya gelmem için haber gönderdi, gittim. Cezaevi griliğini üstünden atmıştı, çok iyi görünüyordu. Buluşmamızı izleyen on dakika içinde, 'Devrimci Yol' Dergisi'ni çıkarmaya hazırlandıklarını söyledi ve yardım etmemi istedi. Elime bir de bildiri tutuşturdu: Dev-Yol Bildirgesi.

'Komal'da[53] düzeltmen olarak çalışıyorum.'

Gözle görünür şekilde durakladı.

'Bizim Ruşen,'[54] dedi, 'Türk solunun Kemalizm'in kuyruğuna yapışmış, sosyal şoven olduğunu söylüyormuş. Ayrışma taraftarılarmış.'

Yalan mı? Değil ama haksızlık!

Ruşen'in TİP'in sol genel kurulunda daha önce anlattığım 'halklar tasarısı' üzerinde konuşma yaparken ki hali gözlerimin önüne geldi, bir tuhaf oldum.

'Anlaşılan, 12 Mart yargılamaları ve cezaevi süreci, Kürt solunun ayrışmaya başladığı süreç olacak,' diye sürdürdü, 'DDKO'cular, 'Ocak Komünü' diye yeni bir grup kurmuşlar. Dergi çıkartmaya hazırlanıyorlarmış. Haberin yok muydu?'

'Yoktu' diyemedim, 'Epeydir uğraşmıyorum' gibisinden bir şeyler mırıldandım.

İçimde bir şeylerin belli belirsiz kırıldığını hissediyordum ama bu günler illegal günlerdi. Bunu hiç aklımdan çıkarmamalıydım.

'Dev-Genç'ten, DDKO'ya geçiyorlar. İbrahim, Hatice. Mahmut Baksi'yi hatırlıyor musun? '68'de TİP Batman İlçe Başkanı'ydı, sonra Belediye Başkan adayı oldu. '70'te İsveç'e kaçtı.'

Hatırlamıyordum.

'Her neyse, 'Türk solu bizi kısıtlıyor,' diyormuş, 'Eğer biz bir dönem Kürt kimliğimize sahip çıkamadıysak, Türk solunun ideolojik baskısındandı. Türk solunun zayıfladığı zamanlarda Kürt milliyetçiliği, Kürt yurtseverliği güçlendi.'

Sonra, Devrimci Yol'un ulusal soruna bakışını anlattı. THKP-C hareketinin görüşlerini (TİP'ten bir hayli uzaklaşmıştı) andırır biçimde, 'Ulusal sorun konusunda doğru yaklaşımın temel koşulu Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının kayıtsız şartsız tanınmasıdır,' diyordu,

'Bu hak, Kürt halkının isterse bağımsız bir devlet olarak örgütlenme hakkı demektir. Dev-Yol olarak biz bugünkü koşullar altında böyle bir çözümü önermiyor, Kürt ve Türk halklarının oligarşik diktatörlüğe ve emperyalizme karşı ortak bir kurtuluş mücadelesi vermelerini, Kürt ve Türk

proletaryasının ortak örgütlenmesini ve her iki halkın özgür ve eşit temellerdeki gönüllü birlikteliğini savunuyoruz. Böyle bir birliğin temel koşulu ise Kürt halkının kayıtsız şartsız bir kendi kaderini tayin özgürlüğüne sahip olmasıdır. Bu özgürlüğü savunmadan, birlik çağrılarının oligarşinin şoven baskı siyasetinin gölgesinden kurtulamayacağına inanıyoruz. Hakların birliği, halkların özgürlüğünden geçer.'

Rodoplu'ya baktığımı hatırlıyorum, ısrarla baktığımı.

'İyi.'

Evet, 'iyi' dedi. Ve ne hikmetse, ben Pasternak'ın Dr. Jivago'sunu düşündüm. Hatırlarsınız, ihtilalde evi yağma edilmiş, konağın her odasında bir aile yerleşmişti. Jivago, birtakım özel eşyalarını almak üzere evine girdiğinde yarı mahcup işgalciler ne yapacaklarını bilmediklerinden olacak edepsizleşmişler,

'Evine yerleştik işte, ne haber?' gibisinden lâf atmışlardı.

Jivago'nun söylediği tek bir kelime vardı,

'İyi.'

Rodoplu da aynı şekilde tonlamıştı diye düşünüyorum,

'İyi.'

Ve gariptir, Metin Abi, kendisini açıklama ihtiyacını duydu,

'Ayrıca bugünkü koşullar altında da Kürt halkının ayrılma hakkını kullanma doğrultusunda gerçekleştireceği demokratik muhtevalı bir mücadele karşısında devrimci tavır böyle bir mücadelenin desteklenmesinden başka bir şey olamaz. Yeter ki, böyle bir hareket emperyalizmin güdümünde ayrılıkçı ve gerici bir muhtevaya sahip olmasın. Böyle bir durumda dahi, devrimciler böyle bir hareketi desteklemeseler bile, bu durumda ortaya çıkacak olan şoven tenkil politikasına karşı çıkmak yine devrimciliğin zorunlu önkoşuludur.'

Beni bırakmış, Rodoplu'yla konuşuyordu.

'Anlıyorum,' dedi, Günay.

'O konuşuyordu ve ben *italik*'liyorum,' diye anlattı sonradan, *'You've come a long way baby!* Hatırlar mısın, o günlerde kadınlar için ince purolar piyasaya sürülmüştü. Sigara içmelerinin ayıplandığı günlerden kendilerine özel purolarının olduğu günlere geldiklerini, yani kadın haklarının aşamalarını hatırlatmak için kullanılan bir reklâm sloganıydı bu, *Nereden nereye, bebek!* Altmış yıl içinde ülkeyi kendi elimizle teslim edecek hale geldik de, bir şartımız var; teslim alanlar Marksist-Leninist olacak.'

Metin Abi devam etti,

‘Biz bugünkü koşullarda Kürt ve Türk proletaryasının milliyet ayrımını gözetmeyen ortak örgütlenmesini savunuyoruz. Ayrı örgütlenme, ayrı mücadele ve ayrılmayı mutlaklaştıran anlayışlara karşı olduğumuz gibi, ortak örgütlenmenin mutlaklaştırılmasına da karşıyız. Somut koşullar tarafından ortaya çıkabilecek bir ayrılma durumunda proletarya örgütlenmesinin ayrılığı da zorunlu bir hale gelebilir.’

‘Elbette.’

Alay mı ediyorsun Günay Rodoplu?

Ne münasebet! Tabii ki, hayır! Şablonların mutlakiyetine teslim olduğunda gerisi böyle gelir. Gelmek durumundadır.

‘Bugün ülkemizde ezen ulus şovenizmine karşı mücadele büyük önem taşımaktadır. Şoven milli baskı politikası, oligarşinin faşist politikalarının en temel bir unsurudur. Bu nedenle anti-faşist mücadelenin güncelliği gerekçesi ile ezen ulus şovenizmine karşı mücadeleden vazgeçilemez. Faşizme karşı ittifakları parçalamak için halkların özgürlüğünü savunmaktan vazgeçilemez. Faşizme karşı, mücadele, milli zulme karşı mücadeleden ayrılamaz.’

Odada sekiz kişi kadar vardık. Söylediğim gibi, Metin Abi, Günay’ı muhatap almıştı. Konuşmanın bu noktasında, Rodoplu, döndü, sedirin üstünde yan yana oturan delikanlılara baktı,

‘Siz Harbiyelisiniz, değil mi?’

Sivildiler, ama kısa saçlarından çok pırıl pırıl boyalı nizami ayakkabıları ele veriyordu. Bir an şaşırdılar,

‘Evet.’

Nereden nereye, bebek! Öteki Harbiyeliyi, Ülkücü nişanlısını hatırlıyor olmalıydı. Bir an bir şey söyleyecek gibi oldu, vazgeçti. Saatine baktı,

‘Ben kalksam iyi olur,’ Metin’e döndü, ‘Güveniniz için teşekkür ederim.’ Metin Abi, ne diyeceğini bilemedi. ‘Benim ikinci belediye başkanım,’ dediği -’Birincisi’ Memduh Amca, ‘İkincisi’ Fikri, ‘Üçüncüsü’ Dalan, ‘Dördüncü’ ve ‘Son’ Şafak Özden’di!- Fikri Sönmez’e elini uzattı,

‘Allah yardımcınız olsun.’

Arkadaşlarımın yüzlerine oturacağından emin olduğum ifadeyi görmemek için başımı çevirdiğimi hatırlıyorum.

Milli Eğitim Bakanlığı’na gidiyordu. (Ankara’da olmasının nedeni buydu. Bende kaldığını söylemiş miydim?) Üniversal Eğitim A.Ş.’nin İngilizce kitap ve kasetlerini -işleri bir hayli ilerletmişlerdi, artık ‘audio-

visual’ sistem diyorlardı!- Talim Terbiye’den geçirip, yardımcı ders kitabı olarak da satmaya çalışacaklardı.

‘Mehdi Zana, Şiran’a devrimci bir kadının adını vermiş. Milli Eğitim’de bilmem ne daire başkanıydı. O yardım edecekmiş. Onu görmeye gidiyorum.’

II

Memduh Amca'da, yün tozundan neme kadar çok sayıda alerji keşfedildi. Astımı da bunlarla açıklandı. Doktor,

'Kerlik'e dönseniz iyi edersiniz,' dedi, 'Bildiğim kadarıyla oranın havası kurudur.'

'Kuru da ne kelime doktor, çöldür, çöl,' diye övündü Bawe.

'İstanbul, Memduh Amca'ya hep yan baktı. Metropol acemiliğini başına kaktı, 'Kör müsün, be adam?' diye azarladı, 'Aksaray'dan da geçer, Unkapanı'dan da geçer! Geçer, geçer, dedik! Sağır mısın?!' diye yetersizliklerini sıraladı, hemşerisi otobüs şoförü.

Yaşına başına aldırmadı, su tesisatçısından elektrik idaresine, nüfus memurluğundan mahalle muhtarına kadar, oğlu yaşındaki insanların ayağına gitmek zorunda bıraktı. Halis İngiliz kumaşından takımları, altın saati, kimseye bir şey anlatmadı; kahveye girdiğinde ayağa kalkan olmadı. Önünde ardında yürüyen köylüleri yoktu.

'Sen benim kim olduğumu biliyor musun!' tehdidi, ancak çıkar ilişkisinin varlığı durumlarında işlevsel, aksi takdirde, 'Yok, yav?'dı.

Bir emlâk vergisi için iki gün taşındı, üçüncü gün, on ikiye çeyrek kala, kuyruğun başına geldi,

'İkiden sonra, ikiden sonra!' savdı, memur'anım!

'Üç gündür gelip gidiyoruz, zulümdür bu!' ya, cevap,

'Ne be yani, biz yemek yemeyecek miyiz?' oldu.

Paydosa daha yirmi dakika olduğunu söyleyince de, 'Bildiğin yere şikâyet et be! Yapmıyorum işte!' Memlekette olsa, 'çeker vurur'du, küfür bile edemedi. Devlet memuruna hakaret, devlete hakaretti.

Her bir olumsuzluğu kişisel bildi, bir bir kaydetti belleğine. Acısını, öfkesini içine gömdü. Bir tek gözleri fire verdi, o zaman da,

'Hain hain bakıyor!' oldu.

O da *italik*'ledi, *'Benim gibi bir adama bu yapılır mı?'*[55] Geri dönüş mecburiyetini belli etmemeye çalıştığı bir minnetle karşılandı. İstanbul'da yalnızlık çekiyordu. O ev her gün labalep doluydu, ama Memduh Amca'ya

yetmiyordu. O, köylülerini, hizmetkârlarını, birlikte politika yaptığı arkadaşlarını, yörenin milletvekillerini, kaçaklarını, kısacası kendi insanlarını, kendi *itibarını* istiyordu, itibarının mütemmim cüzü oğullarıydı. Onları da istiyordu.

Şiran, ailenin eli ekmek tutan oğluydu, o gidemezdi. Suat, profesyonel devrimciydi, ondan hayır yoktu. Apo, Kerlik'e gitmek bir yana, karısını alıp çıkmak, başka bir ev açmak istiyordu. Suphi'nin Okulu vardı, zaten dükkâna bakıyordu. Ancak, bence isteksizliklerinin altında esas yatan uykulu bir kasabaya, yıkılması gerektiğine yürekten inandıkları feodal düzenin çarklarına yeniden kapılmak korkusuydu.

'Ticaretten para kazanmak da istemiyorlardı. Hatırlıyorum, bir akşam Memduh Amca'nın ölen kardeşi, Şehabettin, Boze'nin yeğeni Kirkor, bir de dayıoğlu Kâmil, ziyarete gelmişlerdi. Üçü de milyoner adamlardı. Yıllar önce İstanbul'a göçmüşler, birisi yedek parçacılığa, diğeri beyaz eşya bayiliğine, Kirkor da kuyumculuğa durmuştu. En zenginlerinin Kirkor olduğu -üç daire, Büyükada'da yazlık- söyleniyordu. Çok şaşırdığımı hatırlıyorum, çünkü üstleri başları dökülüyordu, anlıyor musun? Karılarının da öyle. Onca paraya karşın, Aksaray Giyim Fuarı'ndan giyiniyorlardı ki, bu Belediye'nin parlattığı bir semt pazarından başka bir şey değildi. Başarılarının bir nedeninin de tüketim bilgisizliği olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum. Bu şekilde, kazançlarının büyük bölümünü yeniden işe yatırabiliyorlardı. Pejmürdelikleri onları hem vergicilerden hem de aydınların hışmından korurken, servetlerine servet katmayı sürdürdüler. Hiç kuşkusuz gerçek burjuvazi bunların omuzlarından yükselecekti.

O gece, Memduh Amca hastaydı. Yatınca ciğerleri sıkıştığından sol dirseğinin altına yığılan yastıklara dayanmış, tek dizi havada, salondaki divanda yarı oturuyordu. Şiran, onun hemen ayakucundaki sandalyeye ilişmişti. Suphi, çay getirdi. O dağıtırken, Memduh Amca, Kâmil'e, apartmanın bozulan kazanına ait bir parçanın nereden bulunabileceğini sordu, 'Çocuklar baktı ama on beş gün içinde fiyatı iki katına çıkmış,' diye şikâyet etti. Kâmil, hak verdi, yedek parçacı esnafının insafsız olduğunu söyledi,

'Namussuz adamlar bunlar.'

Şiran birden celallendi,

'Ticaretin namuslusu olmaz, Kâmil Dayı.'

Kirkor, alındı,

'Nasıl olmazmış?'

‘Olmaz, tabii. Ticari düzen namusla bağdaşmaz.’

Düpedüz hakaret ediyordu! Memduh Amca araya girdi, ‘Niye olmasın? Aynı malın üstüne makûl bir kâr koyup satan adamla, ne tutturabilirse koyup satan aynı mı?’

‘Aynı,’ dedi Şiran,

‘Birisi namuslu, öteki kazıkçı!’

‘Ben Allah’tan korkarım,’ dedi Kâmil.

Bu defa da Suphi dayanamadı,

‘Etme, Kâmil Dayı, Allah’tan falan korktuğun yok. Daha fazla kâr koyarsam satamam diye koymuyorsun.’

‘Niye satamayayım? Herkes satıyor da, ben niye satamayayım?’

‘Onu bilmem,’ dedi Suphi, gülümseyerek. Sakin sakin çayını karıştırıyordu.

Kirkor’un tepesi attı,

‘Namuslu olması suç mu?’

‘Kirkor Abi, ben de onu anlatmaya çalışıyorum,’ dedi Şiran, ‘Namusla ilgisi yok bu işin. Oyunun kuralı. Yani, şimdi sen, bir bileziği yüz liraya alıcısı varken, seksen liraya bir başkasına verebilir misin? Verirsen aptalsın!’

Memduh Amca’yla Kirkor, aynı anda itiraz ettiler, ‘Canım, o başka!’

‘Başka değil, aynı şey. Fiyatları, piyasa koşulları belirler. Neye tutturabilirsen, ona satarsın. Bu işin kuralı bu.’

‘Ne esnaflar var,’ dedi Memduh Amca, ‘Parası yok diye fiyat azaltan esnaf yok mu? Biz, bizim dükkânda kaç defa ucuza mal verdik.’

‘Verdin ama başka bir çıkarın olduğu için verdin. Ya adam senden devamlı mal alıyordu ya başka işini halledecekti ya da o gün çok kazançlıydın. Ne bileyim, bir nedeni vardı, herhalde.’

‘Yani sen ticaret namussuzluktur mu diyorsun? Peygamberimiz bile tüccar değil miydi?’

‘Kâmil Abi, bırak şimdi peygamberi bir yana. Ben ticarette namus kavramı yoktur diyorum. Namuslu tüccar, namussuz tüccar olmaz.’

Memduh Amca öfkelenmeye başladı,

‘Nasıl olmaz? Terazisinin altına demir bağlayan bakkalla diğeri aynı adam mı?’

‘Bağlar,’ diye omzunu silkti Şiran, o da öfkeleniyordu, ‘O da fiyat arttırmanın bir yolu. Öyle satabiliyorsa, millet de anlayıp demiri oradan kaldırmıyorsa, bağlar.’

Şehabettin Amca söze karıştı,

‘Sen de amma yaptın! Sence namus diye bir şey yok mu? Namuslu adam yok mu?’

‘Bu anlamda yok,’ dedi Şiran, öfkesini dizginlemeyi başarmış gibiydi, gülümsedi,

‘Bu iş böyle.’

‘E, maşallah! Sen bu kafayla iyi bir tüccar olacaksın!’

‘Heee,’ başını salladı Şiran.

Ben de Memduh Amca’yı gözlüyordum. Ticaret yapmak istemeyen ama yaparlarsa kefenin altına ağırlık bağlamaktan kaçınmayacak gibi duran oğullarını anlamaya çalışıyordu. İtiraf etmeliyim ki, ben de öyle. Şiran’a ayakbağı olduğum duygusuna kapıldım yine. Ben olmasam belki de Üniversal Eğitim yürürdü diye düşündüm. Bawe’ye baktım, onun da üzüldüğünü gördüm. Yaptığı hiçbir şeyi oğullarına beğendiremeyen bir baba, gönlü kırık bir baba olmalı.

Neticeten, Memduh Ağa’nın oğulları Kerlik’e gitmediler, gidemediler, izleyen, ‘kapitalist’ diaspora[56] herhangi bir tehcirden daha tayin edici oldu.’

Memduh Amca, oğullarından umudunu kesince, kızlar üzerinde garip bir pazarlık başladı,

‘Hepsini götürecem. Annelerine yardım etsinler.’

Feride ile Çiçek’in beşi o yıl bitireceklerini, o kadar eğitimin de onlara yeteceğini söylüyordu ki, bu da, başta Şiran abileri deli etmeye yetti. Alttan alta müthiş bir muhalefet başlattılar.

‘Hala, tam o sıralarda geldi, Memduh Amca’nın ablası yani. Yanında da on üç yaşında kızı, Cihan. Kırmızı ojeli tırnaklarını yiyen, tombalak bir kız çocuğu. Cihan, bir yıllık evliymiş ve sinir krizleri geçiriyormuş, ‘sara’. Bu defa, bizzat bawe rica etti,

‘Günay kızım, sana da çok eziyet ediyoruz ama Cihan’ı doktora götürür müsün?’

‘Nesi var?’

Hala, ince, uzun boylu, geleneksel kılığı içinde fevkalade mağrur bir kadın, birden heyecanlanıyor, hızlı hızlı Kürtçe anlatmaya başlıyor,

‘Bir dakika, bir dakika, ben anlamıyorum.’

Aynur’dan tercüme etmesini istiyorum. Onun da gözlerine korku giriyor. Ne olduğu pek anlaşılmıyor ama anladığım bir tuhaf kasılmalar var.

Herhalde, nörolog işi. Edip Abi'ye götürmeye karar veriyorum. Dr. Edip Aktin. Amerika'da beraberdik.

Gidiyoruz, Edip Abi muayene ediyor,

'Sara filan değil, bunlar sahte kasılmalar.'

'E, ne yapacağız?'

'Bir psikiyatrisi görsün.'

'Namuslu bir psikiyatrist var mı?'

'Özcan, var. Özcan Köknel, tanır mısın?'

'Tanırım.'

Muhteşem bir adam! Önce sıkı bir muayene ile Edip Abi'yi teyit etti. Sonra hikâyeyi dinledi, beni kenara çekti, 'Depresyon,' dedi, 'On iki yaşında otuzunda bir adamla evlendirmişler. Çocuk. Kocası yanına yanaşınca arazlar ortaya çıkıyor. Boşansa bütün bunlar geçer ama boşanamaz.'

'Hiç sanmıyorum,' dedim, 'Kocası zaten teyzeoğlu.'

'Üstelik adı deliye çıkarsa bir daha kimse yüzüne bakmaz.'

'Ne yapacağız?'

'Duruma uyum sağlamasını sağlayacağız. Onun durumundaki hastalarla birlikte grup terapi yapacağız.'

'Çok var mı?'

'Yüzlerce,' dedi Özcan Bey, 'Bütün Doğu böyle.'

Bir an duraladı,

'Siz bunların nesi oluyorsunuz?'

Ki ye?

O gün, ben de duraladım, *neleri oluyorum sahiden?*

'Yani, sormak istediğim, grup terapiye ikna edebilir misiniz? Çünkü, şimdi bunlar konuşmaktan ne olur derler.'

Hey, Allahım! Türkiye, sen ne zor bir ülkesin!

'Beraberinde birkaç tablet de yazarsanız, ikna edebilirim.'

'Anti-depresan vereceğim,' dedi Köknel, gülerek.

'Yetmez. Kalsiyum hapı filan gibi zararsız bir şeyler yok mu?'

Hep derim ya, devrimciler nedense psikolojiye pek meraklıdırlar, her devrimcinin *ve dinini sorgulayan Yahudi'nin* kütüphanesinde mutlaka bir Freud bulunur. Bu defa en büyük destek Nalan'dan geldi. Grup terapiye götürmeye başladım. Ama, sana bir şey söyleyeyim mi, çocuğu iyileştiren grup terapi miydi, haplar mıydı, yoksa Nişantaşı'nın cicili bicili vitrinleri miydi, hâlâ emin değilim!

Her neyse. Eğrisi doğrusuna denk geldi, abiler bir ikinci tehlikenin de farkına vardılar: Çiçek'le Feride'nin küçücük yaşlarda evlendirilme tehlikesi. Gayretlerini büsbütün artırdılar. Az önce bahsettiğim pazarlık o zaman ortaya çıktı,

'O zaman kardeşlerine sen bakarsın,' diye kesti attı baba, 'Ben hem oradaki hem de buradaki evi geçindiremem. Dükkân da çalışmıyor.'

Şiran, başını öne eğdi, yumruklarını sıktı,

'Tamam, bawe, dükkânı da satarız. Sen sermaye yaparsın.'

Bunun fiiliyattaki anlamı, Hayriye Anne, Memduh Amca, Ayten, Aynur ve Rona dışında, ailesinin geçiminin tümünün Şiran'ın başına kalmasıydı.

Zavallı yavrum!

Nefret ediyordu! Hasta babasını yanında kadınlardan başka refakatçi olmaksızın Kerlik'e göndermekten de, Kerlik dönüşünün hezimete benzer görüntüsünden de, koca bir aileden sorumlu olmak fikrinden de nefret ediyordu,

'Daha geride Rona var!'

Hiçbir şey iyi gitmiyordu. Beyoğlu'na taşınmamızla birlikte, Üniversal Eğitim A. Ş.'yi, o haliyle götüremeyeceğimiz ortaya çıktı. Metodun kalitesi bir yana, İngilizce dershanelerinin bugün olmadığı kadar 'bir lisan bir insan, iki lisan iki insan' gürültüsü yaptıkları bir dönemdi ve hepsi de 'audio-visual' diye bağırıyorlardı: *görsel-işitsel!* Bunu duyan müstakbel müşteriler ciddi ciddi, 'sizinkinin işitseli nerede?' gibi talepler getirmeye başladılar. 'İşitsel' demek derslerin kaseti demekti ki, ses stüdyosu, İngilizce konuşmacı, master bant, çoğaltma, ambalaj derken dünyanın parası gerekiyordu. Daha da kötüsü, kaset verildiğinde, 'iyi ama bizim kasetçalarımız da yok!' meselesi ortaya çıkıyordu. Bütün bunların üstüne, reklâm yapmak lâzımdı. LLC, Grolier, Oxford vs. vs. tam sayfa ilân veriyorlardı. Oysa bizim Beyoğlu'ndaki ofise telefon çekecek paramız daha yoktu.

Yine o günlerden bir gün, Osmanlı Bankası'nın hukuk müşavirinden bir çağrı geldi; 'Bir haftaya kadar şunu şunu yapmazsanız, şöyle de böyle...'

'Git bakalım, ne istiyormuş,' dedi Şiran.

Hong Kong ipekleri içinde, altın çakmaklı, afili bir adamdı ve ben karşısında tir tir titriyordum.

'Biz Hüseyin Bey'i değil, sizi tanırız,' dedi, 'Zaten kredi de Sayın Genel Müdürümüzün şahsi tavassutu ile size verilmiş.' Bal bal gülümsüyordu, 'Yardımcı olmak isteriz tabii, ama...'

Aması, borcu bir tür vadeye bağlamaktı. Dünyalar benim olmuş gibi sevindim! Eteklerim zil çalarak geri döndüm, Şiran, yeni anlaşmaya baktı,

‘Ne bu yirmi bin lira?’

‘Bilmem. Hangisi?’

‘İşte bu!’ diyor. Şaşkın şaşkın bakıyorum, verecek cevabım yok.

‘Adam düpedüz senden haraç almış!’

‘Yapma, Alllahaşkına!’

‘İşte, bak.’

Ağlamaklı oluyorum,

‘Kime güveneceğim ben!’

‘Hadi, boşver. Üzülme,’ diyor, mümkün mü? Olmayan para ile bir de rüşvet veriyoruz.

‘Zuhuratbaba’daki evi satacağım,’ diyor Şiran.

Yüreğim sıkışıyor! Önce, Mercedesi şimdi de dairesi! Sağlık ve Aile’den kazandığını yiyoruz! Yüzüm ne hale gelmişse, hemen ekliyor,

‘Eve para lâzım. Dükkâna alıcı yok.’

Aklına koyduğunu hemen yapan bir adamdı. Hemen ertesi gün olacak, Zuhuratbaba’ya gittik. Beş katlı bir apartmanın, hangi denizi nasıl gördüğünü asla kestiremediğim en üst dairesi ve kapının önünde terlikler!

‘Yanlış geldik galiba.’

Müteahhit evi henüz teslim etmemiş, boş olması lâzım. Bizim gitme nedenimiz de, ufak tefek boya filan yapabilirsek, yapalım da iyi fiyata gitsin. Şiran, bir daha bakıyor, daire doğru daire. Rengi atıyor,

‘Birileri yerleşmiş.’

‘Nasıl yani?’

‘Girmiş oturmuşlar, işte, ayakkabıları görmüyor musun?’

Kapıyı açmak üzere hazırladığı anahtarı tekrar cebine sokuyor, sıkıntıyla duralıyor. Çaresiz, zili çalıyor, Ayak sesleri gözetleme deliğinin kararması, tekrar ayak sesleri, fısıltılar. Şiran tekrar çalıyor.

‘Kim o?’ diye bağırıyor, korkulu bir kadın sesi.

‘Bacım, aç.’

Yine koşuşmalar, yine fısıltılar, nihayet aralanan kapıda örgülü bir kız çocuğunun arkasında hamile bir kadın, Şiran’ı görünce yemenisiyle ağzını örtüyor. Bizi bekliyormuş olmalı. Tek bir kelime söylemeden geri çekiliyor, kapıyı açıyor, beş yedi yaşlarında iki çocuk daha ve biz giriyoruz.

Betonu yalapşap örten incecik yaygılar, tek kişilik bir somya, köşeye yığılmış birkaç döşek, hunharca çakılmış beton çivilerine bağlı bebek

salıncağı, soluk bir bohça bezi üzerinde büyükçe bir sini içinde kuru patlıcanlar, birkaç soğan, küçük tüpgaz - belli ki, yere oturmuş dolma yapmaya hazırlanıyormuş, çünkü masa yok. ‘Tüpgaz niye salonun ortasında acaba?’ diye merak ediyorum, ‘mutfak yok mu?’ Var, tabii, ama daha sonra göreceğimiz gibi ne mutfağı ne de yatak odalarını ne de o devasa taraçayı kullanıyorlar; salon, sadece salonu işgal etmişler. Efendiliklerinden olduğunu anlıyorum.

Karşılıklı bakışıyoruz.

‘Buyurun,’ kadın, odanın ortalarını işaret ediyor. Bir adım daha atarsam, yaygıya basacağım. Ayakkabılarımı çıkarıyorum. Şiran beni izliyor. Birkaç adım atıp, yine duralıyoruz.

‘Anahtarı kimden aldınız?’

Kadın, müteahhitin ya da kalfanın kocasının hısmı olduğuna dair karmaşık bir hikâye anlatıyor. İki yıldır İstanbul’dalar, iki yıldır sokaktalar, kocası işe gireli ay olmamış. Ama anlatırken bir yandan da ferahlıyor gibi, nitekim,

‘Artık ne kira istiyorsan abi.’ Boynunu büküyor.

Şiran, cebinden çıkardığı kağıt parçasının üzerine telefon numarasını, ismini yazıyor,

‘Kocan gelince söyle bana telefon açsın.’

Çıktık da, ne birbirimizin yüzüne bakabiliyor ne de tek kelime edebiliyoruz. Öylece, eski evin oralara kadar geldik.

‘Koordinatlarımı kaybetmiş gibiyim, Şiran,’ diyorum, ‘Ne doğru, ne yanlış bilmez gibiyim.’ Diyorum ama vızıldanıyor olmaktan utanıyorum birden, geçiştirmeye çalışıyorum, ‘belki de bir tatile ihtiyacımız var.’

‘Tamam, yarın gidelim,’ dedi, Şiran.

Hızlı kararları beni her zaman şaşırtmıştır! Geri çekildim,

‘Hangi parayla, nereye gideceğiz?’

‘Bozcaada’ya gideriz,’ dedi, ‘Çok ucuzmuş. Bu mevsimde tenha olur.’

‘Bozcaada dünyanın yolu!’

‘Altı-yedi saat,’ dedi, Şiran, ‘Sabah erken çıkarız.’

Hani, olmayacak hayaller hiç umulmadık bir biçimde gerçekleşme aşamasına girdiği zaman insanı korkulu bir esriklik sarar ya, aynen öyle oldu! Bir baktım ki, müthiş heyecanlanmışım! *Ne o? Gökten vahiy mi geldi? Hayır, libidom devralıyor diye italik’liyorum, ah, akıllı Freud! Bu düpedüz seks içgüdüsü, hayatın arkasındaki ruhsal enerji! Baksana bana, merdivenleri ikişer ikişer çıkıyorum! Sonra bir ahkâm daha, ister kolektif,*

ister limitet, ister anonim, her türlü ortaklık kadınla erkek arasında olmalı ki, sahici ortaklık olsun! Çünkü facialara karşı koyacak ruhsal enerji seks içgüdüsünden ayrılmaz. Bir kadın beni koynuna alıp teselli edebilir mi? Ya da bir erkek, Şiran'ı?

Biz, hep seviştik ama hiçbir zaman seks yapmadık.

Öpüşmemiz bile tarihe, kelimelere karşı durabilmek içindi. O gün, Binali, Nezan Kendal'ı burnuma dayadıktan sonra içine düştüğüm umutsuzluktan beni Şiran'ın kolları kurtarmıştı. Abidin Amca'nın şom ağzından da, Şiran'la birbirimizin canına kastetmemizi kabul edilebilir kılan nekrofilik erdem de öyle.

Hippilerle onca yıllık tanışıklığım vardı, ama ilk defa içselleştirdim*: Make love not war!* Nilgün'ün kapısını çaldım.

'Oh, yeah!'

'Günay?'

'Yeah!'

'Hayırdır?' diye güldü, kapıyı açan Bülent! 'Keyifli görünüyorsun, ablacım!'

Deliliğim üstümde ya, yineledim, 'Yeah!' ve rezil oldum, çünkü ev doluydu! Seksenli yıllarda Ziya Bar kalabalığı olacak olan herkes oradaydı: 'Beyaz Dizi' Demet, Fatma, ressam Ahmet ve tanımadığım bir başka çift.

Önce adam dikkatimi çekti. Bugün artık 2000'li yıllarda mizahçılara malzeme olacağını düşündüğüm bir tipi vardı. Sakallı, fularlı, o dillerde tek kelime etmemesine rağmen birkaç lisan konuştuğunu daha tanışırken sana bildiren, hatta 'ihtar' eden türden: Metin Tektaş. Ve, sevgili Tülin![57] Fındık rengi, zeki gözlerinden iyilik yayılıyordu,

'Ne kadar tazeleyici bir insansınız! O ne güzel 'Oh, Yeah'tı öyle!'

'Çok naziksiniz, ama ben çok utandım!'

'Onlar, bambaşka bir kuşaktılar,' diye anlatıyordu Metin 'Annem, John Stuart Mill'i, Türklere tanıtabilmek için daha 1926'da bir biyografi yazmış. Milli Eğitim Bakanlığı'nda orta öğretim müdiresi olduğu zaman altı yedi tane telif eseri vardı. Milli Eğitim'de şimdi dil bilen adam bulamazsınız.' Ressam Ahmet'e baktım, ağzında piposu büyük bir ciddiyetle dinliyordu.

'Bakın, Saint Joseph'ten ressam çıkan bir tek ben varım.'

Derken, Nilgün, arkasında o güne kadar gördüğüm en güzel genç kadın, salona girdi,

'Günay Hanım! Hoş geldin!' Tanıştırdı, 'Rabia Sultan.'

‘Hiç şaşırmadım,’ dedim, ‘bu kadar güzel bir kadın, ancak sultan olabilir.’

‘Valla sultan,’ dedi Nilgün, ‘Sultan Reşat’ın torununun...’ Rabia’ya döndü, ‘Nesi oluyordun, kız? Yoksa Sultan Reşat değil miydi?’

‘Nilgün, bırak bunları,’ dedi Rabia, elini uzattı, ‘Merhaba. Ben Rabia.’

‘Ahmet’in yeni sevgilisi! Bu da patroniçemiz.’

Bu kızın bu kabalığından hiç hazzetmiyorum! Derken Tülin araya girdi,

‘Ne iş yapıyorsunuz?’

‘Hiç sormayın! Ben de bilmiyorum.’

İçini çekti,

‘Öyleyse ticarettir!’

‘Gibi bir şey!’ Ben de gülüyordum.

‘Senin nasıl gidiyor, Rabia’cım?’

‘Ben hiçbir şey yapmıyorum,’ dedi, Rabia, gerçekten de prenseslere layık bir sükûnetle, ‘Ahmet resim yapıyor, onu seyrediyorum.’

‘Onun işi hepimizden zor!’ Oturduğu yerden lafa girdi, Ahmet, ‘Benim ilham perim o!’ Kolunu, genç kadının altına girmesini istediğini belirtir gibi kaldırdı. Rabia Sultan, süzüldü, yerleşti, başını Ahmet’in göğsüne dayadı, su yeşili gözlerini kapattı.

Ancak kuzeyli bir Meryem Ana tasviri bu kadar güzel, bu kadar masum görünebilir diye düşündüğümü hatırlıyorum. *Şu anda başparmağını ağızına götürüp emmeye başlasa hiç şaşırmayacağım.*

Bu da bana parmak emen öteki masumu hatırlattı. Şiran’ın elinde, köşede, parmak emen küçük işgalciyi. Oradan, Osmanlı Bankası’nın hukuk müşavirinin altın çakmağını. Hayatım sanki bir televizyon ekranı!

‘Siz yoruldunuz birden?’

‘Evet. Zor bir gündü!’

İzin istedim. *Kim sana libidonun zaferini hep birlikte kutlayacaksınız, dedi? Şiran senin mahremiyetin, öyle kalmaya da devam edecek.*

Eve döndüğümde telefon çalıyordu.

‘Alo! Merhaba?’

Şiran’dı. Eve döndüğünde babayı hasta bulmuş. ‘Sabaha toparlanırsa gideriz,’ diyor.

‘Canım, Bozcaada kaçmıyor ya, başka zaman gideriz.’

Bana söz vermiş de tutmamış olduğu için sıkılmasın diye öyle söylüyorum ama gayretim onu rahatlatacağına sinirlendiriyor. Hissedebiliyorum bunu.

‘Sabaha bakarız,’ diyor sert bir sesle, ‘Sekizde seni alırım.’

‘Nasıl istersen.’

Libidom geri çekilirken, ben yeraltı kütüphaneme sığınıyorum. Ciltler tozlu, yüreğim pır pır!

Ne taş duvarlar bir hapishane yapar,
Ne kol demirleri bir kafes;
Masum ve mülayimler
Hücre sanırlar onları;
Eğer sevgim özgürse,
Ve özgürsem gönlümde;
Bağımsızlığın böylesinin keyfini
Semalara yükselen melekler çıkarır, sadece[58].

Hayatım, cinayetten müzikhole fütursuzca atlayan bir televizyon ekranı belki ama kumanda aleti benim elimde. Özgürüm! Ne tarihin ne de günümün kelimelerine kanacağım; dilendiren Şiran olsa bile!

Ne hazin bir başkaldırı!

Sabah söylediği saate geldi. Volkswagen’in sesini yedi kat yerin dibinden duydum. Kendimi gidememiş olmanın olası meyusluğundan korumak için hiçbir hazırlık yapmamışım ya, elime gelen ilk büyükçe çantaya bir gecelik, birkaç çamaşır attım,

‘Baba nasıl?’

‘Kötü,’ dedi Şiran, arabayı çalıştırırken.

‘Gitmeyelim o zaman. Neden gidiyoruz?’

Cevap vermedi.

‘Bak, ben istedim diye gidiyorsak gereği yok. Tatilsizliğe dayanamam diye bir şey yok.’

‘Keser misin, artık?’

Kestim.

Büyükçekmece yakınlarına geldiğimizde, kuzular pişmiş hazırdı. Şiran lokantanın önüne çekti,

‘Kahvaltı edelim mi?’

Garsonlar koşuşturdu, ‘buyurun abi, yenge buyurun.’ *Bir çift gibi duruyoruz, galiba!* Soğana da, acı bibere de evet demiş olmam, onları hoş tutmak için mi? Ya sonraki halim? Dünyada en çok yapmak istediğim iş, Bozcaada’yı görmekmiş gibi olağanüstü bir neşe gösterisi. Şiran, asla yapamayacağım bir şeyi yaptı, ben istiyorum diye hasta babasını bırakıp

geldi ya, fedakârlığının boşa gitmediğini görsün. Yol boyu bir avaza şarkılar söylüyorum,

Odalarında kuru da meşe yanıyor efem!

O bitiyor, Rumeliliğim tutuyor,

Amanın deryalar, kanlıca deryalar biz nişanlıyız!

İkimiz de bir boydayız, biz deli kanlıyız!

Şiran, gülüyor. Sıra onda. Birde Ferdi Tayfur kaseti takıyor, içinde Aram, *Te ku lil ki... Te ku lil ki der be hare, Der be hare de bu ister, singemen...*

Şiran da söylüyor ama nasıl kötü bir ses, nasıl kötü bir kulak! Gülüyoruz!

Aram bitiyor, bu defa da Kürtçe sözlü Marseilles başlıyor.

'Haydaaa! Ayol, bu Marseilles!'

Şiran'ın gözleri donuk.

'Var ya, hani, Fransız milli marşı?'

İmparatorluk'un çöküş yıllarında Marseilles, Şevket Süreyya, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin'in de direniş şarkısıydı. Hüzünleniyorum. Kafkaslar çağrışımından olacak, *Çırpınırdı Karadeniz, bakıp Türk'ün bayrağına!* Ama bu defa içimden söylüyorum, ola ki, Şiran incinir. Kürt'ün bıraktığını, devrimci yakalıyor çünkü. Ne ki, bir sonraki şarkı, *ser frazkın, ser frazkın diye giden Kurdara azadi!*

Ege, o kadar güzel ki!

'Buralar sensiz içime sinmez, Şirancım,' diye içimi çekiyorum, 'En iyisi, azadiyi bırak da sen bana sarıl!'

Gülüyor,

'En iyisi!'

Aramızdan su sızmayacağına öyle eminim ki, coşuyorum,

Havada bulut yok, bu ne şivandır; mah'lede ölüm yok, bu ne figândır?

Katılma teklifimi geri çeviriyor. Yüzünden gülümsemesinin silindiğini, bakışlarındaki parıltının söndüğünü görüyorum. *Aman Allah'ım yoksa bunu Türk emperyalizminin şarkısı mı belliyor?*

Senin o çok iyi bildiğin ruh haline giriyor, Şiran: Kale Dağı'nda çömmüş, Varto Ovası'nı seyreden poşulu Kürt beyi. İçine bakan gözlerini yoldan ayırmıyor. Ve uçuşa geçiyoruz: 115, 120, 125 kilometre! Gösterişsiz olmasına özen gösterdiğim bir tavırla uzanıp, emniyet kemerini alıyorum. Allah'tan Volkswagen daha fazla sürat yapamıyor. Aklıma, Yeniköy yalılarında oturanları gözünü kırpmadan öldürebileceğini söylediği geliyor. Gözlerim memleketimin zümrüt ovalarında, inceden mırıldanıyorum,

Mezar taşlarını Şiran, koyun mu sandın, bre Şiran? Koyun mu sandın?

Adam öldürmeyi bre Şiran, oyun mu sandın?

Bozcaada vapuru köhne, deniz fırtına öncesi laciverti, Ada'nın kendisi okra sarısı. Kalabileceğimiz tek yer, natamam bir motel. Su yok, soba yok, zemin beton ama misafir kabul ediyorlar. Battaniye verirlermiş, çarşaf da.

'Odayı görmek ister misiniz?'

Libidom bilinmeyen bir yerde inzivaya çekildi.

'Lokanta var mı?'

'Belediyenin sokağında bir tane var, beyefendi,' Kapalıçarşı tezgâhtarları kılıklı bıçkın 'İşletme Müdürü' yolu tarif ediyor.

'Telefon var mı?'

'Restoranda var.'

Sadece öğle yemekleri veren bir esnaf lokantasıymış. Balık yok. Bizim için kerhen iki parça et buluyorlar. Bir de biberleri kurumuş dolma. Salata çırpıştırmaları da lütfeder gibi. Adamları rahatsız ettik duygusuna kapılıyorum. Neyse ki, içki gani. Şiran limonlu votka, ben rakı.

İkinci bardaktan sonra olmuş olmalı, ayağa kalktı. Telefon hemen yanı başımızda. İstanbul yazdırdı, yıldırım. Nasıl olduysa, on-on beş dakika içinde bağlayıverdiler. Ama ses kötü, bağırıyor,

'Aynur? Ez em. Başım, spastıkım. Tu çavayi? Baee maleye?'

Bütün bir lokanta döndü, bize bakıyor. Adamların birisinin çatalını öfkeyle yere bıraktığını görüyorum.

'Alo! Alo!' Ses kesildi! 'Alo! Alo!'

'Kapat, tekrar dene.'

Sonunda öyle yapıyor. Yeniden yazdırıyoruz.

'Garson!'

Ciddi içki başlıyor.

'Baba hakkında bir şey söyleyebildi mi?'

'Hastaymış,' diyor gözlerini kaçırarak; yaşların birikmesini önlemek ister gibi kırpıştırdığını görüyorum.

'Çok mu fenalaşmış?' Panik duygusunu izleyen klostrofobi, ada burası, öyle ha deyince çıkamayız ki!

'Sus, biraz, ha? Olur mu? Susar mısın?' Sesindeki yumuşaklık dehşet verici! Bağırmış olsa, belki de daha az incineceğim. Yüreğim buzlanırken, yüz hatlarımın dikeye geçtiğini hissediyorum.

Bu defa sıra bende,

'Garson!' Bardağımı işaret ediyorum.

Telefon neden sonra tekrar bağlandı. Dinlememeye çalışıyorum ama mümkün değil. Bağlantı çok kötü, bağırmak zorunda. Baba ile konuştuğunu anlıyorum. Hızla anlatıyor, anlatıyor, sonunda, 'seni seviyorum' demek olduğunu bildiğim formülü tekrarlıyor, 'haz dikim, haz dikim!' gibi bir şey. Sesi ağlamaklı sanki, dayanamayıp bakıyorum -ve bütün lokanta bakıyor- gerçekten de yaşlar gözlerinden süzülüyor, kalın bıyıklarının iki yanından çenesine iniyor!

Vicdan azabı, nefret, sevgi, duygudaşlık hepsi bir arada!

Kim bilir, ne düşünüyorlar. Hesabı isteyip durumu kabullenmen mi, hiçbir şey olmamış gibi davranıp, sıradanlaştırmalı mı? Az önce çatalını masaya atan adamı düşünüyor, ikincisinde karar kılıyorum. Ne olursa olsun, kaleyi korumam lâzım.

Şiran, masaya dönüyor,

'Hadi.'

Çıktığımızda hava kararmıştı. Yağmur çiseliyordu. Şiran, yalpalıyor gibiydi. Hiç konuşmadan epece yürüdük. Göz ucuyla baktı, sakinleşmiş sandım.

'Baba, çok mu kötü?'

Amacım, eğer öyleyse, 'limanda tekne bulabiliriz belki'yi hatırlatmak.

'Ben senden susmanı rica etmedim mi?' Aynı yumuşak ses! 'Rica etmedim mi?' Ve birden kolumu tutup arkama kıvırıveriyor!

Ve ben inanamadım, biliyor musun? Acı değildi hissettiğim, öfke bile değil, saf, duru, arı hayret! Gerçekten inanamadım!

'Şiran, sen şimdi ne yaptığını sanıyorsun?'

Sesimdeki akademik tını, bana bile yabancı!

'Allah belanızı versin!'

Kolumu bırakıp, karanlığa yürüdü.

Tek motel, birlikte kalacağımız motel, onu biliyordum. O gitsin yatsın, ben kendime başka bir oda açtırayım, yarın sabah da İstanbul'a dönerim diye karar verdim. Elektrik direğinin altında biriyle buluşacakmış gibi on dakika kadar durdum, uzaklaşmasını bekledim. Yanımdan geçenleri de, büyük bir ciddiyetle selamlıyorum ki, fesatlık etmesinler.

'İyi akşamlar, efendim.'

Tek bir çıplak ampul yanıyordu, motelin lobisi bomboştu. Ne, en bi la la la işletme müdürü ne bir resepsiyoncu ne de bir hademe, bomboş! Metruk bir binaya sığınmış kadar bomboş. Ben de önünde sonunda birisi gelmeli inancıyla bir iskemleye oturdum, beklemeye durdum. Kafamın içi de

bomboş. Hissettiğim bir tek bedenim, o da bayrak açmış durumda, ‘yorgunum!’

Neden sonra kuytularda bir ayak sesi, bir umut! Ama, gelen Şiran. Başı önünde, gözlerinde derin bir mahcubiyet, dudaklarında masum bir tebessüm karşımda dikiliyor. Bana bakarken canı yanıyor. Gözlerini kaçırıyor, elini uzatıyor,

‘Hadi, gel. Lütfen.’

Omuzlarının içine gömdüğü başını -saçları dökülmeye başlamıştı- tıraşsızlığının daha da kararttığı yüzünü tarıyorum,

‘Çok mu utanıyorsun?’ Sesim, kendimin bile çok zor duyduğum bir fısıltı ama onu irkiltmeye yetiyor. Bunu, bana uzanmış duran elinin hareketinden anlıyorum. Bir an düşünüyor,

‘Evet,’ diye kararını bildiriyor, kaybolan tebessümünü tekrar buluyor.

‘Hadi! Bütün gece burada bekleyemezsin. Gel, dinlen biraz.’

Kalkıyorum ve böylece, Şiran’ın o müthiş öfkesi -patlamak için bujilerden küçücük bir kıvılcım bekleyen sıkışmış benzine benzettiğim o müthiş öfkesi- ikimizin birlikte taşıyacağımız ortak meselemiz oluyor.

Bozcaada’nın gök gürültüsü gibi gök gürültüsünün dünyanın hiçbir yerinde olmaması elbette mümkün değil. Ama, o akşam bana öyle geldi. Şimşekler gökyüzünü bir baştan bir başa aydınlatıyordu. Bir dolu, bir yağmur derken etrafı seller götürdü. Şiran, içine süzüleyim diye kaldırdığı battaniyeye girdiğimi sezdiği an gevşedi. Saniyeler içinde uyudu. Bedeni Yalova’dan bu yana yabancı değil.

Memduh Amca’nın hastalığı, yakalanma pahasına İstanbul’a gelmesini dayattığında, Yalova’ya, saklandığı evde kalan birkaç parça eşyasını almaya gitmiştik. Bir cumartesi günüydü. Ve biz ilk kez yalnızdık. O geceyi orada geçirmeye karar verdik. Nerede yatacağız diye bakınırken, Şiran, babasının yatağını açtıydı. Kasr-ı Kasım’ın sahibi Memduh Ağa’nın yatağı! Tanrım, ne büyük bir onur!

Suat, Vildan’ı kaçırmıştı, biliyor musun?

Baba anlatmıştı,

‘Suat oğlum, yanında Vildan kızımla çıktı geldi. Onlara burada bir düğün yaptık. Ertesi sabah, ben İzmir’e, Vildan kızımın babasına telefon açtım. Dedim, ‘Sizin kızınız benim namusumdur. Siz, düğün hazırlıklarına başlayın. Biz İzmir’e geleceğiz, Vildan kızımıza bir düğün de İzmir’de yapacağız.’

Anladığım, Samatya'daki evin baba yatak odasını gerdeğe girmeleri için onlara tahsis etmiş olmalarıydı - Memduh Amca, salonda, çocuklarıyla birlikte yattı. Bu bakımdan, bawe'nin yatağında yatmaya özel bir anlam yüklemiştik. Kaldı ki, ben, değil yataklarına girmek, büyüklerin resimlerinden bile utanan bir gelenekten geliyorum.

'Şiran, emin misin?'

Ne dediğimi anlamamış gibi durmasını da ikrarına vermiştim. Bunda herhalde zihinlerimizi kalıba döken edebiyatın payı büyük; âşık oldukları kadınları atlarının terkisine atıp, koşulları kelimelere dökülmemiş evlilikler yapan beyaz atlı prensler -ya da dilersen Kasr-ı Kasım beyzadeleri- geleneğinin tortuları. Cüretlerine saygı duymamak mümkün değildir! Saygı duymamak ve vırvır etmek! Kadınını beline sarmış, atını mahmuzlayan bir adama, 'Peki, şimdi ben senin neyin oluyorum?' diye sorulur mu?

Bawe'nin yatağında o gece hayıflandığım tek husus, bakire olmamamdı. Şiran'ın birlikteliğimize, 'İşte bak! Kürt, Türk öpüyor!' şeklinde siyasi bir anlam da katmış olmasından olacak, 'Kürtlere hep müstamel şeyler mi düşecek?' diye eseflenmekten kendimi alamıyorum. Gerdeğimizin cibinliği de Bedirxan! Çok mu alınganım, nedir, sanki ünlü mektubunu Atatürk'e değil de, bana yazmış:

'Salonlarından doğrudan doğruya darağaçlarına gidilen İstiklâl Mahkemelerini Kürt milliyetçilerine, Kürt istiklâlcilerine açtınız. Bilmem, bilinçli olarak mı, yoksa bir rastlantı eseri midir? Diyarbekir İstiklâl Mahkemesi heyetini bir sinema salonunda topladınız. Ve Kürt meselesinin bu kanlı filmini özel olarak gönderilmiş aktörlerinize çevirttiniz. Olaya hiçbir katkısı olmayan birçok kimseyi yalnız Kürt oldukları için kanlı filminize kurban ettiniz.'

'Hadi, canım! O kadar da değil! Memduh Amca'nın babası beraat etti işte! Ondan âlâ Kürt milliyetçisi mi olur?'

Dönmüş, Şiran'a sarılmıştım,

'Ya bir de beraat etmeseydi?'

'Kim? Baba mı?'

'Hayır, deden. Beraat etmeseydi sen hiç olmazdın!'

Ertesi sabah, gün kristal bir gökyüzüne kırıldı. Doğa orkestra olmuş çalıyor, biz, birbirimizi kolluyoruz. Bunu İstanbul'da da yapabileceğimizin bilincinde olduğumuzdan, Bozcaada tatili anlamsızlaşmanın ötesinde, işlerimize bakmamızı engelleyen bir hüviyet kazanıyor. Üstüne gidiyorum,

'Evi arasana. Bakalım, baba nasıl?'

‘İyidir.’

‘Nasıl, iyidir?’

‘İyidir!’ Son heceyi vurguluyor, ‘Sen bunları düşünme, olmaz mı?’

‘Bu lâf mı şimdi, yani?’

Bunu biraz düşünüyor,

‘Üçkâğıtçı!’ diye başını sallıyor, dudaklarında zoraki bir gülümseme.

‘Kim, baba mı?’

‘Baba. Çocukların bende kalmasının karşılığında Ayten’i Ramazan’a verecek.’

‘Ramazan da kim?’

‘Halaoğlu.’

‘Şu Apo’cu dediğiniz? Cihan’ın ağabeysi?’

‘Evet,’ dedi Şiran. Ve benim ayağım suya erdi! Baba’nın kararının telmihini anlıyorum, çünkü. Ama, yangına körükle gitmeyeceğim, *italik*’lemekle yetiniyorum, *‘Söyleseydin ya be yavrum!’*

III

Ramazan Fırat'ı, Şehabettin Amca'nın cenazesinde tanıdım. Vefat ettiği -ani bir kalp krizi- zaman, Memduh Amca Kerlik'teydi. Şiran, onun yerine hareket ediyordu -daha doğrusu, Şiran ve Günay-, Şiran cenaze işleriyle uğraşırken, Günay rahmetlinin mutfağındaydı; bir tencere almış, *mırra* pişiriyordu,

'Cezveyle başa çıkmıyor!'

Ramazan'ı onca kişi arasında mimlemiş olmamın bir nedeni de, Günay'ın ona gösterdiği ilgidir. Bu kavruk genç adamdan etkilendiği alenen belli oluyordu.

'Doğru,' dedi, 'Ne ki, Ramazan'ı dinlemek, sadece 'dinlemek' suretiyle bile Örenlere ve hatta sana karşı delalet değil, ona gücüm yetmezdi, ama gaflet ve hıyanet içindeydim! *Var hesap et, hakkımda Türk milliyetçileri neler düşünüyorlardı.'*

Şiran'ın 'Abi,' dediği Mehdi Zana'yı da o cenazede tanıdım. 'Tanıdım' derken, çizgisindeki gelişmeyi saptamış olmamdan bahsediyorum. Yoksa, beni tanıyan oydu. Müthiş bir hafızası olması gerekir,

'Sen Sakine'nin arkadaşı değil misin?'

TİP Silvan ilçe örgütünün kurucularındandı, 1969 seçimlerinde de milletvekili adayı. Aybar'la birlikte hareket edenlerden olduğu için uzaktan uzağa da olsa belirli bir yakınlığımız vardı. O günlerde, Kemal Burkay'ın başını çektiği *Özgürlük Yolu* hareketinin Diyarbakır belediye başkan adayı olarak ismi geçiyordu.

'Metin'i görüyor musun?'

Bunun anlamı, '*Devrimci Yol*'la birlikte misin?' olmalıydı ya da ben öyle algıladım. Çünkü, Zana, 1975'te, Behice Boran başkanlığında ikinci defa kurulan TİP'te görev almıştı ve bildiğiniz gibi Metin Abi ve ben yoktuk.

'Metin Ankara'da,' dedim.

Anlamış gibi başını salladı,

'Metin iyi bir arkadaş.'

Bu da, Devrimci Yol'un milli meseleye ilişkin düşüncelerini onayladığını gösteriyordu.

Zana'nın, DDKO'nun kurucularından olduğunu biliyordum. Buna rağmen geçtiğimiz yıllar içinde müthiş 'Kürtleşmiş' olduğunu gördüm. O kadar ki, bir an, provokasyon yaptığını dahi düşündüm. Zira, bahsettiğim gibi, kötü şöhretli Apocu Ramazan da oradaydı ve cenaze çeşitli fraksiyonların katıldığı bir illegal siyasi toplantıya dönüşmüştü. Öte yandan, Zana'nın Örenlerden seçim desteği istiyor olması da doğaldı. Abidin Amca'nın ve onun yanından ayrılmayan Suphi'nin -o kara kuzenlerine ders verdiği gerekçesiyle amcasının evinden çıkmıyordu- gözlerindeki pırıltıya bakacak olursa, alacaktı da.

'Yaşanan olaylardan sonra artık hiçbir kuvvet Kürt ve Türk halkını bir araya getiremez. Ve hiçbir kuvvet Kürt halkının kurtuluş mücadelesini durduramaz,' diyordu Zana, 'Ne tanklar ne askerler ne de uçaklar! Ayrılmayı kimse önleyemez!'

Rodoplu'nun, elinde cezve, kapının eşiğinde dikildiğini önce hangimiz hissettik bilemiyorum. Ama oradaydı ve karanlık -giysilerimiz, saçlarımız, bıyıklarımız- erkek kafilesinin arasına güneşten bir ışık (Tamam! Tamam! Pek bir hamasi oldu ama inanın yarattığı etki buydu!) gibi sızmıştı. Renginin daha bir beyazlaşmış olması, yorgunluktan da olabilirdi. Onu orada gören Şiran'ın suratı asıldı. Suphi'nin kösnül yüzünde ancak sırıtma diye nitelendirebileceğim bir hareket oldu. Rodoplu, anlıktan bile kısa bir tereddütten, sonra geldi, Suphi ile Ramazan'ın arasına sıkıştı.

Zana'nın, 12 Eylül savunmasında neredeyse kelimesi kelimesine tekrar ettiği düşüncelerini 'yumuşatmasına' Rodoplu'nun oradaki varlığının neden olduğuna adım gibi eminim. Açıkçası, mutfaktaki ('kadınlara ait!') yerini bırakıp aramıza gelmekle olayı sulandırmıştı. Mehdi Bey, kısa bir geçiş cümlesinden sonra ('Ben şahsen beraber yaşanmasından yanayım, ama böyle olacağına inanmıyorum.') Günay'a döndü,

'Türk halkının da çabası olması lâzım. Solda ve aydın kesimlerde bazı çabalar görüyoruz gerçi, ama yeterli değil. Gelin, ne siz ne de biz kan dökelim. Sorunu beraberce çözelim. Gelecek nesiller bize küfretmesinler.'

'Özel kulübünüze girmiş olmama hepinizin nasıl kızdığını görebiliyordum,' dedi Günay sonradan, 'Ama hakkında ahkâm kestiğiniz biz *yerlilerin* oradaki tek temsilcisinin ben olduğumu da biliyordum. Adam ne söyleyecekse, yüzüme karşı söylesin istedim.'

'Ya ben? Ben neydim?'

‘Sana güvenmiyordum. Öteki Türk de sendin tabii, ama bizden değildin. Hatta Ramazan bile o anda bana senden daha yakındı. Nasıl yerinden kalktı sakin sakin, namaza durdu hatırlıyor musun?’

Hatırlıyordum, tabii. İkindiyi kılmıştı. (Şehabettin Amca’yı öğlen gömdüğümüzü söylemiş miydim?) Marksist-Leninist olduğunu söyleyen bir örgütün üyesi için oportünistten de öte, iğrenç bir gösteri olduğunu düşünmüştüm.

‘Sen de intikamını kötü aldın!’ diye hatırlattım.

‘Düşünebildiğim en efendice yolla aldım,’ dedi Rodoplu.

‘Ben size bir seccade bulayım,’ demekle kalmamış, gerçekten de Aliye Yengeninkini getirip, vermişti.

‘Adamın cesaretine hayran olduydum. Hepiniz öyle kötü bakıyordunuz ki! Sizin önünüzde namaza durması bayağı bir meseleydi!’

‘Suphi senden nefret etti.’

İçini çekti,

‘Şiran da öyle.’

Rodoplu, Ramazan’ın bağımsızlığını sevdi.

‘Bir kere açıksözlüydü. ‘Kürdistan, dört parçaya bölünmüş bir sömürgedir. Hedef; bağımsız, birleşik ve sosyalist Kürdistan’dır. Devlet tenkil politikası güdüyor. Tenkilden korunmanın yolu, kendini şiddet yoluyla savunmaktır,’ diye kesip atıyordu ki, ben bunu, mesela Zana’da sezinlediğim ‘Ben şahsen ayrılıktan yana değilim ama...’ türünden sinsilikten daha onurlu buldum. Lütfen benzetmeyi mazur gör, ama yine Zana’dan örnek vereceğim, işte, ‘Türk halkının da çabası olması lâzım, gelin kan dökmeyelim,’ gibisinden timsahın gözyaşları yalakalığa da girmiyordu. Yine bir defasında,

‘Türk aydınının, burjuvazisinin, subaylarının ne düşündüğü beni ilgilendirmez,’ dedi; bunu da çok tutarlı buldum. Kendimi onun yerine koyuyorum; ben ‘kurtuluş savaşı’ vereceğim ya da verdiğime inanacağım da, düşmanın aydınıyla, elitiyle uğraşacağım! Hakçası, ben olsam ben de uğraşmazdım! ‘Diplomasi de umurumuzda değil,’ diyordu. ‘Biz kravatından pantolonuna kadar diplomasiye göre ayarlanan Burkaycılardan[59] değiliz. O dokuz dil de bilse, kafası aşiret, mezhep kafasından öteye gitmez. Özgürlük Yolu olsun, DDKD’si, Kawa’sı olsun, bunlar kendilerini ne kadar Marksist ilân ederlerse etsinler, aşiret önderlerinin federasyonu gibi hareket ederler. Biz, aşiretçiliği; şeyhliği, ağalığı tasfiye edilmesi gerekli kurumlar olarak görüyoruz. Bunlarla ilişki

kurarız, ama tasfiye etmek için kurarız. İlle de yok etmek biçiminde değil. Eğitiriz, ikna ederiz, dönüştürmeye çalışırız.'

Şimdi tabii, bütün iddialarını değerlendirecek birikimim yoktu, ama bir şey daha söyledi ki, bütünüyle katıldığım için önceki saptamalarının da doğru olabileceğini düşündüm.

İdeoloji ile politika arasındaki ilişkiyi kafa karışıklığına fazla uğramadan aşmak gerekir. Bağımsızlık sadece ayrılıkçılık değildir. Devletim var diye bağımsız olduğunuzu iddia edebilir misiniz? Bağımsızlık her şeyden önce, zihinsel, moral bir yan içerir. Kişi itibariyle de öyledir, halk itibariyle de. İdeolojik ve ahlaki yönden bağımsızlığı yakalayamamış bir halk, devleti olsa da bağımlıdır. Bizim bağımsızlık anlayışımız, Türk bağımsızlığını da içerir. Biz bir Türk'ün de uşak olmasını istemeyiz, Amerika karşısında, Avrupa karşısında. İkide bir 'şöyle Avrupalılaşacağız, Amerika'nın bilmemnesi olacağız' deniyor. Bunları da reddediyorum. Türklerin yolu, Türk bağımsızlığının yolu Batı'ya uyduluktan geçmez.'

Bir ara öyle şeyler söyledi ki, kendim *italik*'liyorum sandım!

'Katı, kaba, maddeci yaklaşım aşılmalı; ruhsal, ahlaksal değerlere ağırlık verilmelidir. Reel sosyalizm şimdi ekonomik bir insan oluşturmuş!' -İnanabiliyor musun *homo economicus* kavramını eleştiriyordu!-

'Gözleri hep gıdadadır, dükkândadır. Bu insan modeli, insanı sadece ekonomik bir hayvan olarak düşünmek, kapitalizmin de en temel saptırmalarından birisidir. Sosyalizm hiç böyle olmamalıydı. Bu, kapitalizmle yarıştır. İşte, kalkınmada kapitalist ülkeleri geçtik, aştık hatta! Bizce, üretimde kapitalizmi aşmakla sosyalizm olmayacaktır. Bunun kesin bir amaç, sosyalizmin vazgeçilmez bir koşulu olduğunu da sanmıyorum. İnsanın midesini doyura doyura patlat! Bununla insanın kurtuluşa ulaşacağını da sanmıyorum. İnsan önemli oranda manevi değerlerle, ahlâki değerlerle, din de dahil, bezenmiş bir varlıktır. Bu kesinlikle göz önünde tutulmalı. Çıplak, kaba, ekonomik insan! Bu tarihin en büyük saptırma ve çürümelerinden birisidir. Aynen o Roma'daki, Pompeii'deki gibi çürümeye yol açmıştır. Bundan dönülürse, çok şey kazanılır.'

Dilimin ucuna kadar geldi, *Sen de üzerinde hilalin parladığı ilkel komünizmden yanasın!*[60] ama söyleyemedim. Söyleyemeyecek kadar sarsılmıştım.

Şimdi biliyorsun, o günlerde İran'da kıyametler kopuyordu. Rabin Pavloviç'i[61] bile harekete geçiren kıyametler. Humeyni, İslâm Devrimi'ni Paris'ten yönetmeye başlamıştı. Yüzlerce insan Şah'a karşı savaşıyordu. Ve

ne senin Dev-Yol'unun ne de Şiran'ların gıkı çıkmıyordu. Ha, şu farkla ki, benimkiler *Tudehcilerin*[62] esenlikleri ile ilgiliydiler, Türk solunda o da yoktu. Yine Ramazan hariç! Ne dedi biliyor musun?

'İran, İslâm'ın anti-emperyalist temelde hâlâ rol oynayabileceğinin canlı bir timsalidir. Bizim durumumuz klasik komünist partilerinin durumu gibi değildir. Biz dine saygılıyız. Din hocalarına 'gerici güruhturlar' demeyiz. Anti-emperyalistlik, toplumun tarihi değerlerine bağlı olma, şoven olmama, adaletli olma, mazlumun yanında yer alma gibi konularda dincilerden daha fazla Müslümanız.'

Şimdi tabii bu, 'Din, ulusal kurtuluş mücadelesine karşı panzehirdir. TC, dini akımların Kürdistan'da egemen olmasını ister. Gelişmesini destekler. Nitekim, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'deki dini kurumlara büyük baskı yapılırken, Kürdistan'dakilere dokunulmamıştır. Şeyhlik ve dedelik gibi kurumların, işbirlikçi nitelikleri karşısında nüfuzlarının korunmasına çaba gösterilmiştir'den çok farklı bir tutumdu.

Sonra, mesela, Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile Çin Komünist Partisi bölünmesinde, bizimkiler -Şiranlar- Sovyetçi kesildiler,

'Sovyetler Birliği, kimi yanlış uygulamalar olsa da, Kürtlerin nispeten özgür yaşadıkları bir ülkedir.'

Sovyetler'in, Macaristan ve Çekoslovakya'yı, Vietnam'ın Kamboçya'yı işgalini de 'karşı devrim ihracına karşı enternasyonal dayanışma' olarak görüyorlardı. Buradaki fikir ayrılığının kaç cana mal olduğunu düşün! Sizin Dev-Yol'un bile, 'Bu konu bizim meselemiz değildir, bizim meselemiz başkadır düşüncesinin devrimci bir tavır olmadığı tartışmasız ortadadır,' dediği bir zamanda Ramazan,

'Bizi uzun boylu ilgilendirmez,' diyordu, 'Ama Sovyetler, Kürt hareketlerine ilgisiz kaldı. 1950-40 arasında ortaya çıkan Kürt hareketine emperyalizmin kışkırtması, dedi. Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ne karşı tavrı da biliniyor. Kürt hareketini, sorununu, uluslararası platformlara, sosyalist ülkeler götürme becerisi bile göstermedi. 1962'de Irak'a başlayan yardım, o gün bu gündür kesilmedi. TKP, Kürt hareketine, devletin resmi politikasına uygun olarak gerici damgası vurdu. Onlar kırk yıldır Moskova dehlizlerinde hareket ederler. Sosyal demokratlar, Batı Avrupa'da her türlü uşaklığa öykünürler. Ne TKP ekolü, ne de sosyal demokratlar, bize göre işbirlikçi bile değil, uşaktırlar. Başkalarının bize biçtiği ruh, biçtiği düşünce, biçtiği elbise bizim değildir.'

Sizlerin yanında MHP, ülkücü gibi kelimeleri neredeyse ağzıma alamazdım. Düşün bak, ne kadar terörize etmiştiniz. Oysa, Ramazan,

‘Türk solu, radikal, anti-emperyalist ve demokratik sol, Anadolu Türkmen’ine dayanmalıydı,’ diye, ondan hiç ama hiç beklemediğim bir tahlil getiriyordu,

‘Yüzyıllardan beri Anadolu ile yoğrulmuş Türkmenliğe dayanmalıydı. Demokrat tutarlılığı burada çıkardı ortaya. Anti-emperyalistliğin tutarlılığı, Anadolu insanının özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkabilirdi. Halis Türk, Türkmen’dir. Anadolu’da yoğunlaşan yoksul Türk’tür. Bunlar, Türkiye’de, işte literatüre göre faşist diyelim biz de, onların kitle temeli haline geldi. Aslında, MHP’nin kitle temeli olması gereken İstanbul sosyal demokratlığıdır. Böyle iken, sol buradan çıktı. Oysa anti-emperyalist, demokrat sol, yoksul Türkmen tabanını ele almalıydı. Türk solu bunu başaramadı.’

Bir defasında Şiran, ben, Apo, Nalan, çocuklar hep birlikte Zeynep Hanlarova’nın bir konserine gitmiştik. O yıllarda Hanlarova’yı hem solcular, hem de ülkücüler dinlerdi. Bana sorarsan, Asya bozkırlarından haber getirirdi. Konuşma nasıl gelişti bilmiyorum, ama bir noktada ben Azerbaycan’a ilişkin bir kaygımı dile getirdim. Nalan, bütün hışmıyla döndü,

‘Azerbaycan’dan sana ne?’

‘Ne demek bana ne? Onlar Türk!’

Yüzünde o bağnazlara mahsus saldırgan alayın işaretleri belirdi,

‘Bozkurtların torunları!’

Şimdi tabii, söylenmesi gereken şey, ‘Evet, bir Romalılar bir de biz. Onlar da Romus ile Romulus’un torunlarıydı.’

Efsaneyi bilirsin, Mars’ın oğlu Romulus, Roma’nın ilk kralıdır. Bebekken ikiz kardeşi ile birlikte Tiber Nehri’ne atılmışlardı, ölsünler diye. Bizim Asena gibi bir dişi kurt onları kurtarır, emzirir, büyütür filan. Şimdi, bütün bunları söyleyip susturmak mümkün, ama kabalığı ve cahilliği ile kendisini ‘bilimsel’ sanıyor, hani, Kuran’ı eline alıp, ‘Allah, insana isimleri öğretmiş! Keh keh keh! Benim ismimi de öğretmiş mi?’ diye sırıtan sersemler gibi.

Cevap vermedim, ama kötülüğün etrafımızı sardığını da biliyorum. Hiç beklemediğim bir şey oldu, Ramazan konuştu,

‘Türkler, bugün Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar varlar. Faşistler de böyle düşünüyorlar diyeceksiniz, ama birleşme, en azından dayanışma

istekleri varsa, ben buna Turancılık demem. Bir Anadolu Türk'ünün bir Azeri Türk'üne vereceği şeyler vardır. Bunlar zenginlik yaratır. Gereklidir de, reeldir de.'

Bomba düşmüş gibi oldu.

'Ha,' dedi, Suphi, 'Siz oradan tanışıyorsunuz! Sağcılıktan tanışıyorsunuz!'

'Saçmalama!'

'Türklerin birleşmesi fikri Turancılıktır. Sovyetler'deki 'Türk' dediğiniz cumhuriyetler, bir kere tümüyle 'Türk' değil. Birbirlerinden ayrı coğrafyalarda oturuyorlar. Kökenleri bir olsa bile Almanlarla, İsveçli ve Norveçlilerin kökenleri de bir, dilleri Kırgızca'nın ya da Özbekçe'nin Türkçe'ye yakınlığından daha yakın! Aradan yüzyıllar, binyıllar geçmiş, tarihler ayrılmış, delleri, kültürleri çok farklılaşmış.'

Nalan atıldı,

'Libya ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Türkmenistan'la Türkiye arasındaki ilişkilerden daha sıkı. Bunlar ayrı ülkeler ve ayrı uluslar. Bunlar, rızaları olmadan zorla bölünmüş ülkeler ve uluslar değil. Aralarında tel örgüler ve mayın tarlaları yok. Onların birliğinden söz etmek Turancılıktır. Bu, ırkçı ve yayılmacı bir görüştür. Türk ırkçılarının görüşleridir.'

Hatırlayacaksın, o sıralarda Bulgaristan'dan kötü haberler geliyordu. Hatta, Aziz Nesin, bir Jivkov ziyaretinde, Türklere yapılanları gördüğü halde, -komünist ya arkadaşımız-, 'kol kırılır yen içinde' hesabı, saklamıştı. Hatırlıyorum, solcu aydınlara toz kondurmayan Şiran, gözümün içine baka baka 'Bulgar Türkleri meselesini İngilizler ve Amerikalılar büyüttüler,' diyebiliyordu, 'Oradaki Türkler, emperyalist ve hegemonyacı bir politikanın aleti yapılmak isteniyor.'

'Yahu, benim akrabalarım var orada!'

Önüne mektuplar, dokümanlar koyuyordum, bu defa da,

'Biz Türkiye'de ulusal baskı altındayız. Üstümüzde o kadar yük var ki, bir de Bulgaristan'daki Türkler sorununu eklemek istemiyoruz.'

Şiran'la reel sosyalizmin sorunlarını tartışmak bir yana, varlığını da kabul ettiremezdin. Keser atardı,

'Ben komünistleri seviyorum, işte o kadar!'

O akşamki, talihsiz bir çatışmaydı! Açıkçası, ben bile onca dikkatliyken Ramazan'ın kendisini niye ortaya attığını merak ettim. Belki de bir güç gösterisiydi. Çünkü bizimkilere sorarsan Apocular, Marksist ne kelime, solcu bile değillerdi. Şiran,

‘Marksist olduklarını iddia ediyorlar ama işçi hareketiyle ilgili hiçbir yaklaşımları yok,’ diyordu.

Ve buna inanabiliyor musun, Apocu Ramazan’ı savunmak da bana düştü!

‘Ucuz işçi sınıfı ve sosyalizm edebiyatı Türk solunda çok yapılıyor,’ diyor, dedim, ‘Suyunu çıkarttılar,’ diyor. ‘Yapılması gereken daha değişiktir. Sosyalizm’i kişiye içert. İşçi sınıfının çıkarını politikaya içert. Çok lâf edeceğine, sosyalist kişilik nedir, işçi sınıfı politikacılığı nedir, onu kanıtla. Türkiye solu bunu yapamıyor. Bol bol ismini söylüyorlar, ama içini dolduran yok. Reel sosyalizm bu konuda çok kötülükler etti. Bol bol işçi sınıfı adına diktatörlük, işçi sınıfı adına devlet! İşçi sınıfı adına demokrasi dediler ama sonuç alınmadı. Oysa, işçi sınıfı kendisini yalnız grevlerle değil, siyasi oluşumunu yaratarak da ifade etmeli. Ben gerçekçiyim. Biraz ayıp oluyor ama, Türk solcusu değilim.’

‘Onlar kendilerinin dışındaki bütün örgütlere, hatta kendi içlerinde farklı düşünenlere düşmandırlar,’ dedi Şiran, ‘bizim arkadaşlarımıza karşı çok ciddi cinayetler işlediler. Tekoşin’le, KUK’la çatıştılar. Apo, her iki grubu da ‘ajan örgütü’ olmakla suçladı. Sadece KUK çatışmasında 150 kişi öldü. Toplam sayı 200’ün üstündedir. Aşiretleri birbirlerine düşürdüler. Masum insanlar öldü.’

‘Bu yeni bir şey değil. Anladığım kadarıyla sizde herkes birbirini öldürüyor,’ dedim. ‘Zaten Ramazan’a bakarsan, diğer örgütler Apocuları Mardin’den öteye, Hakkâri taraflarına sokmamak için karar almışlar. ‘Çatışmalar onların saldırıları ile başladı. Biz sadece kendimizi savunduk,’ diyor.’

Buna cevap vermedi.

‘PKK’nın demokratik bir anlayış çerçevesinde ideolojik mücadeleyi benimsemek yerine şiddete ve imhaya başvurması, Kürt ulusal kurtuluş mücadelemizi tehdit ediyor.’ Bu, Suat’tı.

‘Kürt toplumunda silâha düşkünlük şeklinde var olan eğilim, tahrik edildi. Silâhlı mücadeleyi, çatışma mantığını fetişleştiriyor, mutlaklaştırıyor. Tek çare, tek yol olarak sunuyor. Bu tutumları diğer tüm örgütlerle işbirliği yapmalarını da önlüyor.’

‘Bu da sizin sorununuz!’ diye kesip atabilsem pek sevineceğim ama yapamıyorum, *yabancılaşamıyorum* anlıyor musun? Bakma sen, Ramazan, ikide bir ‘sizin sorununuz’, ‘Türklerin meselesi’ filan diyor ama bence o da yabancılaşamıyor. Hatta, Türkler de dahil olmak üzere, bilimsel sosyalizme inanan, Kürt toplumunun nihai kurtuluşunu sosyalizmde gören, tüm parti,

örgüt ve kadrolarla işbirliği yapacaklarını, bir cephe oluşturabileceklerini söylemelerine rağmen, bence Şiranlar daha çok yabancılaşmışlardı. TSİP'in düşündüğü sosyalist birliğe iyi bakmalarına, 'Ulusal kurtuluş hareketimizi görünüşte de olsa destekliyorlar,' dedikleri Devrimci Sol, Devrimci Yol, KİTTO, Kurtuluş gibi hareketlerle işbirliğine hazır olduklarını belirtmelerine karşın bu böyleydi. Öte yandan, Ramazan,

'Ben Türk liderliğinin ne kadar Türk olduğunu sorguluyorum,' diye başlıyordu mesela. Müstakbel kayınpederi gibi, o da Yusuf Akçura'dan Mustafa Kemal'e kadar, 'Türk'ten daha çok Türkçü' olanların, aslında Türk olmadıklarını vurguluyor,

'Bu sizin meseleniz ama iyi bir Türk temsilciliği olsaydı, Türk değerlerini daha çok kollayan birileri olsaydı, bize karşı azgın şovenizm uygulayamazlardı. Azgın şovenizmi uygulayanlar, Balkanlar'dan gelenlerdir. Biraz da sizin gibi sarışınlardır,' diyordu.

Yooo, gülme! Haklı olduğu bir taraf var olmasına vardı da, benim gibi 'sarışın'ların Balkanlar'dan sonra bir de Anadolu'yu kaybetmekten ne kadar korktuğumuzu ya da kaybetmemek için neleri göze alabileceğimizi içselleştiremiyorum. Haksız da değildi, çünkü bizleri onlar nezdinde temsil edenler sizlerdiniz. Ve gördüğüm kadarıyla, gerçekten de, ülkeyi Marksist-Leninist olduklarına iman ettiğiniz birileriyle bölüşmeye hazırdınız. Hani, neredeyse, istemelerine bile gerek yoktu! Yine de, Ramazan Mustafa Kemal'in Türk ulusçuluğu açısından bir 'değer' -bunlar aynen onun kelimeleri- olduğunu teslim ediyor,

'Kişiliğini veya politikasını, Türk ulusçuluğu açısından tarihi bir dönemeç olarak değerlendirmek gerekir,' diyordu.

'Ancak, birinci adımda Kürtleri görmüş, uygun politik yaklaşımda bulunmuş olmasına rağmen, ikinci adımda inkâr yoluna sapması, Kürtler açısından çok kötü bir dönemin başlangıcıdır. Kürdü tarih defterinden tümüyle silme girişimi tehlikelidir. Başlangıçta Kürtleri kabul eder, hatta özerkliği bile düşünürken, Kürdün inkârına yol açan tutuma nasıl ulaştı? İncelemek lâzım. Acaba, gerçekten bir Şeyh Sait hareketine karşı çıkışı, işte dini getirmek istiyor, Terakkiperver Fırkası ile bağlantılı, arkasında İngilizler olabilir diye mi düşündü? Muhalifleri, Şeyh Sait'e dayanarak, Mustafa Kemal'i ekarte mi edeceklerdi? İngilizler, zaten Musul meselesi dolayısıyla sıkıştırmak istiyorlardı. Kürtlerin inkârına bu yüzden gitmiş olabilir mi? Çünkü, bir İngiliz tehlikesi, bir iç iktidar tehlikesi yüksekse, Kürtler de bu tehlikenin önemli bir sacayağı ise, hem inkâr hem de katliam

politikasına ağırlık verebilir. Yine bu yıllarda gelişen şovenizm vardır, faşizm vardır, bundan etkilendi sanıyorum. Kürtleri ezdiği halde ben bir tarihin dönemeç halkasıdır diyorum, ama sizin onun her söylediğini mutlaklaştırmamanız gerekir. Peygamberlerin bile söylediği her şey mutlaklaştırılmazken, her şey çağına göre düşünülmeli derken, Mustafa Kemal'i tabu haline getirmeniz doğru değil. Türk ulusuna hiçbir yarar getirmez. Bu sizin sorununuz, Türklerin sorunu. Siz kaskatı Kemalizm'de ısrarlı olursanız, gelişemezsiniz. Bu gövde bu elbise içine sığmaz. Çünkü, Türkiye, 1920'lerin, 1930'ların Türkiyesi değil. Dünya, o dönemin dünyası değil. Bence siz Türklerin bundan sonraki kaderi, biraz da Kemalizm'i tartışıp olumlu bir dönüşümü başarmanıza bağlı.'

Nezan Kendal'dan sonra çok iyi geldiği türünden bir şey söyledim,

'Avrupa'daki solculuk olsun, milliyetçilik olsun bana fazla anlamlı gelmiyor,' diye yapıştırdı,

'Benim için milliyetçiliğin, solculuğun ve sosyalistliğin bir tek kriteri vardır; ülkedeki sosyal realiteye, ulusal realiteye ne kadar ses verebildiği, ne kadar dayandığı ve onu eylem haline getirdiği. Bu olmadıkça, PKK da dahil, insan ne milliyetçi ne de solcu olabilir. Bunlar, Batı emperyalizminin metropollerinde kimisi sosyalizm, kimisi de milliyetçilik diyerek kendilerine alan yaratmak isterler. Avrupa'ya öykünerek mültecilik koşullarında yaşamak isterler. Avrupa da bunları olası bir Kürdistan politikasından adam olarak, eğilim olarak hazırlamaya çalışır. Öldürsen bir tanesi Kürdistan'a gelmez. Türk solcuları da böyledir. Çoğu emperyalizm sahasında gönüllü hareket ederler. Oysa, anti-emperyalistlik, yaşam tarzı itibariyle emperyalizmin değer yargılarından uzak durmayı içerir. Kendi halkını sevmeyi, kendi halkıyla sıkı bağlar kurmayı içerir. Kendi halkına hor bakmamayı, kendi halkını dünyaya savurmamayı esas alır. Kendi halkının savaşçısı olmayı esas alır. Şimdiki Türk solcular bence Türkmen'in değil, Batı'nın değer yargılarıyla yaşıyor. İki yüz yıldır Batı, Batı... Bunun bir toplumu bir adım fazla geliştireceğine inanmıyorum. Bir halk, dış kültürlere bağlanarak, onlara özenerek kişilik bulamaz. Bu tahlil Türkleri küçük düşürmek için değil, tam tersine kendi köklerine dayanarak şovenistçe olmasa da, fazla menfaatçi olmasa da sahip çıkmalarını istemektir.'

Hatırlarsın, o yıllarda bir Mehmet Gül vardı, Ülkü Ocakları İstanbul Başkanı'ydı. Milliyet'ten Ali Gevgilili'nin yönettiği bir açıkoturumdaki konuşmasını biliyorum,

‘Emperyalist ülkeler, bir ülkenin kaynaklarını kendi yararlarına kullanabilmek için, o ülkede yerli işbirlikçiler bulmak zorundadırlar. Bugün bu yerli işbirlikçilerin kim olduğunu anlamak için kâhin olmaya gerek yoktur. Kim mensup olduğu toplumun değerlerini savunmuyor ise, o bir işbirlikçidir. İthal malı bir doktrin, ancak dış ülkelerin görüşlerini yansıtabilir. Nasıl bir kişinin kazağı ötekine uymuyorsa, ülkelerin düzenleri de böyledir, yani kendi bünyelerine uydurulmak zorundadır. Yoksa, yama gibi sırıtır. Bugün Türkiye’de en önemli meselelerinden biri de, halen sürmekte olan Batı hayranlığıdır. Batı’nın ilmi ve teknolojik gelişmesi Türkiye’de yüzeysel olarak yorumlanmış, özüne inilmemiş, dolayısıyla da yüzeysel kararlar alınmıştır.’

Daha çarpıcı benzerlikler de vardı:

‘İnsan ne Marksist sosyalistlerin iddia ettiği gibi yalnız maddeden ibarettir ne de öteki bazı kuruluşların ileri sürdüğü gibi sadece manevi hasletlerle donatılmıştır. Gerçekten insan, maddi ve manevi değerlerden meydana gelen terkibi bir bütündür.’

Bu noktada dayanamadım, Rodoplu’nun sözünü kestim, ‘O zaman Suphi haklıydı. Gerçekten de ‘sağcılık’tan tanışıyordunuz!’

Öfkelendi birden,

‘Aaah! O kadar kaba olma! Ben sana başka bir şeyi anlatmaya çalışıyorum. İnsanlar birbirlerini dinlemiyorlardı, anlıyor musun? Hâlâ da dinlemiyorlar. Ne sağcılığından bahsediyorsun? Mehmet Gül, ‘Elli yıldır Türk toplumunun yerinde sayması ya da ağır gelişmesinin nedeni, kapitalizmin toplum bünyesine uymamasındandır,’ derken sağcı mıydı? ‘Faşizme ve nasyonal sosyalizme karşıyız, çünkü bunlar kapitalizmin dejenere bir sapmasıdır,’ derken sağcı mıydı? Suat, PKK’ya, şiddeti mutlaklaştırıyor, fetiştiriyor, diye karşı çıkıyordu ama duvarlardaki, ‘Tek yol devrim’, ‘Devrim kanla yazılır’, ‘Kurtuluşa kadar savaş’, ‘İktidar namluların ucundadır’, efendim, ‘İktidar sandıksal değil namlusaldır,’ sloganlarını görmüyordu. Mehmet Gül, ‘Bir hareket hakkında karar verirken, o hareketin sloganlarına bakmak gerekir,’ diyordu, ‘Anarşiyi çıkaranların bundan bekledikleri çıkar ve yararlar, sloganlardan belli olur. Bunlar kadrolarının halk üzerindeki baskısına dayanarak, yani zorla iktidarın değişmesini istemektedirler.’

‘Tamam. Diyelim ki, bütün bunlar böyleydi. Taktik icabı söylenmiş laflar olmadığını nereden biliyorsun? Bakalım, bunlar gerçek düşünceleri miydi?’

Bu sözlerim üzerine uzun uzun duraladı Rodoplu. Konuştuğunda, sesi fısıltı gibiydi,

‘Biliyor musun, benim de en hırpalayıcı, en yaralayıcı sorunum her zaman bu oldu? Kelimelerin eylemleri, eylemlerin gerçek inançları, duyguları yansıtmıyor olması. Sinsilik, kandırılmak.... Kimseye sırtını dönememek. Kandırılmak derken bunun belirli bir tasarım sonucu olduğunu da düşünmüyorum. Kimse kimseyi kandırmak için herhalde yola çıkmadı. En azından, bilinçli olarak değil. Bahsettiğim ‘kandırmak’ daha çok insanın kendisini kandırması gibi. Daha doğrusu, ussal olarak doğru olması gerektiğini düşündüğü, karşı çıkmak için donanımın, hayat tecrübesinin yeterli olmadığı bir fikre, kendisine rağmen, kendi oluşumuna rağmen, hizmet etmesi gerektiğini düşünmesi. Yani garip bir fedakârlık, adanmışlık, yanlış yönetilmiş bir sadakat duygusu. Unutmayalım ki, Kürtü olsun Türkü olsun, biz üç yüz yıldır her şeyi ‘hayır’ diye diye yapıyoruz! Öyle bir hale geldik ki, bir şeyin yapılması gereğine inanmamız için ruhumuzun ‘hayır’ diyor olması lâzım. Ya da, eğer ruhumuz ‘hayır’ diyorsa, yapmak istemiyorsak, anlıyoruz ki yapmamız lâzım. Belki de hayatta kalabilmek için ‘Batılılaşmak’, yani ‘Doğulu’ kendimizi yok etmemiz gerektiği inancından bu böyle. Bir yandan kendimizi yok etmek için elimizden geleni yapıyoruz, bir yandan da bütün hücrelerimiz yok olmamak için direniyor.

Batı’nın fikir çöplüğünü kusa kusa karıştırıyoruz, ama orada bulduklarımızı yutmayı da kendimize yediremiyoruz. Sanki, ülkücüler olsun, siz olun, PKK olsun, aslında isyan ediyordunuz; kendinizi yok etmeye isyan ediyordunuz. Kaldı ki, Marksizm-Leninizm’i bırak Türkiye, dünya devrimi vaat ediyordu. Totolojik de olsa, öyle tutarlı bir literatür geliştirmişti ki, ussal olarak onaylamak neredeyse mümkün değildi. Hele de, eğitim ortalaması 3,5 yıl olan bir ülkede! Şimdi Şiran, hatta Mehmet Gül gibi birisi, hele de ‘hayatta en hakiki mürşit ilimdir’ diye yıllar yılı beyni yıkanmış birisi, ‘bilimsel’ yaftası takılan bir şeyin elbette peşine gidecekti. Bu bir tür nefis müdafaasıydı, yurtseverlik gereğiydi, anlıyor musun? Suat’ı olsun, Ramazan’ı olsun, Mehmet’i olsun, öyle yiğittiler, öyle fedakârdılar ki, söylenecek lâf yoktu!

Ortak noktalarını derleyip toparlamakla yetindim ben de! Ortak noktaları vahşi kapitalizme hayır diyen, insanı kâinatın merkezine yerleştirmeye, teknolojiyi onun emrine vermeye yönelik, özde Orta Doğulu bir tutumdu. Medeniyetlerini, insan görüşlerini korumayı, tüm beyin yıkanmışlıklarına rağmen canla başla korumaya çalışıyorlardı, biliyor musun? Bazen,

Amerikan bilimkurgu filmlerinde, uzaydan gelen yabancıların başlarına elektrotlar bağladıkları dünyalıların çırpınmalarına benzer bir direnişe tanık olduğumu hissediyordum! O noktada dönüştürülmek istemiyorlardı, anlıyor musun? Bence, adını koymamakla birlikte, aslında yaptıkları Hilal'i Haç'a karşın savunmaktı! Batı'ya karşı birleşiyorlardıysa, bundan dolayı birleşiyorlardı. Mesela ben, fabrikaları işçilerin dolaysız yönetimine terk edelim derken, 'hayır' diyecek ne bir ülkücü ne de bir sosyalist vardı! Sana daha ilerisini de söyleyeyim, aslında ben liberalizm diyordum da, buna karşı çıkan olmuyordu. Ne ki, orada bir piçlik yapıyordum; liberalizmin tüm ilkelerini -devleti küçültmek, KİT'leri çalışanlarına devretmek vs - adını vermeden söylüyordum ve kimse karşı çıkmıyordu.

Kavramların içlerinin boşaltıldığı bir dünyaydı bu. Kelimelerin, kaderin yerini aldığı bir dünya! Apocusu da, ülkücüsü de, solcusu da KADER gibi duran aynı şeylere karşı çarpışırlarken, KELİMELER uğruna birbirlerini öldürüyorlardı. Bu da beni umutsuzluğa düşürüyor, hasta ediyordu. Ve ben sana söyleyeyim; kelimeleri terk edip, kaderi paylaşmak zorunda kaldıkları bir dönem de olmadı değil! 12 Eylül hücreleri! Orada, ülkücüler, İslâmcılar, solcular bir arada kaldılar, birbirlerinin yaralarını sardılar, kanları karıştı. Türk Kemal Pir, PKK'lı arkadaşları ile birlikte Diyarbakır Cezaevi'nde açlık grevi sonucu öldü. Doğu Perinçek, Mamak'ta tutuklu temsilcisi 'kıdemli' Yaşar Okuyan'ın yardımcısıydı. Dev-Yolcu Ali'yi, işkencede lime lime olmuş Dev-Yolcu Ali'yi, Ali Bulaç hayata döndürdü. Birbirlerini, çıplak, yaralı, ölümlü birbirlerini, *insan* birbirlerini tanıdılar. Anlamı olan tek şeyi, hayatı paylaştılar.

Bana gelince... akıl sağlığımı korumamın tek yolu, kelimeleri boşlayıp, kadere nüfuz etmeye, yüzeyin altında kalanı anlamaya, yaraları sarmaya adanmış bir ruh hali geliştirmekti. Öyle yaptım ve bedelini kimseye yaranamayarak ödedim. 12 Eylül'e yakın günlerden birisindeydi, 'blucinlilerle kumaş pantolonlular' arasında gece yarılarına kadar süren büyük bir çatışma oldu. Hatırlarsın, bir genç kız vurulmuştu, her iki taraf da kendi şehitleri olduğunu iddia ediyorlardı. Cenazeyi birileri kaçırdı, ötekiler buldu. Rezilliğin de ötesinde, cinnet! Ali'yi[63] tanıdım. Onun kardeşi Haydar, ülkücülerin elinden kurtulmuş, eve geldi. On dakika geçti geçmedi, kapı çalındı. 'Açmayalım!' dedim. Haydar, 'Belki de arkadaşlardan birisidir,' diye açmamı istedi. Direndim, açmadım, 'Bir gecede bir kaçak yeter!'

Ne düşündüğümü tahmin et!

Ama, o gelen de Selahattin'di, biliyor musun? Çalışından anlamıştım. O da sığınmak istemişti. İçeride olduğumu da biliyordu, ben yine de açmadım! İçimde hâlâ ukdedir.

Bu ruh halinin uzantısı olacak, Şiran, Ramazan'ın Ayten'le evlenmesine karşı çıktığı zaman da muhalefet ettim. Düşün şimdi, oğulları olmaksızın Kerlik'e dönmek zorunda kalan Memduh Amca'nın yeğeni Ramazan'ın korumasına ihtiyacı yok muydu? Elbette vardı.

'Siz Kerlik'e gidemediğinize göre, bırak da yanında hiç değilse damadı olsun!'

PKK tarafından 'korumaya' alınmasının onur kırıcı bir yanı olduğu düşüncesi saçmaydı. O zamanın PKK'sı bebeleri kurşunlayıp, top gibi fırlatan PKK olmadığı gibi, sol hareketlerin içinde hiç kuşkusuz en *yerli* olanıydı. O kadar ki, 'Ben kendi halkımın kurtuluşunu Kürdistan halkının kurtuluşunda, bunu da PKK'nın önderliğinde görüyorum,' diyen Kemal Pir'i bile yadırgamak zordu. Dahası, ruhumun derinliklerinde Ramazan'ın bawe'ye oğullarından daha çok yâr olacağı, onun da onları daha az yabancılayacağı şeklinde bir duygu vardı. PKK'nın bir on yıl sonraki haline, arkasındaki halk desteğine bakılınca, bu sezgimin yanlış olmadığı görülüyor.

Geçerli örf ve âdetler çerçevesinde, Ramazan'ın Ayten için kötü bir koca olacağına dair hiçbir belirti yoktu. Tersine, 'Kadın şimdiye kadar bizde doğurma aracı olmaktan öte görülmedi. Çocuklar da, büyüsünler de eve bir şeyler kazandırsınlardan öteye mahluk sayılmadı,' diyebilen bir adamla evlenmesini bir aşama olarak görmek de mümkündü. Nitekim, Şiran'ın ayak sürümesine karşın evlendiler ve Ayten görülmedik biçimde inkişaf etti.

Bir mumdur, iki mumdur... Kına gecesini Samatya'daki evde yaptık. Göbek attık, lilandın çektik. Cihan'ın annesi, hala, bana başlığını giydirmeye kalktı. Artık, 'ki ye?' diye sormuyorlardı. Ama sadece 'aile' arasında. Çünkü, düğün de İstanbul'da oldu ama ben sadece nikâha davet edildim. Öyle anlaşılıyor ki, tüm aşiret orada olacaktı ve kendilerini beni onlara açıklamaya hazır hissetmiyorlardı.

Ayten'e bana tonlarca gibi görünen altın takılmıştı. Sadece kuyumcu dükkânında görebildiğim bir miktarı, genç bir kızın üstünde görmek garip bir duygu. Hele de hayatta kalması sadece kendi ellerinde olan, kendi emeği ile ayakta duran bir kadın için garip bir duygu. İtiraf etmeliyim ki, insan kendisinin hiç de 'değerli' olmadığı türünden bir duyguya kapılıyor. Hele de altını takanı, garip bir kibrin fethettiğini görüyorsan, ki bu, Ayten gibi

özde temiz bir kızda bile gözlemlenebiliyordu. Ne ki, görüp göreceği son - ve ilk!- mürüvvet olduğu da doğruydu. Kendi düğünüydü ama duvağın altında daha iyi dursun diye saçlarını bile kesemedi, çünkü bawe istemiyordu. Yatak odası çeyizine ilişkin tercih de beyan edemedi. Memduh Amca gitti, Kapalıçarşı'dan, Yeşilçam yıldızcığına namzet birininkine benzeyen -beyaz lake, kadife, kapitone kaplı kapılar, pirinç tokmaklar- bir lenduha aldı getirdi. Ama bu her zaman böyleydi. Nalan, evini bir gün olsun kendi istediği renge boyayamadı, çünkü ihtiyaç duyduğunda bawe plastik boya kutularını yüklenir getirirdi,

'Evi boyatacağım.' 'Evi' derdi, asla 'evinizi' değil. Çocuklarının evleri kendi eviydi. Çocuklarının çocukları da kendi çocuklarıydı. Kendisine dede dedirttirmezdi hatırlıyor musun? Torunları 'bab' derlerdi.

Nalan, sıkıntıyla sorardı,

'Ne renk aldın?'

'Yeşil,' derdi Memduh Amca, 'yeşil güzeldir.'

Bir defasında da, kızcağız bir çamaşır makinesi almaya kalktı, dayıoğlu Kâmil'den. Anlaşılan, bileziklerini de Kirkor'a götürmüş, bozdurmuştu. Ticaretin erdemsizliğini tartıştıkları o akşam, Memduh Amca kuyumcuya döndü, 'Bizim gelin sana bileziğini getirmiş, öyle mi?'

'Evet,' dedi Kirkor, önüne bakarak.

'Şimdi moda başkaymış. Şimdi sen ona iki tane burmalı getir.'

'Getireyim.'

Bu defa da Kâmil'e döndü,

'Sen de işi genişletmişsin, maşallah.'

'Eh işte, idare ediyoruz.'

'Ama o çocuklara verdiğini beğenmedim. Otomatik makinen yok muydu?'

'Vardı ama onu istediler.'

'Onlar gençtirler. Cahildirler, sen otomatiklerden birini yolla, bunu aldır.'

'Başüstüne,' dedi Kâmil.

Muhteşem olduğunu düşünmüştüm! Kırılan gurur ancak bu kadar efendice tamir edilirdi!

Her neyse.

Ramazan'la Ayten'in arka arkaya iki oğulları oldu, ben de 'cicianne'leri. İlk oğulları Şirvan bacaksızı, doğmak bilmedi, boynuna kordon dolanmıştı. İlk yirmi dört saati o rezil Cerrahpaşa kadın doğumda geçirdik. Ayten ile

ben. Kızı az daha öldürüyorlardı. O kadar ki, Ramazan koridorlarda avaz avaz bağırıyordu zavallı,

‘Gerekirse çocuğu parçalayıp çıkartsınlar, karımı kurtarsınlar!’

Sezaryene son dakikada yetiştirdiler. Hani, ‘nurtopu’ derler ya, gerçekten de öyle bir oğlan doğdu. Sonraki yıllarda, ‘cicanne’ demesini öğretmişlerdi, etrafımda koşturup dururdu,

‘Cicianne! Cicianne bak!’

IV

Allen Giz, otuz yaşlarında, kısa boylu, topluca bir adamdı. Yuvarlak bir yüzü, dökülmeye yüz tutmuş seyrek kumral saçları vardı. Daha o yıllarda takım elbisesinin içine pembe, eflatun gibi kadınlara tahsis edilmiş renklerde gömlekler giyerdi.

'Yine de, ben onu beyaz tenis kıyafetleri içinde görürdüm,' dedi Rodoplu, 'ne giyerse giysin, beyaz tenis kıyafeti içinde görürdüm; şortunun üzerine sarkan içki göbeğini ortaya döken beyaz tişörtü, bağcığından tabanına kadar her şeyi abartılı devasa Amerikan tenis ayakkabıları, koncu çizgili çorapları; Burgazadası Deniz Kulübü'nde, etrafında çocukları, bikinili, güneş yağı kokulu karısının takır takır bir Fransızca ile yağdırdığı emirler, elinde viski bardağı, kaykılmışken.'

Allen Giz, Hayati Kamhi'nin ortağıydı. Jak Kamhi'nin büyük oğlu Hayati Kamhi'nin. Ankara asfaltı üzerindeki, baştan aşağı cam, dört köşe bina, 'Teletrans' onlarındı.

'Aynalı güneş gözlükleri gibi bir bina. Hani vardır ya, takanın kendisini saklayıp, seni gözetlemek için kullanıldığından eminsindir. İnsanı yabancılaştırır, mafya ya da rambo ile karşı karşıya kalmışsın gibi ürküntü verir. Öyle, buz gibi, meşum görünüşlü bir bina.'

O dönem, Profilo'ya karşı sahiplerinin Yahudi -yani uluslararası sermaye, yani fesat örgütü- olmasından kaynaklanan özel bir husumet de vardı. Bu nedenle olacak, güvenlik önlemleri sinir bozacak kadar güçlüydü.

'İsrail Konsolosluğu ya da EL-AL Havayolları gibi. Ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın yüzü deyip, insanı girmekten vazgeçirecek türden.'

Teletrans, elektronik eşya üretirdi. O yıllarda, hesap makinelerinin yanı sıra kasetçalar da yapıyorlardı. Rengârenk plastikten, kayıt yapmayan, nispeten ucuz, çanta görünümlü kasetçalarlar. Günay mı, Şiran mı, hangisi akıl etti bilmiyorum, ama 'Üniversal İngilizce Ev Dil Kursu'nu -artık adı öyleydi- teypleri olmadığı için alamayanlara sunmanın iyi bir fikir olduğunu düşündüler. Rodoplu, PA-AR döneminde araştırma projesi sunduklarından biri olan Baba Kamhi'ye başvurdu.

‘O işi Teletrans’la konuşacaksınız,’ dedi Jak Kamhi.

Oğlundan randevu,

‘Jak Bey, sizinle konuşmamı istedi,’ diye alındı.

Hayati Kamhi, uzun boylu, mavi gözlü, İngiliz soylusu tavırlarıyla, Floridalı süpermarket yöneticisini hatırlatan ortağına hiç benzemiyordu. Günay’ın fizibilite raporunu inceledi.

‘Bizim kaset fabrikamız da var,’ diye gülümsedi.

Kaset fabrikası dedikleri, ithal bantları kasetlere sardıkları bir atölye olmalıydı. Rodoplu’nun beyninde ziller çaldı.

‘O halde, o konuda da işbirliği yapabiliriz.’

Teletrans -dolayısıyla Profilo!- ortaklığının yolu böyle açıldı.

‘Zuhuratbaba’daki daireden o insanları çıkarıp, kapının önüne koyamazdık. Bozcaada dönüşü Volkswagen’i satmak daha kolay göründü. Şiran da öyle yaptı. Teletrans’a gidecek otomobil bulamadığımız gibi, taksi paramız da yoktu.’

Neticeden, ‘Üniversal İngilizce Kursları Anonim Şirketi’nin iki büyük ortağı, genel müdürü ile murahhas azası, Teletrans’ın iki büyük ortağı Kamhi ve Giz ile buluşmaya Kadıköy-Maltepe minibüsüyle gittiler. Sıcak, toz, bitmek tükenmek bilmez gibi duran yol, soldurdu, hırpaladı; Şiran’ı pantolonunun kemerine kadar terletip ıslatan asabiyete dönüştü.

‘Kırmaktan o kadar korkuyordum ki, yıllar yılı deodorant kullanmasını öneremedim,’ demişti Günay, ‘Neden sonra bir gün, tıraş losyonu, köpüğü vb. gibi bir kozmetik seti içine bir de deodorant dâhil etmeyi akıl ettim. Pislik-temizlik, bunlar galiba kültürel kavramlar. Tıraş tasını lavaboya boşalttıkları zaman sabunla kılları akıtmayı akıl etmezlerdi, biliyor musun? Ve zavallı Çiçek, her defasında kurumuş sabun köpüğünün fayansa yapıştırdığı kılları temizlemek zorunda kalırdı. Hemen her zaman bir de yarı kuru balgam olurdu. Memduh Amca sürekli balgam çıkarırdı. Yanına, dört köşe kesilmiş gazete kâğıtları koyarlardı, öksürdüğünde içine tükürsün diye. Şiran’ın da boğazını temizlemek huyu vardı. Dışarda yemek yediğimiz zamanlar, diğer müşterilerin mideleri döndüğü için bırakıp gittiklerini bilirim.’

O gün de tıraş olmamıştı. Günay, bunun bir protesto biçimi olduğunu anlıyordu. Düzenin işbirlikçi kompradorlarını protesto ediyordu.

‘Tamam, iş için iyi değildi ama netice itibariyle Şiran buydu. Teletransçılar bizimle çalışmak istiyorlarsa, sakallı ya sakalsız Şiran’ı kabullenmek zorundalar, diye düşünüyordum. Tabii, bir de Şiran

konuşmaya başlayınca karşılarında en az kendileri kadar iyi bir işadamı göreceklerdi. Zaten, madem ki Yahudiydiler, madem ki onca başarılı işadamlarıydılar, Şiran'ın ne olduğunu bir bakışta görmeliydiler. Hatta eğer göremezlerse, onların işadamlığından da şüphe etmek gerekirdi.'

Minibüsten, -babalarının onları yabancı bir erkekle görmesinden korkan genç kızlar gibi- Teletrans binasından birkaç yüz metre önce indiler. Aradaki mesafeyi, Rodoplu kabaran saçlarını taramak, Şiran sakinleşmek için kullandı. Bir de arabaları varmış da, uzağa park etmişler gibi yapıyorlardı.

Allen Giz'in ofisi, yetmiş-seksen metrekarelik, duvardan duvara beyaz halı kaplı bir odaydı. O kadar boştu ki, Rodoplu, 'Ancak çok zengin birisi bu kadar sade olabilir,' diye düşünmüştü.

'Zenginliğin tek belirtisi, Giz'in masasının yanında duran tay derisi kaplı şezlongdu ki, onun da o olduğunu ancak bilen anlardı. 'Şiran'ı karartan tozlu ayakkabılarımızın bıraktığı iz değilse, odanın büyüklüğü olmalı, yoksa eminim, bir Kirkor'un, bir Kâmil'in yazıhanelerinin cafcafının onda biri yok burada,' diye düşünüyordum ki, köpeği gördüm! Muhteşem bir Sivas Kangalı! Giz'in odasının bir ucundaki masasının altına kıvrılmıştı. Şafii arka-planlarının etkisi var mıydı, bilemiyorum ama Şiran köpeklerden 'ya ben ya onlar' diyecek kadar nefret ederdi!'

Göz ucuyla baktım, alnından sular süzülüyordu.

Köpeğin altında yattığı masanın üstünde, Giz'in -elektronik mühendisiydi- bizzat kendisinin parçalara ayırdığı Japon marka bir yazarkasa vardı.

'A ha! Teletransın bundan sonraki imalatının ne olacağını görüyorum' Gerginliği yumuşatmaya çalışıyordum, 'Sanayi casusluğu yapayım da görün!'

Giz'in hafifçe esneyen dudaklarına karşın gözleri buz gibiydi,

'Ne içersiniz?'

Köpeğin yemeği çaydan önce geldi.

'Kara mizah gibi bir şeydi,' diye anlattı Rodoplu, 'Kapı açıldı, beyaz ceketli, papyonlu bir garson, parmaklarının ucunda taşıdığı kapaklı madeni bir tabakla geldi. Şu lüks otellerde gördüklerinden, derin kapaklı servis tabakları.

'Beyefendi, girebilir miyim?'

'Müsaade eder misiniz?' Cevap beklemedi,

'Gel!'

Ne oluyor demeye kalamadan, adam köpeğe yürüdü, tabağı önüne koydu. Kapağı metrdotel zarafetiyle kaldırdı. Geri geri çekildi çıktı. Tabakta dana kuşbaşı yığılıydı. Şiran'ın gözlerine cinayet oturdu!

'Orospu çocukları! Bu kadar etle bizim orada üç aile doyar!'

Belki de o kızgınlıkla, Giz'le müthiş bir pazarlığa girişti. O kadar ki, Günay, anlaşmadan kurtulmak için işi yokuşa sürdüğünü zannetti. Sonunda Giz, o kadar uzun vadeli mâl vermektense, Teletrans olarak Ünivarsal A.Ş.'ye ortak olmalarının daha akla yakın olduğunu söyledi. Şiran da hak verdi.

'Tenis maçı izleyenler gibi bir ona bir ötekine bakıyor, kulaklarıma inanamıyordum,' diye anlattı Rodoplu, 'Allen Giz, 'Bizden çok istifade edersiniz,' diyor ki, haklıydı. Profilo Holding ile bir biçimde ortak olup da, imkânlarını kullanamayıp batan tek şirket bizimkiydi, bundan eminim''

Ayrıntıları Teletrans'ın hukuk müşavirleriyle konuşmak üzere ön anlaşmaya varıldı, küçük Kamhi ve Giz'le el sıkışıldı.

'Oradan çıktığımızda, akşam olmuştu. Minibüs bulabilmek için Ankara asfaltının öte yanına, İstanbul istikametine geçmemiz gerekiyordu. Çok garip ama ne o sevimsiz Giz, ne köpeğin kuşbaşısı ne de meşum bina, bana o uğultulu korkunç caddeyi karanlıkta koşarak geçmek, geliş-gidişi ayıran madeni 'çit'in üzerinden dar etek, topuklu ayakkabıyla atlamak kadar koymadı! Ya da öyle zannediyorum. Kamyonların önünde kaçışırken, kendimi aşağılanmış, hakarete uğramış hissediyordum. Şiran'ın kendisine gelmesiyle benim çöküntüm ters orantılı gibiydi. Ömrüm boyunca kurtulamayacağımı sandığım kirlenmişlik duygusuna bir kez daha ram oldum. Sana komik bir şey söyleyeyim mi? Dr. Sernea'nın karşısında o bindallıyı giydiğim zaman aklımdan geçen, Ankara asfaltı üzerindeki o garip akşamdı! O yüzden dedimdi ya, İncili Kaftan'ı oynuyorduk![64] Ama ne demiş Cemil Meriç? 'Bana kendini değil, rüyanı ver! Olmak istediğin gibi görün, olduğun gibi değil!'

Olduğum, Ankara asfaltı üzerinde başı kesik tavuk gibi koşuşan, ne idüğü belirsiz, sarı saçlı, 'herhalde Kürt dostunun koruması altında' bir kadın! Olmak istediğim, bir Osmanlı hanımefendisi. Üretken miymiş, değil miymiş, iş hayatında başarılı mıymış, Batı'nın jürisine sunulmadan belirlenen bir Türk kadını! Allen Giz'le değil halleşmek zorunda kalmak, asla bir araya gelmeyecek bir Türk kadını! Beynin sağ yarı küresi, Yin!'[65]

Utanç verici bir işe bulaşmış insanlar gibi birbirlerinin yüzüne bakamıyorlar, konuşamıyorlardı. Profilo Holding'in ortağı olmak ne

demekti, düşünebiliyor musunuz?

Geçmişlerinin kanatlarını kırdığı iki küçük kuştular.
Özdeşleşmedikleri bir dünyada yaşam savaşı veriyorlardı.
Birbirlerine dayanarak uçacaklardı.
Uçacak yerleri yoktu.
Caddeler evleri oldu.
Kuytu gölgelere sığındılar.
Yaralarını sardılar.[66]

‘Öyle kirliydim ki, evimi, son siperimi pisletmek, tertemiz çarşaflarımın altına girmek istemiyordum,’ dedi Rodoplu, ‘dışarda bir şeyler yemeye karar verdik.’

Ortaköy, yol üstündeydi. Dolmuştan Köprü’nün Beşiktaş çıkışında indiler. Bir dolmuş daha, yirmi dakika içinde oradaydılar.

Ortaköy sokakları karanlık, Ortaköy sokakları pusu doluydu. ‘Ülkücüler’ hâkimdi deniyordu, yani Ortaköy, devlet terörü ile örgüt terörünün kol kola gezdiği bir mekândı.

‘Biraz daha birlikte olabilmek, başımıza geleni içselleştirebilmek için, meydanda, yirmi metrekarelik bir meyhaneye sığındık. Meyhaneci ‘bizden’di, yani Meriç’in öteki yakasından. Şiran’ın, vatanseverliğini sorgulamış olmalı ki, lüferin başında bizi dinliyordu,

‘Orospu çocukları! O etle bizim oralarda üç aile doyar!’ Yadırgamadığım bir cümleydi, biliyor musun? Bizim oralarda yarım kilo etle üç aile doyardı. Ama, KELİMELER! Kelimelerin, kaderleri tayin ettiği bir dönemdi. Benim hemşerim, mavi gözlü meyhaneci, ‘solcu’ olduğumuza iman etmiş olmalı, çevreden homurtular başladı. Ben, tedirginliği meyhanede içki içen tek kadın olmama veriyorum. Atatürk’e yaslanmışım ya, bu gericiler umurumda değil. Bir kelime etseler, ‘Ortaköy Camii’nin avlusunda içki satmaya utanmıyor musunuz?’ diye üste çıkacağım! Ha, homurdananlar ülkücüler ise, o hiç önemli değil! Uzatmasınlar, ‘Çırpınırdı Karadeniz’i ben en az onlar kadar iyi söylerim!

Yan masada aniden peydah olan adamın yüzü çiçek bozuğu çirkiniydi. Sohbet, o günlerde beş parçaya ayrılıp, her bir parçası, İstanbul’un bir semtine dağıtılmış, kimliği belirsiz bir kadıncığın cesedinin nasıl bir araya getirilmeye çalışıldığının ballandırılmasıydı. Bizim masaya nasıl döndüğünü hatırlamıyorum; hoş, mekân o kadar küçüktü ki, diz dize oturuyorduk. Cebinden fotoğraflar çıkardı,

‘İşte bu bir kolu, bir bacağı,’ utanıyormuş gibi gülümsedi, ‘İşte biz böyle görev yapıyoruz. Ben, polisim.’

Allah aşkına, Mehmetcim! İstanbul’un dört bir yanından kol, bacak toplayan bir adama ne denir ki? ‘Vallahi, kardeş, biz de bugün Profilo’ya ortak olduk! Bu yüzden de karalar bağladık!’ gibi bir yanıt düşünebiliyor musun?

Bence, en doğrusu, ‘Allah razı olsun!’ ya da ‘Kolay gelsin,’ demekti, ama Şiran’ın beyaza çalan yüzü uyardı, kalktık.

Dediğim gibi Ortaköy karanlık, Ortaköy bir labirentti. Anacaddeyi bulmaya çabalıyorduk ki, nereden fırladığı bilinmez, ufacık bir çocuk belirdi,

‘Ağabey, burası faşist dolu!’ dedi Şiran’a, ‘Hemen uzaklaşın!’

Göründüğü gibi kaybolduğuna bakılırsa, bir Müslüman cini olmalıydı ama faşist dediği Selahattin’di! Hadi be, sen de!

‘Hiçbir şey yapamazlar! Önce beni vursunlar da, görelim!’

Tabii, hamasiydi! Hemen toparlandım, kendimle dalga geçmeye koyuldum,

‘Bir hışımla geldi geçti, pah pah pah!’ diye türkü söylemeye başladım, ‘Kiziroğlu Günay Hanım, hey hey hey! Hışımı dağı deldi geçti! Bir beyin kızı, zor beyin kızı!’ vs. vs.

Ama unutmayasın, ben Batı Trakya Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Hacı Galip’in torunuyum! ‘Terörize’ olmam! Sadece kızarım! Öyle kızarım ki, öfkemden bedenimin çevresinde bir güvenlik çemberi oluşur, kurşunlar seker! ‘Amma da palavra!’ deme! Einstein, ‘Sitra Achra’yı yardıma çağırmayı bilirse, biz de biliriz!

Caddeye vardık, Dolmabahçe’yi bulduk, sokak ışıklarının güvencesine girdik.

Şiran, elimi avucunun içine aldı, sıktı,

‘Bir Kürt olarak seni sevdiğimi biliyorsun, değil mi?’

Tanrım, ne kadar uygarlaştık! Önce bawe’nin yatağına gir, seviyor musun sevmiyor musun, ondan sonra karar ver! Helal bize! Hakaret mi, iltifat mı, düşünemiyorum bile!

Ertesi gün, cumartesi. ‘Allah cumartesileri korusun!’ Ama, belli ki, o cumartesini korumayacak, çünkü Şiran, anneyle babayı Kerlik’e götürecek.

‘Yolculamaya gelirsin, değil mi?’

‘Elbette!’

Rodoplu, Samatya’nın, Teletrans kadar uzak olduğuna karar verdi.

‘Geldiğimizde, on biri geçmişti ama herkes ayaktaydı, misafir de vardı: Abidin Amca, karısı Saliha Yenge, İbrahim Dayı, karısı, çocukları, onlarca insan. Veda yemeği gibi bir şeydi. İbrahim Dayı’nın adını hatırlayamadığım karısı dolma yapmıştı. Kulakları çınlasın, olağanüstü el becerisi olan bir kadındı. Kötü bir bıçakla, bir kabaktan ya da patlıcandan içe içe oyarak, iki üç dolmalık kap çıkarırdı. Çok da iyi serpe yapardı. ‘Serpe’ dedikleri, baş, ayak, yani kelle paça, işkembeyi doldurup, dil, parça, bumbar vs. birlikte kaynatıp, nohut ve sarmısakla yaptıkları harika bir yemek. Zahmetli bir işti ama ben ondan öğrendim. Bir gün, Şiran canı çektiğini söylemişti de, pişirmiştim, ama nedense Şiran bozulmuştu. Sömürgeciler şimdi de yemeklerimize sahip çıkıyorlar diye mi düşündü, nedir? Her neyse.

Misafirlerin gitmeleri ikiyi buldu. Bizim yatakları serip yatmamız, üç. O gece sayımız erkeklerden çok olmalıydı ki, biz kızlar salondaydık.

Hayriye Anne, evi temiz bıraksın diye bütün gün uğraşmıştı. Yaygıları, bayrak rengi halıyı yıkamış, balkon duvarına sermişti. Belki geçirdiğimiz günün karmaşasından, belki de bana sokulan Feride’nin huzursuzluğundan uyuyamadım. Bir saatten fazla dönendiğimi hatırlıyorum. Derken, tıpır tıpır bir yağmur başladı. Bambu çamları gibi, arp gibi bir sesti. Tedirgin ruhumu sükûnete kavuşturacak derken, balkonda serili halıyı hatırladım. Sırılsıklam olacaktı. Solumda Feride, sağımda Aynur, onun yanında Çiçek, Rona, Ayten, Duygu, onun annesi, daha hatırlayamadığım birileri uyuyorlardı. Hafifçe seslendim, hiçbiri duymadı. Kalktım, balkondan, halıyı içeri almaya gittim. Hayriye Anne ile holde çarpıştık. O da halı için ayaktaydı.

Aynı kaygılarla hareket eden iki kadının gece buluşması gibi dostluk var mıdır?

Parmaklarımızın ucuna basarak balkona süzüldük. Islak halı yağmuru yediğinden daha da ağırlaşmıştı. Yerinden kaldıramadık. Bir yandan da halimize gülüyorduk. Dayanamadık, yağmurun altında birbirimize sarıldık, kaldık. Kuran dilinden başka ortak dilimiz yoktu, ama uyanıp da yardıma gelmeyen herkesi çekiştirdik. İçeri taşıyamayacağımıza göre, kenara çekip bırakmayı kararlaştırdık. Sonra Hayriye Anne bana havlu buldu, saçlarımı kuruladı.’

Bu yaz da geldin mi? Yün yatakları bahçeye serdin mi?
Kaburga getirdin mi? Ya badem?
Seni özlüyorum, Hayriye Bacım.
Sen de benden sual ediyor musun?
Anne?[67]

Kerlik'e, ertesi akşamüstü gittiler. Şiran, Kâmil'in otomobilini ödünç aldı. Memduh Amca yanına oturdu, Rona'yı kucağına aldı. Hayriye Anne, Ayten, Aynur arkaya oturdular. Borçaları, naylon torbaları ayaklarının altına aldılar. Kaldırımda son bir kez daha sarıldılar.

'Sana emanet, sana emanet!' tekrarladı, Hayriye Anne.

'Merak etme. Merak etme!' diye tekrarladı Rodoplu, 'Merak etme, ben onlara bakarım. Unutma, söz yarın ilk iş reçel de yaparım.'

Şiran, Türkiye'nin öteki ucuna kadar otomobil kullanacağından çok memnundu. Günay'a hızlı gitmeyeceğine, konakladıkları her yerden telefon edeceğine söz verdi.

'Ne o?'

'Bizde âdettir, su gibi gitsin gelsin diye yolcunun ardından su dökeriz.'

Nalan'ın alaylı bakışları altında Rodoplu, bir tas suyu kaldırıma attı,

'Selâmetle! Yolunuz açık olsun!'

V

Teletrans ortaklığı törensiz gerçekleşti. Bundan kastım, Rodoplu ile Şiran'ın, 'ortakları' Kamhi ve Giz'le kelimenin ima ettiği kader birliğini - sevinç, tasa vs - asla paylaşmamış olmalarıdır. Ortaklık sözleşmesini, onların hukuk müşavirleri hazırladılar ki, bu adamlar, Şiran'ın 'Hocam' diye -Fakülte'den- hitap ettiği ünlülerdi. Bilanço vb. şeyleri de mali müşavirler inceledi. Her iki tarafa da birbirlerinin gıyabında imzalattılar. Ne Kamhi ne de Giz'in, 'Üniversal'i tek bir gün ziyaret etmemiş olmalarında mutlaka bir hayır vardı ama bizimkiler özellikle de o sıralar çok ihtiyaç duydukları destekten yoksun kaldılar.

Şiran, 'Ortağımla konuşmak için sekreterinden randevu almak zorunda kalacaksam, ne anladım ben bu ortaklıktan!' diyordu. Ne ki, 'ortağı'nın tuzu kuruydu. Üniversal'in Şiran ve Günay için ne denli hayati olduğunu bilseler, Tanrı bilir, ortak bile olmazlardı! Bilmem, anlatabiliyor muyum? Onlar soğukkanlı, işe, sadece para kazanıyor mu, kazanmıyor mu diye bakan, kazanmıyorsa kılları kıpırdamadan derhal tasfiye edip, başka bir sahaya yönelen profesyonel 'para yapıcılar'dı.

'Bizim imkânlarımızı kullanın!' derken, samimiydiler ama kimsenin önünden koşup, onun işini üstlenecek halleri de yoktu. Örneğin, Teletrans'ın nazının geçtiği kuruluşları örneğin, reklâm ajansını, örneğin, bilmem ne bankasını kullanmak bize düşüyordu. Atmaca gibi olmak lâzımdı, anlayacağın. Olamadık tabii.'

Öyle sanıyorum ki, Şişli'deki o koca daireye taşınmalarının, Ayla denilen o kadını yönetici sekreter diye almalarının altında, belli belirsiz de, incecik de olsa, Profiloculara ayak uydurma istemi vardı. Hayati Kamhi, Şiran'a hiçbir zaman sekreter aracılığı olmadan telefon açmadı ama sekreteri açtığında da Şiran'ı eskisi gibi karşısında bulamadı. 'Yatak odası sesli' dediğim bu Ayla, Şirinevler ya da Zeytinburnu taraflarından, lise mezunu, tecrübeli bir sekreterdi. Bir defasında, Teletrans'tan gelen bir telefonu, Şiran'a bağlamadığına, karşı tarafın sekreterine,

‘Lütfen önce siz bağlayın, ben Şiran Bey’i takdim edeyim,’ diye ısrar ettiğine bile şahit oldum. Protokol kurallarını harfiyen uygulayarak, ‘Şiran Bey’i onore’ ediyordu. Rodoplu’ya sorarsanız, bu, ‘benim patronum senin patronunu döver!’ çekişmesiydi ki, ‘hanım’ların zenginlikleriyle övünen gündelikçilerin yersiz sadakatini hatırlatıyordu.

Boğaziçi mezunu Savaş, Profilo ortaklığını duyunca geldi. Amacı, Üniversal’i ‘adam edip’ esas patronların gözlerine girmek, buradan Holding’de iyi bir işe atlamaktı. Bizimkiler farkında olduklarını, ama aldırmadıklarını söylüyorlardı,

‘En bi la la la la anonim şirketine başka niye gelsin?’

‘Nusret Bey’in gelişi ise tam anlamıyla çaresizliktendi! Pazarlamacılarla halleşmiyorduk, herkes de bize bunun adamları eğitemediğimizden dolayı böyle olduğunu söylüyordu. Kitapların, kasetlerin nasıl kullanılacağını, nasıl ders çalışılacağını ben anlatıyordum, ama anlaşılan esas mesele, müşterinin itirazlarını ortadan kaldıracak cümleleri bulup sıralamaktı. Bunun da ‘ilmi’ vardı ve ‘ilmin’ adı, ‘pazarlamacılık’tı. Şiran’ın ‘abi’ demekten kendini alamadığı Nusret Bey, işin uzmanıydı. Bilmenin ötesinde, satmaktan müthiş zevk alıyordu. O kadar ki, o yaşlı başlı adam, bir süre sonra elinde çanta, kendisi de satışa çıkmaya başladı!

Üniversal, bana dünyada iki tip insan olduğunu öğretti. Bunlardan biri, hayatı bir satranç tahtası, çevresindeki insanları da onun taşları gibi gören, artık çapraz mı yürüyorlar, L hareketi mi yapıyorlarsa, hedeflerine varmak için onları o yönde kullanan insan. Bu tür, çevresiyle duygudaşlık geliştirmiyorsa asla. Çevresindekileri bir taş, bir heykel gibi görüyor.

Şimdi, bize çocukları İngilizce’den kalmış çok veli gelirdi. Tahmin edeceğin gibi, bunlar orta ve daha alt tabakadan, evlâtları okusunlar da adam olsunlar diye çırpınan insanlardı. Eğitimli olmadıkları için, hele de İngilizce’de, kendileri de yardımcı olamazlar, ele güne muhtaç kalırlardı. Zenginler zaten ya özel öğretmen tutuyor ya İngilizce öğretmenini görüyor, ne yapıp edip çocuklarının geçmesini sağlıyorlardı.

Bizim payımıza düşen gariban velilerden birisi geldiğinde, ‘iyi’ pazarlamacıların gözleri parlar, birbirlerine girerlerdi,

‘Bunu bana bırakın!’

Arkasından, adamın nereli olduğundan başlanır, evindeki buzdolabının markasına kadar öğrenilir, sonra da inatçı mı, munis mi, kendisini beğenmiş mi - ne kadar kişilik özelliği varsa ortaya dökülürdü. Satılan ürün, daima ikinci plandaydı, anlıyor musun? Orada, satıcının egosu ile müşterinin

egosu çarpışır, daha güçlü olan kazanırdı. Pazarlamacıların, para kazanmaktan çok, insanlara lâf geçirmek, onları tahakkümleri altına almak için çabaladıklarını görürdüm. Altından girip, üstünden çıkıp mal sattıkları zaman, aslında yaptıkları müşteriyi yenilgiye uğratmaktı. Bundan müthiş zevk alıyorlardı. Savaş olsun, Nusret Bey olsun, böyle insanlardı.

Bir ikinci keşfim, gecekondu kökenlilerin daha iyi satıcı olduklarıdır. Bunlar mesela, senden çok farklı olarak, kimde para olduğunu derhal kokluyorlar, el değiştirmesi için yapmadıklarını koymuyorlardı. Parasızlıkla, tüketim yoksunluğunun arasındaki farkı hemen anlıyorlardı. Benim utanç verecek kadar ısrarlı ve acımasız olduklarını düşündüğüm zamanlarda,

'Hadi, Günay Hanım, hadi! Boynundaki beşibiryerdeleri görmediniz mi? Cumhuriyet Altını kaça?' gibi laflar ederlerdi ve ben, ne beşibiryerdeyi görür ne de altının fiyatının farkında olurdum. Satış yaptıkları ailenin çocuğunun bizim ürünümüzden istifade edip edememesi gibi kaygıları olmazdı. Tabiri mazur gör lütfen, insanların 'enayi'liğinin sorumluluğunu üstlenmeye hiç mi hiç niyetleri yoktu. Akılcı belki, ama acımasız! Zamanla, yönetici sekreterimiz Ayla'nın da bu ikinci gruptan olduğu ortaya çıktı. Kadın, müthiş bir satıcı olmakla kalmayıp diğer elemanları da yönlendirmeye başladı. Ayrıca, çok da iyi randevu alırdı.

O randevu işi de şöyle. Ortaokulda çocuğu olan velilerin adresleri telefon numaraları, çeşitli yollarla, mesela, bizden önce bu işi yapmış Grolier gibi rakip firmalardan ya da İngilizce hocalarını kafaya alarak ya da örneğin bisiklet kampanyası yapmış gibi firmaya ya da gazeteye gelen istek kuponlarından, tespit edilir, velilerden pazarlamacıların ziyareti için randevu alınırdı. Sıkıyönetim de olduğu için, bu fevkalade zor bir işti. İnandırıcılık, kıvraklık, zekâ istiyordu ki, bunların hepsi Ayla'da vardı. Bir defasında, aradığı velinin -baba- bir hafta önce vefat etmiş olduğunu öğrenince, hiç duraksamadan, 'Kızınız -de ki, Şebnem- Şebnem için bizden bir Ev Kursu ısmarlamıştı, onu ne zaman teslim etmemizi istersiniz?' diye lafı çevirdiğini hatırlarım.

Anlayacağın, çevremiz ne kadar çirkinleşirse, bizim için o kadar iyi olur gibi bir tuzaktı bu. Ve biz, birlikte çalıştığımız insanlardan nefret ediyorduk! Belki de 'ben' demeliyim. Şiran yıllar yılı benzer bir iş yapmıştı çünkü. İlân yoluyla satmak umutlarımız da, Teletrans'tan nakit çıkmayacağının belli olmasıyla son buldu. Biz, müşteriyle yüz yüze gelmek zorunda kalmadan, yani toptan yabancılaşarak, ticaret yapıp, ruh sağlığımızı

korumak peşindeydik; adamlar da bizden iyi pazarlama şirketi yönetmemizi istiyorlardı.

‘Evde eve satış yöntemi çok daha kârlı!’ diye ısrar ediyorlardı ve haklıydılar. Söylediğim gibi, Nusret Bey’i de, Savaş’ı da, bizim yapamadığımızı yapsınlar diye işe aldık. Bu defa da karşımıza ünlü atasözü dikildi: ‘El elin eşeğini ıslık çalarak arar!’

28.500.- TL. Yazıyla: Yirmi sekiz bin beş yüz Türk Lirası.

Osmanlı Bankası borcunun taksiti geliyor, ödeyecek para yok.

Pazarlamacılar ikiye ayrılır: Üniversal İngilizce Ev Kursları satacak nitelikte ve yetenekte olanlar ve olmayanlar.

Her hafta ilânımız çıkıyor: ‘Çok kârlı bir ürünü pazarlayacak asgari lise mezunu bay ve bayan elemanlar aranıyor.’

Bay ve bayan kelimelerinden oldum olası nefret ederim! Hele de ‘Bay eleman!’ ‘Bayan eleman!’ tanımlamalarından! Jak Kamhi’ye, ‘Bay Jak’ denildiğini duyduğum zaman da tüylerim diken diken olurdu! Bu nedenle olacak, Giz’e, ‘Allen Bey’ demekte ısrarlıydım. Bu da kendimi Pierre Loti ya da Lawrence of Arabia gibi hissetmeme neden oluyordu ki, yine tüylerim havada!

Yüzlerce geliyorlar. Hele de, üniversite sınavı dönemlerinde! Denizli’den Hakkâri’ye, Kastamonu’ya kadar, yüzlerce yoksul öğrenci. Ne görünüşlerinin ne aksanlarının farkındaydılar. İş arıyorlar, pazarlamacılığın iş olduğunu sanıyorlardı. Şişli Osmanbey arasında kayboluyorlar, yine de İstanbul’u bildiklerini söylüyorlardı. Bizden medet umuyorlardı, biliyor musun? Kazandıkları üniversiteleri bitirebilmeleri için bizim onlara iş vermemizi istiyorlardı. Nasıl dersin,

‘Kardeşim, bu iş uyanık fırlamalar içindir! Sen beceremezsin!’ İnanmaz ki! ‘Bir kere deneyeyim!’ diye tutturur. Sonra da, yüzüne kapanan ilk kapıda cinayet işleyecek hale gelir; oturur, delikanlı ile birlikte onun talihsizliğine mi talihine mi bilinmez ama ağlarsın.

‘Abi, sen bana iş vermezsen, ben ölürüm buralarda!’

‘Oğlum, sen bu işi yapamazsın,’ diyor sevgili Şiran, aniden ‘baba!’

‘Abi, yerlerinizi süpüreyim, çayınızı yapayım!’

Lise mezunları çaycılık yapacaklarsa, ilkokulu okuyamamışlara ne iş vereceğiz? ‘Üniversitede kalsaydım, bu çocuk öğrencim olurdu,’ diye düşünüyorum,

‘Bir kâğıt çıkar bakalım iki bilinmeyenli denklem çözmeyi biliyor musun?’

Hiç kuşkusuz, benim eski öğrencilerimin ağladığı gibi ağlanacaktı,

‘Ben, Üniversal A.Ş.’de çalışıyorum hocam. Derse bakacak zamanım olmuyor. Sınav yaparsanız kalırım. Okul bitmez. Babam çiftçi. Dört kardeşim daha var. Beni zor bela okutuyor.’

Al lan, geçerli notu! Kurtar kendini anasını satayım! Kan ter içinde uyanıyorum! Hak edilmeyen diplomalar, hak edilmeyen mevkiler, negative selection, makûs seçim değil mi İrfan’ı bu hale getiren? Memleketi gerzekler gettosuna çeviren ilkesizliğe sen de mi alet olacaktın?

Asla! Sonuna kadar direneceğim? Onların ya da kendimin sonuna kadar!

İrfan’ı işe aldık, eğitimli bir çaycımız oldu. Sonra, Davut geldi, eğitimli bir duvar kâğıtçımız oldu. Sonra, Bahattin geldi, eğitimli bir boyacımız oldu!

Çocuklar elime dökülüyor; benim eğitimim büsbütün haram!

Durup durup, Şiran’a iki gözüm iki çeşme, yalvarıyorum,

‘Allah aşkına desem, alay edeceksin, Lenin aşkına desem, ben alay edeceğim! Lütfen, bitir şu fakülteyi! Bu düzenin avukatı olmak istemiyorsan, kendi düzeninizin avukatı olursun! Bitir, bir tanem! Hayat o kadar uzun, o kadar değişken ki! Kendini bile bile marjinalliğe mahkûm etme!’

Ve bütün bu arada, başta İrfan olmak üzere, büyük elemanlarımız her dakika Sıkıyönetim’de. İrfan, daha kimlik sorarlarken kıpkırmızı olup eli ayağı dolaştığı için, vardır bir pislik diye götürüyorlar. Bir üç beş derken, artık onlar da alıştı,

‘Ulan, ne getirdin bunu yine?’ diye bağrınıp, salıyorlar. Zavallı, alıal morumor geliyor. Yüreği işten atıldı mı diye pır pır.

Derken, bir gece kızları da aldılar. Lapa lapa kar yağan bir akşamdı, annelerinden telefon geldi. Şiran’la, benim evdeydik. Çıktık, ofise geldik. Kartlardan hangi bölgede çalıştıklarına baktık: Beşiktaş. Selimiye’yi aradım,

‘Beşiktaş bölgesinde kaybolan birisini nereden aramak lâzım?’

‘Ortaköy’ dediler.

Çarşı Caddesi’nin köşesinde, eski Kız Sağlık Lisesi ya da Öğretmen Okulu, her neyse bir binayı tarif ettiler. Bölge kumandanlığı oradaymış.

Şiran’ın haki nefreti! Şiran’ın asker nefreti! Kapıda titriyordu!

‘Sen bekle, ben gireyim!’ dedim, onu da kendisine yediremedi.

Binbaşı’nın odası, üçe-dört, duvarları dökülen, çıplak bir odaydı. Yerde, yıllar yılı cila görmemiş, gri-boz latalar uzanıyordu. Köşede, portatif asker

karyolası, onun yanındaki portatif masanın üzerinde miğferi, telsizi, otomatik silâhı duruyordu. Başını çepeçevre dönen ize bakılırsa, miğferini yeni çıkarmış olmalıydı. Vakit gece yarısına yakındı. Tavanda çıplak bir ampul yanıyordu, dışarda kar yağıyordu.

'*Bu ordu savaşta!* diye *italik*'ledim, *tevekkeli değil Dev Yolcular 'iç savaş' deyip duruyorlar!* İçimi derin bir acı kapladı.

Sol yanağında bir Antep çıbanı çukur, uzun boylu, esmer bir adamdı. Şiran'ın kardeşi Apo'ya o kadar benziyor ki, Kürt olduğunu düşündüm. Bizi gördüğüne sevinmiş gibi bir hali vardı,

'Çay içer misiniz?' diye sordu.

Şiran hayır, ben zahmet olmazsa, dedik; bir başka 'üniformalı' pazarlamacı adayı çay getirdi. Dokunsan, ağlayacağım!

Derdimizi anlattık. Binbaşı, kursların niteliğini sordu. Kendisi de İngilizce öğreniyordu. Bu göreve tayin edilince yarım kalmıştı ama, bence Şiran haksızlık etti, bizden bir şey istemedi! Asla! İlgilenmesi, nezaketindendi. Sonra, telsizle bir yerleri aradı. Cevap için beklemeye başladık. O arada söz anarşiye geldi,

'Sosyalizm, Türkiye'nin kalkınması için en iyi yöntemdir aslında,' diye içini çekti, 'Bir Latin Amerika ülkesi olsaydık, sorun olmazdı. Ne var ki, Rusya'ya komşuyuz. Bizim sosyalist olmamız demek, Rusya'nın işgali demektir. Şanssız bir coğrafya, vesselam!'

Şiran'ın nasıl *italik*'lediğini duyuyorum, *Karşı devrim ihracına karşı enternasyonal dayanışma!*

Ben de *italik*'liyorum, *Hayır, teşekkür ederiz.*

Binbaşı da bizim çocukların yerini tespit etmeye çalışıyor.

'Siz nerelisiniz?' diye, varlığımıza ilk kez yoğunlaşmış gibi soruyor. Şiran, 'Kerlik' diyor, ilini söylüyor. Ben,

'Gümülcine,' diyorum. Ama doğru değil. Ailem oradan ama ben İstanbul doğumluyum. Neden öyle söylediğimi biliyorum; çıplak ampul, karısından uzak bir binbaşı, dışarda yağan kar, savaş hali. O söyletti. Işık hızı filan diyorlar ya, bence en hızlı hız, düşünce hızı! Tülin'i, öteki Gümülcineli, hemşerim Tülin'i hatırlıyorum. Sadece duyduğum, yaşamadığım, ama bütün ruhumla paylaştığım bir tarih bu! Böyle içselleştirebilmeme, böylesine özdeşleşebilmemem şaşırmamalı!

'Sovyetler, Bulgaristan'a, 1944 sonbaharında saldırdı,' diye anlatmıştı, 'Yirmi dört saat içinde, dört yüz elli bin Bulgar askeri, bu defa da ünlü Sovyet generali, Tolbuhin'in kumandası altında, Macaristan ve

Yugoslavya'da savaşmaya koyuldu. 10 Eylül'de -doğum günüm!- babamın harmanını denetlemekle görevli Bulgar Onbaşı Çervenkov, koluna kızıl kurdeleler bağladı; karargâh olarak kullandıkları Gümülcine Cemaati İslamiye Merkez İlkokulu'nun önündeki göndere 'Vatan Cephesi' bayrağını çekti, 'Faşistlere ölüm! Yaşasın halkların kurtuluş mücadelesi!'

Çevresinde toplanan Müslüman ahaliye, devrimci Bulgar savaşçıları olarak bir gece önce kansız bir darbe yaptıklarını, faşist komutanlarını tutuklayıp, geriye, Sofya'ya gönderdiklerini anlattı. Yoldaşları Yunan partizanları, kendilerine yakında katılacaklardı. Bizimkiler, komünistlerin teminatı altındaydılar, ancak faşist Yunan çetelerinden sakınmalı, hiçbir surette yardım etmemeliydiler. 'Halk düşmanlarını korumaya kalkışanların karşılarında proletaryanın yiğit güçlerini bulacakları' yollu bir de tehdit savurdu.'

Çervenkov'un 'Vatan Cephesi'nden, Simon Georgiev'den bahseden uzun, ateşli konuşmasından Türklerin aklında kalan, 'Almanlar yenildi, Ruslar geliyor!' oldu.

'Yaklaşan ordulara, bizimkiler Rus orduları derken, Yunanlılar Sovyet orduları diyorlardı ki, iki halkın arasındaki bilinç farkını göstermesi bakımından ilginçtir. Bizimkiler tepkisizdi. Komünist EMA taraftarları sevinç gösterileri yaparlarken, tarafsız Yunanlılar Almanların gidip, Rusların gelmesini Müttefiklerin başarısı olarak yorumladılar. Komünizm tehlikesini önemsedikleri de yoktu. Daha doğrusu, yakında Atina'ya çıkarma yapmaları beklenen İngilizlerin bu meseleyi nasılsa çözümleyeceklerine güveniyorlardı.'

Babamı uyaran, Dimetokalı Hasan Amca oldu,

'Çocukları Türkiye'ye göndereceksen, şimdi gönder. Almanlar da Bulgarlar da can derdinde. Akın akın geri dönüyorlar. Komünistlerin henüz bitleri kanlanmadı. Tam zamanıdır.'

Babam, annemin gitmek istemediğini anlattı,

'Anam da kocamın mezarını bırakmam diye tutturdu. Toprağı satabilsem, dinlemeyeceğim amma...'

'Satmaya kalkarsan yok pahasına kapatır o Tabak Ali alçağı. Milletin kanını emdi emdi, bitirdi.'

'Hiç olmadı, çocukları gönderebilseydim,' diye hayıflanmıştı Tülin'in babası, 'Kızanı kurtaramadık, bari kızı kurtarsaydık! Safiye, Nuh der, peygamber demez ama, ne yapar eder, anamı yanına katardım!'

'Bir bakalım, belki de bir yolunu buluruz,' demişti Dimetokalı.

Anlaşılan, taze ‘Teğmen’ Çervenkov’dan, Tülin’in Dedeağaç’taki ‘ölümcül’ halasını getirmek üzere yol izni kopartmak zor olmamıştı. Eski onbaşı, -kendi tabiriyle teğmen-, başarısının esrikliği içinde, harman denetleyicisi olduğu günleri unutturacak kertede dostluk göstermiş, ‘Bu kâğıtlar sizi korur,’ demiş ama Tülin’in ‘Allah razı olsun!’ diyen babasını da dövmekten beter etmişti, ‘Bırak şimdi Allah’ı!’

Tülin, ‘Annemden koparıldığımı anladım,’ diyordu, ‘Bir daha hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını anladım. At arabası Gümülcine Saat Kulesi’ni geçip İstanbul yoluna vuruncaya kadar haykıra haykıra ağladım. Akşamüstüne doğru, Sapar’a vardık. Yolda faşist çetelere rastlamadık ama EMA çeteleri vardı. Babaannem, Feraceliydi, rahibe mi sandılar nedir, dokunmadılar. Sapar’da kısa pantolonlu bir Bulgar kâğıtlarımıza baktı, ‘geçin’ dedi, müfreze kumandanıymış. Babam, Vatan Cephesi’nin talimatı olduğunu, çok ciddi bir neden olmadıkça sivil halkla iyi ilişkiler kurmaya çalıştıklarını söyledi. Gece, Evro Dağı’nın eteklerinde, Sapar-Makri arasındaki bir yerde konakladık. Babam beni ömrüm oldukça unutmayacağım bir şefkatle kollarında uyuttu. Ege’yi sabahın ilk ışıklarında gördük. Tekrar yola vurduk. Dedeağaç’a girmeden, güneye, denize yöneldik. Kavurucu sıcak döndü, meltem başladı. Arabayı bir kahvenin önüne çektik. İhtiyar bir adam, Aleksi Dede, kalktı geldi, bana baktı, ‘Demek, Hacı Fikret’in torunu buncağızdır.’ Babama döndü,

‘Enez’den Konstantinopolis çok uzun yoldur be, kuzum!’

‘Etme bre Aleksi! Oncağız yol Aleksi’yi korkutur mu?’

Diller döktü babacım! Herkesin kendi derdine düştüğünü; kimsenin çakaralmaz bir tekneyle ilgilenmeyeceğini; İngilizlerin, Türkiye’den Yunanistan’a yiyecek taşıyanlara hoşgörülü davrandıklarını anlattı. Anladığım, babamın bana göstermeden verdiği altınların azımsanamayacak bir miktar olmasıydı. Deniz de çarşaf gibiydi. Aleksi Dede’nin bahanesi kalmadı,

‘Ayara!’[68] diye içini çekti, ‘Allah bizi korusun!’ Haç çıkardı. Sonra da, Arnavutluk sınırına gittiğinden beri haber alamadığı oğlundan söz etti. Babam, o cepheye ilişkin bildiklerini anlattı, inanmaya dünden razı olan ihtiyarı, oğlunun sağ olduğuna ikna etti.

‘Çeteci olmasından korkarım,’ dedi Aleksi Dede, ‘Delikanlıdır, kandırırlar diye korkarım.’

‘Yok canım,’ dedi babam, ‘Peter’i tanımaz mıyız? Aklı başında oğlandır!

İngilizlerin bugün yarın geleceklerinden, her şeyin yoluna gireceğinden bahsederken, Aleksi Dede sözünü kesti,

‘Madem, kuzum, günlük güneşliktir de,’ diyerek bizi gösterdi, ‘neden gönderirsin bunları Türkiya’ya?’

Babam, duraksamadı bile,

‘Biz Türküz be Aleksi! Size hayrolan, bize şerdir.’ Bu hikâyesiydi ama ben o gece, o binbaşıya, benim hikâyem olduğuna inandıracak gibi anlattım. Biz sarışınlar’ın hikâyesiydi, anlıyor musun? Ha Tülin ha ben! Ve biliyor musun ki, binbaşı anladı! Şiran’la olan ilişkimi, Üniversal AŞ’yi, her şeyi anladı! Çocukları saldılar ama Şiran’la aramıza bir de bu hikâye, daha doğrusu, binbaşı ile aramızda oluşan adı konmamış anlayış girdi. Ne ki, Bozcaada’dan farklı olarak bu defa savunmaya girmedim.

28.500.- TL. Yazıyla: Yirmi sekiz bin beş yüz Türk Lirası.

Ne bulursak satmaya karar veriyoruz! Şiran, Üniversal İngilizce Ev Kursları satmak için yetersiz, ama başka bir malı pazarlayacak yetenekteki elemanları ziyan ediyor olmamıza hayıflanıyor. O kadar ki, bazılarının ellerine Sağlık ve Aile’nin eski ciltlerini, hatta o yılların korkunç masal kitaplarını -sanırım ABC Yayıneviydi- veriyor. Hatırlarsın, çocukların işçi sınıfı bilincini geliştirmek için, Işıl Özgentürk de dahil olmak üzere, hemen tüm ‘ilerici’ yazarlar, ‘masal’lar yayımlarlardı. Behrengi, iki masal yazdıysa, elli tane de taklidi çıktıydı, tıpkı Mike Hammer romanları gibi!

Derken, bir gün, bir tiyatrocu arkadaşımız -elbette, devrimci, elbette devrimci tiyatro yapmaya ant ettiği için aç kaldığını iddia eden- kolunda bir Amerikan servis seti, geldi. Yine devrimci bir arkadaşının serigraf atölyesinde ürettiklerini, kendisinin pazarlamasını üstlendiğini anlattı.

‘Ev eşyası satan dükkânlara konsinye bıraktım ama para alamadım. Sizin pazarlama elemanlarınız satabilirler belki.’

Ha öyle bir durum ki, sırf onun karnı doysun diye satmaya çalışacağız! Hocalıkla, eğitimle aramdaki o son sarsak bağın da koptuğunu görüyorum. Üretimsiz para kazanma son kertesi:

Aracılık!’

Vapur senetlerini okulda öğretmiyorlardı.
Öğretmeliydiler.
Entegralleri öğreteceklerine, vapur senetlerini öğretmeliydiler.
Çok da kolaydı.

Üsküdar'dan biniliyordu. Karşıda, İstanbul tarafından beliren ilk reklâm levhasındaki isim senede yazılıyordu: Cemiloğlu Lastikleri'nin 'Cemiloğlu'su.

Yanınızdaki kadın çocuğuna sesleniyordu, 'Selim! Seni körolasıca!'

Borçlunun ismi belirleniyordu, 'Selim Cemiloğlu.'

Şimdi de bir adres... Bakınıyordunuz, tahlisiye sandallarının üzerinde birisini, diyelim, 'Turhan Korkmaz' eh, gemiye verilen isim elbet sokağa da verilir. İşte cadde adı, 'Turhan Korkmaz Caddesi.' Önünüzdeki sırada kaç kişi oturuyor, sayıyordunuz bir, iki... kırk yedi. O da tamam.

Gelelim şehre: Karaköy'de her gün önünden geçtiğiniz bir pideci mutlaka vardır. Trabzon pidecisi. Daha güvenilir bir borçlu olabilir mi?

Birde fiyakalı imza atıyorsunuz, işte senet: Selim Cemiloğlu, Turhan Korkmaz Caddesi, No. 47, Trabzon. Mesleği pideci.

Banka müdürü güvenmeyecek de, ne yapacak? Ya da gökten ne yağmış da yer kabul etmemiş?

Kredinizi alıyorsunuz, senet protesto oluncaya, yani size gerekli ödeme ertelemesi sağlanıncaya kadar zaman kazanıyorsunuz. Adam olana iki ay yeter de artar bile.

Kadıncık'ın zamanında ödenmesinde ısrar ettiği vergi, sigorta primlerinin ucuz borçlanmalar olduğundan haberi yoktu. Alacaklı değil, borçlu; davacı değil, davalı olmak gereğinden haberi yoktu. İcra memurlarının üç kuruşluk eşyasına dalacaklarından kuşkusu yoktu. 'Büyük Gazete'de, gözleri bantlı fotoğraflarının çıkacağından kuşkusu yoktu. Var gücüyle uğraştı.

'Özellikle de Amerikan servis gibi kimsenin ihtiyacı olmayan bir metaı pazarlamanın zorluğuna öyle inanıyorum ki, elemanlara direktifler verilirken kaçacak yer arıyorum. Sonunda karar verdim: Bu böyle olmayacak. Kendimin katlanamadığı zilleti başkalarına yükleyemem.

'En iyi pazarda satılmaz mı bu nesne?'

Can, ikinci sınıf aktör heyecanı sergiliyor,

'Tabii, tabii! En iyi satış noktası pazarlardır.'

PA-AR döneminden tanıdığım astsubay emeklisi Bünyamin Abi'yi buluyorum. Zaman zaman özel arabasını kiralardık.

'Bünyamin Abi, benimle Kadıköy pazarına gelir misin?'

Senin işportacılık deneyimine pek benzer bir şey yaşadık. Bir kere pazar parsellenmişti. Öyle, her istediğim yerde durup satış yapamıyordun. Yere

sermek için bir hasır, bir yaygı lâzımdı, onun akıl etmemiştik. Otursak oturamıyor, ayakta dursak duramıyorduk. Üstelik de, ‘Amerikan servis! Amerikan servis!’ diye bağırmaya çalışan sesim pek cılızdı! Ama bol bol *italik*’liyorum. Allah aşkına alın! Saat beşten önce, yirmi sekiz bin beş yüz lira lâzım! Senedimiz var! Bir de Üniversal senedi vermişiz ya, protesto olursak bir daha kredi de alamayız.

Baktı, olmadı, Bünyamin Abi de bağırmaya başladı, ‘Amerikan servis! Amerikan servis geldi!’ Ama öksürüğü tuttu, o da sustu. Şükür ki, burası Türkiye! Komşu parseldeki terlik satıcısı delikanlı halimize acıdı. Önce, bir yerlerden çıkarttığı muşambayı uzattı,

‘Bunu yere serin, malları üstüne koyun.’

Öyle yaptık, bu defa da hanımların ayaklarının altında kaldı. Pazarcı çocuk, dayanamadı,

‘Verin bana!’

Terlik tezgâhında yer açtı bizim malları koydu, bir avaza bağırmaya başladı,

‘Hanım gel, gel, gel! Amerikan servise gel!’ Bir ara döndü,

‘Ne işe yarıyor bu?’

‘Masanın üstüne koyuyorsun, örtü gibi, işte böyle, böyle.’

‘Tamam,’ dedi, baştan aldı, ‘Avrupai masalar, Amerikan takımlar! Kocasını sevindirmek isteyen gelsin!’

Geldiler de, biliyor musun?

Saat üç civarında 27.000 - lira toplamıştık. Kâr filan değil tabii, düpedüz ciro. Artık, Can, bekleyecekti. Bünyamin Abi, yıldırım hızı ile bankaya sürerken, ben kucağımda dortop olmuş paraları düzeltiyor, kırışıklarını açıyordum. ‘Senedi kurtardık, Şiran!’

Şiran, omuzunu sıkıyor,

‘Aferin be sana!’

Ve geceler!

Geceleri, Binali ile paylaşıyorum.’

VI

Binali, başlı başına bir bölümü hak eder. Sadece kişiliği itibariyle ya da Rodoplu'ya açtığı savaşta tartışılmaz biçimde muzaffer olduğundan değil, ilişkilerinin Günay'ın Batılı düşünce biçimiyle onun Doğulu düşünce biçimi -açıklayacağım!- arasındaki farkı en çarpıcı biçimde ortaya koyan bir örnek. Daha da ilginç, hatta ironik olanı, bu iki düşünce tarzında 'ilerici' sıfatını Binali'nin sahiplenmesidir.

'Acımasız bir iklimin daha da acımasız domdom kurşunlarının çocuğuydu'[69]. Binali. Kızıltepeliydi. Babasını çocuk yaşta kan davasında kaybetmişti. Bir daha evlenmeyen annesi, onu ve erkek kardeşini tamtakır bir tarladan sıktığı ürünle yarı aç yarı tok büyüttü. Dokuz dersin altısı boş geçen bir liseden aldığı diplomayla İTÜ'yü kazanmış olması, zekâsı hakkında bir fikir verecektir. Ne ki, dul anasını taş tarlanın merhametine terk edip, İstanbul'a ışınlandığı için talihine şükredecek hali yoktu. Daha da acısı, kendisini çevresinden ayıran, üstün kılan niteliklerden övünç payı çıkarmak ne kelime, onlarla teselli bile bulamazdı. Söylemeye çalıştığım, başarısını bütünüyle rastlantısal bir olgu olarak küçümsemesidir. Bu böyle olunca, eline geçen fırsatı hakkıyla değerlendirmek yoluna da gitmedi. Günay'a göre, 'ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim' mertebesine ulaşmış bir derviş ile her türlü bireysel beceriyi, yeteneğini, mutluluğu reddeden bir toplumcunun bileşkesiydi.

'Şurası muhakkak ki, hayatın yaşamsal unsurlarını ancak ve ancak kendilerinin, kendi elleriyle, tedarik edebileceklerine koşullandırılmış insanlardan değildi. Bunda kişisel becerileri taltif etmeyen feodal arka-planın rolü ne kadardı, bilemiyorum. Ama bildiğim bir şey varsa, o da dünyayı bir hayret gibi algılıyor olmasıdır. Yani, örneğin, bir güle beslendiği azotu hak etmek için ne yaptığı yollu bir soruyu ne kadar sorabilirsen, Binali'ye de o kadar sorabilirdin. 'Gül'dür, azot gerekmektedir, o kadar. Azot yoksa zaten gül de yoktur,' der gibi, Binali'dir, iaşe ibadesi gerekmektedir. Sağlanmazsa zaten Binali de yoktur gibi bir durum.

Harçlığını Şiran verirdi. Önceleri, bunu Binali'nin hizmetlerinin karşılığı olarak algıladım. Bir süre sonra fark ettim ki, 'hizmetleri'ne ihtiyaç olduğunda Binali ortada yoktu ya da mesela senet yatırmak gibi üstüne aldığı işleri hemen hiçbir zaman zamanında yapmıyordu ki, bunun da Şiran'ı adamakıllı bunalttığı oluyordu.

'Peki, bu adama neden para veriyorsun?'

'İşime yaradığı için değil, onu sevdiğim için para veriyorum. Gücüm yettiği sürece veririm.'

Bu, anlaşılmaz bir şey değildi. İşle ilgili olarak Binali'nin varlığına güvenmememem gerektiğini söylüyordu ki, bu da tamamdı. Beni inciten, Şiran'ın verdiği miktarın ve zamanının belirsizliği oldu. O zamanlar Binali'nin ne aldığında minnet ne almadığında hiddet duyacağını henüz bilmiyordum. Ancak kendimi onun yerine koyuyor, böylesi güvensizliği kaldıramayacağımı düşünüyordum. Dahası, Şiran'ın keyfiliğe, ulufe dağıtan ağaoğlu tavrına benzeyen tutumu beni mahcup ediyordu. İşine karışmak da istemiyordum. Sorduğum, 'Burs gibi mi?' sorusu, ödemelerinin zaman ve miktarı belirlemesinin daha doğru olacağını ima etmek içindi. 'Bilmem,' dedi Şiran.

Şimdi düşünüyorum da, Suat'la olan durum da farklı değildi. Profesyonel devrimci olarak Suat da böyle yaşadı. Otuzunu aşkın bir adamın 'varken var, yokken yok'a uyarlamasının dayanılmaz olduğunu düşünüyorum. Bana sorarsan, asgari tedarik olmaksızın düşünce üretmek mümkün olamazdı. Ve itiraf etmeliyim ki, devrim için dahi olsa, insanın kendi kardeşi de olsa, başka birilerinin eline bakması bana alçaltıcı geliyordu, işin başka bir tarafı daha vardı. Bizim yaptığımız, yani pazarlamacılık, sömürü düzeninin en galiz örneği olsa gerekti. Şiran, gerçekten de midesine ağrılar gire gire yürütüyordu. Böyle bir faaliyetten nasipleniyor olmak da bir tür sömürüydü. Şiran'ın sömürülmesi, 'Her ne kadar,' diyordum, kendi kendime, 'kimse Şiran'a 'Biz profesyonel devrimcilik yapalım, sen bizi pazarlamacılık yaparak destekle,' diye sorup onayını almadıysa da, Şiran yüksünmüyor, çünkü kendisi de devrimci. Peki, ya düşünceleri, hele de faaliyetlerine karşı olduğu halde sırf çocukları aç açık kalmasın diye çırpınan ailelerinden yardım alanlar, kendilerini nasıl hissediyorlar? Duygu sömürüsünü kendilerine yedirebiliyorlar mı? Her şeye rağmen, Şiran'a bunca yüklenmek, sonra da 'en bi la la la la anonim şirketi' diye alay etmek reva mıdır? Bunda domuzdan kıl koparmak diye bir teselli de olamaz. Kaldı ki, domuza da yazık değil mi?'

Biliyor musun, profesyonel devrimci olmanın insanın ebeveynine, ailesine bütünüyle yabancılaşmasından başka yolu olmadığını düşündüğüm oluyordu. O zaman da soruyordum, kimin için yapılacaktı bu 'devrim?'

1978 yılının ikinci yarısında, Binali'yi oturduğu odadan çıkarttılar. Finallere bir ay kadar bir zaman kalmıştı. Kalacak yeri yoktu. Okuldan vazgeçip Kızıltepe'ye geri dönmesi gündeme geldi.

'Bence bu bir trajediydi.' dedi Günay Rodoplu, 'Trajedi ve ziyan! Binali'ninki gibi bir kafanın ziyanı! Üstelik de, yatacak yer bulamamak gibi süfli bir nedenden!

'Bende kalsın,' dedim Şiran'a, 'Gündüz ben de yokum, rahatça çalışabilir.'

Memduh Amca ile Hayriye Teyze Kerlik'teydiler. Şiran, sorumlu bir aile reisi olarak, her gece belirli bir saatte evine gidiyordu. Rodoplu'nun ancak hafta sonları onlarda kalmasına bakılırsa, ilişkilerini sürekliliğe dönüştürmekte kararsızdılar.

'Hem evet hem de hayır,' dedi Rodoplu. 'Çünkü, Apo ile Nalan'ın evden ayrılması kesinleştikten sonra, Şiran, Samatya'daki daireyi -daireleri- sattı, Levent'te bir yer aldı. Bir büyükçe, bir daha küçük, bir de adamakıllı küçük, aydınlığa bakan bir sandık odası vardı. O büyükçe odada, Şiran iki kişilik bir yatak istedi. Tanıdığım bir marangoza ısmarladık. Usta yatağı yaptı, o günden sonra Şiran ve ben artık o yatakta yattık. O da yetmedi, Hayriye Anne bize memleketten üstü geyikli bir yatak örtüsü getirdi. Söylemeye çalıştığım, kendimi bir Ağaoğlu'nun kapatmasıyla, bir devrimcinin 'devrim nikâhlı karısı' olmak gibi, her iki kuşak tarafından da onaylanan bir konumda bulmuş olmam. Bu nedenle diyordum ya,

Yıllar önce evinize geldiğimde, beni sevdiğiniz için kabullendiniz sandım.

Arkamdan konuşmadınız, dedikodu etmediniz, aşağılamadınız.

Engin hoşgörünüzden sandım.

Alçakça bir sükûtmuş.

Meğer, babanızın veliahtı kimi getirirse kabullenirmişsiniz.

Bilemedim.

(Cemil Meriç de babaevine Linda'yı getirmiş - kerhaneden. Hiçbir şey dememişler. Öyle anlatırdı.)

Ağabeyiniz istediği sürece varmışım. Bilemedim.

Varken ilginç, yokken özlenmeyecek ve asla gerekli olmayan, Çin yemeği gibiymişim. Bilemedim.

Beni ben olduğum için hiç sevmemişsiniz. Bilemedim.[70]

İnsanın kendisini başkasının yerine koymayı, iğneyi kendisine çuvaldızı başkasına batırmayı öğrenmesi vakit alıyor Mehmetcim. Gel gör, 'başkası' gerçekten de 'başkası' olabiliyor ve sen hayatının en önemli aşamasını yaptığını sandığın anda boşa kürek çekmiş olduğunu görebiliyorsun. Çünkü yola, başkasının özde senin gibi bir 'insan' olduğunu varsayarak çıkıyorsun. Soyut 'insanlık', somut 'insan'la çakışmıyor! Ortak paydaları gerçek dışı boyutlara uzatıyoruz, vehmediyoruz, anlıyor musun? Kültür farklılıkları, kabullenmek istediğimizden de daha derin ve belirleyici olabiliyor. Ve sen en diğerkâm olduğunu sandığın anda, başkasının gerçekten de 'başka' olduğunu, kendini onun yerine koyamayacağını, koymaya kalkma çabasının ne denli talihsiz, ne denli kısır olduğunu görüyorsun.

Bana sorarsan, kahveye inmek için benden izin isteyerek mahcubiyetimden elimi ayağıma dolaştıran bawe, bana anlatılan 'ağa' olsaydı, daha ilk günden,

'Kim bu karı? Ne işi var evimde?' diye sormalı, karşı çıkmalıydı. Öyle yapsaydı, ben de ne yapacağımı şaşırmazdım!

Yine: Bana anlatılan 'ağa' olsaydı, 'Günay kızı'nı arayıp sormalıydı. Kardeşini, oğluyla birlikte gömdüydüm. Birinin bir yıllık hatırı olsa, hesap et bak, o kadar fincan kahveden kaç yıllık hatır birikir?'

Binali, Rodoplu'da kalmaya başladı. İşten birlikte çıkıyorlar, birlikte eve geliyorlardı.

'Binali, bu zamanı derslerine çalışıp okulu bitirmek değil, Şiran'ı benden kurtarmak için kullandı,' dedi Rodoplu. Küçük bir çocuktan bahsedermiş gibi hoşgörüyle gülümsüyordu!

'Önceleri, deyiş yerindeyse, nemenem biri olduğumu anlamaya çalışıyordu. Bir gün ofiste, Şiran, ben, o konuşuyorduk.

'Patroniçe,' dedi, 'Seninle çıkıp bir çay içsek!' Meydan okuma gibi bir şeydi, anlıyor musun? Fark etti mi diye Şiran'a baktım, o gülümsüyordu.

'Ne zaman istersen!' dedim ben de. Çıktık. O, kalabalıkların insanı, Eminönü köprüsünde kendi bahçesindeymiş gibi rahat. Ben, pejmürdelikten bunalıyorum. Binali, gittikçe pisleşen, gittikçe dökülen kahvelere yöneliyor. 'Dayanma gücümü ölçüyor zahir,' diyorum, kendi kendime, 'bakalım, halkımızla ilişkim nasıl?'

'Ne görüyorsan anlat bana,' diyor.

'Sakat baloncunun, *Notre-Dame*'ın diye *italik*'liyorum, kamburunun umutsuzluğu ile elinde tuttuğu balonların coşkusunu görüyorum. Ada

vapuru ile iskele arasına sıkışan lastiklerin çarpılmaktan serseme döndüklerini düşünüyorum! Üstelik bir de sırılsıklamlar!'

Umutsuz bir vaka olduğuma karar vermiş olmalı! Ne ki, ben de onun *görmediğini* saptıyordum! Sonradan, Şiran'da da fark ettim, giderek, mesela, inşaat ustalarında da fark ettim. Eğri doğru, yamuk algılamaları, 'göz ve izan' dediğimiz şey gelişmemişti. Ne demek istiyorum! Mesela, Levent'teki eve taşındıklarında duvara bir ecza dolabı asmışlardı. O kadar yamuk asmışlardı ki, İçine koymaya çalıştıkları şişeler alçak uca doğru kaydıklarından, dolap köşeye sıkışan tentürdiyot hariç, doldurulamıyordu. Üşendikleri için düzeltmediklerini sanmıştım. Meğer öyle değilmiş. Birkaç sene sonra evi tekrar boyadığımızda, 'Şu dolabı da düzeltelim artık!' dediğimde, hayretle yüzüme baktıklarını gördüm. Eğri çakıldığının farkında değillerdi! Başka şeyler de vardı. Diyelim, Kerlik'ten gelen bir kasa, bir yatağın ya da kerevetin altına yerleştirilecek, değil mi? Sanırsın ki, sığar mı, sığmaz mı bir bakışta görülür, değil mi? Hayır, öyle olmazdı. Hele de Şiran! Kereveti kaldırıp, kasayı altına koyup, bacaklarının yere değmediğini görmeden boy farkını idrak etmezdi. Aynı şekilde, Binali bir gün Şişli'deki ikinci yerimizde tuvaletin duvarında bir delik açılıp, yan apartmanın bacasına yuvalanmış leyleklerle burun burun geldiğimizde, tıkamak için bir tahta çakmaya kalkmıştı. Elinde kocaman bir sunta çıkageldi.

'Binali, o tahta o tuvalete sığmaz.' Kötü kötü güldüydü ve sığmadı! Mesafe kavramı, uzunluk kavramı yoktu, anlıyor musun? Onca yıllık eğitimi ellerine bir cetvel almaksızın tamamlamış olabilirler mi, diye düşünüyordum! Lanet olsun! Bütün çiçekler 'gül'dü, bütün renkler kırmızı! Ciddi söylüyorum, ana renklerin dışında renk duyarlılıkları da yoktu. Derken bir gün, Suphi'nin Rona'ya, bir rüzgârgülü yapmaya çalıştığını gördüm. Kâğıttan. Yanında bir kitap vardı, o kitabın verdiği talimatı izleyerek yapıyordu. Yüreğim burkuldu. Yirmi beş yirmi altı yaşında bir adam, bir rüzgârgülü yapmak için kitaba bakmak zorundaydı! Rona'nın yüzündeki sevinci görecektin! Bu çocukların kâğıttan rüzgârgülü olsun, hiç oyuncakları olmadı ki! Elişi derslerini küçümseyen aklıma şaşayım! Birleşik Devletler'de, anaokullarında uygulanan bir öğretim metodu vardı: Montessori. Çocukların gözlerini kapattırırlar, önlerine onlarca baharat koyarlar, kokularından ayırt etmelerini isterlerdi. Duyuları geliştirmeye yönelik bir metottu. Niye bu ülkede üzerinde konuşulduğunu bile duymadım. Gelişmişliğin ölçüsünün 'fert başına düşen milli hasıla' olmadığını ne zaman anlayacağız? Böyle giderse, Milli Hasıla'nın asla

paylaşılmayacağını, belli ellerde toplanmasının önlenemeyeceğini ne zaman anlayacağız?

O gün akşamüstü, Sıraselviler'de, büfeleri geçtikten sonra neon lambalı bir aşevinde yemek yedik. Binali, İstanbul'un en ucuz ve en iyi lokantası olduğunu söylüyordu. İki tam ekmek, dört tabak kuru fasulye, bir o kadar da pilav ve yoğurt yedi. Alışılmadık miktarı da,

'Param olunca yiyorum,' şeklinde açıkladı. İma ettiği, olmadığında yemediğiydi. Sürekli geğirdiği için midesinden rahatsız olduğunun farkındaydım. Nedeni de bu olmalı diye düşünüyordum.

'Nasılsa aynı parayı veriyorsun, neden yemekleri bölmüyorsun?'

Kendisini açlığa alıştırdığı yolunda bir şey anlattı.

Geç bir saatte eve geldik. Karşı komşu, kapının aralığından baktı, yüzünü tükürür gibi buruşturdu, kapıyı çarptı.' Yerde yatmak hususunda ısrarlıydı Binali. Rodoplu, kanepelerin yastıklarından bir yatak yaptı.

'Çay içer misin?'

'Heee.'

Doldurmaya kalktı. Günay, izin vermek istemedi. 'Misafir ya!' Israr edince bıraktı. .

'Şimdi de bakalım, bacım, beni neden,' Günay'ın hazırladığı yatağı işaret etti, 'evine aldın?'

'Ne demek o öyle?'

Aksanını değiştirdi,

'Zahmet ediyrsen, değel mi? Neden zahmet ediyrsen?'

'Allahallah! Yatacak yer bulamazsan sınavlarına giremeyeceksin de ondan! Burada yer varken, yazık değil mi?'

'Sana ne bundan?'

'Ne demek bana ne? İnsan değil misin? İnsan değil miyim? Burada yer varken, kırk yılda bir yakaladığın fırsatı kaybetmene seyirci kalabilir miydim?'

'Sıçanın sidiği denize fayda, diyorsun, he mi?'

'Sen bunu bana bir kere daha söylemiştin. Yeni ofise eşya taşıdığımız zaman. Şiran'la beraber o koca masayı merdivenlerden yukarı çıkarmaya çalışıyordunuz. Ben, üstüne geldim. Ucundan tutmaya çalıştım. O zaman Şiran'a söylemiştin, Kürtçe. Hatırlıyor musun?'

Başını salladı,

'Heee!'

‘Niye elimden geleni yapmayayım ki? Sıçanın sidiği denize elbette fayda!’

Binali, o sinir bozucu gülüşünü takındı,

‘Kih kih kih! Billah bacım, sen kariyeristsen!!!’

‘Yani?’

Yanisi, Rodoplu’nun kendisini herkese sevdirmeye çalışıyor olmasıydı.

‘İma müthişti!’ dedi Günay, ‘Bir an, kendimi Memduh Amca’dan Cihan’a, Ayten’e kadar herkese yaranmaya çalışan bir yalak gibi gördüm. Nalan’ın alaycı bakışları, Suphi’nin sırıtışı, hatta Şiran’ın onlar için bir şey yapmaya kalktığım zamanki hoşnutsuzluğu yerine oturdu! İtiraf etmeliyim ki, sarsıldım.’

‘İnsanların yollarını açmak, için hiçbir şey yapmamalı!’ Bunu mu söylüyorsun?’

‘Bataklık kurutulmadan, sivrisineklerden kurtulunmaz,’ dedi, Binali.

‘Şiran da böyle söyler. Ama, ben bulduğum ilk imkânla, pencerelere tel geçirip, önce ısırılmaktan kurtulmayı, bataklığı daha sonra ele almayı düşünürüm. Ya da şöyle söyleyeyim, bataklığı kurutacağım diye elimdeki imkânı kullanmayı ertelemem.’

O anda aklına gelmişti,

‘Sen dilenciye de sadaka vermezsin, değil mi? Şiran da vermez.’

‘He.’

‘Allah versin, diye *italik*’ledim,’ diye anlattı Rodoplu, ‘İtalik’ledim ve aydım! AYDIM! Batılıların, ‘Doğulu’ dedikleri, ama yanlış dedikleri, bir düşünce sistemi ile karşı karşıyaydım. Şöyle: Binali’nin -ve Şiran’ın ve o dönem Selahattin’in!- benimkinden farklı olarak ‘didaktik’, tümdengelen bir düşünce mekanizması vardı. Dünyayı, kendi ideolojileri doğrultusunda yorumluyorlar, öyle görüyorlar, bireysel tutumlarını da ona göre ayarlıyorlardı! Küçük büyük karşılaştıkları her meseleyi kabul ettikleri ana şablon doğrultusunda değerlendiriyorlar, ana şablon dilenciliğin ortadan kalkması için herkese iş sağlayacak sosyalist düzenin kurulmasının gerektiğini söylüyorsa -ki, onu söylüyordu- o zaman tüm gayretler, o düzeni kurmak üzere seferber edilmeli, böyle benim yaptığım gibi bireysel durumları kurtarmaya, problemleri çözmeye uğraşmamalıydı. Yardım dernekleri gibi kuruluşları küçümsememeleri de bundandı. ‘İyi’ insanlara, ahlaki değerlerine sahip çıkmaya çalışan insanlara burun kıvırmaları da bundandı. Hatta onları bir tür tehlike gibi gördüklerini de söyleyebilirim! Meselelerin onların şablonu dışında çözülmesi ihtimalinden ödleri

patlıyordu! Aynı bağlamda, benim Binali'nin problemini çözmeye kalkışmam, eğer fedakârlık yapmam, kendi kişiliğimin bir yan ürünü, kendimi tatmin etmemin bir yolu olmaktan öte algılanamazdı. Kaldı ki, Binali 'birey' olan kendisini önemsemezken, benim ona bir biçimde sahip çıkmaya kalkışmam, elbette anlamsızdı. Ona her an evden gitmesini söyleyebilirdim ve hiçbir şey değişmezdi, anlıyor musun? Ne varlığa sevinen ne yokluğa dövünen demekle bunu kastediyorum. Bu, her şeyi Allah'tan bekleyen bir dervişin tutumunu hatırlatıyordu. Her şeyi Allah'a havale eden birisinin tutumunu hatırlatıyordu. Şu farkla ki, Allah'ın düzeni ile sosyalist düzen yer değiştirmişti ve her iki durumda da yeryüzünde- ki her sorun, inanılan o düzenler doğrultusunda ele alınmamışsa makbuldü.

Batılılar, bu tümdengelim düşünce sistemini Doğululara yakıştırırlar, ama aslında evreni 'Kozmos' yani belirli bir amacı olan bir düzenleme olarak gören tüm düşünce biçimleri için, ister Doğulu ister Batılı olsunlar geçerlidir. Marksist sosyalizm için büsbütün geçerlidir, çünkü Marksizm, Hıristiyanlığın kilise dışında gerçekleştirilmesidir. Daha önce de konuşmuştuk bunu.

Bana gelince... Binali'ye çok şey borçluyum!

O gece ona hayatı nasıl gördüğümü anlatırken, kendi düşünce biçimimin de adını koydum: *Tümevarım*. Soyut ideolojilerden somut meselelere değil, tam aksine, somut meselelerden soyut ideolojilere varış. Kelimelerin kaderi değil, kaderin kelimeleri biçimlendirmesi. Pragmatizm mi? Varsın öyle adlandırılsın! Kelimelerin üzerine koyulan ipoteği reddediyorum. Ben, Binali'nin, Örenlerin, Faik Bucak'ın, Demet'in, yani elimin eriştiği insanların sorunlarından ya da şehrin su ihtiyacı, efendim, trafik düzenlemesi gibi somut meselelerden yola çıkıyordum. Bunlara bulduğum çözümler istatistiki anlamda benzerlik gösteriyorsa ne âlâ! O zaman belki bilimsellikten bahsedilebilir, bir 'bilim' kurulmaya çalışılabilirdi. Ama insanları mutlu etmek için en az kültür farklılıkları kadar çok sayıda değişkenler vardı. Kimine para, kimine onur! Bunlardan bir trend oluşturulması için daha yüzlerce yıllık ve usulünce toplanmış veri gerekirdi ki, o veriler toplandığı zaman bu defa da yaşlarından dolayı güvenilmez olacaklardı. Yine de teorik olarak bu sağlanana kadar insanoğlunun, bireyin, haddini ve hakkını bilmesi gerektiğini düşünüyordum. Çevrenin mutluluğunu bilinmez tarihlere, bilinmez oluşumlara ertelemeyi günah sayıyordum. Memduh Amca, onlar için aşılması gerekli gericilik, bir anakronizm olabilirdi, ama benim için bir spermle bir ovumun milyarda

şansı yakalayıp, mucizevi birleşmelerinin bir ürünüydü. Sadece ve sadece bu nedenle bile sakınılmalıydı! Binali de öyle! Daha kendi annesini ikna etmeden, Orta Doğu'da devrimci ihtilâl çemberi kurmaya kalkan Mahir'dense, Apo'cu Ramazan'ı içselleştirebilmiş olmamın nedeni de bu olmalı!

'Yahu, kardeşim, bir uzan, bir kafanı boşalt Allahaşkına!' dedim Binali'ye. Neyse ki, bu defa 'Allah'a takılmadı.

'Dinle bak! Kendini dinle! İki litre kandan ibaret bir Âdemoğlusun! Peki, Darvinci takılalım, Âdemoğlu değil, evrim geçiren bir sürüngen dönüşümüsün. Maymundan gelmesin. Bu senin, nihayet iki litre kanı olan, fevkalade incinebilir, küçücük bir biden olmanı değiştirmez. Evren nezdinde bir hiçsin sen. İtalik'liyorum, *Men hiç kesem, hiç kesem, hiç kesem!*[71]

İçinden bir ikinci sen çıkar ve sen kendini, dünya içindeki kendini gör. Bunu yapabilirsin. Unutma ki, insanoğlu beynini bedeninin önüne geçirebilen tek mahlûktur. Unutma ki, biz kendi elimizle kendi beynimize kurşun sıkabilen bir türüz! Yüksel kardeşim, hayatın bütününe bak. Dünyada o kadar yer dururken, kurası Kızıltepe'nin taş tarlasına çıkan kendini gör. Çevreni gör. Sana dünyayı yorumlayanları gör. Ananı, ebeni, hocanı, öğretmenini, ideologlarını gör. Bu ciddi, içten ve iyi insanların yorumlarını incele. Ve yine gör ki, örneğin Tibet'te doğsaydın, örneğin Kenya'da doğsaydın sana anlatılanlar çok daha farklı olacaktı. Tepkilerin çok farklı olacaktı. Kendine ve diğer insanlara bir şans tanı. Kendi doğrularını dayatmaya kalkma, çünkü mutlak doğru yok. Mutlak çözümler yok. Becerebilirsen ikna et, ama dayatma. Hele de silâhla dayatmaya kalkma! Çünkü insan sayısı kadar farklı çözüm vardır. Ve yeryüzündeki tek mutlak ölümdür.

Bir süre sonra sayıklar gibiydim,

Esasen bunların hepsi uydurma.

Samanyolu galaksisinin güneş sisteminin kokuşan bir gezegeni olan dünyada, insanoğlu, insanoğluna kısacık bir süre için teğettir. Sonra herkes kendi meçhulüne yollanır. Bir başına.

İnsanoğlunu insanoğlu kılan, insanoğlunun insanoğluna teğet geçtiği o kısacık süredir: 'Biz' öyle buyurduk. Belki beş bin yıl öncesinin Mezopotamya'sında, belki on bin yıl öncesinin Çin'inde. Öyle buyurduk.

‘Anamızdan çocuk yapmayız!’ dedik, türümüzü kedilerden ve iguanalardan ve eğreltiotlarından ayırdık.

‘Zayıf kollanmalıdır!’ dedik, su kaplumbağalarından, çakallardan ayrı durduk.

‘Ne farkınız var!’ diye soranlara, ya Darwin’le ya da din kitaplarıyla karşı koyduk.

Doğa’dan, doğal olmayanı talep ettik, insan olduk. Bazılarımız olayı çok ciddiye aldı.

Güneşin, bir alevden ağırlık ki, üç milyon defa iki bin milyon ton,
ne iyi
ne fena
ne güzel
ne çirkin
ne haklı
ne haksız
olduğunu unuttu.’

‘Şimdi, sen ne diyrsen?’

‘İnsanlığın bizatihi var olmaktan kaynaklanan ortak hüznünün karşısında bizim birbirimize düşman olmamızın insanlığa hıyanetten başka bir şey olmadığını söylemeye çalışıyorum. Kederimiz, düşmanlık olamaz diye düşündüğümü söylüyorum. Kendi kendini sokan akreptir diyorum.’

‘Billah bacım, sen kıvırtiyrsen,’ dedi Binali yine.

‘Geceler boyu, seni ‘aslında’ sevmediğimi dinledim, canım,’ diye yazmıştı Rodoplu, Şiran’a,

‘Binali’ye göre, senin bilinçsizce de olsa, sınıf atlama gayretinden, benim ise serüvenciliğimden değilse, abazanlığımdan kaynaklanmalıydı birlikteliğimiz. İki ayrı sınıfın insanlarıydık, ‘son tahlilde’ aramızda sevgi olamazdı. ‘Çelişki’miz, ‘uzlaşmaz’ olmaya mahkûmdu.

Sevgiler, sınıflarının uzun vadeli çıkarlarını koruyan, sevgiler aklı başında, sevgiler aşk değillerdi. Kadınların kocaları değil, sevgilileri değil, âşıkları değil, ‘arkadaş’ları vardı. Sevmek dokunmak değil, silâh arkadaşı olmaktı.

Kötü kehanetlerini geceler boyu üstüme yağdırdı.

Zalimdi canım.’

‘Ne ki, ‘zulüm’ sözcüğü bu bağlamda kullanılmaz olmuştu, Mehmet’im,’ dedi Rodoplu, ‘Ya da, canımı yaktığını bilmiyordu. Daha doğrusu, canımın

‘yanması’ gerektiğine karar verdiği için bilmiyordu. Yine bir gece, sevdiğini sandığı ama devrime ihanet ettiği anlaşılınca sevmemiş olduğunu anladığı erkeğini sırtından vuran devrimci kadının öyküsünde ‘yiğitlik değil, ziyanlık’ gördüğüm için heyecanlanamadığımda, devrim olmadığımın ikrarı dışında bir şey anlatamadım.

‘Sen devrimci değil, burjuvasan,’ basit bir tanımlama olmaktan çıktı,

‘Cüzzamlısan!’ türünden bir aşağılamaya dönüştü. Titiz bir kız babası gibi Şiran’ı koruyor, ‘damat namzedi’ olan beni safdışı etmeye çabalıyordu. Acılarımın günahının vebali boynuna olsun!’

Böyle diyordu, ama roman notlarına[72] bakılırsa vicdan muhasebesi yapmaktan da alıkoymamıştı kendisini,

‘Dil bil, diller bil! O’nu gör şad ol!’ Yurt’un içini dışına yeğle. Renklerin pastellerini sev, ikinci sınıf lokantaların erdemine inanma. ‘Genel ilkeler’ değil, ayrıntıları önemse. ‘Burjuva’ denilince, üstelik ‘burjuva eğitiminin yozlaştırıcı girdabına kapılmamak için’ fen fakültelerinin dahi terk edilmeleri gerekliliğinin savunulduğu bir dönemde, ‘eğitimimle ekonomik kökenlerimi karıştırıyor olmayasın?’ diye ukalalık et!

Elini vicdanına koy, Günay Hanım! Şiran’ı korumakta haksız mıydı?’

Cevabını yine kendisi vermişti,

‘Evet. Haksızdı.’

‘Son bir gayret içine girdim,’ diye anlattı, ‘Kim bilir, belki de Şiran dönüşür? Olmaz mı?’ dedim Binali’ye.

Ne şom ağız ama! Biliyorsun, Şiran sahiden de dönüştü!

Her neyse.

Taksim Intercontinental’in önündeydik.

‘Ben de onu söylüyorum,’ dedi Binali, ‘Senin kişiliğin oturmuştur. O arayış içindedir.’

‘Hain!’

VII

Şiran'ı, 1970 komando harekâtı nedeniyle gittiğim Silvan'da tanıdığımı söylemiştim. Benim belleğimdeki yeri diwan xana'da bağdaş kurmuş delikanlı değilse, Kale Dağı'ndan Varto Ovası'nı seyreden Kürt beyi - bey oğludur. Sekiz, dokuz yıl kadar sonra aynı adamı Samatya'daki evin dört metrekarelik mutfağında bulaşık yıkamaya çalışırken seyrettim!

Evye küçük, yıkamaya çalıştığı tencere büyüktü. Her taraftan kirli sular akıyordu. Ayağının hemen yanındaki plastik çöp bidonunun muhteviyatı yerlere dökülmüş, dayandığı duvar pencereye kadar kurumuş yemek artıkları ile kirlenmişti. Önceden yıkadığı tabaklar solda yığılıydı. Onlardan da sular sızıyor, yerde küçük gölcükler oluşturuyordu. Üzerinde blucin vardı, kollarını sıvamıştı.

Mutfağın yemek masasının da durduğu küçük bir hole açıldığını söylemiştim. Masanın hemen dibinde bir sedir, onun yanında da bir koltuk vardı. Suphi sedirde, Nalan dirseklerini arkalığına dayadığı sandalyede oturuyordu. Sohbet ediyorlardı. Masa toplanmış ama ekmek kırıntıları biber turşusundan sapları henüz kaldırılmamış, yeşil lake üstü silinmemişti.

Çiçek, çamaşır yıkıyordu. Küçük odadan gelen seslere bakılırsa Feride ve Ferit orada olmalıydılar,

'Artist mi olmaya karar verdin kız?'

'Amaaan!'

Apo, evde yoktu. Suat'ın nerede olduğunu bilmiyorum.

Çocuklar, Şiran abilerinin bulaşık yıkadığını söylerken kıkır kıkır gülmüşlerdi. Bundan olsa gerek, mutfağa girip girmemekte, yardım edip etmemekte tereddütlüydüm. Gördüğümü yadırgamam da gerekirdi herhalde. Spartaküs Komünü'nde -tamam, on yedi-on sekiz yıl önce!- benzer sahneler görülürdü. Hiçbirimiz bulaşığın nasıl yıkanacağını bilmezdik çünkü. Ama, Şiran! İtiraf etmeliyim ki, Şiran bir başka meseleydi.

Duvarda, buhardan akmış yazılarının zar zor okunduğu listeyi yanına gittiğimde gördüm. Kareli bir not defterine inci gibi bir yazıyla yazılmış bir listeydi bu. Sol tarafında haftanın günleri, sağ tarafında o günlerde

yapılması gerekli ev işleri yazılmıştı; çöp, alışveriş, yemek, bulaşık, temizlik, çamaşır gibi. Yapılması gereken işlerin yanında da kimler tarafından yapılacağı vardı. Şiran'ın sırası beş günde bir geliyor olmalıydı.

Ne olduğunu anlıyorsunuz. Memduh Amca'nın Kerlik'e dönme kararından sonra Ören kardeşler demokratik bir komün kurmuşlardı. Listenin Nalan tarafından yapıldığını, genç kadın,

'Şiran Abi, yarın pazara gideceğiz,' diye para istediği zaman anladım. Şiran, sabunlu ellerini yıkadı, cebinden para çıkardı,

'Bu yeter mi?'

'Yettiririz,' dedi Nalan.

Rodoplu, neredeydi onu da bilmiyorum. Bildiğim, bir anda yanında bittiği.

'Şiran, Allah aşkına ne yapıyorsun sen?'

'Bulaşık yıkıyorum!' Şiran gülümsüyordu.

'Lütfen, çekil oradan! Ben yıkarım.'

Ama listede adın yok, diye *italik*'leyecektim, kendimi zor tuttum. Şiran'ın yüzünün değiştiğini görebiliyordum.

'Hadi canım,' dedi Rodoplu, yumuşak bir sesle, 'Bak, ortalığı da batırmışsın.'

Şiran, buna cevap vermedi. Tencereyi tutuşundan bırakmak niyetinde olmadığı anlaşılıyordu.

Günay'ın *italik*'lediğini çok sonra anladım,

'Ben başlarım böyle demokrasiye!'

Biraz da izleyen gerginliği yumuşatmak için olacak, 'Listede senin adın yok!' dedim Rodoplu'ya.

'O listede çok eksik var,' diye cevap verdi, beklemediğim bir sertlikle, 'Para kazanma sırası kimde, o da yok.' Çocuklara ilişkin korumacı tavrını bildiğim için sözünün muhatabı açıktı.

'Feodal düzenin ekonomik temeli ortadan kalktığında diğer unsurlarından da hızla kurtulmak gerektiğini gördüm,' diye açıkladı 'Aksi takdirde, sömürü katlanarak artıyor. Örenlerin durumunda sömürülen Şiran'dı ve ben buna isyan ediyordum. Benim gördüğüm, kız kardeşlerini okutmak, küçücük yaşlarında kocaya gitmelerini önlemek için canını dişine takan bir ağabeydi. Daha sırada Rona'nın da olduğuna bakılırsa, hayatının büyük kısmı babasının görevi olması gerekeni yerine getirmekle geçecekti. Tamam, tek neden değildi, ama kendisinin içinde bulduğu durum, fakülteyi

bitirmesini de engelliyordu. Memduh Amca'nın İstanbul'a geldiği zamanlar,

'Günay kızım, Şiran okulu da bitirmedi! Sen de söylesen de bitirse,' tembihlerine la havle'den başka karşılık bulamıyordum. Hani, bir türkü vardır ya, 'yükletmezler sana yolun yükünü, kametin bükülüp dal olmayınca' diye, tam o hesap. Memduh Amca'ya desem ki, 'Bu adam altı çocuklu bir aile babası, nereye okusun?' biliyorum cevabı hazır,

'Çocuklarımı bana gönderin!'

Bu bakımdan, söylenecek söz yoktu. Öte yandan bawenin işleri gerçekten de kötü gidiyordu, maddi yardım yapmasına da imkân yoktu. Kaldı ki, o konuda da yeterince özenli olmadığını düşünüyor, Şiran'ı bir biçimde cezalandırma eğilimi seziyordum. -Çocukların İstanbul'da kalmalarında ısrar ettiği için-.

Neticeyi kelam, otuzunu aşkın, beceremediği pazarlamacılık dışında hiçbir vasfı olmayan bir adam olmaya devam ediyordu Şiran. Bir yandan Suat kanalıyla 'devrim'i finanse ediyor, öte yandan her biri kendi hayatlarını kurmaya hazırlanan kardeşlerini. Şimdi, bunu anlatmak çok zor. 'Binali sendromu' gibi bir şey. Bir yönüyle kimse Şiran'dan bir şey istemiyor gibiydi, ama aynı çatı altındaydılar, tencere kaynıyordu. Dahası, 'devrim' gerçekleşinceye kadar herkes beklemedeydi sanki. 'Düzen'in onlar için öngördüğüne inandıkları konumlarını iyileştirme çabaları yoktu. Apo'nun öğretmen maaşıyla geçinemeyeceği kesinken, üniversite mezunu Nalan'a iş beğendirmek mümkün olmuyordu. Giyim zaten önemli değildi - oradan hem solculuktan, hem de deyiş yerindeyse, 'kültür'den yırtıyorlardı. Gıda, ise çok basit. O kadar basit ki, Apo askerden dünya kadar kilo almış döndü, var hesap et! Başlarının üzerinde bir dam olduğu sürece, günlerini şikâyetsiz geçirebilecek mütevekkil ev hanımlarına benziyorlardı. Ne ki, bunların sohbetinin bir amacı vardı: 'Devrim.' Toplantıların, tartışmaların, yürüyüşlerin kendilerini aşan bir amacı vardı. Bu amacın ne kadar sahici olduğu her gün onlara ifade edilen ölümlerin tasdikindeydi. Aralarında bir tek Suphi'nin adım adım kişisel bir amaca yöneldiğini görebiliyordum. Önce, Mahmutpaşa'daki dükkânı batırma pahasına, İngilizce öğrendi. Sonra, Almanca'ya başladı. Derken bir gün, elinde metot, ucuz bir gitarla çıkageldi. Sabah çıkıp gece geç saatte döner, Levent'teki evin kapı girişindeki kırık kanepenin üzerine kıvrılırdı. Hane halkıyla hiçbir somut ilişkisi yok gibi görünüyordu, ama Şiran'dan da o kırık kanepe üzerine kıvrılmaktan başka bir şey istemiyor gibi duruyordu.

Suat'a gelince, onun Türkiye, Irak, Suriye arasında dört döndüğünü sanıyorum.

Sıcak günler geçiriyorduk. Hatırlayacaksın, Irak Kürdistan Demokratik Partisi ile Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği taraftarları arasında Hakkâri'de büyük bir çatışma oldu, yüzlerce kişi öldü. Aynı yıl, Kürtler, bizimkilerin sempati ile andıkları kurtuluş hareketinden ayrıldı, Tekoşin[73] adlı yeni bir örgüt kurdular. *Ala Rızgari* diye yeni bir dergi yayımlamaya başladı. O arada, Apocular, Partiye Karkeren Kurdistan'ı yani, PKK'yı kurdular. Derken, yüz dört kişinin öldüğü Kahramanmaraş olayları patladı. Derken Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP) iki bölünme geçirdi, Kürdistan Halk Partisi ve Pekanin oluştu.

Anlayacağın, Örenler için konuşulacak, tartışılacak çok şey vardı. O arada da Suat, dört dönüyordu. Vildan, iki çocuğuyla yalnızdı. Tayinini Konya'ya çıkardı, annesini yanına çağırdı. Bu defa da, babası İzmir'de yalnız kaldı.

Bütün bunların benim önümde konuşulduğunu sanma. Aksine, ilişkimiz gittikçe daha çok hoşgörü içeren bir tabana oturuyordu; gizlilik ve hoşgörü. Ortalıkta dolaşmasına işi olduğu sürece tahammül edilen bir hizmetçi gibiydim, 'Aile' sorunları, yani devrim sorunları, yani Kürt sorunları gündeme geldiğinde, dışarı çıkması, 'arkandan kapıyı kapat' uyarısıyla istenen bir hizmetçinin dışlanmasını yaşadım. Ciddi söylüyorum! Bir garip savunmaya itilmiştim. Binali ile başlayan bir savunmaya. Yıllar yılı savunmada olduğumu, bir tür onay beklediğimi yeni yeni idrak ediyorum, biliyor musun? Bu onay, varlığımın, 'onlardan biri' olduğumun onaylanmasıydı sanki! Beni var güçleriyle itiyorlardı, yine de 'Hadi oradan!' deyip arkamı dönemedim, çünkü kendimi meselelerin arka-planını anlamaya, yanlışı düzeltmeye çalışmakla yükümlü sayıyordum! Görevdi ya! Düşüncelerimizin, tepkilerimizin bütünüyle çakışmıyor olmasının doğal olduğunu anlatmaya çalıştım, beceremedim.

Heyhat, Mehmetcim! 'İkna' benim en tapon silâhımdı! Hep de öyle oldu ya! Selahattin'le Şafak'la yaşadıklarıma bak! Şimdi, hizmetçi gibiydim; diyorum ya, 'görev'imin ne olduğu, neden Kürtlerle beraber olduğum, meğer Şiran'ın bileceği iş diye kabul edildiğinden sorgulanmamış! Bunu da yeni yeni anlıyorum. Varlığım, Şiran isteği sürece teslim edilmiş. Hatırımı sormuşlarsa, Ağa'nın kâhyasına selâm vermek, Ağa'nın hatırını saymak anlamına geldiği için sormuşlar.

Her neyse.

Suat'ın yurtdışında olduğunu, Şiran'ın tavrından olduğu kadar evde zaman zaman beliren, Türkçe konuşmayan kadınlardan da anlıyordum.'

Bu noktada araya girip, Rodoplu'nun roman notlarından[74] bir alıntı yapmalıyım.

'Gözlerinde gördüm Suat'ı' diye yazmıştı, 'İlk kez, senin gözlerinde.'
Dalıp dalıp, güneyin yıldızlı karanlıklarına dalan
gözlerinde. Suriyeli konukta, boğazından geçmeyen
yemekte, içemediğin içkide, soğuk ter döktüren öfkende.
'Aykırı bir yaşam'dı, Suat, aranızda, 'Sıkıca kavranıp kollarından, özenle geçirilecekti' aranızdan.
Başka bir yerde tanışsaydım, belki de seveceğim polisler tarafından.
(Korkma çocuğum, o senin amcan!) Üstelik ben yoktum Taksim Alanı'nda. Belki de bundan katmerlendi acım. Bir yanda, 'kardeşim ' Baran'ından,
Hozan'ından uzak, öte yandan, 'başının gölgesi olsun düşürmez önüne!'
Dilinde türkü,
Dilinde Itri
Bir yanı kelam
Bir yanı silâh
Alıp götürdükleri gün
her bekçi düdüğünde bir çığlık!
Suat!
Suat!
Suat!

Bu kadınlar, hiç Türkçe bilmiyor, Kürtçe ve Arapça konuşuyorlardı. Tanıştırma âdetlerinin olmadığını bilirsin. Yine de, kimlikleri benden özellikle saklanıyor zehabına kapılıyordum. Bizim devrimci kızlar gibi blucin giymezlerdi. Kıyafetleri daha çok cumhuriyet dönemi öğretmenlerine benzerdi. Hemen hiç tebessüm etmeyen, kararlı yüzleri vardı.

Bir de, Oslo'ya gönderilen gelin gibileri gelirdi:
Bir gelin gördüm
Güllü donu üzerinde ak gömlek
Güllü donu üzerinde çifte dayra
Karasarı yüzüne dolalı puşu
Yağ kokulu, ter kokulu, antiseptiksiz

Anadolu.
Bir gelin gördüm, sağır dilsiz,
Bir gelin gördüm, ağasız bacısız
Bir gelin gördüm, besmelesiz ağıtsız
Skagerrak Nehri kıyısında
Altı ayı gece, elektronik Oslo'da.
Bir gelin gördüm,
Alkış alıyordu, siyasi mülteciler bürosunda
Işıl ışıl bir sirkte
Kan ter içinde.

Tanrı'nın bile unuttuğu köylerin taş tarlalarından koparılıp, dev uçakların içine tıkılıyor, İsveç'e, imam nikâhlı kocalarının yanına gönderiliyorlardı. Yüzlerindeki korkuyu unutmak mümkün değildir! Kocaları sığınmacıydılar da, onca kurallı İsveç'in ikrarlı bir militanın 'devrim nikâhlı' karısını bir kılıfa uydurup da kabul ettiğini anlamak zordu. Uçaklarda, hani turistlere satılan milli kıyafet giymiş bebekler vardır, onların büyükleri gibi oturduklarını görebiliyordum. Allah bilir, mideleri bulanıyor, korkudan titriyorlardı.

Ah, Mehmetcim! Nedir, bu insanlığın bitmez tükenmez çilesi!

Binali de gitti, biliyor musun? Bir süre ortadan kayboldu, sonra onun da İsveç'e kaçtığını duyduk. Binali'yi, 12 Eylül'den sonra Suphi izledi. İngiltere'ye. İstanbul'dan çıkamamış, Suriye sınırından yürüyüp gitmişti. Gidenlerin çoğunun can güvenliği gibi hayati meseleleri de yoktu, biliyor musun? Beni inciten, ama ussal bağlamda karşılığını bulamadığım gerçekleri:

'Nasılsa Türkiye'de sömürülüyoruz. Bari medeni bir ülkede sömürülelim.'

Türkiye'yi onların gözünden görünce insanın kanı donuyor; eli kırbaçlı, küstah, kaba zalim, esir tüccarları! Ne ki, yoksulluğun erdemini ancak yoksulluğu paylaşırsan içselleştirebilirsin, öyle değil mi? Çünkü, tersi de çok kolay. Amerika'da rastladığım Afrikalılar, Amerikan zencilerini köle olmayı hak eden hayvanlar gibi gördüklerini saklamıyorlardı.[75]

Yabancılaşmanın ne kadar kolay tırmanabileceğini görüyorsun, değil mi?

Bu ölümcül patolojinin büyük kısmını, Doç. Dr. -o zaman öyleydi- Gündüz Vassaf gibi, 'Avrupalı' Türklere borçlu olduğumuzu düşünüyorum. Bu insanlar Avrupalı bildikleri değerlere öylesine içtenlikle bağlanmış insanlardır ki, gerçekten de tek kutuplu bir dünyanın özlemini çekiyor, tek

kutuplu bir dünyaya özendiriyorlardı. Buradaki tek kutuptan kastım, Batı medeniyetinin dünyayı bütünüyle devralmasıdır. Avrupa ve Batı ve sosyalizm, iç içe geçmişti anlıyor musun? Hani hatırlıyor musun, Profesör Sernea geldiğinde, 'Batılı oryantalistler, Türkiye ile Avrupa arasına çizdikleri muhayyel çizginin doğusunda kalan bütün ülkeleri bir bütün kabul eder, onlara 'oryantal' diye kendilerinden mülhem bir nitelikler bütünü atfederler,' demiştim. Vassaf gibilerinin de yaptıkları buydu. Onlar da Türkiye ile Yunanistan arasına çizdikleri çizginin 'Batı'sına başta hümanizma olmak üzere her türlü olumlu nitelikler atfeden 'oksidentalistler'di. 'Avrupalı' olmaya o kadar istekliydiler ki, her an gerekçelerini dillendirir, her an yandaş bulmaya çalışırlardı.

Şiran'ın aynı yıl birlikte fakülteye başladığı İhsan diye bir arkadaşı vardı. İhsan, mezun olmuş, hatta daha stajını yaparken 'avukat' diye kart yaptırmış, müşteri kovalamaya başlamıştı. Bir akşam, o, yeşil gözlü hostes karısı, Şiran, sen, benim cenahıldan -hukuki yardıma ihtiyacı olan!- birilerinin evinde akşam yemeğindeydik. Gündüz Vassaf da oradaydı. Dostumuz, malum, anası yıllardır Amerika'da yaşayan -kendisi keza ama arada bir Boğaziçi'ne birkaç yıllığına ders vermeye gelen- solcu bir dostumuzdur. Bu tipler, kendilerinin Türkiye toplumunun nesnesi oldukları kadar öznesi de olduklarını asla kabullenmeyen tiplerdir. Toplumdan şikâyet ederken, şikâyet edilesi konulardaki rollerini asla sorgulamazlar. Bu anlaşılmaz bir şey de değildir. Çünkü, dediğim gibi çoğu, gerçekten de Batı illerinin çocuklarıdırlar. Vassaf'ın rahatlıkla bir, İngiliz müstemleke valisinin smokinli, Shakespeare hayranı, Jeeves düşkünü, bakteriden, mikroptan, ter kokusundan arınmış vekilharcı olarak görmek mümkündür. Onu dünyanın herhangi bir yerinde insani hakkını ararken görebiliyordum. Ama aklımdaki, Dilan gelindi.

Kürtlerin ne olup olmadıkları bakılmaksızın baştacı edildikleri bir dönem yaşanıyordu. Benzeri toplantılarının hepsinde olduğu gibi, o gece de Kürtçe konuşma yasağı gündeme geldi.

'Kürtçe konuşmak istiyorsan, İsveç'e geleceksin,' dedi Vassaf, İhsan'a. Sonra da, Süryani dilini yazıya dökebilmek için İsveç devletinin ayırdığı fonlardan söz etti. İsveç toplumunun özgürlüklere saygılarından, insan haklarına saygılarından söz etti. Öyle bir mutlu portresi çizdi ki, Şiran olsam, belki de ertesi gün yola çıkardım.

Her zamanki hikâye! Konuş, senden nefret etsinler; sus sükût ikrardan geliyor sansınlar, diye *italik*'liyorum. Ben, ben olduğum için de

konuşuyorum, tabii!

‘Bırakın, Allah aşkına Gündüz Bey! Alkolizmde Amerika’dan sonra dünya üçüncüsü, intihar ve cinayette Danimarka’dan sonra dünya ikincisi bir ülke! Vatandaş fişlemede dünyanın bir numaralı sistemini geliştirmekle kalmayıp, Sandinist Nikaragua hükümetine ihraç eden bir ülke! ‘Hür’ dünya ile hareket ettiğini söyleyip, Humeyni’ye el altından silâh satan bir ülke! Ve siz ütopyaymışçasına takdim ediyorsunuz?’

Sen keyfini çıkarırsın da, Dilan’a ne olur diye italik’liyorum, İhsan’a ne olur, Şiran’a ne olur? İsveç entellerinin snaps masalarına meze? Yoksa, Göteburg fabrikalarında üçüncü vardiya temizlik işçisi? İşsizlik sigortasıyla geçinen toplum artığı? İsveç’in kesesinden hovardalık, nemenem bir ‘Şarklılık’tır?

İsveç’e dil uzattım ya, affedersin, annelerine sövdüm sanırsın! Hadi, Vassaf oraların çocuğu da bizimkilere ne oluyor? Kafalar öyle karışık ki, İsveç’e ait birkaç olumsuz istatistiğin hatırlatılması bile insanın ‘gerici’ damgası yemesine yetiyordu. Gerici, ya da bu durumda, Kürtlere anadillerinde konuşmayı yasaklayan Türk şoveni!

Güzel gelin, nazlı gelin! Bin yıl düşünsen, bin hocaya danışsan, şu dev gibi sarışın falanj ustabaşıyla ne gibi bir ortak meselen olduğunu anlayamayacaksın!’

Seneler sonra Suphi’ye yazdığı notu hatırlattım:

‘İngilizler sana hayran kaldılar mı canım?

Hyde Park’ta nutuk atıp, özgürlüğünü kutladın mı?

Seninkileri yine taradılar geçen akşam, bebeler top gibi fırladı.

(Yoksa, ramazan mıydı?)

Kahrından gitar konserleri veriyor musun?

Pakistanlılara mı? Hintlilere mi?’

‘Evet,’ dedi hüzünle, ‘Bilir misin, İngilizler, İrlandalılara ‘paddy’ derler. Atmaya çalıştığı bomba elinde patlayan IRA mensubunun trajedisine de ‘paddy faktörü’, yani, İrlandalıların kendi kendilerini vurmalarına neden olan gerzeklik faktörü. Hintliler, Pakistanlılar -ve şimdi artık Kürtler ve Türkler- gibi koyu derililer de ‘Paki’lerdir. ‘Maganda’ filan gibi değil, bizde karşılığı olmayan ırkçı sıfatlardır bunlar. Birleşik Krallık kadar acımasız sınıflı bir toplumun insafına sığınan Suphi’ye yanmaz mısın? Ama tabii yine kendimi onun yerine koymak gibi bir yanlış yapıyorum.’

Duraladı, aklına komik bir şey gelmiş gibi gülmeye başladı,

‘Diyorum ya, ben Kızıl Tuğ kadar Türküm,’ diye sürdürdü, fatih olarak gitmeli ya da hiç!’

Kendisiyle dalga geçiyordu.

Hikâyemize dönelim.

Belki haksızlık ediyorum, ama Şiran’a haksızlığa uğradığını, sömürüldüğünü fark ettiren Rodoplu olmuş olmalı diye düşünüyorum. Bunu yaparken muhtemel sonuçlarını hesapladığını sanmıyorum. Ama şöyle ya da böyle, kapitalist (dilerseniz post-feodal!) diasporayı herhalde hızlandırdı. ‘Nasıl yaptı’? diyeceksiniz. Mesela, Şiran yerine bulaşıkları yıkamayı teklif ettiği gece, bunu sadece kendisinin Şiran’dan daha kolay bulaşık yıkayabileceği (herkesten yapabileceği kadar isteme ilkesi!) bilgisinden değil, aynı zamanda kendisi dururken erkeğinin bulaşık yıkamasına sıkılan muhafazakâr bir kadının tepkisini, aynı zamanda bütün gün canı çıkmış bir insana bir kez daha yüklenmenin haksızlık olduğu inancını dile getirmek için yaptığı düşünüyorum. Bir de, bulaşık bitip, Şiran salona geldiğinde yayılmış oturan çocukları ağabeylerine yer vermeleri için ayağa kaldırışı var,

‘Çocuklar, kalkın ağabeyinize yer verin!’

Günay’ı anlamıyor da değilim. Büyükler odaya girdiğinde küçüklerin ayağa kalkmasını gerektiren Osmanlı terbiyesi almış bir Rumeliliydi. Şiran, kardeşlerine babalık ediyorsa, baba saygısı görmeli, diye düşünmüş olmalı. Bulaşık meselesine karşı çıkışının altında kuşkusuz bu değer yargısı da vardı. Ne ki, gördüğüm kadarıyla var gücüyle demokrat olmaya çalışan Şiran, bundan hoşlanmıyordu. Ama, özellikle de işleri kötüleştikçe, eli ekmek tutacak yaştaki erkek kardeşlerinin -Suat hariç!- aileyi geçindirmeye yardım etmemelerine içerlemeye başladı. Anladığım kadarıyla, mesele, sadece geçinme meselesi de değildi. Örneğin Ferit, üst üste ikmale kalıyordu ve evdeki birisi öğretmen, üç üniversite mezunundan hiçbirisi ilgilenmiyordu. Rodoplu, (ofiste!) çalıştırmak zorunda kaldı. (Yine de olmadı. Kerlik’e gönderdiler, lise diplomasını oradan aldı; sonra da ağabeyinin ayak izlerini takip etti. Hukuk’a ekstern öğrenci olarak girdi.) İlkokulu bitiren kızların Anadolu liseleri sınavlarına girmelerinde de öyle oldu. Şiran’ın asla vakti olmadığı, büyükler de yardım etmedikleri için, para tuzağı birtakım kurslara gittiler, kazanamadılar. Üç yıl sonra liseyi bitirdiklerinde de, üniversite giriş formlarını dolduran Rodoplu’ydu.

‘Lise mezuniyet törenleri, Tarabya Oteli’ndeydi. Salaş lokantaya olsun gitmemiş genç kızların heyecanını düşünebiliyor musun? Yanacıkları

pembe pembe, ‘Ne giyeceğiz?’ diye koşuşturup duruyorlardı. Üçümüz bir olduk, Şiran’ı, tabiri mazur gör, kazıkladık, epeyce bir para koparttık! Baloya gideceğiz ya, Şişli’ye koşturduk, tepeden tırnağa giyindik! Makyaj malzemeleri de aldık. Feride’nin gözlerine fıstıki yeşil, Çiçek’in gözlerine açık mavi far, bir güzel süslendik. Çocuklarının mürüvvetini görmüş genç bir çift.’

Söylediğim gibi Şiran, kızlar yalnız kalmasın diye belirli saatlerde eve gitmekten, her türlü faaliyetini onlara göre ayarlamaktan yorulmaya başladı.

‘Zamanla, demokratik komün de tavsadı. Nalan’ın listesi işlemez oldu. Çiçek ile Feride, bulaşıkları, ‘onların sırası’dır diye eve gecenin bir saatinde gelen büyüklere bırakamaz oldular,

‘Ama yenge, abla, kahvaltıya temiz tabak yok!’

Çiçek’in evi bir başına çekip çevirmeye çalıştığı bir dönem başladı. Gündelikçi birini bulma gayretleri de boşa çıktı. Şiran, ‘Gelen kadın bizim eve bir bakıyor, bir daha gelmiyor,’ diyordu.

‘Teletrans, bize iki üç yıl kadar dayandı,’ diye anlattı Rodoplu, ‘Ortaklığı feshetmenin daha rasyonel olacağını söylediklerinde, Şiran nicedir aynı şeyi düşünüyordu. O kadar ki, bir yıl kadar önce, Savaş’ı ve Nusret Bey’i işten çıkarmış, Ayla ile çalışmaya başlamıştı.

Fırtınanın yaklaştığını sezebilmeliydim. Ne ki, çok tecrübesizdim. Sermayeye dayanmayan patronların, önünde sonunda çalışanlarıyla yüzgöz olmak zorunda kalacaklarını, *‘familiarity breede contemept’*[76] saptamasının işleyeceğini bilemedim. Ticaretten nefret eden sosyalist arka-planımıza bir de maaşları -hatta elektrik faturalarını- ödeyememek durumu eklenince, Ayla ve diğer çalışanlarla zaten dostane olan ilişkilerimiz, sırdaşlığa dönüştü. Çaycısından, kapıcısına kadar kime ne borcumuz varsa, ne zaman, hangi miktarda ödenebilecekse herkes bilir oldu. Ne ki, bu ülkenin çocukları olduğunuz için, kimse kendisine gemiyi terk etmeyi de yediremiyordu. Terk etmiyorlardı ama bir süre sonra iyi niyetleri, yönetim şeklini sorgulamaya, sonra işleri kendi ellerine almaya kalkışmaları, derken teselliye dönüştü. Ayla, artık altıdan sonra ayrılmıyor, Şiran’la günün muhasebesini yapıyordu. Özellikle zor günlerin sonunda, elemanlar dağıldıktan sonra kapıcıya aldırıp, Şiran’ın masasına kilitlenen cinler, ortaya döküldü. Hepimiz, nasibimizi alır olduk. Kısa bir süre sonra Kamhi’nin sekreterine önce kendi patronunu bağlaması için ısrar eden Ayla, Şiran’a ismiyle hitap ediyordu. Bunu, içkiyi fazla kaçıranların evlerine bırakılmaları izledi. Şiran’a yakın oturduğu için bu hizmetten en çok da

Ayla yararlanıyordu. Derken, yolda acıktıklarını fark ettiler, durup yemek yer oldular. Binali'nin kulakları çınlasın, gerçekten de 'en bi la la la' anonim şirketi olduk! Gel gör, aslımıza rücu etmiş bir halimiz de vardı. Zamanla idrak ettim ki Şiran, nasıl kimsenin babası olmak istemiyorduysa - evde tedarikçi konumunun getirdiği bulaşık yıkamamak, yemek pişirmemek gibi doğal ayrıcalıklarını reddetmesinin nedeni de buydu!- patronu olmak da istemiyordu! Aksaray'da, Sağlık ve Aile'yi yönetirken ki başarısı bundandı! Tamam, bu tür bir yönetim, benim anladığım çağdaş işletmecilikle bağdaşan bir tutum değildi, ama kim istiyordu ki 'çağdaş işletmeci' olmak! Herhalde, ikide bir, fabrikaya girip amelelik etmek istediğini ilân eden Şiran değildi!

Her an polisin gelip, yaka paça askere götüreceği bir bakaya; vasıfsız lise mezunu; bir de üstelik müflis olursa ne yapar?

Gecelerim uykusuz geçiyor!

Osmanlı Bankası borcunun son taksidini ödemiş, kurtulmuşuz ya, kendimi hiç değilse teorik olarak istediğim işe girebilecek kadar özgür hissediyorum.

Kendisine olan minnetimi ifade ettiğim zamanlarda, Şiran burun kıvırırdı,

'Sen hiç çaresiz olmadın. Çaresizlik nedir bilemezsin sen.'

Doğru söylüyordu. Ben, üniversiteyi bırakıp, limon -ya da Amerikan servis- satmaya razı olduğumda, çaresizliğimden değil, özgür irademle hareket ettiğim pekâlâ da söylenebilirdi. Pekâlâ da herhangi bir kuruluşa girip, iyi bir ücretle çalışabilirdim. Acınacak bir tarafım yoktu. Ne yaptıysam, inançlarım öyle dayattığı için yaptım. Şimdi, istiyordum ki - istiyordum ne kelime, tersine öylesine haksızlık görüyordum ki- Şiran da özgür olsun!

Gerçek özgürlüğün donanımsız olmayacağının bilinci içinde, mutlaka okulu bitirmesi gerektiğine inanıyordum. Ama mutlaka! Gerekçeli dil dökmeler, evde çalışma ortamları hazırlamalar, kırtasiye satın almalar! Böyle giderse, askerliğini er olarak yapacağı tehditleri - Türk ordusunda katiyen askerlik yapmayacağını söylüyordu, çünkü. Çürüğe çıkabilmek için elinden gelen her şeyi yaptı! Tam bir pres. Öte yandan, Üniversal'i içine girdiği fevkalade insani ama bütünüyle 'anti profesyonel' havadan kurtaracak önlemler; diğer yandan da, eli ekmek tutan kardeşlerinin Şiran'ın hayatının bir ucundan tutmalarının, yardım etmelerinin sağlanması. Bu üçüncü için Teletrans ortaklığının bitmesi akla yakın bir gerekçe oldu.

Anonim şirketlerin asgari beş ortaktan kurulması gereği, Nalan, Apo ve Suphi'ye hisse verildi. Bürokrasi icabı hisselerdi, ama insanoğlu bu. İmzasını kâğıtta görünce, pek bir önemsiyor. Nitekim, bundan yola çakarak, işi 'elemana maaş ödeyinceye kadar neden kendi kardeşlerimizle çalışmıyoruza' kadar vardırdık. O da ayrı bir facia oldu. Ama, ona gelmeden önce, Üniversal'i kapitalist şirketlerin olması gerektiği gibi *yabancılaştırma* gayretleri!'

Teletrans ayrılıp, Milli Eğitim Bakanlığı da kurslarını durdurunca, Rodoplu, şirketteki fiili katkısının sona erdiğine karar verdi. Üniversal İngilizce Ev Kursları'nın içeriği, oturacağı kadar oturmuştu. Pazarlama faaliyetlerine köstek olmaktan başka bir şey yapmadığını düşünüyordu. O günlerden bir gün Şiran, Şişli'deki büyük ofisi, daha küçük bir yere taşıyacağını, işleri bundan böyle kendi bildiği gibi yürüteceğini ilân etti.

'Alacaklılara kendimi yok dedirtmekten, yalan söylemekten, oyun oynamaktan bıktım,' dedi, 'Bundan böyle, yapmayacağım.'

Her zamanki aculluğu ile birkaç bina ötede, dökülen bir apartmanın, dökülen çatı katını -asansörsüz, yedi kat!- kiraladı. Asgari onarımı yaptı, Üniversal'i taşıdı.

'Bu defa hiçbir konuda benim fikrimi sormadı,' diye anlattı Günay, 'Ve ben ona bütün kalbimle hak verdim. Hele de Ayla'yı iş üstünde gördükten sonra, Şiran'ın en son ihtiyacı olan şeyin benim tutumum olduğunun bilincine varmıştım. Aslına bakarsan, o noktada, ayrılıp kendi yoluma gitmem gerekirdi ama işler kötü gidiyordu! Şiran'ı onca yıl sonra bulduğum yere -eski evi, eski arabası- bırakacağım gibi bir his, daha doğrusu vicdan azabı içindeydim. Sanki, bütün bu olup biten, benim banka borcumun ödenmesi içindi!

Akşamları, üzerinde tilki kürküyle -ceket- salınan Ayla ile çıkarlarken arkasından seyrederdim. 'Aksaray'dan bu yana ne değişti?'

İtiraf etmeliyim ki, aralarında duygusal bir ilişkinin oluşmaya başlayabileceğinden de kuşkulanıyordum. Ve bana sorarsan bu Şiran'ın sonu olurdu! Derken, birisi bir düdük çaldı. Her türlü karar bilinmeyen bir tarihe ertelendi.'

MAÇA KIZI VE GÜL

I

‘Türkiye’de hiç olmayacak
bir şey varsa, o da rezil
olmaktır.’
Lale Mansur, Sinema Sanatçısı

11 Temmuz 1980 Fatsa ‘Nokta Operasyonu’ sırasında oradaydım. Komando birlikleri, jandarma birlikleri, mekanize birlikler ve toplum polisinden başka -ve Silvan’dan farklı olarak- maskeli MHP, ÜGD faşistleri de oradaydılar. Sayılarına bakılırsa, ‘pasaportsuz girilemeyen şehir’ diye belledikleri Fatsa’nın işini gerçekten de bitirmeye, ‘ya susturmaya ya da kan kusturmaya’ karar vermişlerdi.

Olacakların ilk işaretini Süleyman Demirel, AP Genel İdare Kurulu toplantısında verdi,

‘Fatsa’nın hakkından gelmeye mecburuz.’

Hemen arkasından (9 Temmuz) Hürriyet Gazetesi kılıfını hazırlamaya durdu,

‘Fatsa’dan alınan haberlere göre, çok sayıda kişi silâhlarıyla barikatlarda nöbet tutuyor.’

Koroya diğerleri de katıldılar,

‘Belediye Başkanı Fikri Sönmez, ‘Elli-altmış ölü vermeden Fatsa’ya girilemez,’ diyor.’

Operasyon tarihini saptayan meşru dayanak, yine Hürriyet Gazetesi’nden geldi,

‘İki astsubayın görevle gittikleri Fatsa’da Dev-Yol militanları tarafından kaçırıldığı haberi üzerine mekanize birlikler Fatsa’yı kuşattı.’

Haber uydurmaydı; söz konusu astsubayların arabalarına genelev kadınlarını alarak gönül eğlendirmeye gittikleri biliniyordu, ama Fatsa’nın işini bitirmeye niyetli hâkim güçlere nicedir aradıkları bahaneyi sağladı.

Süleyman Demirel’in kendi partisinin Fatsa İlçe Başkanı’nın söyledikleri işe yaramadı,

‘Huzur içinde Fatsalı kardeşlerimizle yaşıyoruz. Bizim ilçemizde kan yok, ateş yok, barut yok!’

MSP İlçe Başkanı’nın söyledikleri de işe yaramadı,

‘Fatsa’da ateş ile barut yok, böylesine huzurlu bir yerde olay çıkarmak istemek niye? Değişik görüşlerle her zaman bir aradayız. İlçede zorlama yok, tazyik yok, herkese insan gözüyle bakılıyor.’

CHP İlçe Başkanı’nın açıklamaları da,

‘Fatsa’da komünist işgali yoktur, halk vardır. Halkın yönetimi vardır. Biz huzurluyuz.’

Fatsa hakkında o kadar çok uydurma, yalan yakıştırma haber yayılmış ki, güvenlik güçleri başka bir ülkenin topraklarını işgale giden askerler gibi, daha ilk tabanca sesinde halka ateş açacak ruh halindeydiler. Ve tabii hiçbir direnişle karşılaşmadılar. Operasyon, maskelilerin ve Mehmet Çetin gibi asker elbisesi giymiş faşistlerin teker teker gösterdikleri evlerdeki ‘solcu’ların gözaltına alınmaları şeklinde sürdü. Maskeliler, daha sonraki sorgulamalarda işkencelere katıldılar.

Ordu valisi,

‘Operasyon gereği olarak bazı kişilerin yüzleri maskelendi. Bu bir operasyon sırrıdır. İddia edildiği gibi, bu kişiler kesinlikle ülkücü değillerdir,’ dedi. Ne ki, komplodan habersiz bir yüzbaşı, maskeleri indirtip, kimlik tespitine kalkınca, Yılmaz Gezer, Şenel Güven, Halil İbrahim Kavcı ve Ahmet Hoşgönül isimli muhbirlerin ÜGD’li cinayet sanıkları oldukları ve arandıkları ortaya çıktı.

‘Adam yüzünü kapatmış, ben hükümetin başbakanı olarak ne diyeyim?’ dedi Süleyman Demirel, ‘Ayıp etmiş, sonra açmış, meğer ayıplıymış.’

‘Ayıplar’ 1 Eylül’den sonra Fatsa’nın Elekçi yöresinde işe alınmak suretiyle ödüllendirildiler. Ordu’ya, ‘Ses isterim, kelle isterim,’ naralarıyla gelen eski Ankara Emniyet Müdürü, Vali Reşat Akkaya, 1987’de MÇP Genel Başkanlığına aday; *Yeni Düşünce Dergisi*’nin de önde gelen yazarı oldu. Balgat kahve katliamı, Mamak otobüs katliamı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı baskını gibi olayları göz göre göre ‘Komünistler’in üstüne yıkmaya kalkıştığında, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Nihat Özer’i bile çileden çıkarmıştı. Korgeneralin görevden alınmasını sağladığı bu adam, belinde çifte tabanca, elinde MP-5, Osmanlı’nın ‘kır serdarı’ gibi geldi, yüzlerce suçsuz insanın cezaevlerinde yıllarca yatmalarına neden oldu. Genç ve FATSA’lı olmak, gözaltına alınmak ve işkence görmek için yeterliydi.

Başka Belediye Başkanı Fikri Sönmez ve belediye çalışanları olmak üzere on binden fazla insan işkenceden geçti. Yara izleri, operasyondan üç yıl sonra bile hâlâ duruyordu. 1983 yılında Amasya Askeri Hastanesi 69 kişiye işkence gördüklerine dair rapor vermek zorunda kaldı. İki yıl kadar sonra, 1985’te de Fikri Ağabey’i kaybettik. Amasya Cezaevi’nde öldü; zavallı bedeni daha fazla zulme dayanamamıştı.

Benim bildiğim ilk kurşun yarasını 1979 Eylül’ünde, seçimlerden bir ay kadar önce aldı. Seçmen toplantısından çıkmış evine dönüyordu. Kapısını çaldığı anda üç ayrı yerden yaylım ateşine tutuldu. Faşistler pusudan 9 mm.’lik tabancalarla ateş ediyorlardı, iki yerinden yaralandı. Bir hafta sonra, MSP Yozgat Milletvekili Hüseyin Erdal, yanında Çorum ve Yozgat’ta bir sürü eylemden aranan dört militanla birlikte, silâhları ve bombalarıyla birlikte yakalandı; altı tane patlamaya hazır bomba, bir saatli bomba, dinamit, çok sayıda bomba yapım malzemesi ve Fikri’nin dükkânından yüz-yüz elli metre ilerde! Dokunulmazlık filan derken, saldılar gitti.

Bir ay sonra tekrar saldırdılar. Yine olmadı, bu defa da yanlışlıkla Fikri'nin yerine kayınbiraderi Celal Aslan'ı yaylım ateşine tutmuşlardı. İki gün sonra yine denediler. Kurtuluş Mahallesi'ndeki kahve toplantısında konuşmuş, ayrılmıştı ki, üç maskeli kahveyi basıp, Tevrat Güler'i öldürdü; ikisi ağır olmak üzere, üç kişiyi yaraladılar. Fikri Abi artık evine gidemiyordu.

Yaralandığı haberini aldığımda Ankara'daydım. Fatsa'ya geçtim, 14 Ekim seçimleri sonuçlanıncaya kadar orada onunla kaldım.

'Bu birinci saldırının hemen peşinden, kaymakam, emniyet amiri, jandarma bölük komutanı ve savcı, dördü, beni kaymakamlığa çağırdılar,' diye anlattı, 'Gittim, dördü bir aradaydılar. Olayı benden dinlemek istediler. Yaralıydım zaten. Ben olayı anlattım ve olayda saldırganları tanıdım. Çünkü, mahallenin çocukları, aynı mahallede oturuyoruz o insanlarla. Tanıdım. Çok yakın mesafeden atmışlardı. Yani, benim silâhım olsaydı, tertipli olsaydım, vururdum da. Ama, öyle bir şeyi o saate kadar düşünmediğim için, öyle bir niyetim olmadığı için, silâhsızdım. Silâh da taşımıyordum zaten ve anlattım. Kimlerin olduğunu ve bunları kimlerin tertiplediğini de. İsimle, yani kurşunu bunlar bunlar attılar ama esasen bu, çocukların suçu değildir, bunu tertipleyenler şunlar şunlardır diye kaymakama da, savcıya da, jandarma komutanına da, emniyet amirine de anlattım.

'Siz gidin, biz hallederiz,' dediler.'

Derken, ikinci saldırı oldu, Fikri'yi tekrar çağırdılar. Yine, 'Gidin, biz bakarız,' demişler. O arada, ilçeye Giresun ve Samsun'dan, toplum polisi ile bir komando birliği geldi. Ecevit, malum, henüz başbakan. CHP yöneticileri başladılar,

'Biz seçimleri normal yoldan olmazsa, süngü ile zorla, baskı ile alacağız. Sandık başına beş asker koyacağız, gene de bu seçimi biz alacağız.'

Fikri Sönmez'in en sık ettiği bir lafı vardı, 'Kimsenin hakkını yemek istemem,' diye. Onun hatırasına hürmeten, ben de kimsenin hakkını yememeli, ikinci saldırıdan sonra Fatsa emniyet yetkililerinin evinin etrafına beş-altı asker, polis ve bekçi koyduklarını söylemeliyim.

Ne ki, önlem, kahve tarama olayını durdurmadı. Bir kişinin ölmüş, ağır yaralı olanlardan ikisine felç gelmiş olması, Fikri Sönmez'e çok koydu. Saldırının, kendisi ayrıldıktan sonra meydana gelmiş olması, daha da kötüsüne gidiyordu.

‘Yahu, halk çok karamsar! Yerel seçimleri de boykot mu etseydik, nedir?’ dediğini hatırlıyorum. Söylediği şuydu: Dev-Yol, 14 Ekim’de yapılacak kısmi senato ve milletvekillerinin boykot edilmesini önermiş, buna karşın yerel seçimlerin desteklenmesini istemişti. Boykot önerisine birtakım sol fraksiyonlar, ‘Devrimci Yol parlamenter mücadeleyi reddediyor,’ şeklinde karşı çıktılar. Sağ partiler, zaten ‘demokrasi düşmanı’ olduğumuzu söylüyorlardı.

‘Fatsa halkı karamsar değil,’ demiştim ben de, ‘Fatsalılar seni istiyor.’

Keşke istemeselerdi ya da benim onun ölümüyle sonuçlanacak bir yolculuğa yüreklendirmekte payım olmasaydı, Fikri Sönmez belki de bugün hayatta olurdu.

‘Öyleyse, seçim çalışmalarını durduruyorum,’ dedi, ‘Bundan böyle ne meydanda ne kahvede ne de bir yerde seçim toplantısı yapmıyorum. Çünkü, koyarlar bir yere bir saatli bomba, toplantıda bir sürü insan ölür. Ben belediye başkanı olsam da olur, olmasam da. Ama bu insanların katledilmesine razı olamam.’

Utanarak itiraf etmeliyim ki, ben olaya Fikri Abi’nin belediye başkanı olması kadar, Dev-Yol’un ‘zaferi’ açısından da bakıyordum. Seçime daha dört gün vardı. Diğer bütün partiler sokağa dökülmüşlerken, bizim sessiz kalmamız hiç iyi olmayacaktı. Ama, o kararını değiştirmedi. Ertesi gün kaymakama gitti, bana söylediklerini ona da tekrarladı.

14 Ekim 1979 seçimlerinde Fikri Sönmez 3096, CHP adayı 1133, AP adayı 859 oy aldı. İki yıl önce -1977 seçimlerinde CHP adayı 2430, AP adayı 1340, MSP adayı 154 oy almışlardı- AP’ye CHP’ye ve MSP’ye oy verenlerin çoğunluğu devrimci aday Fikri Sönmez’i desteklediler. ‘Nokta Operasyonu’nu hızlandıran da bence bu desteğin büyüklüğüdür.

12 Eylül, Fatsa’ya iki ay erken geldi. 11 Temmuz’da başlayan işkence ve zulüm, o tarihten sonra da aynen devam etti. Reşat Akkaya görevden alındı, ama muhbirler icraatlarını sürdürdüler; şu farkla ki, artık maske takmıyorlardı.

Komando birlikleri köy okullarına yerleşti. Eğitim durdu. Bolu Komando Tugayı, bu okulları ve hatta camileri, işkencehaneye dönüştürdü. Köylüler, ‘koruculuk’ yapmaya zorlandılar. Yurtdışında akrabaları olanlar yurtdışına, büyük şehirlere göçtüler. Fatsa’ya reva görülenler, işgalci ülkelerin sömürgelerde uyguladıklarından farklı değildi!

11 Temmuz günü, kariyerleri, panzerlerin, binlerce asker ve polisin kol gezdiği şehir merkezinde, faşist militanların yaşlı genç bakmadan, yüzlerce

CHP'li, AP'li, MSP'li demokrat, devrimci dövdüklerini gördüm. Bu insanlardan hiçbiri şikâyet dahi edemedi, çünkü karakolda tekrar dövüleceklerini biliyorlardı. ÜGD'liler, gözlerinin önünde Ticaret Lisesi öğretmenlerinden Sait Alp, öğrencilerinden Dursun Özdemir; Çamaş, Tepeli Köyü'nden Hacı Uygun, Tayalı'dan Ahmet Gündoğdu, Kazım Sarı, Şeber muhtarı Baki Ata, İmam Hatip öğrencisi Muammer Yavuz; Alankentli taksi şoförü Mehmet Demir'i öldürdüler ama cinayetlerin failleri hâlâ 'meçhul'! Zafer Eczanesi, Stüdyo Paris, Deniz Eczanesi; Fahrettin Bahar, Sadettin Özden ve Veysel Kara'nın terzi dükkânları; Yoldaş Kitabevi, Yoldaş Terzihanesi, Gümüş Gıda Pazarı, Usta Kardeşler Lokantası, Yalı Lokantası, Raif Karaalioğlu'nun lokantası, Memurlar Tüketim Kooperatifi, Topaloğlu Pasajı'ndaki bir oto lastiği bayiliği yağmalandı, ateşe verildi. Faşistler, yangını söndürmeye giden itfaiye görevlilerine engel oldular. Halkevi, Emniyet'in karşısındaki TÖB-DER yağmalandı, Tapu Memuru Haydar Çopu- roğlu'nun evi yakıldı, Ahmet Özdemir'in evi ile Mahmut Durmuş'un evlerine ateş edildi.

Bir de bildiri dağıttılar, 'Köylerde öldürülen her ülkücü için şehir merkezinde iki kişi öldüreceğiz. Bu bir uyarı değil, tehdittir. İmza: Ülkücüler.'

Ve hiçbir şey, hiçbir şey yapamadık!

Yapamadığımız gibi, bir de Nazlı Ilıcak denilen hatunun -buna artık hamakat da diyemiyorum- edepsizliğine muhatap olduk. 11 Temmuz'dan sonra 'Fatsa Komünü' adlı bir dizi başlattı, Tercüman'da. On-on beş gün kadar süren bu dizi, Fikri'nin yargılanmasında savcının iddianamesinin temelini teşkil etti. Dövülen, yakılan, kurşunlanan bizler olduk, Boğaz'daki yalısından savcıya 'Paris komünü, baskı, zor, İttihat ve Terakki' diye yol gösteren, o. Fikri Sönmez'in,

'Benim babam da öldürüldü. Resmen öldürüldü. Bir Yüzbaşı, bile bile öldürüldü. Sırf beni öldürtmediği için öldürüldü,' ihbarı dahi kaale alınmadı.

Fatsa'da kurtulmamı mucizevi bir tesadüfe borçluyum: Aşağı Mahalle'den top arkadaşım, Hafız'ın oğlu Yunus'a.

Hatırlayacaksınız, 'Ezan, Türkçe okunmaz. Allah, eğer ezanın Türkçe okunmasını isteseydi, Peygamberimize vahiyleri Türkçe gönderirdi,' diyerek bana ilk din dersini veren çocukluk arkadaşım. Komando subayı olmuş, Giresun -ya da Samsun'dan- gelen birlikte üsteğmen olarak görev yapıyordu. Bir ikinci mucize, o şartlar altında birbirimizi tanımış

olmamızdır. Fatsa'dan hızla uzaklaşmamı sağlamış olmasının nedenini, kimliğimin sahici olmadığını fark etmiş olmasına bağlıyorum. Yunus Üsteğmen, 1987'de, Güneydoğu'da şehit oldu.

Fatsa'dan, Ankara'ya uğramaksızın dosdoğru İstanbul'a geldim. O günlerde Şiranları görmekten kaçınmamın nedeni Günay Rodoplu'yu çekemeyecek olmamı hissetmemdir. Fikri Abi hakkında soracağından emin olduğum sualleri cevaplamak istemiyordum. Ve açıkça, geçmişte dahi olsa, bir faşistle birlikte olmuş olduğu düşüncesi midemi bulandırıyordu. Aylarca uğramadım, zaten sonra da 12 Eylül geldi. Büsbütün dağıldık.

Oysa, onca yıl sonra bugün Fikri Sönmez'i andığımda, Günay Rodoplu'yu düşünmeden edemiyorum. Bunun nedeni Rodoplu'nun Fikri Abi'ye isteyip de -o gün Ankara'daki teklifinde ne denli içten olduğunu da çok sonra anladım!- edemediği yardımı Şafak Özden'e yöneltmiş olduğunu idrak etmemdir. Günay, Şafak'ta yeni bir Fikri Sönmez adayı gördü: 'Yeşil elma, tarçın ve kekik kokan' bir yiğit. Söz konusu Fikri Abi olunca, bu sıfatlar yadırganacak sıfatlar değildir. Fikri Abi, bu tanımlamanın hakkını veren bir Anadolu delikanlısıydı. Yiğitçe yaşadı, yiğitçe öldü. Trajik olan, Rodoplu'nun onun ideallerini Şafak'ın gerçekleştireceği umudunun böylesine paramparça olmasıdır. Şurası muhakkak ki, ifadesini Şafak Özden tiplemesinde bulan SHP iktidarı, hayra yormak için onca çabaladığımız düşlerimizin de kolunu kanadını kırdı.

'...Şimdi, yaptıklarımdan, çalışmalarımdan dolayı Vatan haini', 'dış güçlerin maşası' olmak ve de 'Fatsa'da devlet etkinliğini yok etmek'le suçlanıyorum. Uzun yıllardan bu yana müzminleşen ve kapalı kapılar ardında tespit edilip uygulanan politikalara, çözüm bulunamayan sorunlara, halkla birlikte çözümler ürettik.

Burjuva politikacılarının, holding profesörlerinin, doçentlerinin ve ekonomistlerin, dürüstçe davranıp tavır koymadıkları bir Türkiye ve Türkiye'nin Fatsa'sında bir terzi olarak, bir ilkokul mezunu olarak, doğruları kavrayıp pratiğe geçirdiğim için; sorunların yuvarlak masalarda şampanya patlatarak, gönül eğlendirerek çözülmeyeceğini pratikte gösterdiğim için; halkımıza layık olduğuna her zaman inandığım bir demokrasi olgusunu, Fatsa halkıyla birlikte hayata geçirme kavgası verdiğim için; halkı oy sandığı olarak görüp, çeşitli vaatlerde parlamentoya gidişinin ikinci günü orayı at pazarına çevirip günlerini gün edenlerin, kafalarından geçen tek akımdan dolayı Fatsa'da yaşanan gerçekleri kavrayamadıkları için; uygulanan ekonomik ve siyasal ambargoya karşı

halkla bütünleşip, sorunların tespitinde ve çözümünde ortak hareket ederek, tüm baskılara rağmen halkın çözemeyeceği hiçbir sorunun olmayacağını Fatsa halkı, Türkiye ve dünya halklarına gösterdiğim için; doğruluğun, dürüstlüğün, kardeşliğin, yurtseverliğin, demokrasinin simgeleştiği, fedakârlığın ve bütünlüğün doruğa ulaşma noktasında adım adım ilerlediği Fatsa'da Belediye Başkanı olduğum için; halkın kültürel gelişimini hızlandırmak, gelenek ve göreneklerini yaşatmak, birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirmek amacıyla kültürel çalışmalara ağırlık vererek, Kültür Şenliği düzenlediğim için Belediye'yi çıkar çevrelerinin çiftliği haline getirmeyerek, halktan toplanan ve halkın malı olan milyonların bu çevrelerin kasalarına akmasını engellediğim için; köstebek yuvasına çevrilen Fatsa sokaklarını döşeyip, çamurdan kurtardığım, yeni yollar, yeni caddeler açtığım, suları akıttığım, yanmayan elektrikleri yaktığım için; karaborsayı, istifçiliği, rüşveti engellemeye çalıştığım için; Belediye'nin yağmalanan yeşil alanlarına sahip çıktığım için; yoksul halkın gecekondusu yıkılırken, kimi çevrelerin kaçak apartman dikmesine müsaade etmeyip, dikilenleri de yıktığım için; yeni bir belediye anlayışı getirerek, bu kuruma halkın gözünde saygınlık kazandırdığım için; 'vatan haini' ve 'dış güçlerin maşası' ilân ediliyor, 'devletin etkinliğini Fatsa'da kırmakla' suçlanıyorum.

Eğer, sömürüye, soyguna, karaborsaya karşı olmak vatan hainliği ise, ben vatan hainiyim! Eğer, faşizme, emperyalizme karşı olmak vatan hainliği ise, ben vatan hainiyim! Eğer, Fatsa'da sömürüyü engellemek için tefeci-tüccarların etkinliğini kırmak, karaborsaya, kaçak inşaatlara, yolsuzluğa, rüşvete karşı mücadele etmek devletin etkinliğini kırmak ise, ben Fatsa'da devletin etkinliğini kırdım!

Belediye Başkanı olduğum dönemde, halkın alın terinden oluşan belediye gelirlerini ve imkânlarını çıkar çevrelerine peşkeş çekseydim, kendi zimmetime geçirseydim, altıma son model araba alıp, Bodrum'da yazlık kat satın alsaydım, halkın parasıyla her gece bir eğlence yerinde sabahlasaydım, ne 'vatan haini' ilân edilecek ne de bu davada sanık olacaktım.

Kimilerine göre, vatan hainliğinin kıstası, halka hizmet etmek, sömürüye, soyguna karşı halktan yana tavır koymak ise, ben her zaman vatan hainiyim!'

Şafak Özden, üç aylık belediye başkanıydı. Fikri Sönmez öleli dört yıl olmuştu. Biz, onun Erzincan 3 No'lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nden Haziran 1984 tarihinde yapılan sorgusunun duruşma tutanaklarını okuyorduk. Pertev Aksakal[77] derlemişti.

‘Vah, yavrum! Vah, güzel kardeşim!’ diye adeta inledi, Rodoplu. Döndüm, baktım, gözlerinden sel gibi yaşlar boşanıyordu.

II

Dağlarda polise rastlanmaz, ama bir kaçak için en iyi saklanılacak yer, İstanbul'du. Bu bakımdan, yıllarca ortada görünmeyen Suat'ın 12 Eylül'le birlikte geri dönmüş olması anlaşılır bir şeydir.

'Yeni ismi Rasim'di. Maaile, kendimizi şartlıyorduk: 'Rasim. Rasim! Muhasebeci Rasim. Rasim. Rasim Abi. Rasim Bey'. İlk aylar, eve pek az uğradı. Hemen her geceyi başka ve sadece Şiran'ın bildiği bir yerde geçiriyordu. Yeni yönetim yerleşip, azgınlığı tırmandıkça kalabileceği yerlerin sayısı azalmış olmalı. Evde daha çok görülür oldu.'

12 Eylül günü, Konya'da, Vildan'ın yanındaymış.

'İlk arayacakları yerin orası olduğunu biliyordum,' diye gülümsüyordu, o bilge tavrıyla, 'Çünkü, en zahmetsiz olanı orayı aramaktı. Önünde sonunda devlet memuru bunlar. Kaçmak için geceyi bekledim. İnsan bir süre kaçak yaşayınca bu adamların ihtiyatlarına dair bir fikir ediniyor, abacım. Neyi, ne zaman yapacaklarını duyumsamaya başlıyorsun. Bu defa biraz zamanlama hatası yaptım. Evden geç çıkmışım, on beş-yirmi dakika sonra geldiler. Konya'yı bilir misin? Gözünün alabildiğine dümdüz. Bizim lojman şehir dışında, anayola yayan yarım saat. Bir de mehtap var, ortalık gündüz gibi. Tarlalara daldık. Ekinler kaldırılmıştı. Saman yığınları vardı. Yanımdaki arkadaşa dedim, 'Çaresiz, bu yığınların içine saklanacağız.' Bir taraftan da, adım gibi biliyorum, erler yığınları süngüleyecekler - filmlerde öyle yaparlar ya! Güvendiğim, iş olsun diye yapacakları. Kendimize sahip olursak, atlatırız.'

'Aynen öyle oldu, değil mi?'

'Hee!' dedi gülerek, başını Şiran'ı hatırlatır biçimde sallıyordu. Göz göze geldik, birden kahkahalarla gülmeye başladık. Dayanamadım, kalktım, sarıldım,

'Canım güzel kardeşim!'

Rodoplu, 'dakikaları saymayan, zamanla boğuşmayan,' mütevekkil kır insanı doğasının, Binalivari dervişliğin, faydalarına şahit oluyordu,

‘Suat, yaklaşık üç yıl, hiçbir şey yapmadan oturabildi,’ diyordu, ‘Çalışması zaten söz konusu değildi - Mamafih, kısa bir süre bir akrabamın şirketine yerleştirdik. Sahte kimlikle. Kadıncağız, ne arandığını ne de Şiran’ın kardeşi olduğunu hiç bilmedi.

Sokaklar tehlikeliydi. O, okuyup yazamayacak kadar tedirgindi. Televizyondaki en sıradan diziyi bile takip edemiyordu. Gelip giden akrabalara görünmemesi gerekiyordu. Şiran, evi Samatya’dan taşımak suretiyle misafirlerin sayılarını asgariye indirmişti, ama daha bir sadık olanlar, onca yolu göze alıp gene de geliyorlardı. Levent’teki evin penceresiz sandık odasında saatlerce kilitli kaldığını bilirim. Kilitliydi, çünkü birisinin yanlışlıkla kapıyı açıp içeri girmesinden korkardık. Kalkmak bilmeyen onlarca insanın olduğu küçücük bir evde saklanmak ne demektir, düşün! Ona su götürebilmek, yemeğini verebilmek için olmadık kombinezonlara girerdik.’

Sonra, bir akşam polis geldi. Şiran’ı soruyorlardı. Şiran, Günay’daydı. Polislerin yanından telefon etmek istemeyen, Nalan, Ferit’le haber göndermeyi başardı.

‘Kapı deli gibi çalınıyordu. İyi haber olması mümkün değildi. Şiran’ın yüzü kâğıt gibi oldu. Ben, ellerimin titremesini durduramıyordum. Ah, ama yerin yedi kat altındaki o evden her zaman nefret ettim, Mehmetcim! Ben, korktuğunda başını yorganın altına saklayan türden değilim, biliyor musun? Var böyle insanlar, onlardan iyi denizaltıcı olurmuş. Ama ben öyle değilim. Tersine, tehlike ne işse, açık havada, meydanda karşılamak isterim. Bu ev beni köşeye sıkıştırıyordu, oysa sığınak dahi olsa kapanarak korunamam!

Telâşım azaldıktan sonraki ilk tepkim, kapıyı açıp dışarı çıkmaktı. Şiran, bırakmadı. Derken, her kimdiyse, yukardan otomatiği çaldığını fark ettik. Herhalde, polis dış otomatiği çalmazdı. Zile bastık, saniyeler içinde merdivenlerden paldır küldür inen Ferit’in ayak sesleri duyuldu.

‘Abi, polisler geldi. Suat Abimi arıyorlar!’

‘Gittiler mi?’

‘Evet. Yarın senin karakola gitmeni istiyorlar.’

Şiran, baktı, sokağa çıkma yasağına bir saat vardı.

‘Sen eve dön,’ dedi. ‘Suphi ile sen çocukların başında kalın. Suat Abini yengen getirsin. Apo, amcamlara geçsin.’

‘Tamam, abi.’

‘Taksiyle git, yoksa yetişemezsin.’

Aynı talimat, telefonla Nalan’a tekrarlandı,

‘Çiçek’i bakkala gönder. Sokağa baksın, ekip arabası pusuda olmasın. Kavşağa da baksın, sonra çıkın.’

‘Tamam, Şiran Abi,’ dedi Nalan da.

Beklemeye başladık.

‘Farkında mısın, sizden sonra gelecekleri ilk yer burasıdır?’

Aynı anda karar verdik,

‘Nilgünler!’

Birkaç dakika içinde kapılarını çalıyorduk. Elinde rakı bardağı, Nilgün açtı,

‘Şiran Bey!’

Arkasından Bülent seslendi,

‘Vay, Şiran Baba! Hoş gelmişsen, yahu!’

‘Abi bu gecelik yer lâzım,’ dedi Şiran.

Bülent’in yüzündeki gülümseme silindi, sesini alçalttı, ‘Yatıya misafir var, yahu.’

Nilgün, elindeki kadehi masanın üzerine bıraktı,

‘Mahir Abimler! Ben, Mahir Abimlere götürürüm.’ Portmantoda asılı ceketine uzandı, kocasına döndü,

‘Hokkabaz, arabanın anahtarları nerde?’

Şiran’la ben eve döndük, az sonra Nilgün’ün Volkswagen’inin sesini duyduk. Kapının önüne park ediyordu. Nalan, Suat ve o, aynı anda girdiler.

‘Hadi, Rasim Bey, gidelim,’ dedi Nilgün, saatine bakarak.

‘Yetişebilecek misin?’

‘Yetişmesem ne olur, be? Başkomisere, iki omuz sallar, bir göz kırparım, beni bırakırlar. Siz gelmeyin. Hele de seni hiç görmesinler, Şiran Baba! Tipten kaybedersin!’

Çıktılar, Yarım saat kadar sonra, Nilgün telefon etti,

‘Tamam.’

Ama bizi inandırmak, istediği kadar kolay olmamıştı. Mahir Abi dediği dostu ile karısı Selmin 12 Mart’ta, yataklık suçundan uzun yıllar yatmış insanlardı. Selmin’in cezaevinde başlayan rahatsızlığı, zamanla yabancılarla ilişki kuramamak türünden bir paranoyaya dönüşmüş, kadıncağız aylarca tedavi görmek zorunda kalmıştı. Ne ki, böyle şeylerin üzerinde kafa yoracak birisi değildi Nilgün. Suat’ı onlara götürürken, düşünmemişti bile.

Vardıklarında, yatmışlardı. Suat arabada beklerken, Nilgün çıktı, uyandırdı. Kapıyı, pijamaları içindeki Mahir açtı, ‘Selmin, onu görürse krize girer,’ dedi sıkıntıyla, ‘Hay Allah! Gidebileceği başka yer yok mu?’

‘Bizde babamlar var. Babamlar olmasa!’

‘Gelsin, bir battaniye vereyim, salonda otursun, bari,’ dedi, adam, ‘Ama, sabah, Selmin uyanıp onu görmeden gitmesi lâzım.’

Öyle oldu. Ertesi sabah, Nilgün güneşle beraber kapımızdaydı. Suat’ı sabah ayazında volta atarken bulduk. Aldık, getirdik. Garip, ama başımıza ne gelecekse gece geleceğine inanıyorduk. Sanki, polis onu gündüz aramaz, gündüz bulamazdı.’

Rodoplu, profesyonel devrimciliğin en güç tarafının insanın istenilmediğini bile bile birtakım evlerde kalmak zorunda olması olduğunu düşünüyordu.

‘Bir Dev Yol’cu olarak, sen ne dersen de, bu bir iç savaş değildi, hayır. Bir cephede ‘biz’ karşı cephede ‘onlar’ diye bir şey yoktu ki, elbirliği ile siper kazılsın! Devrimci gençlerimizle birlikte, devlet kuvvetlerine karşı savaştayız gibi bir duygu hiç olmadı. Bizim ‘devrimcilik yapan’ kardeşlerimiz, çocuklarımız, arkadaşlarımız, hatta Mahir’in durumundaki gibi ‘haylaz’ Tanrı misafirlerimiz vardı. Onları, ya sevdiğimiz için ya da namus belasına saklıyorduk. Efendilikten saklıyor, bu iş bir an önce bitsin, normal hayatımıza dönelim diye dört bakıyorduk. Saklamasına saklıyorduk da, ideallerini içselleştirmemiş olmaktan gelen bir yabancılık duygusu, hatta güvensizlik, hep vardı. Hele de, söz konusu kaçak, hiçbir eylemini onaylamadığın, örneğin, sandık cinayeti olayında cesedi bavul içinde taşıyan kolejli Banu gibi biriyse, insan kendisi ciddi biçimde sorguluyordu. Kaldı ki, duyduğumuz işkence iddialarına rağmen, devlet güçlerine karşı nefret geliştiremiyorduk. Bütün sızlanmalarımıza karşın, düzenden de nefret etmiyorduk. Öte yandan, devrimci militanların kendilerini evlerinde hissedecekleri Paris Komünleri asla olmadı. Güvenlik kuvvetleri, Paris üzerine sevk edilen Fransız kıtaları gibi[78] devrimcilerle kaynaşıp, sıkıyönetim komutanlarını saf dışı etmedi. Haylaz çocuklarımızın bizlerden başka sığınacak yerleri yoktu.

Kişisel olarak konuşursam, ben *Suat*’ı çok sevdim! Hırpalanması, işkence görmesi düşüncesi bile o kadar korkunçtu ki, eylemlerinin sonuçları neye varacaksa varsın, kılına dokunulmasına razı değildim! Soyadımızın tutmadığını, benim evimde yakalandığı takdirde başıma nelerin geleceğini elbette biliyordum. Ama, sevginin bir bedeli vardı. Şiranlarda ya da kendi evimde, Suat’ın yanı başında yattığım geceler, her bir tıkırtıyı, her bir sesi yorumladığım geceler uykusuzdu. Şiran’ın horlamalarını gıpta ile

dinlerdim: *Ben niye gevşeyemiyorum?* O zamanlar, kumlanan gözlerimin önünde Binali belirirdi, ‘Bacım, sen burjuvasan!’

Burjuva olmasına burjuva değildim de, şiddet bir yana, itişip kakışmaya bile alışık olmadığım doğruydu!

O günlerde değil, ondan birkaç sene sonra, Suat yorulup da kendini yakalattığı zaman, koluna polisin yapıştığı ilk andan tahliye olup eve geldiği güne kadar, her dakikayı onunla yaşadım. Ne derecede senkron tutturabiliyordum, bilmiyorum. Ama, onun gözlerini bağladıklarında, benim başıma ağırlık giriyordu. Soyup, çıplak zemine yatırdıklarında, donuyordum, sırtıma taşlar batıyordu. Kollarını büküp, Filistin askısına taktıklarında, benim kaslarım kopacakmış gibi ağrımaya başlıyordu. Burnumdan kan kokusu, irin kokusu, sidik kokusu gitmiyordu. Gündüzler nispeten daha iyiydi de, geceleri gözlerim bağlanıyordu. Sonra, kuru bir el önce sol, sonra da sağ parmağımın çevresinde dolaşıyordu. Ansızın tepemden aşağı boşalan su değil de, beynime çakılan kum torbasıydı sanki. Suat, sersemliyor, parmaklarımıza dolanıveren kabloları fark etmiyordu. Derken, bir ses duyuyordum,

‘Çevir!..’ Ve haykırıyordum,

‘Suat, dikkat et!’

Dinamo, kondüktöre; kondüktör, manyetik alan elektrot kablosuna; çıplak kablo Suat’a değiyor, elektrik, kardeşimin nicedir sahiplenemediği bedenini teslim alıyor, beynini safdışı ediyor, cinneti salıyordu. Kemiklerimiz oynak yerlerinden fırlıyordu, iskeletimiz dağılıyordu. Kaslarımız enine sönüyorlar, boyları en, enleri boy oluyor, didik didik didiliyorlardı. Cızırdayan, Suat’ın eti; tüten, elektrik yanığıydı.

Yüksek gerilimli akımların, kasları ters işleterek nefes borusunu daralttığını, insanı kendisine boğdurarak öldürdüklerini bilmez, diye umuyordum. Kalbi etkileyen akımların 120 volttan az, 50 frekanslı gerilimler olduğunu, bunların lifleri dondurup, pompalamayı durdurduklarını, kan basıncını sıfırın altına düşürdüklerini bilmez, diye umuyordum. İdamlıkların, bir elektrot baldıra, bir elektrot beyne, 1300 volt gerilimli akımla öldürüldüklerini bilmez diye, umuyordum.

Tüm cinnet geçiriyor, yatakta dikildiğim yerden sesim işkencecilerin kulaklarında çınlasın diye büyü yapıyordum,

‘Bu adam idamlık değil! Allah aşkına işinizi iyi yapın, öldürmeyin! Saniyede 100.000 periyodun üstünde, yüksek frekanslı akım vermelisiniz!’

Suat’a sesleniyorum,

‘Bu çıldırtıcı sular senin iyiliğin için, çünkü frekansı arttırıyorlar. Korkma! Onları kızdır, daha çok su döksünler! Sakın kuruma, bir tanem!’

Ne bulmuşsam okumuşum ya, bu akımların sadece termik etkileri olduğunu, frekansı yüksek tuttukları sürece öldürmeyeceklerini, elektrotların ucu sarılırsa bedenini yakmayacaklarını da biliyorum.

Suatcım! Bu vahşetin bilimsel adı! ‘Motor irkilme hareketleriymiş, ablacım! Bak hele insanoğlunun iyiliği için keşfedilmiş faradizasyon nelere kadir! Elektro şokun mucitleri ansiklopedilerde, birtanem!’

Sıkı durması, daha doğrusu gevşemesi için yalvarıyorum ama haykırışı kulaklarımda,

‘Ana!’

İnşallah bağırsakları boşaltmamıştır, diye dua ediyorum, çünkü eğer boşaldıysa, ortalığı kirletmenin acısını yine ondan çıkarırlar! Bir de, çok utanır.

Muhayyilem durmuyor! Muhayyile de değil, eğitimli tahmin! Birleşik Devletler’deyken kobay bir Türk üzerinde denenen ilk açık kalp ameliyatlarından birinde Maraşlı bir genç adamın ölmek üzereyken erkeklik organının havalandığını görmüştüm. Çarşaf dikilmişti de genç doktorlardan birisi pis bir laf etmişti.

‘Suat, belki de bayılmıştır şimdi. Ya onun uzvu da şaşırır, dikelirse? Öyle kızarlar ki, bir elektrot da ona bağlarlar. İkincisini de anüsüne doğrulturlar. Spermini dışkı yoluna döker. Yaparlar mı, yaparlar. Daha önce de yaptılar çünkü.’

‘Sperm’ aklıma düştü ya, Suat’ın çocukları üşüşüyor. Onları, Ayten’inkiler izliyor,

‘Cici anne, sakız alacan mı?’ diye sokuluyorlar.

‘Alacam, bebeğim. Dondurma bile alacam.’

Şiran, yanımda yatıyor. Bütün gün, ‘İyi olacak, kurtulacak!’ derken, nasıl kıyar da dersin ki, ‘Kardeşini öldürüyorlar, uyan!’

İşi gücü -neydiyse zaten, ‘iş, güç’- bıraktım, aklım Suat’ı oradan sağ kurtarmakta. New York’ta, bir Yahudi kadın tanımıştım. Beyaz Melek denilen doktorun kurbanlarından. Toplama kamplarında, hamileyken rahmini çıkartmış, yanı başındaki bir masanın üstüne koymuş, üzerinde canlı canlı deney yapmışlardı. Pencereleri sardunyalardan orman olmuş kötü bir apartman katında oturuyordu. Ben, bırak sardunya sulamayı, böylesi bir vahşete tanık olmuş bir kadının bir başka insanoğluna tahammül edebiliyor, yüzüne bakabiliyor olmasına inanamıyordum.

‘Vahşet bile konjonktürel, küçük hanım,’ diye açıklamıştı, ‘İnsanlar, vahşi olabildikleri kadar merhametli de olabiliyorlar. Zaman meselesi.’

‘Zaman meselesi,’ diye telkin ediyordum kendi kendime, ‘Bunların hepsi geçecek. Suat’ın talihsizliği bundan iki yıl sonra değil de, şimdi yakalanmış olması. İdam edilen Ömer Yazgan’ın talihsizliği de zamansal.’

Yıllar öncesinden bir mahalle arkadaşım vardı, Barlas. Barlas, asker olmuştu. Selahattin’in askeri liseden sınıf arkadaşıydı, ama birbirlerini hiç sevmediler. Birkaç ay evvel, sokakta karşılaşmıştık. Altında blucin, üstünde parka, sivildi. Sarıldığımızda, tabanca taşıdığını fark etmiştim. Sıkıyönetimde görevli olduğunu söylemiş, telefon numarasını vermişti. O hattı bir deneyeyim diye karar verdim. Telefon ettim ve bir doğum günü uydurdum. Güya arkadaşlarım ve ben Koço’da bir doğum günü yemeği yiyecektik de, vakti olursa onun da gelmesi ne kadar hoş olurdu!

İnsanoğlu, çaresizleştikçe pisleşiyor, birtanem!

Çocuk fark etmesin diye Tülin dahil, sen dahil hepinize yalan söyledim. Hatırlarsan, on beş kişi kadardık, ‘doğum günü’mü kutlamak üzere toplandık.

Çoluklu çocuklu, mazbut bir adam olmuştu Barlas Binbaşı. Güvenini, dolayısıyla da olası yardımını yitirmenin en kolay yolu, ‘sol’ ağzı ile konuşan, ahlâk düşkünü takımından’ damgasını yemekti.

Olacağına bak! Bizim Tülin’in Metin, her ikisini de yaptı!’

Hatırlamaz olur muyum? Tam bir dolce vita sergileniyordu. İçkiler, mezeler gırla! Beni niye çağırdıklarını anlamamıştım. Günay’a da söyledim,

‘Sen, hiç yüzüne bakmaz mısın?’ dedi şefkatle, ‘Ne kadar temiz, ne kadar masum bir yüzün var, farkında değil misin?’

Binbaşı geldiğinde biz ilk kadehlerimizi yarılamıştık. Uzun boylu, atletik, her an tetikte gibi duran bir adamdı. Rodoplu, hepimizi teker teker tanıştırmış, sıra Tülin’e gelince Metin’i işaret etmişti,

‘Eşi.’

‘O mu? O benim eşim değil! Benim eşim, Madam Maria Tektaş Stein’dır. Alman’dır.’

Hayretle ona döndük. Hani bazı sarhoşların sakin sakin dururlarken, kendilerini göstermek ihtiyacını hissettikleri için rezalet çıkardıkları bir an vardır. Metin, o noktadaydı. Ne ki, biz o kadar hazırlıksızdık ki durduramadık,

‘Ne bakıyorsunuz, öyle? Yalan mı söylüyorum?’ deyiverdi. Yetmedi, evliyken başka bir kadınla birlikte olmak gibi bir kepazeliği neden kendi ağzıyla itiraf ettiğini anlamayıp afallayan Binbaşı’ya, askerlere ilişkin tüm düşüncelerini de açıkladı,

‘Et kafalılar, faşistler! Ama hepsi öyle değil, tabii! Size kişi olarak saygı duyabilirim. Sorbonne’da bir tane vardı. Ona da saygı duyuyordum. Ben orda hukuk doktorası yapıyordum. Robert Kolej’de de,’ diye devam etmeye çalışıyordu ki, Barlas Binbaşı peçetesini katladı, izin istedi, kalktı. Doğrusu, adamın bütünlüğüne hayran olmamak elde değildi.

‘Her türlü yardım olasılığı da onunla birlikte gitti,’ dedi Günay, ‘Ve ben Avrupalı Türklerden bir kez daha nefret ettim. Orada, yemek yediğimiz hemen o anda Suat’ı oyuyorlardı, sırtına bıçak sokmuş oyuyorlardı ve adam bu fiili durumu bir yana bırakıp felsefesini yapıyordu! ‘Militarizm doğası itibariyle faşisttir,’ gibisinden bir saptamanın ardında yatan kaderciliği düşünebiliyor musun? Militarizm doğası itibariyle faşisttir. Eee? Ne olacak? Barlas Binbaşı ile aynı sofrada oturmak bile zul. Bunun telmihi de, ‘Suat’ın sırtının oyuluyor olması büyük vahşet ama onlar böyle yaparlar işte!’ Hatırlarsın, o dönem dergileri, sanırım *Demokrat Gazetesi*’ydi, işkenceyi protesto basında gelmiş geçmiş bütün işkence araçlarını sergileyen sayfalar yapmışlardı. London Tower’de[79] sergilenen işkence aletlerinin antiseptik havasını düşün. Aletlerin gerçek işlevi, mahkûmların çığlıkları nasıl medenileştiriliyorsa bunlar da öyle grafikleştirilmişlerdi. Grafikleştirmek, soyutlamak, lime lime edilen insana değil, alete yoğunlaşmak, insanın çığlığını duymak değil, aletin büyüsüne kapılmak. Tıpkı, ‘Militarizm doğası itibariyle faşisttir,’ gibi kelimelerin büyüsüne kapılıp, Suat’ın çığlıklarını duymaz olmak! Nekrofilya, ölü-sevicilik. Daha da acı olanı, Metin’in -ve sonra da Şiran’ın!- tutumunu bu cinnete muhatap olan Suat’ın dahi paylaşabileceğini dair içimde oluşan kuşku! Ali’yi hatırlıyorsun. Kendisine iyi davranan herkesten nefret etmişti. İdeolojisi onun her şeyiydi, yaşam ve ölüm gerekçesiydi. Bu bilgiden olacak, ‘Suat’ı işkencecilerin şefaatine sığınmak gibi aşağılanmaya muhatap etmemek’ gibi, ilk bakışta soylu görünen bir düşünce ile gizlemiştim Barlas’ı.’

Bana kalırsa, Binbaşı masayı terk etmeseydi, Şiran, Metin’le bir olmazdı. Onu, Suat’ı unutturacak kadar öfkelendiren bence Barlas’ı değerlerinden asla taviz vermezmiş gibi duran tutumu oldu. Çünkü, o noktada işkencecilerin bir temsilcisi gibi gördüğü adamla aynı sofrayı paylaşmak suretiyle kendisi taviz veriyordu ve bu tavizin karşılığını alamadı. Her

neyse, o gece Rodoplu'yu perişan etti. Yüzü bembeyazdı, boncuk boncuk terliyordu. Bir ara, Günay'ın, 'Yine deneriz,' yollu bir avutma cümleciği fısıldadığını, elini tutmak ister gibi uzandığını fark ettim. Şiran'ın Rodoplu'nun elini kaba bir hareketle ittiğini de.

Şimdi düşünüyorum da, gerçekten de her şeye rağmen insanoğluna, bireye, derin ve sarsılmaz bir güveni vardı Günay'ın. Güvenmediği, bireyi 'stilize' ettiğini söylediği kalabalıklardı. Eve gelip, Şiran'ı aradıkları o gece, istediklerinin Suat değil, pazarlama elemanlarından birisi, Ahmet olduğu ortaya çıktı. Ahmet'in karısı Serpil, Kimya Fakültesi'nde öğrenciydi. Üniversal A.Ş.'ye ara ara o da gelir, bazen de satışa çıkardı. Aranan aslında oydu. Nitekim, kısa bir süre sonra yakalandı, Metris'te gözaltına alındı. Kadıncağız hamileydi. O sıralar Metris'ten normalin de üstünde kötü haberler geliyordu. Kış ortasında kaloriferler yanmıyordu. Hastalanmıştı. Görüşme mümkün değildi. Ahmet, ağlıyordu. Rodoplu'nun, hele de bir subaysa, bir cezaevi müdürünün hamile bir kadını ölüme terk edeceğine inanması mümkün değildi! Naifti bile diyemiyorum, garip bir iradesi vardı ve o zamanlar daha henüz doğru ve haklı olanın insanları manyetize edebileceğine, akıllarını başlarına getirip iyiliğe yönelteceğine olan inancını kaybetmemişti. Ahmet'e, Serpil'in en kalın giysilerinden oluşan bir bavul hazırlamasını söyledi. Getirdiklerine baktı, yeterli bulmadı. Kendi gardrobundan bir şeyler ekledi, cezaevi müdürünün karşısına dikildi. Fiziğinden miydi, gülümsemesinden miydi, içinde bulunduğu ortamı yadırgamazmış gibi duran tavırlarından mıydı, bugün dahi çözebilmiş değilim, ama beklenmedik bir hızla oradaydık. Kaloriferler, müdürün odasında da yanmıyordu. Adam, kaputu omuzlarında oturuyordu.

'İyi ama siz burada donacaksınız!' dedi Rodoplu, Müdür'e, ilk söz olarak. Sanıyorum, bir albaydı, bir şeyler imzalıyordu, hayretle başını kaldırdı, Günay'a baktı.

Albay, elindeki kalemi bıraktı,

'Tahsisatımız yok,' dedi, 'Yakamıyoruz.'

Günay, bana döndü,

'Tevekkeli değil kadıncağız o kadar hastalanmış!'

İstese müthiş bir politikacı olurdu, bundan eminim! Öyle bir giriş yapmıştı ki, müdüre ilgilenmekten başka çare bırakmıyor, ama askıda tutuyordu ki, merak uyandırsın.

'Affedersiniz, Albay'ım, -ya da rütbesi ne idiyse!- kendimi takdim etmeyi unuttum,' diye sürdürdü, kendisini ve beni tanıttı. Adamı elimizi

sıkmak zorunda bıraktı.

‘Burada, gözaltında altı aylık hamile bir arkadaşımız var. Kaloriferler yanmadığı için olacak, ağır soğuk olmuş. Bulabildiğim ne kadar yünlü varsa getirdim. Ona iletmek için izninizi rica ediyorum.’

O şartlar altında, dünyanın en tabii bir şeyini ister gibi konuşuyordu.

‘Tabii,’ dedi Albay. ‘Kim arkadaşınız?’

Rodoplu, cebinden ayrıntıların kayıtlı olduğu bir kâğıt çıkarıp, uzattı.

‘Oturmaz mısınız? Çay içer misiniz?’

Bilimkurgu gibi bir şeydi. Biz oturduk, çay geldi. Albay, bir yerlerle konuştu, Serap’ın varlığını teyit etti,

‘Nerede eşyalar?’ diye bakındı.

‘Size ayıp etmeyelim diye kapınızın dışında bıraktık,’ dedi Rodoplu, getirmek üzere ayağa kalkar gibi yaparak.

‘Siz zahmet etmeyin!’ Zile bastı, postasını çağırdı, ‘Oğlum, kapının dışındaki çantayı,’ bize baktı, ‘çanta mıydı?’

‘Hayır, valiz.’

‘Valizi getir, bakayım.’

Valiz geldi, önümüzdeki sehpanın üstüne kondu.

‘Affedersiniz, usulü bilmiyorum,’ dedi Rodoplu, ‘Bunların herhalde aranması lâzım, ama kimin arayacağını bilmediğimiz için olduğu gibi getirdik.’

Albay yerinden kalktı, valize yaklaştı. Rodoplu, hemen kilitleri açtı, eşyaları havalandırır gibi bir şeyler yaptı, ‘Umarım, bunlar yeterli olur.’

‘Zahmet etmeyin,’ dedi adam, yerine döndü, tekrar zile bastı. Posta geldi,

‘Oğlum, şu valizi al. Filanca koğuştaki Serap Aydın isimli sanığa teslim et.’

Valizi tekrar kapattık, posta alırken,

‘İçindekilerin bir listesini yapmış mıydınız?’

‘Aman efendim, estağfurullah,’ dedi Günay, ‘İçinde liste yapamaya değecek bir şey yok! Kaldı ki, size teslim ediyoruz!’

Böylece, Serap’ın giysileri, hırkalardan birinin cebinde Ahmet’ten sorgulamada ne dememesi gerektiğini içeren bir not da dahil olmak üzere, gitti, yerini buldu.

Bizi dışarda bekleyen Ahmet, Günay’ın boynuna atıldı,

‘Ablacım!’

‘Faşizm ha?’ dedi, Günay ‘Bu faşizm filan değil, ahmaklık! O valizde bomba da olabilirdi!’

Meselenin halledildiğine sevinmemek mümkün değildi, ama halledilişbiçiminde beni yürekten inciten bir şey vardı.

‘Ne dediğini biliyorum,’ dedi Günay, ‘Ama biz gönül insanlarıyız. Kitleler halinde harekete zorlandığımızda kayboluyor, insani haklarımızı ne almasını ne de vermesini bilemez oluyoruz.’

Sinirlendim birden,

‘Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır, öyle mi?’ dedim alayla.

‘Ateş olmayan yerde duman tütmez,’ diye başka bir atasözü ile cevap verdi Rodoplu, ‘Binlerce yıllık bir toplumun elbet bir bildiği vardır.’

Yine de... Yine de iyimserliği, daha da kötüsü bireysel müdahalelerin başarılı olması belirli bir soğukluğu da beraberinde getiriyordu.

‘Haklısın,’ dedi Günay, ‘Hele de, devrimciler ilk sadmenin etkisinden kurtulup, tutuklamaları ve izleyen cezaevi sürecini hareketin devamı olarak kullanmaya karar verince, ilişkiler daha da soğudu. Ben, dışardakilerin içerdeki yönlendirmelerine, hele de ölümcül açlık grevlerini dayatmalarına - ta, Almanya’dan! İngiltere’den!- tahammül edemiyordum. Onlar da içerdekileri bir an evvel oradan çıkarmak, mümkün değilse hayatta kalmalarını sağlamak isteyen bana tahammül edemiyorlardı. Bir ara beni cezaevlerindeki eylemlere taş koyan bir tür karşı devrimci ajan gibi görmeye başladıklarını hissettim.’

Şiran’ın girdiği ilk davayı izlemişti: Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde, İzmir’de korsan 1 Mayıs mitingi yapmaktan tutuklanmış gençlerin savunmasını yapan beş avukattan biriydi.

‘Onu orada avukat cüppesiyle görmek bir mucizenin gerçekleşmesiydi; gözyaşlarımı tutamadım. Sanıklar, biri kadın, altı kişiydiler. Her sanığa bir avukat düşüyor gibiydi. Sanıklar konuştular, sıra avukatlara geldi. İlk avukat, ismini şimdi hatırlamıyorum, Engin mi, Ergin mi, bu tür davalarda ün yapmış, kısa boylu, mavi gözlü, politikacı sesli, gençten bir adamdı. Bir ağzını açtı, ben perişan oldum!

‘Şovenizm, tüm gerçeklere göz kapayan ırkçılık politikasıdır,’ diye başladı, ‘Emperyalist ülkelerin üstün ırk felsefesine dayalı, halkları birbirine kırdırma aracıdır. Şovenizmin faşizmle iç içe girmiş bir olgu olduğu herkesçe bilinir. Çağımızda şovenizm çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Kimi zaman Kıbrıs’ta bir jenosittir. Kimi zaman Vietnam’da bir kırımdır. Kimi zaman bir başka ülkenin işgalidir. Kimi zaman Güney Afrika rejimlerinde görülen ve mezalime dönüşen ırk ayrımıdır. Kısaca tüm dünyanın lanetlediği bir kavramdır.’

Ne diyor bu adam diyorum, ama o devam ediyor,

‘Bu insanlık dışı olguya karşı savaşım vermek, uluslararası kuruluşlar tarafından artık sürekli gündemde tutulmaktadır. Nitekim, 1978 yılında Birleşmiş Milletler tarafından başlatılıp on yıl sürecek olan bir kampanyanın beşinci yılında gene Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Cenevre’de topladığı... ilah!’

Bütün bunların bu dava ile ne ilgisi var? Bakıyorum, hâkim esniyor, savcı başını önüne eğmiş uyuklar gibi. Neden bu adam sadede gelmiyor diye merak ediyorum. Ama gelmiyor. Ben, avukatların görevlerinin müvekkillerini kurtarmak olduğunu zannederdim, bu adam resmen nutuk atıyor! Sanıklara bakıyorum, gencecik çocuklar. Öyle dinliyorlar. Bu davada tahliye olmazlarsa, kim bilir daha kaç ay, kaç yıl içerde kalacaklar. Derken,

‘İddia makamı anti-şovenist olduğumuz, ırk ayrımına karşı çıktığımız için bizi suçlamaktadır,’ dedi, ne ilgisi var, ne oluyor, demeye kalmadan sanıklardan bir alkış koptu!

Anladım birden, avukatlar da cezaevi eylemlerinin bir parçasıydılar! İlk ve son görevleri müvekkillerini kurtarmak değil, hareketin sürekliliğini vurgulamaktı! Hani, sanki, hâkime sanıkları tahliye edebileceği bir şeyler vermekten özellikle kaçınıyorlardı. Daha da çılgıncası, minel evvel, minel ahir bir Marksist-Leninist nutuk olup, savcıya ya da hâkime değil, dinleyicilere ve basına yönelik bu gösterinin bedelini hücrelerine geri dönerek ödemeye razı olmak ne demek, hevesliydi sanıklar!

İkinci avukat, IMF’den girip, Dünya Bankası ile sürdürdüğü nutkunu,

‘1973 yılına kadar kendi aralarında bütünleşmeyi zorlayarak AET içinde bir araya gelen ülkeler ile ABD arasında ikili götürülen ilişkiler, Japonya’nın hızla Avrupa ve Amerika pazarlarına yayılması sonucu ABD-AET-Japonya arasında üçlü bir komisyon oluşturulmuştur...’ şeklinde fevkalade cüretkâr bir ekonomik analizle sonuçlandırdı.

Sıra Şiran’a geldiğinde artık duyacaklarımdan korkuyordum. O, acemiliğinden olsa gerek, biraz daha insaflıydı. Hiç değilse, 1 Mayıs kelimelerini telaffuz etmek suretiyle sanıkların mahkemede olma nedenlerine bir atıf yapıyordu,

‘Bilindiği gibi 1884’te Chicago’da İşçi Birliği Kongresi, 1 Mayıs 1886’dan itibaren normal işgününün sekiz saat olarak tespitini ve bütün işçi teşkilâtlarının buna göre hazırlanmasını kararlaştırdı. Milletlerarası İşçi

Kardeşliği Örgütü'nün 1889 Paris Kongresi'nde, yani, İkinci Enternasyonal'in Birinci Kongresi'nde...'

Üniversitede ödev verirsin. De ki, sabun sanayiinin sektörel yapısı gibi bir konu. Hiç şaşmaz, Türk öğrenciler, 'sabun; bir alkalinin yağlı bir madde üzerindeki etkisiyle elde edilen, temizlik ve yıkama işlerinde kullanılan bir maddedir' diye başlar, raporun yarısından fazlasını sanayinin yapısı ile uzaktan yakından ilgisi olmayan malumat kırıntıları ile doldururlar. Şiran da dahil avukatları dinlerken hukuk fakültesinin faciasını anlıyordum. Sadece avukatlar değil, savcılar da böyleydi tabii! Sıkıyönetim Mahkemeleri'nin binlerce sayfalık savunmaları gibi iddianameleri geri kalmışlığımızın, hamasetimizin, sistemsizliğimizin, neden-sebep ilişkisi kurmaktaki beceriksizliğimizin kanıtları gibidir.

Sonra ne oldu, biliyor musun? Daha önce koridorda dikkatimi çeken, bol bol parfüm sıkınmış, cüppesinin örtmediği dekoltesini göğüslerinin yarığını sergilemek için kullanan kadın avukat konuşmaya başladı. Ne 1 Mayıs ne IMF, o, müvekkili olduğu anlaşılan sanık kızın hamile olduğunu söyledi. Saçlarını savura savura, dudaklarını büze büze, müthiş bir 'merhametinize sığınırız!' nutku attı. Ve kazandı! Kızı tahliye ettiler. Diğerleri, hücrelerine döndüler. Bir sonraki mahkeme dört ay on gün sonraya atıldı!

Şiran, 'Nasıldım?' diye soracak diye ödüm patlıyordu. Nereden başlayacağım?

Gerek, Üniversal'de, gerekse burada yeni yeni ittifaklar kuruluyordu ve bu ittifaklarda benim yerim yoktu.'

III

‘Kasr-ı Kasım’ın mağrur sakinlerini, Gültepe’de iki göz bir gecekonduya kadar savuran fırtına, 12 Eylül’den önce başlamıştı ama ivme alması daha sonradır.

Samatya Komünü’nün, Çiçek’in ayakta tutmaya çalıştığı bir misafirhaneye dönüşmüş olması, hayatın bundan böyle nasıl karşılanacağına ilişkin kararların bir an önce verilmesi gerekliliğini dayattı. Ören kardeşler, herkesin başının çaresine baktığı bir düzen ile birlikte yaşamaya devam etmek arasında gidip geldiler. Nalan’ın kendi düzenini kurmak istemi nicedir biliniyordu. Suphi’nin tutumu ortada, Suat yollardaydı. Vildan, iki çocuğuyla birlikte başının çaresine bakıyordu. Bu bakımdan, Suat’ın da olduğu o gün yapılan uzun toplantı, daha çok malumu ilân niteliğindeydi. Yine de yapıldı, çocukların Şiran’la kalması, diğerlerinin kendi yollarında gitmesi kararını verdiler. Şiran’ın, Rodoplu’ya ‘Alacaklılara kendimi yok dedirtmekten, yalan söylemekten bıktım!’ diyerek, Şişli’deki şık ofisi halleşebileceği boyutlardaki bir binaya taşımaya karar verdiği günlerde, Apo da imkânlarının elverdiği bir ev bulmaya sıvandı. Şiran’ı sabırsızlandıran uzun aramalardan sonra, Gültepe’de, Türkiye Cumhuriyeti’nin öğretmenlerine uygun bir gecekondu buldular. Bu arada Şiran, Samatya’daki daireleri sattı, Levent’teki bodrum katını aldı. Yeni daire, apartmanın bahçesine açılan kapalı bir balkonu olduğu için ferah olmanın ötesinde, insana ayağının toprağa bastığı duygusunu veriyordu ki, yükseklik korkusu olan Memduh Amca’yı -Rodoplu’yu sekiz kat yükseklikteki evinde ziyaret ettiği gün, sıkıntısından zar zor bir yemek yiyip, kaçmıştı- rahatlatmakla kalmayıp, yılda birkaç kez çocuklarını görmeye gelen Hayriye Teyze’ye, yün yatakları güneşe yayıp, hallaçlayabileceği bir mekân sağladı. Biri bahçeye, ötekisi de apartmanın içine açılan iki kapısı olması, Suat’a geliş gidiş rahatlığı sağlayabilecek gibi görünüyordu. Biraz haraptı ama hele de Günay’ın halleşemeyeceği kadar değil. Yeni taşındıkları günlerden birinde uğramıştım, çoluk çocuk boya

yapıyorlardı. Ne kadar zamandır çalışıyorsa, Rodoplu'nun elinin üstünde yumurta büyüklüğünde bir şiş oluşmuştu.

'Bahçeye, balkon duvarının dibine ekilen hanımeli hızla büyüdü, yemeklerimizi gölgesinde yemeye başladık. Bir mangal aldık. Misafirlerin sayısı azalınca, ev işleri daha bir kolaylaştı. Çocukların kayıtları iyi isim yapmış civar liselere alındı. Ne ki, Memduh Amca'nın ziyaretleri seyrekleşti. Şiran, onları götürdükten sonra bir daha Kerlik'e hiç gitmedi - zaten o gidişinde de, on-on beş gün kalacağını söylemesine rağmen gitmesiyle gelmesi bir olmuştu. Apo ve Suphi'nin de uğramadığına bakılırsa, gerçekten de senin deyişinle post-feodal diasporaya şahit oluyorduk. Zamanla, kızlar da yaz tatillerini İstanbul'da geçirmek istediklerini söylemeye başladılar.'

Bu dönemin en önemli gelişmesi Şiran'ın önce müterreddit, hatta def'i bela kabilinden girmeye başladığı derslerini tahminlerinden de öte bir hızla geçmesidir. Asla avukatlık yapmayacağını, bu kokuşmuş adalet mekanizmasının bir parçası olmayacağını söylüyordu, ama Hukuk Fakültesi'nde insanı sekiz yıldan fazla tutmuyorlardı; askerliğini er olarak yapmak istemiyorsa, bütün derslerini iki yıl içinde vermesi lâzımdı.

'Askerlik yapmam,' diyordu, 'kaçarım.'

'Şaşırdın mı sen? Nereye kaçıyorsun?'

Üstüne varılınca öfkeleniyordu,

'Suriye'ye kaçarım, Irak'a kaçarım! Kim bilir, belki de Amerika'ya giderim!'

'Ciddi söylediğini görebiliyordum,' dedi Günay, 'Ve çok üzülüyordum. Derken, idrak ettim ki Ferit, Çiçek ve Feride'yle olan ilişkisi, Binali ile olan ilişkisinden özde farklı değildir. Onlara da, 'onları sevdiği için' ve 'imkânı' olduğu sürece verecektir.' Mesele, bu 'imkân' konusunda düğümleniyor. Ben, 'olmaz, olmaz!' bir gelenekten, büyüklerin çocuklar için saçlarını süpürge ettikleri bir gelenekten, geliyorum; oysa Şiran, 'imkân' diye kendisinden arttırabildiğine diyor. 'Kendisinden arttırabildiği' derken de, hayatının normal seyri doğrultusunda, kendisini fazla zorlamadan arttırabildiğinden. Buyurun, bakalım! Ben kendimi Batılılaşmış, dolayısıyla 'bireyselleşmiş' bir Türkiyeli sanırken, bakıyorum ki geleneksel olan benim, bireyci ve 'Avrupalı' olan Şiran'ın ta kendisi!'

Sovyetler Birliği henüz parçalanmamıştı ama nasıl tevil etmeye çalışırsak çalışalım, hareket derin bir yara almıştı. Belki, Suat'ın yakalanmış

olmasının dahli de vardı, belki de on dört yaşından beri kendisinin dışında birileri için bir şeyler yapmaktan yorulmuştu,

‘Yahu, sen beni ciddiye alma,’ der oldu Rodoplu’ya, ‘Ben, kumarbaz adamım. Ne yapacağım belli olmaz.’

‘İyi de, madem paran yoktu, ne bindin çocukların kayığına?’

‘Ne demek o?’

‘Madem sonunu getirmeyecektin ya da öyle bir ihtimal vardı, niye çocukları İstanbul’da tuttun? Ne İstanbullu, ne Kerlikli, ne olacaklar bunlar böyle? *Ben de kalkmış çatal bıçak tutmayı öğretiyorum!’*

Bunun cevabı, derin bir sıkıntıydı.

İstanbul’a ilk geldiği günlerdeki konken partilerini daha bir sık anlatır oldu. Dahası, kulüplerde değil, ama Günay’ın bundan böyle sadece ismen tanıdığı arkadaşlarının evlerinde poker geceleri düzenlenmeye başladı.

‘Yeni yeni ittifaklar kurulmaya başladı, demiştim ya,’ diye nakletti Günay, ‘Bunlar üç odakta toplanıyordu. Birisi, artık Türkleri neredeyse tamamıyla dışladığına inandığım Kürt sosyalist hareketi; ikincisi, Şiran’ın okula dönmüş olmasıyla tazelenen eski ilişkileri; üçüncüsü de benim artık tamamıyla dışlandığım Üniversal A.Ş. faaliyetleri.’

Teletrans ortaklığının sona ermesiyle birlikte, Apo, Nalan ve Suphi’nin şirkete ortak olduğundan bahsetmiştim. Bundan sonraki adım, orada fiilen çalışmaya başlamaları oldu.

‘Nalan, hiçbir yerde iş bulamıyor gibiydi. Ayrı ev de açtıkları için paraya her zamankinden daha çok ihtiyaçları vardı.

‘Nasılsa yardım edeceksin,’ dedim Şiran’a, ‘Bari bırak kızcağız senden aldığı parayı hak ettiğini düşünsün. Gelsin, burada çalışsın.’

‘Ben onun ekşi yüzünü çekemem,’ dedi Şiran.

‘Sanki bizim bulduklarımız daha sevimli! Burada aile arasında olacak. Kendi işimiz. Bakarsın, rahatlar.’

‘Sen uğraşacaksan, olsun.’

Nalan, bize iyilik ediyormuşçasına kibirli, bir o kadar da asabi, geldi. O yıl, olağanüstü kış oldu. İşe gelebilmek için bir iki vasıta değiştirmek zorundaydı. Çizmeleri su aldı, üst üste giydiği sırılsıklam el örgüsü yün çorapları ofisin ortasına kurduğumuz ördeğin[80] bacasına monte edilmiş kurutucunun üstünde asılı kaldı. Şişli’nin kirli havasının zaten zorladığı ciğerleri, sigara dumanını kaldıramadı. Çalıştığı odaya sigara yasağı getirmeye kalktı. Ağırlığı, ‘Günay Abla, bu sabah bana günaydın demedi’ alınganlığı, özel diyeti, kendisine biçtiği iş tarifinin dışında hiçbir şeye elini

sürmeme kararlılığı, iş çıkışı saatini dakika sektirmemek üzere özenle kollaması derken, Şiran haklı çıktı. O kadar ki ben, işten ayrılması durumunda kayınbiraderinden kıdem tazminatı talep edeceğine inanmaya başladım.

Suphi'nin gelmesi, daha çok onu bir şeylerin ucundan tutmaya zorlamak niyetinin bir tezahürüydü. O da, devrimci sendikalı bir işçinin kurallarıyla cevap verdi. Nalan'dan farklı olarak, sabahları tam saatinde masasının başındaydı. Hepimizin, çay yapmaktan öğlenleri dışarda para harcamayalım diye Şiran dahil -çok güzel bulgur pilavı yapardı- yemek pişirmeye, senet yatırmaya kadar paylaştığımız işlere katılmayı reddetti. Zamanla, ücreti konusunda da, fevkalade dikkatli olduğu ortaya çıktı. Şiran'ın, ödemesi mutlaka gerekli bir senedi olduğu için bir-iki gün geciktirdiği maaşını talep ediş biçimi, bizi birilerinden borç alıp kardeşimizi sakinleştirmeye zorladı. Derken bir gün, Şiran gibi, onun içinde de, sıkıştırılmış benzine benzettiğim şiddetin varlığını keşfettim.

Aksaray'dan hatırlarsın, ortalık hizmeti gören Yusuf diye bir delikanlı vardı. Bu çocuğun esas mesleği oto boyacılığıydı. Biz, Beyoğlu'na taşınınca o da eski işine döndü. Askerlik filan derken bir süre görmediydik. Sonra bir gün Şişli'deki ofise çıkageldi. Belli ki, parasızdı. İş talep etmedi ama eski alışkanlığı ile mutfağa girdi, çay kahve yapmaya durdu. Onun gönüllü hizmet ettiği, Şiran'ın arada harçlık verdiği bir durum oluştu. Derken bir gün bir şangırtı koptu, arkasından önce kimin sesi olduğunu kestiremediğim bir bağrınma. Ne oluyor diye kalktım. Suphi'ydi. Masasının karşısına gelen kapının camı kırılmıştı, yerde Yusuf'un arkasından fırlattığı çay bardağının parçaları duruyordu,

'Ananı ...erim, ulan ben senin!'

Şiran yetişti.

Anlaşılan, Yusuf çayını getirmemiş ya da soğuk getirmiş, uyarıldığı zaman da eski ahbaplıklarına dayanarak olsa gerek, babasının uşağı olmadığı yollu bir cevap vermişti.

Korkutucu olmanın ötesinde yabancılaştırıcıydı. İnsanı Suphi'nin öfkesini kollamak gibi bir baskı altına sokuyordu. Bu nedenle olacak, yine bir gün, Şiran'a henüz danışmadığım için verecek cevabım olmadığı bir telefona çıkmak istemediğimde telefonu onun açmış olmasına sıkılmıştım. Ne ki, bu bir işyeriydi,

'Suphi, burada olmadığımı söyleyiver. Telefon numaralarını al, abinle konuşayım, on dakika içinde geri ararım.'

Elinde karşı tarafında duymasını ister gibi tuttuğu alıcı,

‘Ben yalan söylemem.’

‘Hayır, sadece başkalarının söylediği yalanlardan nasibini alırsın.’ *Ben yalan söyleyeyim ki, sen karnını doyurasın. İtalik’lemenin arkası da geliyor tabii: Ben vergi vereyim ki, sen okula gidesin, ilah!..*

Ahizeyi elinden çektim, aldım. Karşıda, olan biteni duymuş, alaycı bir ses. Titrememi belli etmemeye çalışıyorum, nafile.

Kendi emeği ile kavrulan bir ‘aile’ olamayacağımız ortadaydı. Ne ki, Suphi’nin büsbütün dışlanmasına gene de razı değildim. Bu nedenle, aralarında ne geçtiğini bilmediğim bir gün, Şiran’ın, ‘Bu herifi evden kovacam!’ patlamasının mutlaka sakinleştirilmesi gereğine inanıyordum.

O zamanlar Bebek’te, Şadırvan diye bir yer vardı. Senin şahit olduğun o menhus olaydan önce biz oradaydık. Benim hayatımın aldığı yeni biçimden Memduh Amca’nın ANAP’tan Belediye Başkanı adayı olmak istemesine, Şiran’ın okul durumuna, Suat’a bulacağımız işe kadar bir sürü bir şeyler konuşuyorduk. Hangi bam tellerine bastığımı hâlâ bilmiyorum,

‘Bu herifi kovacağım! Bu herifi senin yüzünden kovacağım!’ diye fırladı. Kafamın içinde yankılanan ses, ‘benim yüzümden, benim yüzümden!’

Şiran, masaya birtakım paralar fırlatıyor koşuyor, ben de arkasından! Garsonlar buralarda rezalete alışıktır da, ben değilim! Caddeye kadar o önde ben arkada koştuk. Çevirdiği taksiye beni almak istemedi,

‘Şiran yapma!’

Taksi şoföründen bile medet umuyorum! Hani, nerdeyse, ‘Sen söyle kardeşim, Suphi’yi evden kovmasın! Bu, aileyi geri dönülmez noktaya getirir, öyle değil mi?’ diyeceğim. Adap edep, her şeyi bir yana bıraktık. Şiran, bir araba dolusu küfür ediyor. Evin önüne geldik, onun para vermek için duralamasından istifade, ben içeri Suphi’yi uyarmaya koştum. Sonrasını biliyorsun.’

Suat tahliye edileli bir hafta kadar olmuştu. Onu ziyarete gittim. Evde, dayıları ile Rodoplu’nun bir kabaktan üç dolma oyar dediği yengeleri de vardı. Çoluk çocuk televizyon izliyorduk.

Rodoplu, balkon kapısında belirdi. Cama, hızlı hızlı vuruyordu. Yüzü kasılmış, saçları darmadağın olmuştu. Hiçbirimizin yüzüne bakmadan, Suat’a doğru atıldı,

‘Suat, bir dakika içeri gel!’

Onlar yatak odaları tarafına yürürlerken, Şiran içeri daldı. Köşedeki kanepede dayısının yanında sıkışmış oturan Suphi’ye yürüdü, kazağına

yapıştı, ayağa kaldırmaya çalıştı. Suphi, direndi kalkmadı, bu defa da Şiran, rasgele tokatlamaya, yumruklamaya koyuldu. Delikanlının yüzündeki korkulu şaşkınlığın yerini furyanın dinmesini bekleyen insanların öfkeli sabrına bıraktığını gördüm. Şiran, Rodoplu'nun sıkıştırılmış benzinin patlaması şeklinde tanımladığı şiddetini tüketmek ister gibi bütün gücüyle vuruyor, 'Defol evimden, defoll'un ardından, ondan asla beklemediğim küfürleri sıralıyordu. Suphi'nin gözlerinin yaşarması dışında, hiçbir tepki göstermediğini, sadece kollarıyla başını korumaya çalıştığını gördüm. Hiç ses etmiyor, ağabeysinin yumruklarını durdurmaya bile çalışmıyordu. Hepimiz o kadar şaşırmıştık ki, arkasında Suat, Günay, odanın kapısında belirip, Şiran'a,

'Yeter artık! Delirdin mi, sen?' diye bağırıncaya kadar, durdurmayı bile akıl etmedik. O noktada ben ayağa kalktım, Suat arkasından sarıldı, dayı bey doğruldu, Şiran'ı Suphi'nin üzerinden almaya çalıştık. Ve Suphi'nin ilk kez sesi çıktı,

'Sen bu işe karışma, Günay Hanım!'

Tıslar gibi, tehdit eder gibi, hatta söver gibi bir sesti. Parola gibi bir işlev gördü. Şiran onu bıraktı, Rodoplu'nun üstüne yürüdü,

'Sen de defol!'

Omuzlarını kısmış, kamburunu çıkartmış, ellerini boğazlayacak gibi uzatmıştı. Suat, kendisini Günay'ın önüne attı, ama geç kalmıştı. Genç kadının yüzünde patlayan tokat sanki evi sarstı. Çiçek ve Feride, yüzleri bembeyaz, oturdukları yerde daha bir küçüldüler. Sevgili ablalarının yardımına gidememekten duydukları eziklikle gözlerini kaçırdılar. Günay'ın onlardan yana fırlattığı bakış da, bu rezaletten duyduğu, belki de en büyük üzüntünün çocukların görmüş olmaları olduğunu söylüyordu.

'Defol diyorum. Seni istemiyorum bu evde!'

Yüzü mosmor olmuştu, gözlerinden yaşlar dökülüyordu Şiran'ın. Elinde silah olmadığına şükrettim.

'Aba, sen biraz geri dur, olmaz mı?'

Bu, Şiran'ı içeriye yöneltmeye çalışan Suat'tı. Sesinin tonu bir başka deliyi sakinleştirmek ister gibi bir tondu. Günay'a baktım, *yârin attığı bir gül zûl gelir bana.* Sanki, bir mucize oldu. Düğüm olmuş yüz hatları gevşedi, yerli yerine oturdu. Başını dikleştirdi. Suat, Şiran'ı içeri taşırken, o da çantasına uzandı. Kapıya yöneldi.

'Bekle, ben de seninle geliyorum!'

Dudaklarında belli belirsiz bir tebessüm, duraladı, yetişmeme fırsat tanıdı. Ayakkabılarımı giymiş doğrulurken, gözlerim yerinden hâlâ kalkmamış olan Suphi'nin yüzündeki pis sırıtmaya takıldı. İrkildim. Günay'ın fark etmemiş olmasını umdum ama, tabii öyle olmadı. Kapıdan çıkacakken, vazgeçmiş gibi duraladı, Suphi'ye döndü,

'Bu durum seni mutlu etmesin, Suphicim,' dedi, titreyen kısık bir sesle, 'Bu evde istenmeyen ben değilim, istenmeyen merhamet ve izan. Bu ikisi olmadan da ne devrim olur ne de ilerleme.'

'Bırakın şimdi!' dedi arkadan yetişen Suat. Rodoplu, yine *italik*'ledi, *yârin attığı bir gül zûl gelir bana,* 'Seni eve götüreyim mi, abacım?'

'Ben götürüyorum,' dedim.

'Tamam.'

Koyu kırmızı bir pelerini vardı. Onu omuzlarına koydum. Çıktık.

'Biraz yürüyelim mi? İster misin?'

'Lütfen.'

İnsanın korktuğu başına geldikten sonra bir gevşemesi vardır. Sanırım, Rodoplu'ya da böyle oldu. Sokakların alacakaranlığında onu ilk kez küçük, masum bir kız gibi gördüm. Yüreğim acıdı.

'Gel artık bir taksiye binelim.'

İtiraz etmedi. Evinin önüne geldik.

'Evde kimse var mı? Seninle gelmemi ister misin?'

'Yok, ama ben halleşirim. Sağ ol.'

Yüzündeki morarmayı apartmanın antresinden yansıyan ışıkta fark ettim. Fark ettiğimi anladı, elini yanağına götürdü,

'Çok mu kötü görünüyor?'

Döndüm, taksinin parasını ödedim. Beraber çıktık. Günay'ın evini ilk kez görüyordum. Yedi kat yerin dibindeki evden sonra taşındığı daireydi. Tıklım tıklım kitap doluydu. Bir akademisyenin evi olduğunu düşünmüştüm. Rodoplu o dönem henüz yazmıyor, sadece çeviri yapıyordu.

'Buyur.'

Işıkta, yüzü daha da kötüydü.

'Buna buz koyalım. Buzdolabın nerede?'

Mutfağı işaret etti:

'Havlu gibi bir şey de var mı?'

'Getiriyorum.'

Az sonra, üstünde eşofman gibi bir şey, geldi. Elini yüzünü yıkamış, taranmıştı. Bugünden sonra hep göreceğim bir hareketle, divanın üstüne

oturdu, dizlerini göğsüne çekti, kollarını bacaklarının etrafında kenetledi, gözleri aynı noktaya dikili, hafif hafif sallanmaya koyuldu.

‘Şunu yanağına koy. Ben bir çay yapayım. Bir de aspirin iç istersen.’

‘Sağ ol.’

Çay koymak, getirmek gibi işlerle ne kadar uğraştım bilmiyorum. Salona geri döndüğümde, inceden ağlıyordu.

‘Ağlama, lütfen! Görmedin mi, ne kadar sarhoştu! Ne yaptığını bilmiyor!’

Gözlerinde yaşlar gülümsedi,

‘Yooo,’ dedi, ‘alkol sadece insanın içinde var olanı çıkarır. Korkarım, Kürtleri kaybediyoruz.’

‘Ne alakası var şimdi?’

‘Olanları görmedin mi? İşinden, gücünden, aile ilişkilerinden, arka-planından, inançlarından, ideolojisinden kaynaklanan acılarının faturalarının hepsini bana çıkardı. Türkiye Cumhuriyeti’ne çıkarır gibi.’

Ne dediğini toparlamaya çalışıyordum,

‘Bizden başka herkes anladı,’ diye sürdürdü, ‘Suphi’nin yüzündeki o tebessüm de oydu. Eminim, benim bir tokat yediğimi görebilmek için kendisi daha çok, ama, çok dayağa katlanırdı.’

‘Hadi, canım! Sen ona ne yapmış olabilirsin?’

‘Ben değil, benim temsil ettiğimi düşündüğü şeyler.’

Bunda haklı olabilir diye düşündüm.

‘Memduh Amca da, Anavatan Partisi’ne girecekmiş,’ diye gülümsedi, epey bir suskunluktan sonra, ‘Desteklediğimi söylemek gibi bir gaflette bulundum!’

‘Yok, canım!’

‘Evet. Belediye Başkan adaylığı teklif etmişler. O da kabul etmek istiyor!’

‘Şiran çok bozulmuştur.’

‘Çok! Kendisini ihanete uğramış hissetti. Bunun böyle olacağını Memduh Amca da biliyordu. Geçen hafta memlekete dönmeden önce beni kenara çekti, böyleyken böyle, ‘Günay kızım, oğlanların ağzını bir arayıver,’ diye tembihledi.’

‘Çok zorlanmış olmalısın.’

‘Hem de nasıl! Oğullarına şu kadarcık saygısı olsa, böyle bir şeyi ağzına bile almaz diye düşündüm. Sonra da kendimi onun yerine koydum. Oğulları tarafından fiilen terk edilmiş bir ağa, ölmeye mi yatsın? SODEP’in,

SHP'nin, son tahlilde ANAP'tan ne farkı var? Kaldı ki, beraat etmesine etti, ama onca yılın acısını hasımlarından çıkarmak isteyecek elbet.'

Hasımlarının, SHP'den aday olduklarını o gün öğrendim. HEP ile başlayacak, DEP'le sürecek serüvenleri böyle başladı.

'Şiran ne dedi?'

'Ne bok yerse yesin,' dedi, çok affedersin. Ama bununla da bitmiyor tabii.'

Fısıldar gibi konuşuyordu, bitkin düştüğünü görebiliyordum.

'Korumalara ihtiyacı var. Oğullarını hiç değilse seçim sonuna kadar yanında istiyor.'

Anlaşılan Şiran, en büyük tepkiyi de bu talebe göstermişti. Rodoplu, 'Demokrat olmaya çalıştığını söyleyip duruyorsun, bu da onun bir parçası, ANAP'tan isterse ANAP'tan, Refah'tan isterse Refah'tan girer,' diye yumuşatmıştı.

'Sen ANAP'ı seversin, zaten.'

Acı çekiyormuş gibi gözlerini kapattı,

'Ben oyunu kurallarına göre oynamayı severim,' dedi, neden sonra, 'Kale çapraz giderse, oyun satranç olur mu? Kapitalist olacaksak, önce adam gibi kapitalist olalım da Hanya'yı Konya'yı görelim. Şu içinde bulunduğumuz düzeni kapitalizm sanıyoruz biz. Sahici kapitalizmi daha henüz yaşamadık. Basın tekellerini, uyuşturucu mafyasını görmedik.'

'Temenni eder gibi konuşuyorsun!'

'Ne olur, bir de sen yapma!' diye inledi adeta. Lafı değiştirmek istedim,

'Eee? Ne oldu? Memduh Amca'nın yanına gidecekler mi?'

'Şiran, 'Suphi gitsin,' dedi, ama o da reddetmiş. Bu geceden sonra gider belki.'

Hiç sanmıyorum. Benim gördüğüm, bu meselenin aile içinde kapatılacağıydı.

'Yüzün nasıl?'

'Sancıyor.'

Baktım, daha da morarmıştı.

'Bir doktora mı gitseydik?'

'Yok, canım! Geçer. Ölümüne susayana, bu az bile.'

Saçmaladığını düşünüyordum.

'Hadi, sen yat artık.'

'Sen de. Burada kalırsın, değil mi?'

Saate baktım, sabahın üçüydü,

‘Başka da çarem yok gibi.’

‘Ne kadar bencilim, yarabbim! Çok özür dilerim! Bazen böyle zayıf oluyorum, işte.’

Bu defa da ben utandım. Aslında, kendimi ona yatıya misafir olarak dayatmak zorunda kalmaktan mahcup olduğum için öyle konuşmuştum.

‘Sen hiç zayıf değilsin,’ dedim, ‘Tersine, çok güçlü bir kadınsın.’

Mahzunlaştı birden,

‘Bu iltifat mıdır, hakaret midir, hiçbir zaman bilemedim,’ diye fısıldadı. Ben de her şeyi yanlış söylediğim duygusuna kapıldım.

Neticeten, bana divanın üstünde bir yatak yaptı. Yattım ama ezan okunduğunda henüz uyuyamamıştım. Günay’a gelince, uykusunda hıçkırdığını duyabiliyordum.

IV

Hukuk Fakültesi'nden, 1982'de mezun oldum. Bu satırları yazdığım âna kadar, hiçbir davaya girmiş değilim. Baroya o zaman da kaydolmadım, bundan sonra da olmayacağım. Ama, avukatlık stajımı yaptım; Şiran'ın delaletiyle, Rodoplu'nun bahsettiği arkadaşı, Avukat İhsan'ın yazıhanesinde.

Şişli'nin arka sokaklarındaki bu yazıhane, aynı zamanda Şiran'ın diplomasını ilk kez astığı ve Günay'ı mutluluktan ağlattığı, 'sulugöz sen de!' yazıhanedir. O da burada staj yaptı, daha sonra da birkaç yıl İhsan'la ortak oldular.

Günay'da kaldığım o gecenin sabahı oraya gittim. Bir gece öncesinin geliştirdiği duyarlılık, beni o işyerini yeniden değerlendirmeye yöneltti desem, yalan söylemiş olurum. Bu çok sonra geldi. Ama şimdi artık Rodoplu'nun kendisini dışladığını söylediği yeni ittifakların neler olduğunu görebiliyorum.

Üniversal'in aldığı yeni şekil, çalışanlarını geçindirecek kadar parayı kazanan bir dengeye oturmuştu. Ayla, işleri Şiran'ın orada kalmasını mutlak zorunluluk olmayacak şekilde yürütüyor; onun günün önemli bir kısmını avukatlık bürosunda geçirmesine imkân tanıyordu.

'İşlevimi tamamladığımı hissettim,' diye anlattı Günay, 'Üniversal İngilizce Dil Kursu'na artık eklenecek bir şey yoktu. Şiran, diplomasını almış olmanın ötesinde staja başlamıştı. Suat, cezaevi faslını geride bırakmış, kendisine velev ki bir militan olarak olsun, yeni bir hayat kurmak üzereydi - Vildan'ın onu boşamış olduğunu söylemiş miydim?'

Biliyordum, ama koşullarını değil. Anlaşılan, o olay da Mahmut Amca'nın ANAP'a girmeye niyetlendiği hafta meydana gelmişti. Daha doğrusu, o hafta öğrenmişlerdi. Şiran, Resmi Gazete'yi karıştırıyordu ki, birdenbire rengi kül gibi oldu,

'Waaa! Orospu!'

'Ne oldu?'

'Vildan, Suat'ı boşamış!'

‘Nasıl yani?’

‘Gıyabında boşamış.’

‘Şimdi, bu olacak iş değildi,’ demişti Günay, ‘Değildi, çünkü Suat, arandığı ortaya çıktığı günden beri Vildan’a serbest kalmak isteyip istemediğini sorup durmuştu. Daha doğrusu, Şiran kanalıyla sordurmuştu. Şimdi, tabii, üstelik bir de devlet memuru olup, bir komünistin, bir bölücünün iki çocuklu eşi ya da dulu olmanın sonuçlarını tahmin etmemek mümkün değildi. Ama, sinsiliğinden iğrendim.

Suat’ın yakalandığı günlerde telefonunun dinleniyor olması ihtimaline karşı aramamışlar, Ayten’den, Konya’ya gidip yüz yüze konuşmasını istemişlerdi. Ramazan, karısını ve iki çocuğunu aldı, Vildan’a misafir gittiler. Durumu anlattılar, birkaç seçenek önerdiler. Bunlardan bir tanesi, istifasını verip İstanbul’a, Şiran’ın yanına taşınmasıydı. Bunu yaparsa, geçimini Örenler sağlayacaklardı. Vildan, işini bırakmak istemediğini söyleyerek bunu reddetti. Bunun üzerine, çocuklarını, Kerlik’e, Memduh Amca’nın yanına göndermesini istediler. Bunu da reddetti; Baba’yı derinden yaraladı. ‘Çocuklar benim tohumum, Günay kızım. Çocuklarımı bana bıraksın, nereye isterse gitsin,’ diyordu Memduh Amca. Üçüncü seçenek, Suat’ın ağzından sunuldu: İçinde bulunduğumuz koşullar muvacehesinde, Vildan’ın serbest bırakılması ‘en doğru ve hakça’ davranış olacaktı. Vildan’ın buna cevabı kesindi,

‘Kocamı seviyorum. Ne olursa olsun, bekleyeceğim.’

Annesi zaten yanındaydı. Babasını da çağırdı. İzmirliler, gözle görünür biçimde içlerine kapandılar. Örenlerden uzaklaştılar. Bir süre sonra, türlü bahaneler bulup, çocukları Kerlik’e, tatil için olsun göndermez oldular. El koyacaklarından korkmuş olmalı Vildan. Bir kadın olarak düşündüğümde, hak vermemem mümkün değildi. Doğrusu, torunlarının kendisine ‘baba’ diye hitap etmesini isteyen bir kayınpeder beni de ürkütürdü. Ne ki, ‘Oraya ne zaman göndersem, Türkçe konuşmayı unutmuş dönüyorlar,’ şikâyetini yadırgıyordum. Açıkçası, devrimciliği heyecan verici bir hırsız-polis oyunu olduğu sürece benimsemek, düzeni çocuklara Kürt isimleri takarak protesto etmek, ardından da Türkçelerini unutuyorlar diye yakınmak bana ikiyüzlülük gibi geliyordu. Her neyse. Dayanabildiği kadar dayanmış, sonra da Suat’ı boşayıvermişti. Diyeceğim, artık o da kendi hayatını biçimlendirebilecek konumdaydı. Memduh Amca sağlığına kavuşmuş, politikaya dönmüştü. Oğulları değilse bile, damadı yanındaydı. Kızlar, üniversiteyi kazandılar. Suphi, kendisine bir kız arkadaş buldu. Pasaport

için başvurdu. Ferit, zor da olsa okuyor, Şiran, onu kendi yanına alacağından bahsediyordu.'

'Gelme,' dedi Şiran, Rodoplu'ya, 'otur evinde işine bak. Üniversal'e her gün gelmenin mantığı yok. İşler yürüyor işte. Gittiği kadar gider, gitmediği noktada kapatırım, olur biter.'

'Kapatır mısın?'

Omuzlarını silkti Şiran,

'İstersen sana devredeyim, sen yürüt.'

'Aslında ipler o gün koptu,' dedi Günay, 'İstersen sana devredeyim, sen yürüt,' cümlesi yedi yıllık bir beraberliğin inkârıydı.

'İstersen sana devredeyim, sen yürüt!'

Nereden nereye bebek! Kulaklarım çınlıyor!

'Şaka mı yapıyorsun?' diye soramadım, çünkü ciddiydi. 'Sen beni tanımıyor musun?' diye soramadım, çünkü cevabı hissedebiliyordum.

'Bakalım, düşünürüz.'

Ortadan kaybolduğu dönem, bu konuşmayı izleyen dönem olmalı. Üniversal'de yoktu, 'Günay Hanım, bugün gelmediler,' diyordu Ayla, 'anla artık!' der gibi.

İhsan'ın yazıhanesine ise bir tek gün, o da Şiran'ın diplomasının asıldığını görmeye geldi.

'Niye hiç uğramıyorsun?'

'İlahi Mehmetcim, işyerine misafirliğe mi geleyim?' Gelseydi, belki olanlar olmazdı diye düşünüyordum. Yıllar sonra ona da söyledim,

'Çok boş bıraktın adamı. Etrafta olsaydın, bütün bunlar belki de olmazdı.'

'Şu söylediğine kendin de inanmıyorsun ya!'

Doğru, inanmıyordum.

İhsan, Rodoplu'nun 'hukuk müteahhitleri' dediği avukatlardandı.

'Hukuk müteahhitleri, tıpkı inşaat müteahhitleri gibidirler. Onlar, müşterilerine bir ev, bir daire taahhüt ederler, bunlar da tahliye ya da beraat. Sonra yolmaya başlarlar. Bir müşterinin parasını, diğer bir müşterinin işini finanse etmekte kullanırlar; altından kalkmayacakları kadar iş alırlar; dava uzadı deyip fazladan istihkak talep ederler; imarda bilmem kime rüşvet vereceğiz der gibi, para yiyen hâkimler, savcılar uydurur, tekrar yolarlar. İşlerinin ehli olmaları gerekliliği gibi bir durum da yoktur. Mesele, organizasyon meselesidir. Avukatlar, stajyerlerini, savcı-hâkim- basın ilişkilerini, müteahhitler mühendislerini, belediye ilişkilerini kullanırlar.

Daha iyi kullanan, başarılı olur. İnşaat müteahhidi kumdan çimentodan çalar, bunlar sanığın ömründen. İhsan, birinci sınıf bir müteahhitti doğrusu. Yazıhanesini açtığı tarihten itibaren üç yıl içinde, Levent'te tripleks villalı, iki otomobilli, ping-pong masalı, kürklü, mücevherli bir yaşam kurdu. Lame ayakkabılı türkücüler mangal yakmaya geldiler. Sabahlara kadar poker oynadılar. İhsan'ın zaman zaman ziyarete gelen poşulu annesi, eşinin, 'anne, bırak ben yaparım'larından sindi, oymalı bacaklı, saten kaplı sandalyesinden kalkmaktan ürker oldu. Köyünden taşıdığı bulgur, folklorik bir gıda olarak cam kavanozlarda eskidi.'

O sabah, büroyu keskin bir parfüm kokusu kaplamıştı. Nereden geliyor diye baktım, İhsan'ın alımlı, sarışın eşini gördüm. Kuaförden yeni çıkmış gibiydi, pahalı giysilerinin, kapının ağzında yanına oturduğu asgari ücretli sekreter kızınkilere adamakıllı tezat teşkil ettiğini, benimki gibi amatör bir göz bile görebiliyordu. 'Vakko,' demişti Günay, 'Vakko ve Hafta Sonu gazetesi bu sınıfın alametifarikasıdır.' Daha da çarpıcı olanı, genç kadının sekreterimizle içli dışlı olmasıydı ki, ne yaşı ne de konumu böylesi ahbaplığı makul kılmıyordu. Ben girince susmalarına bakılırsa, dedikodu yapıyor olmalıydılar.

'Cazgır boşanma avukatlarının cimrilikten derme çatma yazıhanelerine gelen sosyetiklerin demir sandalyelere şöyle bir ilişmeleri vardır, onun gibi değil mi?'

Aynen öyleydi.

'Ama bu âdettir. Akıllı kadınlar, cebi para gören kocalarının işyerlerindeki ilişkilerini denetlerler. Önce, sekretere dikkat edersin ki, kocanı elinden alabilecek türden birisi olmasın. Sonra, bu sekreterle ahbaplık kurar, ara ara hediyeler verirsin ki, senden yana olsun, seni olup bitenden haberdar etsin. Aksi takdirde, Allah erkeğe kaşınacak tırnak vermesin hesabı, eli para tutan köy kökenli erkek mutlak surette dağıtır. Göz açtırmamak gerekir!'

On yedi-on sekiz yaşlarında kavruk bir kızcağızdı bizimkisi. Şengül Hanım'ın meselesi o olmamalıydı.

'Haksızda, değildi,' dedi Günay, 'Hatırlarsan, sizden başka iki kadın stajyer daha vardı o büroda. Bir tanesi, Şiran'ın özellikle zeki bulduğu Derya Hanım'dı. Kumral, kıvırcık saçlı olanı. Ötekisi de adını unuttum Gül'dü galiba, o devrimci Kürt kızı. Şengül, kocasını onlardan korumaya çalışıyordu. İddialı ev hanımları, kocalarının işyerlerini merkez kılıp, kendi dışlarında kurdukları dünyadan çok rahatsız olurlar. Haksız da değillerdir.

Birlikte çalışmak filan derken, ilişkiler, öğle yemeklerine, oradan akşamüstü içkilerine taşınır. Derken, adına 'ofisçe' piknik dedikleri geziler tertip edilir. Sonra iş seyahatleri. Bir de bakarlar, kocaları birlikte çalıştıkları birileriyle ilişki kurmuş. Kıyamet kopar, tabii.'

'Sana da mı böyle oldu?'

'Yok, canım! Benin esamem okunur mu? Ben olsa olsa Şiran'ın devrim-nikâhlı karısı, Örenlerin devrim-anası, devrim-gelini, devrim-ciciannesi olurdum! Şiran'ın üzerinde nasıl bir hakkım olabilirdi ki?

İhsan'la birlikte çalışmaya başlamasının Şiran üzerindeki etkisi daha farklıydı. Bir kere, okula dönmüş olması, eski ilişkilerini canlandırdı. 12 Eylül'ün gevşemesiyle birlikte Che Guavere bereli yazarlar, müzisyenler, tekrar ortaya çıktılar. Yıllarca böyle işler için vakti olmayan Şiran, kendisini Bilgesu Erenus'un gitar konserleri, Aziz Nesin'in yaş günü gibi etkinliklerin içine attı. Sanki 60'lı yıllara geri dönmüş, Cem Karaca'yla, Moğollar'la coşuyordu. Oysa ben, Silvan'ı, Fatsa'yı yaşamış bir insanın şarkılarla, şiirlerle -üstelik kötü!-, efendim, SODEP'le avunamayacağını düşünüyordum. Düşünemediğim gibi, kendimi çoluk çocukla birlikte, gözüm poliste, devrimci türküler söylerken ya da alkışlarken de göremiyordum. Tersine, bana acı veriyordu bütün bunlar. Yenilginin, aklı başında, ayakları yere basan çözümlemelerini bekliyor; çıkan her kitabı okuyor; küfürlerden, döneklik suçlamalarından başka bir şey bulamıyordum.

'Bırak, Allahaşkına!'

O kadar sık söyledim ki, Şiran da bıraktı, gecelere, panellere kendi arkadaşlarıyla gitmeye başladı.

Devrim nostaljisi yerleşiyor, rakı masalarına hızla meze oluyordu. Belleğim mi güçlüydü? Mazoşist miydim, nalet bir ahlâkçı mı? Belki de, hepsi birden. Ama, talihin cilvesine bak ki, Şiran'la aramıza hiç beklemediğim başka bir şey daha girdi: Mesleği.

Memduh Amca'nın bundaki rolü neydi bilmiyorum, ama sülale zinasının çarkları dönmeye başladı. Ona ilk davasını veren Kerlikli bir akrabasıydı. Bunu, Kirkor, Kâmil ve diğerleri izledi. Davalar iyi gitti -hoş, bunun da ölçüsü yoktu!-, diğer hemşerileri sökün ettiler. Bunlar benim gizli burjuvazi dediğim sınıfın insanlarıydılar. Hemen bütün davaları, alacak verecek, iş davalarıydı. Derken ve zorunlu olarak -zorunlu olarak, çünkü Türkiye'de büyük iş silâhsız dönmez- lakapları 'baba' olup da, milliyetleri Kürt olan

ekiplerle tanıştı. Birkaç yıl içinde, ‘abi’ demeye başladığı bu insanlarla mangal yakıyordu.

Mamafih, yadırgadığımı söylersem yalan olur.

Memduh Amca’nın Kasr-ı Kasım’daki hayatlarını anlatışını bilirsin. Şu kadar köyü olan Şemsettin Bey’in ‘hükmüne müracaat ederler, *ihtilafların kaldırılmasını onun adaletinden rica ederlerdi. Tabii, bu davaların içinde pek mühimleri vardı. Kan davaları, ırz ve namus davaları, tarla, köy ve veraset davaları. Bu davalar, insani ve adil olarak halledilirdi.’* Benim gördüğüm, ‘mafya’ denilen oluşumun, aslında Kasr-ı Kasım feodalitesinin şehirlere uygulanmış şekli olduğuydu. Karşı çıkılacak bir tarafı varsa, o da pratiğinin mevcut yasalara ters düşüyor olmasıydı. İyi de, Şiran’ın mevcut düzeni korumak gibi bir kaygısı zaten hiç olmadı. Ticaretin ahlâklısı gibi bir kavramı da toptan reddediyordu. Dahası, paralı pullu bu adamlar -‘Ağa’nın eli tutulmaz!’ hesabı- Kürt devrimcilerini görüyor, cezaevlerinde çile çekenlere yardım ediyorlardı. Ulusal kurtuluş söz konusu olduğunda fonların menşei sorulur mu?

Devrimci türküler söyleyen bir mafyanın adım adım büyüdüğünü görebiliyordum. Devrimci türküler söyleyen, devrimci avukatları, hatta savcıları ve hâkimleri olan bir mafya.

Bundan sonraki aşama, ancak devrimci, Kürt milliyetçisi, mafya olabilirdi ki, sonraki yıllarda onu da gördük. ‘Çamurdan olsun bizden olsun!’ şovenliği Kürtleri de teslim aldı.

Şiran’ın bir yandan DGM’ler, öte yandan ticari davalar arasında koşuşması mali durumunu düzeltti. Bir otomobil almak, evi değiştirmek istediğini söylemeye başladı. Sonra, günlerden bir gün, bir otomobille çıkageldi; bir baştan bir başa, sekiz silindirli, yemyeşil camlı bir Amerikan arabası.

Levent’teki evin önüne çekti. Çocuklar koşuşturdular.

‘Nasıl?’

‘Ben buna binmeye utanırım, Şiran.’

Düşünüyorum da, ‘beni n’etseydi?’

Şiran, o gün öğleden sonra geç bir saatte geldi. Yüzünde bir gece öncesinden hiçbir iz yoktu. O kadar ki, benim de orada olduğumu unuttuğunu düşündüm. Sekreter kızla şakalaştı, Derya Hanım’la birlikte bir dosya inceledi. Daha sonra da misafirleri geldi.

Gelenlerden birisi, Günay’ın, DGM’deki davayı izlerken gördüğü mavi gözlü, kısa boylu avukattı. Kürt kökenli olduklarını düşündüğüm üç kişi

daha vardı. Şiran, odasına davet etti. Çay söyledi. Gözü bana ilişti,

‘Sen de gelsene!’

‘Hayırdır?’

‘Baro seçimleri yaklaşıyor,’ dedi, misafirlerini işaret ederek, ‘Çağdaş Avukatlar Grubu’nu destekleyeceğiz. Konuyu konuşalım diye toplandık.’

‘Çağdaş’ avukatlar dediği ‘devrimci’ avukatlardı. Başkanlık olmazsa, yönetim kurulunu ele geçirmeye çalışacaklardı.

‘Sağ ol, çıkmam lâzım. Sözüm var.’

O yıl değil ama iki yıl sonraki seçimlerde, Şiran Ören’in adına Baro Yönetim Kurulu’nda rastlayınca, Günay’ı düşünmeden edemedim. Ona hiç söylememiştim, ama Fransızca bitirme sınavına Şiran’ın yerine giren, bendim. Günay’ın aramızda olmadığı doksanlı yıllarda, Şiran’ın Bodrum’da mükellef bir villası olduğunu duydum. Turgut Kazan başkanlığındaki ‘Çağdaş Avukatlar’, kooperatif işlerine girmişlerdi.

İş çıkışı, Günay’ı yoklamaya gittim. Kapı uzun çalmalardan sonra açıldı. Üzerindeki sabahlığa bakılırsa, yataktan kaldırmış olmalıydım. Rengi fevkalade solgundu, yanağındaki çürük sanki daha da kötüleşmişti.

‘Sen iyi misin?’

Ateşi vardı.

‘Bir şey değil, asabi ateş,’ dedi.

‘O da ne demek öyle?’

‘Sıkılınca ateşim çıkar benim. Psikosomatik olmasına psikosomatik de, yoruyor işte.’

‘Yemek yedin mi?’

Yememişti.

‘Ben inip bir şeyler alayım.’

‘Mehmetcim, alışık değilim. Şımartma beni.’

Bekârlığın, yemek pişirmesini öğrenmek zorunluluğu gibi bir avantajı vardır. Hiçbir şey yapamazsanız, hazır çorba yaparsınız. Ben daha iyisini yaptım, tavuk haşladım. Bir yandan da, Örenler’in Günay’ı arayıp aramadıklarını merak ediyordum. Hiç değilse, kızlar burada olmalıydılar.

‘Dizleri titrer yavrucukların,’ diye gülümsedi Günay, ‘Küçücük bir ihtimalle de olsa, abilerine ters düşebilecek bir şey yapabilirler mi sanıyorsun? Mürettebatı korsanlardan da oluşsa, aile gemisi, aile gemisidir. Beni öldürmüş olsa, cesedimi saklamaya yardım etmekten başka bir şey gelmez ellerinden.’

Yıllardır sormak istediğim bir soruyu o akşam sordum, ‘Bu işe nasıl karıştın sen?’

‘Örenlere mi demek istiyorsun?’

‘Evet.’

‘Sanırım, bir dünya görüşü meselesi,’ dedi Rodoplu, ‘Ya kendi sınıfına kapanıyorsun, kendi sınıfının üyeleriyle bir zina ilişkisi geliştiriyorsun ya da benim yaptığım gibi açılabildiğin kadar açılıyorsun. Eleğini sıkılaştırdığın sürece daha bir güvencedesin. Dün akşamki gibi aşağılık durumlara düşmekten korunuyorsun.’

‘Estağfurullah.’

‘Yok, öyle o. Eleğini seyreltir, sineni açarsan, canının yanması ihtimali artar. Büyük numaralar kanunu.’

‘Şiran’a kızgın değil misin?’

Biraz düşündü,

‘Bu aşamada hissettiğim düş kırıklığı,’ dedi, ‘Bunca yaşanmışlıktan sonra vardığı yer, bu utanç verici nokta olmamalıydı.’

‘Eyvallah!’ diye katıldım, ‘Peki, bir soru sorabilir miyim?’

‘Elbette.’

‘Peki, ya sen? Sen ne yapacaksın?’

Abartılı bir hareketle saatine baktı, muzip muzip gülümsedi,

‘Az sonra benim ata ruhları ile bir toplantım var,’ dedi, ‘Ne yapacağımı orada hep birlikte kararlaştıracağız!’

Ne diyeceğimi bilemedim.

Durdu, duramadı. Maydanoz bahçesine yürüdü, bakındı. Döndü geldi, kanepenin üstüne oturdu, dizlerini göğsüne çekti, hafif sallanmaya koyuldu,

‘Aslında, dayatılacak kararın ne olduğunu biliyorum,’ diye fısıldadı, ‘Yoksulluk, dayatılacak: Yıldızı düşüklüğe rıza. Çünkü, eleklerini sıklaştıranlar zenginlerdir. Para zenginleri, malumat zenginleri, deneyim, itibar, nüfuz zenginleri. Servetleri arttıkça, elekten birileri sızmasın diye büsbütün özen gösterirler. ‘Devrimci Avukatlar’ yaftası, gümrük duvarlarını yükseltmekten, pazarı büyütmekten başka nedir? Sendikalar nedir? Yazarlar sendikası nedir?

Yoksulluk, paylaşımdır.

Parayı, gıdayı, aklı, yeteneğini, bilgiyi, tecrübeyi, serveti, her şeyi. Yoksulluk, şeffaflıktır. Yoksulluk, dürüstlüktür. Yoksulluk, kendine saklamamak, istif etmemektir. Yoksulluk, elek kullanmamaktır. Yoksul

adam şoven olmaz, çünkü kaderi paylaşır. Çünkü bilir ki, güneş, kahkahaçiçeklerini de ısıtır, devedikenlerini de.

Sen gittikten sonra maydanoz bahçesinde oturdum. Ve ata ruhları bana,

'Yüreğini yanlış kıpırdatan hiçbir şeyi yapma,' dediler, 'Gözyaşlarını sil. Başını dik tut. Elini toprağa daya. Dön bizimle. Kimse kaderini elinden alacak kadar güçlü değildir.'

'Üniversal'i istemiyorum. Kimsenin dokuz-beş kölesi olmak istemiyorum. Allah'ın bana bahşettiği beni mahcup ediyor. Kadir bilmezlik mi ediyorum?'

Biliyorum, bu söylediklerim sana fizikötesi geliyor, Mehmetcim. Değil. İnsanın ahlâkının, eylemleri ile çakışması meselesi. Dünyevi terminolojide, Marksist.'

Üçüncü gün, Şiran'ı aramıştı,

'Seninle bir yemek yiyelim.'

Buluştular.

'Ben, Üniversal'i istemiyorum. İstersen tasfiye et, istersen sat.'

'Üniversiteye mi döneceksin?'

'Hayır.'

'Peki, ne yapacaksın?'

'Çeviri yapacağım. Yazacağım. Bakalım.'

'Peki,' dedi Şiran, ama gözlerini yaş bürüdü.

Günay, birkaç dakika zor dayanabilmişti,

'Üzülme. Çok gergindin. Olur böyle şeyler.'

Sel gibi boşandı, o da,

'Seni sevdiğimi biliyorsun, değil mi? Mutlu olmanı istediğimi biliyorsun, değil mi?'

'Tanrım! Ne kadar iyiniyetlisin!'

Nasıl bir çağrışımdı hâlâ anlamış değilim! Dudaklarımdan döküldü sanki,

'Apocu Ramazan!'

Rodoplu, şaşırmadı bile,

'Aynı ruh hali, değil mi?'

Ertesi gün Ankara'ya gittim. Uzunca bir süre dönmedim. O arada stajım bitti, kendi derdime düştüm. Rodoplu'yu aylarca görmedim. Sonra bir gün, Üniversal'e uğradım. Şiran yoktu. Suat, Apo, Nalan, Suphi hepsi oradaydı. Epey bir süredir bir araya gelmemiş olmanın heyecanıyla laflamaya koyulduk. Kötü bir şeylerin döndüğünü art arda çalan telefonlardan anladım. Rodoplu'yu arıyorlardı ve ismi her geçtiğinde Örenler gözlerini

kaçırıyor gibiydiler. ‘Günay, nasıl?’ sorusunun cevabı da geçiştirilince, gidip kendim görmeye karar verdim.

Öğleden sonra üç sularında olmalı, kapısındaydım. Tatsız bir şeylere hazırdım, ama bu Rodoplu’yu beklemiyordum! O kadın gitmiş, yerine başka biri gelmişti. Utanarak söylüyorum ki, ilk bakışta bana Amerikan filmlerinde sıkça gördüğümüz, tükenmiş -çoğunlukla alkolden- ev kadınlarını çağrıştırdı. Saçları uzun zamandır yıkanmamış gibiydi, darmadağınıktı. Gözlerinin altında mor haleler vardı. Giysileri üzerinden dökülüyordu, çok zayıflamıştı.

Beni karşısında bulduğunda, kâhküllerini gözlerinin önünden kaldırması dışında, bir tepki göstermedi. Neden sonra, kenara çekildi, yol verdi,

‘Buyurmaz mısın?’

Evin içi yağlıboya ve tiner kokuyordu.

‘Tamirat mı var?’

Cevap vermesine gerek kalmadan kendim gördüm. Resim yapıyordu. Hiç bilmediğim bir becerisi!

Yaklaştım, 50x70 ebadında koca tuvalden, Şiran bana bakıyordu. Gözlerime inanamadım!

‘Nasıl yaptın bunu?’

Yemek masasının üstünü işaret etti. Baktım, gazinomsu bir yerde çekilmiş, siyah-beyaz bir fotoğraftı.

‘Yoksa, bundan mı büyüttün?’

Eğilmiş bakarken onun hemen yanında duran zarfı gördüm ve tanıdım. Suat’ın hapishane mektuplarından birisiydi: *Meraba Abacığım... Görüşünceye kadar seviyor, özlemle kucaklıyorum. Benim yerime birilerini öpeceğini de biliyorum. Damga: Görülmüştür. Güvenlik Komutanlığı. Ve bir gazete kupürü: ‘Selahattin Ak, Türkkan Holding’e talip.’*

Tekrar tuvale baktım. Evet, Şiran Ören, omuzlarını kısmış bakıyordu. Omuz çizgisinin yerleştirilmiş, pencere benzeri dikdörtgenlere o zaman dikkat ettim. Üsttekine bir gül, alttakine bir maça kızı resmedilmişti.

Kürdistan ve kumar!

‘Kürdistan ve kumar, öyle değil mi?’

Yüzü ilk kez kıpırdadı, gözlerinden belli belirsiz bir ışık geçti.

Karşılıklı dikilmiş, öyle duruyorduk. Ben ne diyeceğimi bilemiyordum, o nereden başlayacağını.

‘Büyü yapıyorum.’ dedi sonunda.

‘Anlamadım?’

‘Büyü yapıyorum.’

Yine anlamamıştım.

‘Hani, vardır ya,’ dedi ciddiyetle, ‘Taş devri insanı mağarasının duvarlarına çizdiği tasvirlerin asıllarını getireceğine inanırmış. Bir tür büyü ya da hayati bir gerekliliğin olmayanı var etmek dayatması. Ben de onu yapıyorum.’

Telaşla döndüm. Endişemi fark etti. Gülümsedi, omuzlarını silkti, bir an için eski Günay’ı görür gibi oldum.

‘Canını alıp giden ölüsünü diriltmek için elinden geleni ardına koyan var mıdır? Benim elimden gelen de bu.’

‘Ne demek istediğini anlamıyorum, canım.’

Bir şeyler daha söylesin diye bekledim, ama sustu. Orada olduğumu unutmuş gibiydi. Gözlerini devirdi, saptayamadığım bir yerlerde yoğunlaştı. Sonra Şiran’a döndü, alnının terini silmek ister gibi bir hareket yaptı. Uzandı, tiner dolu bir kavanoza sokulmuş fırçaların arasından ince bir tane seçti. Paletteki boyaya buladı. Şiran’ın kaşlarının ortasına doğru kıvrılan bir saç teli boyamaya durdu,

‘Fotoğrafta belli olmuyor, ama burada bir tel saçı vardır.’

Ne söyleyeceğimi, ne yapacağımı bilmeden öyle dikilip duruyordum. Ne gitmeye gönlüm elveriyordu ne de kalmaya. Saçmalıyor diyemiyor, çöküntüyü konduramıyordum.

Derken, aklıma, o sabah Üniversal’de Şiran’ı görmediğim düştü. Buz kestim,

‘Günay, yoksa Şiran’a bir şey mi oldu?’

Sesimin tonundan olmalı, kendine geldi,

‘Şiran, gayet iyi. Merak etme,’ dedi, işine döndü. Tamamen kapanmış olduğunu görebiliyordum.

‘Ben şimdi gidiyorum. Akşam yine uğrarım.’

‘Tabii,’ dedi, inanmaz gibi, tonlamayla.

Çıktım, ama kapısının önünden ayrılamıyor, öyle duruyordum ki, inlemeye benzer bir sesle irkildim. Kulak kabarttım, Günay’ın sesiydi. Yıllar önceden hatırladığım bir uzun hava söylüyordu,

‘Oğul, bu muydu sadıklığın! Valla, yedirdin kurda beni!’

V

Üç yıl kadar sonra, Şiran Ören, ünlü bir avukattı. Âdet olduğu veçhile, bir spor kulübüne üye olmuştu. Üniseks saten şortları içinde, yüzme havuzunun başında viskisini 'yudumladığını' Tülin gördü. Daha sonra, Levent'teki evin satıldığını, Ataköy'e taşındığını duyduk. Kızlar, Gültepe'ye, Apo'nun yanına gönderilmişlerdi.

'Geleceğin militanları,' dedi Rodoplu, 'Çiçek'in benden pasaport sorduğunu düşünebiliyor musun? Ben düşünebiliyorum.'

Mecidiyeköy'deki R. binasında yapılan 'Kitap Fuarı'nda, Suat'ı gördüğümde aklımdan geçenler bunlardı.

'Hayatımın en sarsıcı sosyolojik deneyimidir bu. İhanet, taammüden cinayetin öteki adı. Kötülüğü teorik olarak bilirdim. Örenler bana uygulamada gösterdiler.'

Ben, kötülük de diyemiyordum. Daha çok, korkaklık gibiydi.

Şiran, gönlünün başka birine kaydığını Rodoplu'ya söyleyebileceğinden, Günay'ın bu oluşumu zaman, mekân ve koşullar muvacehesinde değerlendirebileceğinden eminim. Ama, yapmadı. Yapmadığı gibi, bu ilişkisine ayırmak durumunda olduğu zamanları, Günay'ın örgütsel faaliyetler olarak algılamasını da teşvik etti.

'Sinsilik,' dedi Tülin, 'Lanet olası pusu geleneği! Kayanın arkasına çömüp, insanı sırtından vurmak! Kız, 'DDKO'yu diriltmeye çalışıyorlar, PKK'ya mı katıldı, İsveç'e mi iltica ediyor,' diye kendini yiyedursun, Şiran, Lalezar Gazinosu'nda sevgilisiyle arabesk gönül eğlendiriyormuş. Hatırlıyor musun:

Bana verdiğin acıdan zevk almıyorum. Ama senden yüz çeviremem.
Şiran'ı unutacaksın diye ferman verseler,
Cevabım lâm ve elif olurdu: Lâ!
Haykırırım,
Lâ! Lâ! Lâ!

Trajik, değil mi?'

‘Çok,’ dedim, ama içimden geçeni söylemedim, *bence Şiran değil, ondan daha çok daha büyük bir şey, onu aşan bir şey.* Ortak bir ideoloji, bir insan manzarası, kader birliği, yerlilik, yoksulluk, Ew.

‘Hangisi daha çok koydu bilmiyorum! Günlerden bir gün, Allen Giz’inkilere taş çıkartan ipek gömlekleri, keten takımları içinde, varlığından haberi bile olmayan biriyle evlenivermesi mi? Yoksa yıllarca yıkılması için uğraştığı feodal geleneklere rücu edip, ürpertici ilişkiler çağrıştıran o düğünü yapması mı? Biliyorsun, Nişantaşı’nda bir restoran kapatmıştı! Ama, bekâreti pahalıya satmak diye bir gelenek de vardır, kardiş! Cömert olmayacaksın! Cömert oldun mu, ayvayı yedin! Bir dahaki sefere Refah’a oy vereceğim!’

‘Orospu’ dediği Vildan’ın, Kürtçe oyun havalarına göbek atması mı? Binali’sinden İhsan’ına, Ayla’sına, Serpil’ine, Ahmet’ine kadar, yıllarca evinden çıkmayan onca insanın kapanması, bu ihanete seyirci kalmaları mı? Şiran’ın bir işareti ile ‘cici’ yengelerini, annelerini, kızlarını, ablalarını kapının önüne bırakıveren, Örenler mi?

‘Bence en sonuncusu. Kendisini göremeyecekleri bir yere gizlenip, Levent’teki evin bahçesinde mangal yapmalarını izlediğini söylemişti bana: ‘Yıllar yılı kaderlerini paylaştığım insanların bana nasıl yasak edilebildiğini şaşarak seyrettim! Benim onlara nasıl yasak edilebildiğimi şaşarak seyrettim! Ne dersin? Yoksa, reel politik dedikleri bu mudur? Akıl sağlığımı korumamın tek yolunun, onlara hızla yabancılaşmak olduğunu idrak ederek ve bu bilgiye kahrederek izledim. Kazancakis haklıydı. En yüce şey sevgi değil, özgürlük. ‘Sevgi, son değil başlangıçtır,’ demişti, ihtiyar papaz.[81] Harekete geçmesi için halkı sarsmak gerektiğinden, ‘Sevgi! Sevgi!’ diye haykırıyorum boyuna. Ama tek başıma ya da Tanrı ile konuşurken, sevgi demiyor, özgürlük uğruna savaş diyorum.’

‘Örenler özgür olsalardı, evden sürülen ben değil, Şiran olurdu. Bundan eminim.’

Bana sorarsanız, her şeyin nedeni 12 Eylül’dü, kapitalist diasporaydı.

Yoksa, ikimiz de aynı şeyi mi söylüyorduk?

ESASEN BUNLARIN HEPSİ UYDURMA!

‘Esasen bunların hepsi uydurma.’

Samanyolu galaksisinin güneş sisteminin kokuşan bir gezegeni olan dünyada, insanoğlu insanoğluna kısacık bir süre için teğettir. Sonra herkes kendi meçhulüne yollanır. Bir başına.

İnsanoğlunu insanoğlu kılan, insanoğlunun insanoğluna teğet geçtiği o kısacık süredir: ‘Biz’ öyle buyurduk. Belki beş bin yıl öncesinin Mezopotamya’sında, belki on bin yıl öncesinin Çin’inde. Öyle buyurduk.

‘Anamızdan çocuk yapmayız!’ dedik, türümüzü kedilerden ve iguanalardan ve eğreltiotlarından ayırdık. 'Zayıf kollanmalıdır!’ dedik, su kaplumbağalarından, çakallardan ayrı durduk.

‘Ne farkınız var?’ diye soranlara, ya Darwin’le ya da din kitaplarıyla karşı koyduk.

Doğa’dan doğal olmayanı talep ettik, insan olduk. Bazılarımız, olayı çok ciddiye aldı.

Güneşin bir alevden ağırlık ki üç defa milyon defa iki bin
milyon ton
ne iyi
ne fena
ne güzel
ne çirkin

ne haklı
ne haksız'
olduğunu unuttu!
Kadıncık, bunlardan birisiydi.
Güneşi zaptetmeye kalktı. Kendince, 'hayatı' karşılıyordu.
Kül oldu.
Kerem
gibi
yana
yana.
Oysa, güneş devedikenlerini de, kahkahaçiçeklerini de ısıtıyordu.

(1)

Taş devri insanı mağarasının duvarlarına çizdiği hayvan tasvirlerinin asıllarını getireceğine inanırmış. Bir tür büyü, ya da hayati bir gerekliliğin olmayanı var etmek dayatması.

Canını alıp giden ölüsünü diriltmek için elinden geleni ardına koyan var mı?

Neandertal atalarıyla özdeşleşti Kadıncık.

Biçare bir gayretle atıldı. Biçareliğine bir güldü, bir ağladı.

Sevdiğinin aziz yüzünü canlı kılmaya sıvandı.

Patlayan flaşın elindeki ufacık fotoğrafta yok ettiği binlerce ayrıntı gırtlağına tıkaç oldu. Buruncuğunun üzerindekini, gözüne yakınlığının her baktığında ürperttiği öteki yara izini boşuna aradı.

Sevdiğini türünden ayırt eden farklılıkların hiçbiri yoktu.

Gözlerini yumdu, Hint fakirlerini ateşte yalınayak yürüten güçleri yardıma çağırdı.

'Elini tuvalin üzerine koy' dediler. Öyle yaptı.

Hasreti enerji oldu, parmak uçlarından aktı, beze değdi. Bez kabardı, doku değiştirdi, Şiran'ın inceden terli alnı oldu. İncitmekten korkar gibi, her bir hücresinden ayrı ayrı sorumluymuşçasına, sevgili alnı bir baştan bir başa dolaştı Kadıncığın parmakları. Kaşlarının arasına indi, yumuşak tüylerini okşadı. Yukarı, saç diplerine çıktı. Dayanamadı, başını kokladı.

Yoldan çıkmış iki teli yerlerine yerleştirdi. Kepekleri üfledi. Bir daha, bir daha okşadı.

Saatler aktı, gün döndü. Dışarda Sibirya fırtınası ölüleri mezarlarından sökmekle tehdit etti. Kadıncığın yağmura özendi gözleri. Yaşlar perde

olunca aradan çekildiler, göremez oldu.

O zaman da, fırçayı yüreğine verdi.

Yüreği, sevgili dudaktaki yarığın derinliğini, bıyıklarının nikotin değmiş ve değmemiş kıllarının yerini ve adedini, burun deliklerinin iki yanındaki küçücük kıvrımların şeklini, şakaklarında halkalanan saçlarının dokusunu ve yumuşaklığını herkesten daha iyi biliyordu.

Binlerce anıyı bir araya topladı. Renkler yardıma geldi, anıları kayda geçtiler.

İnceden terini kehribar sarısı anlattı. Gamzelerini Sienna-portakal karışımı. Sıpa güzeli gözlerini koyu kahve, can veren ışıltılarını, ihaneti kaçınılmaz beyaz.

Darbe darbe, dua dua, canını evine getirdi Kadıncık. Yetmiş ikinci saatin sonlarına doğru, sisler içinden baktı sevdiği. Gardenyaya baktı, televizyona baktı, Gülsün'ün resmine baktı. 'Hoş geldin, bir tanem, hoş geldin,' fısıldadı Kadıncık. İzleyen iki ay, aziz çehreyi gizleyen sis moleküllerini ayıkladı. İki ay, erkeğin esirgediğini ondan habersiz, yağlıboya tablosuyla yaşadı! Tablo, dudaklarını kaçırmıyordu, kaşlarını çatmıyordu, gözleriyle kovmuyordu. Hiç olmadığı kadar onunlaydı.

Ona Kürtçe türküler çaldı. Dede Korkut'tan sıkılır diye kıstı. İyi geceler diledi, ışığı kapatıp karanlıkta bırakmakla tereddüt etti.

Yatağına almadıysa, tablo portre olduğu içindi.

Gövdesiz başın çağrıştırabildiklerine dayanamazdı!

(2)

Bülent:

Ne lan, Kâbe mi bu herif, hepimizi başına topladın? (portreye ters ters bakarak)

Nilgün:

Üzülme be anam, ben sana yeni bir sevgili bulurum! (şakırdayan gümüş Bodrum takıları) Fıstık gibi karısın, fıstık!

Bülent:

Bu resmi yapan akademi öğrencisine diploma verirler be! (yerinden kalkıp tekrar bakarak)

Nilgün:
Şimdi, böyle başımıza dikilip, lokmalarımızı mı, sayacak?

(4)

Kadıncık'tan Dost'a:
Burası onun evi! Geri döndü. Bir daha hiç gitmeyecek!

Kadıncık'tan Portre'ye.
Sen onlara bakma. Seni geri getiren resim yeteneğim değil. İman gücü.

(5)

Portre:
Serseri! (belli belirsiz kıvrılan dudaklar!)

(6)

Kadıncık'tan Portre'ye:
Seni seviyorum.
Toprak olsan,
Toprak kadar soğuk
Toprak kadar yabancı
Seni seviyorum.

(7)

Nilgün:
Dertleri i i İ, zevk edindimmM.
Ben de neşe ne ar a r r r!

Bülent:
Abla, yahu, şimdi ne diyorsun sen?

(8)

Kadıncıktan Dost'a:
Te ku lil ki
Te ku lil ki der be xare
Der be xare de bu iser singemen
Kewa disa, ketva disa helin dani
Helin dani a kesara dilemen...

(9)

Bülent:

Allahalah! Bende bir bozukluk var galiba!

Kadıncığa bakıyorum, bakıyorum, hiçbir şey anlamıyorum,

Abi! Ne var yani, dünya da erkek mi yok? Herhalde bende bir bozukluk var. Anlaşıldı, ben hiçbir şeye heyecanlanamıyorum artık! (kaybetmişlik duygusu)

Ressam Ahmet:

Hiçbir şeyi ciddiye almıyorsun da ondan!

Kendini bile ciddiye almıyorsun!

Nilgün:

Vallahi, ben bir heyecanlanıyorum abi, o biçim!

Koy kız bir rakı! Bir çiçek görüyorum, heyecanlanıyorum. Bir kuş görüyorum, heyecanlanıyorum. Bir yakışıklı delikanlı görüyorum, vallahi burnumun direği sızlıyor! Ne var, lan, şu üç günlük dünyada? Bu herif beni böyle üzsün, üç gün üzülürsem, Allah belamı versin! (şen kahkahalar)

Yabancı:

Karımdan ayrıldığımda ben de çok kötü olmuştum. Ama insan iradesini...

(10)

Kadıncıktan Dost'a:

Ben de öyle yapıyorum, irademi kullanıyorum ve sevmeye devam ediyorum. Özgür iradem benim biricik müttefikim.

(11)

Nilgün:

Bırak şimdi! Ne diyorsan onu söyle!

(12)

Kadıncık'tan Nilgün'e:

Mardin'den yola çıktım, Midyat üzerinden Cizre'ye. Mela'nın memleketi Cizre'ye... Ah, boş ver!

(12)

Nilgün:
İyi, hoş abi de, herif istemiyor işte seni! Yanlış anlama, dost acı söyler.

(13)

Kadıncık:
Doğru. Dost acı söyler.
Düşman acı söyler.

(16)

Şiran:
Seni yanımda KADIN olarak istemiyorum.

(14)

Kadıncık:
!!!!!
!!!!!!!
!!!!!!!!
iiiiiiiii!
Avaaaaz! Avaaaaaaaaz!
Haber salın Şiran'ıma!
Yıkılası yalan dünya!
Etme brE!
Etme bRE!
Etme BRE BUNU BANA!
ETME! ETME!

(13)

Dağlardan yankılandı ses, yandı.

Kadıncık Şiran'a:
Mim'e söz verdim, geri gelmeni sağlamak için yapacağım yoktur.
Haberin olsun!

(20)

Üfürükçü Yakup Aliy:

Sayın Kadıncık Abla, bu adam sizi terk Etti. Çünki Adamın sizden Başka meTrisi var görünüyor.

Senin başka hocaya yazdırdığınız musga çıkıyor yasdıkta onu çıkarın KaPı üzerinde var onu çıkarın Ve sizin Taşıdınız musgayı hePsini eVden dışaRı Temiz yere gömün üzür dileRim siz de Nikahlı değilsiniz siz de 8 senedir meTrissiniz Ama siz getir derseniz getireyim Soğut dersen şunlar lazim yılan derisi on santim suna yılanı olacak 1 prç horat otu miskizafer 1 paket kehver 3 sıran 15.000 TL soğutmak için bunlar sana getirmek için 3 gr hamrel-yarasa kuşu canlı 5 sm kinişinle gülladeni 3 gr kaskar e gr Baharatçıdan Al mısır çarşısı Çemberlitaş Kumpaı 35.200 tutar.

(21)

Şiran:

Bari bana söyleme!

Kadıncık:

Neden? Bana yardımcı olmak istemez misin?

(22)

Kadıncık Nilgün'e

Hani, diyorsun ya, 'Sana yeni bir sevgili bulurum,' Bilmez misin, yılan sokmalarına karşı panzehir, yine yılandadır? Bana yeni bir 'sevgili' öneriyorsun. Kim dedi sana Şiran ikame edilebilinir bir cinsel doyumdu diye?

Nilgün:

Kız, yoksa onu da mı beceremiyordu!? (arşa yükselen kahkahalar)

(23)

Kadıncık:

...

(24)

Işık:

Kadıncık hanım, en büyük kötülüğü bana yaptınız. Affetmeyi öğrettiniz. Bundan böyle en az on yıl bu adamı bırakamam.

(gözlerinin içi gülen kocası)

(26)

Suat:

O dünyaya affetmek için gelmiş.

(27)

Kadıncık Portreye:

Gözlerinde gördüm Suat'ı. İlk kez, senin gözlerinde. Dalıp dalıp, güneyin yıldızlı karanlıklarına dalan gözlerinde. Suriyeli konukta, boğazından geçmeyen yemekte, içemediğin içkide, soğuk ter döktüren öfkende. 'Aykırı bir yaşam'dı, Suat, aranızda, 'Sıkıca kavranıp kollarından, özenle geçirilecekti' aranızdan. Başka bir yerde tanışsaydım, belki de seveceğim polisler tarafından. (Korkma çocuğum, o senin amcan!)

Üstelik ben yoktum Taksim alanında. Belki de bundan katmerlendi acım. Bir yanda, kardeşim 'Baran'ından, Hozan'ından uzak, öte yandan, 'başının gölgesi olsun düşürmez önüne!'

Dilinde türkü,
Dilinde Itri
Bir yanı kelam
Bir yanı silah
Alıp götürdükleri gün
her bekçi düdüğünde bir çığlık!
Suat!
Suat!
Suat!

(28)

Kadıncık Suat'a:

İnsan kime yataklık eder?
İnsan kime sığınır?
Soyadı tutmuyorsa, senesi bellidir.
İnsan kimin senelerini talep eder?
Abasından! Değil mi?
Neden yanımda değilsin?
Ne garip!
En çok mazereti olan da sensin
En affedilemeyecek olan da sen!

‘Oğul, bu muydu sadıklığın?
Valla, yedirdin kurda beni!’

Ne zaman duydum,
ne zaman anladım bu uzun havayı!

Çiçek’e:
Sorunlu küçük yüzünü özlüyorum. Hâlâ o kadar zayıf mısın? Burun ameliyatı oldun, lens taktın mı?

Feride’ye:
Şen kahkahan hâlâ kulaklarımda! Deodorant kullanmayı öğrendin mi? Suphi İngilizcene yardım ediyor mu?

Ferit’e:
Eve kabak tatlısı girmiyor. Bakamaz oldum. Yengen pişirmeyi öğrendi mi? Sana da pişiriyor mu?

Rana’ya:
Muallimin camı kırılmadı mı hâlâ? Huysuzluğun geçti mi? Büyüdün mü biraz?

Dördüne:
Sizler geçiyorsunuz
Bir sessiz ikindide
Sizler geçiyorsunuz
Derelerden değil
Değil yollardan
Yüreğimin
Gelip geçip çiğnediğiniz
Yüreğimin ortasından
(Not: Serzenişlerde Berfe’ye müracaat!)

(38)

Kadıncık Baba’ya:
Ne zaman bunca önem kazandın, hayatımda? Hiç farkına vardın mı? Bu yıl yine mercimek mi ektin? Hava raporlarına bakılırsa kurumuş olmalılar.

Nasılsın?
Nasılsın, Baba?
Baba?

(50)

Kadıncık Anne'ye:

Yağmurun balkonda asılı halının üstüne boşandığı geceyi hatırlıyor musun? Yirmi kişi var mıydık evde? Bir sen, bir ben süzüldük balkona. Aynı kaygılarla hareket eden iki kadının gece buluşması gibi dostluk var mıdır? Ne ağırdı değil mi? Yerinden kıpırdatamadıktı! Sarıldığımızı hatırlıyor musun? Dil bilmez Türk'e sarıldığını. Kuran dilinden başka ortak dilimiz yoktu. Nasıl da sohbet ettik, hatırlıyor musun?

(51)

Kadıncık Anne'ye:

Bu yaz da geldin mi? Yün yatakları bahçeye serdin mi? Kaburga getirdin mi? Ya badem? Seni özlüyorum, bacım. Benden sual ediyor musun? Anne??

(53)

Bülent:
Kadına bak, yahu! Pes!

Nilgün:

E, manyak işte! Ulan kızım, senin aşkın ikinize de yeter. O aptal da, bir daha bok bulur! Rüyasında mı görmüş böyle Kenan Evren gibi bir resim? Birisi benimkini yapsa, bin yıl sırtımda taşırım be!

Bülent:
Ne lan, yapmadık mı?

Nilgün:
Hadi be! Modelin gelmedi diye beni kullandın.

Bülent:
Beni bu kadının Şiran'ı sevdiği gibi sevseydin, ben de yapardım.

Nilgün:

Sen beni çok sevdin de sanki! Geçen defa çekip gittiğinde ne dedin? Geri gelmiş beyefendi, çünkü üşenmiş! 'Şimdi senden ayrıl, ev tut, bir başka karının peşine düş, senden daha iyi mi olacak? Onun da garantisi yok! En iyisi, boş vermek dedim, geldim,' dedin. Böyle demedin mi namussuz? (sırıtan Bülent)

Kadıncık Dost'a:

Portreden Şiran'a ne? Hangi bizon ilkel bir resmini çizdi diye teslim olur? Meğerki öyle kendini beğenmiş olsun ki, sırf portresi yapıldı diye ulufe dağıtsın!

(56)

Kadıncık Portre'ye:

Yuvama müzahir olasın, soframdan eksik olmayasın diye, sana rağmen getirdim seni! Çünkü doğru olan bu. Hal buyken, bir de fatura mı çıkaraydım?

(56)

Kadıncık Kadıncığa:

İki huyun var, Kadıncık. İki huyun var ki, benim cesaretimi kırıyor, umutsuzluğa düşürüyor, hayatımı altüst ediyor! Birincisi, vefa: Tarihimi unutamıyorsun. İkincisi, adalet: Tülin için talep ettiğin adaleti, benim için de talep ediyorsun. Vefan beni acıtıyor; ikrar-ı hak talebin, Şiran'ı. Üstelik Şiran tende can, Şiran, Kadıncık'ın ta kendisi!

(57)

Nilgün:

Ulan, ağbi, ne yapalım? Gidip getirelim mi?

Kadıncık:

Hangi birini?

Bülent:

Yani, şimdi bundan ne anlamamız lâzım? Ha, Mehmet? Sen bilirsin.

Mehmet:

Siktir lan!

Nilgün:
Ben ararım ağbi! (telefona gidişini seyreden Kadıncık)

(58)

Şiran'ın telesesi:
Efendim. eFENdim alo, Alo, ALO!
Efendim. eFENdim. alo, Alo, ALO!

(59)

Kadıncık Portre'ye:
Sesini dinliyorum, yine dinliyorum, yine dinliyorum, diye kınıyorlar beni. Kınanma, ayıplanma, eleştirilme şiarım oldu. Ne gam?! Senden bahsediliyor ya! Adın bir ümit, telâffuz edildiğini duymak mutluluk!

(60)

Koro:
– Anam sen de! Herif buradayken böyle davranmıyordun ki!
– Biz senin Şiran'ı bu kadar sevdiğini bilmiyorduk bile!
– İlişkinizin ne olduğunu bile doğru dürüst bilmiyorduk!
– O da zaten hiç konuşmazdı!
– Senden fırsat mı kalır? Okulda da böyle ukalaydı bu!
– Yalan değil! Ezdin durdun adamı!
– Canım tabii, 'onu ister misin Şiran, bunu ister misin Şiran?' Etrafında dolanıp duruyordun ama sen ezmişsindir, abla!
– Olacağı buydu! Çok bile dayandı. Sana şu kadarını söyleyeyim, ikiniz için de böylesi hayırlı!
(Zaten ..iktir etti adam! Daha ne bekliyor anlamıyorum ki!)
– Abartıyor.
– Mazoşist.
– Adamın geldiği yer belli. Bunun da yıldızı düşüktür, nerede var bir maganda onu bulur. Kullandı kullandı, bıraktı herif!

(61)

Kadıncık Portre'ye:
Şiran'ım, Şiran'ım!! Gözümün nuru! Bak, bana neler diyorlar! Hadlerini bildir şunların! Sahip çık bize! Sahip çık ne olursun, yaşanmışın, doğrunun

başı için sahip çık!

(62)

Kadıncık Koro'ya:

Maganda, ha? Şiran'ı tanımıyorsunuz bile! Hanginiz onunla yüreğinizle konuştunuz? İki çift sahte lakırdı dışında, yürekten konuştunuz? İki çift sahte lakırdı! O da, 'diploma'sını alıp, 'hitabetinize layık' olduğunu ispatladıktan sonra! Bunca önemsediğiniz ben dostunuz, nedendir, iş sevdama gelince tüm saygınlığımı yitiriyor, deli muamelesi görüyor, aşağılanıyorum? Bana ilişkin başka herhangi bir konuda haddinize mi düşmüştü böyle konuşmak? Dosta yaraşan, dostunun dost bildiğini dost etmek değil midir? Niye beni yalnız bıraktınız? Ki ye, Şiran? Qui est? Neden sorulması gereken soruların hiçbirini sormuyorsunuz?

(63)

Koro:

.....

(64)

Kadıncık Portreye:

Omzunu uzat Şiran'ım. Seninle bana değil! Herhangi bir kadıncığa hayat adına ağlayalım!

(65)

Kadıncık Kadıncığa:

$\frac{Y2-Y1}{2(Y2-X1)} - \frac{Y2-Y1}{Y2-Y1}$ *2 mi?*

bunları konuşturan? Neden inanmıyorlar, ne bunu çözebildiğim ne de onsuz yapabildiğim yalan!

(66)

Bülent:

Oh hooo! Yahu, yine ağlıyor bu! Seninle de hiç konuşulmuyor be abla! Ben de seni güçlü kadın zannederdim! Topla ama artık kendini!

(67)

Kadıncık Kadıncığa:

Topla kendini!

Yani?
Acıdan usan artık!

(68)

Kadıncık Portre'ye:
Acıdan usanmak mı? Kaburgalarında ateşten bir yürek yerine idare lambası yanan ben değilim! Kendileri! Söyle canım, usanmaya hazır birinden ne beklenir? Kararsız sevdalara güvenilir mi? Ödünç verilmiş gibi geri istenen sevdalara ne denir?

(69)

Kadıncık Portre'ye:
Sevgi seni yaraladı, oh olsun! diyorlar bana. Şimdi, desem ki, vallahi hayır! O beni yaralamadı! Kanım onun varlığını hissetti, kendi kendine fırladı damarından. Ne yaparlar bana dersin?

(70)

Mehmet:
Kadıncık doğru söylüyor.

(71)

Bülent:
Hak âşığı! Bu asırda, pes doğrusu!
(bükülen dudaklar, sallanan baş)

(72)

Edward Said:
Bu saptamanın mantıksal uzantısı, Amerikalılar Ay'da yürüdükleri için, Shakespeare'in modasının geçtiğidir!

(73)

Hz. Muhammed (sav):
Bir kimse âşık olsa, aşkını namusunu lekelemeden korusa ve ölse, o şehittir.

(74)

Kadıncık:

Dağları delen Ferhat'ı ben hiç komik bulmadım ki!

(75)

Nilgün:
Anam, sen bize benzemezsin ki! Sen güçlü karısın. Kendini kurtarırsın.

Bülent:
Kurtaracak, tabii. Bir tanedir, Kadıncık! Bir tane!

(76)

Tülin:
Kurtaracaksın, tabii.

(77)

Kadıncık Kadıncığa:
Sen kendini kurtarırsen, ere ya!

Binali:
Sen kendini kurtarırsen, ere ya!

(78)

Kadıncık Koroya:
Sizlere karşı dürüst değilim. 'insanlar birleşirler de, ayrılırlar da, ne var bunda?'yı; 'karı adama âşık, adam terk etmiş. Her gün binlercesi yaşanıyor, ne var bunda?'yı, dinler gibi yapıyorum, ama bir kulağımdan giriyor, ötekisinden çıkıyor. Ama, size belli etmiyor, öğütlerinizin işe yaradığını düşünüp mutlu olasınız diye uğraşıyorum. Öyleyken, acı çektiğim için azarlıyorsunuz beni. Düşüp dizini yaran çocuğu dövmeye benziyor. Bir de, söylemediklerimi duysanız!

(78)

Kadıncık Kadıncığa:
Ne bekliyordun? Gecelerini talep ettin, gecelerinin keyfini kaçırdın. Bir Arifte, bir Ziya'da olabilecekleri cuma gecelerini.

(79)

Ressam Ahmet:

Haklı. Doğru söylüyor. Hoyrat ve cimriyiz. Birbirimize vakit ayırmıyoruz. Daha nasılsın derken, cevabını da kendimiz veriyoruz, 'iyisin, iyi!' Bu ülkede geçiştirmekten ibaret oldu hayatımız. Her şeyi, ama her şeyi geçiştiriyoruz. Gerekçemiz de hazır: 'Adam sen de! Bu üç günlük dünyada!' Mesele aslında bir olgunluk meselesi, gelişmişlik meselesi. Mesela sen. Sen her şeyi geçiştiriyorsun. Adam başkasının resmini kopya ediyor, geçiştiriyorsun. Halan, can dostunu boynuzluyor, geçiştiriyorsun. Bu toplumda hayatımız unutma ve geçiştirme üzerine kurulu. İnsanlar yaşlandıkça olgunlaşmıyorlar, sadece ihtiyarlıyorlar. Beşer sene aralıklarla dön bak, herkes bıraktığın yerde değil mi? Neden? Hep geçiştirdiğimiz için. Doğru söylüyor. Kadıncık'ı da geçiştiriyoruz. Eriyor gidiyor aramızda ve biz, ağbi, geçiştiriyoruz!

Bülent:
Şimdi sen beni bırak da, ne yapalım onu söyle ağbi. Söyle de yapalım bari!

Ressam Ahmet:
Siktir, ulan! Bana çarıklı erkânı harp numarası yapma! Ne yapmamız gerektiğini ben söyleyeceğim, yapmayacak, kaytaracaksınız, yüzünüze vuran yine ben olacağım. Bu defa da, adımı huysuza, deliye çıkaracaksınız. Yok, ağbi! Nasıl biliyorsanız öyle yapın.

Nilgün:
Ne azarlıyorsun kocamı, be?! Doldur şurdan bir rakı!

Ressam Ahmet:
Azarlamıyorum. Bu gerçekten bir ilke meselesi. Gelişmişlik meselesi. Kadıncık, 'Ben unutmak için doğmadım!' diyor. Nedir bu ağbi? Onu unut, bunu unut, haksızlıkları unut, keyfilikleri unut, yeni durumlara habire uyum sağla, yüzün gülsün, daha doğrusu sırıt, insanlar mutlu olsun! Neye benziyor, biliyor musun? 12 Mart'ı unut, 12 Eylül'ü unut, kazanımlarını unut, çabalarını unut! Yeter be!

Bülent:
Ne ilgisi var şimdi bunun?

Ressam Ahmet:

Ne ilgisi var olur mu? Hayata sahip çıkmaktır bu, oluşuma sahip çıkmaktır!

Bülent:

Desene, Kadıncık yatırımını kolluyor?!

(pis sırıtma)

Ressam Ahmet:

Tabii, kollayacak. Devrime yıllarını vermiş bir sosyalist düşün. Amerika kazandı diye bir Coca Cola bayiliği kapıp, hayatın keyfini çıkarmasını bekleyebilir misin? Dönem mi bu kadın? Söyle! Hadi, durma!

Nilgün:

Ağbi, desene bizim Şiran da bir ideolojiydi! Bir yaşıma daha girdim! (şen kahkahalar)

(80)

Ahmed Arif:

Hasretinden prangalar eskittim... Aç kaldım, susuz kaldım, terk etmedi sevdan beni.

(81)

Reis:

Ne o resim? Adamı seviyor musun, nesin kız? Kıskanırım, ha! Hay Allah! Hay Allah! Gel seni Balıkçı Ahmet'e götüreyim. Uzun etme, da! Gel, gidelim!

Balıkçı Ahmet, Şefik Hüsnü'nün sağ koluydu. Sağ olsa yaşıtıydı. Kafkas kökenliydi. Otuz yıl, Kanlıca'da, bir sandalda Münevver'le yaşadı. Otuz yıl günaşırı yakardı kadın, 'Nikâhlan benimle, Ahmet'im. Çoluk çocuktan geçtim, torunlara rezil oluyoruz!' Git lan, kız! Otur oturduğun yerde! Başlatma beni torunundan!'

Yıldan yıla soldu Münevver gelin. Nefesi darlandı, memesi pörsüdü, istavrit olsun ayıklayamaz oldu. Bir sabah uyandığında, elini ayağını akşam koyduğu yerde bulamadı.

'Aman, gülüm!' Ne ses, ne kıpırtı, toptan kökten nüzul..

'N'oluyon kız, n'oluyon!'

Elini öptü, yüzünü öptü, çimdirdi, çekiştirdi, gık etmedi kadın.

Doktorlardan gelecek hayır, Allah'tan gelmeliydi; iki ay sıçmığını temizledi, istavritin kılçığını temizledi, beyaz etini çiğnedi, hazıma hazır ağzına verdi erkeği. Sonra bir sabah açacak ağız da bulamadı.

Geçti karşısına, gün boyu seyretti otuz yıllarını.

Gün boyu su sineklerini kovdu.

Güneşten korudu.

Gece oldu, mehtabın boyuna baktı. Dolunayı dolduracağı günü hesapladı. Reis'i aradı, rakı masasından kaldırdı,

'Münevver gitti,' dedi.

'Aman, etme!'yi, 'şimdi geliyorum!' izledi.

'Gelme,' dedi, Balıkçı, 'Ben demir alıyorum.'

Nereye, ne zaman niçinini anlattı,

'Karadeniz'e,' dedi, 'Karadeniz'e gömeceğim. Duvağını takacağım, sulara salacağım, dolunayda ağır ağır dalgalanacak duvağı. Kayıp gidecek Kafkas gelinim. Şeyh Şamil oynar gibi kayıp gidecek.'

'Kanlıca'dan Karadeniz'e nereye kürek çekeceksin! Kocadın be, Balıkçı!'

Kadıncığa döndü,

'Biliyor musun, ne dedi bana? 'El bilmemnesiyle gerdeğe girilmez,' dedi, 'Madem düğün günüdür, küreği de ben çekerim!'"

Bir sessizliktir izledi.

Balıkçı, ızgaralardakileri çevirdi. Kadıncık, can havliyle rakısına yapıştı, koca bir yudum aldı. İhtiyardan yana döndü, gözlerinin içine baka baka,

'Canın cehenneme, ihtiyar,' dedi, büyük bir sükûnetle, 'canın cehenneme!'

Gözlerini uzaklara, simsiyah denize dikti, ihtiyar adam,

'Âmin, kızım!' dedi, 'Âmin!'

'Yine de, fısıldadı, Kadıncık, !yine de, Şiran ölüme bir kıtan giydireydi, görüp göreceğiniz en mutlu ceset ben olurdum!"

(92)

Balıkçı Ahmet'e:

Nasıl bir adamdı? Galiba pek tanımıyorum. Karşılaştığımızda karanlıktı ve her şey öylesine çabuk olupbitti ki! Şiran, önemi olan her şeyi kendisine saklardı. Kendisine. Önemli her şeyi kendisine saklardı. Benimle paylaşmazdı. Beni ezen de buydu, ya. Neye üzülürdü, neye sevinirdi? Neden kaçınır, neyi hedeflerdi? Hatta, benim hakkımda ne düşünürdü? Neleri,

niçinleri, nedenleri hiç bilmedim. Bütün bilebildiğim gözlemlediğimi sandığım sonuçların yorumlarıydı. Yıllar yılı, her an bir başka boyuta geçip kaybolacak endişesi ile yaşadım. Hep korku içinde. Bir gün uyandığımda yanımda bulamayacağım korkusu. Fizan'da, Oslo'da ya da maalesef, bir başka kadının yanında olacağı korkusu. Hücre ile TBMM kürsüsü ya da Abdullah Öcalan ile Ahmet Türk. Benimle paylaşılan bir hayatla tümüyle dışlandığım bir hayat, liranın iki yüzü gibiydiler: Şiran, her an yazı tura oynayabilirdi... El Hira Kralı Numan gibi! Onun da iki günü vardı. Biri mutlu günü; o gün tebaasını mutlu ederdi. Ötekisi, mutsuzluk ve düşmanlık günü. Onun da mutlu günü vardı, ama, ne yazık benim için değil! Bana ayrılanlar acı dolu olanlardı. Razıydım, çünkü benimdiler. Zamanla sadece çileleri paylaştık. Güzel günlerini, tatillerini başkalarıyla geçirdi. Çileli günler bitince, ben de bittim. Çiçeğe dursun diye onca suladığım fidanımı elimden alıverdiler. Biliyor musun, Reis, karısı tıpkı bana benziyormuş? Tam çiçek açacağı zaman, tam çiçek açacağı zaman... 'Seni kimselere yâr etmem!' diye bıçak sallayan adamı anlıyor olmam, ne acı!

(93)

Kadıncık Reis'e:

Yaşanmamış o kadar çok şey kaldı ki, geride! Biliyor musunuz, ben daha damda bile uyumadım! Bizim Mardin'de geceleri damda yatarlar, Balıkçı. Yüksek karyolaları çepeçevre bezle kapatırlar, dışardan görünmezsin. Görünmezdin ama yıldızlar üstüne üstüne gelir. Ara sıra bir tanesi kayar, burnunu Şiran'ın boynuna gömer, bir dilek dilersin. Dileğin ne olduğu her zaman bellidir, 'Erkeğimin elini başımdan eksik etme, Allahım!' Sonra?... Sonra da rakının içine böyle gözyaşı dökersin, o da seni 'ayyaş karı' beller!

Şu halimize bakın beyler!

Yaşarken kadınından soyadını esirgeyip, öldüğünde anlı şanlı Karadeniz düğünü yapan bir eski tüfek, kalbi delik bir profesör, kan güden bir kadın.

Hayat adına utanıyorum!

(94)

İhtiyar Haham:

İnsanoğlu bu dünyaya doğduğunda, içindeki sevgi kıvılcımı küçücüktür. İşte, o küçücük kıvılcım insanoğlunun içindeki 'hayır'dır. O kıvılcımın bir hazine gibi saklanması gerekir. Boşvericilik, tembellik, şiddet, hatta mantık bu kıvılcımı boğmaya çalışabilir! Ama, insan sevgi körüğünün başından

ayrılmazsa kıvılcım ateş olur, cimrilik, hoyratlık, sevgisizlik küllerini yakar! Sen, sen ol, körüğün başından ayrılma Kadıncık Kızım! İnsanları sevmekten korkma! Sevmediğin değil, sevdiğin yanlarını abart! İnsan olmanın kefareti, sevmeyi bilmektir.

(101)

Kazancakis:

'En yüce şey sevgi değil, özgürlüktür.

Sevgi, son değil, başlangıçtır.'

Kadıncık Portre'ye:

Kentli kabuğumu kırmaya, bana ay kadar yabancı akrabalarını sevmeye giriştim, Şiran'ım. Yaşam haritamı değiştirmem gerekti. Öyle yaptım. Kendi sürümden ayrıldım. Bambaşka bir coğrafyanın içine doğdum. Burada yol tozlu, güneş cehennemdi.

Sen on dört yaşındaydın. Benim coğrafyamda, bu yaş, 'git, burnunu sil!' dedirtecek yaştı. Oysa, senin elinde Kalaşnikof vardı; Baba'mıza kalkandın. Amcaoğullarımı, Bayram, Şaban; halaoğlumuz İhsan; teyze oğlumuz Şerafettin; dayıoğlumuz Remzi; eli silah tutan tüm Örenler oradaydılar. Politikacı Babamız kahveye çıkıyordu, onun fedaileriydiniz. On dört yaşında çocuğun elinde silah. Şeytanın değil, kendisinin doldurduğu silah. Ölümü ertelemenin tek yolunun öldürme becerisi geliştirmek olduğu bir coğrafya. Beşikten mezara bir an için olsun gevşemeyen sırt kasları. Nasıl da hızlıydı reflekslerin! Dokunduğumda fırladın! Güven nedir, hiç bilmedin ki!

(102)

Kadıncık Anne'ye:

Sen ne diyordun? Nasıl saldın oğlunu yollara? Öncelikle kimin için ağlardın? Şiran için mi? Kendi erkeğin için mi? Kendin için mi? Oğlunun ardından ölür müydün? Bir tane daha mı doğururdun yoksa? Hayat devam eder'di mi?

(103)

Kadıncık Koro'ya:

Ne bakıyorsunuz öyle? Şiran'ın kıyafetini mi beğenmediniz? Hayır, Yargıcı'yı bilmiyor, Benetton'u diş macunu sanıyor! Onun, kahverengi üzerine lacivert giyilmeyeceğini öğrenecek vakti mi oldu?

(103)

Şiran'ın kadınlarına:
Onu benim gözümle görmezseniz, namertsiniz.
(Görürseniz, benim katilim.)

(104)

Kadıncık Nilgün'e:
Evet. Şiran, bir ideolojiydi. Hangi sahici sevda değildir ki?

(83)

Kadıncık Yabancı'ya:
İkramda kusur ettiğimin farkındayım. Misafirperverliğime dölyolum dahil değil!

(73)

Nâzım:
Dostlar,
beni bırakıp
dostlar böyle hışımla
nereye gidiyorsunuz!

(74)

[1] “x”, kh sesi verir. (y.n.)

[2] “İşimize bakalım, değil mi mösyö? Nasıl isterseniz sevgili madam.”

[3] “Ünlü, “High NOON” (y.n.).

[4] Viva la Muerte, s. 15 (y.n.).

[5] Viva la Muerte, s. 244 (y.n.).

[6] Viva la Muerte (y.n.).

[7] Nuke Türkiye, (y.n.).

[8] TKP’nin geleneksel tutumundan söz ediyor (y.n.).

[9] Grigoriy Yevseyeçiv, 1883-1936; Lenin’in Ekim 1917 silahlı ayaklanmasına karşı çıkmasıyla tanınır. Nazilerle anlaştığı iddiasıyla idam edildi.

[10] Ondörtler. (y.n.).

[11] Viva la Muerte, s. 244 (y.n.).

[12] ‘Nuke’ Türkiye, s. 144 (y.n).

[13] ‘Nuke’ Türkiye, (y.n.).

[14] Viva la Muerte, (y.n.).

[15] ‘Nuke’ Türkiye, s. 13 (y.n.).

[16] “Post-Exchange”, Amerikan ordusunun ORKO’su. (y.n.).

[17] Viva la Muerte, s. 485. (y.n.).

[18] Viva la Muerte, s. 160 (y.n.).

[19] Viva la Muerte, s. 463 (y.n.).

[20] Viva la Muerte, s. 453 (y.n.).

[21] Viva la Muerte, s. 443 (y.n.).

[22] “Başkaldırı” (y.n.).

[23] ‘Nuke’ Türkiye s. 90 vd. (y.n.).

[24] ‘Nuke’ Türkiye, s. 67 (y.n.).

[25] ‘Nuke’ Türkiye s. 111 vd. (y.n.).

[26] Viva La Muerte (y.n.).

[27] Viva la Muerte, s. 489 (y.n.).

[28] A.P.O. (y.n.).

[29] ‘Nuke’ Türkiye s. 28 vd. (y.n.).

[30] Viva la Muerte. s. 99 (y.n.).

[31] Bir şey hakkında geniş bilgi edinme, bir şeyi etraflıca inceleme (Osmanlıca-Türkçe Sözlük). (y.n.)

[32] Amcanız Van Papen ve amcanızın kızı. (y.n.).

[33] Viva la Muerte (y.n.).

[34] ‘Nuke’ Türkiye s. 293, (y.n.).

[35] “Hain, işbirlikçi” (y.n.).

[36] “Bitlis’te beş minare”, türküsü. (y.n.)

[37] Viva la Muerte, s. 80 (y.n.)

[38] “Tanrı öyle istiyor!” (y.n.)

[39] Agop Dilaçar, Türk Dil Kurumu baş uzmanı, 1932 (y.n.).

[40] İsrail'in kurulmasında büyük katkıları, olan Amerikan Yahudisi (y.n.).

[41] Dalkavuk. (y.n.)

[42] İran'ın ünlü kuvvet ve pehlivanlık sembolü Rüstem'in babasının adı. (y.n)

[43] Öğretmenler Marşı. (y.n.)

[44] Medrese mezunu, fıkıh, matematik, astronomi gibi medrese tedrisatının on iki temel konusuna hâkim, âlim adam. (y.n.)

[45] 'Ne söyleyeyim' (y.n.).

[46] Daniş Tunalıgil ve İsmail Erez, 22 ve Ekim 1976'da suikasta kurban gittiler, olayı ASALA üstlendi. (y.n.)

[47] Biz ve Onlar. (y.n.)

[48] Seks içgüdüsü ya da hayatın arkasındaki ruhsal enerji. (y.n.)

[49] 1884 yılında kurulan İngiliz Sosyalist Fabian Derneği üyesi. (y.n.)

[50] George Duglas Howard Cole, 1889 doğumlu, sosyalist iktisatçı,

Oxford hocası. 1939-46 arası, İngiliz Fabian Derneği'nin başkanlığını yaptı. Essys in Social and Political Theory, Sosyal ve Siyasi Teoriler Üzerine Makaleler, The Meaning of lndustrial Freedom, Endüstriyel Özgürlüğün Anlamı, gibi dört-beş kitabı vardır.

[51] Viva la Muerte, s. 192. (y.n.).

[52] 'Nuke' Türkiye, s. 142 vd. (y.n.).

[53] Komal Yayınevi, 1976'da Rızgari Dergisi'ni yayımladı. (y.n.)

[54] Ruşen Arslan.

[55] İşkenceci, Alev Alatlı (y.n.).

[56] Dünyanın dört bir ucuna dağılma. Yahudilerin Babil'den sürüldükten sonra dağılmaları. (y.n.)

[57] Viva la Muerte, s. 47 vd. (y.n.).

[58] Stone walls do not a prison make/Nor iron bars a cage/Minds innocent and quiet take/That lor an hermitage/lf I have freedom in my Iove/And in my soul I am free/Angels alone, that soar above/Enjoy such liberty, Ric-hard Lovelace, 1642 (y.n.).

[59] Kemal Burkay, Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi Başkanı. (y.n.).

[60] Viva la Muerte, s. 333 (y.n.).

[61] ‘Nuke’ Türkiye, s. 29 (y.n.).

[62] İran Komünist Partisi (y.n.).

[63] Viva la Muerte, s. 99 (y.n.).

[64] Viva la Muerte (y.n.)

[65] ‘Nuke’ Türkiye, s. 277 (y.n.).

[66] Viva la Muerte, s. 93.

[67] Viva la Muerte, s. 130 (y.n.).

[68] “Allah” (y.n.).

[69] Viva la Muerte, s. 137 (y.n.).

[70] Viva la Muerte s. 126 (y.n.).

[71] ‘Nuke’ Türkiye, s. 150 (y.n.).

[72] Viva la Muerte, s. 195 (y.n.).

[73] Mücadele (y.n.).

[74] Viva la Muerte, s. 123 (y.n.).

[75] ‘Nuke’ Türkiye, s. 26 (y.n.).

[76] Aşinalık nefret doğurur. (y.n.)

[77] Bir Yerel Yönetim Deneyi, Simge Yayınevi, Haziran 1989 (y.n.).

[78] 1871 (y.n.).

[79] Londra Kulesi (y.n.).

[80] Ördek: Sacdan yapılmış bir tür odun sobası. (y.n.)

[81] Viva la Muerte, s. 193 (y.n.).